Ali TÜRK

Yüksek Lisans Tezi

Eskişehir, 2016

Cilt 1

HİKÂYET-İ YAʿKÛB U YÛSUF ʿALEYHİ'S-SELÂM

(METİN-İNCELEME)

Ali TÜRK

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir, 2016

T.C.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTİSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ali Türk tarafından hazırlanan Hikâyet-i Yaʿkûb u Yûsuf ‘Aleyhi’s-selâm başlıklı bu çalışma .....tarihinde Eskişehir Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, Jürimiz tarafından Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan Prof.Dr. Ahmet KARTAL

Üye Yrd.Doç.Dr. Tuba Onat ÇAKIROĞLU

(Danışman)

Üye Doç.Dr. Mehmet TOPAL

ONAY

…/ …/ 200…

Prof.Dr. Hasan Hüseyin ADALIOĞLU

Enstitü Müdürü

……/……/….

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin/projenin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Ali TÜRK

ÖZET

HİKÂYET-İ YAʿKÛB U YÛSUF ʿALEYHİ'S-SELÂM

(METİN-İNCELEME)

TÜRK, Ali

Yüksek Lisans-2016

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Tuba Onat ÇAKIROĞLU

Bu çalışma "Hikâyet-i Yaʿkûb u Yûsuf ʿAleyhi'sselâm" başlıklı, yazarı meçhul eseri konu etmektedir. Eserin, gerek dil gerekse söz varlığı hususiyetlerinden dolayı Eski Anadolu Türkçesi Döneminde kaleme alındığı değerlendirilmiştir.

Mesnevi türünde yazılan eser, Taksim Atatürk Kitaplığı K.1297 numarada kayıtlıdır. Müstensihi Hafız Osman bin Ömer Efendi'dir. Eser, toplam 108 varak, 2751 beyittir.

Esas itibarıyla "inceleme ve çeviriyazı"dan oluşan çalışmamız, giriş ve dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, Yûsuf ve Yaʿkûb'un hayatı, kutsal kitaplarda Yûsuf hikayesinin işleniş şekli, Doğu ve Batı edebiyatlarında Yûsuf hikayesinin yansımalarından bahsedilmiştir.

İkinci bölümde metin şekil yönünden incelenmiştir. Bu inceleme, eserin adı, yazarı, yazıldığı dönem, vezni, kafiyesi, nazım şekli, imla ve şekil özellikleri başlıkları altında değerlendirilmiştir.

Üçüncü bölümde metin incelemesi yapılmıştır. Bu bölümde, eserde geçen şahıslar, zaman ve mekan, sosyal hayat, nasihatler, vecizeler gibi başlıklar altında mesnevinin ayrıntılı tetkiki yapılmıştır.

Dördüncü bölümde Arap harfli metin, çevriyazı olarak verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yakub ve Yûsuf Hikayesi, Eski Anadolu Türkçesi, Mesnevi

ABSTRACT

HİKÂYET-İ YAʿKÛB U YÛSUF ʿALEYHİ'S-SELÂM

TÜRK, Ali

Master Thesis-2016
Department of Turkish Language and Literature
Branch of Old Turkısh Literature

Supervisor: Yrd. Doç. Dr. Tuba Onat Çakıroğlu

Thesis deals with "The Story of Joseph and Jacob", whose auther is unknown. The work has been accepted as written in the Old Anatolian Turkish because of language and vocabulary.

The work that was written in Masnavi form, is registered number K.1297 in Taksim Atatürk Library. Transcriber of the work is Hafız Osman bin Ömer Efendi. The work totally has 108 leaves and 2751 coupled.

Essentially, this study, which consists of analysis and critisised text includes a introduction and four sections.

Life of Joseph and Jacob, Joseph story's form of in holy books, the story of Joseph reflections on the eastern and western literature are mentioned in the first section.

In second section, Hikâyet-i Yaʿkûb u Yûsuf ʿAleyhi'sselâm is analyzed for shape. This investigation is done including name of text, writer, written time, prosody, rhyming, sheet review, spelling, language and style.

In thirdh section text analysis is made. In this section, mathnawi was examined detailed under the titles such as person, time and place, social life, advices, aphorism which mentioned in the work.

In fourth section text is presented as transcipted from Arabic letters to Latin letters,

Key Words: Story of Jacob ve Joseph, Old Anatolian Turkish, Mathnawi.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....iv
ABSTRACT vi
İÇİNDEKİLER viii
SİMGE VE KISALTMALAR…….xviii
METİNDE KULLANILAN ÇEVİRİYAZI ALFABESİ.....ixx
ÖNSÖZ xx

1. BÖLÜM
HİKAYENİN İLAHÎ KAYNAKLARI VE DOĞU, BATI EDEBİYATLARINDA YANSIMALARI

GİRİŞ 1
1.1.Kutsal Kitaplarda Yûsuf Peygamber 2
1.1.1. Kur'an-ı Kerim'de Yûsuf Hikayesi 2
1.1.2. Tevrat'ta Yûsuf Peygamber 10
1.1.3. İncilde Yûsuf Peygamber 32
1.1.4. Zebur'da Yûsuf Peygamber 34
1.2. Hz. Ya'kûb İle Hz. Yûsuf'un Hayat Hikâyeleri 34
1.2.1. Hz. Ya'kûb'un Hayatı 34
1.2.2. Hz. Yûsuf'un Hayatı 39
1.3. Dünya Edebiyatında Yûsuf Hikâyesi 48
1.3.1. Doğu Edebiyatlarında Yûsuf Hikâyesi 48
1.3.1.1. Arap Edebiyatında Yûsuf 48
1.3.1.2. Fars Edebiyatında Yûsuf 49
1.3.1.3. Eski Türk Edebiyatında Yûsuf 52
1.3.1.3.1. Ali'nin Kıssa-i Yûsuf'u (13. yy.) 53
1.3.1.3.2. Haliloğlu Ali'nin Yûsuf u Zeliha'sı (13. yy) 54
1.3.1.3.3. Şeyyad Hamza'nın Yûsuf u Zeliha'sı (14. yy) 55
1.3.1.3.4. Süle Fakih'in Yûsuf u Züleyha'sı (13? -14?) 57
1.3.1.3.5. Ahmed'in Eseri (14. yy) 58
1.3.1.3.6. Rabgûzî'nin Kıssa-i Yûsuf'u (14. yy.) 58
1.3.1.3.6. Hamzavî'nin Kıssa-i Yûsuf'u (14. yy.) 59
1.3.1.3.7. Erzurumlu Kadı Darîr'in Kıssa-i Yûsuf'u (14. yy.)59
1.3.1.3.8. Aydınoğlu Mehmed Beğ Nüshası (14. yy.) 60
1.3.1.3.9. Hamdullah Hamdî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sı (15. yy.).....60
1.3.1.3.10.1. 15. Yüzyıl 63
1.3.1.3.10.1.1 Ahmedî 63
1.3.1.3.10.1.2. Şeyhoğlu Mustafa 63
1.3.1.3.10.1.3. Çâkerî Sinan 63
1.3.1.3.10.1.4. Abdü'l-Vahhâb 64
1.3.1.3.10.1.5. Kırımlı Abdü'l-Mecid 64
1.3.1.3.10.1.6. Hatâyî 64
1.3.1.3.10.1.7. Dur Big 64

1.3.1.3.10.1.8. Hâmidî 65
1.3.1.3.10.1.9. Bihiştî Ahmed Sinan 65
1.3.1.3.10.1.10. Bekâî 65
1.3.1.3.10.2. 16. Yüzyıl 66
1.3.1.3.10.2.1. Kemâl Paşa-zâde 66
1.3.1.3.10.2.2. Bursalı Celîlî 66
1.3.1.3.10.2.3. Likâî 66
1.3.1.3.10.2.4. Nimetullâh 67
1.3.1.3.10.2.5. Taşlıcalı Yahyâ 67
1.3.1.3.10.2.6. Karamanlı Kâmî Mehmed 68
1.3.1.3.10.2.7. Ziyâî Yûsuf Çelebi 68
1.3.1.3.10.2.8. Manastırlı Kadı Sinan 69
1.3.1.3.10.2.9. Gubârî (Abdurrahmân İbn-i Abdurrahmân) 69
1.3.1.3.10.2.10. Halîfe 69
1.3.1.3.10.2.11. Şikârî 70
1.3.1.3.10.2.12. Şerîfî 70
1.3.1.3.10.2.13. Manastırlı Celâl 70
1.3.1.3.10.3. 17. Yüzyıl 71
1.3.1.3.10.3.1. Bağdadlı Zihnî Abdü'd-delil ...71
1.3.1.3.10.3.2. Bursalı Hevâî Mustafa 71
1.3.1.3.10.3.3. Halvetî 71
1.3.1.3.10.3.4. Rif'atî Abdü'l-Hayy Çelebi 71
1.3.1.3.10.3.5. Nurmuhammed Andelib 72
1.3.1.3.10.3.6. Şaban İbni Ebu İbni Ahmed ...72
1.3.1.3.10.4. 18. Yüzyıl 72
1.3.1.3.10.4.1. Hevâî Abdurrahmân 72
1.3.1.3.10.4.2. Köprülü-zâde Esad Paşa 73
1.3.1.3.10.4.3. Ahmed Mürşidî 73
1.3.1.3.10.4.4. Molla Hasan 73
1.3.1.3.10.4.5. Kerküklü Mehmed Nevrûzî 73
1.3.1.3.10.4.6. Oflu Bilal Efendi 74
1.3.1.3.10.5. 19. Yüzyıl 74
1.3.1.3.10.5.1. Mehmed İzzet Paşa 74
1.3.1.3.10.5.2. Ref'et 74
1.3.1.3.10.5.3.Ta'ib 75
1.3.1.3.10.5.4.Süleyman Tevfik Bey (Özzorluoğlu) 76
1.3.1.3.11. Kısasü'l Enbiyalar ve Yûsuf Suresi Tefsirleri 76
1.3.1.4. Yeni Türk Edebiyatında Hz. Yûsuf (A.s.) 78
1.3.2. Batı Edebiyatında Yûsuf 85
1.4. Klasik Türk Edebiyatında Yûsuf Kıssasının Yansımaları 92

2. BÖLÜM

ESERİN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

2.1. Adı 102
2.2.Yazarı 104
2.3.Yazıldığı Yer 112
2.4.Yazıldığı Dönem ve Dil Özellikleri 112
2.4.1. Yazıldığı Dönem 112
2.4.2. Dil Özellikleri 113
2.4.3. Dili 120
2.4.4. Üslubu 122
2.5. Nüshaları 127
2.5.1. Atatürk Kitaplığı Nüshası 128
2.5.1.1. Şeklî Hatalar 132
2.5.1.2. Anlamsal Hatalar 138
2.5.1.2.1. Şerbetçinin Yûsuf'u Ziyareti 138
2.5.1.2.2. Âlemin Halkını Kul Etmesi 139
2.5.1.2.3. Yaʿkûb'un Yakarışı 140
2.5.1.2.4. Dadının Zeliha'ya Tavsiyesi 140
2.6. Nazım Biçimi 141
2.7. Vezni 151
2.8. Kafiye 154
2.9. İmla Özellikleri 156
2.10. Eser Üzerine Yapılan Çalışmalar 165
2.10.1. Çalışmamızın Diğer Çalışmalarla Mukayesesi.....166

3. BÖLÜM
METİN İNCELEMESİ

3.1. Hikayenin İşlenişi 173
3.1.1. Yaʿkûb ve Kardeşi As'ın Hikâyesi 173
3.1.1.1. Yaʿkûb ve Kardeşi As'ın Özellikleri 173
3.1.1.2. İshak'ın Duası 173
3.1.1.3. Yaʿkûb'un Bahran'a Gitmesi 173
3.1.1.4. Yaʿkûb'un Evlilikleri ve Kenan'a Dönmesi 173
3.1.2. Yûsuf'un Hikayesi 174
3.1.2.1. Yûsuf'un Güzelliği 174
3.1.2.2. Yûsuf'un Rüyası ve Yaʿkûb'un Bu Rüyayı Yorumlaması..174
3.1.2.3. Şemun'un Annesinin Tabiri Duyup Kardeşlere Ulaştırması175
3.1.2.4. Şeytanın Gelip Kardeşlere Fitne Vermesi 175
3.1.2.5. Yaʿkûb'tan Yûsuf'u İstemeleri ve Yaʿkûb'un Yûsuf'u Vermesi 175
3.1.2.6. Yaʿkûb'un Yûsuf'u Hazırlayışı 175
3.1.2.7. Yûsuf'un Kız Kardeşi Denya'nın Kardeşlerle Beraber Gitmek İsteyişi 176
3.1.2.8. Yolda Kardeşlerin Yûsuf'a Yaptıkları 176

3.1.2.9. Kardeşlerin Yûsuf'u Dövmeleri 176
3.1.2.10. Yahuda'nın Yûsuf'a Sahip Çıkması 177
3.1.2.11. Yûsuf'un Kuyuya Atılması Fikri 177
3.1.2.12. Yûsuf'un Kuyuya Atılması 177
3.1.2.13. Yûsuf''un Kuyuya Düşmesine Meleklerin İnlemesi ve Allah'ın Yardımı 177
3.1.2.14. Hud Peygamber'in Kuyuda Yûsuf'u Ziyareti 178
3.1.2.15. Yûsuf'un Kardeşlerinin Eve Dönmesi 178
3.1.2.16. Rûbil'in Olayı Anlatması 178
3.1.2.17. Yaʿkûb'un Oğullarına İnanmaması.....178
3.1.2.18. Kardeşlerin Yaʿkûb'u İnandırmaya Çalışmaları 179
3.1.2.19. Yaʿkûb'un Kurtla Konuşması 179
3.1.2.20. Kurdun Derdi 179
3.1.2.21. Yaʿkûb'un Allah'a Sitemi 179
3.1.2.22. Malik'in Rüyası 180
3.1.2.23. Beşir'in Yûsuf'u Kuyudan Çıkarması 180
3.1.2.24. Kardeşlerin Yûsuf'un Kuyudan Çıkarıldığını Anlamaları 180
3.1.2.25. Kardeşlerin Yûsuf'u Satmaları 181
3.1.2.26. Yûsuf'un Kardeşleri ile Vedalaşması 181
3.1.2.27. Yûsuf'un Köle Olması ve Bunun Sebepleri 181
3.1.2.28. Yûsuf'un Annesinin Mezarını Ziyaret Etmesi 181
3.1.2.29. Yûsuf'a Yapılan Eziyet 182
3.1.2.30. Yûsuf'un İnlemesine Allah'ın Verdiği Cevap 182
3.1.2.31. Yûsuf'un Azad Edilmesi 182
3.1.2.32. Yûsuf'un Beysan'ı ve Tabışar'ı Ziyareti 183
3.1.2.33. Yûsuf'un Karsın'ı Ziyareti 183
3.1.2.34. Karsın'da Yûsuf'un Mucizeleri 183
3.1.2.35. Yûsuf'un Ariş'i Ziyareti 184
3.1.2.36. Yûsuf'un Nil'de Yıkanırken Balık'la Konuşması 184
3.1.2.37. Yûsuf'un Malik'in Evinde Misafirliği 184
3.1.2.38. Yûsuf'un Pazarda Satılığa Çıkarılması 184
3.1.2.39. Zeliha'nın Güzelliği 185
3.1.2.40. Zeliha'nın Rüyada Yûsuf'a Âşık Olması 185
3.1.2.41. Zeliha'nın Babasının Mısır'a Elçi Göndermesi 185
3.1.2.42. Zeliha'nın Evliliği ve Mısır'a Gelmesi 186
3.1.2.43. Yûsuf'un Çarşıya Getirilmesi 186
3.1.2.44. Yûsuf'un Sultana Satılması 187
3.1.2.45. Yûsuf'u Alan Mısır Sultanın Hazinesinin Durumu 187
3.1.2.46. Yûsuf ile Zeliha'nın Buluşması 188
3.1.2.47. Zeliha'nın Yûsuf'u Yanından Uzaklaştırması 188
3.1.2.48. Zeliha'nın Hastalanması 188
3.1.2.49. Zeliha Tarafından Yûsuf'a Tuzak Kurulması 189
3.1.2.50. Yûsuf'a İftira Atılması 190
3.1.2.51. Yûsuf'un İftiraya Uğramasının Sebepleri 190

3.1.2.52. Mısırlı Kadınların Zeliha'yı Ayıplamaları 190
3.1.2.53. Yûsuf'un Zindana Atılması 191
3.1.2.54. Yeni Sultanın Tahta Çıkması 191
3.1.2.55. Şerbetçinin ve Ekmekçinin Rüyaları 192
3.1.2.56. Yûsuf'un Şerbetçiden İsteği 192
3.1.2.57. Yûsuf'un Zindanda İken Yaʿkûb'tan Haber Alması 193
3.1.2.58. Reyyan'ın Düş Görmesi 193
3.1.2.59. Yûsuf'un Sultanın Rüyasına Yorumu 194
3.1.2.60. Yûsuf'un Zindandan Çıkması 194
3.1.2.61. Yûsuf'un Hazinedar ve Sultan Olması 195
3.1.2.62. Mısır'da Kıtlık ve Bolluk Yılları 195
3.1.2.63. Yûsuf'u İftiradan Kurtaran Bebeğin Vezir Oluşu 196
3.1.2.64. Yıllar Sonra Zeliha'nın Hali 196
3.1.2.65. Zeliha'nın Müslüman Oluşu 197
3.1.2.66. Yûsuf ile Zeliha'nın Yıllar Sonra Buluşması 197
3.1.2.67. Yûsuf ile Zeliha'nın Evliliği 197
3.1.2.68. Kardeşlerin Mısır'dan Buğday Almaya Gelmeleri 198
3.1.2.69. Yûsuf'un Kardeşleri ile Karşılaşması 198
3.1.2.70. Kardeşlerin Mısır'dan Geri Dönmeleri 199
3.1.2.71. Kardeşlerin Mısır'a İkinci Kez Gitmeleri 200
3.1.2.72. Yûsuf'un İbni Yamin'le Karşılaşması 200
3.1.2.73. Yûsuf'un Kardeşlerini Ağırladığı Saray 201
3.1.2.74. Yûsuf'un İbni Yamin'e Kim Olduğunu Bildirmesi 201
3.1.2.75. İbni Yamin'in Evliliği ve Çocukları 202
3.1.2.76. Yûsuf'un, İbni Yamin'in Yanında Kalması için Yaptığı Plan 202
3.1.2.77. İbni Yamin'in "Hırsız"lığı 202
3.1.2.78. Yûsuf'un "Hırsız"lığı Dolayısıyla İbni Yamini Alıkoyması 203
3.1.2.79. Kardeşlerin İbni Yamin'i Kurtarma Çabaları 203
3.1.2.80. Yaʿkûb'un İbni Yamin'in Başına Gelenleri Öğrenmesi .204
3.1.2.81. Yaʿkûb'un Azrail ile Konuşması 204
3.1.2.82. Yaʿkûb'un Evladından Ayrı Düşmesinin Sebebi 204
3.1.2.83. Yaʿkûb'un Yûsuf'a Mektup Yazması 205
3.1.2.84. Yûsuf'un Kardeşler Tarafından Satılışını İfade Eden Mektup 205
3.1.2.85. Yûsuf'un Muciz Tası 205
3.1.2.86. Yûsuf'un Kimliğini Aşikâr Etmesi 206
3.1.2.87. Yûsuf'un Gömleğinin Beşir'le Yaʿkûb'a Ulaştırılması ...206
3.1.2.88. Yaʿkûb'a Beddua Eden Cariye 206
3.1.2.89. Beşir'in Annesi ile Kavuşması 207
3.1.2.90. Yaʿkûb'un Yûsuf'un Hayatta Olduğunu Öğrenmesi 207
3.1.2.91. Yaʿkûb'un Yûsuf'la Buluşması 208
3.1.2.92. Yaʿkûb'un Vefatı 208

3.1.2.93. Yûsuf'un Vefatı 208
3.1.2.94. Zeliha'nın Vefatı 209
3.1.2.95. Hikayenin Nihayete Ermesi Dolayısıyla Dua 209
3.2. Hikayede Geçen Şahıslar 209
3.2.1. Hikayenin Kahramanları 209
3.2.1.1. Yûsuf 209
3.2.1.2. Zeliha 212
3.2.1.3. Yaʿkûb 216
3.2.1.4. Yûsuf'un Kardeşleri 218
3.2.1.4.1.Yahuda 218
3.2.1.4.2. Şemʿun 219
3.2.1.4.3. Rûbîl 220
3.2.1.4.4. İbni Yamin 220
3.2.1.4.5. Yûsuf'un Kardeşlerinin Ortak Özellikleri 221
3.2.1.4.6. Denya 223
3.2.1.5. İshak 223
3.2.1.6. As 223
3.2.1.7.Malik İbni Zafer 224
3.2.1.8. Karsın İli Padişahı 225
3.2.1.9. Ebul Karia Maldar 226
3.2.1.10. Şah Taymus 226
3.2.1.11. Mısır Sultanı 226
3.2.1.12. Raili ile Sultanın Amcaoğlu ve Bebekleri 228
3.2.1.13. Şomurzan 229
3.2.1.14. Mısır'ın Yeni Sultanı Reyyan 230
3.2.1.15. Meşam Bin Yûsuf - Efram Bin Yûsuf 232
3.2.1.16. Beşir 233
3.2.1.17. Beşir'in Annesi 234
3.2.1.18. Yaʿkûb'un Annesi 235
3.2.1.19. Daye (Taye) 235
3.2.2. Zümre Olarak İfade Edilen Şahıslar 236
3.2.2.1. Mısırlı Kadınlar 236
3.2.2.2. Beş Yüz Atlı 237
3.2.2.3. Kamiller 237
3.2.3. Dinî Şahıslar 237
3.2.3.1. Peygamberler 237
3.2.3.1.1. Hz. Muhammed 237
3.2.3.1.1.1. Taif ve Hz. Peygamber'e Zulüm 238
3.2.3.1.1.2. Yemeğin Bitmemesi 239
3.2.3.1.2. Hz. İbrahim 240
3.2.3.1.3. Hz. İsmail 241
3.2.3.1.4. Hz. Süleyman ve Hz. Yunus 241
3.2.3.1.5. Hz. Hud 242
3.2.3.1.6. Hızır 242

3.2.3.2. Sahabeler 243
3.2.3.2.1. Hz. Ömer 243
3.2.4. Efsanevi Şahıslar 243
3.2.4.1. Leyla... 243
3.2.4.2. Mecnun 243
3.3. Eserde Geçen Kavim Adları 244
3.3.1. Âd 244
3.3.2. Yahudiler 244
3.3.3. Arab 245
3.4. Dinî Kavramlar 245
3.4.1. Allah 245
3.4.2. Melekler 247
3.4.2.1. Cebrail 248
3.4.2.2. Azrail 249
3.4.2.3. Diğer Melekler 249
3.4.3.Cennet 250
3.4.4.Cehennem 251
3.4.5. Ayet – Hadis - Dini Kitaplar 252
3.4.5.1. Ayetler 252
3.4.5.2. Dini Kitaplar 253
3.4.5.2.1. Suhuf-ı İbrahim 253
3.4.5.2.2. Tevrat 254
3.4.5.2.3. Tefsir 254
3.4.6. Din ile İlgili Diğer Kavramlar 255
3.4.6.1. İman ve Küfür 255
3.4.6.2. Putperestlik 256
3.4.6.3. Ahiretle İlgili Kavramlar 257
3.4.6.4. İtikat ile İlgili Kavramlar 258
3.4.6.4.1. Ruh 258
3.4.6.4.2. Ecinni 258
3.4.6.4.3. Şeytan 258
3.4.6.5. İbadetle İlgili Kavramlar 259
3.5. Hayvanlar 260
3.5.1. Taşıma Aracı Olarak Kullanılan Hayvanlar (At – Deve – Katır) 261
3.5.2. Olağanüstü Özelliklere Sahip Olan Hayvanlar (Kurt – Deve - Balık) 262
3.5.3. Diğer Hayvanlar 263
3.5.3.1. Kuşlar 263
3.5.3.1.1. Umumi Olarak Kuşlar 263
3.5.3.1.2. Kuş Çeşitleri 264
3.5.3.1.2.1. Bülbül 264
3.5.3.1.2.2. Tavus Kuşu 265
3.5.3.1.2.3. Hüma 266
3.5.3.1.2.4. Deve Kuşu 266

3.5.3.2. Dört Ayaklılar 266
3.5.3.2.1. Kuzu 266
3.5.3.2.2. Sığır 267
3.5.3.2.3. Gazal 268
3.5.3.2.4. Köpek 268
3.5.3.3. Sürüngenler 268
3.6. Bitkiler 269
3.6.1. Ağaçlar 269
3.6.2. Çiçekler 271
3.6.2.1. Gül 271
3.6.2.2. Diğer Çiçekler 272
3.6.3. Meyveler 273
3.6.4. Diğer Bitkiler 275
3.7.Sosyal Hayat 276
3.7.1. Meslekler 276
3.7.1.1. Hazinedar 276
3.7.1.2. Çavuşlar (Askerler) 277
3.7.1.3. Cellat 278
3.7.1.4. Münadi 279
3.7.1.5. Elçi 279
3.7.1.6. Demirciler 280
3.7.1.7. Bagvan (Bahçıvan) 281
3.7.1.8. Tabib 281
3.7.1.9. Mimar 282
3.7.1.10. Rüya Tabirciliği 283
3.7.1.11. Kapıcılar 283
3.7.1.12. Bezirgânlık 284
3.7.1.13. Şerbetçi (Şarabdar) 284
3.7.1.14.Ekmekçi 285
3.7.2. Giyecek 285
3.7.2.1. Gömlek 285
3.7.2.2. Kaftan (Ton) 286
3.7.2.3. Aba 287
3.7.2.4. Hilʿat 287
3.7.2.5. Palas 288
3.7.2.6. Hülle 289
3.7.2.7. Yen, Nikab, Dülbend 289
3.7.3. Yiyecekler 289
3.7.4. İçecekler 291
3.7.5. Süs Eşyaları 292
3.7.5.1. Kıymetli Taşlar ve Madenler 292
3.7.5.1.1. Cevahir, Cevher, Gevher, Güher 292
3.7.5.1.2. Yakut, La'l, Akik, Zümrüd, Zebercced 293
3.7.5.1.3. İnci, Dürr, Lü'lü' 294

3.7.5.1.4. Altın (Zer) - Gümüş 294
3.7.5.2. Kokular 296
3.7.5.2.1. Misk – Anber – Ud 296
3.7.5.3. Sürme 297
3.7.6. Çeşitli Gelenekler – Uygulamalar – İnanışlar 297
3.7.6.1. Mektup Yazmak 297
3.7.6.2. Saçı Saçma 300
3.7.6.3. El Ayak Göz Kaş Yazmak 300
3.7.6.4. Kelepçe 301
3.7.6.5. Selam Vermek 301
3.7.6.6. Nazardan Korunmak 302
3.7.6.7. Sultanın Yüzünü Kapatması 302
3.7.6.8. Gelinin Çeyizi 303
3.7.6.9. Ölünün Ardından Yas 303
3.7.6.10. Nikâh Yapmak 304
3.7.7. Müzik Aletleri 304
3.8. Kozmik Unsurlar 305
3.8.1. Felek 305
3.8.2. Yıldızlar 306
3.8.2.1. Güneş 307
3.8.2.2. Ay 308
3.8.2.3. Zühre 309
3.9. Zaman 309
3.9.1. Gün 310
3.9.2. Ay 314
3.9.3. Yıl 315
3.9.4. Sabah 316
3.9.5. Akşam 317
3.9.6. Gece 317
3.10. Mekân 318
3.10.1. Eserde Geçen Ülke veya Şehir Adları 319
3.10.1.1. Kenʿān 319
3.10.1.1.1. Yaʿkûb'un Evi - Beytü'l Ahzân 320
3.10.1.1.2. Kuyu 322
3.10.1.1.3. Dağ 323
3.10.1.1.4. Yûsuf'un Annesinin Mezarı 324
3.10.1.1.5. Yazı - Yaban 325
3.10.1.2. Bahran 325
3.10.1.3. Şam 326
3.10.1.4.Beysan 326
3.10.1.5.Tabışar 327
3.10.1.6. Karsın 327
3.10.1.6.1. Put evi (Puthane) 327
3.10.1.7. Ariş 327

3.10.1.8. Mısır 328
3.10.1.8.1. Zeliha'nın Yaptırdığı Köşk 330
3.10.1.8.2. Kaydun 330
3.10.1.8.3. Zindan 333
3.10.1.8.4. Nil 334
3.10.1.8.5. Malik'in Evi 334
3.10.1.8.6. Mısır Pazarı 335
3.10.1.8.7. Yûsuf'un Yaptırdığı Saray 335
3.10.1.8.8. Bahçe 336
3.10.1.8.9.Yûsuf'un Mezarı 337
3.10.1.8.10. Puthane (Deyr) 337
3.10.1.9. Mağrib 338
3.10.1.10. Basra 338
3.11. Nasihatler 339
3.11.1. Yapılan Kötülüğün Karşılıksız Kalmaması 340
3.11.2. Yalan Söylememek 341
3.11.3. Mağrur Olmak 342
3.11.4. Alçakgönüllülük 342
3.11.5. Gammazlık 343
3.11.6. İşi Allah'a Havale Etmek 344
3.11.7. Resul'e Salavat 345
3.11.8. Sabır 346
3.11.9. Sadakat – Vefa 347
3.11.10. Tövbe Etmek 348
3.12. Vecizeler 348

4. BÖLÜM
METİN

4.1. METİN NEŞRİNDE İZLENEN YÖNTEM 351
4.2. METİN 355
SONUÇ 547
KAYNAKÇA 550

SİMGE VE KISALTMALAR

Bkz:	Bakınız
C:	Cilt
Çev:	Çeviren
H:	Hicrî
Haz:	Hazırlayan
M:	Milâdî
ö:	Ölüm
s:	Sayfa
ss:	Sayfa aralığı
S:	Sayı
yy :	Yüzyıl
DİA:	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
EAT :	Eski Anadolu Türkçesi
ET :	Eski Türkçe
İÜEF:	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
TDK:	Türk Dil Kurumu
(?):	Anlam verilemeyen beyit
[...] :	Metinde yazılması gerekirken yazılmamış harf, ek veya kelimeyi gösterir.
< :	Bu şekilden gelir
[ ] :	Tarafımızca yapılan düzeltme ve tamamlama

METİNDE KULLANILAN ÇEVİRİYAZI ALFABESİ

آ ا	a, ā, e
ای	ı, i, ī
او	o, ö, u, ū, ü
ب	b
پ	p
ت ة	t
ث	s̱
ج	c
ح	ḥ
خ	ḫ
د	d
ذ	ẕ
ر	r
ز	z
س	s
ش	ş
ص	ṣ
ض	ḍ, ż
ط	ṭ
ظ	ẓ
ع	ʿ
غ	ġ
ف	f
ق	ḳ
ك	k
ل	l
م	m
ن	n
ك	ñ
و	v
ه	h, e, a
ي ى	y, ı, i, ī
ء	’

ÖNSÖZ

Kuran'da "ahsenül kasas" tavsifiyle Yûsuf Suresinde, Tevrat'ta "Tekvin" bölümünde 37 ve 50. bablarda, İncil'de "Resullerin İşleri" bölümünde, Zebur'da 105. Memurda anlatılan Yûsuf peygamberin hayatı, doğu ve batı edebiyatlarında şairlere yazarlara ilham kaynağı olmuş, tarihten, mitolojiden, tefsir kitaplarından yararlanılarak çok çeşitli türde ve hacimde eserler ortaya konulmuştur.

Türk edebiyatında ilk olarak 13. yy işlenmeye başlayan bu konu, Türkçenin yazı dili olarak sistemleşmeye ve yaygınlık göstermeye başladığı Eski Anadolu Türkçesi döneminde birden çok eserin ortaya çıktığı görülmüştür. Anadolu sahasında ilk olarak Şeyyad Hamza tarafından bir Yûsuf hikayesi yazılmış, ilerleyen yıllarda onu Süle Fakih, Kadı Darir gibi şairler takip etmiştir.

Yazarı belli olmayan metnimiz dil ve sözcük hususiyetleri dolayısıyla sözü edilen bu dönemde kaleme alındığı düşünülmektedir. Çalışmamıza konu olan eser, İstanbul Büyükşehir Belediyesi bünyesinde faaliyet gösteren Taksim Atatürk Kitaplığında K.1297 numara ile kayıtlı nüshadır. Eser "Hikayet Ya'kub ve Yûsuf Aleyhi'sselam" başlığı ile kaydedilmiştir. Eserin kamu kütüphanelerinde ve hususi kitaplıklarda toplam on dört nüshası tespit edilmiştir. Çalışmamız öncesinde bu on dört nüsha ile ilgili makaleler ve yüksek lisans tezleri hazırlanmış ancak bu çalışmalarda çalışmamızı gerçekleştirdiğimiz nüshadan bahsedilmemiştir. Bu çalışmalarda eserin yazarı hakkında çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Bu çalışmalarda "Garib", "Nahifi", "Taib" ve "yazarı meçhul" şeklinde eserin yazarı dört farklı isimle kaydedilmiştir. İkinci bölümde zikrettiğimiz sebepler bağlamında eserin yazarı bu isimlerden herhangi birine atfedilememiş, eserde de müstensih dışında herhangi bir isme tesadüf edilmemesi dolayısıyla eserin yazarı için "yazarı meçhul" ifadesinin uygun olacağını değerlendirilmiştir.

Eser 108 varak olup 2751 beyittir. İlk 103 varak dil hususiyetleri itibariyle kendi için bir bütün iken son 5 varakta dil ağırlaşmış ve Arapça Farsça kelimelerin yoğun bir şekilde kullanıldığı görülmüştür. Bunun sebebi son beş varağın Hamdi'nin

Yûsuf u Züleyha'sının son kısımları olmasıdır. Müstensih Yûsuf'un Yaʿkûb ile Mısır'da kavuşmalarını kaydettikten sonra hikayenin geri kalanını tamamlamak için Hamdi'nin eserinin son kısmını eserin sonu olarak tayin etmiştir. Buradan hareketle eserin iki yazarından söz etmek doğru olacaktır.

Çalışmamızın dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde eserde hayatları söz konusu edilen Yûsuf'un ve Yaʿkûb'un hayatları kutsal kitaplar merkeze alınarak aktarılmış, eserin büyük bir kısmının Yûsuf'a ayrılması dolayısıyla Kur'an'da, Tevrat'ta, İncil'de ve Zebur'da Yûsuf'un hayatının anlatıldığı bölümlere yer verilmiş, 13.yy 19. yy kadar eski türk edebiyatında kaleme alınan Yûsuf u Züleyha mesnevileri, kısas-ı enbiyalar ve Yûsuf Suresi tefsirleri tanıtılmış, yeni Türk edebiyatının Yûsuf kıssasına duyarlılığına örnek olarak şiir parçalarına yer verilmiş, Batı edebiyatında kaleme alınan Yûsuf hikayeleri, çalışmalar ve hikayenin olaylarını tablolaştıran ressamlar ismen anılmış ve son olarak Yûsuf kıssasının edebiyatımızdaki yansımaları örneklerle ortaya konmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde eserin adı, yazarı, nazım biçimi, vezni, kafiye ile ilgili özellikleri, eserin yazıldığı yer, eserin yazıldığı dönem, dil ve imla özellikleri, eser üzerine yapılan çalışmalar üzerinde durulmuş, eserin nüshaları ve bulundukları kütüphaneler ifade edilmesini müteakip çalışmamıza konu olan Atatürk Kitaplığı nüshası şekli ve içerik özellikleri ile tanıtılmıştır.

Üçüncü bölümde mesnevinin kişi, olay, yer, zaman gibi noktalardan detaylı bir incelemesine yer verilmiştir. Bu noktada, hikayenin işlenişi, şahıslar, yer, zaman, sosyal hayat, dini kavramlar, hayvanlar, bitkiler, yiyecekler, içecekler, giyecekler, çeşitli gelenekler, uygulamalar ve inanışlar, kozmik unsurlar, nasihatler ve veciz ifadelere yer verilmiş, hikaye bütün yönleriyle ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde Arap harfli metin Türkçe çeviriyazı alfabesiyle Latin alfabesine aktarılmıştır. Aktarma işlemi sırasında vezin kusurları, yanlış harekeleme, yanlış sözcük seçimi gibi durumlar dipnotlarda gösterilmiştir.

Bu yüksek lisans tezini hazırlarken, özellikle eserin çeviriyazıya aktarılmasında belli ölçüde eksiklerimiz ve hatalarımız olabilir. Bu anlamda yapılan hataların hoşgörü ile karşılanacağını umar; gerek ders sürecinde gerekse tez sürecinde karşılaştığım problemlerin giderilmesinde maddî ve manevî desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen Prof. Dr. Ahmet Kartal'a, çalışmam sırasında kaynak ve önerileriyle beni yönlendiren ve değerli katkılarda bulunan danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Tuba Onat Çakıroğlu'na, yazılan bölümlerin tashihinde yardımcı olan ilk okurum eşime, sabır ve sevgiyle hayatım boyunca beni destekleyen çok kıymetli aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Ali Türk

Ankara, 2016

1. BÖLÜM

HİKAYENİN İLAHÎ KAYNAKLARI VE DOĞU, BATI EDEBİYATLARINDA YANSIMALARI

GİRİŞ

Yûsuf ve kıssası evrensel değerler ve motifler barındırması yönüyle Doğu ve Batı edebiyatlarında edebî eserlere konu olmuştur. Kıssanın kıskançlık, evlat sevgisi, ayrılık acısı, zulüm, aşk, duyguların kontrolü, sabır, iffet, adalet, doğruluk ve haklılıkta ısrarın karşılıksız kalmayacağı, elinde öç alma imkanı varken insanları bağışlama gibi evrensel olgulara yer vermesi onun farklı zamanlarda, farklı toplumlarda, farklı türlerde tezahür etmesini sağlamış ve ortaya konan eserler de geniş kitlelerin teveccühünü kazanmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de "insanların sima bakımından en güzelinin hikayesinin anlatılması, beşerin uhrevi ve dünyevi bakımdan ihtiyaç duyduğu birçok fayda, ibret, hikmet ve nükte bulundurması (Kiraz, 2011: 103-104)" dolayısıyla "ahsenü'l kasas" (kıssaların en güzeli) olarak nitelenen ve inananların bunlardan "hisse" almaları öğütlenen, Tevrat'ta doğumu, büyümesi, kardeşleri ile mücadeleleri pek çok detaya yer verilerek Tekvin'in 37-50. babları arasında anlatılan, İncil ve Zebur'da ise hemen hemen hiçbir detaya yer verilmeden yalnızca ana hatlarıyla aktarılan kıssa ilahi kaynaklı olması kitlelerin kıssaya ilgilerini uyarmıştır.

Eserin genel çerçevesinin dini kitaplar tarafından tahdit edilmesi, bir peygamberin hayatının anlatılması dolayısıyla, şairlerin eserlerini vücuda getirirken his ve hayallerini sınırlandırmak zorunda kalmaları ve konuya istedikleri şekli vermek imkânından mahrum olmaları yalnızca detay denilebilecek noktalarda yazarların hayal güçlerinin devreye girmesi bu konuda vücuda getirilen eserlerin olay anlatımlarında benzerlikleri kaçınılmaz kılmıştır.

Ancak müelliflerin "ibda ve inşa" kudretlerine bağlı olarak yaptıkları tasarruflar, bireysel katkıları, kendi kültürel birikimlerini ve bu birikimlerin çağrışımlarını eserlere yansıtmaları eserlerin birbirlerinden tefrik edilmelerinde önemli bir noktayı teşkil eder. Bu noktada şairlerin müktesebatları, tarih ve edebiyat bilgileri, mitolojik unsurlara vukufiyetleri, Kur'an, hadis, hikayeye katkı sağlayabilecek nüktelerden yapılan alıntılar, şairlerin görüş, hayatı algılayış ve

hayalleri ekseninde vücuda getirdikleri orijinal ve el değmemiş ayrıntılar, bu ayrıntıları gerçekleştiren kişiler, bu kişilerin kapsamlı ya da özet mahiyette sunulan, ana hikayeye bağlanan yan hikayeleri, ayrıntıların geçtiği mekanlar, eserin vücuda getirildiği dönemin sosyal yaşantısının izleri, hikayenin kahramanlarına yüklenen misyonlar ve bu misyonlar neticesinden ortaya çıkan olağanüstülükler, mucizeler, efsaneler gibi çeşitli etkenlerle aynı hikayenin farklı taraflarının ön plana çıkarıldığı çok çeşitli örnekleri ortaya çıkmıştır.

Çok çeşitli ürüne kaynaklık eden hikayenin kutsal kitaplarda işlenişi şöyledir:

1.1.KUTSAL KİTAPLARDA YÛSUF PEYGAMBER

1.1.1. Kur'an-ı Kerim'de Yûsuf Hikayesi[1]

Yûsuf'un; zayıf bir rivayete göre ilk üç ayeti Medine döneminde indiği belirtilen (Ünver, 2001: 74), ancak genel kanaatin Mekke döneminde indiği şeklinde olan, yüz on bir ayetten oluşan ve Kur'an-ı Kerim'in on ikinci suresi olan Yûsuf Suresi'nde hayatına geniş yer verilmiştir. Surede geçen on bir ayet dışında kalan bütün ayetler Yûsuf Peygamber'den bahsetmektedir. Bu surede Yûsuf Peygamber'in hayatta karşılaştığı sıkıntılar ve bunlara sabrederek bunların üstesinden geldiği anlatılmakta ve inananlar için faydalı öğütler, önemli mesajlar verilmektedir. Kur'an'da baştan sona kadar bir tek konuyu anlatan tek sure budur. Sure Hz. Yûsuf'un gördüğü bir rüya ile başlamakta ve Hz. Yûsuf'un babası, kardeşleri ve Züleyha üçgeninde başına gelen birçok hadiseden sonra, gördüğü rüyanın aynen gerçekleşmesi ile de sonlanmaktadır.

Bismillâhirrahmânirrahîm.

3. Sana bu Kur'an'ı vahyetmekle kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Hâlbuki daha önce sen bunlardan habersiz idin. 4. Hani Yûsuf, babasına "Babacığım! Gerçekten ben (rüyada) on bir yıldız, güneşi ve ayı gördüm. Gördüm ki onlar bana boyun

[1] Burada yer verilen Yûsuf Suresi meali, *Kur'an-ı Kerim Meali* Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları Ankara 2011'den alınmıştır.

eğiyorlardı” demişti. 5. Babası, şöyle dedi: “Yavrucuğum! Rüyanı kardeşlerine anlatma. Yoksa sana tuzak kurarlar. Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır.” 6. “İşte Rabbin seni böylece seçecek, sana (rüyada görülen) olayların yorumunu öğretecek ve daha önce ataların İbrahim ve İshak’a nimetlerini tamamladığı gibi sana ve Yaʿkûb soyuna da tamamlayacaktır. Şüphesiz Rabbin hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.” 7. Andolsun, Yûsuf ve kardeşlerinde (hakikati arayıp) soranlar için ibretler vardır. 8. Kardeşleri dediler ki: “Biz güçlü bir topluluk olduğumuz hâlde, Yûsuf ve kardeşi (Bünyamin) babamıza bizden daha sevgilidir. Doğrusu babamız açık bir yanılgı içindedir.” 9. “Yûsuf’u öldürün veya onu bir yere atın ki babanız sadece size yönelsin. Ondan sonra (tövbe edip) salih kimseler olursunuz.” 10. Onlardan bir sözcü, “Yûsuf’u öldürmeyin, onu bir kuyunun dibine bırakın ki geçen kervanlardan biri onu bulup alsın. Eğer yapacaksanız böyle yapın” dedi. 11. Babalarına şöyle dediler: “Ey babamız! Yûsuf hakkında bize neden güvenmiyorsun? Hâlbuki biz onun iyiliğini isteyen kişileriz.” 12. “Yarın onu bizimle beraber gönder de gezip oynasın. Şüphesiz biz onu koruruz.” 13. Babaları, “Doğrusu onu götürmeniz beni üzer, siz ondan habersiz iken onu kurt yer, diye korkuyorum.” 14. Onlar da, “Andolsun biz kuvvetli bir topluluk iken onu kurt yerse (o takdirde) biz gerçekten hüsrana uğramış oluruz” dediler. 15. Yûsuf’u götürüp kuyunun dibine bırakmaya karar verdikleri zaman biz de ona, “Andolsun, (senin Yûsuf olduğunun) farkında değillerken onların bu işlerini sen kendilerine haber vereceksin.” diye vahyettik. 16. (Yûsuf’u kuyuya bırakıp) akşamleyin ağlayarak babalarına geldiler. 17. “Ey babamız! Biz yarışa girmiştik. Yûsuf’u da eşyamızın yanında bırakmıştık. (Bir de ne görelim) onu kurt yemiş. Her ne kadar doğru söylesek de sen bize inanmazsın.” dediler. 18. Bir de üzerine, sahte bir kan bulaştırılmış gömleğini getirdiler. Yaʿkûb dedi ki: “Hayır! Nefisleriniz sizi aldatıp böyle bir işe sürükledi. Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Anlattıklarınıza karşı yardımı istenilecek de ancak Allah’tır.” 19. Bir kervan gelmiş, sucularını suya göndermişlerdi. Sucu kovasını kuyuya salınca, “Müjde! Müjde! İşte bir oğlan!” dedi. Onu alıp bir ticaret malı olarak sakladılar. Oysa Allah, onların yaptıklarını biliyordu. 20. Onu ucuz bir fiyata, birkaç dirheme

sattılar. Zaten ona değer vermiyorlardı. 21. Onu satın alan Mısırlı kişi, hanımına dedi ki: “Ona iyi bak. Belki bize yararı dokunur veya onu evlat ediniriz.” İşte böylece biz Yûsuf’u o yere (Mısır’a) yerleştirdik ve ona (rüyadaki) olayların yorumunu öğretelim diye böyle yaptık. Allah, işinde galiptir, fakat insanların çoğu bunu bilmezler. 22. Olgunluk çağına erişince, ona hikmet ve ilim verdik. İşte biz, iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanları böyle mükâfatlandırırız. 23. Evinde bulunduğu kadın (gönlünü ona kaptırıp) ondan arzuladığı şeyi elde etmek istedi ve kapıları kilitleyerek, “Haydi gelsene!” dedi. O ise, “Allah’a sığınırım, çünkü o (kocan) benim efendimdir, bana iyi baktı. Şüphesiz zalimler kurtuluşa eremezler” dedi. 24. Andolsun, kadın ona (göz koyup) istek duymuştu. Eğer Rabbinin delilini görmemiş olsaydı, Yûsuf da ona istek duyacaktı. Biz, ondan kötülüğü ve fuhşu uzaklaştırmak için işte böyle yaptık. Çünkü o, ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandı. 25. İkisi de kapıya koştular. Kadın, Yûsuf’un gömleğini arkadan yırttı. Kapının yanında hanımın efendisine rastladılar. Kadın dedi ki: “Senin ailene kötülük yapmak isteyenin cezası, ancak zindana atılmak veya can yakıcı bir azaptır.” 26. Yûsuf, “O, benden arzusunu elde etmek istedi.” dedi. Kadının ailesinden bir şahit de şöyle şahitlik etti: “Eğer onun gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru söylemiştir, o (Yûsuf) yalancılardandır.” 27. “Eğer gömleği arkadan yırtılmışsa, kadın yalan söylemiştir. O (Yûsuf) ise, doğru söyleyenlerdendir.” 28. Kadının kocası Yûsuf’un gömleğinin arkadan yırtıldığını görünce, dedi ki: “Şüphesiz bu, siz kadınların tuzağıdır. Şüphesiz sizin tuzağınız çok büyüktür.” 29. “Ey Yûsuf! Sen bundan sakın kimseye bahsetme. (Ey Kadın) sen de günahının bağışlanmasını dile. Çünkü sen günah işleyenlerdensin.” 30. Şehirde birtakım kadınlar, “Aziz’in karısı, (hizmetçisi olan) delikanlısından murad almak istemiş. Ona olan aşkı yüreğine işlemiş. Şüphesiz biz onu açık bir sapıklık içinde görüyoruz” dediler. 31. Kadın, bunların dedikodularını işitince haber gönderip onları çağırdı. (Ziyafet düzenleyip) onlar için oturup yaslanacakları yer hazırladı. Her birine birer de bıçak verdi ve Yûsuf’a, “Çık karşılarına!” dedi. Kadınlar Yûsuf’u görünce, onu pek büyüttüler ve şaşkınlıkla ellerini kestiler. “Hâşâ! Allah için, bu bir insan değil, ancak şerefli bir melektir.”

dediler. 32. Bunun üzerine kadın onlara dedi ki: “İşte bu, beni hakkında kınadığınız kimsedir. Andolsun, ben ondan murad almak istedim. Fakat o, iffetinden dolayı bundan kaçındı. Andolsun, eğer emrettiğimi yapmazsa, mutlaka zindana atılacak ve zillete uğrayanlardan olacak. 33. Yûsuf, “Ey Rabbim! Zindan bana, bunların beni dâvet ettiği şeyden daha sevimlidir. Onların uzaklarını benden uzaklaştırmazsan, onlara meyleder ve cahillerden olurum.” dedi. 34. Rabbi, onun duasını kabul etti ve kadınların tuzaklarını ondan uzaklaştırdı. Şüphesiz ki O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir. 35. Sonra onlar, Yûsuf’un suçsuzluğunu ortaya koyan delilleri gördükten sonra yine de mutlaka onu bir süre zindana atmayı uygun buldular. 36. Onunla beraber zindana iki delikanlı daha girdi. Biri, “Ben rüyamda şaraplık üzüm sıktığımı gördüm.” dedi. Diğeri, “Ben de rüyamda başımın üzerinde, kuşların yediği bir ekmek taşıdığımı gördüm. Bize bunun yorumunu haber ver. Şüphesiz biz seni iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanlardan görüyoruz.” dedi. 37. Yûsuf dedi ki: “Sizin yiyeceğiniz yemek size gelmeden önce, onun ne olduğunu bildiririm. Bu, bana Rabbimin öğrettiklerindendir. Ben, Allah’a inanmayan ve ahireti inkâr eden bir milletin dinini bıraktım.” 38. “Atalarım İbrahim, İshak ve Yaʿkûb’un dinine uydum. Bizim, Allah’a herhangi bir şeyi ortak koşmamız (söz konusu) olamaz. Bu, bize ve insanlara Allah’ın bir lütfudur, fakat insanların çoğu şükretmezler.” 39. “Ey zindan arkadaşlarım! Ayrı ayrı ilâhlar mı daha iyidir, yoksa mutlak hâkimiyet sahibi olan tek Allah mı?” 40. “Siz Allah’ı bırakıp; sadece sizin ve atalarınızın taktığı birtakım isimlere (düzmece ilâhlara) tapıyorsunuz. Allah, onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Hüküm ancak Allah’a aittir. O, kendisinden başka hiçbir şeye tapmamanızı emretmiştir. İşte en doğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler.” 41. “Ey zindan arkadaşlarım! (Rüyanızın yorumuna gelince,) biriniz efendisine şarap sunacak, diğeri ise asılacak ve kuşlar başından yiyecektir. Yorumunu sorduğunuz iş böylece kesinleşmiştir.” 42. Yûsuf, onlardan kurtulacağını düşündüğü kişiye, “Efendinin yanında beni an”, dedi. Fakat şeytan onu efendisine hatırlatmayı unutturdu da bu yüzden o, birkaç yıl daha zindanda kaldı. 43. Kral, “Ben rüyamda yedi semiz ineği, yedi zayıf ineğin yediğini; ayrıca yedi yeşil başak ve yedi de kuru

başak görüyorum. Ey ileri gelenler! Eğer rüya yorumluyorsanız, rüyamı bana yorumlayın.” dedi. 44. Dediler ki: “Bunlar karma karışık düşlerdir. Biz böyle düşlerin yorumunu bilmiyoruz.” 45. Zindandaki iki kişiden kurtulmuş olanı, nice zamandan sonra (Yûsuf’u) hatırladı ve “Ben size onun yorumunu haber veririm, hemen beni (zindana) gönderin.” dedi. 46. (Zindana varınca), “Yûsuf! Ey doğru sözlü! Rüyada yedi semiz ineği yedi zayıf ineğin yemesi, bir de yedi yeşil başakla diğer yedi kuru başak hakkında bize yorum yap. Ümid ederim ki (vereceğin bilgi ile) insanlara dönerim de onlar da (senin değerini) bilirler.” dedi. 47. Yûsuf dedi ki: “Yedi yıl âdetiniz üzere ekin ekeceksiniz. Yiyeceğiniz az bir miktar hariç, biçtiklerinizi başağında bırakın.” 48. “Sonra bunun ardından yedi kurak yıl gelecek, saklayacağınız az bir miktar hariç bu yıllar için biriktirdiklerinizi yiyip bitirecek.” 49. “Sonra bunun ardından insanların yağmura kavuşacağı bir yıl gelecek. O zaman (bol rızka kavuşup) şıra ve yağ sıkacaklar.” 50. Kral, “Onu bana getirin” dedi. Elçi, Yûsuf’a gelince (Yûsuf) dedi ki: “Efendine dön de, ellerini kesen o kadınların derdi ne idi, diye sor. Şüphesiz Rabbim onların hilesini hakkıyla bilendir.” 51. Kral, kadınlara, “Yûsuf’tan murad almak istediğiniz zaman derdiniz ne idi?” dedi. Kadınlar, “Hâşâ! Allah için, biz onun bir kötülüğünü bilmiyoruz.” dediler. Aziz’in karısı ise, “Şimdi gerçek ortaya çıktı. Ondan ben murad almak istedim. Şüphesiz Yûsuf doğru söyleyenlerdendir” dedi. 52. (Yûsuf), “Benim böyle yapmam, Aziz’in; yokluğunda, benim kendisine hainlik etmediğimi ve Allah’ın, hainlerin tuzaklarını başarıya ulaştırmayacağını bilmesi içindi” dedi. 53. “Ben nefsimi temize çıkarmam, çünkü Rabbimin merhamet ettiği hariç, nefis aşırı derecede kötülüğü emreder. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” dedi. 54. Kral, “Onu bana getirin, onu özel olarak yanıma alayım.”, dedi. Onunla konuşunca dedi ki: “Şüphesiz bugün sen yanımızda yüksek makam sahibi ve güvenilir bir kişisin.” 55. Yûsuf, “Beni ülkenin hazinelerine bakmakla görevlendir. Çünkü ben iyi koruyucu ve bilgili bir kişiyim.” dedi. 56. Böylece Yûsuf’a, dilediği yerde oturmak üzere ülkede imkân ve iktidar verdik. Biz rahmetimizi istediğimize veririz ve iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanların mükâfatını zayi etmeyiz. 57. Elbette ki, ahiret mükâfatı,

inananlar ve Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için daha iyidir. 58. (Derken) Yûsuf'un kardeşleri çıkageldiler ve yanına girdiler. Yûsuf onları tanıdı, onlar ise Yûsuf'u tanımıyorlardı. 59. Yûsuf, onların yüklerini hazırlatınca dedi ki: "Sizin baba bir kardeşinizi de bana getirin. Görmüyor musunuz, ölçeği tam dolduruyorum ve ben misafir ağırlayanların en iyisiyim." 60. "Eğer onu bana getirmezseniz, artık benim yanımda size verilecek tek ölçek (zahire) bile yoktur ve bir daha da bana yaklaşmayın." 61. Dediler ki: "Onu babasından isteyeceğiz ve muhakkak bunu yaparız." 62. Yûsuf, adamlarına dedi ki: "Onların ödedikleri zahire bedellerini yüklerinin içine koyun. Umulur ki ailelerine varınca onu anlarlar da belki yine dönüp gelirler." 63. Onlar, babalarına döndüklerinde, "Ey babamız! Bize artık zahire verilmeyecek. Kardeşimizi (Bünyamin'i) bizimle gönder ki zahire alalım. Onu biz elbette koruruz." dediler. 64. Yaʿkûb onlara, "Onun hakkında size ancak, daha önce kardeşi hakkında güvendiğim kadar güvenebilirim! Allah en iyi koruyandır ve O, merhametlilerin en merhametlisidir." dedi. 65. Yüklerini açıp zahire bedellerinin kendilerine geri verildiğini gördüler. "Ey babamız! Daha ne isteriz? İşte ödediğimiz bedeller de bize geri verilmiş. Onunla yine ailemize yiyecek getirir, kardeşimizi korur ve bir deve yükü zahire de fazladan alırız. Çünkü bu getirdiğimiz az bir zahiredir." dediler. 66. Babaları, "Kuşatılıp çaresiz durumda kalmanız hariç, onu bana geri getireceğinize dair Allah adına sağlam bir söz vermedikçe, onu sizinle göndermeyeceğim." dedi. Ona güvencelerini verdiklerinde, "Allah söylediklerimize vekildir." dedi. 67. Sonra da, "Ey oğullarım! Bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin. Ama Allah'tan gelecek hiçbir şeyi sizden uzaklaştıramam. Hüküm ancak Allah'ındır. Ben O'na tevekkül ettim. Tevekkül edenler de yalnız O'na tevekkül etsinler" dedi. 68. Babalarının emrettiği şekilde (ayrı kapılardan) girdiklerinde (bile) bu, Allah'tan gelecek hiçbir şeyi onlardan uzaklaştıracak değildi. Sadece Yaʿkûb, içindeki bir dileği ortaya koymuş oldu. Şüphesiz o, biz kendisine öğrettiğimiz için bilgi sahibidir. Fakat insanların çoğu bilmezler. 69. Yûsuf'un huzuruna girdiklerinde; o, kardeşi Bünyamin'i bağrına bastı ve (gizlice) "Haberin olsun ben senin kardeşinim, artık onların yaptıklarına üzülme." dedi. 70. Yûsuf,

onların yüklerini hazırlatırken su kabını kardeşinin yüküne koydurdu. Sonra da bir çağırıcı şöyle seslendi: “Ey kervancılar! Siz hırsızsınız.” 71. Yûsuf’un kardeşleri onlara dönerek, “Ne yitirdiniz?” dediler. 72. Onlar, “Hükümdar’ın su kabını yitirdik. Onu getirene bir deve yükü ödül var. Ben buna kefilim.” dediler. 73. Dediler ki: “Allah’a andolsun, siz de biliyorsunuz ki biz bu ülkede fesat çıkarmaya gelmedik, hırsız da değiliz.” 74. Onlar, “Eğer yalancı iseniz, hırsızlığın cezası nedir?” dediler. 75. Onlar da: “Cezası, su kabı kimin yükünde bulunursa, o kimsenin kendisi(nin alıkonması) onun cezasıdır. Biz zalimleri böyle cezalandırırız.” dediler. 76. Bunun üzerine Yûsuf, kardeşinin yükünden önce onların yüklerini aramaya başladı. Sonra su kabını kardeşinin yükünden çıkardı. İşte biz Yûsuf’a böyle bir plan öğrettik. Yoksa kralın kanunlarına göre kardeşini alıkoyamazdı. Ancak Allah’ın dilemesi başka. Biz dilediğimiz kimsenin derecelerini yükseltiriz. Her ilim sahibinin üstünde daha iyi bir bilen vardır. 77. Dediler ki: “Eğer o çalmışsa, daha önce onun bir kardeşi de çalmıştı.” Yûsuf, bunu içinde sakladı ve onlara belli etmedi. İçinden, “Siz kötü bir durumdasınız; anlattığınızı Allah çok daha iyi biliyor.” dedi. 78. Onlar, Yûsuf’a: “Ey güçlü vezir! Bunun çok yaşlı bir babası var. Onun yerine bizden birini alıkoy. Şüphesiz, biz senin iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanlardan olduğunu görüyoruz.” dediler. 79. Yûsuf, “Malımızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını tutmaktan Allah’a sığınırız. Şüphesiz biz o takdirde zulmetmiş oluruz” dedi. 80. Ondan ümitlerini kesince, kendi aralarında konuşmak üzere bir kenara çekildiler. Büyükleri dedi ki: “Babanızın Allah adına sizden söz aldığını, daha önce de Yûsuf hakkında işlediğiniz kusuru bilmiyor musunuz? Artık babam bana izin verinceye veya Allah, hakkımda hükmedinceye kadar buradan asla ayrılmayacağım. O, hükmedenlerin en hayırlısıdır.” 81. “Siz babanıza dönün ve deyin ki: “Ey babamız! Şüphesiz oğlun hırsızlık etti, biz ancak bildiğimize şahitlik ettik. (Sana söz verdiğimiz zaman) gaybı (oğlunun hırsızlık edeceğini) bilemezdik.” 82. “Bulunduğumuz kent halkına ve aralarında olduğumuz kervana da sor. Şüphesiz biz doğru söyleyenleriz.” 83. Yaʿkûb, “Nefisleriniz sizi bir iş yapmağa sürükledi. Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Umulur ki, Allah onların hepsini bana getirir. Çünkü

O, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.” dedi. 84. Onlardan yüz çevirdi ve “Vah! Yûsuf’a vah!” dedi ve üzüntüden iki gözüne ak düştü. O artık acısını içinde saklıyordu. 85. Oğulları, “Allah’a yemin ederiz ki, sen hâlâ Yûsuf’u anıp duruyorsun. Sonunda üzüntüden eriyip gideceksin veya helâk olacaksın.” dediler. 86. Yaʿkûb, “Ben tasa ve üzüntümü ancak Allah’a arz ederim. Ben, Allah tarafından sizin bilmediğiniz şeyleri bilirim.” dedi. 87. “Ey oğullarım! Gidin Yûsuf’u ve kardeşini araştırın. Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah’ın rahmetinden ümidini kesmez.” 88. Bunun üzerine (Mısır’a dönüp) Yûsuf’un yanına girdiklerinde, “Ey güçlü vezir! Bize ve ailemize darlık ve sıkıntı dokundu. Değersiz bir sermaye ile geldik. Zahiremizi tam ölç, ayrıca bize sadaka ver. Şüphesiz Allah, sadaka verenleri mükâfatlandırır.” dediler. 89. Yûsuf dedi ki: “Siz (henüz) cahil kimseler iken Yûsuf ve kardeşine neler yaptığınızı biliyor musunuz?” 90. Kardeşleri, “Yoksa sen, sen Yûsuf musun?” dediler. O da, “Ben Yûsuf’um, bu da kardeşim. Allah, bize iyilikte bulundu. Çünkü kim kötülükten sakınır ve sabrederse, şüphesiz Allah iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanların mükâfatını zayi etmez” dedi. 91. Dediler ki: “Allah’a andolsun, gerçekten Allah seni bize üstün kıldı. Gerçekten biz suç işlemiştik.” 92. Yûsuf dedi ki: “Bugün size kınama yok. Allah sizi bağışlasın. O, merhametlilerin en merhametlisidir. 93. Bu gömleğimi götürün de babamın yüzüne koyun ki, gözleri açılsın ve bütün ailenizi bana getirin.” dedi. 94. Kervan (Mısır’dan) ayrılınca babaları, “Bana bunak demezseniz, şüphesiz ben Yûsuf’un kokusunu alıyorum.” dedi. 95. Onlar da, “Allah’a yemin ederiz ki sen hâlâ eski şaşkınlığındasın.” dediler. 96. Müjdeci gelip gömleği Yaʿkûb’un yüzüne koyunca gözleri açılıverdi. Yaʿkûb, “Ben size, Allah tarafından, sizin bilemeyeceğiniz şeyleri bilirim demedim mi?” dedi. 97. Oğulları, “Ey babamız! Allah’tan suçlarımızın bağışlanmasını dile. Biz gerçekten suçlu idik” dediler. 98. Yaʿkûb, “Rabbimden sizin bağışlanmanızı dileyeceğim. Şüphesiz O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” dedi. 99. (Mısır’a gidip) Yûsuf’un huzuruna girdiklerinde; Yûsuf ana babasını bağrına bastı ve “Allah’ın iradesi ile güven içinde Mısır’a girin.” dedi. 100. Ana babasını tahtın üzerine çıkardı. Hepsi ona (Yûsuf’a)

saygı ile eğildiler. Yûsuf dedi ki: “Babacığım! İşte bu, daha önce gördüğüm rüyanın yorumudur. Rabbim onu gerçekleştirdi. Şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra; Rabbim beni zindandan çıkararak ve sizi çölden getirerek bana çok iyilikte bulundu. Şüphesiz Rabbim, dilediği şeyde nice incelikler sergileyendir. Şüphesiz O, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.” 101. Rabbim! Gerçekten bana mülk verdin ve bana sözlerin yorumunu öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Dünyada ve ahirette sen benim velimsin. Benim canımı müslüman olarak al ve beni iyilere kat.” 102. İşte bu (kıssa), gayb haberlerindendir. Onu sana biz vahiy yolu ile bildiriyoruz. Yoksa onlar tuzak kurarak işlerine karar verdikleri zaman sen onların yanında değildin.

1.1.2. Tevrat’ta Yûsuf Hikayesi

Tevrat’ın giriş bölümü olan “Yaratılış” bölümünde Alemin yaratılışı, Adem ile Havva'nın Cennet'ten kovuluşu, ilk cinayet, insan neslinin yeryüzünde çoğalması, Nuh Tufanı, İbrahim, İshak ve Yakub ile Yûsuf’un hikayeleri, Yûsuf zamanında İsrailoğullarının Mısır’a yerleşmesi gibi konulara yer verilmiştir. Bu bölümde hayatına en fazla yer ayrılan kişi Yûsuf’tur. 37-50. Bab’lar arasında toplamda 14 bölümde 416 ayette Yûsuf’un hayatı anlatılmıştır. Bu anlatımlarda Yûsuf bir peygamber olarak değil, İsrailoğullarının liderlerinden biri olarak ifade edildiği görülmektedir. Anlatının bazı yerlerinde peygamberlerin sıfatlarından günah işlememeyi ifade eden “ismet” sıfatı göz ardı edilerek İslam inancına göre peygamber olarak nitelenen, Kur’an’da isimleri zikredilen Yûsuf ve Yaʿkûb, hainlik, kurnazlık, hırsızlık, yalancılık gibi peygamberlik niteliklerine yakışmayacak durumlar ve olaylar içerisinde gösterilmiştir. Tevrat bu yönüyle Yûsuf ve Yaʿkûb’un hayatını konu edinen bir tarih kitabı hüviyeti arzetmekte, “Kur’an’ın eşsiz üslübu ve icazıyla karşılaştırıldığında oldukça sönük kaldığını ifade edilmektedir (Kiraz, 2011: 101). ” Kur’an’ın yanlış yolda olan kimselerin hidayetini sağlayacak detaylara yer vermeyi temel kıstas olarak kabul etmesi, anlatımının yalın, sade ve teferruattan uzak olmasını netice vermiştir. Tevrat’ta ise “bunaltı verecek derecede tekrarlar, şahıs

isimleri, yer isimleri, sayılar ve kesin rakamlar gibi teferruata ilişkin bilgilere yer verilmişken bu detaylarda hidayete müteallik bir taraftan söz etmek oldukça zordur. Tekrarlar ve detaylar yer yer çelişkileri de beraberinde getirmiştir (Ünver, 2001: 106)."

Bab 37

Ve Yakup babasının gurbet diyarında, Kenan diyarında oturdu. (2) Yûsuf on yedi yaşında olarak kardeşleriyle beraber sürü gütmekte idi. Ve o genç olup babasının karıları Bilhan'ın ve Zilpan'ın oğulları ile beraberdi ve Yûsuf onların fena sözlerini babalarına getirdi. (3) Ve İsrail, Yûsuf'u bütün oğullarından ziyade severdi, çünkü o, ihtiyarlığının oğlu idi ve ona alaca entari yaptı. (4) Ve babalarının bütün kardeşlerinden ziyade onu sevdiğini kardeşleri gördüler ve ondan nefret ettiler ve ona tatlı söz söyleyemezlerdi. (5) Ve Yûsuf rüya görüp kardeşlerine bildirdi ve ondan daha ziyade nefret ettiler. (6) Ve onlara dedi: Rica ederim gördüğüm bu rüyayı dinleyin; (7) işte tarlanın ortasında biz demetler bağlıyorduk ve benim demetim kalktı ve dikildi ve işte sizin demetleriniz etrafını kuşatıp benim demetime eğildiler. (8) Ve kardeşleri ona dediler: Gerçek üzerimize kral mı olacaksın? Yahut gerçek üzerimizde hüküm mü süreceksin? Ve rüyalarından ve sözlerinden dolayı ondan daha fazla nefret ettiler. (9) Ve yine başka bir rüya gördü ve onu kardeşlerine anlatıp dedi: İşte bir rüya daha gördüm ve işte güneş ve ay ve on bir yıldız bana eğildiler. (10) Ve babasına ve kardeşlerine anlattı ve babası onu azarlayıp kendisine dedi: Bu gördüğün rüya nedir? Gerçek ben ve anan ve kardeşlerin yere kadar sana eğilmek için mi geleceğiz? (11) Ve kardeşleri onu kıskandılar; fakat babası bu sözü yüreğinde tuttu.

(12) Ve kardeşleri babalarının sürüsünü Şekem'de gütmek için gittiler. (13) Ve İsrail Yûsuf'a dedi: Kardeşlerin sürüyü Şekem'de görmüyorlar mı? Gel de seni onların yanına göndereyim. Ve ona dedi: İşte ben. (14) Ve ona dedi: Git bak kardeşlerin iyi mi ve sürü iyi mi ve bana haber getir dedi. Ve onu Hebron vadisinden gönderdi ve Şekem' e vardı. (15) Bir adam onu buldu ve işte o kırda avare dolaşıyordu ve adam:

Ne arıyorsun? Diye ona sordu. Ve dedi: (16) Ben kardeşlerimi arıyorum, rica ederim onlar sürüyü nerede güdüyor bana bildir. (17) Ve adam dedi: Kardeşlerin buradan göç ettiler; çünkü onların: Dotan'a gidelim dediklerini işittim. Ve Yûsuf kardeşlerinin ardına düştü ve onları Dotan'da buldu.

(18) Ve onu uzaktan gördüler ve kendilerine yaklaşmazdan önce, onu öldürmek için düzen kurdular. (19) Ve birbirlerine dediler: İşte bu rüyalar sahibi geliyor. (20) Ve şimdi gelin onu öldürelim ve onu kuyulardan birisinin içine atalım ve "Kötü bir canavar onu yedi deriz" ve onun rüyaları ne olacak görürüz. (21) Ve Ruben işitip onların elinden onu kurtardı ve dedi: Canına kıymayalım. (22) Ve onu babasına geri götürmek üzere onların elinden kurtarsın diye, Ruben onlara dedi: Kan dökmeyin, onu çölde olan bu kuyuya atın, fakat ona el uzatmayın. (23) Ve Yûsuf kardeşlerinin yanına geldiği zaman, vaki oldu ki, Yûsuf'un entarisini, üzerinde olan alaca entariyi çekip çıkardılar (24) ve kendisini alıp kuyuya attılar ve kuyu boştu, onda su yoktu. (25) Ve ekmek yemek için oturdular ve gözlerini kaldırıp gördüler ve işte, Gilead'dan İsmaillilerin bir kervanı geliyordu ve onların develeri baharat, pelesenk ve mür yüklü idi ve Mısır'a indirmek için gidiyorlardı. (26) Ve Yahuda kardeşlerine dedi: Eğer kardeşimizi öldürür ve onun kanını gizlersek, ne kazanç var? (27) Gelin ve onu İsmaililere satalım ve elimiz ona dokunmasın; çünkü o kardeşimizdir, etimizdir. Ve kardeşleri sözünü dinlediler. (28) Ve Midyaniler, tacirler geçiyorlardı ve Yûsuf'u çekip kuyudan çıkardılar ve Yûsuf'u İsmaililere yirmi gümüşe sattılar. Ve onlar Yûsuf'u Mısır'a götürdüler. (29) Ve Ruben kuyuya döndü ve işte Yûsuf kuyuda yoktu ve esvabını yırttı. (30) Ve kardeşlerinin yanına dönüp dedi, "Çocuk yok ve ben, ben nereye gideyim?" (31) Ve Yûsuf'un entarisini aldılar ve bir ergeç kesip entariyi kana batırdılar (32) ve alaca entariyi gönderdiler ve babalarına getirip dediler: Bunu bulduk bak, oğlunun entarisi mi yahut değil mi? (33) Ve onu tanıyıp dedi: Oğlumun entarisidir; kendisini kötü bir canavar yemiştir; Yûsuf mutlaka parçalanmıştır. (34) Ve Yakup esvabını yırttı, beline çul sardı ve çok günler yas tuttu. (35) Ve bütün oğulları ile bütün kızları onu teselliye kalktılar ve teselli edilmek istemedi ve dedi: Çünkü oğlumun yanına ölüler diyarına yas tutarak ineceğim. Ve

babası onun için ağladı. (36) Ve Midyaniler onu Mısır'da Firavun'un bir memuru, muhafız askerler reisi olan Potifar'a sattılar.

Bab 39

Ve Yûsuf Mısır'a indirildi; Firavun'un bir memuru muhafız askerleri resi, Mısırlı Potifar, onu oraya indirmiş olan İsmaililerin elinden satın aldı. (2) Ve Rab Yûsuf'la idi ve muvaffakiyetli adamdı ve Mısırlı efendisinin evinde idi. (3) Ve efendisi gördü ki, Rab onunla idi, yaptığı her şey de Rab ona muvaffakiyet veriyordu. (4) Ve Yûsuf onun gözünde lütuf buldu ve onun hizmetinde bulunuyordu ve onu evi üzerine tayin etti ve kendisine ait olan her şeyi onun eline verdi. (5) Onu evinde ve kendisine ait olan her şeyi üzerine tayin ettiği zamandan itibaren vaki oldu ki, Rab Yûsuf'un yüzünden Mısırlıların evini mübarek kıldı ve evin içinde ve tarlada, ona ait olan her şeyde Rabbin bereketi vardı. (6) Ve kendisine ait olan her şeyi Yûsuf'un eline bıraktı ve yediği ekmekten başka onun yanında olan her bir şeyi bilmezdi. Ve Yûsuf endamı güzel ve bakılışta güzeldi.

(7) Ve bu şeylerden sonra vaki oldu ki, efendisinin karısı Yûsuf'a göz atıp; benimle yat dedi. (8) Fakat reddedip efendisinin karısına dedi: İşte efendim benimle evde ne olduğunu bilmez, kendisine ait olan her şeyi elime vermiştir, (9) bu evde o benden büyük değildir ve senden başka her şeyi benden esirgemedi, çünkü sen karısısın ve nasıl bu büyük kötülüğü yapayım ve Allah'a karşı suç edeyim? (10) Ve her gün Yûsuf'a söylediği halde, onun yanında yatmak yahut onunla beraber olmak ricasını dinlemezdi. (11) Ve vaki oldu ki, günlerin birinde işini yapmak için eve girdi ve orada ev halkından kimse yoktu. (12) Ve benimle beraber yat, diyerek onu esvabından tuttu ve Yûsuf esvabını onun elinde bırakıp kaçtı ve dışarı çıktı. (13) Ve vaki oldu ki, esvabım elinde bırakıp dışarı kaçtığım görünce, (14) evinin adamlarım çağırdı ve onlara dedi: Bakın bizimle eğlenmek için, bu İbrani adamı bize getirdi; benimle yatmak için yanıma geldi ve yüksek sesle çağırdım (15) ve vaki oldu ki, sesimi yükseltip çağırdığımı işitince, esvabım yanıma bırakıp kaçtı ve dışarı çıktı. (16) Ve efendisi evine gelinceye kadar, esvabım yanında alıkoydu. (17) Ve ona bu

sözlere göre söyleyip dedi: Bize getirdiğin İbrani köle benimle istihza etmek için yanıma geldi (18) ve vaki oldu ki, sesimi yükseltip çağırdığım zaman, esvabım yanıma bırakıp dışarı kaçtı. (19) Ve vaki oldu ki, efendisi: Bana senin kölen böyle yaptı, diyerek karısının kendisine söylediği sözleri işittiği zaman, öfkesi alevlendi. (20) Ve Yûsuf'un efendisi onu alıp zindana kralın mahpuslarının bağlandığı yere, teslim etti ve orada zindanda kaldı. (21) Fakat Rab, Yûsuf'la idi ve ona inayet gösterdi ve zindan müdürünün gözünde ona lütuf verdi; (22) ve orada yapılan her şeyi yapan o idi. (23) Zindan müdürü onun elinde olan hiçbir şeye bakmazdı, Çünkü Rab onunla idi ve yaptığı şeyde Rab ona muvaffakiyet veriyordu.

Bab 40

Ve bu şeylerden sonra vaki oldu ki, Mısır kralının sakisi ve ekmekçisi efendileri Mısır kralına karşı ettiler. (2) Ve Firavun iki memuruna karşı, baş saki ve baş ekmekçiye karşı öfkelendi. (3) Ve onları hapishanaye muhafız askerleri reisinin evine, zindana, Yûsuf'un mahpus olduğu yere teslim etti. (4) Ve muhafız askerler reisi Hz. Yûsuf'u onların üzerine koydu ve onlara hizmet etti ve bir müddet hapishanede kaldılar. (5) Mısır kralının zindanda mahpus olan sakisi ve ekmekçisi, her ikisi bir gecede her biri rüyasının tabirine göre birer rüya gördüler. (6) Ve sabahleyin Yûsuf onların yanına geldi ve onları gördü ve işte kederli idiler. (7) Ve hapishanede, efendisinin evinde, kendisi ile beraber olan Firavun'un memurlarına sorup dedi: Niçin bugün yüzünüz bozuk? (8) Ve ona dediler: Rüya gördük ve onu tabir eden yok. Ve Yûsuf onlara dedi: Tabir Allah'a mahsus değil mi? Rica ederim bana anlatın. (9) Ve baş saki, rüyasını Yûsuf'a hikâye edip ona dedi: Rüyamda işte, önümde bir asma ve asmada üç çubuk vardı (10) ve tomurcuklanır gibi idi ve çiçekleri çıkıp salkımları oldun üzümler verdiler (11) ve Firavun'un kasesi elimde idi ve üzümleri alıp onların Firavun'un kasesi içerisine sıktım ve kaseyi Firavun'un eline verdim. (12) Ve Yûsuf ona dedi: Onun tabiri şudur: Üç çubuk üç gündür; (13) artık üç güne kadar Firavun senin başım yükseltecek ve yine seni memuriyetine döndürecek ve onun sakisi bulunduğun vakitte olduğu gibi, evvelki usule göre,

Firavun'un kâsesini onun eline vereceksin. (14) Fakat sana iyilik olduğu zaman, beni hatırına getir, rica ederim bana lütfet ve beni Firavun'a söyle ve beni bu evden çıkar; (15) çünkü gerçek ben İbraniler diyarından çalındım ve burada dahi zindana konulacak bir şey yapmadım.

(16) Ve baş ekmekçi tabirin iyi olduğunu görünce, Yûsuf'a dedi: Ben de rüyamda idim ve işte başımın üzerinde üç sepet beyaz ekmek vardı (17) ve en üstteki sepette Firavun'un yiyeceklerinin her çeşidinden, ekmekçi işleri vardı ve kuşlar başımın üzerindeki sepetten onları yiyorlardı. (18) Ve Yûsuf cevap verip dedi: Onun tabiri şudur: Üç sepet üç gündür; (19) artık üç güne kadar Firavun senin başını senden kaldıracak ve seni ağaca asacak ve kuşlar senin etini üzerinden yiyecekler. (20) Ve üçüncü günde Firavun'un doğum gününde, vaki oldu ki, bütün kullarına ziyafet yaptı ve kullarının ortasında baş sakinin başım yükseltti, (21) ve Yûsuf'un onlara tabir ettiği gibi, baş sakiyi sakiliğine döndürdü ve kâseyi Firavun'un eline verdi; (22) fakat baş ekmekçiyi astı. (23) Fakat baş saki Yûsuf'u hatırlamadı ve onu unuttu.

Bab 41

Ve iki tam yıl sonunda vaki oldu ki, Firavun bir rüya gördü ve işte ırmağın yanında duruyordu. (2)Ve işte, ırmaktan bakılışta güzel ve ette semiz yedi inek çıktı ve sazlar arasında otlanıyorlardı. (3) Ve işte onlardan sonra, bakılışta çirkin ve ette cılız başka yedi inek çıktı ve ırmağın kenarında ineklerin yanında durdular. (4) Ve bakılışta çirkin ve ette cılız olan inekler, bakılışta güzel ve semiz olan yedi ineği yediler. Ve Firavun uyandı. (5) Ve uykuya varıp ikinci defa rüya gördü ve işte, bir sapta yedi semiz ve iyi başak çıktı. (6) Ve işte, onlardan sonra cılız ve şark rüzgârından yanmış yedi başak bitti. (7) Ve cılız başaklar yedi semiz ve dolgun başağı yuttular. Ve Firavun uyandı ve işte rüya idi. (8) Ve vaki oldu ki, sabahleyin onun canı rahatsızdı ve gönderip Mısır'ın bütün sihirbazlarını ve bütün hikmetlerini çağırdı ve Firavun onlara rüyasını anlattı; fakat onları Firavun onlara rüyasını anlattı; fakat onları Firavun'a tabir edebilen bulunamadı.

(9) Ve baş saki Firavun'a söyleyip dedi: Ben bugün suçlarımı hatırlıyorum; (1O) Firavun kullarına öfkelendi ve beni baş ekmekçiyi hapishaneye, muhafız askerler reisinin evine, teslim etti (11) ve ben ve o, bir gece rüyada gördük; her biri rüyasının tabirine göre, rüya gördük. (12) Ve orada bizimle beraber muhafız askerler reisinin kulu, İbrani bir genç vardı ve ona anlattık ve bize rüyalarımızı tabir etti; rüyalarımızı tabir etti; her birimize rüyasına göre tabir etti. (13) Ve vaki oldu ki, bize nasıl tabir etti ise, öyle oldu; ben memuriyetime döndürüldüm ve o asıldı. (14) Ve Firavun gönderip Yûsuf'u çağırdı ve onu zindandan çabuk çıkardılar ve tıraş olup esvabını değiştirdi ve Firavun'un huzuruna girdi. (15) Ve Firavun Yûsuf'a dedi: Rüya gördüm ve onu tabir eden yoktur ve ben senin hakkında ne zaman rüya işitirsen, onu tabir edebilirsin diye işittim. (16) Ve Yûsuf Firavun'a cevap verip dedi: Bende yoktur; Allah Firavun'a hayırlı cevap verecektir. (17) Ve Firavun Yûsuf'a dedi: Rüyamda işte ırmağın kenarında duruyordum (18) ve işte ırmaktan ette semiz ve görünüşte güzel yedi inek çıktı ve sazlar arasında otlanıyorlardı (19) ve onlardan sonra düşkün ve görünüşte çok çirkin ve ette cılız yedi inek çıktı, bütün Mısır diyarında çirkinlikte onlar gibi inek görmedim (20) ve cılız ve çirkin inekler evvelki yedi semiz ineği yediler (21) ve onların karnına girdikleri zaman, onların karnına girmiş oldukları bilinmezdi ve onların bakılışı başlangıçta olduğu gibi kötü idi. (22) Ve uyandım. Ve rüyamda gördüm ve işte bir sapta dolgun ve iyi yedi başak çıktı (23) ve işte, onlardan sonra solgun, cılız ve şark yelinden yanmış yedi başak bitti (24) ve cılız başaklar yedi iyi başağı yuttular ve sihirbazlara söyledim, fakat bana bildiren bulunmadı.

(25) Ve Yûsuf Firavun'a dedi: Firavun'un rüyası birdir; Allah yapmak üzere olduğu şeyi Firavun'a bildirdi. (26) Yedi iyi inek yedi yıldır ve yedi iyi başak yedi yıldır; rüya birdir. (2 7) Ve onlardan sonra çıkan yedi cılız ve çirkin inek ve şark yelinden yanmış boş yedi başak da yedi yıldır; yedi kıtlık yılı olacaktır. (28) Firavun'a dediğim şey budur; Allah yapmak üzere olduğu şeyi Firavun'a gösterdi. (29) İşte bütün Mısır diyarında yedi büyük bolluk yılı gelecektir (30) ve onlardan sonra yedi kıtlık yılı çıkacaktır ve Mısır diyarın bütün bolluk unutulacaktır ve diyarı kıtlık telef edecektir, (31) ve diyarda bolluk, ardınca gelen kıtlık yüzünden bilinmeyecektir; çünkü çok

ağır olacaktır. (32) Ve rüya Firavun'a iki defa tekrar edildi, çünkü mesele Allah tarafından sabittir ve Allah onu yapmakta acele edecektir. (33) Ve şimdi Firavun akıllı ve hikmetli bir adam arasın ve onu Mısır diyarı üzerine koysun. (34) Firavun bunu yapsın ve bütün Mısır diyarı üzerine memurlar koysun ve yedi bolluk yılında Mısır diyarının beşte birini alsın. (35) Ve bu gelecek iyi yılların bütün yiyeceğini toplasınlar ve buğdayı şehirlerde yiyecek olarak, Firavun'un eli altında yığsınlar ve saklasınlar. (36) Ve bu yiyecek Mısır diyarında olacak yedi kıtlık yılı için memlekete zahire olacaktır; ta ki memleket kıtlıkta kırılmasın. (37) Ve bu söz Firavun'un gözünde ve bütün kullarının gözünde iyi idi. (38) Ve Firavun kullarına dedi: Bunun gibi, kedisinde Allah'ın ruhu olan bir adam bulabilir miyiz? (39) Ve Firavun Yûsuf'a dedi: Mademki, Allah sana bütün şeyi bildirdi, senin gibi akıllı ve hikmetli adam yoktur; (40) sen evimin üzerinde bulunacaksın ve bütün kavmim senin emrin üzerine idare olunacaktır; ben yalnız tahtta senden büyük olacağım. (41)Ve Firavun Yûsuf'a dedi: Bak, seni bütün Mısır diyarı üzerine koydum. (42) Ve Firavun mühürünü parmağından çıkardı ve onu Yûsuf'un parmağına taktı ve ona ince keten esvap giydirdi ve boynuna altın zincir taktı (43) ve onu kendisinin ikinci arabasına bindirdi ve onun önünde: Diz çökün, diye bağırdılar ve onu bütün Mısır diyarı üzerine koydu. (44) Ve Firavun Yûsuf'a dedi: Ben Firavunum ve bütün Mısır diyarında hiç kimse sensiz elini yahut ayağını kaldırmayacaktır. (45) Ve Firavun Yûsuf'un adını Zefanat-paneah koydu ve kendisine On şehrinin kâhini Poti-feranın kızı Asenatı karı olarak verdi. Ve Yûsuf bütün Mısır diyarını devre çıktı.

(46) Ve Mısır kralı Firavun'un huzurunda durduğu zaman, Yûsuf otuz yaşında idi. Ve Yûsuf Firavun'un huzurundan çıkıp bütün Mısır diyarında dolaştı. (47) Ve yedi bolluk yılında toprak avuçlarla verdi. (48) Ve Mısır diyarında olan yedi yılın bütün yiyeceğini topladı ve yiyeceği şehirlere koydu; her şehrin etrafında olan tarlada yetişen yiyeceği o şehrin içine koydu. (49) Ve Yûsuf deniz kumu gibi, pek çok buğdayı, onu hesap etmekten vazgeçinceye kadar yığdı; çünkü sayısı yoktu. (50) Ve kıtlık yılı gelmeden evvel, Yûsuf'un iki oğlu oldu, onları On kâhini Poti-feran'ın kızı Asenat kendisine doğurdu. (51) Ve Yûsuf ilk oğlunun adını Manesse koydu: Çünkü

Allah bana bütün zahmetimi ve bütün babamın evini unutturdu, dedi: (52) Ve ikincinin adını Efraim koydu: Çünkü Allah düşkünlüğüm diyarında beni semereli kıldı, dedi: (53) Ve Mısır diyarında olan yedi bolluk yılı bitti. (54) Ve Yûsuf'un söylemiş olduğu gibi yedi kıtlık yılı gelmeye başladı ve bütün memleketlerde kıtlık vardı; Fakat bütün Mısır diyarında ekmek vardı. (55) Ve bütün Mısır diyarı aç kalınca, kavim Firavun'a ekmek için feryat ettiler ve Firavun, bütün Mısırlılar'a dedi: Yûsuf'a gidin onun size diyeceğini yapın. (56) Ve kıtlık bütün yeryüzü üzerinde idi ve Yûsuf yiyecek bulunan bütün yeleri açıp Mısırlılar'a satıyordu ve kıtlık Mısır diyarında şiddetlendi. (57) Ve bütün memleketler buğday satın almak için Mısır'a Yûsuf'a geldiler; çünkü bütün yeryüzünde kıtlık şiddetlendi.

Bab 42

Ve Yakup Mısır'da buğday olduğunu gördü ve Yakup oğullarına dedi: Niçin birbirinize bakıyorsunuz? (2) Ve dedi: İşte, Mısır'da buğday olduğunu işitti; Oraya inin ve oradan bize satın alın; ta ki, yaşayalım ve ölmeyelim. (3) Ve Yûsuf'un on kardeşi Mısır'dan buğday satın almak için indiler. (4) Fakat Yakup Yûsuf'un kardeşi Benyamin'i kardeşleriyle göndermedi; çünkü dedi: Belki ona bir zarar dokunur. (5) Gelenler arasında İsrailoğulları da satın almak için geldiler; Çünkü Ken'an diyarın kıtlık vardı. (6) Ve memleket üzerine vâli olan Yûsuf'tu ve memleketin bütün kavmine satan kendisi idi. Ve Yûsuf'un kardeşleri geldiler ve onun önünde yere kapandılar. (7) Ve Yûsuf kardeşleri görüp onları tanıdı, fakat kendisi bir yabancı imiş gibi davranarak onlara sert söyledi ve onlara dedi: Nereden geliyorsunuz? Ve dediler: Yiyecek satın almak içi Ken'an diyarından. (8) Ve Yûsuf kardeşlerini tanıdı, fakat onlar kendisini tanımadılar. (9) Ve Yûsuf onlar hakkında gördüğü rüyaları hatırladı ve onlara dedi: Siz çaşıtsınız; memleketin çıplaklığını görmek için geldiniz. (10) Ve ona dediler: Hayır efendim, ancak kulların yiyecek satın almak için geldiler. (11)Biz hepimiz bir adamın oğullarıyız; biz doğru adamlarız, kulların çaşıt değildir.

(12) Ve onlara dedi: Hayır, fakat memleketin çıplaklığını görmek için geldiniz. (13 Ve dediler: Biz kulların, Ken'an diyarında bir adamın oğulları, on iki kardeşiz ve

işte, küçüğü bugün babamızın yanındadır, biri de yoktur. (14) Ve Yûsuf onlara dedi: Çaşıtsınız diye size söylediğim budur; (15) bununla tecrübe edileceksiniz; Firavun'un hayatına yemin ederim, küçük kardeşiniz buraya gelmedikçe buradan çıkmayacaksınız. (16) Sizden birini gönderin de kardeşinizi getirsin ve siz bağlanacaksınız, ta ki, siz de hakikat var mı diye sözlerin tecrübe olunsun; yoksa Firavun'un hayatına yemin ederim ki, siz çaşıtsınız. (17) Ve üç gün onları hapishaneye koydu.

(18) Ve üçüncü günde Yûsuf onlara dedi: Bunu yapın ve sağ kalın; çünkü ben Allah'tan korkarım; (19) eğer doğru adamlarsanız, kardeşinizden biri hapsedildiğiniz evde bağlansın; fakat siz gidin ve evlerinizin kıtlığı için buğday götürün; (20) ve küçük kardeşinizi bana getirin; böylece sözleriniz doğru çıkacak ve ölmeyeceksiniz. Ve böyle yaptılar. (21) Ve birbirine dediler: Gerçekten biz kardeşimize karşı suçluyuz, çünkü bize yalvardığı zaman, canının sıkıntısını gördük ve dinlemedik; onun için üzerimize bu sıkıntı geldi. (22) Ve Ruben onlara cevap verip dedi: Çocuğa karşı suç etmeyin diye size söylemedim mi? Ve dinlemediniz ve onun kanı da işte aralanıyor. (23) Ve Yûsuf'un kendilerini anladığını bilmediler; çünkü aralarında tercüman vardı. (24) Ve onlardan ayrılıp ağladı ve onlara dönüp kendileriyle konuştu ve aralarından Şimeon'u alıp gözleri önünde onu bağladı. (25) Ve Yûsuf emretti ki, onların kapları buğdayla doldurulsun ve her birinin parası kendi çuvalına geri konulsun ve onlara yol için azık verilsin ve onlara böyle yapıldı.

(26) Ve buğdaylarını eşekleri üzerine yüklediler ve oradan gittiler. (27) Ve biri konak yerinde eşeğine yem vermek için çuvalını açınca parasını gördü ve işte, o çuvalının ağzında idi. (28) Ve kardeşlerine dedi: param geri verilmiş ve işte, hatta çuvalımdadır ve yürekleri yerinden oynadı ve titreyerek birbirine dönüp dediler: Allahın bize bu yaptığı nedir? (29) Ve Kenan diyarına, babaları Yakup'a geldiler ve kendilerine olan bütün bu şeyleri ona anlatıp dediler: (30) Memleketin efendisi olan adam bizimle sert söyleşti, memleketi çaşıtlayanlar gibi yuttu. (31) Ve ona dedik: Biz doğru adamlarız, çaşıt değiliz, biz babamızın oğulları, (32) on iki kardeşiz; biri

yoktur ve küçüğü bugün Ken'an diyarında babamızın yanındadır. (33) Ve o adam, memleketin efendisi, bize dedi: Sizin doğru adamlar olduğunuzu bununla bileceğim, kardeşlerinizden birini yanımda bırakın ve evlerinizin kıtlığı için buğday alıp gidin, (34) ve küçük kardeşinizi bana getirin; o zaman sizin çaşıt değil, doğru adamlar olduğunuzu bileceğim ve kardeşinizi size vereceğim ve memlekette alışveriş edersiniz.

(35) Vaki oldu ki, onlar çuvallarını boşaltırken, işte her birinin para çıkını çuvalında idi ve kendileri ve babaları paralarının çıkınlarını görünce, korktular. (36) Ve babaları Yakup onlara dedi: Beni çocuklarımdan ettiniz, Yûsuf yok ve Şimeon yok, Benyamin'i de alacaksınız, bütün bunlar benim başıma geliyor. (37) Ve Ruben babasına söyleyip dedi: Eğer onu sana getirmezsem, benim ilk oğlumu öldür; onu benim elime ver, ben de onu sana geri getiririm. (38) Ve dedi: Benim oğlum sizinle beraber inmeyecekti; çünkü kardeşi öldü ve yalnız bu kaldı; eğer gideceğiniz yolda, kendisine bir zarar değerse, o vakit benim ak saçımı ölüler diyarına kederle indireceksiniz.

Bab 43

Ve diyarda kıtlık ağırdı. (2) Ve Mısır'dan getirdikleri buğdayı yiyip tükettikleri zaman, vaki oldu ki babaları onlara dedi: Yine gidin, bize biraz yiyecek satın alın. (3) Ve Yahuda ona söyleyip dedi: O adam bize: Eğer kardeşiniz sizinle olmazsa, yüzümü görmezsiniz, diye sıkı tembih etti. (4) Eğer sen kardeşinizi bizimle gönderirsen, ineriz ve sana yiyecek satın alırız. (5) Fakat göndermezsen, inmeyiz; çünkü o adam bize: kardeşiniz sizinle olmazsa yüzümü göremezsiniz dedi. (7) Ve İsrail dedi: Niçin o adama bir kardeşiniz daha olduğunu bildirmekle bana kötülük ettiniz? Ve dediler: O adam: Daha babanız sağ mı? Başka kardeşiniz var mı? diye bizim hakkımızda ve akrabamız hakkında sordukça sordu, biz de ona bu sözlere göre bildirdik. Kardeşinizi getirin, diyeceğini hiç bilir mi idik? (8) Ve Yahuda babası İsrail'e dedi: Çocuğu benimle gönder ve kalkıp gideriz ve sen de, biz de yavrularımız da yaşarız ve ölmeyiz. (9) Ona ben kefil olurum; onu benden ararsın; eğer onu sana

getirmezsem ve karşında durdurmazsam ebediyyen sana karşı suçlu olayım; çünkü gecikmeseydik, (10) şimdi ikinci defa dönmüş olacaktık. (11) Ve babaları İsrail onlara dedi: Eğer şimdi böyle ise bunu yapın; kapılarınızda bu memleketin iyi şeylerinden alın ve o adama bir hediye biraz pelesenk ve biraz bal baharat ve mür, fıstık ve badem götürün, (12) ve yanınıza iki kat para alın ve çuvallarınızın ağzından geri verilmiş olan parayı elinizde geri götürün; belki bir yanlışlık olmuştur; (13) ve kardeşinizi alıp kalkın ve o adamın yanına dönün (14) ve adamın önünde kadir olan Allah size merhamet ihsan ettin diğer kardeşinizi ve Benyamin'i size teslim etsin. Ve ben çocuklarımdan edileceksem edileyim. (15) Ve adamlar bu hediyeyi aldılar ve ellerinde iki kat para ve Benyamin'i alıp kalktılar ve Mısır'a indiler ve Yûsuf'un önünde durdular.

(16) Ve Yûsuf Benyemin'i onlarla beraber görünce evinin kâhyasına dedi: Bu adamları eve götür ve davar kesip hazırla; çünkü onlar öğleyin benimle beraber yiyecekler. (17) Ve adam Yûsuf'un dediği gibi yaptı; o adamları Yûsuf'un evine götürdü. (18) Ve adamlar korktular, çünkü Yûsuf'un evine götürülmekte idiler ve dediler: Evvelce çuvallarımızda geri verilmiş olan para meselesi üzerine götürülüyoruz; ta ki bize karşı bahane arayıp üzerimize düşsün ve köle olarak bizi ve eşeklerimizi alsın. (19) Ve Yûsuf'un evinin kahyasına yaklaştılar ve evin kapısında ona söyleyip dediler: (20) Aman efendim, ilk defa yiyecek satın almak için indik; (21) vaki oldu ki, konak yerine vardığımız zaman çuvallarımızı açtık ve işte tartısı eksik olmayarak paramız her birinin parası, çuvalının ağzında idi ve onu elimizde yine getirdik. (22) Ve yiyecek satın almak için ellerimizde başka para getirdik; paramızı çuvallarımıza kim koydu bilmiyoruz. (23) Ve dedi: Selamette olun, korkmayın; Allah'ınız ve babanızın Allah'ı size çuvallarınızda hazine verdi, paranız bana geldi. Ve Şime onu onlara çıkardı. (24) Ve birisi adamları Yûsuf'un evine getirdi ve ayaklarını yıkamaları için su verdi ve eşeklerine yem verdi. (25) Ve öğle vakti Yûsuf 'un gelmesine kadar hediyeyi hazırladılar; çünkü orada ekmek yiyeceklerini işitmişlerdi.

(26) Ve Yûsuf eve gelince, ellerinde olan hediyeyi evin içine ona getirdiler ve ona yere kadar eğildiler. (27) Ve onlardan hal ve hatır sordu dedi: O dediğiniz kocamış adam, babanız selamette mi? Hala yaşıyor mu? (28) Ve dediler: Babamız kulun selamette hala yaşıyor. Ve baş eğip secde kıldılar. (29) Ve gözünü kaldırıp anasının oğlu, kardeşi Benyamin'i gördü ve dedi: Bana söylediğiniz küçük kardeşiniz bu mudur? Ve dedi: Ey oğlum, Allah sana lütuf etsin. (30) Ve Yûsuf acele etti; çünkü kardeşi için yüreği yanıyordu ve ağlayacak bir yer aradı ve odasına girip orada ağladı. (31) Ve yüzünü yıkayıp çıktı ve kendisini tuttu ve dedi: Yemek koyun. (32) Ve ona ayrıca ve onlara ayrıca ve kendisiyle yiyen Mısırlılara ayrıca koydular; çünkü Mısırlılar İbranilerle beraber yemek yemezlerdi; çünkü o, Mısırlılara mekruhtu. (33) Ve onun önünde ilk doğan ilk oğulluk hakkına göre ve küçüğü küçüklüğüne göre oturdular ve adamlar birbirine bakıp şaştılar. (34) Ve önünde olandan onlara pay ayırdı; fakat Benyamin'in payı öbürlerinden her birinin payından beş kat ziyade idi. Ve içtiler ve onunla beraber hoş vakit geçirdiler.

Bab 44

Ve evinin kâhyasına emredip dedi: Bu adamların çuvallarını kaldırabildikleri kadar yiyecekle doldur ve her adamın parasını çuvalının ağzına koy. (2) Ve küçüğün çuvalının ağzına kasemi, gümüş kaseyi ve buğdayının parasını koy. Ve Yûsuf'un söylediği söze göre yaptı. (3) Ve sabah aydınlanınca adamlar kendileri ve eşekleri gönderildiler. (4) Henüz şehirden çıkmışlar, daha uzaklaşmamışlardı ve Yûsuf, evinin kâhyasına dedi; kalk, o adamların ardınca seyirt ve onlara yetiştiğin zaman kendilerine de: Niçin iyiliğe karşı kötülükle ödediniz? (5) Bu, efendimin ondan içtiği ve hem de onunla fala baktığı kase değil midir? Yaptığınız işle kötülük ettiniz. (6) Ve onlara yetişti ve bu sözleri kendilerine söyledi. (7) Ve ona dediler: Niçin efendin bu gibi sözler söylüyor? Haşa kulların böyle bir şey yapmazlar. (8) İşte çuvallarımızın ağzında bulmuş olduğumuz parayı Kenan diyarından sana geri getirdik. Ve senin efendinin evinden nasıl gümüş veya altın çalmış olalım? (9) Kullarından kimin yanında bulunursa, o ölsün ve biz de efendime köle olalım. (10)

Ve dedi: Peki, şimdi sözünüze göre olsun; kimin yanında bulunursa, o bana köle olsun ve siz suçsuz olursunuz. (11) Ve acele ettiler, her bir kendi çuvalını yere indirdi ve her biri kendi çuvalını açtı. (12) Ve aradı, büyükten başlayıp küçükte bitirdi ve kase Benyamin'in çuvalında bulundu. (13) Ve esvaplarını yırttılar ve her biri eşeğini yükleyip şehre döndüler.

(14) Ve Yahuda kardeşleri ile Yûsuf'un evine geldi ve kendisi daha orada idi ve onun önünde yere kapandılar. (15) Ve Yûsuf onlara dedi: Yaptığınız bu iş nedir? Bilmediniz mi ki, benim gibi bir adam elbet fala bakabilir? (16) Ve Yahuda dedi: Efendime ne diyelim? Ne söyleyelim? Ve kendimizi nasıl suçsuz çıkaralım? Allah kullarının fesadını buldu; işte hem biz hem kase elinde bulunan, efendime köleyiz. (17) Ve dedi: Haşa ben bunu yapmam; elinde kase bulunan adam, o bana köle olacak; fakat siz babanıza selametle gidin.

(18) Ve Yahuda ona yaklaşıp dedi: Aman efendim rica ederim kulun bir söz söylesin de efendim dinlesin ve kuluna karşı öfken alevlenmesin; çünkü sen de firavun gibisin. (19) Efendim kullarına sorup demişti: Sizin babanız yahut kardeşiniz var mı? (20) Ve efendime demiştik: Biz de kocamış adam, babamız ve küçük, ihtiyarlık çocuğu var ve kardeşi öldü ve anasından yalnız o kaldı: Ve babası onu sever. (21) Ve kullarına demiştin: Kendisini bana indirin, onu gözümle göreyim. (22) Ve efendime demiştik: Çocuk babasını bırakamaz, çünkü babasını bırakırsa babası ölür. (23) Ve kullarına demiştin: Eğer küçük kardeşiniz sizinle inmezse bir daha yüzümü görmezsiniz. (24) Ve babam kulunun yanına çıktığı zaman, vaki oldu ki efendimin sözlerini ona bildirdik. (25) Ve babamız dedi: Yine gidin, bize biraz yiyecek satın alın. (26) Ve dedik: İnemeyiz; eğer küçük kardeşimiz bizimle olursa ineriz: Çünkü küçük kardeşimiz bizimle olmazsa, o adamın yüzünü göremeyiz. (27) Ve babam kulun bize dedi: Bilirsiniz ki, karım bana iki oğul doğurdu; (28) ve biri yanımdan gitti ve mutlaka parçalandı, dedim: Ve şimdiye kadar onu görmedim; (29) bunu da benden alırsanız ve ona bir zarar değerse ak saçımı kederle ölüler diyarına indirirsiniz. (30) Ve şimdi babam kulunun yanına vardığım zaman çocuk bizimle

beraber olmazsa onun canı çocuğun canına bağlı olduğundan, (31) çocuğun bizimle beraber olmadığını görünce olur ki, ölür ve kulların babamın ak saçını ölüler diyarına kederle indirirler. (32) Çünkü kulun babama çocuk için kefil olup dedim: Onu sana getirmezsem ebediyyen babama karşı suçlu olayım. (33) Ve şimdi rica ederim, çocuğun yerine efendime köle olarak kulun kalsın ve çocuk kardeşleriyle beraber çıksın. (34) Çünkü çocuk benimle beraber olmazsa nasıl babama gideyim ve babama gelecek fenalığı göreyim?

Bab 45

Ve Yûsuf yanında duranların hepsinin yanında kendini tutamadı ve bağırdı: Herkesi yanımdan çıkarın. Ve Yûsuf kendisini kardeşlerine tanıttığı zaman yanında hiçkimse yoktu. (2) Ve yüksek sesle ağladı ve Mısırlılar işittiler ve Firavun'un evi işitti. (3) Ve Yûsuf kardeşlerine dedi: Ben Yûsuf'um babam hala yaşıyor mu? Ve kardeşleri kendisine cevap veremediler; çünkü karşısında şaşırdılar. (4) Ve Yûsuf kardeşlerine dedi: Rica ederim bana yaklaşın. Ve yaklaşın. Ve yaklaştılar. Ve dedi: Mısır'a sattığınız kardeşiniz Yûsuf benim. (5) Ve şimdi beni buraya sattığınıza kederlenmeyin ve size güç gelmesin; çünkü Allah hayatı korumak için beni önünüzden gönderdi. (6) Çünkü bu iki yıldır memlekette kıtlık var ve daha beş yıl var ki, onlarda çift sürme ve biçme olmayacaktır. (7) Ve Allah yeryüzünde sizin için bir bakiye saklamak ve sizi büyük kurtuluşla yaşatmak için beni önünüzden gönderdi. (8) Ve şimdi beni buraya gönderen siz değilsiniz, Ancak Allah'tır ve beni Firavun'a baba ve bütün evine efendi ve bütün Mısır diyarına hükümdar kıldı. (9) Acele edin ve babama gidin ve ona deyin: Oğlun Yûsuf böyle diyor: Allah beni bütün Mısır diyarına hükümdar kıldı; yanıma İndurma; (10) ve Goşen vilayetinde otursun, sen ve oğulların ve oğullarının oğulları, sürülerin ve sığırların ve senin olan her şey bana yakın olursunuz (11) ve seni orada beslerim; çünkü daha beş yıl kıtlık olacaktır; yoksa sen ve evin ve senin olanların hepsi yoksulluk çekersiniz. (12) Ve işte gözleriniz ve kardeşim Benyamin'in gözleri görüyor ki, size söyleyen benim ağzımdır. (13) Ve Mısır'da olan bütün izzetimi ve bütün gördüğünüzü baba bildiriniz

ve acele edip babamı buraya indirirsiniz. (14) Ve kardeşi Benyamin'in boynuna kapanıp ağladı ve Benyamin onun boynunda ağladı. (15) Ve bütün kardeşlerini öpüp onların boynunda ağladı ve ondan sonra kardeşleri kendisiyle konuştular. (16) Ve Yûsuf'un kardeşleri geldi diye Firavun'un evinde haber işitildi ve Firavun'un gözünde ve kullarının gözünde hoş göründü. (17) Ve Firavun Yûsuf'a dedi: Kardeşlerine söyle: Bunu yapın; hayvanlarınızı yükletin ve gidip Kenan diyarına varın; (18) ve babanızı ve evleriniz halkını alıp yanıma gelin ve size Mısır diyarında iyi olanı vereceğim ve diyarın yağından yersiniz. (19) Ve sana emrolundu bunu yapın; yavrularınız için ve kullarınız için Mısır diyarından kendinize arabalar alın ve babanızı getirip gelin. (20) Gözleriniz de eşyalarınız üzerinde kalmasın, çünkü bütün Mısır diyarının iyi şeyleri sizindir.

(21) Ve İsrailoğulları böyle yaptılar ve Yûsuf Firavun'un emri üzerine onlara arabalar verdi ve yol için onlara azık verdi. (22) Hepsine, her birine birer kat yedek esvap verdi; fakat Benyamin'e üçyüz parça gümüş ve beş kat yedek esvap verdi. (23) Ve babasına böylece, yani Mısır'ın iyi şeyleriyle yüklü on eşek ve babası için yolda buğday ve ekmek ve azık yüklü on dişi eşek gönderdi. (24) Ve kardeşlerini gönderdi ve gittiler: Ve onlara dedi: Yolda kavga etmeyin. (25) Ve Mısır'dan çıkıp Kenan diyarına babaları Yakup'a geldiler. (26) Ve ona: Yûsuf hala yaşıyor ve o bütün Mısır diyarına hükümdardır, diye bildirdiler. Ve yüreği donuk kaldı, çünkü onlara inanmadı. (27) Ve Yûsuf'un kendilerine dediği bütün sözleri ona söylediler ve kendisini taşımak için Yûsuf'un gönderdiği arabaları görünce, babaları Yakup'un canı dirildi; (28) ve İsrail dedi: Yeter; oğlum Yûsuf hala yaşıyor; gideyim ve ben ölmeden evvel onu göreyim.

Bab 46

Ve İsrail kendisine ait olan her şeyle beraber göç etti ve Beer-şebaya geldi ve babası İshak'ın Allah'ına kurbanlar kesti. (2) Ve Allah İsrail'e gece rüyalarında söyleyip dedi: Yakup Yakup! Ve o dedi: İşte ben. (3) Ve dedi: Ben Allah, babanın Allah'ıyım; Mısır'a inmekten korkma; çünkü orada seni büyük bir millet edeceğim; (4) ve

mutlaka seni yine çıkaracağım ve senin gözlerini Yûsuf'un eli kapayacaktır. (5) Ve Yakup Beer-şeba'dan kalktı ve İsrailoğulları babaları Yakup'u ve yavrularını ve karılarını, onu taşımak için Firavun'un göndermiş olduğu arabalarda taşıdılar. (6) Yakup ve kendisiyle bütün zürriyeti davarlarını ve Kenan diyarında kazanmış oldukları şeyleri alıp Mısır'a geldiler. (7) Ve kendisiyle beraber oğullarını ve oğullarının oğullarını ve kendisiyle beraber kızlarını ve bütün zürriyetini Mısır'a getirdi.

(8) Mısır'a gelen İsrail oğullarının adları şunlardır: Yakup ve oğulları, Yakup'un ilk oğlu Ruben. (9) Ve Ruben'in oğulları, Hanok, Pallu ve Hestron ve Karmi. (10) Ve Şimeon'un oğulları: Yemu'el ve Yamin ve Ohad ve Yakin ve Tsohar ve Kenanlı bir kadının oğlu olan Şaul. (11) Ve Levi'nin oğulları: Gerşon, Kohat ve Merari. (12) Ve Yahuda'nın oğulları: Er ve Onan ve Şela ve Perets ve Zerah; ancak Er ve Onan Kenan diyarında öldüler. Ve Peretsin oğulları: Hetsron ve Hamul idi. (13) İssakar'ın oğulları: Tola ve Puva ve Yob ve Şimron. (14) Ve Zebulu'nun oğulları: Sered ve Elon ve Yahleel. (15) Bunlar Lean'ın oğullarıdır, kızı Dina ve onları Paddan-aramda Yakup'a doğurdu; oğulları ve kızları bütün canlar otuz üçtü. (16) Ve Gadın oğulları: Tsifyon ve Haggi, Şuni ve Etsbon, Eri ve Arodi ve Areli. (17) Ve Aşer'in oğulları: Yimna ve Yişva ve Yişvi ve Beria ve kızkardeşleri Serah ve Beria'nın oğulları: Haber ve Malkiel. (18) Bunlar Laba'nın kızı Leaya verdiği Zilpa'nın oğulladır ve on altı can olarak bunları Yakup'a doğurdu. (19) Yakup'un karısı Rahel'in çocukları: Yûsuf ve Benyamin. (20) Ve Mısır diyarında Yûsuf'a Manesse ve Efraim doğdu, onları kendisine on şehri kâhini Potifera'nın kızı Asenat doğurdu. (21) Ve Benyamin'in oğulları: Bela ve Beker ve Aşbel, Gera ve Naaman, Ehi ve Roş, Muphim ve Huppim ve Ard. (22) Bunlar Rahel'in Yakup'a doğurduğu oğullarıdır. Bütün onlar on dörttü. (23) Ve Dan'ın oğulları: (24) Huşim. Ve Naftalin'in oğulları: Yahtseel ve Guni ve Yetser ve Şillem. (25) Bunlar Laba'nın kızı Rahel'e verdiği Bilha'nın oğullarıdır ve bunları Yakup'a doğurdu; bütün canlar yedi idi. (26) Bütün canlar, Yakup'un oğullarının karılarından başka Yaʿkûb'un sulbünden çıkan, onunla

Mısır'a gelen bütün canlar altmış altı idi; (27) ve kendisine Mısır'da doğan Yûsuf'un oğulları iki candır; Yaʿkûb'un evinin Mısır'a gelen bütün canları yetmiş idi.

(28) Ve önünden Goşen'e yol göstermek üzre Yahuda'yı kendinden önce Yûsuf'a gönderdi ve Goşen vilayetine girdiler. (29) Ve Yûsuf arabasını hazırladı ve babası İsrail'i karşılamak için Goşen'e çıktı ve ona kendisini takdim etti ve onun boynuna kapanıp epey müddet boynu üzerinde ağladı. (30) Ve İsrail Yûsuf'a dedi: Senin yüzünü gördükten sonra, şimdi öleyim, çünkü sen hala yaşıyorsun. (31) Ve Yûsuf kardeşlerine ve babasının evine dedi: Çıkıp Firavun'a bildireyim ve ona diyeyim: Kenan diyarında olan kardeşlerim ve babamın evi yanıma geldiler; (32) ve bu adamlar çobandırlar, çünkü davar sahibidirler ve kendi sürülerini ve sığırlarını ve kendilerine ait olan bütün şeyleri getirdiler. (33) Ve olur ki, sizi Firavun çağırır ve: İşiniz nedir? Der; (34) siz de: Çocukluktan şimdiye kadar hem biz hem babalarımız, kulların davar adamlarıdır, diyin ki Goşen vilayetinde oturasınız; çünkü Mısırlılar için her çoban mekruhtur.

Bab 47

Ve Yûsuf içeri girdi ve Firavun'a bildirip dedi: Babam ve kardeşlerim ve sürüleri ve sığırları ve onlara ait olan her şey, Kenan diyarından geldiler ve işte, onlar Goşen vilayetindedirler. (2) Ve kardeşleri arasından beş kişi aldı ve onları Firavun'un karşısına çıkardı. (3) Ve Firavun onun kardeşlerine dedi: İşiniz nedir? Ve Firavun'a dediler: Kulların, hem biz ve hem babalarımız çobandırlar. (4) Ve Firavun'a dediler: Memlekete misafir olmak için geldik; çünkü kullarının sürüleri için otlak yoktur; çünkü Kenan diyarında kıtlık ağırdır ve şimdi rica ederiz, kulların Goşen vilayetinde otursunlar. (5) Ve Firavun Yûsuf'a söyleyip dedi: Baban ve kardeşlerin sana geldiler; (6) Mısır diyarı senin önündedir; babanı ve kardeşlerini memleketin en iyi yerinde oturt; Goşen vilayetinde otursunlar ve onlar arasında becerikli adamlar olduğunu biliyorsan, onları benim davarlarımın üzerine reis koy. (8) Ve Yûsuf babası Yakup'u içeri getirdi ve kendisini Firavun'un karşısında durdurdu ve Yakup Firavun'a hayır dua etti. Ve Firavun Yakup'a dedi: Ömrünün yıllarının sayısı kaçtır? (9) Ve Yakup

Firavun'a dedi: Gurbet yıllarımın sayısı yüz otuz yıldır; ömrümün yıllarının sayısı az ve kötü oldu ve babalarımın gurbetlerinin günlerinde ömürlerinin yıllarının sayısına varmadı. (10) Ve Yakup Firavun'a hayır dua etti ve Firavun'un yanından çıktı. (11) Ve Yûsuf babasını ve kardeşlerini yerleştirdi ve Firavun'un emreylediği gibi Mısır diyarında, memleketin en iyi yerinde, Ramses civarında onlara mülk verdi. (12) Ve Yûsuf babasını ve kardeşlerini ve babasının bütün evini ailelerine göre ekmekle besledi.

(13) Ve bütün memlekette ekmek yoktu; çünkü kıtlık çok ağırdı ve kıtlık yüzünden Mısır diyarı ve Kenan diyarı zebun oldular. (14) Ve Yûsuf satın aldıkları buğdaya bedel Mısır diyarında ve Kenan diyarında bulunan bütün parayı topladı ve Yûsuf parayı Firavun'un evine getirdi. (15) Ve Mısır diyarında ve Kenan diyarında para tükenince, bütün Mısırlılar Yûsuf'a geldiler ve dediler: Bize ekmek ver; niçin senin karşında ölelim? Çünkü para bitti. (16) Ve Yûsuf dedi: Davarlarınızı verin, eğer para bitti ise davarlarınıza bedel veririm. (17) Ve davarlarını Yûsuf'a getirdiler ve Yûsuf atlara bedel ve koyun sürülerine bedel ve sığır sürülerine bedel ve eşeklere bedel onlara ekmek verdi ve bütün davarlara bedel o sene onları ekmekle besledi. (18) Ve o yıl sona erince ikinci yılda ona geldiler ve kendisine dediler; efendimden gizlemeyeceğiz ki para tükendi ve davar sürüleri efendimindir; bedenlerimiz ve toprağımızdan başka efendimin önünde bir şey kalmadı; (19) hem biz, hem toprağımız senin gözlerinin önünde niçin ölelim? Bizi ve toprağımızı ekmekle satın al ve biz ve toprağımız Firavun'a köle olalım ve tohum ver ve yaşayalım ve ölmeyelim ve toprak çöl olmasın.

(20) Böylece Yûsuf Mısır'ın bütün toprağını Firavun'a satın aldı; çünkü Mısırlılar, her biri kendi tarlasını sattı, çünkü kıtlık onları sıkıştırıyordu ve toprak Firavun'un oldu. (21) Kavm'a gelince, Mısır hududunun bir ucundan öbür ucuna kadar onları şehirlere geçirdi. (22) Ancak kâhinlerin toprağını satın almadı; çünkü kâhinlere Firavun tarafından tayin vardı ve Firavun'un onlara verdiği tayini yerlerdi. Bunun için topraklarını satmadılar. (23) Ve Yûsuf Kavm'a dedi: İşte, bugün sizi ve

toprağınızı Firavun'a satın aldım; işte, size tohum ve toprağınızı ekeceksiniz. (24) Ve mahsul vaktinde beşte birini Firavun'a vereceksiniz ve dört kısmı tarla tohumu için ve yiyeceğiniz için ve evinizde olanlar için ve yavrularınıza yiyecek olarak sizin olacaktır. (25) Ve dediler: Hayatımızı kurtardın; efendimin gözünde lütuf bulalım ve Firavun'a köle oluruz. (26) Ve Yûsuf bunu Mısır toprağı üzerine kanun yaptı; bu güne kadar beşte biri Firavun'undur; ancak yalnız kâhinlerin toprağı Firavun'un olmadı.

(27) Ve İsrail Mısır diyarında, Goşen vilayetinde oturduve orada mülk sahibi oldular ve semereli olup ziyadesiyle çoğaldılar. (28) Ve Yakup Mısır diyarında on yedi yıl yaşadı ve Yakup'un günleri, ömrünün yılları yüz kırk yedi yıl oldu. (29) Ve İsrail öleceği günler yaklaştığı zaman oğlu Yûsuf'u çağırdı ve ona dedi: Eğer şimdi senin gözünde lütuf buldumsa, rica ederim elini uyluğumun altına koy ve bana lütuf ve hakikat göster; rica ederim, beni Mısır'da gömme; (30) fakat ne vakit atalarımla beraber uykuya varırsam, beni Mısır'dan kaldırırsın ve beni onların kabristanına gömersin. Ve dedi: Dediğin gibi yaparım. (31) Ve dedi: Bana yemin et ve ona yemin etti. Ve İsrail yatağının başı ucunda secde kıldı.

Bab 48

Ve bu şeylerden sonra vaki oldu ki, Yûsuf'a denildi: İşte baban hastadır ve iki oğlunu, Manesseyi ve Efraimi kendisiyle beraber aldı. (2) Ve Yakup'a bildirip denildi: İşte oğlun Yûsuf sana geliyor ve İsrail kendisini topladıve yatağı üzerine oturdu. (3) Ve Yakup Yûsuf'a dedi: Kadir olan Allah Luzda, Kenan diyarında, bana göründü ve beni mübarek kıldı, (4) ve bana dedi: İşte, ben seni semereli kılacağım ve seni çoğaltacağım ve seni kavimler cumhuru edeceğim ve senden sonra bu diyarı senin zürriyetine ebedi olarak vereceğim. (5) Ve şimdi, ben senin yanına Mısır'a gelmeden evvel, Mısır diyarında sana doğan iki oğlun benimdir; Efraim ve Manesse, Ruben ve Şimeon gibi benim olacaklardır. (6) Ve onlardan sonra sana doğan çocukların senin olacaklardır, miraslarında kardeşlerinin adına göre çağırılacaklardır.

(7) Ve ben Paddan'dan geldiğim zaman, Kenan diyarında, yolda Efrat'a daha biraz mesafe kalmışken, Rahel yanımda öldü ve onu orada, Efrat yolunda gömdüm.

(8) Ve İsrail Yûsuf'un oğullarım görüp dedi: Bunlar kimdir? (9) Ve Yûsuf babasına dedi: Allah'ın bana burada verdiği oğullarımdır. Ve dedi: Rica ederim, onları bana getir ve onları mübarek kılayım. (10) Ve İsrail'in gözleri ihtiyarlıktan zayıflamıştı, göremiyordu. Ve onları kendisine yaklaştırdı ve onları öpüp kucakladı. (11) Ve İsrail Yûsuf'a dedi: Senin yüzünü görmeyi düşünmüştüm ve işte Allah bana senin zürriyetini de gösterdi. (12) Ve Yûsuf anları dizleri arasından çıkardı ve yere kapandı. (13) Ve Yûsuf Efraim'i sağ eline, İsrail'in sol eline doğru ve Manesse'yi sol eline İsrail'in sağ eline doğru ikisini aldı ve ona yaklaştırdı. (14) İsrail sağ elini uzatıp küçüğü olan Efraim'in başı üzerine ve sol elini Manesse'nin başı üzerine koydu ve ellerini kasten değiştirdi, çünkü Manesse ilk doğandı. (15) Ve Yûsuf'u mübarek kılıp dedi: Babalarım İbrahim ve İshak'ın önünden yürüdükleri Allah, bugüne kadar bütün ömrümde beni güden Allah, (16) beni her kötülükten kurtaran melek, çocukları mübarek kılsın ve onların üzerine benim adım ve babalarım İbrahim ve İshak'ın adı çağırılsınve yeryüzünde ziyadesiyle çoğalsınlar. (17) Ve Yûsuf babasının sağ elini Efraim'in başı üzerine koyduğunu gördüve gözünde kötü göründüve babasının elini Efraim'in başı üzerinden Manesse'nin başı üzerine değiştirmek için kaldırdı. (18) Ve Yûsuf babasına dedi: Baba öyle değil, çünkü bu ilk doğandır, sağ elini onun başı üzerine koy. (19) Ve babası koymak istemedi ve dedi: Bilirim oğlum, bilirim; o da bir kavim olacak, o da büyük olacak; fakat küçük kardeşi kendisinden daha büyük olacak ve onun zürriyyeti milletler cumhuru olacak. (20) Ve o günde onları mübarek kılıp dedi: Allah seni Efraim gibi ve Manesse gibi etsin, diyerek İsrail sende hayır dua edecektir. Ve Efraimi Manesse'den evvel koydu.

(21) Ve İsrail Yûsuf'a dedi: İşte ben ölüyorum, fakat Allah sizinle olacaktırve yine sizi babalarınızın diyarına getirecektir. (22) Ve ben sana kardeşlerinden ziyade bir hisse verdim, onu Amorı'nin elinden kılıcımla ve yayımla aldım.

Bab 50

Ve Yûsuf babasının yüzü üzerine kapandı ve onun üzerinde ağladıve onu öptü. (2) Ve Yûsuf babasını mumya etmelerini hekim kullarına emrettive hekimler İsrail'i mumya ettiler. (3) Ve onun için kırk gün doldu; çünkü mumya etmenin günleri böylece dolarve Mısırlılar yetmiş gün ona ağladılar.

(4) Ve onun ağlaması günleri geçince, Yûsuf Firavun'un evine söyleyip dedi: Eğer şimdi gözünüzde lütuf buldumsa, Firavun'a dönüp söyleyip deyin: (5) Babam: İşte ben ölüyorum, beni Kenan diyarında, kendim için kazdığım kabre, oraya gömeceksin, diyerek bana yemin ettirdi. Bunun için rica ederim şimdi çıkayım, babamı gömeyim ve döneyim. (6) Ve Firavun dedi: Çık ve sana yemin ettirdiği gibi göm. (7) Ve Yûsuf babası gömmek için çıktı ve Firavun'un bütün kulları, evinin ihtiyarları, (8) ve Yûsuf'un bütün ev halkı ve kardeşleri ve babasını ev halkı kendisiyle beraber çıktılar; yalnız çocuklarını ve koyunlarını ve sığırlarını Goşen vilayetinde bıraktılar. (9) Ve arabalar ve atlılar da kendisiyle beraber çıktılar ve gayet büyük bir alay oldu. (10) Ve Erden'in öte tarafında olan Atad harmanına geldiler ve orada çok büyük ve ağır dövünme ile dövündüler ve babası için yedi gün yas tuttu. (11) Ve memleketin ahalisi, Kenanlılar, Atad harmanındaki yası görünce, dediler: Bu Mısırlılar için hüzünlü bir yastır; bundan dolayı Erden ötesinde olan o yere Abel-mitsraim denildi. (12) Ve onun oğulları onlara emretmiş olduğu gibi kendisine yaptılar; (13) ve oğulları onu Kenan diyarına götürdüler ve onu Mamre karşısında Makpela tarlasının mağarasında gömdüler, o mağarayı tarla ile beraber İbrahim, kabir için mülk olarak Hitti Efron'dan satın almıştı. (14) Ve Yûsuf kendi ve kardeşleri ve babasını gömmek için kendisiyle beraber çıkanların hepsi, babasını gömdükten sonra Mısıra döndüler.

(15) Ve Yûsuf'un kardeşleri babalarının öldüğünü görünce, dediler: Belki Yûsuf bize kin tutar ve bizim ona yaptığımız bütün kötülüğün karşılığını yapar. (16) Ve o Yûsuf'a haber gönderip dediler: Baban ölümünden evvel, Yûsuf'a böyle söyleyeceksiniz diye emretti: (17) Şimdi rica ederim, kardeşlerinin günahını ve suçlarını bağışla, çünkü sana kötülük ettiler. Ve şimdi rica ederiz, babanın Allah'ının

kullarının günahlarını bağışla ve onlar kendisine söyledikleri zaman, Yûsuf ağladı. (18) Ve kardeşleri de gidip onun önünde yere kapandılar ve dediler: İşte biz senin kullarınız. (19) Ve Yûsuf onlara dedi: Korkmayın çünkü ben Allah'ın yerinde miyim? (20) Ve siz bana karşı kötülük düşündünüz, fakat Allah onu bugün olduğu gibi yapsın diye, çok kavim yaşatmak için iyilik olarak düşündü. (21) Ve şimdi korkmayın; ben sizi ve çocuklarınızı besleyeceğim. Ve onları teselli edip yüreklerine hitap etti.

(22) Ve Yûsuf kendisi ve babasının evi, Mısır'da oturdular ve Yûsuf yüz on yıl yaşadı. (23) Ve Yûsuf Efraim'in üçüncü göbek oğullarını gördü ve Manesse'nin oğlu Makir'in çocukları Yûsuf'un dizleri üzerinde doğdular. (24) Ve Yûsuf kardeşlerine dedi: Ben ölüyorum; fakat Allah mutlaka sizi arayacaktır ve diyardan sizi İbrahim'e İshak'a ve Yakup'a yemin ettirdiği diyara çıkaracaktır. (25) Ve Yûsuf : Allah sizi ayıracaktır ve kemiklerimi buradan çıkaracaksınız, diyerek, İsrail'in oğullarına yemin ettirdi. (26) Ve Yûsuf yüz on yaşında öldü ve onu mumya edip Mısır'da bir tabuta koydular.[2]

1.1.3. İncil'de Yûsuf Hikayesi[3]

"Resullerin İşleri" bölümünde Yûsuf'un hayatı, detaylara yer verilmeden anlatılmıştır.

Bab 7

(8) Sonra Tanrı onunla, sünnete dayalı antlaşmayı yaptı. Böylelikle İbrahim, İshak'ın babası oldu ve onu sekiz günlükken sünnet etti. İshak Yaʿkûb'un, Yakup da on iki büyük atalarının babası oldu. (9) Ve büyük atalar Yûsuf'u kıskanarak Mısır'a sattılar ve Allah onunla idi, (10) ve onu bütün sıkıntılarından kurtardı. Mısır kralı Firavun'un önünde ona hikmet ve inayet verdi; o da, kendisini bütün Mısır'ın ve bütün evinin

[2] *Kitabı Mukaddes (Eski ve Yeni Ahit)* s.38 Bab. 37- Bab 50, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 2000. İmlada ve anlatımda söz konusu kaynağa bağlı kalınmıştır.

[3] *Kitab-ı Mukaddes (Eski ve Yeni Ahit)* s.125-126, Bab. 7, (8-20. ayetler) Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul 2000.

üzerine vali etti. (11) Bütün Mısır ve Kenan memleketi üzerine kıtlık ve büyük sıkıntı geldi. Atalarımız yiyecek bulamıyorlardı.(12) Fakat Yakup Mısır'da buğday olduğunu işitince, ilk defa atalarımızı gönderdi. (13) İkinci defada Yûsuf kardeşlerine bildirdi ve Yûsuf'un soyu Firavun'a belli oldu. (14) Yûsuf, babası Yakup ve bütün akrabası, yetmiş beş canı çağırdı. (15) Yakup Mısır'a indi, kendisi ve atalarımız öldüler; (16) ve Şekem'e götürülüp İbrahim'in Şekem'de Hamor Oğullarından gümüş pahası ile satın aldığı kabre konuldular. (17) Fakat Allah'ın İbrahim'e ettiği vadin vakti yaklaştığı zaman, kavim Mısır'da büyüyüp çoğalmıştı. (18) O vakte kadar ki, Mısır üzerine Yûsuf'u tanımayan başka bir kral çıktı. (19) O kral soyumuza hile yaptı ve yaşamasınlar diye çocuklarını dışarı atmaları için babalarımıza cefa eyledi. (20) Musa o zaman doğdu ve gayet güzeldi. ... "

Ayrıca "Vahiy" bölümünde Yûsuf ve kardeşlerinin isimleri anılmaktadır:

(1) Bundan sonra yeryüzünün dört köşesinde duran dört melek gördüm. Bunlar karaya, denize ya da herhangi bir ağaç üzerine esmesin diye, yeryüzünün dört rüzgârını tutuyorlardı. (2) Sonra gündoğusundan yükselen başka bir melek gördüm. Yaşayan Tanrı'nın mührünü taşıyordu. Karaya, denize zarar vermek için yetki verilen dört meleğe yüksek sesle bağırdı: (3) "Biz Tanrımız'ın kullarını alınlarından mühürleyene dek karaya, denize ya da ağaçlara zarar vermeyin!" (4) Mühürlenmiş olanların sayısını işittim. İsrailoğulları'nın bütün oymaklarından 144 000 kişi mühürlenmişti: (5) Yahuda oymağından 12 000 kişi mühürlenmişti. Ruben oymağından 12000, Gad oymağından 12 000, (6) Aşer oymağından 12 000, Naftali oymağından 12 000, Manaşşe oymağından 12 000, (7) Şimon oymağından 12 000, Levi oymağından 12 000, İssakar oymağından 12 000, (8) Zevulun oymağından 12 000, Yûsuf oymağından 12 000, Benyamin oymağından 12 000 kişi mühürlenmişti.

1.1.4. Zebur'da Yûsuf Hikayesi

Davud Peygamber'e indirilen kitap olan Zebur'un 105. Mezmuru'nda Yûsuf'un hayatına yer verilmiştir ancak İncil'deki gibi detaylar olmayıp bir özet mahiyetindedir.

105. Mezmur

(7) Tanrımız RAB O'dur, Yargıları bütün yeryüzünü kapsar. (8-9) O antlaşmasını, bin kuşak için verdiği sözü, İbrahim'le yaptığı antlaşmayı, İshak için içtiği andı sonsuza dek anımsar. (10-11) "Hakkınıza düşen mülk olarak Kenan ülkesini size vereceğim" diyerek, bunu Yakup için bir kural, İsrail'le sonsuza dek geçerli bir antlaşma yaptı. (12) O zaman bir avuç insandılar, sayıca az ve ülkeye yabancıydılar. (13) Bir ulustan öbürüne, bir ülkeden ötekine dolaşıp durdular. (14) RAB kimsenin onları ezmesine izin vermedi, onlar için kralları bile payladı: (15) "Meshettiklerime dokunmayın, peygamberlerime kötülük etmeyin!" dedi. (16) Ülkeye kıtlık gönderdi, Bütün yiyeceklerini yok etti. (17) Önlerinden bir adam göndermişti, köle olarak satılan Yûsuf'tu bu. (18) Zincir vurup incittiler ayaklarını, demir halka geçirdiler boynuna, (19) Söyledikleri gerçekleşinceye dek, RAB'bin sözü onu sınadı. (20) Kral adam gönderip Yûsuf'u salıverdi, halklara egemen olan onu özgür kıldı. (21) Onu kendi sarayının efendisi, bütün varlığının sorumlusu yaptı; (22) önderlerini istediği gibi eğitsin, ileri gelenlerine akıl versin diye. (23) O zaman İsrail Mısır'a gitti, Yakup Ham ülkesine yerleşti. (24) Rab halkını alabildiğine çoğalttı, düşmanlarından sayıca arttırdı onları.

1.2. HZ. YA'KÛB İLE HZ. YÛSUF'UN HAYAT HİKÂYELERİ

1.2.1. Hz. Ya'kûb'un Hayatı

Ya'kûb'un hayatı ile ilgili tafsilatlı bilgi Tevrat'ın "Tekvin" bölümünde yer almaktadır. Kur'an, Zebûr ve İncil'de de Ya'kûb söz konusu edilmekle beraber hayatı hakkında detaylı bilgiler bulunmamaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de Ya'kûb Peygamber hem bu isimle hem de "İsrail"[4] lakabıyla bahse konu edilmektedir. "Ya'kûb" adı on surede on altı defa geçer: Bakara 2/132, 133, 136, 140; Âl-i İmrân 3/84; Nisâ 4/163; En'âm 6/84; Hûd 11/71; Yûsuf 12/6, 38, 68; Meryem 19/ 6, 49; Enbiyâ 21/72. Ankebût 29/27; Sâd 38/45. Âl-i İmrân 3/93; Meryem 19/58 ayetlerinde ise "Benî İsrâil" şeklinde ifade edilmiştir. İsminin geçtiği yerlerde muhsin,[5] salih[6], ilim ve amelde kuvvetli[7], muhlis[8] gibi sıfatlarla nitelenmiştir.

Yahudi inancına göre İsrâil'in ataları olarak üç kişiden bahsedilir. Bunlar İbrâhim, İshâk ve Ya'kûb'dur (Harman, 2013: 274). Ya'kûb; İshak'ın oğlu, İbrahim'in torunudur. İbrahim'in vefatı üzerine İshak, İshak'ın da vefat etmesi üzerine de Ya'kûb peygamberlik göreviyle tavzif olunmuştur.

İshak kırk yaşında Arami Laba'nın kızkardeşi Rebeka ile evlenir (Harman, 2013: 274).[9] Ancak karısı kısırdır. Bir gün rüyasında, belinden birçok dalı ve budağı olan büyük ve yeşil bir ağacın yükseldiğini görür. Rüyasında ona "Bu dallar ve budaklar, senin soyundan gelecek olan peygamberlerin nurudur" denilir.[10] Bu müjdeden sonra karısı Rebeka seksen yaşında hamile kalır[11] ve ikiz erkek dünyaya getirir. İlk olarak dünyaya gelene "Esav"[12], diğerine "Ya ʿkûb" de adı verilir.[13]

---

[4] Ya'kûb kardeşi Esav ile aralarında yaşadığı husumet dolayısıyla "Harran'daki dayısı Laba'nın" yanına gider. Bu seyahat sırasında can emniyetini sağlamak maksadıyla gündüzleri gizlenir, geceleri seyahat eder. Gece seyahat eden manasında bu lakap kendisine verilmiştir (Taberî C.1, 1991: 441). Bu durum metinde şöyle ifade edilmiştir:

Gece gider[di] gündüz gizlenürdi
Anıñ [i]çün adı İsrā'il idi

Bil İsrā'il gece giden dimekdür
Ki ḳorḳub gündüz özin gizlemekdür (85-86)

[5] Kuran-ı Kerim, 19: 5-6.
[6] Kuran-ı Kerim, 29: 27.
[7] Kuran-ı Kerim, 38: 45-47.
[8] Kuran-ı Kerim, 19: 58.
[9] Taberî'de "Rebeka" ifadesi, "Rafka" olarak geçmektedir (Taberi, C.2,1991: 453).
[10] *Peygamberler Tarihi Ansiklopedisi 1*,Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul, 2004, s.353.
[11] *Peygamberler Tarihi Ansiklopedisi 1*,Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul, 2004, s.353.
[12] Tevrat, Tekvin, 25; İncil, Romalılara Mektup-9: 13.

Esav "bozkırda koşan usta bir avcı" iken Ya'kûb "çadırda oturan sakin bir adam"dır (Tevrat, Tekvin: 27). İshak Esav'ı daha çok severken Rebeka Ya'kûb'a karşı daha alakadardır.

İshak yaşlandığında gözleri görmez olur. Esav'a kendisinin öleceğini, ölmeden önce kendisinden sonra gelmesi için onu kutsayacağını söyler. Bunu duyan Rebeka, oğluyla gözleri görmeyen kocasına bir hile yapar ve İshak'ın Esav'a vadettiği kutsamanın Ya'kûb adına gerçekleşmesini sağlar (Tevrat, Tekvin: 27-35).

Kendi hakkının Ya'kûb tarafından alındığını öğrenen Esav öfkelenir ve Ya'kûb'u öldürmeye ant içer. Bundan haberdar olan Rebeka, Ya'kûb'a kaçmasını, Harran'daki[14] dayısı Laba'nın yanına gitmesini ister. Ya'kûb bunun üzerine Harran'a doğru yola çıkar (Tevrat, Tekvin: 27-28).

Dayısının yanına gelen Ya'kûb burada önce dayısının büyük kızı Lea ile daha sonra da küçük kızı Rahel[15] ile evlenir.[16] Bu evlilikleri yanında Ya'kûb evlendiği eşlerinin cariyeleri olan Zilpa ile Bilha ile de evlilik yapar (Harman, 2013: 274). Ya'kûb'un Lea ile olan evliliğinden Rubil (Ruben), Yahuda, Şeman (Semion), Lavi (Levi), Zebalun ile Yaşer dünyaya gelir (Taberî C.1,1991: 437; Köksal, 2014: 264). Bu erkekler yanında Dine (Denya) adında da bir kız çocuğu olur. Rahel'in ise

---

[13] Yaʿkûb kelimesinin ifade edilen iki farklı anlamı vardır. İkizi Esav'dan sonra dünyaya geldiği için Esav doğarken onun topuğundan tutuğu rivayet edilir. İşte bu durum dolayısıyla "topuk tutan" anlamında Yaʿkûb olarak adlandırıldığı ifade edilir (Tevrat, Tekvin,26). Kelimenin diğer anlamı ise Yahudi kaynaklarına dayanmaktadır. Tevrat'ta kardeşi Esav ile mücadele içinde olduğu, onun hakkı olan ilk evlatlık hakkını gaspederek onun yerine geçtiği ifade edilir. Buradan hareketle kelimenin "yerini alan, yerine geçen" anlamında olduğu değerlendirilmiştir. Nitekim Esav, "Onun adı haklı olarak Ya'kûb çağrılmıyor mu, çünkü iki defa beni aldattı, benim yerime geçti" sözleriyle bunu ifade etmektedir. (Tevrat, Tekvîn, 27:36.)

[14] Bazı kaynaklarda bu yerin "Babil" olduğu kaydedilmiştir. Metnimizde ise bu yer "Bahrân" olarak ifade edilmektedir.

[15] Farklı kaynaklarda bu isim "Raşel" ya da "Rahil" olarak da geçmektedir. Metnimizde ise bu isim yerine "Sahil" kelimesi kullanılmıştır:

> Küççük ḳız ḳarındaşı ol Sāḥil'den
> Ki Yūsuf İbni Yāmin ṭoġdı andan (96)

[16] Bazı kaynaklar Ya'kûb'un yaptığı ikinci evliliğin birinci evliliği ile eş zamanlı olduğunu ifade ederken bazıları ilk eşi vefat ettikten sonra ikinci evliliğin gerçekleştiğini ileri sürmektedir (Taberî C.1,1991: 436).

başlarda çocuğu olmamış ancak sonradan Yûsuf ile Benyamin (Bünyamin)[17] dünyaya gelmiştir. Ya'kûb'un kız kardeşler dışında onların cariyelerinden de ikişer oğlu olur ve toplamda Ya'kûb'un eşlerinden on iki tane oğlu olur.

Dayısının yanında yirmi yedi yıl[18] geçiren Ya'kûb, bir gün Tanrı'nın emriyle ailesini ve mallarını alarak dayısının yanından ayrılıp Kenan'a döner. Ya'kûb'un Ken'an'a geri döndüğünü öğrenen Esav, dört yüz adamı ile Ya'kûb'u karşılamaya çıkar. Ya'kûb yanında getirdiği mallarıyla kardeşi Esav'a ihsanda bulunur ve aralarındaki husumet son bulur (Tevrat, Tekvin: 33).

Ya'kûb ailesiyle Ken'ân'da yaşamaya başlar. Ya'kûb on iki oğlu arasından Rahil'den olan Yûsuf'u daha çok sever. Bu sevginin tezahür etmesinde Yûsuf'un diğer kardeşlere göre olgunluk ve asalat noktasında faikiyetinin yanısıra Bünyamin ile Yûsuf'un küçük yaşta annelerini kaybetmeleri ve Yaʿkûb'un, özel hizmetinin Yûsuf tarafından yerine getirilmesi zikredilmektedir (Giritli, 2005: 67). Bu durum diğer kardeşler arasında kıskançlığa sebebiyet verir. Oğlanlar babalarını kandırarak Yûsuf'u babalarından ayırırlar. Evladını kaybeden Ya'kûb oğluna kavuşma ümidini hiçbir zaman kaybetmez ve ona kavuşacağı ana kadar yas tutar (Tevrat, Tekvin: 37).

Ken'ân ilinde kıtlık meydan gelince Ya'kûb oğullarını Mısır'a buğday almaya gönderir. Yola çıkan kardeşler on kişidir. Ya'kûb Yûsuf'u kaybettikten sonra yine Rahel'den olan oğlu Bünyamin'le yakın alaka kurmuştur. Adeta Bünyamin'i Yûsuf'un yerine koymuştur.[19] Dolayısıyla kardeşleri Mısır'a gönderirken Bünyamin'i yanında bırakmış ve onlarla göndermemiştir. Ancak kardeşlerin ikinci kez Mısır'a gidişlerinde ise Ya'kûb Bünyamin'i göndermek zorunda kalır. Çünkü Mısır'dan

[17] Bu isim metnimizde İbni Yâmin olarak geçmektedir.

[18] Tevrat'ta Ya'kûb'un Rahel'le 20 yıllık evliliklerinden sonra Ya'kûb'un Ken'ân'a dönme kararı aldığı ifade edilmektedir. Yâkûb'un yedi yıl da Rahel'le evlenmek için dayısına çalıştığı süre göz önüne alındığında dayısının yanında yirmi yedi yıl kaldığı düşünülmektedir.

[19] Kur'an'da, Ya'kûb'un Yûsuf ile beraber Bünyamin'e olan ilgisi kardeşler kanalıyla ifade edilmiştir. Yûsuf Suresi'nin 8. ayetinde "Kardeşleri dediler ki: "Biz güçlü bir topluluk olduğumuz hâlde, Yûsuf ve kardeşi babamıza bizden daha sevgilidir." buyurulmaktadır. Bu ayette kardeşlerin Yûsuf dışında kıskançlık hissini besledikleri ikinci kişi olarak Yûsuf'un aynı anneden olma kardeşi Bünyamin ifade edilmektedir.

dönüşlerinde buğday aldıkları Mısırlı yönetici yani Yûsuf, ikinci kez buğday alabilmelerini kardeşlerini getirmelerine bağlar. Aksi takdirde kendilerine buğday verilmeyecektir (Kur'an-ı Kerim, 12: 63). Kardeşlerin Mısır'a bu ikinci gelişlerinde Yûsuf kardeşi Bünyamin'e "Haberin olsun ben senin kardeşinim." diyerek kimliğini aşikâr eder (Kur'an-ı Kerim, 12: 69) ve onunla anlaşarak diğer kardeşlerine karşı bir oyun hazırlar. Yûsuf hükümdara ait bir su kabını Bünyamin'in buğday dolu çuvalına koydurur. Hükümdarın su kabının kaybolduğunun anlaşılması ve araştırmalar neticesinde Bünyamin'in çuvalında bulunması ile Yûsuf, hırsızlık yaptığı gerekçesiyle Bünyamin'i alıkoyar ve kardeşler babalarına Bünyamin'siz dönmek zorunda kalırlar.

Mısır'dan dönen kardeşlerin yanında Bünyamin'i bulamayan Ya'kûb, Yûsuf'tan sonra ikinci kez yıkılır. Ancak bu ayrılık uzun sürmez. Ya'kûb oğullarını yıllar önce kaybettikleri Yûsuf'u bulmaları ve kardeşi Bünyamin'i kurtarmaları için üçüncü kez Mısır'a gönderir. Kardeşler Bünyamin'i kurtarmak maksadıyla Yûsuf'un huzuruna çıktıklarında Yûsuf, yıllar önce kendine yapılanları kardeşlerine itiraf ettirdikten sonra "Ben Yûsuf'um, bu da kardeşim" diyerek kim olduğunu kardeşlerine bildirir (Kur'an-ı Kerim, 12: 90).

Ya'kûb'un gözleri oğullarının acısı, üzüntüsü[20] ve yaşlılıktan[21] kör olmuştur. Yûsuf gömleğini babasına gönderir ve gözlerine sürülmesini söyler. Gömleği gözüne süren Ya'kûb eskisi gibi görmeye başlar (Ahmed Cevdet, 1985: 17) ve ailesini de alarak Mısır'a gelir.[22]

Mısır'a gelen Ya'kûb ve ailesi Yûsuf'un yardımları ile Goşen iline yerleşir. Burada çobanlık yaparak geçimlerini sürdürürler (Tevrat, Tekvin, 46: 32).

[20] Kuran-ı Kerim, 12: 84.

[21] Tevrat, "Tekvin", 48: 10.

[22] Ya'kûb'un Mısır'a hareketi sırasında yanında bulunanların sayıları konusunda ihtilaf vardır. Bazı kaynaklar sayının yetmiş, (Taberî C.2, 1991: 511.) bazıları altmış altı (Tevrat, Tekvin, 46: 26) olduğunu iddia ederken bazı kaynaklar bu rakamın seksen sekiz (Furat, 1986: 351) olduğunu belirtir.

Ya'kûb Mısır'da on yedi yıl yaşar ve yüz kırk yedi yaşında vefat eder (Taberî, C.2,1991: 470). Ya'kûb vasiyeti gereği Makpela (Machpelah) mağarasına, İbrâhim ve karısı Sâre, İshak ve karısı Rebeka ile kendi karısı Lea'nın defnedildiği yere gömülür (Tevrat, Tekvin 49: 1; 50: 14).

1.2.2. Hz. Yûsuf'un Hayatı

Tarihi olarak milattan önce 1500'lü yıllarda yaşadığı değerlendirilen (Michel, 1992: 23) Yûsuf, dört ilahî kitapta da yer almaktadır. Ancak olayların ayrıntılarıyla anlatıldığı Tevrat ve Kur'an, bu noktada Zebûr ve İncil'den ayrılır. Zebûr ve İncil'de tafsilata girilmeden Yûsuf'un hayatında önemli sayılacak noktalara temas edilmektedir. Tevrat da ayrıntı vermek noktasında Kur'an'dan ayrılır. Tevrat adeta bir tarih kitabı gibi yer, zaman, yıl, isim gibi ayrıntılara girerken Kur'an'daki ayrıntılar daha azdır.

"Yûsuf" ifadesi Kur'an-ı Kerim'de 26 ayette yer almaktadır. Ayrıca Kur'an'daki on ikinci surenin adı da Yûsuf'tur. Bu surede Yûsuf'un hayatının bazı dönemleri hakkında bilgiler bulunmaktadır. Yûsuf adının geçtiği yirmi dört ayet bu surede yer alırken diğer iki ayet En'am ve Mü'min Suresi'ndedir.

Kur'an-ı Kerim dışında pek çok İslami kaynakta hayatı, yaşadıkları söz konusu edilen Yûsuf Peygamber, Hz. Peygamber'in hadislerine de konu olmuştur. Hz. Peygamber Yûsuf'un babasının, dedelerinin isimlerini zikrederek onları "kerim" sıfatıyla nitelediği şu hadis buna bir örnek olarak gösterilebilir: "Kerim oğlu, kerim oğlu, kerim oğlu kerim, İbrahim oğlu, İshak oğlu, Yaʿkûb oğlu Yûsuf'tur (Tirmizi, 1994)."

Ya'kûb'un dört eşinden toplamda on iki oğlu olur. Eşleri arasından en fazla Rahel'i, oğulları arasından da Rahel'den olan Yûsuf'u sever. Yûsuf'a karşı bu iştiyakın sebebi çiftin uzun yıllar çocuk hasreti çekmeleri[23] ve Yaʿkûb'un evladını

[23] Uzun yıllar çocuk özleminin duyulması ve bu özlemin Yûsuf'la nihayete ermesi annenin ve babanın Yûsuf'a karşı daha fazla meyil göstermelerini ortaya çıkarmıştı. Hatta Rahel'in, dünyaya gelen bu

kucağına aldığında yaşının ileri olmasıdır. Yûsuf doğduğunda Ya'kûb 90-91 yaşlarındadır (Harman, 2013: 1).

Yûsuf'un Tevrat'ta ve Kur'an'da çocukluğuyla ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Tevrat'ta on yedi yaşında kardeşleriyle birlikte çobanlık yaptığı bilgisi yer almaktadır (Tevrat, Tekvin, 37: 29). Kur'an'da "ahsenü'l kasas" sıfatıyla bahsedilen Yûsuf kıssasına Yûsuf'un güneş, ay ve on bir yıldızın kendisine secde ettiğini gördüğü rüyası[24] ile başlanmaktadır (Kur'an Kerim, 12: 4).

Bu rüyadan ve bu rüyanın anlamı olan Yûsuf'un diğer kardeşleri üzerine üstün kılınmasından haberdar olan kardeşler[25] Yûsuf'a karşı kin, kıskançlık ve haset hisleriyle dolarlar.[26] Babalarının Yûsuf'a karşı aşırı sevgisi ve bunun onlarda yarattığı kıskançlık ile bu rüyanın Yûsuf'u onların üzerinde konumlandırması, kardeşlerin Yûsuf'a karşı öfkelerini artırmış ve onu ortadan kaldırmaya yönelik teşebbüslerin içine girmelerine sebep olmuştur.

Kardeşler ilk olarak Yûsuf'u öldürmeyi planlarlar. Kardeşler bir şeklide Yûsuf'u ortadan kaldırabilirseler babalarının gözünde Yûsuf'ûn yerine geçeceklerine

---

oğluna anne olamama utancından kurtulduğunu işaret etmek için "ortadan kaldırmak" anlamındaki "asaf" kökünden Yûsuf ismini verdiği ifade edilmektedir. Bununla beraber "Yûsuf" kelimesinin anlamının Yûsuf'tan sonra bir ikinci çocuğunun olması için "artırmak, ilave etmek" anlamına gelen "Yasaf" kökünden türetildiği de bir diğer iddia olarak karşımıza çıkmaktadır (Harman, 2013: 1)

[24] Tevrat'a göre bu rüyadan daha önce bir başka rüya daha görmüştür. Yûsuf bu rüyasında, tarlada demet bağladığını, ansızın kendi demetinin kalkıp dikildiğini ve kardeşlerinin demetlerinin kendi demeti çevresine toplanıp önünde eğildiklerini görür (Tevrat, Tekvin, 37: 7).

[25] Tevrat'a göre Yûsuf gördüğü rüyaları kardeşlerine kendisi anlatır. Hatta bu anlatımdan sonra kardeşleri Yûsuf'a tepki göstererek "Başımıza kral mı olacaksın, bizi sen mi yöneteceksin?" derler (Tevrat, Tekvin, 37: 8). Ancak Kur'an-ı Kerim'de Yûsuf'un rüyasını anlatma konusunda takip ettiği yol daha farklıdır. Kur'an-ı Kerim'e göre Yûsuf, rüyasını önce babasına anlatmıştır ve babası bu rüyayı yorumlamadan önce Yûsuf'a rüyasını kardeşlerine anlatmamasını tembih etmiştir (Kur'an-ı Kerim, 12: 5). Çünkü Ya'kûb, Yûsuf'un diğerlerine üstün kılınması anlamına gelen bu rüya dolayısıyla kardeşlerin Yûsuf'u kıskanabileceklerini, Yûsuf'a zarar vermek amacıyla çeşitli tedbirler alabileceklerini düşünür. Ya'kûb'un rüyayı yorumlamadan önce oğluna kardeşlerine karşı alması gereken tavrı ögütlemesi Ya'kûb'un daha önceden kardeşler arasında bu veya benzeri problemleri sezinlediği düşünülebilir.

[26] Tevrat'a göre Yûsuf'un kardeşlerinin Yûsuf'a karşı hasmane duygular beslemelerinin iki sebebi vardır. Birincisi Yûsuf kardeşleri arasında söylenen kötü sözleri babaları Ya'kûb'a aktarmaktadır (*Tevrat*, Tekvin, 37: 3). İkincisi ise Ya'kûb'un Yûsuf'u diğer kardeşlerden daha üstün tutmasıdır. Hatta Yûsuf için liderliğe ya da asalate işaret eden (Harman, 2013: 1) bir giysi olan uzun ve renkli bir pelerin yaptırmıştır (Tevrat**,** Tekvin, 37: 3).

inanmaktadırlar. Yûsuf Ya'kûb'un gözünden ırak edilebilirse gönülden de ırak olacaktır! Ancak kardeşlerden biri öne çıkarak[27] öldürmek yerine onu bir kuyunun dibine bırakmayı teklif eder (Kur'an-ı Kerim, 12: 10). Bu teklifi kabul eden kardeşler kurdukları planı hayata geçirmek için babalarına giderek Yûsuf'u kendileriyle göndermesini isterler. Kardeşler Ya'kûb'u ikna etmek için de Yûsuf'u gezdirmek, oyunlar oynatmak amacını güttükleri yalanını söylerler (Kur'an-ı Kerim, 12: 12).

Ya'kûb, Yûsuf'un yanından ayrılmasının kendisini üzeceğini ifade eder ve bir korkusundan bahseder: "Siz ondan habersiz iken onu kurt yer diye korkuyorum (Kur'an-ı Kerim, 12: 13)." Ancak kardeşler Ya'kûb'a korktuğu meselede güven telkin ederek onu ikna ederler, Yûsuf'u yanlarında götürürler.[28]

Babalarının yanlarından ayrılan kardeşler Yûsuf'u yakalayıp elbiselerini soyarlar ve boş ve ıssız bir kuyuya atarlar. Kardeşler yemek için oturduklarında bir kervanın kendilerine doğru geldiğini görürler. Kardeşlerden Yahuda, Yûsuf'un kuyuda ölmesiyle ellerine bir şey geçmeyeceğini söyleyerek kervana satmayı teklif eder ve bu teklif kabul görür. Kardeşler Yûsuf'u kuyudan çıkararak[29] yirmi gümüşe[30] bu kervana satarlar (Tevrat, Tekvin, 38: 28).

Kardeşler akşam eve ağlaşarak dönerler. Ağlaşmaktadırlar, çünkü kardeşler yarışa tutuştukları bir gaflet anında Yûsuf'u eşyaların başında, eşyalara gözcülük etmesi için bıraktıklarında onu kurt yemiştir (Kur'an-ı Kerim, 12: 17).

---

[27] Öne çıkan bu kardeşin ismi Kur'an'da yer almazken Tevrat'ta bu kardeşin adı "Ruben" olarak geçmektedir (Tevrat, Tekvin, 38: 21). Hatta Tevrat'a göre bu kardeşin bu teklifi öne sürmesinin amacı Yûsuf'u kurtarıp babasına götürmektir (Tevrat, Tekvin, 38: 22).

[28] Tevrat'ta ise Yûsuf'u kardeşlerinin yanına bizzat Ya'kûb'un gönderdiği ifade edilmektedir. Buna göre Ya'kûb Yûsuf'a "Git bak kardeşlerin iyi mi ve sürü iyi mi ve bana haber getir." diyerek onu kardeşlerinin yanına gönderir (Tevrat, Tekvin, 38: 14).

[29] Kur'an'da Yusuf'u kuyudan çıkaran kardeşler değil kuyunun başına konaklamak için gelen kervandaki sucudur (Kur'an-ı Kerim, 12: 19).

[30] Tevrat'a göre Yûsuf'un ilk satılışında taraflar Yûsuf'un kardeşleri ile kervandakilerdir. Ve bu satışın bedeli de yirmi gümüştür. Kur'an'a göre ise taraflar kervandakiler ile Mısırlı Aziz'dir. Ve bahsi geçen fiyat net olmamakla beraber "ucuz bir fiyat, birkaç gümüş para" ifadesi kullanılmıştır.

Kardeşler söyledikleri bu yalanı delillendirmek için de bir teke keserek (Tevrat, Tekvin, 38: 31) Yûsuf'un elbisesini[31] kana bularlar. Sabah kadeşleri ile gönderdiği sevgili oğlunu akşam bulamayan Ya'kûb, üzüntüden üstünü başını yırtar, beline çul sarar, oğlu için uzun süre yas tutar (Tevrat, Tekvin, 38: 34). Sonrasında ise Yaʿkûb olay karşısında yapabileceğinin ancak "güzel bir sabır (Kur'an-ı Kerim, 12: 18)" olduğunu ifade ederek oğluna kavuşma ümidini bir an elden bırakmayarak yaşamını sürdürür.

Kardeşlerin Yûsuf'u sattığı kervan, Mısır'a gider. "Yûsuf'un Mısır'a götürülüşü Hiksoslar dönemine rastlar. Hiksoslar, Mısır'ın yerlisi olmayıp Asya kökenli göçebe topluluklardır. Orta Bronz çağında M.Ö. 1800-1550 döneminde Mısır'a gelmişlerdir (Harman, 2013: 2)." Kervan, Yûsuf'u Firavun'un bir görevlisi olan muhafız birliği komutanı Potifar'a[32] satar. Potifar'ın Yûsuf'u almasının sebebi çocuğu olmamasıdır.[33]

Yûsuf Mısırlı efendisinin evinde yaşamaya başlar. Yûsuf'un her işte başarılı olması efendisinin dikkatini çeker ve onu özel hizmetine alır, sahip olduğu her şeyin sorumluluğunu ona verir.

Yûsuf'un beşeri güzelliği Potifar'ın karısının[34] dikkatini çeker. Bu dikkat çekiş zamanla aşırı ilgiye ve muhabbete dönüşür. "Yûsuf'a olan aşkı yüreğine işlemiş ve bağrını delmiştir (Kur'an-ı Kerim, 12: 30)." Bu muhabbeti taşıyamayan kadın ona kendisiyle olmak için istekte bulunur. Ancak Yûsuf efendisinin kendisine güvenip her şeyini kendisine emanet ettiğini, böyle bir şeyi yaparak efendisine ihanet edeceğini, bununla beraber Allah katında da günahkâr olacaklarını ifade eder. Ancak

[31] Yûsuf'un kana bulanan giysisi Tevrat'ta Ya'kûb'un Yûsuf'a özel yaptırdığı uzun, renkli elbisedir. Özel bir isimle açıkça ifade edilmemiştir. Bu elbise Kur'an'da gömlek olarak zikredilmektedir.

[32] Kur'an'da Yûsuf'u Mısır'da satın alan kişi ile ilgili detaylı bilgi bulunmamaktadır. Satın alan kişinin bir sıfatı olduğu düşünülen "Aziz" kelimesi kullanılmaktadır ve görevi ile ilgili herhangi bir detay yer almamaktadır.

[33] Nitekim Potifar Yûsuf'u satın alıp eve getirdiğinde hanımına "Ona iyi bak, onu evlat ediniriz" demiştir (Kur'an-ı Kerim, 12: 21).

[34] Potifar'ın karısının ismi ilahi kitaplarda geçmemektedir. Ancak kaynaklarda bu kadının ismi "Züleyha, Zeliha" olarak kullanılagelmiştir.

kadın isteğinde ısrarcıdır. Evde hiç kimsenin olmadığı bir gün Yûsuf'un yanına yaklaşarak isteğini yeniden tekrarlar. Ancak Yûsuf bu talep karşısında bulunduğu yerden kapıya doğru koşar. Kadın arkadan yetişmek için Yûsuf'u gömleğinden tutar. O sırada gömlek yırtılır.[35]

Kadın kapıda kocasıyla karşılaşılınca Yûsuf'un kendisine saldırdığını, kendisinin bağırmasıyla da kaçtığını söyleyerek Yûsuf'a iftira atar.[36] Yûsuf kendisinin suçsuz olduğunu, kadının kendisine birliktelik teklif ettiğini ancak kendinin kabul etmediğini ifade eder ve anlattıklarına kadının ailesinden bir de şahit gösterir. Bu şahit suçlunun doğrudan kim olduğunu söylemek yerine bir yaklaşım ortaya koyar. Buna göre gömlek önden yırtılmışsa kadın doğru söylemiştir. Eğer gömlek arkadan yırtılmışsa Yûsuf doğru söylemiştir. Gömleğin arkadan yırtılmış olması Yûsuf'u haklı çıkarırken kadının yalanını da izhar eder.

Yaşanan bu olay şehirde duyulur ve kadınlar arasında konuşulur. Bunları duyan Aziz'in karısı kadınları evine çağırarak onları ağırlar. Yaslanıp oturacakları yerler hazırlar.[37] Ellerine yemeleri için yiyecek ile birer bıçak verip Yûsuf'u onların karşısına çıkarır. Kadınlar Yûsuf'u görünce şaşkınlıkla ellerini keserler. Ve karşılaştıkları kişinin ancak bir melek olabileceğini ifade ederler.

Yûsuf'un suçsuz olduğuna dair deliller olmasına rağmen "bir süre" onun zindana atılması uygun görülerek o zindana atılır (Kur'an-ı Kerim, 12: 35).

---

[35] Tevrat'ta böyle bir koşturmaca söz konusu edilmemektedir. Kadın Yûsuf'la beraber olmak isteğini ifade edip Yûsuf'un giysisinden tutar. Yusuf da bunun üzerine giysiyi kadının yanında bırakarak dışarı kaçar (Tevrat, Tekvin, 39: 12).

[36] Tevrat'ta Potifar karısının anlattıkları karşısında "öfkesi alevlenir" ve ona inanarak Yûsuf'u zindana koydurur (Tevrat, Tekvin, 39: 19-20).

[37] Kadınların ellerini kesmeden önce Potifar'ın karısının kadınların ellerine turunç verdiği ve bıçakla bunları soymaları sırasında Yûsuf'un güzelliğinin şaşkına döndürdüğü için ellerini kestikleri yaygın, bilinen bir bilgidir. Ancak ayette geçen "mutteke" kelimesinin anlamı yaslanıp oturulacak yer anlamındadır. Bu kelimenin anlamının turunç olduğunu iddai edenleri şiddetle reddeden Buhari "Arapça'da turunç yoktur." der (İslamoğlu, 2008: 436).

Yûsuf zindana Firavun'un[38] sakisi ve fırıncısı ile girer. Bu görevlilerin zindana atılmalarının sebebi efendilerine karşı gelmiş olmaları[39] ve onu öfkelendirmeleridir (Tevrat, Tekvin, 40: 1).

Saki ve ekmekçi zindanda birer rüya görürler ve bunu Yûsuf'a anlatırlar. Yûsuf rüyalarını yorumlar ve yorumladığı şekilde de rüyalar tahakkuk eder. Ekmekçi asılır, saki ise eskisi gibi efendisinin hizmetine geri döner. Saki zindandan ayrılmadan Yûsuf kendisinin suçsuz olduğunu, bu suçsuzluğunu efendisine iletmesini sakiden talep eder. Ancak bu dilek saki tarafından unutulur. Tam iki yıl sonra ancak efendisi bir düş görünce hatırlanır (Tevrat, Tekvin, 41: 1).

Sakinin efendisi bir gece rüya görür. Rüyasında yedi semiz ineği, yedi zayıf ineğin yediğini; yedi yeşil başak ve yedi de kuru başak görür. Rüyasını Mısırlı büyücülere, bilginlere anlatır (Tevrat, Tekvin, 41: 8). Ancak onlar "Bunlar karma karışık düşlerdir. Biz böyle düşlerin yorumunu bilmiyoruz" derler (Kur'an-ı Kerim, 12: 44). Bunun üzerine saki Yûsuf'u hatırlar. Efendisinin rüyasını Yûsuf'a anlatır.

Yûsuf rüyayı, yedi yılın bolluk ve bereket içinde geçeceği, ancak bu yedi yıl sonunda kıtlığın baş göstereceği şeklinde yorumlayarak bolluk zamanında kıtlık zamanı için buğday depolamalarını tavsiye eder. Rüyanın yorumunu beğenen hükümdar, kendisini zindandan çıkarmak ister. Ancak suçsuz olmasına rağmen zindana atılan Yûsuf, oradan çıkmadan herkes tarafından suçsuz olduğunun bilinmesini istemektedir. Bu noktada kendisini görüp ellerini kesen kadınların şahitliğiyle suçsuzluğu herkes tarafından tasdik edilir. Kendisine atılan iftiradan kurtulan Yûsuf, zindandan çıkar ve ülke hazinelerinden sorumlu bir makama getirilir.

[38] Firavun Mısır krallarına verilen addır. Kuran'da "firavun" kelimesi geçmesine rağmen bu sürede Mısır'ın hükümdarı manasında "melik" kelimesi kullanılmıştır.

[39] Kutsal kitaplarda bu memurların karşı gelmek noktasında ne yaptıklarının ayrıntıları bulunmamaktadır. Edebi metinlerde bu iki görevliye atfedilen suç, Firavun'a karşı gerçekleştirmeye çalıştıkları suikasttır. Saki şaraba, ekmekçi de ekmeğe zehir katmak suretiyle onu öldürmeye çalışmışlardır.

Firavun "Yûsuf'un adını Zafenat-Paneah[40] koyar. On Kenti'nin kâhini Potifera'nın kızı Asenat ile evlendirir. Yûsuf Firavun'un hizmetine girdiğinde otuz yaşındadır (Tevrat, Tekvin, 41: 45-46)."

Bolluk içinde geçen yedi yıldan sonra kıtlık yılları başlar. Bütün civar ülkelerden insanlar buğday satın almak için Mısır'a, Yûsuf'a gelir. Ya'kûb Mısır'da buğdayın olduğunu öğrenince on oğlunu Mısır'a gönderir. Mısır'a gelen kardeşler Yûsuf'un huzuruna çıkar. Yûsuf kardeşlerini tanır ancak onlar Yûsuf'u tanımazlar. Tevrat'a göre Yûsuf kardeşleriyle karşılaşınca onları casuslukla suçlar. Onlar civar ülkelerden Mısır'a gelen casuslardır (Tevrat, Tekvin, 42: 9). Kardeşler her ne kadar casus olmadıklarını söyleseler de Yûsuf onlara inanmaz görünür. Onlara inanması için kardeşlerin kendilerini savunurken söyledikleri evdeki küçük kardeşinin getirilmesini şart koşar ve onlar geri gelene kadar da kardeşlerinden Şimon'u rehin olarak alır (Tevrat, Tekvin, 42: 24). Diğer kardeşlere buğdaylarını verir ve buğday karşılığında verdikleri paraları onlar fark etmeden çuvallarına geri koydurur. Bir daha buğday alabilmelerini de küçük kardeşlerinin getirilmelerine bağlar. Sonraki seferde küçük kardeşlerini getirmeleri, hem kardeşlerin masumiyetini ispatlayacak hem de yeniden buğday almalarını sağlayacaktır. Yolda yüklerini kontrol eden kardeşler buğday karşılığında verdikleri paraların çuvallarında olduğunu fark ederler.

Kardeşler Ya'kûb'a gelip hadiseleri anlatınca daha önce bir bahane ile Yûsuf'u alıp götürmeleri dolayısıyla Ya'kub, bunun da kardeşlerin bir oyunu olduğunu düşünür ve onlara inanmak istemez. Ancak ellerindeki buğday bitince küçük oğlu Benyamin'i[41] hem Şimon'u kurtarmak hem de buğday alabilmek için onlarla göndermek zorunda kalır. Oğullarını yolcu etmeden önce onlara "çuvallarından çıkan paraları bir yanlışlık olabileceğini düşünerek iade etmelerini"

[40] Zafenat-paneah, Yûsuf'un Mısır dilindeki isminin İbrânîce karşılığıdır ve "sırları açığa çıkaran" demektir. Ayrıca ismin, "Hayat tanrısı konuşuyor." mânasına geldiği de ifade edilir (Harman, 2013: 3).

[41] Kur'an'da Yûsuf'un küçük kardeşinin ismi geçmezken Tevrat'ta Benyamin olarak ifade edilmektedir (Tevrat, Tekvin, 43: 14).

(Tevrat, Tekvin, 43: 12) ve şehre daha güvenli olacağını değerlendirerek "farklı kapılardan girmelerini" öğütler (Kur'an-ı Kerim, 12: 67).

Mısır'a gelen kardeşler küçük kardeşleriyle Yûsuf'un huzuruna çıkartılır. Yûsuf Benyamin'e gizlice kendisinin kardeşi Yûsuf olduğunu söyler (Kur'an-ı Kerim, 12: 69). Yûsuf onları ağırlayıp yüklerini hazırlatır. Benyamin'i yanında alıkoymak için onun yüküne buğday haricinde bir de su kabını[42] koydurur. Kardeşler şehirden fazla uzaklaşmadan görevliler kervanı durdurup efendilerinin su tasının kaybolduğunu söyleyerek kardeşleri hırsızlıkla suçlar. Kardeşlerin yükleri arandığında aranan nesne Benyamin'in yükünden çıkar. Kardeşler babalarının Benyamin konusundaki hassasiyetini ifade ederek[43] onu bırakıp kendilerinden birini alıkoyması talep ederler. Ancak bu talep kabul görmez. Çünkü o zamanın hukuk kurallarına göre "hırsız olan kimse malı çalınan kimseye köle olmakla cezalandırılmaktadır (Kur'an-ı Kerim, 12: 80)."

Kardeşlerden büyüğü, Benyamin'i almadan babasına dönemeyeceğini ifade ederek Mısır'da kalır. Diğer kardeşler babalarının yanına geri döner. Yaʿkûb'a başlarından geçenleri anlatırlar. Ya'kûb Yûsuf'tan duyduğu üzüntünün üzerine iki evladını daha kaybetmesi eklenince üzüntüden iki gözüne ak düşer (Kur'an-ı Kerim, 12: 84). Ancak metanet içinde Yûsuf'un kaybolması karşısında söylediğini burada yineler: "Artık bana düşen güzel bir sabırdır (Kur'an-ı Kerim, 12: 83)."

Ya'kûb oğullarına Yûsuf'u ve Benyamin'i araştırmaları için tekrar Mısır'a gönderir. Yûsuf'un huzuruna çıkan kardeşler darlık ve sıkıntıda olduklarını beyan ederler. Yûsuf da kardeşleri içinde bulundukları duruma dayanamayıp kendisinin Yûsuf olduğunu kardeşlerine bildirir. Ve kardeşlerine gömleğini götürüp babalarının yüzüne koymalarını, gözlerinin bu sayede açılacağını ve bütün aileyi Mısır'a getirmelerini söyler.

[42] Tevrat'ta bu su kabı, gümüş kase olarak geçmektedir (Tevrat, Tekvin, 44: 2).
[43] Nitekim Tevrat'ta Benyamin'le ilgili olarak "Ya'kûb'u hayata bağlayan oğul" ifadesi kullanılmıştır (Tevrat, Tekvin, 44: 30-31).

Ya'kûb'un yanına ulaşan kardeşler Yûsuf'un hayatta olduğunu söyleyerek yaptıklarından dolayı af dilerler. Yûsuf'un gönderdiği gömleği Ya'kûb'un gözlerine sürmeleriyle Ya'kûb'un gözleri açılır. Ve Ya'kûb bütün ailesini yanına alarak Mısır'a gelir.

Mısır'a gelen Ya'kûb ve oğullarını Yûsuf karşılar (Tevrat, Tekvin, 46: 29). "Yûsuf babasını görür görmez boynuna sarılıp uzun uzun ağlar." "Yûsuf anne ve babasını bağrına basar (Kur'an-ı Kerim, 12: 99)." Anne ve babasını tahtın üzerine çıkarır. Annesi, babası ve kardeşleri ona saygı ile eğilirler. Bu sırada Yûsuf, babasından ayrılmadan önce gördüğü rüyayı hatırlayarak "İşte bu, daha önce gördüğüm rüyanın yorumudur. Rabbim onu gerçekleştirdi. Şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra Rabbim beni zindandan çıkararak ve sizi çölden getirerek bana çok iyilikte bulundu." der (Kur'an-ı Kerim, 12: 100).

Kur'an'da Yûsuf kıssası bu hadise ile sona erer. Tevrat'ta ise Ya'kûb ve Yûsuf'un vefatı da konu edilmektedir. Tevrat'a göre Yûsuf sayıları altmış altıyı bulan babası ve aile fertlerini Goşen adlı bir yere yerleştirir (Tevrat, Tekvin, 46: 26-28). Orada çobanlık yaparak yaşamlarını sürdürürler.

Ya'kûb Mısır'da on yedi yıl yaşar. Yüz kırk yedi yaşında vefat eder (Tevrat, Tekvin, 47: 28). Yûsuf babasının vasiyeti gereği onu Ken'an diyarındaki Makpela Mağarası'na defneder.

Yûsuf babasından sonra yirmi üç yıl daha yaşadıktan sonra yüz on yaşında vefat eder. Vefat edince onu mumyalayıp, bir tabuta koyup Mısır'da Nil nehri kenarına gömerler (Tevrat, Tekvin, 50: 26). Bugün Mısır'ın güney bölgesinde bulunan târihî eserleriyle ünlü şehri el Uksur'un güneyinde, Nil Nehri'nin kenarında Hz. Yûsuf'a âit olduğuna inanılan bir mezar[44] mevcuttur. (Gürer, 2008: 41)

[44] Yahudi Tarihi'nde ise Yûsuf'un mezarı büyük dedesi Hz. İbrahim ve eşi Sarah, dedesi Hz. İshak ve eşi Rebecca, babası Yakub ve eşi Seah'ın de gömülü olduğu Machpelah mağarasında olduğu kaydedilmiştir (Johnson, 2001: 11).

1.3. DÜNYA EDEBİYATINDA YÛSUF HİKÂYESİ

1.3.1. Doğu Edebiyatlarında Yûsuf Hikâyesi

1.3.1.1. Arap Edebiyatında Yûsuf

Kuran'da "ahsenü'l kasas" olarak nitelenen Yûsuf kıssasının dinî metin olarak işlenen ilk şekli Arap edebiyatında ortaya konmuştur. Te'lif eser niteliği taşıyan bu metinlere bakıldığında daha çok mensur hüviyet arz eden eserler oldukları göze çarpmaktadır. Bu mensur metinlere küçük manzum parçaların dâhil edildiği de görülmektedir (Dolu, 1953: 97). Ortaya konan ilk eserlerin pek çoğu da tefsir, tefsir denemesi veya haşiye özelliği taşımaktadır (Muş, 200: 42).

Arap edebiyatında bu hikâyenin ilk örneğini Gazâlî (ö. H. 505 / M. 1111) "Bahrü'l-Mahabba" adlı eseriyle vermiştir. Bir nüshası British Museum'da bulunan eser, Bombay (1894), Delhi (1900) ve Tahran'da basılmıştır. Bu konudaki ikinci eser "Zehrü'l-Anik fî Kıssa-i Yûsuf-ı Sıddîk" adlı eseriyle İbnü'l-Cevzî Abdu'r-rahman b. Ali b. Muhammed Ebu'l-Ferec Cemâlü'd-dîn'e (H. 510 / M. 1116-H. 596 / M. 1200) ait olan Yûsuf Suresi tefsiridir. Bir diğer eser, Ebu Hafs Sirâcü'd-dîn b. Ömer b. İbrâhîm el-Ensârî el-Avsî el-Mâlikî el-Müzekkir'in M. 1284 yılında yazmış olduğu "Zehrü'l-Kimâm fî Kıssati Yûsuf Aleyhi's-selâtü ve's-Selâm" adlı eserdir (Dolu, 1953: 97-98; Şanlı, 2010: 1331-1332). Bu eser "Cevahirü'l-Ahbar fi Hasaili'l-Ahyar" adıyla H.972/M.1565 yılında "Koca Nişancı" lakaplı Celâl-zâde Mustafa Çelebi tarafından Türkçeye tercüme edilmiş ve II. Selim'e sunulmuştur.

Yine Arap edebiyatında bu hususta Tacü'd-dîn Ebu Bekr Ahmed b. Muhammed Yezîd et-Tûsî'nin (bazı yazmalarda Tarsûsî) "Câmî'u Letâifi'l-Besâtîn" adlı bir eseri vardır. Altmış meclislik Yûsuf Suresi tefsiri olan eser, Muhammed b. Muhammed Altıparmak tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Eser Hicri 1031 yılı Ramazan ayının başında (10-20 Temmuz 1622) tercüme edilmeye başlanmıştır. Yûsuf Suresi'nin birçok ayetinin yanı sıra, Kuran'daki diğer surelerden ayetler de ele alınmıştır. Bu ayetlerde belirtilen olaylar, Hz. Muhammed'in yakınlarından ve İslam

büyüklerinden hikâye, rivayet ve nakiller de getirilerek geniş bir şekilde açıklanmıştır. Eser Yûsuf-name adıyla da bilinmektedir (Çiftoğlu, 2006: 3).

Mollâ Mu'înî Cuveynî'nin "Ahsenü'l-Kasas" ve Alâu'd-dîn Alî b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hazînü'ş-şihî el-Bağdâdî'nin "Tefsîr-i Sûre-i Yûsuf" adlı eserleri de bu mahiyette eserlerdendir (Dolu, 1953: 100).

Arap edebiyatında bu hikâyenin manzum bir örneği ise Türkiye kütüphanelerinde tespit edilebilen Şeyh İsmâîl Ebu Hadra et-Telebentî tarafından M. 1494'te yazılmış olan "El-Bedrü't-Temmâm fî Kıssati Seyyidina Yûsuf Aleyhi's-selâm" adlı eserle görülmektedir (Muş, 2000: 42).

Arap edebiyatında yukarıda ismi geçen eserler dışında Yûsuf Suresi tefsiri yazanlardan bazıları şunlardır: Muslihü'd-dîn Mustafâ b. Şa'bân es-Surûrî, Mevlânâ Ahmed b. Rûhullâh el-Ensârî, Şeyh Bahâ'u'd-dîn b. Yûsuf el- Vâ'iz, Muhammed b. İbrâhîm Sadru'd-dîn Şîrâzî, İsmâ'îl b. Muhammed b. Aydın b. Muhammed el-Ankaravî es-Sarguvî (?), Şeyh Yakûb b. Mustafâ el-Celvetî el-Afavî, Seydî Muhammed es-Süheylî, Alî Muhammed b. Sultân el-Ulemâ Muhammed en- Nakavî en-Nasirabâdî, İbn Taymiyya Takîu'd-dîn Ahmed, Muhammed b. Ebi'l- Abbâs Ahmed el-Mukrî, Ahmed b. Es'ad b. İshâk, Alî el-Beyzâvî (Dolu, 1953: 97-108).

1.3.1.2. Fars Edebiyatında Yûsuf

Fars edebiyatında Yûsuf hikâyesini konu alan manzum ve mensur olmak üzere pek çok eser bulunmaktadır. Mesnevi tarzında yazılmış şu ana kadar tespit edilen eser sayısı elli yedidir (Nıkubaht, Yeşil; 2013: 6). Bu eserlerin otuz üç tanesi günümüzde mevcut iken yirmi dört tanesini tezkire ve kaynaklarda isimleri zikredilmesine rağmen metinleri elde bulunmamaktadır.

Fuat Köprülü; Ebu'l-Müeyyed-i Belhî (H.4./M.10.yy), Bahtiyârî-i Ahvâzî'nin Yûsuf u Züleyha mesnevisi yazdıklarını ifade etmesine rağmen (Köprülü, 1980: 143) bu isimlere ait eserler günümüzde mevcut değildir (Dolu 1953: 111-113). Metni

elimizde mevcut olan en eski Yûsuf u Züleyha mesnevisinin Firdevsî Tûsî'ye ait olduğu iddia edilmektedir. Irak'ta M. 995/996'da yazılan bu eser, Mollâ Câmî'nin eserinden önce kaleme alınan en meşhur Yûsuf u Züleyha hikâyesidir (Karahan, 1994: 10). Eseri ilim dünyasına tanıtıp eserle ilgili ilk çalışmaları gerçekleştiren Hermann Ethe[45] eserde mütekarib bahrinin kullanılması ve bu bahrin de İran şairleri arasında yalnızca Firdevsî tarafından kullanılması dolayısıyla eserin Firdevsî'ye ait olduğunu iddia eder (Dolu, 1953: 120). Şair, Bağdat'ta halifeyi metheden yazdığı bir manzumede ateşe tapan İran hükümdarlarının hayatlarına yer vermesi hoş karşılanmayınca bu kötü etkiyi silmek amacıyla konusunu Kur'an'dan alan bir eser yazmayı düşünür ve bu düşünce sonunda Yûsuf u Züleyha ortaya çıkar (Firdevsî, 1994). Ancak eser hakkında yapılan yeni tetkikler eserin müellifinin Firdevsî olduğu konusunda bazı tereddütleri ortaya çıkarmıştır. Eserin yeni bulunan bir nüshasının önsözünde Alparslan'ın oğlu Şemseddin Ebü'l-Fevaris Togan Şah'ın övülmesi, dilinin terim ve tertipler bakımından Sâmâni dönemi Farsçasından farklı oluşu ve üslubunun Şeh-name'den oldukça geri olması, eserin Firdevsî'ye ait olmadığı hususundaki kanaatleri güçlendirmektedir (Kanar, 1996: 125-127). 2013'te yapılan bir çalışmada eser Tuğanşahî adlı bir müellife atfedilmiştir (Nıkubaht, Yeşil; 2013: 7).

Sultan Sencer devri şairlerinden Şihâbu'd-dîn Âm'âk Buhârî (ö.H.542 / M.1147) ile Heratlı Rüknü'd-din Me'sûd b. Muhammed İmam-zâde (ö. H. 650 / M. 1227)'nin M.1223-1227 yılları arasında yazdığı Yûsuf hikâyesi ve Âzerî Tûsî (ö. H. 866 / M. 1461) tarafından ortaya konan Yûsuf u Züleyha konunun manzum olarak işlenmiş diğer örnekleridir (Dolu, 1953: 125).

Fars edebiyatında bu konuyu işleyen müellifler arasında Mollâ Câmî (ö. H.898/M.1492)'ye ayrı bir yer ayırmak gerekir. Asıl adı Nureddin Abdurrahman olan müellif, Horasan'a bağlı Câm kasabasında dünyaya gelmesi dolayısıyla "Câmi" mahlasıyla anılmaktadır. Eser M. 1483'te yazılmıştır. Câmî'nin kaleme aldığı "Yûsuf

[45] Hermann Ethe, *Yûsuf And Zalîkhâ by Firdausi of Tûs*, Oxford, 1908.

u Züleyha" adlı eseri, şairin "Heft Evreng" adı altında toplanan ve içinde yedi mesnevinin bulunduğu eserinin beşinci tahtında yer alır. Mesnevi 75 bölüm ve 4010 beyitten oluşmuştur (Kut, 1977:121-147). Eserin Türkiye kütüphanelerinde tespit edilen elli nüshası mevcuttur (Cin, 2004: 31-32).

Mezkûr eser, hem Batı edebiyatlarında hem de Türk edebiyatında büyük bir beğeni toplamış ve tercümeleri yapılmış ve ona nazireler yazılmıştır. Türk edebiyatında Karamanlı şairlerden Kâmî Mehmed ve Kayserili Mehmed İzzet Paşa tarafından manzum tercümeleri yapılan esere, Hamdullah Hamdî ve Abdurrahman Gubârî tarafından nazire yazılmıştır. Auguste Bricteaux tarafından Fransızcaya tercüme edilerek[46] 1927'de Paris'te yayımlanmıştır (Demir, 2006: 28). Eser ilk olarak 1882 yılında Ralph T. H. Grifrith tarafından İngilizceye çevrilmiştir.[47] Tercümeden on yıl sonra, 1892'de A. Rogers tarafından İngilizce yeni bir tercümesi yapılmıştır.[48] Batı edebiyatında bu tercümeler dışında 1908 yılında Hadland Davis tarafından Câmî'nin hayatı ile "Yûsuf u Züleyha"sının da bulunduğu eserlerden bir seçmeler kitabı oluşturulmuştur.[49]

Fars edebiyatında yukarıda ismi kaydedilen müellifler dışında Yûsuf u Züleyha mesnevisi yazan bazı şairler şunlardır: Mesud-i Dehlevî, Cemal Erdisstanî, Hace Mesud Kûmî, Feyzî Feyyazî, Dovlet Rıza Bey Çengî, Kasım Han Movci Bedeğşî, Tezrûyi Ebherî, Mir Masum Nâmî Behkerî, Ehdi Savici, Mollâ Şâhî Bedeğşânî, Nazim-i Hirevî, Hâbibî, Azerbigdilî, Haverî Şirâzî, Cunûn, Cuher-i Tebrizî, Cuneydullah Hazıg Hirevî, Seyfî, Şûle-i Guypeygânî, Şovket-i Kaçar, Şahâb Tebrizî, Hişmet Kaçar, Movlevî Muhammed Salih Kencâhî, Muhammed Eşref, Pîrî, Rıfat Semnânî (Nıkubaht, Yeşil; 2013: 7).

[46] Augustoe Bricteux, Djami: Youssouf et Zouleikha, Paris, 1927.
[47] Ralph Thomas Hotchkin Grifrith, *Yusuf and Zulaıkha, a Poem by Jami,* London 1882.
[48] A. Rogers, *The Book of Joseph and Zuleikha, Historical Romantic Persian Poem by Abdulrahman Jāmī,* trabs. into English verse by A. Rogers, London, 1892.
[49] Hadland DAVİS, *Wisdom of The East The Persian Mystics Jami*, First Edition 1908, Reprinted London, 1918.

Fars edebiyatında manzum Yûsuf u Züleyhalar dışında mensur olarak kaleme alınan eserler de vardır. İlk mensur Yûsuf u Züleyha hikâyesi, Hoca Ebu İsmâ'îl Abdullah b. Ebi Mansur Muhammed el-Ensârî Herâtî (Herevî)'nin (1006-1088) "Enîsü'l- Mürîdîn ve Şemsü'l-Mecâlis" adlı eseridir (Dolu, 1953: 165). Ancak bu eserin, ismi geçen müellife aidiyeti tartışmalıdır (Uludağ, 1998: 222-226). Yine Ebû Nasr Ahmed b. Ahmed b. Nasr el-Buhârî'nin "Enîsü'l-Mürîdîn ve Ravzatü'l-Muhibbîn" adlı kırk meclislik eseri, Mahmûd b. Muhammed b. İbrâhîm ve Mu'înü'd-dîn Muhammed Emîn b. Şerefü'd-dîn Hâcî Muhammed el-Ferâhî tarafından yazılan Yûsuf Suresi tefsirleri de mensur Yûsuf u Züleyhâ hikâyelerinden sayılabilir (Dolu, 1953: 165-168).

1.3.1.3. Eski Türk Edebiyatında Yûsuf

Eski Türk Edebiyatı'nın en yaygın çift âşık kahramanlı hikâyesi Yûsuf u Züleyha'dır (Levend, 1995: Önsöz). Çok çeşitli halk tabakalarında yayılım gösteren Yûsuf kıssası, bazen avam olarak nitelenebilecek kesimin bir araya gelerek oluşturduğu meclislerde okunan bir eser olarak karşımıza çıkarken bazen de bizzat padişah tarafından okunan ve kritiği yapılan bir eser özelliği taşımaktadır. Padişah saraylarında okunması yanında kıymeti dolayısıyla önemli merasimlerde hediye olarak takdim edildiği de görülmektedir. Üçüncü Ahmed'in oğullarının sünnet düğününde elmas yakut işlemeli kıyafetlerin, kıymetli kürklerin, kokuların takdimini müteakip sunulan hediyelerden biri de "içinde Bihzad tarzında minyatürleri bulunan ve müzehheb bir Yûsuf ve Züleyha"dır (Vehbî, 1939: 17)

Yûsuf kıssasının edebi bir eserde ilk işlenişi 13. yüzyılda gerçekleşmiştir. Türk dilinin edebî metin dili olarak yaygın bir şekilde kullanılmaya başlandığı bu yüzyıldan günümüze kadar pek çok müellif, mütercim Yûsuf hikâyesini ele alarak eserler vücuda getirmiştir. Agâh Sırrı Levend "Edebiyat Tarihi"nde manzum ve mensur olarak sadece kendinin fişlediği elliyi aşkın Yûsuf hikâyesinden söz etmiş, içlerinden otuz üç tane eserin yazarını ve eserin bulunduğu kütüphaneyi ifade etmek suretiyle tanıtmıştır (Levend, 1967: 99)

1.3.1.3.1. Ali'nin Kıssa-i Yûsuf'u (13. YY.)

Şu ana kadar yapılan çalışmalara göre, Yûsuf kıssası hakkında Türk edebiyatında ilk defa bir manzume kaleme alan Ali adlı Harezmli bir şahsiyettir. Yûsuf kıssası H.630/M.1233'te yazılan[50] bu eserle edebiyatımızda işlenmeye başlamıştır. Eserin "Ali, Harezmli Ali, Kul Ali, Kul Gali" gibi adlarla da tanınan müellifi hakkında birtakım biyografik bilgileri Tatar kaynaklarından ve Tajettin Yalsıgol el-Başkordî'nin "Tarihname-i Bolgar" (M. 1767-1838) adlı eserinden elde etmek mümkündür (Türkdoğan, 2008: 41).

Eser İran edebiyatı tesirinden tamamen azade ve mevzuunu Kur'an-ı Kerim ve tefsirlerden almış, eski Türk nazım şekilleri dâhilinde kaleme alınmış, tamamıyla orijinal bir Türk eseridir (Ertaylan, 1949: 216). "Kul Ali, bu geleneksel hikâyeyi ana dilinde hikâye etmekle kalmamış, onu geliştirmiş, yeni unsurlar ile zenginleştirmiş, kendi döneminin ve çağdaşlarının sanat güzelliğine bağlamak için çalışmıştır. Onun eserinde hikâye, dinî-fantastik kudret ile yoğunlaştırılmış, esere olayların ve kahramanların gerçekliği, düşünce ve fikirlerin doğallığı yerleştirilmiştir" (Daşdemir, 2012: 28).

Hece vezni ve dörtlüklerle yazılan bu eserde, kullanılan vezin Hoca Ahmet Yesevî'nin tanınmış hikmetleri tarzındadır. Manzumenin baştan sona dörtlüklerle kurulması, dörtlüklerin 4+4+4 olması, dörtlüklerin son mısralarında redifli nakaratların kullanılması dolayısıyla eserin yazarının Yesevî taklitçisi olan bir Yesevî dervişi olduğu ileri sürülmektedir (Köprülü, 1980:325). Dörtlüklerin sayısı 1200 civarındadır. Eser dil bakımından hem Hakaniye Türkçesi hem de Oğuz Kıpçak lehçelerine ait hususiyetleri ihtiva etmektedir (Ayan, 1997: 31-38).

[50] Prof. Dr. Ferhad Zeynalof son yıllarda Azerbaycan'ın Gence şehrinde Ali'nin Kıssa-i Yusuf'unun mükemmel bir nüshasının ortaya çıktığını, Bakü nüshası olarak adlandırılan bu nüshanın sonundaki bilgilerden eserin aslının H. 630'da değil H. 609'da yazıldığının anlaşıldığını ileri sürmektedir (F. Zeynalof, Ali'nin Kıssa-yı Yusuf'u, Akt. Karahan, 1994: 11).

Dresden, Berlin, Edinburg, Leningrad ve diğer Sovyet kütüphanelerinde birçok yazma nüshası mevcuttur. Yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından eser üzerinde dil ve edebiyat yönünden önemli araştırmalar gerçekleştirilmiştir.[51]

1.3.1.3.2. Haliloğlu Ali'nin Yûsuf u Zeliha'sı (13. yy)

Bir tercüme niteliğinde olan eser, Kırımlı Mahmud adlı birinin "Deşt Dili" veya "Kırım Dili"nde yazdığı Yûsuf u Züleyha nüshasının "Türkî Dili"ne çevrilmesi ile ortaya çıkmıştır(Dolu, 1952: 423). Eserin tercüme metin olduğu eserde geçen şu dörtlüklerden anlaşılmaktadır:

Bu kitabı dönderen
Kırım dilin gideren
Türki dile getüren
Çok zahmet görme diyü

Eserin mütercimininin Haliloğlu Ali olduğu yukarıdaki dörtlükleri takip eden dörtlüklerde ifade edilmektedir (Ertaylan, 1949: 219):

Ol Halil oğlu Ali
Yedi divandur eli
Ol düzdi Türkî dili
Deşt dilinden dönderü

Eserden öğrendiğimize göre Kırımlı Mahmud eserini[52] tamamlayamadan vefat etmiş, "Tefsirden anlayanların tamamlanmayan kısımları okuyup oradan eserin geri kalan kısmı hakkında bilgi sahibi olabilecekleri" ifade edilmiştir (Ertaylan, 1949: 219):

Bu kıssa bunda dindi
Kırımlı Mahmud öldi

---

[51] Bu konudaki bazı çalışmalar şunlardır: Houtsma, Alman Şark Cemiyeti Mecmuası, 1889; Brockelmann, *Ali's Kıssa-i Yusuf der Alteste ver Laurer des Osmanischen Literatur,* Berlin 1917; Sinan Uygur, *Ali'nin Kıssa-i Yusuf'u (Giriş-İncelelme-Metin-Sözlük),* Atatürk Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2003; Ali Cin, *Kıssa-i Yusuf (İncelelme-Metin-Dizin),* , Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi Ankara, 2004.

[52] Kırımlı Mahmud'un Yûsuf u Züleyhâ'sının adı Munisü'l-Uşşâk olup eserin ilk yaprağı Prof. Dr. Abdülkadir Gürer"in özel kütüphanesinde bulunmaktadır (Şanlı, 2010: 1328-1345).

Kalanın diyemedi
Yarenlere bildirü

Ol ki tefsirden bilür
Bunı anlayu okur
Yarenlere bildürür
Dahisi vardır diyü

Eser 105 yapraktır. Her sahifede çift sütun üzerine 13 satır vardır. Buna göre eser, 1340 civarında dörtlükten ibarettir. Yazı harekeli nesihtir (Ayan, 1997: 31-38). Yedili hece vezni ve dörtlüklerden kurulu olması eserin, Ali'nin Kıssa-i Yûsuf adlı eseriyle benzer taraflarıdır (Karahan, 1994: 11).

Eserin Raif Yelkenci'de bulunan bir nüshasının istinsah tarihi M. 1235 olup bu tarih dikkate alındığında Haliloğlu Ali'nin Yûsuf ve Züleyhâ tercümesi XIII. asra tarihlendirilebilmektedir.[53]

1.3.1.3.3. Şeyyad Hamza'nın Yûsuf u Zeliha'sı (14. yy)

"Kalender, abdal, haydarî, babaî gibi muhtelif isimler altında her tarafa sokulan Batınî mezhepli babalardan biri (Köprülü, 1980: 262)"[54] olan Şeyyad Hamza, ilim âlemine ilk olarak Fuat Köprülü tarafından tanıtılmıştır.[55] Kaleme aldığı Yûsuf u Zeliha mesnevisi Ali ve Haliloğlu Ali (ya da Kırımlı Mahmud)'nin eserinden sonra kaleme alınan üçüncü Yûsuf kıssası ve mesnevi tarzında ise yazılan ilk eserdir. Eser "Dâsitân-ı Yûsuf Aleyhisselam ve Hâzâ Ahsen'ül-Kasasü'l-Mübarek" adını taşımaktadır.

[53] Eser hakkında detaylı bilgi için bkz. Rasim Deniz, *Halil Oğlu Ali'nin Yusuf ve Zeliha Kıssası*, Fırat Üniversitesi SBE, Basılmamış, Doktora Tezi, Diyarbakır, 1998.

[54] Sadettin Buluç bu görüşe Şeyyad Hamza'nın naatlarını göstererek karşı çıkar ve şairin koyu bir "sünni" olduğunu ileri sürer. (Buluç,1979: 498).

[55] Fuat Köprülü'nün Budapeşte'de yayınlanan ve sonraları tercüme edilip Türk Yurdu'nda da basılan "Selçuklular Devri Anadolu Şairleri I: Şeyyat Hamza" adlı makalesiyle tanıtılmıştır. Bu makale Türk Yurdu mecmuasının 1922 yılındaki sayısında yayınlanmıştır. (Türk Yurdu Mecmuası, İstanbul, 1324:1922, ss. 27-34.)

Mesnevi tarzında olan eser, aruzun "fâilâtün fâilâtün fâilün" vezniyle yazılmıştır. Eserin tamamı 1529[56] beyittir. Mevcut nüsha bozuk bir imlaya sahiptir. Vezin bozuklukları fazladır (Karahan, 1994: 12). Vak'aların sıralanışında ve anlatılışında sanatsız ve özentisiz bir tabiilik vardır. Nitekim şair bir şiirinde "edebî kaideleri iyi bilemeyip sadece haktan gelen ilhamları kayd ve zabt ettiğini" ifade etmiştir (Köprülü, 1980: 262).

Kur'an-ı Kerim'de anlatılan Yûsuf kıssasını eserin merkezine oturtan şair, tefsirlerden de faydalanarak hadiseleri sade ve samimi dille anlatmıştır (Karahan, 1994: 12). Kur'an'ı merkeze alması ve yeri geldikçe Kur'an'dan iktibas ettiği ayetlere ve bunların açıklamalarına yer vermesi dönemindeki eserlere göre metnin "daha dinî" bir havaya bürünmesini sağlamıştır (Mehmed, 1965: 2).

Şair metne canlılık katmak, tekdüze anlatımın önüne geçmek maksadıyla "Bu arada nükte geldi hoş latif" gibi geçiş ifadeleri kullanarak nükte ve fıkralara yer vermiştir. Ali'nin eseriyle yakınlığı, bazı mısraların aynı olması Şeyyad Hamza'nın Yûsuf hikayesini yazarken kendinden önce bu konuda yazılan eserlerden haberdar olduğunu, onları incelediğini ve onlardan yararlandığını düşündürmektedir (Banarlı, C1, 1983: 322; Kocatürk, 1964: 112).

Sade bir XIII. asır Oğuz Türkçesiyle yazılan bu eserin dil tarihi bakımından değeri, sanat kıymetinden üstündür. Eserin Raif Yelkenci'de bulunan tek nüshası, M. 1545'de Abdu'r-rahim b. Kasım b. Hasan tarafından istinsah edilmiştir. Dehri Dilçin TDK adına 1946'da, eserin transkripsiyon ve faksimilesini neşretmiş[57], Talat Tekin de eserin dil özellikleri üzerine bir çalışma yapmıştır.[58]

[56] Bu rakam Nihat Sami Banarlı'nın Resimli Türk Edebiyatı'nda 1549 olarak kaydedilmiştir (Banarlı, C1, 1983: 322).

[57] Dehri Dilçin, *Şeyyad Hamza, Yusuf ve Zeliha,* TDK Yayınları, İstanbul, 1946.

[58] Talat Tekin, *13. Asır Anadolu Şairlerinden Şeyyâd Hamza'nın Destan-ı Yûsuf Mesnevisi Üzerinde Dil Tetkikleri*, Türkiyat Enstitüsü, Tez nr: 367, İstanbul, 1981.

1.3.1.3.4. Süle Fakih'in Yûsuf u Züleyha'sı (13? -14?)

Türk edebiyatında Yûsuf kıssasını konu alarak mesnevi vücud getiren şairlerden biri Süle Fakih'tir. Şairin hayatı ve eserin hangi dönemde yazıldığı tam olarak aydınlatılamamıştır. Hayatıyla ilgili eserinde hiçbir bilgiye yer vermeyen Süle Fakih, Nihat Sami Banarlı (1983: 322) ve İsmail Hikmet Ertaylan (1960: 2)'a göre 13. yüzyıl; Agâh Sırrı Levend (1967: 99) ve Faruk Kadri Timurtaş (2005)'a göre ise 14. yüzyıl şairidir. Bazı araştırmacılar ise onun 13. yüzyılın sonu, 14. yüzyılın başlarında yaşamış ve eserini bu dönemlerde kaleme almış olduğunu iddia ederler (Köktekin, 1996: 173). Yaşadığı dönem konusunda tam bir netlik olmaması yanında ismi konusunda da farklı kulllanımlar söz konusudur.[59] Metnin 4990. beytinde "Süle Fâkî" şeklinde geçen isim; İsmail Hikmet Ertaylan ve Vasfi Mahir Kocatürk "Süli Fakih", Haluk İpekten "Sula (Suli) Fakih", Faruk Kadri Timurtaş "Suli Fakih", Agâh Sırrı Levend "Süle Fakih", Halide Cemil Dolu "Sula Fakih" şeklinde şairin adını ifade etmişlerdir (Köktekin, 1996: 174).

Yazıldığı yer bilinmeyen eser, dil hususiyetleri açısından 14. yüzyıl Osmanlı ve Azeri lehçesi özelliği göstermektedir (Dolu,1952:426). Eserin yazıldığı tarih, kaynaklarda 1298 (Mengi, 2002: 90) ve 1300 (Korkmaz, 1966: 25) olarak geçmektedir. Aruzun remel bahrinin vezinlerinden "fâilâtün fâilâtün fâilün" kalıbıyla yazılan eser birçok kaynakta beyit sayısı 4800 olarak ifade edilmesine karşın yapılan doktora çalışmasında beyit sayısı 5005 olarak kaydedilmiştir (Köktekin, 1994: 3).

Süle Fakih'in eseri meclislerde, okuma toplantılarında okunmak üzere tanzim edilen eserlerden biridir. "Kıssalar ve şifahi destanlardan ilham alan, fasıllar sonunda dini ve ahlaki öğütlere yer veren, eserinin dilini halkın diline yaklaştıran ve pek çok öz Türkçe kelime kullanan" şairin bu yönleriyle eseri tanzim ederken "eserin meclislerde okunması hususunu gözden uzak tutmadığı anlaşılmaktadır (Kocatürk, 1970: 152).

[59]Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Ünver, "Sulı, Suli, Sula, Sule, Süle ve Süli Fakih Rivayetleri Üzerine" *Türkoloji Dergisi*, C. 14, S. 1, Ankara, 2001, ss. 15-20.

Şeyyad Hamza'nın eseriyle tahkiye özellikleri bakımından paralellik bulunması, bazı beyitler arasında büyük benzerliklerin olması dolayısıyla Süle Fakih'in eserinin müstakil bir eser olmadığı, Şeyyad Hamza'nın Yûsuf u Züleyhası'nın hacminin artırılarak oluşturulmuş olduğu iddia edilmektedir (Banarlı, C.1, 1983: 322). Farklı eserler olduğunu belirten araştımacılar ise eserler arası benzerliğin sebebini konunun dini mahiyetli olmasına ve çerçevesinin ilahi metinlerle çizilmiş olmasına bağlarlar (Köktekin, 1966: 177). Eserin yurt içi kütüphanelerinde on yedi nüshası tespit edilmiştir.[60]

1.3.1.3.5. Ahmed'in Eseri (14. yy)

Kaynaklarda eserin yazarı hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Metnin muhtelif yerlerinde "Ahmed" adının geçmesi dolayısıyla eserin "Ahmed" isimli birine ait olduğu düşünülmektedir. Metnin tespit edilen tek nüshası Konya Âsâr-ı Atîka Müzesi (Mevlana Müzesi)'nde Ktp. İhtisas Nr. 2524\2'de kayıtlıdır. Eserin birden fazla ciltten oluştuğu düşünülmekle beraber ismi geçen müzede sadece ikinci cildi mevcuttur (Dolu, 1953: 218).

1.3.1.3.6. Rabgûzî'nin Kıssa-i Yûsuf'u (14. yy.)

Rabgûzî'nin M.1311'de yazdığı mensur Kısasü'l-Enbiya içindeki hikâyelerden biri de Kıssa-i Yûsuf'tur. Eser, Moğol asıllı olup sonradan İslamiyet'e giren ve Çağatay Hanı Tarmeşir'in emirlerinden olan Nasırü'd-din Tok Buga'nın emriyle yazılmıştır (Ata, 1998: 377).

Harezm Türkçesi özellikleri taşıyan eserin en eski ve en iyi yazma nüshası British Museum'da (Nr. Add. 7851) bulunmaktadır. Esere, dörtlükler halinde tanzim edilmiş, aruz vezniyle yazılmış manzum parçalar serpiştirilmiştir (Dolu, 1952: 423; Karahan,1994: 13).

[60] Eser hakkında detaylı bilgi için bkz. Kazım Köktekin, *Süle Fakih'in Yusuf u Zelihası (İnceleme-Metin- Dizin),* Atatürk Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, Erzurum, 1994.

Avrupa ve Rusya kütüphanelerinde birçok nüshası bulunan eserin ilk neşri 1859'da Kazan'da İlminskiy tarafından "Kısas-ı Rabguzî" adıyla gerçekleştirilmiştir.[61]

1.3.1.3.6. Hamzavî'nin Kıssa-i Yûsuf'u (14. yy.)

Hamzavî'nin hayatı hakkında bilinenler sınırlıdır. On dördüncü yüzyılın ikinci yarısında yaşayan şairin gerçek adı bilinmemektedir. Daha zamanında büyük bir şöhret ve rağbet kazanan, Peygamber Efendimizin amcası Hazret-i Hamza'ya ait birtakım hâdiseler ve kahramanlıklardan bahseden, kırk küsur ciltten ibaret bulunan, sâde bir üslûpla yazılmış olan "Hamza-nâme" adlı eseri dolayısıyla "Hamzavî" mahlasını almış ve bu adla tanınmıştır (Kocatürk, 1964: 190). Hamzavî, şair Ahmedî'nin kardeşidir. Kıssa-i Yûsuf, onun mensur İskender-nâme'sinde yer almaktadır. Bu eser Raif Yelkenci'nin hususî kütüphanesinde olup Kıssa-i Yûsuf ise 226-316. sayfaları arasında yer almaktadır (Dolu, 1952: 423).

1.3.1.3.7. Erzurumlu Kadı Darîr'in Kıssa-i Yûsuf'u (14. yy.)

On dördüncü yüzyılın ikinci yarısında yaşamış olan şairin adı kaynaklarda "Ömerü'd-Darîr- el-Erzeni'r-Rûmî" ya da "Darîr-i Hakir Mustafa b. Yûsuf b. Ömerü'l Mevlevî el- Erzeni'r-Rûmî" olarak geçmektedir (Karahan, 1994: 14). Doğuştan kör olması dolayısıyla "kör, âmâ" anlamına gelen "Darîr" mahlasını kullanmıştır (Banarlı C.1, 1983: 368).

Erzurumlu Darîr'in yazılış tarihi sırasıyla ilk eseri, kendisinin:

Ol gül ile bülbüli şâd idelüm
Kıssa-i Yûsuf'u bünyad idelüm

beytinde adını belirttiği Kıssa-i Yûsuf manzumesidir. Kıssa-i Yûsuf mesnevisi, eserin içindeki "Yidi yüz altmış sekizde söyledim" mısraından da anlaşılacağı üzere H.768/M.1366'da tamamlanmıştır. "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" vezniyle kaleme

[61] Eser hakkında detaylı bilgi için Aysu Ata, *Kısas-ı Rabgûzî (Giriş-Metin-Dizin),* Ankara Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, Ankara, 1995.

alınan eserde, müstensihe ait olması muhtemel pek çok vezin kusuru bulunmaktadır. (Türkdoğan, 2008: 48)

2125 beyitten ve sekiz meclisten oluşan eserde "Şiʿr-i Yûsuf" "Şiʿr-i Züleyha" gibi başlıklar taşıyan, kahramanların ağzından söylenen gazel parçaları bulunmaktadır.

Tek nüshası, İstanbul Üniversitesi TY.311'de kayıtlı bulunan ve istinsah tarihi ile müstensihine dair bir kaydın yer aldığı 84 varaklık bir mecmuadır.[62]

1.3.1.3.8. Aydınoğlu Mehmed Beğ Nüshası (14. yy.)

Eser, Aydınoğlu Mehmed Bey'in isteği üzerine onun zamanında (1333-1340) Sâ'lebî'nin "Arâ'isi'l-mecâlis fî Kısasi'l-Enbiyâ" adlı eserinden, henüz adı bilinmeyen bir Türk yazarı tarafından yapılan tercümedir (Banarlı,1983: 113). Allah'a, dünyanın yaratılışına, peygamberlere ve onlarla ilgili şahıslara, hadiselere ait menkıbeleri içinde toplaması dolayısıyla Arap, İran ve Türk dinî yazarlarına fıkra, hikâye ve masal cinsinden ilk malzemeyi vermiştir (Kocatürk, 1964: 107).

Sade ve yalın bir dille Türkçeleştirilen bu eserin içerisinde "Kıssa-i Yûsuf" başlıklı bölümde hikâye işlenmektedir. Kısas-ı Enbiyâ'nın tespit edilebilen bir nüshası TDK El Yazması Eserler Kitaplığı veri tabanında A.145'te, bir başka nüshası da Bursa Ulu Cami Kitaplığı'nda 2474 numarada kayıtlıdır (Dolu, 1952: 423).

1.3.1.3.9. Hamdullah Hamdî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sı (15. yy.)

XV. yüzyılın ikinci yarısında yazdığı mesnevileriyle tanınan Mehmed Hamdullah Hamdî, Fatih Sultan Mehmet'in hocalarından meşhur mutasavvıf Akşemseddin'in oğludur. Tezkire kitaplarında gazel konusunda bir şöhretinin bulunmadığı ifade edilir (Eyduran, 2009: 256; Eyduran, 2008: 51). Ancak mesnevi şairliği hemen hemen bütün Türk ve Avrupalı müellifler (Hammer, Gibb gibi)

[62] Eser hakkında detaylı bilgi için. Bkz.Leylâ Karahan, *Erzurumlu Darîr Kıssa-i Yusuf Yusuf u Züleyha,* TDK Yayınları, Ankara 1994.

tarafından takdirle karşılanmıştır (Banarlı, 1983: 475). Nitekim bu övgünün yersiz olmadığı kaleme aldığı hamsesini oluşturan beş mesnevinin varlığı ile ortadadır. Hamsesi yanında kaleme aldığı ve kendisine asıl şöhreti kazandıran Yûsuf u Züleyha mesnevisi diğer mesnevilerinin üzerinde bir kıymete sahiptir. Anadolu sahası Türk Edebiyatı'nda edebî değer taşıyan ilk Yûsuf ve Zeliha hikâyesi, Hamdullah Hamdi'nin bahsettiğimiz eseridir (Öztürk, 2005: 50). Hamdî'nin eserine gelene kadar Yûsuf kıssasını manzum olarak kaleme alan şairlerin eserleri "anlatım bakımından pek sanatkârane değillerdi. Zaten bu eserleri yazanlar da ifade güzelliği ve üslûba önem vermiyorlar; halka dinî bilgi vermek, vaaz ve irşad etmek için bunları kaleme alıyorlardı. Söz güzelliği, vezin ve kafiye endişesi onlar için ikinci planda kalmıştır (Öztürk, 2005)."

Eserin emsallerinden temayüz etmesi, Hamdî'ye haklı bir şöhret kazandırmış, çok sayıda yazmaların, minyatürlü nüshaların meydana getirilmesini sağlamıştır.

Eserini H.897'de tamamlayan Hamdi, "ünlü tefsircilerin eserlerini gözönünde tutmuş, Kur'an'ın bu kıssa ile ilgili âyetlerini bölüm başlarına alarak, ayrıca Züleyha'ya da büyük yer ayırarak eserini meydana getirmiştir (Levend, 1968: 173)." Hamdî sebeb-i telif bölümünde Firdevsî ve Câmî'nin mesnevileri ayarında bir mesnevi kaleme alınmadığını ifade ederek eserini oluştururken Câmî'nin aynı isim ve mevzudaki eserinden etkilendiğini belirtmiştir (Hamdi, 1991: 50):

Salmıştım bu niyyete kur'a
Câmî'den erdi nagehan cur'a

Terceman oldı ba'zı tercemesi
Nazma germ oldı tab'umun hevesi

Kimisi terceme kimisi nazîr
Umaram ahir eyleye takdîr

6241 beyitten oluşan eser, yazılan Yûsuf u Züleyha mesnevileri içerisinde en hacimli olanlardan biridir. Şair, mesnevide hikâye boyunca, olayların gidişatını bozmayacak ve okuyucunun dikkatini dağıtmayacak tarzda "nükte", "pend",

"rivayet", "hikâye-i münâsib"lere yer vermiş, bunlardan birtakım ahlaki sonuçlar çıkarmıştır (Onur, 1991: 19).

Lâtifî, şair Zâtî'den duyduğunu ifade ederek Hamdi'nin mesnevisini bir ithafla Sultan II. Bayezid'e sunduğunu, ancak sultandan beklediği iltifatı görmediği için sultanı methettiği ithaf bölümünü çıkarıp, zamanındaki anlayışsızlıkları dile getirdiği bir bölümü eklediğini kaydetmektedir (İsen, 1999: 212).

Şairin eseri, kendisinden sonra yazılan Yûsuf u Züleyhalar üzerinde de etkili olmuş, şairler sebeb-i telif bölümünde (Gubarî) veya mesnevi içinde (Şerifî) Hamdî'nin mesnevisini anmışlardır. Riyazî tezkiresinde, Kemâlpaşazâde'nin "Hamdî'nin Yûsuf u Zelihâsı'nı evvelce görmüş olaydım, nazm-ı Yûsuf u Zeliha'dan dem vurmazdım." dediğini aktarır (Bursalı Mehmet Tahir, C.2, 1972: 138).

Gelibolulu Mustafa Ali şairin müellif tarafından kaleme alınan nüshasını gördüğü ifade etmiş ve eserin "vilâyet-i Rûm'da nazm olunan kitâbların cümlesinden güzide" olduğunu belirtmiştir (Gelibolulu Mustafa Ali, 1997: 766).

Anadolu sahasında en çok meşhur olan ve yayılan bu mesnevinin yazma nüshalarının yurt dışındaki sayısı yirmi iki, yurt içinde çeşitli kütüphanelerdeki sayısı ise seksen altıdır.[63] Yurt içi ve yurt dışındaki elyazma eser kütüphanelerinde şimdilik tespit edilebilen eserin yüzden fazla nüshasının bulunması bu eserin halk üzerindeki etkisini göstermesi açısından önemlidir.

Yukarıda ismi geçen şairler dışında XV. yüzyıl ve sonrasında Türk edebiyatında Yûsuf u Züleyhâ konulu manzum eser kaleme alan bazı şairleri yüzyıllara göre şöyle sıralamak mümkündür:[64]

[63] Eser hakkında detaylı bilgi için bkz. Hamdî, *Yûsuf u Züleyha,* Haz. Naci Onur, Akçağ Yayınları. Ankara, 1991.

[64] Bu şairler ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Dolu, 1953: 175-299; Dolu, 1952: 419-445; Levend, 1967: 71-117; Şentürk-Kartal, 2013; Türkdoğan, 2008: 40-71, Bursalı Mehmed Tahir, 1972; Kocatürk, 1964; Banarlı, 1983; Mengi, 2002, Hayyampur,1945.

1.3.1.3.10.1. 15. Yüzyıl:

1.3.1.3.10.1.1. Ahmedî

Tebrizli Ahmedî'nin hayatı, doğum ve ölüm tarihleri hakkında bilgiler, mevcut kaynaklarda hiç yok denecek kadar azdır. Eserlerindeki mevcut bilgilerden, onun XV. yüzyıl Akkoyunlular dönemi şairlerinden olduğu öğrenilmektedir. "Yûsuf ve Zelîhâ"sı, 15. asırda Akkoyunlu Uzun Hasan'ın oğlu Yakup Han devrinde (M.1478–1490 Akkoyunluların Musullu boy beylerinden Halil Bey'in isteği üzerine kaleme alınmıştır. Eserin tek nüshası Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'nde Nr. 51'de bulunmaktadır (Şentürk-Kartal, 2013: 260). Şairin "Esrar-name" adlı bir başka eseri de vardır. [65]

1.3.1.3.10.1.2. Şeyhoğlu Mustafa

Agâh Sırrı Levend, Tutmacı adında bir Türk şairinin kaleme aldığı, Anadolu, Azeri ve Çağatay Türkçesi izlerini taşıyan, Anadolu'da kaleme alındığı ve çağdaşı olan Şeyhoğlu Mustafa'yı üstat olarak zikrettiği "Gül ü Hüsrev" mesnevisinde geçtiğini ifade eder. (Levend, 1967: 98; 1960: 49).

1.3.1.3.10.1.3. Çâkerî Sinan

Sultan II. Beyazıd'ın emirlerindendir. Gerçek ismi "Sinan" olmasına rağmen bazı şiirlerinde "Yûsuf" ismini de kullanmıştır. Şairin eseri Milli Kütüphanede "06 Hk 2611" arşiv numarası ile kayıtlıdır. 169 yapraktan oluşmaktadır. Eser hezec bahrinin "mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün" kalıbı ile kaleme alınmıştır. 4208 beyitten oluşan eserin, 4203. beytinde H.900/M.1495'te yazıldığı beyan edilmiştir.[66] Ayrıca

---

[65] Bu şair ve eseri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Nihat Azamat, "Yeni Bir Ahmedi ve İki Eseri: Yusuf u Zeliha, Esrar-name Tercümesi", *Osmanlı Araştırmaları VII-VIII*, 1988, s.347-364; Salih Kayık, *Tebrizli Ahmedî Yūsuf u Zelīhā (1b–35b İnceleme-Metin-Dizin),* Marmara Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007; Ahmet Çeri, *Tebrizli Ahmedî'nin Yûsuf u Zelîhâ İsimli Eseri (vr. 35b-70b) (İnceleme-Metin-Dizin)*, Marmara Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010; Gönül Ayan "Tebrizli Ahmedi ve Esrar-name İsimli Mesnevisi" *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları* Volume 2/3 Summer, 2007, ss. 101.

[66] Eser hakkında detaylı bilgi içib bkz. Muhammet Nalbat, *15.yy Şairi Çâkerî'nin Yûsuf u Züleyhâ"sı (Metin-İnceleme),* Eskişehir Osmangazi Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2012.

müellifin "Leyla ile Mecnun" mesnevisinin de olduğu kaynaklarda ifade edilmektedir. (Bursalı Mehmed Tahir C.2, 1972: 79).

1.3.1.3.10.1.4. Abdü'l-Vahhâb

Agâh Sırrı ile H. Dolu'nun tasnifinde yer almayan eser, Şentürk-Kartal (2013)'ın edebiyat tarihinde zikredilmiştir. Eser Topkapı Müzesi Kitaplığı'nda H.813'te bulunmaktadır (Karatay, C.2, 1961: 100).

1.3.1.3.10.1.5. Kırımlı Abdü'l-Mecid

Eserin adı Mûnisü'l-Uşşâk'tır. Keşfü'z-Zünûn'da eser için "Bu konuda yazılmış eserlerin en güzeli" ifadesi yer almaktadır (Karahan, 1994: 13). Eser bugüne kadar ele geçmemiştir (Şentürk-Kartal, 2013: 260).

1.3.1.3.10.1.6. Hatâyî

Safevi Devleti hükümdarı olan Şah İsmail olmayıp Yûsuf u Züleyha mesnevisi yazarıdır. Akkoyunlu hükümdarı Sultan Yakup zamanında yaşamış ve kaleme aldığı "Yûsuf u Züleyha" adlı eserini bu hükümdara ithaf etmiştir. Eserin 1478-1490 tarihleri arasında yazıldığı tahmin edilmektedir.[67]1234 beyitten oluşan eser, aruzun "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" kalıbıyla yazılmıştır.

1.3.1.3.10.1.7. Dur Big

Eser, Farsça mensur bir Yûsuf kıssasından manzum olarak Çağatay Türkçesine tercüme edilmesiyle vücuda gelmiştir. H.812 /M. 1409-1410 yılında Belh şehrinde Sultan Şahruh adına yazılmıştır. (Hayyampur, 1339: 98).

[67] Bu şair ve eseri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Recep Demir, *Hatâyî-i Tebrizî ve Mollâ Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ Mesnevîleri Üzerinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme (İnceleme-Metin),* Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, Van, 2006; Muhammed Ali Terbiyet, *Dânişmendân-ı Azerbaycan,* Tahran, 1314; Hamit Araslı, "XV-XVI. Esrlerde Azerbaycan Edebiyatı", *Azerbaycan Edebiyatı Tarihi*, Bakü, 1960; Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi,* Ankara, 1988; Ahmet Caferoğlu, "Azerbaycan Edebiyatı", *Türk Dünyası Edebiyatı,* Haz. Halil Açıkgöz, Ankara, 1991.

1.3.1.3.10.1.8. Hâmidî

Eserin adı "Dâstân-ı Hazret-i Yûsuf Aleyhi's-selâm ve Zelîhâ"dır. Eserde Belh şehri muhasara olduğu sıralarda H.874/M.1449 Farsça mensur bir Kıssa-i Yûsuf'tan Çağatay Türkçesine tercüme edildiği bildirilmektedir. Eser Hüseyin Baykara adına yazılmıştır (Demir, 2006: 29). Eser Topkapı Müzesi Kitaplığı'nda Revan Ktp. No: 832'de kayıtlıdır. Dür Big'in eserinin Hamidî'nin eseriyle olan benzerliği dolayısıyla bu iki eserin bir mesnevinin iki farklı varyantı olduğu iddia edilmektedir. (Öztürk, 2001: 23).

1.3.1.3.10.1.9. Bihiştî Ahmed Sinan

Sultan İkinci Bâyezid devri şâirlerinden olup "Karıştıranlı Süleyman Beyoğlu Bihişti Ahmed Sinan" olarak da anılmaktadır (Levend, 1959:148). Acem şâirlerini örnek alarak beş hikâyeyi toplayıp ortaya koymuş olduğu hamsesiyle Osmanlı şâirleri arasında ilk defa bu usûlü kullanmasıyla tebarüz etmiştir:

> Dedim hele ben cevab-ı hamse
> Demedi bu dilde dahi kimse (Lâtifî Tezkiresi, 1999: 131)

Günümüzde mevcut olmayan "Yûsuf u Zeliha" mesnevisi dışında hamsesini oluşturan diğer eserleri "Vâmık ve Azrâ", "Leylâ ve Mecnûn", "Hasan ve Nigâr" ve "Süheyl ve Nevbahar"dır (Bursalı Mehmet Tahir, C.2, 1972: 49).

1.3.1.3.10.1.10. Bekâî

Agâh Sırrı ile H. Dolu'nun tasnifinde yer almayan eser, Şentürk-Kartal (2013)'ın edebiyat tarihinde zikredilmiştir. Şairin eserinin herhangi bir nüshası günümüzde tespit edilememiştir (Şentürk-Kartal, 2013: 260).

1.3.1.3.10.2. 16. Yüzyıl

1.3.1.3.10.2.1. Kemâl Paşa-zâde

Yavuz döneminin meşhur şeyhülislamlarından olan şair, "Müftiyü's-sakaleyn" lakabıyla maruftur. Çok çeşitli ilim ve fen dalında üç yüze yakın eser kaleme almıştır. Kemal Paşa-zâde'nin "Yûsuf u Zeliha" mesnevisi bu konuda yazılan eserlerin en ünlülerindendir. Aruzun "mefâîlün mefâîlün feûlün" vezniyle H.940/M.1533 yılında kaleme alınan eser, müellifin de ifade ettiği gibi 7777 beyitten oluşmaktadır.[68]

1.3.1.3.10.2.2. Bursalı Celîlî

Agâh Sırrı Levend, Celilî'yi Yûsuf u Zeliha mesnevisi yazan şairler arasında zikretmekte ve eserin fotokopisinin kendisinde olduğu ifade etmektedir (Levend, 1967: 99). Ancak Bursalı Mehmed Tahir Osmanlı Müelifleri'nde, Firdevsî'yle boy ölçüşebilecek çapta bir şair olduğunu söylediği Celili'nin şiirleri ve eserleri hakkında bilgi verirken Yûsuf u Zeliha mesnevisi olduğundan hiç söz etmemiştir (Bursalı Mehmet Tahir, C.2, 1975: 69). Yalnızca Beyani Tezkiresinde şairin böyle bir eser sahibi olduğu bilgi yer alır ancak bu bilginin de müstensih hatası olduğu iddia edilmektedir (Ayan, 1983: 15-45)[69]

1.3.1.3.10.2.3. Likâî

Şentürk- Kartal'ın edebiyat tarihinde ve Levend'in tasnifinde yer alan şair, Lâtifî'nin ifadesine göre garip yaratılışlıdır. Ahmedî'nin Yûsuf u Züleyha'sına nazire

---

[68] Şair ve eseri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Cahit Kavcar, "Kemal Paşa-zâde'nin şairliği ve Yûsuf u Züleyhâ'sı", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten,* 1968, ss. 227-249; Agâh Sırrı Levend, "Kemal Paşa-zâde'nin Yûsuf u Züleyhâ'sı", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten,* 1969, ss. 251-281; Mustafa Demirel, *Kemal Paşa-zâde'nin Yûsuf ve Zelîhâ'sı ve Dil Hususiyetleri*, İstanbul Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, İstanbul, 1979; Mustafa Demirel, *Kemal Paşa-zâde Yusuf u Züleyha, Seçmeler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1983.

[69] Şair hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Şevkiye Kazan, "Hâmidî-zâde Celîlî ve Gazelleri" *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 2/4 Fall,* 2007, ss. 466-494; Hüseyin Ayan, "Hamidî-zâde Celîlî", *Türk Kültürü Araştırmaları, c.17-21/ S.1-2,* Ankara, 1983, *ss.15-45,*

yazıp Sultan II. Beyazid'e sunduğu ancak eseri kaleme alırken evliya menkıbelerinde yaptığı hatalardan dolayı sultanın "ehil olmayanın bu tür işlere girişmemesini" söyleyerek eseri ateşe attırdığı aktarılır (Latifî:1999:289). Şentürk'de Likâî'nin böyle bir eseri olduğuna dair çeşitli kaynaklarda kayıt olduğundan bahseder ancak eser günümüze ulaşmamıştır (Şentürk-Kartal, 2013: 366).

1.3.1.3.10.2.4. Nimetullâh

Agâh Sırrı Levend bu şairin eserinin varlığını Keşfü'z-zünûn'a dayandırarak kaydetmektedir. Osmanlı Müellifleri'nde şairin "Menâkib-i Emir Sultan", "Risale-i Tâc ve Hırka" adlı iki eserinden bahsedilir ancak Yûsuf konulu herhangi bir eserden söz edilmemiştir (Bursalı Mehmed Tahir, C.1, 1975: 161). Eser günümüzde mevcut değildir (Şentürk-Kartal, 2013: 319).

1.3.1.3.10.2.5. Taşlıcalı Yahyâ

Bursalı M. Tahir, Yahya Bey'in, Muallim Naci'nin tespitiyle "Taşlıcalı" olduğunu aktarır. Şair, sipahi zümresindendir. Hamse sahibi olan şairin Yûsuf u Züleyha'sı hamsesini oluşturan mesnevilerden biridir. Eserin tenkitli metnine göre beyit sayısı 5179'dur. Aruzun "mefâîlün mefâîlün feûlün" vezniyle yazılmıştır. Müellif eserini vücuda getirirken kendinden önce kaleme alınan Yûsuf u Züleyhalardan etkilenmiştir. Özellikle Cami ve Hamdullah Hamdi'nin Yûsuf u Züleyhalarından etkilendiği, bu etkilenmeye ile beraber üslup, ahenk ve konunun tahkiye edilişi yönlerinden orijinal bir eser ortaya koyduğu ifade edilmektedir (Çavuşoğlu,1979). Eserin başında münacat, tevhid, na't, miraciye, Kanuni Sultan Süleyman Han övgüsü ve sebeb-i telif yer alır, ardından aşktan bahseden bir girişle hikâyeye geçilir.[70]

[70] Eser hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Çavuşoğlu, *Yahya Bey Yûsuf ve Zeliha*, Doçentlik Tezi, İÜEF Yayınları, İstanbul, 1979; Mediha Ayan, *Hamdullah Hamdi ile Taşlıcalı Yahya'nın Yûsuf ile Züleyha'larının Mukayesesi*, Ankara Üniversitesi Dili ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyat Bölümü, Mezuniyet Tezi, Ankara, 1945; Vasfi Mahir Kocatürk, *Taşlıcalı Yahya, Yusuf ile Zeliha,* İstanbul, 1944; Müjgân Çakır, "Yahyâ Bey'in Yûsuf ve Zeliha Mesnevisi", *Diriliş, Ekim,*

1.3.1.3.10. 2.6. Karamanlı Kâmî Mehmed

Yavuz'un meşhur şeyhülislamlarından olan Zenbilli Ali Efendi'nin yeğeni olan şair, Molla Câmî'nin Yûsuf u Züleyhası'nı bazı ilavelerle nazmen tercüme ederek eserini oluşturmuştur. (Bursalı Mehmed Tahir, C.1, 1975: 195). Agâh Sırrı Levend şairin eserini Beyâni, Riyâzî, Kafzâde ve Keşfü'z-zünûn'a dayandırarak kaydeder (Levend, 1967: 99). Ancak eser, günümüzde mevcut değildir. Şairin kaleme aldığı beyitlerden olan

Güle gûş ettiremez yok yere bülbül inler
Varak-ı mihr ü vefâyı kim okur kim dinler

beyti atasözü hükmündedir.

1.3.1.3.10.2.7. Ziyâî Yûsuf Çelebi

Osmanlı Müellifleri'nde şairin Ispartalı olduğu H. 950 senesinde vefat ettiği kaydedilmiştir. Ayrıca aynı kaynakta şairin Yûsuf u Zelihası'ndan iki beyit de aktarılmıştır:

Çün ire akıla bir kâr-ı müşkil
Ki düşvâr ola andan kâr-ı âkil

İde aklına bir aklı dahî yâr
Ki ola sehl ana ol kâr-ı düşvâr (Bursalı M. Tahir, C.2, 1975: 443)

Latîfî şairin Yûsuf u Zelihası'nın "güzel renkli söz ve ifadelerle oluşturulduğunu" ifade eder (Latîfî, 1999: 491). Eserin günümüzde mevcut değildir (Şentürk-Kartal, 2013: 366).

1975, s.22-37; Muhammet Nur Doğan, "Taşlıcalı Yahyâ'nın Yûsuf u Zelîhâ'sında Şiirin Şiiri**,** *Eski Şiirin Bahçesinde*, Yelkenli Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 110-144.

1.3.1.3.10.2.8. Manastırlı Kadı Sinan

Agâh Sırrı Levend, Beyânî Tezkiresi'ne ve Keşfü'z-zünûn'a dayandırarak kaydeder (Levend, 1967: 99). Osmanlı Müellifleri'nde tek cümlede şairin Yusûf u Zelihası olduğu kaydedilir (Bursalı Mehmed Tahir, C.2, 1975: 138). Ancak günümüzde eserin nüshası mevcut değildir (Şentürk-Kartal, 2013: 366).

1.3.1.3.10.2.9. Gubârî (Abdurrahmân İbn-i Abdurrahmân)

Kaynaklarda "âlim, mutasavvıf, edip ve şair olduğu bilgisi" yer alan, İslam yazı sanatlarından olan "Gubar" olarak adlandırılan yazıda şöhret sahibi olması dolayısıyla bu mahlasla anılan şairin Yûsuf u Züleyha mesnevisi, Molla Câmî ve Hamdî'nin aynı isimdeki mesnevilerine nazire olarak yazılmış bir aşk mesnevisidir. Şair bu mesnevilere eleştirel yaklaşarak kendi "Yûsuf gibi güzel" bir mesnevi yazmayı amaçlayarak eserini kaleme almıştır. Eserin hazırlanan tenkitli metni 2106 beyittir. Aruzun "fâilâtün (feilâtün) mefâilün feilün (fa'lün)" vezninde yazılmıştır. Millî Kütüphane'de eserin üç nüshası bulunmaktadır. [71]

1.3.1.3.10.2.10. Halîfe

Diyarbakır'da dünyaya gelen şair, gezmeyi seven fıtratı dolayısıyla Halep, Şam, İstanbul, Türkistan, Horasan gibi geniş bir coğrafyada seyahat etmiştir. Kaynaklarda üç dilde şiir söylediğini, "penc gence malik" ifadesiyle hamse sahibi olduğunu, Diyarbakır güzelliklerini anlattığı "Diyarbakır Şehrengizi" "Leylâ ve Mecnun, Hüsrev ü Şirin" adlı mesnevileri bulunduğunu ifade edilir (Levend, 1959: 299). Agâh Sırrı Levend, Halife'nin "Yûsuf u Züleyha" mesnevisi yazmış olduğunu Keşfü'z-zünûn'u kaynak göstererek ifade eder (Levend, 1967: 99). Ancak eserin nüshası günümüzde mevcut değildir (Şentürk-Kartal, 2013: 366).

---

[71] Şair ve eseri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Hasan Aktaş, *Abdurrahman Gubarî, Yûsuf u Züleyha*, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2006; Osman Ünlü, "Abdurrahman Gubârî Efendi ve Kıssa-i Yûsuf'u", *Erciyes, Sayı: 333,* ss.16-20, 2005; İsmet Parmaksızoğlu, "Abdurrahman Gubârî'nin Hayatı ve Eserleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, S.2*, 1950, ss.347-356; Gönül Ayan, "Gubârî ve Yûsuf u Züleyhâ Mesnevisi", *I. Akşehir Sempozyumu(16-18 Ekim 2003) Bildirisi*, ss.3-4.

1.3.1.3.10.2.11. Şikârî

Agâh Sırrı Levend, Şikârî'nin "Yûsuf u Züleyha" mesnevisi yazmış olduğunu Keşfü'z-zünûn'u kaynak göstererek ifade eder (Levend, 1967: 99). Ancak eserin nüshası günümüzde mevcut değildir (Şentürk-Kartal, 2013: 366).

1.3.1.3.10.2.12. Şerîfî

Aruzun "mefâ'îlün mefâ'îlün feûlün" kalıbıyla yazılan eserin yazılış tarihi H.986/ M.1578'dir. Eser, Londra British Library'de OR. 6240 numara ile kayıtlı olup 38 varak ve 1172 beyittir.[72]

1.3.1.3.10.2.13. Manastırlı Celâl

II. Selim'in şehzadeliği döneminde musahibi olarak bulunan, şehzadenin padişah olması ile de onunla İstanbul'a gelen şair, yirmi yıl sultanın meclislerinde bulunmuştur (İpekten, 1996: 121). Güzel sesi ve yazısı ile tanınan şair kaynaklarda "Musâhip Celâl, Mîr-i Âlem Celâl Beg, Celâl Çelebi" gibi adlarla anılmıştır. Şiirlerinde "Celâl" ve "Celâlî" mahlasını kullanan şairin, "Hüsn-i Yûsuf" adlı eseri dışında Divanı, Manzum Şerh-i Avâmil, Sa'd u Sa'îd, Risâle-i Arûz adında eserleri bulunmaktadır.

Eser, her biri sevgilinin güzellik unsurlarını konu eden 29 gazelden oluşmaktadır. Bu 29 gazelde sevgilinin güzelliği ile ilgili 22 unsurdan bahsedilir. Hüsn-i Yûsuf'u diğer mesnevilerden farklı kılan yönü konunun işlendiği bölümde mesnevi nazım biçimi yerine 29 gazel yerleştirilmesidir. Manastırlı Celâl'in Hüsn-i

[72] Şair ve eseri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Zuhal Kültüral, "Şerîfî'nin Yûsuf u Zelîhâ Hikâyesi ve Dil Özellikleri" *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/7 Fall,* 2009; Zuhal Kültüral, *Şerifî Yûsuf u Zelîha (Metin-Sözlük-Tıpkıbasım*), Bayrak Basımevi, İstanbul, 2001.

Yûsuf adlı eserinin bir nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Yazmaları nr:1872'de bulunmaktadır (Aksoyak, 2007)[73]

1.3.1.3.10.3. 17. Yüzyıl

1.3.1.3.10.3.1. Bağdadlı Zihnî Abdü'd-delil

Asıl adı "Abdü'd-delil" olan şair Abdü'd-delîl Zihnî Efendi ve Zihnî-i Kadîm olarak bilinmektedir. Agâh Sırrı Levend şairin Yûsuf u Züleyha'sını Keşfü'z-zünun ile Riyazî Tezkiresi'ne dayandırarak aktarmıştır (Levend, 1967: 99).[74]

1.3.1.3.10.3.2. Bursalı Hevâî Mustafa

Bursalı Mehmed Tahir, Bursalı Hevâî Mustafa'nın müretteb bir divanı, "Vamık u Azra" "Yûsuf u Zelihası" ve ayrıca "Gülistan ve Bostan"ı şerh eden bir eseri olduğundan söz eder. (Bursalı Mehmed Tahir, C.2, 1975: 140). Agâh Sırrı Levend de esere kaynak olarak Osmanlı Müellifleri'ni göstermiştir. Eser günümüzde mevcut değildir (Şentürk-Kartal, 2013: 366).

1.3.1.3.10.3.3. Halvetî

Agâh Sırrı Levend'in yaptığı tasnifte bu şaire yer vermemiştir. Asıl adı Ömer olan şair Manisalıdır. Keşfü'z-zünûn'da Câmî'nin "Yûsuf u Züleyhâsı"nı H. 1030/M.1620'de II. Osman (ö. 1031H./1622 M.) için Türkçeye tercüme ettiği belirtilmektedir (Kâtip Çelebi 2008: 4/1649).

1.3.1.3.10.3.4. Rif'atî Abdü'l-Hayy Çelebi

Bursalı Mehmet Tahir eserinde bir münacatının 3 beytine yer vererek "değerli bir şair olduğunu, yaklaşık H.1080'lerde vefat ettiğini, Yûsuf u Zeliha ile Leylî vü

---

[73] Şair ve eseri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İ. Hakkı, Aksoyak, "Manastırlı Celâl"in Hüsn-i Yûsuf Adlı Eseri" *Edebiyat ve Dil Yazıları Mustafa İsen'e Armağan* (Editörler: Ayşenur Külahoğlu, Süer Eker), Ankara, 2007.

[74] Eser hakkında detaylı bilgi için bkz. Ahmet Doğan, "Zihnî"nin Yûsuf u Züleyhâ Mesnevisi", *Uluslararası Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Ordu Üniversitesi, 10-12 Mayıs 2012) Bildiriler Kitabı,* Ordu, 2012, ss. 109-125.

Mecnûn adlı manzumeleri olduğunu" kaydeder (Bursalı Mehmed Tahir C.2, 1975: 304). Agâh Sırrı Levend, Rıza Tezkiresi ile Osmanlı Müellifleri'ne dayandırarak şairin Yûsuf u Zeliha'sının var olduğunu aktarmıştır (Levend, 1967: 99). Eser günümüzde mevcut değildir.

1.3.1.3.10.3.5. Nurmuhammed Andelib

1710-1770 (veya 1660-1740) yılları arasında yaşadığı tahmin edilen şair, Türkmen olup Ürgençlidir. Burada gençliğinde "Gül" isminde bir kıza âşık olduğu ve bu sebeple şiirlerinde "Andelib" mahlası kullandığı söylenir (Tosun, 2012: 443) Şair Yûsuf u Züleyha mesnevisinde; isminin "Nurmuhammed Garip", mahlasının "Andelip" olduğunu beyan eder. Çağatay Türkçesiyle kaleme aldığı "Yûsuf u Züleyhası"ndan başka "Leylâ-Mecnûn, Baba Rûşen, Sa'd-i Vakkâs, Oğuz-nâme, Zeyne'l-Arab, Melike-Mehriniger ve Nesîmî" adında manzum eserleri vardır (Tosun, 2012: 443). "Yûsuf ve Züleyha" mesnevisi 1904-1912 yılları arasında Taşkent, Semerkant, Buhara ve Kagan'da birçok kere basılmış ve yayımlanmıştır.[75]

1.3.1.3.10.3.6. Şaban İbni Ebu İbni Ahmed

"Kasas-ı Yûsuf" adlı eserini Farsçadan 1688 senesinde tercüme etmiştir. Eserin bir nüshası Edirne'de Sultan II. Selim Kütüphanesindedir. (Bursalı Mehmet Tahir, C.3, 1975: 187).

1.3.1.3.10.4. 18. Yüzyıl

1.3.1.3.10.4.1. Hevâî Abdurrahmân

İstanbullu olan şair, hac yolunda M.1710 senesinde vefat etmiştir. Osmanlı Müellifleri'nde mürettep "Divan"ı, "Vamık u Azra"sı ile "Yûsuf u Züleyha"sının olduğu ifade edilmiştir (Bursalı Mehmet Tahir c.2, 1975: 142). Eser günümüzde mevcut değildir.

[75] http://ekitap.kulturturizm.gov.tr; Özbek Edebiyatı I. Cilt, (Çev. E.Yaman, H.Özbay), Taşkent, 1966.

1.3.1.3.10.4.2. Köprülü-zâde Esad Paşa

Sadrazam Köprülü-zâde Fazıl Mustafa Paşa'nın oğlu olan şairin, devlet adamlığı yanında şairliği de vardır. Şiirlerinde "Es'ad", "Hicrî", "Haşim" gibi mahlaslar kullanan şairin "Terceme-i Yûsuf u Züleyha"sı günümüzde elde mevcuttur. İran edebiyatının önemli şairlerinden Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sından tercüme yoluyla yazılmış olup eserin mevcut olan tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Lâleli Bölümü 1697/1 numarada kayıtlı bulunmaktadır.[76]

1.3.1.3.10.4.3. Ahmed Mürşidî

1689-1761 yılları arasında yaşamıştır. Bursalı Mehmet Tahir, onun "meşayih-i âşıkîn"den "Diyarbekir"li bir zat olduğunu söyler. Eserleri içinde en meşhur olanı "Ahmedîye"sidir (Bursalı Mehmet Tahir C.1, 1975: 33). Pend-name olarak da bilinen bu eseri dışında "Yûsuf u Zeliha" mesnevisi de vardır. Eser, aruzun "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" vezniyle yazılmış 2590 beyitlik bir mesnevîdir.[77]

1.3.1.3.10.4.4. Molla Hasan

Agah Sırrı Levend şairin eserini M. 1761 senesinde yazıldığını belirtir (Levend, 1967: 99). Eserde yalın dil kullanılmış, halk ağzına yer verilmiştir (Dolu, 1954: 297). Eserin nüshası İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi 894.35 yer numarası ile kayıtlıdır.

1.3.1.3.10.4.5. Kerküklü Mehmed Nevrûzî

Kerküklü olan şair (ö. H.1210/M.1795), "Yûsuf u Züleyha"sı ile tanınmaktadır. Eserin tamamı sekiz bin beyit dolaylarındadır. Eserde mesnevi nazım

[76] Şair ve hayatı hakkında detaylı bilgi için bkz. Öznur Tuba Akış, *Köprülü-zade Esad Paşa'nın Terceme-i Yusuf u Züleyha Adlı Eserinin Bilimsel Yayını İle Eserin Şekil ve Muhteva Bakımından İncelenmesi*, Mimar Sinan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2003.

[77] Şair ve eseri hakkında detaylı bilgi için bkz. http://ekitap.kulturturizm.gov.tr

şekli dışında farklı nazım şekilleri de kullanılmıştır. İki cilt halinde tertip edilen "Yûsuf u Züleyha" adlı eserin Kerkük'te pek çok yazma nüshası bulunmaktadır.[78]

1.3.1.3.10.4.6. Oflu Bilal Efendi

Eserlerinde "Bilal" mahlasını kullanan şair, Trabzon'un Of ilçesinin Paçan köyünden olduğunu "Kıssa-ı Yûsuf u Zeliha"sında kendisi ifade etmiştir. 1636 beyitten oluşan eserin temel nazım şekli olan mesnevi haricinde sık sık gazel ve kasidelere de yer verilmiştir. Eserde Yûsuf peygamberin hikayesinin anlatılması yanında yeri geldikçe nasihat kabilinden birtakım beyitler de vardır.[79]

1.3.1.3.10.5. 19. Yüzyıl

1.3.1.3.10.5.1. Mehmed İzzet Paşa

Bursalı Mehmet Tahir eserinde, "fuzalâ-yı askeriyeden mütefennin bir zât" olarak tanımladığı Mehmet İzzet Paşa, eserini Molla Câmî'nin "Yûsuf u Züleyhası"nın manzum olarak tercüme ederek oluşturur (Bursalı Mehmet Tahir C.2, 1975: 187). Ancak eser yarım kalmıştır. Agâh Sırrrı Levend eserin bir formasının basıldığını kaydeder (Levend, 1967: 99). Eserin nüshası Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, Manzum, No. 1172'de kayıtlıdır (Şanlı, 2010: 1335).[80]

1.3.1.3.10.5.2. Ref'et

Tercüme niteliğinde olan eser "Tercüme-i Yûsuf u Züleyhâ" adıyla 1873'te İstanbul'da basılmıştır (Demir, 2006: 28).

---

[78] Şair ve eser hakkında deyatlı bilgi için bkz. Ata Terzibaşı, *Kerkük Şairleri C. 3*, Bağdat, 1998, ss.60-94; Çoban Hıdır Uluhan, *Muhammed Nevrûzî Yûsuf u Züleyha: (İnceleme-Metin),* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2007.

[79] Şair ve eser hakkında deyatlı bilgi için bkz. Muhammet Kuzubaş, *Kıssa-i Yûsuf u Zelîhâ (Bilâl Efendi),* Karadeniz Dergisi Yayınları, İstanbul,2010; Ahmed Câvid, *Hadika-i Vekâyi*, (Haz. Adnan Baycar), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1998; Haşim Albayrak, *Oflu Hoca Kavramını Oluşturan Din Adamları*, Sahaflar Kitap Sarayı, İstanbul, 2008;

[80] Eser hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Müjgân Çakır, "Erzurum-Erzincan-Diyarbakır ve Kars Yollarında Bir Paşa: Âteş-zâde Mehmed İzzet ve Yûsuf u Züleyhâsı", *IV. Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu*, Ankara, Van Gölü Havzası Sempozyumu (ed. Oktay Belli), Ankara 2011, ss. 393-396.

1.3.1.3.10.5.3. Tâ'îb

Burada bahsedilen Tâ'îb, 18. yy şairlerinden olan "Melikü'ş-şuarâ" unvanına sahip Osman-zâde Ahmed Tâ'ib değildir. Asıl adı "Mehmed Tahir" olan şair 19. yy şairlerinden olup Diyarbakırlıdır. Eserin istinsah tarihi 1871 olup 2488 beyittir. Eserin tek nüshası eserin transkripsiyonlu metnini hazırlayan Gönül Ayan'ın özel kitaplığında bulunmaktadır. Nüshasının tanıtıldığı makalede yer verilen gazellerin eserin ilk olarak tanıtımını yapan Halide Cemile Dolu'nun 1952 yılında yayınladığı "Yûsuf Hikayesi Hakkında Bir Kaç Söz ve Bazı Nüshalar" başlıklı makalesindeki gazellerle aynı olması ve Tâ'îb'in eserinin olay örgüsünün çalıştığımız nüshada yer alan hikaye ile aynı olması Tâ'îb'in "Yûsuf u Züleyha"sı olarak zikredilen eserin bizim üzerinde çalıştığımız eserin farklı bir nüshası olduğunu düşündürmüştür. Ancak araştırmacı söz konusu eserde, şairin yeri geldikçe "Tâ'îb" ya da vezin gereği "Tâ'îbi" mahlaslarını kullandığını ifade etmiştir (Ayan, 2005: 73-84). Bu durum ne metnimizde ne de diğer nüshalarda karşımıza çıkmayan bir durumdur. Bu durumun ortaya çıkması esere olan rağbetle açıklananbilir. Nüsha Eski Anadolu Türkçesi dil özellikleri taşımasına rağmen nüshaların istinsah tarihlerinin 19. yy kadar gelebilmesi eserin farklı yüzyıllarda okunduğu, farklı toplumların eserden istifade ettiklerini göstermektedir. "Asırlarca çok okunan, çok kopya edilen yazma eserler aynı zamanda elden ele gezmekten çok yıpranmışlardır, değişik müstensihlerin elinde yer yer kitapların içindeki kelimeler ve müellif adları değiştirilmiş(Öztürk, 2003: 144)" ya da müellif isimleri eserden silinerek "kaybolmuş ve anonimleşmiştir (Kocatürk, 1970: 144)." Gönül Ayan tarafından neşri gerçekleştirilen nüshada eserin yazarının Tâ'îb" şeklinde zikredilmesinin sebebi ifade edilen bu durum olabilir.

Tüm bu niteliklerin uzantısında eseri, çalıştığımız metne gerek olay dizisinin paralelliği, gerekse aynı beyitlerin tekrarı dolayısıyla farklı bir eser olarak değil, çalıştığımız metnin farklı bir nüshası olarak kabul ediyoruz.[81]

[81] Şair ve eser hakkında detaylı bilgi için bkz. Gönül Ayan, "Tâ'ib ve Yûsuf u Züleyhası", *Osmanlı Araşırmaları XXVI (Prof. Dr. Mehmet Çavuşoğlu'na Armağan II*), İstanbul, 2005, ss. 73-84.

1.3.1.3.10.5.4. Süleyman Tevfik Bey (Özzorluoğlu)

1861 yılında İstanbul'da doğup 1939 İstanbul'da vefat eden Süleyman Tevfik (Özzorluoğlu), mabeyn kâtiplerinden Zorluzade Hacı (Aziz) Hüsnü Bey'in oğludur. Arapça, Farsça, Fransızca ve İtalyanca öğrenmiştir. Süleyman Tevfik, telif ve çeviri olarak farklı alanlarda birçok eser vermiş, üretken bir muharrir/mütercimdir. Şarin "Yûsuf u Züleyha" adlı eseri altı bölümden oluşmaktadır. Yâkub'un Ken'ân iline yerleşmesi ile başlayan hikâye Züleyha'nın vefatı ile son bulur. Eser mensür bir nitelikte kaleme alınmıştır. Eser doğrudan basılarak çoğaltılan ilk "Yûsuf ve Züleyhâ" kitabıdır (Koncu, 2013: 38-40).[82]

1.3.1.3.11. Kısasü'l Enbiyalar ve Yûsuf Suresi Tefsirleri

Müstakil olarak Yûsuf ile Züleyha konusunu tema olarak alıp bu konuda eser kaleme alanlar yanında kaleme aldıkları eserlerde farklı temalarla beraber Yûsuf kıssasına yer verenler de vardır. Bu eserlerin başında "kısas-ı enbiya"lar gelmektedir. İlk olarak Arap ve Fars edebiyatında ortaya çıkan bu tür, kutsal kitaplarda adı geçen peygamberlerin yaşamlarını, gönderildikleri toplumla münasebetlerini ayet, hadis, kıssa veya nüktelerle izah eden ve peygambere tabi olmayanların Tanrı tarafından cezalandırılışlarını anlatan eserlerdir. Bu türde ilk insan ve aynı zamanda ilk peygamber olan Hz. Âdem'den başlanarak son peygamber Hz. Muhammed'e kadar Kur'an'da adı geçen peygamberlerin hayatlarına yer verilir. Bu eserlerde Yûsuf kıssasına da yer ayrılarak hikaye Yûsuf Suresi ekseninde Hz.Yûsuf'un babası, kardeşleri ve Aziz'in karısı Züleyha üçgeninde başından geçen olaylar ele alınır. Bu türde yazılmış Salebî'nin "Kitâbu 'Arâ'isü'l-Mecâlis'i fi Kısâsü'l-Enbiyâ"sı[83] ile Kısâ'i'nin 9. yüzyılda yazdığı "Kısâsü'l-Enbiyâ"sı, Rabgûzî'nin 1311'de Çağatay Hanı Termaşir'in emiri Nasırü'd-din Tok Buga'nın emriyle yazdığı "Kısâsü'l-

[82] Şair ve eser hakkında detaylı bilgi için bkz. Süleyman Tevfik, *Yûsuf u Züleyha*, Resimli Kitap Matbaası, 1331, İstanbul; Süleyman Tevfik, *Yûsuf u Züleyha*, Liya Kitap, İstanbul, 2013.

[83] Bu eserin Eski Anadolu Türkçesi döneminde yapılmış çevirileri bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Emine Yılmaz, Nurettin Demir, "Salebî'nin Kitâbu 'Arâ'isü'l-mecâlis'i fi Kısâsü'l-Enbiyâsının Anadolu Sahasında Yapılmış Çevirileri", *Journal of Turkish Studies, Cilt 33/II, Cem Dilçin Armağanı*, Yayına Hazırlayan Zehra Toska, Ankara, 2009, ss. 357-370.

Enbiyâ" ve Ahmet Cevdet Paşa'nın "Kısâsü'l-Enbiyâ ile Tevârih-i Hûlefâ"[84] adlı eserler örnek olarak gösterilebilir.

Yûsuf kıssasına temas eden bir diğer tür de Kur'an tefsirleridir. Sözlükte "açıklamak, beyan etmek" anlamındaki "fesr" kökünden türeyen, tefsîr; "açıklamak, ortaya çıkarmak, kelime veya sözdeki kapalılığı gidermek" anlamına gelmektedir (Birışık, 2011: 281-290). Kur'ân-ı Kerîm âyetlerini açıklamayı ve yorumlamayı ifade eden terim, Kur'an âyetlerini yorumlama ilmi ve bu alandaki eserlerin ortak adıdır.

Kur'an'ın on ikinci süresi Yûsuf Suresi'dir. Surede bulunan 111 ayetin 98 tanesi Hz. Yûsuf'un hayat hikâyesini konu edinmiştir. Bu türde eser kaleme alan müellifler, ayetleri açıklamanın yanında Hz. Yûsuf'un tarihî hayatına diğer kutsal kitaplarda anlatılan bazı olayları da dâhil ederek aktarmışlardır. Kur'an'ı bir bütün olarak ele alıp her süreyi açıklayan müfessirler yanında sadece Yûsuf suresinin tefsirini yazanlar da vardır. Bu eserlerde yalnızca bu surenin açıklamasının yer alması dolayısıyla Yûsuf'un hayatı detaylı bir şekilde ortaya konmuştur. Aşağıda ismi geçen eserler bu türdeki metinlere örnek olarak gösterilebilir:

- Sürûrî Mustafa Efendi (16. yy) Muslihüddin Tefsir-i Sure-i Yûsuf [85]
- Muhammed b. İbrahim (16. yy) Kıssa-i Ziba Terceme-i Yûsuf ve Züleyha Benam-ı Ahsenü'l-Kasas
- Abdü'l-kerim Celvetî (17. yy) Tefsir-i Sûre-i Yûsuf [86]
- Füsûs Şârihi Abdullah Bosnavî (17. yy) El-Burhanü'l-Celî fi harfi's-Suhi an vechi'l-âyeti fi hal-i Yûsuf [87]
- Niyazî Muhammed Misrî (17. yy) Tefsir-i Sûre-i Yûsuf [88]
- Çıkrıkçı-zâde Altıparmak Mehmed el-Üskübî (17. yy)

[84] Eser Mahir İz tarafından sadeleştirilerek yayınlanmıştır: Ahmed Cevdet, *Kısas-ı Enbiyâ ve Tevarih-i Hûlefa,* Haz. Mahir İz, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1985.
[85] Bursalı Mehmed Tahir C.2, 1975: 310
[86] A.g.e. C.1, 1975: 54.
[87] A.g.e. C.1, 1975: 61.
[88] A.g.e. C.1, 1975: 163.

- Galatalı Muhammed Efendi (17. yy)[89]
- Ya'kûb Afvî (18. yy) Neticetü't-Tefâsîr[90]
- Ankaralı İsmail İbni Muhammed (18. yy) Keşfü'l Kerîm[91]
- Raif Efendi (19. yy) Tefsir-i Sure-i Yûsuf[92]
- Giritli Sırrı Paşa, (19. yy) Tefsîr-i Sûre-i Yûsuf Aleyhisselâm[93]
- Ali Muhammed (19. yy) Yûsuf Suresi Tefsiri[94]
- Şemseddin Yeşil (20. yy) Sure-i Yûsuf'un Tefsiri
- Mahmud Sami Ramazanoğlu (21. yy) Hazret-i Yûsuf Aleyhisselam[95]
- Mustafa Necati Bursalı (21. yy) Peygamberler Güzeli Hazret-i Yûsuf Aleyhisselâm ve Züleyha[96]

1.3.1.4. Yeni Türk Edebiyatında Hz. Yûsuf (A.s.)

Yûsuf kıssası Klasik Edebiyat yanında Yeni Türk Edebiyatı'nda da sıklıkla işlenegelen bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Tanzimat'tan günümüze kadar pek çok Türk şairi Yûsuf ile Züleyha hikâyesinin değişik özellik, motif, unsur, mazmun ve tiplerine göndermelerde bulunarak şiirlerini böyle bir kültürel arka plâna yaslama ihtiyacını duymuşlardır (Çetin, 2000). Kıssada söz konusu edilen motifler alıntılanmış, yinelenmiş, telmih ve işaretlerle göndermelerde bulunulmuş ve bazen de hikaye bambaşka bağlamlarda yeniden değerlendirilerek geçmişten günümüze kadar gelmiştir. Ziya Paşa terc-i bendinin peygamberlerin gönderildikleri toplumlar tarafından kendilerine uygulanan zulümleri anlattığı bölümde Yaʿkûb ile Yûsuf'un birbirlerinden ayrılmalarına temas edilmiştir:

---

[89] A.g.e. C.1, 1975: 319.
[90] A.g.e. C.1, 1975: 229.
[91] A.g.e. C.1, 1975: 462.
[92] A.g.e. C.1, 1975: 430.
[93] Eser Tahir Galip Seratlı tarafından sadeleştirilerek yayımlanmıştır: Giritli Sırrı Paşa, *Hikâyelerin En Güzeli, Ahsenü'l-Kasas, Güzel İnsan Yusuf, Yusuf Sûresi Tefsiri*, Selis Kitaplar, İstanbul, 2005.
[94] Abdülbaki Gölpınarlı, *100 Soruda Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatler,* Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1969, s.165.
[95] Mahmud Sami Ramazanoğlu, *Hazret-i Yûsuf Aleyhisselam*, Erkam Yayınları, İstanbul, 2014.
[96] Mustafa Necati Bursalı, *Peygamberler Güzeli Hazret-i Yûsuf Aleyhisselâm ve Züleyha*, Çelik Yayınları, İstanbul, 2010.

Yâkûb'u kıldı firkat-i ferzend eşkbâr,
Oldu cenâb-ı Yûsuf'a çâh-ı belâ makar (Ziya Paşa, 1987: 67)

Aynı şair, terc-i bendin farklı bir bendinde sabretmeyi tavsiye ederek Yûsuf'un sabrederek elde ettiği kazanımlar hatırlara getirmektedir:

Sabret siteme ister isen hüsn-i mükâfat,
Fikreyle ne zulmeylediler Yûsuf'a ihvan! (Ziya Paşa, 1987: 107)

Tanzimat Edebiyatı'nda eski edebiyat taraftarlarının önderi konumunda olan Mallim Naci "Hz. Yûsuf'un İstigasesi Yahut Zindandan Bir Sada" adlı şiirinde zindana düşmüş, biçare durumda kalmış bir kimsenin Allah'a yakarması ve içinde bulunduğu durumdan kurtulmak için O'ndan yardım istemesi, Yûsuf'un hayatında karşılığı olan ifadelere yer verilerek anlatılmıştır:

Etmeden sinemdeki imanı derdim çâk çâk
Eylese zindanı bari serdim çâk çâk
Oldu hunin gözyaşımdan ruyi zerdim çâk çâk
Olsa haşa damenin çoktan ederdim çâk çâk
Yok mu bir lebbeyk ya Rab sad-hezaran ya Rabbi (Naci, 1999: 41)

Yeni Türk Edebiyatı'nda Yûsuf kıssasına temas ederek şiir yazan diğer şair, Servet-i Fünûn dergisinin yazı işlerine getirilerek fennî bir özellik taşıyan dergiyi bir edebiyat dergisine dönüştüren Tevfik Fikret'tir. Tevfik Fikret (1867-1915) Kısas-ı Enbiya'dan bir epigrafla giriş yaparak "Kamis-i Yûsuf" adlı bir şiir kaleme almıştır. Şair bu şiirinde, kıssanın Mısır'dan Yûsuf'un gömleğinin babasına ulaşması ve onu gözüne sürer sürmez gözlerinin açılışı bölümüne yer verir. Yûsuf'un gömleğinin Ya'kûb'a ulaştırılmasını bir metafor olarak kullanan, "garpçı düşüncenin, meşrutiyetin ve II. Abdülhamid muhalefetinin temsilcilerinden biri olan şair, Yûsuf ve onun gömleği sembolüyle toplumun terakkî, Batı medeniyetı ve bilimi, evrensel kardeşlik gibi ilkelere dayalı meşrutiyet rejimi beklentilerini, Ya'kûp istiaresiyle de baskı, geri kalmışlık, cehalet gibi olumsuz kavramlar altında bunalan, adeta gözleri

kör olan, hayatiyetini kaybetme noktasına gelen, ama yine de geleceğe dair umudunu diri tutan, özlediği ideal yaşama düzenine olan ümidini kaybetmeyen toplumu vermek istemiştir (Çetin, 2000: 117).”

Beş Hececilerin başarılı şairlerinden biri olan Faruk Nafiz Çamlıbel (1898-1973), “Yûsuflar” adlı bir dörtlüğünde, mahkum ve mahpus olmuş kimselerin zindanda kalışlarını ifade ederken “Yûsuf, rüya, zindan” kelimelerini kullanarak Yûsuf kıssasına telmihte bulunmuş ve zindanda kalanları Yûsuf’la özdeşleştirmiştir:

Gece zindanda Yûsuflar, sıralanmış, yatıyor;
Yüzlerinden okurum sapsarı rüyalarını:
Kimi sehpâda görür kendini, çarmıhta kimi;
Ve ararlar yine zindandaki dünyâlarını! (Çamlıbel, 1969: 181)

Aynı şair, “Eller” adlı şiirinde Hz. Âdem, Hz. Yahya, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed’in isimlerini zikrederek insanın bir uzvu olan elin bu peygamberlerin hayatlarında sebep olduğunu olumlu ve olumsuz durumları ifade eder. Bu noktada ismini andığı diğer peygamber Hz. Yûsuf’tur. Şair şiirinde en fazla yer verdiği Yûsuf’u, elin Yûsuf’un hayatında oynadığı rol açısından değerlendirerek kardeşlerin kuyuya atmaları, bir kervanın gelip onu kuyudan çıkarması ve Zeliha’nın Yûsuf’un gömleğini parçalaması konularına temas eder:

Ne olur, Yûsuf’u on kardeş unutsaydı suda,
Sona erseydi serencâmı o gün bir kuyuda;
Ne olur, bâdiyeden Mısr'a giderken kervan;
Olmaz olsaydı o gün Yûsuf’a bir taht-ı revân.
Kırk asır yâdederiz yalnız onun bir şeyini:
Yûsuf’un parçalayıp âr u haya gömleğini,
Tepeden tırnağa fâşetti Zelîhâ’nın eli. (Çamlıbel, 1969: 72)

Arif Nihat Asya (1904-1975) “Zeliha” adlı bir rubaisinde sevgilisine olan aşkını ifade ederken Zeliha'nın Yûsuf’a olan aşkını akıllara getirerek kendi aşkını Zeliha’nın aşkıyla özdeşleştirir (Çetin, 2000: 123).

Garip akımının öncülerinden olan Orhan Veli Kanık (1914-1950) “Buğday” adlı şiirinde, Yûsuf’un Mısır’da hazinenin başına geçerek kıtlığın hüküm sürdüğü yıllarda halkına buğday dağıtması olayına telmihte bulunur:

> Undan bize de pay, bize de pay.
> Koşun. Buğday dağıtıyor Yûsuf.
> Undan bize de pay, bize de pay,
> Çökmeden sonu gelmeyen küsuf. (Kanık, 1982: 14)

Arif Ay (1953-), "Hücre" adlı şiirinde, düşünce ve bu düşünce bağlamında gerçekleştirmeye çalıştıklarından dolayı yargılanıp hapse düşmüş birinin “hem ruh hâlini hem de fiziksel olarak yer aldığı hapishane ortamını Yûsuf’un hem kuyuda geçirdiği süre hem de hapislik hayatıyla aynîleştirmeye çalışır (Çetin, 2000: 118).”

Mihriban Ersöz, bütünüyle kıssadan ilhamla ördüğü “Kıssa-yı Yûsuf” adlı metninde “saf aşkın, sevginin, şehvetin, günümüz kadınının yüzleştiği dramatik ve trajik olguların ve hayatın bilincine yansımış değişik görünümlerini izlenimler hâlinde sergilemiştir (Çetin, 2000: 127).”

Şiirini geleneksel olan ile yeniyi buluşturarak oluşturan Behçet Necatigil (1916-1979); ayrılık, hasret, bir kenarda bırakılıvermişlik, unutulmuşluk, evde kalmışlık algı ve duygularını, bunların doğurduğu mahzunluğu "Ayrılıklar II" adlı şiirinde Yûsuf’un kuyuya atılışı metaforuyla birleştirerek verir:

> Kervanlar kalktı gitti.
> Yûsuf kuyu köşesinde
> Uyudu uyandı ah etti.
> Yûsufçuk bahçesinde
> Dala dayandı ah etti
> Kervanlar kalktı gitti. (Necatigil, 2009: 28)

Aynı şair “Besinler” adlı şiirinde, kadınların dedikodu yapmaya meyillerini, Yûsuf’un gömleğinin yırtılması ve Mısırlı kadınların bunu aralarında konuşmalarını hatırlatarak ifade eder:

> Kim getirdi Yûsuf’a bu sözü, Züleyha

Etek yırtık arkadan
Kadınlar, kadınsılar, konuşunuz
Susmak gururu besliyor. (Necatigil, 2009: 130)

Turgut Uyar (1927-1985) "Turnam Bir Devir Çalsak Felekten" adlı şiirinde âşık olduğu kızı ifade etmek maksadıyla tarihe mal olmuş meşhur âşıkları zikrederken Yûsuf ile Züleyha'yı da ihmal etmez:

Yûsuf'un Züleyhası vardı Turnam, bilirsin
Yanık Keremin Aslısı.
Benim de günlerimde, gecelerimde
Bekir Efendinin kızı. (Uyar, 2011: 46)

Arif Damar (1925-2010) 31 Ekim 1964'te, şair ve arkadaşları dönemin Basın Kanunu'nu protesto etmek maksadıyla Taksim Anıtı'na çiçek koymak isterler. Ancak polis engeliyle karşılaşırlar. Suçlandıkları konu ise ellerindeki çiçeklerdir (Kurdakul, 2003: 180). Şair bu olayı "31 Ekim 1964" başlıklı şiirde anlatır. Şair, suçlanmalarının yersiz oluşunu ellerinde bıçak, tabanca, tüfek olmaması ile ifade eder. Suçsuz oluşlarının bir diğer kanıtı da ellerinde kanlı gömleğin olmamasıdır. Kanlı gömlek Yûsuf'un kardeşleri tarafından kuyuya atılıp suçlarını gizlemek için başvurdukları bir çaredir. Şair kendi olayları ile Yûsuf'un gömleği arasında bağ kurmuştur:

Suç kanıtı karanfiller beyazdı
Savcı söyledi yazıcı yazdı
Kanlı bir gömlek değildi
Tüfek tabanca bıçak
Karanfildiler (Soysal, 2009: 356)

Necati Cumalı "Yûsuf" adlı dörtlüğünde kısa bir Yûsuf hikâyesi anlatır. Şair, Yûsuf'un kardeşleri tarafından kör bir kuyuya atıldığını ifade ettikten sonra Yûsuf'u al atlı birinin kurtarmasını beklemektedir:

Bozkırda bir kör kuyu,
Attılar kardeşleri.
Yetiş al atlı yetiş.
Kurtar güzel Yûsuf'u (Cumalı, 1983: 138).

Klâsik Türk edebiyatı hocalarından Cemal Kurnaz (1956-) "Yûsuflar Geliyor Zindanlardan" adlı bir şiirinde, 1979 senesinin sosyal ve siyasal buhranı içinde "Yûsuf" imgesini ele alarak, onu "içinde bulunulan kötü ve olumsuz durumlarla yüklü karanlık çağı aydınlatacak umut neslini temsil eden gençliğin bir simgesi olarak değerlendirir (Çetin, 2000: 134).

Son dönem şairlerinden Nurullah Genç (1960-) "İhanet Etmedim Eylül" adlı şiirinde, sevgilinin gözlerinin müessir bir güce sahipliğini ifade eder. Kavuşma ve murat alma amacı güden "Züleyha bakışı"yla sevgiliyi temaşa eden şair, Züleyha'nın Yûsuf'u elde edememesi ve Yûsuf'un zindana düşmesi olaylarına telmihte bulunarak sevgiliden ayrı düşmesi anlatır:

> Züleyha bakışıyla beni zindana sürüp
> Yûsuf'tan alıkoyan felaket gözlerindi (Genç, 2016: 89).

Tuğrul Keskin (1960-) "Yûsuf ile Züleyha" adlı şiirinde tarihî kıssada baba oğul ilişkisine işaret eder. Şair bir baba olan Ya'kûb'un, oğlu olan Yûsuf'a karşı sevgisini, gülmeyen babalara örnek olarak gösterir:

> Şımarık gömleğimin içinden
> çıkarır yıkardım kendimi
> gülmeyen babalara vermek için
> bir oğulun sevgisini (Behramoğlu, 2001: 607)

Cemal Süreya (1931-1990) "Kişne Kirazı ve Göç, Mevsim" adlı şiirinde Yûsuf'un zindandan çıkıp hazinenin başına geçmesiyle kıtlık yılları için bir tedbir olarak ekin ektirmesini ve Zeliha'nın Yûsuf'un gömleğini yırtmasını konu edinmiştir:

> Ben bir yük vagonunda açtım gözlerimi,
> Firavunun ekinlerini yöneten Yûsuf da
> Arkadan yırtılmış gömleğiyle
> Kanatları dökülmüş kuşa benzerdi (Süreya, 2015: 81).

Ömer Erdem (1967-) "Fısıldayan Çalılık" adlı şiirinde, Yûsuf kıssasında zikredilen "rüya ve gömlek" motiflerine yer verilmiştir. Ancak bu motifler kıssada zikredildiği şekliyle değil, yeniden yaratma ile ortaya konulmuştur:

> rüyalarını kardeşlerine söyleme
> yıldızları sayma güneşi ve ayı sakın anma
> ...
> sen toprağa göm gömleğini sessizce
> ...
> sen rüyalarını kardeşlerine söyleme (Erdem, 2011: 50-51).

İstiklal Marşımızın şairi Mehmet Akif Ersoy Yûsuf kıssasına Yûsuf suresinden aldığı bir ayeti epigraf olarak kullanarak temas etmiştir. Ya'kûb'un oğullarına Yûsuf ile Bünyamin'i bulmalarını ve Allah'ın rahmetinden ümitlerini kesmemelerini ifade eden ayeti[97] ele alan şair; ümitsizliğe düşmeme, feryat etmek yerine çalışmak gibi temaları işleyen, "Atîyi karanlık görerek azmi bırakmak" dizesiyle başlayan şiiri kaleme almıştır.

Yûsuf kıssasının şiir yanında düz yazıda da işlendiği örnekleri vardır. Kamuran Şipal'ın "Buhûrumeryem" adlı sekiz hikâyeden oluşan hikâye kitabının ikinci hikâyesinin adı Hüsn-ü Yûsuf'tur. Bu hikâyede Yûsuf'un güzelliği üzerine tasavvufi yaklaşımlar söz konusu edilmiştir.[98]

Ercüment Uçarı 1962'de çıkardığı şiir kitabının adını "Kuyuda Yûsuf" olarak belirlemiştir.[99] Türk şiirinin öncü şairlerinden Nazım Hikmet (1902-1963) "Yûsufla Menofıs" adlı oyununda[100], Necip Tosun (1960-) "Kuyu" (1998) adlı hikayesinde[101], Rasim Özdenören (1940-) "Kuyu" (1999) adlı hikâye kitabında[102], Nazan Bekiroğlu "Yûsuf ile Züleyha" adlı romanında[103] Yûsuf'un hikâyesinden yararlanmışlardır.

---

[97] Kur'an-ı Kerim, 12: 87.
[98] Kamuran Şipal, *Buhûrumeryem,* Cem Yayınevi, İstanbul, 1971.
[99] Ercüment Uçarı, *Kuyuda Yûsuf,* Kişisel Yayınlar, 1962.
[100] Nazım Hikmet Ran, *Yûsufla Menofis*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007.
[101] Necip Tosun, "Kuyu", *Küller ve Uçurumlar,* İstanbul, 1998.
[102] Rasim Özdenören, *Kuyu*, İz Yayınları, İstanbul, 2002.
[103] Nazan Bekiroğlu, *Yusuf ile Züleyha 'Kalbin Üzerine Titreyen Hüzün'*, Timaş Yayınları,

1.3.2. Batı Edebiyatında Yûsuf

Doğu edebiyatlarında, İslamiyetin yayılması ve Kuran mesajının toplumlara tesiriyle Yûsuf hikayesinin müstakil eserlerle ortaya konduğu görülürken hikayenin farklı hacimlerde Tevrat, İncil ve Zebur'da da zikredilişi ve bu ilahi kitaplara inanan Batı toplumlarının da bu kıssaya ilgilerini uyandırmıştır.

Voltaire, Felsefe Sözlüğü'nde Yûsuf hikâyesinin kadim bir hikaye olduğunu vurgulayarak hikayenin eskiliğini "İlkçağ"a kadar götürür ve eserin kıymetini Yunan edebiyatı için önemli bir eser olan Odisse ile mukayese ederek ortaya koyar: "O bir merak ve edebiyat konusu olmak ele alınırsa, İlkçağ'ın bize kadar gelen en değerli anıtlarından biridir. Bütün Doğulu yazarlara örnek olmuştur. Homer'in Odisse'sinden daha dokunaklıdır. Affeden bir kahraman, insanı öç alandan daha çok duygulandırır. Bunda destan şiirlerinde olan anlatış, düğüm, tekrar tanıma, serüvenler, tabiatüstü olaylar birbirini kovalar (Çığ, 2006: 107)."

Ernest Renan hikayenin hem kadim oluşunu hem de yüzyıllar öncesinden gelmesine rağmen "eskimemiş" oluşunu şu şekilde aktarır: "Değil sadece en eski, belki bu ana kadar hiç eskimemiş roman... (Ertaylan, 1949: 211)"

Tolstoy "Sanat nedir?" sorusuna cevap ararken Dickens, Puşkin, Gogol gibi dünya edebiyatının önemli öykü yazarlarının eserlerinin Yûsuf kıssasının çok gerisinde kaldığını, sığ olduklarını ifade ederek hikayedeki evrensel değerlerin ve mesajların, hikayenin zaman, zemin ve mekandan bağımsız olarak eskimez oluşuna dikkat çeker:

> Don Quijote gibi, Moliere'nin güldürüleri gibi, Dickens'in *Copperfield*'i ya da *Pickwick*'i gibi, Gogol'un, Puşkin'in öyküleri ya da Maupassant'ın kimi yapıtları gibi içerik yönünden bu tür içine so-kulabilecek yapıtlar varsa da, aktardığı duygunun ayrıksılığı, zaman ve yere ilişkin birtakım ayrıntılara boğulmuş olmaları ve en önemlisi,

İstanbul, 2013.

> **Güzel Yûsuf'un Kıssası** gibi evrensel eski sanat yapıtlarıyla karşılaştırıldıklarında sırıtıveren içerik sığlıkları nedeniyle bunların çoğu yalnızca o yapıtın yaratıldığı halk, hatta yalnızca o yapıtı yaratan yazarın mensubu olduğu özel çevre tarafından anlaşılabilecek yapıtlardır. Yûsuf'u babalarından kıskanan kardeşlerinin onu tüccarlara satması; Pentefriev'in karısının delikanlıyı ayartmaya çalışması; yüksek makam ve mevkie ulaşan Yûsuf'un, en sevdiği kardeşi Bünyamin de içinde olmak üzere bütün kardeşlerini bağışlaması... Bütün bu duygular, bir Rus köylüsü, Çinli, Afrikalı, genç, yaşlı, çocuk, eğitimli, eğitimsiz... herkesin anlayabileceği duygulardır.; üstelik öykü öylesine tutumlulukla, öylesine ayrıntılardan arındırılarak yazılmıştır ki, öyküyü istediğiniz ülkeye, ortama aktarın, herkes tarafından anlaşılacak, herkesi etkileyecektir... Bundan dolayı da öykü herkesçe anlaşılmakta, bütün halklardan, sınıflardan ve her yaştan insanı duygulandırmaktadır; gücünden bir şey yitirmeden günümüze dek ulaşmıştır ve her hâlde binlerce yıl yaşamaya devam edecektir (Tolstoy, 2007: 185).

Hikaye Batı edebiyatı için böylesi anlam ifade etmesi dolayısıyla ilk eserlerin erken dönemlerde ortaya çıktığı görülmektedir. Mesîhîler zamanında Tevrat'a dayanılarak yazılmış olan "Hayât-ı Asenat duht-i Bentefris" adlı bir hikâye Yûsuf hikâyesi olup Latin, Yunan, Süryanî dillerinde yazılı nüshaları bulunmaktadır (Dolu, 1952: 423).

Ertaylan, Yûsuf kıssasının iki tane İspanyolca tercümesi olduğu bilgisini vermektedir (Ertaylan, 1949: 211). Bunlardan birisi on beşinci yüzyılın ortalarında Ticknor adlı bir yazar tarafından tercümesi gerçekleştirilen "Poema de Jose" adlı roman türünde vücuda getirilen eserdir.[104] Diğeri ise yazarı meçhul yine roman

[104] Eser hakkında detaylı bilgi için bkz. Gerard Wiegers, *Islamic Literature in Spanish and Aljamiado: Yça of Segovia (fl. 1450), His Antecedents and Successors,* Newyork, E.J.Brill Publishing, 1994.

hüviyeti arz eden "Layendas de Jose" adlı eserdir. Bu eserler dışında Batı edebiyatlarında 20. yy kadar kaleme alınan eserlerden bazıları şunlardır:[105]

- Robert Aylett: *Ioseph or Pharoah's Fauourite* (1623)
- Paul Jeremie Bitaube: *Joseph, en Neuf Chants* (1767)
- Joost van den Vondel – Joseph in Dothan (1640), Joseph in Egypt (1640)
- E. Miller: *The Life of Joseph* (1833)
- Anonim: *Joseph: The Hebrew Prince of Egypt* (1869)
- Joseph F. Flint: *In Potiphar's House* (1890)
- George Lesly: *Joseph Reviv'd or The Twelve Last Chapters of Genesis Metaphrazed* (1678),
- William Rose: *The History of Joseph* (1712),
- Isaac Cady: *A Tragedy Founded on The History of Joseph and His Brethren* (1808),
- Elizabeth Rowe: *The History of Joseph* (1815),
- Susskind Raschkow: *Yosef ve-Asnat* (1817),
- Eleanor Sherburne *Reed Deane*: History of Joseph (1852),
- John Eyre*: Story of Joseph and His Brethren* (1854)
- Jeremias Drexel: *Ioseph Aegypti Prorex* (1640),
- William Bolton: *Joseph's Entertainment of His Bretheren* (1684),
- Anne Claude Philippe Caylus comte de: *Histoire de Joseph* (1757),
- John Macgowan: *Life of Joseph* (1771),
- *George Lawson*: *Lectures on The History of Joseph* (1807),
- T. H. Gallaudet: The History of Joseph, for Children and Youth (1834),
- *The Life of Jacob and His Son Joseph* (1836),
- Thornley Smith: *The History of Joseph* (1875),
- William M. Taylor: *Joseph The Prime-Minister* (1886)

[105] Eserler hakkında detaylı bilgi için bkz. Özkan Daşdemir, *Halk Hikâyesi Olarak Yusuf ile Züleyha,* Atatürk Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, Erzurum, 2012, ss. 46-52.

20. yy başlarında ve sonrasında konu üzerinde sayısız roman, hikâye yazılmış ve incelemeler gerçekleştirilmiştir (Ajaj, 2000). Bu çalışmaların bazıları Doğu edebiyatlarında ortaya çıkan Yûsuf kıssalarının Batı dillerine çevrilmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada en fazla ilgi gören eser, Fars edebiyatının en meşhur Yûsuf kıssası olan, Mollâ Câmî tarafından kaleme alınan mesnevidir. Bu mesnevi ile ilgili yapılan bazı tercümeler şunlardır:

- A. Rogers, *The Book of Joseph and Zuleikha, Historical Romantic Persian Poem by Muliana Abdulrahman Jāmī*, trabs. into English verse, London, 1892 (Farsçadan İngilizceye)
- Charles F. Horne, *The Sacred Books and Early Literature of the East*, Parke, Austin, & Lipscomb, New York,1917.
- David Pendlebury, *Jami, Yûsuf and Zulaıkha: An Allegorical Romance,* Ed. and Trans., Octogan Press, London, 1980.
- Auguste Bricteaux. Djami, Youssouf et Zouleikha: Traduit pour la premiѐre fois du persan en français. Paris, 1927 (Farsçadan Fransızcaya)
- Ralph Thomas Hotchkin Grifrith. Yûsuf and Zulaikha: A poem by Jami, London, 1882 (Farsçadan İngilizceye)
- Vicenz Edlem Von Rosenzweig. Joseph und Suleicha: Historisch-romantisches Gedicht, Wien, 1824 (Farsçadan Almancaya)
- Baron Ottokar de Schlechta Wssehrd. Jussuf und Suleicha: Romantisches heldengedicht, Wien, 1889 (Farsçadan Almancaya)
- Francesco Cimmino. Dal poema persiano Jusuf e Zuleicha di Mevlana Abderrahman Giami, Napoli, 1899 (Farsçadan İtalyancaya)

Fars edebiyatında nüshası mevcut olan ilk Yûsuf kıssası olan metin ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmıştır:

- M. Grünbaum, *Zu "Jussuf und Sulecha",* in ZDMG, XLIII (1889), ss. 1-29.
- O. Schlechta-Wssehrd, *Jussuf und Suleicha. Romantisches Heldengedicht von Firdussi,* Vienna, 1889.

Keşmir edebiyatında Mahmûd Câmî tarafından yazılan Yûsuf hikayesi Karl Friedrich Burkhard tarafından Arap harfli metin ile metnin latinize edilmiş hali notlarla yayınlanmıştır:

- Karl Friedrich Burkhard, *Mahmûd Gâmî's Jûsuf Zulaikhâ, Romantisches Gedicht in Kashmîrî-Sprache.* In ZDMG 49,1895, ss. 422–469.

Doğu edebiyatlarında kaleme alınan Yûsuf kıssalarında işlenen temaların başında Yûsuf'un Aziz'in karısı ile olan münasebeti yer alır. İlahî kitaplarda da ifade edilen bu münasebet Tevrat'ta Potifar'ın karısının Yûsuf'a meyletmesi, Yûsuf'un elbisesinin Potifar'ın karısı tarafından arkadan yırtılması ve Yûsuf'un zindana girmesinden ibarettir. Doğu edebiyatlarında ise Yûsuf'un zindandan çıkıp maliye bakanı olması ve Potifar'ın karısı ile evlenmesi ile sonlanmaktadır. Tevrat'a göre ise Yûsuf'un zindandan çıktığında evlendiği kişi On kentinin kâhini Potifera'nın kızı Asenat'tır (Tevrat, Tekvin: 41-45). Yûsuf'un Asenat ile olan evliliği çok çeşitli araştırmalara konu edilmiştir:

- Mary Brodrick & P. L. Renouf, *The Life and Confession of Asenath, The Daughter of Pentephres of Heliopolis Narrating How The All-Beautiful Joseph Took Her to Wife,* P. Wellby, London, 1900.

- E. W. Brooks, *Joseph and Asenath: The Confession and Prayer of Asenath, Daughter of Pentephres the Priest,* Translations of Early Documents, London: 1918.

- M. Philonenko*, Joseph et As'neth: Introduction, Texte critique, Traduction, et Notes Studia Post Biblica,* E. J. Brill, Leiden, 1968.

- Randall D. Chesnutt, "From Death to Life: Conversion in Joseph and Aseneth", *Journal for the Study of the Pseudepigrapha Supplement Series, 16,* Sheffield Academic Press, Sheffield, 1995.

- Ross Shepard Kraemer, *When Aseneth Met Joseph. A Late Antique Tale of the Biblical Patriarch and his Egyptian Wife Reconsidered*, Oxford University Press, Oxford, 1998.

- Edgar W. Smith, *Joseph and Asenath and Early Christian Literature: A Conribution to the Corpus Hellenisticum Novi Testament*, Ph. D. Dissertation, Claremont Graduate School, 1974.

- V. Aptowitzer, "Asenath, the Wife of Joseph: A Haggadic Literary-Historical Study" *Hebrew Union College Annual*, 1924, ss.239-306.

- R. T. Beckwith, "The Solar Calendar of Joseph and Asenath: A Suggestion," *Journal for the Study of Judaism 15*, 1984, ss. 90-111.

- Christoph Burchard, "Zum Text von Joseph und Aseneth", *Journal for the Study of Judaism*, 1970, ss. 3-34.

- Gerhard Delling, "Die Kunst des Gestaltens in Joseph und Aseneth", *Novum Testamentum 26,* 1984, ss. 1-42.

- Howard Clark Kee, "The Socio-Cultural Setting of Joseph and Aseneth", *New Testament Studies 29*, 1983, ss. 394-413.

- Richard I. Pervo, "Joseph and Asenath and the Greek Novel", *Society of Biblical Literature Seminar Paper Series*, Scholars Press, 1976, s.171-181.

Yûsuf'un Tevrat'ta ifade edilen evliliğinin yanında Potifar'ın karısıyla olan ilişkisi de bazı araştırmalarda irdelenmiştir:

- Joshua Levinson, "An-Other Woman: Joseph and Potiphar's Wife: Staging the Body Politic " *Jewish Bible Quarterly 87*, 1997 ss.269-301.

- Shalom Goldman, *The Wiles of Women/the Wiles of Men: Joseph and Potiphar's Wife in Ancient Near Eastern, Jewish, and Islamic Folklore*, State University of New York, 1995.

"Sonsuz etkiye sahip epik bir gereç (Szerb, 2008: 119)" olarak tanımlanan Yûsuf kıssası konulu Thomas Mann'ın "Joseph und Seine Brüder"[106] adlı eseri, Batı edebiyatında yukarıda ifade edilen eserler dışında ayrıca üzerinde durulması gereken bir eserdir. Dört ciltlik bir roman olan eserin Molla Câmî'nin Yûsuf u Züleyha mesnevisi etkisiyle kaleme alındığı iddia edilmektedir (Uç, 2006: 303). Yazarının Alman olması ve Molla Câmî'nin eserinden etkilenme beraber düşünüldüğünde eserin doğu-batı sentezi bir hüviyet arz ettiği söylenebilir. Yazarına Nobel Edebiyat Ödülü kazandıran roman, Tevrat'ta anlatılan öyküyü merkeze almış ve "maneviyattan uzak yetişen modern insana bir örnek sunmak amacıyla" yeniden yazılmıştır (Türkdoğan, 2008: 32). Yaʿkûb'un hikâyesini ile başlayan eserde, "İsrail ve oğullarının" hayatı etraflıca analiz edilir. Romanın kurgusu aynı zamanda tarih, kültür ve medeniyete dair zengin bir birikimi kucaklamaktadır. "Mann'ın bu kapsamlı çalışması, anahatlarıyla Tevrat ve Talmut ekseninde şekillenmekle beraber, Mısır, Babil ve Asur mitolojisinden ve dini- tarihi kıssalardan ve Kur'an'dan da geniş ölçüde beslenmiştir."[107]

Batı edebiyatında ortaya konan eserlerde Yûsuf kıssası kaynaklı motiflere yer verilen örnekler de vardır. Dante'nin İlahi Komedyası buna örnek olarak verilebilir. 14. yüzyılda kaleme alınan İlahi Komedya'nın Cehennem bölümünde şair, Cehenneme atılan ve atıldığından beri hiç bir zaman kımıldamayan iki kadından bahseder:

---

[106] Thomas Mann, *Joseph und Seine Brüder: 1. Cilt Die Geschicten Jaakobs* (1926-1930); 2. Cilt *Der Junge Joseph* (1931- 1932); 3. Cilt *Joseph in Ägypten (*1932- 1936), *4. Cilt Joseph der Ernahrer* (1940-1943). Eser Türkçeye çevrilmiştir: Thomas Mann, *Yusuf ve Kardeşleri*, Çev.Z. C. Arda, Hece Yayınları, Ankara, 2006.

[107] Eser hakkında detaylı bilgi için bkz. Celal Settari, *Züleyha'nın Aşk Derdi*, Çev. M. Kanar, İnsan Yayınları, İstanbul, 1998.

“Buraya atıldığımda buradaydılar” diye yanıt verdi, “Hiç kıpırdamadılar, sanırım sonsuza dek de kıpırdamazlar. Biri, Yûsuf’u haksız yere suçlayan kadın; öteki de Troyalı üçkâğıtçı, Yunan Sinon. İçin için yanıyorlar, leş kokulu duman salıyorlar (Dante, 1998: 250).”

Metin yoluyla sanat eserlerine konu olan Yûsuf kıssası, aynı zamanda resim türünde de verilen eserlere kaynaklık etmiştir. Özellikle Tevrat’ta hayatı hakkında pek çok detaya yer verilen Yûsuf’un hayatına dair sahneler farklı tarz ve üsluplarda ressamlar tarafından tablolaştırılmıştır. Bu tablolardan bazıları şunlardır: Claes Cornelisz Moeyaert, “Joseph Selling Grain in Egypt” (1650); Rembrant “Joseph Lifted from the Pit by His Brethren” (1639) “Jacob Blessing Joseph's Sons”, (1656) “Joseph accused by Potifar's Wife” (1656), “Joseph and Potiphar's Wife” (1634), “Joseph Waiting on His Two Fellow Prisoners” (1656); Jacopo Amigoni, “Joseph in the Pharaoh's Palace”; Leonart Bramer “Joseph and the Wife of Potiphar”; Abraham Bloemaert “Joseph and His Brothers in Egypt” (1600); Salomon de Bray “Joseph Receives His Father and Brothers in Egypt” (1655); Jan Victors “Joseph Recounting His Dreams”(1651); Jan Lievens “Jacob Receiving Joseph's Bloody Coat” (1640); Jan van Neck “Potiphar's Woman Accusing Joseph”; Follower of Carel Fabritius “Joseph and the Baker” gibi tablolar bu tür çalışmalara örnek olarak gösterilebilir.

1.4. KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA YÛSUF KISSASININ YANSIMALARI

Yûsuf u Züleyha hikayesi toplumun zevkle okuduğu eserlerden biridir. Türk edebiyatı ürünlerinin ilk olarak verildiği yüzyıllardan günümüze kadar uzanan hatta, konunun çok çeşitli yönleriyle işlendiği görülmektedir. Şâirler, şairlik kudretleri mukabilince muhayyilelerinde besledikleri hayalleri, çerçevesi İlahi kaynaklarla çizilen bu kıssa ile meczederek nesiller boyu varlığını koruyarak asırları aşan eserleri vücuda getirmişlerdir.

Konunun Kur’an’dan alınması dolayısıyla dinî referanslı olması, kıssada söz konusu edilen birden fazla olayın her an herkesin başına gelebilecek hüviyette

olması, bu eserlerin hayatta karşılaşılacak problemlerle nasıl mücadele edileceğini göstermesi, insanlara nasihatlerde bulunması gibi nedenler hikayeye olan ilginin sebebini açıklayabilir. Toplumun bu ilgisinden bigâne kalmayan şairler de divanlarında, kaleme aldıkları mesnevilerde sıklıkla bu kıssaya telmihlerde bulunmuşlardır. Söz konusu telmihler bazen o kadar fazla yapılmıştır ki kaleme alınan eserler bazen muhtasar bir Yûsuf hikayesi arz edebilmektedir. Bu noktada Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî (1207-1273)'nin Mesnevî'si örnek olarak gösterilebilir. Mevlânâ eserinde birçok peygambere göndermelerde bulunmuştur. İbrahim (A.s.) (62) kere, Süleyman (A.s.) (70) kere, Davud (A.s.) (44) kere, İsa (A.s.) (85) kere, Musa (A.s.) (76) kere farklı hususiyetleri dolayısıyla anılan peygamberlerdir (Çelik, 2010:429). Ancak içlerinde Yûsuf (A.s.)'a yaptığı göndermeler sayısal olarak diğerlerinden fazla olmasıyla göze çarpmaktadır. Mevlânâ eserinde 103 ayrı yerde Yûsuf kıssasına telmihte bulunmuştur. Mesnevî'ye bütün bu telmihler noktasından bakılacak olursa; Hz. Yûsuf (A.s.)'ın gördüğü rüya[108], kardeşlerin Hz. Yûsuf (A.s.)'ı kuyuya atmaları, sonrasında kardeşlerin babalarını ikna etmek için kurt yalanını uydurmaları[109], Hz. Yûsuf (A.s.)'ın kuyudan kuyu başına gelen bir kervan tarafından çıkarılması[110], Mısırlı kadınların Hz. Yûsuf (A.s.)'ın güzelliği karşısında ellerini kesmeleri[111], Ya'kûb (A.s.)'ın oğullarını Hz. Yûsuf (A.s)'ı bulmaları için göndermesi[112], Hz. Yûsuf (A.s.)'ın Züleyha ile evliliğinden önce Hz. Yûsuf (A.s.)'ın duası ile Züleyha'nın eski güzelliğine kavuşması[113] Hz. Ya'kûb'un gözlerinin Hz. Yûsuf (A.s.)'ın gömleğinin kokusundan açılması[114] gibi Yûsuf hikayesinin ana temalarının pek çoğunu ihtiva ettiği görülebilir. Yine Vl./XII. yüzyıl sonlarının büyük sûfi, şair ve yazarlarından olan Feridüddin Muhammed Attar'ın Mantıku't-Tayr adlı eserinde de Mesnevî'ye benzer bir durum söz konusudur. Müellif eserinde

[108] Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevî, c. 3*, Haz. Abdülbaki Gölpınarlı, İnkılap Yayınevi, İstanbul, s. 155.
[109] A.g.e. C.2 s.221-222.
[110] A.g.e. C.1, s. 474; C.2 s. 200.
[111] A.g.e. C 3 s. 116.
[112] A.g.e. C.3 s.63.
[113] A.g.e. C.6 s.198.
[114] A.g.e. C.1 s. 360; C.4 s. 600.

Hz. Ya'kûb'un Hz.Yûsuf'a olan sevgisi[115], Hz. Yûsuf'un kuyuya atılması[116], Hz. Yûsuf'un pazarda satılması[117], Hz. Yûsuf'un kardeşlerinin kıtlık zamanı Hz. Yûsuf'a gelerek buğday almaları[118], Hz. Yûsuf'un Züleyha marifeti ile zindana atılarak sopa vurulması[119], Mısır Azizi'nin Hz. Yûsuf'u satın alması ve nihayetinde Hz. Yûsuf'un kardeşlerinin huzuruna çıkarılması[120] gibi olaylara yer vermiştir. Bazı eserlerde ise Yûsuf'un hayatından bazı sahnelere yer verilmiştir. 14. yy. sonlarında "Mehmed" adlı bir müellif tarafından kaleme alınan "Işk-name" adlı eserde de Hz. Yûsuf'un pazarda satılması ve alış-veriş sırasında insanların ona talip olmaları anlatılmıştır (Mehmed, 1965: 67).

Telmihler konusunda şairlerin divanları zengin bir hazinedir. Şairlerin divanlarında yer verdikleri göndermeler üst üste konunduğunda yukarıda ifade edildiği gibi muhtasar bir Yûsuf hikaye vücuda gelebilir. Burada yalnızca Fuzûlî'nin divanı örnek olarak verilerek geçilecektir. Şair divanında, "Ken'an elinde oturan Ya'kub peygamber' in en küçük oğlu olan Yûsuf'a diğer on bir oğlundan daha fazla muhabbeti olması yüzünden kardeşlerinin kıskanarak Yûsuf'u bir kuyuya atmaları, Yûsuf'un oradan geçen bir kervan tarafından kurtarılarak Mısır'a gitmesi ve Mısır Azizine satılması, Aziz'in kansı Züleyha'nın çok güzel olan Yûsuf'a aşık olması, Züleyha'nın kendi eteğini yırtarak Yûsuf'a iftira etmesi, Yûsuf'un zindana atılması, sonra Aziz' in rüyasını tâbir ettiği için zindandan kurtarılması ve Mısır'a Aziz olması, Ya'kub'un Yûsuf'un ayrılığı ile ağlamaktan gözlerinin kör olması, Yûsuf'un gömleğini, babasının gözüne sürmesi için Mısıra gelen kardeşleri ile Ya'kub'a göndermesi ve Ya'kub'un gömlek gelmeden Yûsuf'un kokusunu duyması (Mazıoğlu, 1956:75)" hadiselerine telmihte bulunmuştur.

[115] Feridüddin Attar, *Mantık'ut-Tayr*, Çeviren Yaşar Keçeci, Kırkambar Yayınları, İstanbul,1998, s. 97.
[116] A.g.e. s.305.
[117] A.g.e. s.231.
[118] A.g.e. s.240.
[119] A.g.e. s.274.
[120] A.g.e. s.346.

Şairler tarafından farklı çağrışımlara kapı aralamak maksadıyla Yûsuf kıssasına telmihlerde bulunulan bazı kavramlar şunlardır:

- **Yûsuf-i Hurşîd/Mihr**

Yûsuf-ı hurşîdi gerçi miske satmışdı felek
Mısr-ı gerdûnda bu gün oldı ‘azîz-i kâm-rân (Nev’i-zâde Atayî)[121]

Çâh-ı arza düşicek **Yûsuf-u mihr** oldu o dem
Mâh-ı Yaʿkub-u felek külbe-i ahzân-şekil (Hayâlî, 1945: 50)

Yûsuf-ı hurşîdden ayrılmagın Yaʿkub-ı çarh
Her gice çeşm-i Züleyha gibi olur jâle-bâr (Mesihî, 1995: 165)

Ben mâr-ı zülf-i **Yûsuf-ı hurşîd-çihreyem**
Çıkmakda mihr-veş bün-i çâhumdan âfitâb (Fehîm-i Kadîm, 1991: 324)

Mâlik-i sermâye-i şevk-ı Zülehyâ ol hemân
Bir **meh-i Yûsuf-cemâle** müşterî olmak nedür (Fehîm-i Kadîm, 1991: 426)

- **Yûsuf-ı Ken’ân**

Bir kul oglunu gönül şehrine sultân ettim
Mısr idi pâdişehin **Yûsuf-i Ken’ân** ettim (Fuzulî) (Tarlan, C.2, 1985: 231)

Terâzûya urulsa nûr-ı hüsnün
Gelürsin **Yûsuf-ı Ken’ândan** artuk (Amrî, 1979: 88)

Pîrehenden ki görindi ruh-ı nûr-efşânı
Çıkdı şan çehde iken **Yûsuf-ı Kenân-şekil** (Amrî, 1979: 102)

Gehî kan yaş akar Yaʿkûb gözinden
Geh olur **Yûsuf-ı Ken'ân-ı ‘ışkdur** (Yûnus Emre)[122]

Vasluna rişte-i cân ile hâridâr oldum
Kıssa-i pire-zen-ü **Yûsuf -u Ken’ân-şekil** (Hayâlî, 1945: 50)

[121] http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10637,nevi-zade-atayipdf.pdf
[122] http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10663,metinpdf.pdf?0 Çevrimiçi 15.12.2015 Saat 21.20

Gün yüzünle Mısr-ı hüsnün **Yûsuf-ı Ken'ânı** sen
Hâtem-i laʿlünle hûbânun Süleymân hânı sen (Şâhî, 1999: 71)

Yaşlar yirine kan akıdan beyt-i hazende
Yaʿkûb bigi ey **Yûsuf-ı Kenʿanum** unutma (Şâhî, 1999: 84)

Zülfün ucıyla inüb çâh-ı zenahdânuna âh
Bendile anda niçe Yûsuf-ı Kenan görinür (Abdî, 1936: 192)

Çâh-ı zekan ki mahbes-i Mısr-ı cemâldür
Bir çâhdur ki **Yûsuf-ı Kenʿân** esîridür (Helâkî, 1982: 87)

- **Yûsuf-ı Sânî**

Bu gün o **Yûsuf-ı sânî** iner terâzûdan
Metâʿ-ı vasla anuñçün agır bahâ ister (Nev'i-zâde Atâyî)[123]

Nazîrüñ bulunur mı bir dahi ey **Yûsuf-ı sânî**
ʿAtâyî-veş meded cân virürüz bâzârı görsünler (Nev'i-zâde Atâyî)[124]

Beni kul etdi ʿaşkına bugün bir şâh-ı Kenʿânî
Mübârek ismidür Yaʿkûb ü kendü **Yûsuf-u sânî** (Hayâlî, 1945: 425)

Diye vilâyet-i Mısrun gürûh-ı aʿyânı
Cemâl-ı şâhid-i hulkına **Yûsuf-ı sânî** (Cevrî, 1981: 176)

Hatunla baş koşup zülfün gelüp ey **Yûsuf-ı sânî**
Gönül mısrında sultân oldı ʿabbâsî ʿalemlerle (Helâkî, 1982: 165)

Ey **Yûsuf-ı sânî** gel otur cân gibi tende
Tenhâ koma Yaʿkûb-ı dili beyt-i hazende (Mesîhî, 1995: 274)

Zamâne Yûsuf-ı Mısrîyi satdı ise ne gam
Yirine geldi senün gibi **Yûsuf-ı sânî** (Nev'î, 1977: 146)

Ayun on dördine benzer birinün yüzi hemân
Biri bir **Yûsuf-ı sânîdür** odur cân-ı cihân (Taşlıcalı Yahya, 1977: 205)

- **Yûsuf-ı gül-çehre**

[123] http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10637,nevi-zade-atayipdf.pdf?0 Çevrimiçi 15.12.2015 Saat 21.20
[124] http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10637,nevi-zade-atayipdf.pdf?0 Çevrimiçi 15.12.2015 Saat 21.20

Yan bassa ger ol **Yûsuf-ı gül-çehreye** agyâr
Mânend-i terâzû kefini pür-derem eyle (Nev'i-zâde Atâyî)[125]

El degül cân paralardı gabgabı nârencine
Yûsuf-u gül-çihremi ʿarz-ı Züleyhâ eylesem (Hayâlî, 1945: 271)

Yûsuf-ı gül-çihre çok ammâ ki ben kul oldugum
Mısr-ı hüsn içre 'azîz ü kâmrânumdur benüm (Helâkî, 1982: 144)

Ey **Yûsuf-ı gül-çihre** cemâlünle tecellî
Kim olmadı bir kimse temâşâsına mâlik (Nev'î, 1977: 385)

Malik-i hüsn ü beha **Yûsuf-ı gül-çihrelerün**
Ruhuna hat gelicek ipligi pâzâra çıkar (Rüşdî)(İsmail Beliğ, 1985: 155)

- **Yûsuf-ı gül**

Bahâr tâciri Mısr-i çemen ganîlerine
Bıraktı **Yûsuf-i gül** arz eyleyip gavgâ (Fuzûlî)[126]

Gül Yûsufunun eteği niçin bu kadar parçalanmıştır; bilir misin? Aşk (hava) Züleyhasının cefalarını gördüğü için (Fuzûlî)(Tarlan, 1950: 52)

Hüsn-i taʿbîr-i lafz-ı rengînüm
Yûsuf-ı gül 'ızâr-ı ma'nîdür (Cevrî, 1981: 210)

Gelince **Yûsuf-ı gül** intizâr-ı hasretden
Agardı dîde-i Yaʿkûb gibi her jâle (Mesîhî, 1995: 34)

Kana boyandı çü **gül Yûsufinun** pireheni
Gözi ag eyledi Yaʿkûb gibi yâsemeni (Mesîhî, 1995: 278)

- **Zindan**

Yûsuf ile çâha inen terâziye altın uran
Kafesini basaduran Mısr'ın ıssı sultan benim (Yûnus Emre, 1977: 58)

[125] http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10637,nevi-zade-atayipdf.pdf?0 Çevrimiçi 15.12.2015 Saat 21.20
[126] *Fuzûlî Divanı*, Kaside der Tevhid-i Hazret-i Bâri

Çemen bezmine revnak vermeğe gül gonceden çıktı
Müzeyyen kılmak için Mısr'ı Yûsuf çıktı **zindândan** (Fuzûlî)[127]

Dil zenahdâna eger düşdi te'essüf kılma
Dutalum Yûsuf idi hak ana **zindân** yazmış (Kadı Burhanettin, 1980: 266)

- **Yûsuf-cemâl**

Dün gice gördüm yatur koynumda ol **Yûsuf-cemâl**
Bu düşün zevkın kişi yâ Rab nice tabîr ide (Amrî, 1979: 140)

Hasret-i zülf ü zenahdânunla ey **Yûsuf-cemâl**
Rişte-i cân gönlüme bend ü cihân zindan olur (Amrî, 1979: 69)

Ey **Yûsuf-u cemâl** dem-âlûde olalı
Pirâhenün ʿalâmeti çeşm-i pederdedür (Hayâlî, 1945: 141)

Cemâl-i Yûsuf içün yaralandı ise eller
Benüm nigârum içün başlar gider elden (Hayâlî, 1945: 337)

Hasretinden sen şaçı reyhânun ey **Yûsuf-cemâl**
Yâseminün gözleri Yaʿkûb-veş oldı sefîd (Mesîhî, 1995: 139)

- **Yûsuf-likâ**

Stanbul ol şeh-i **Yûsuf-likâsuz**
Hemân üstü açuk zindâna benzer (Hayâlî, 1945: 56)

Virdi revâc-ı hüsn ü bahâ dil-rübâlara
El virmez oldı nakd-ı dil ü cân gedâlara
Kimdür ki müşterî geçe **Yûsuf-likâlara** (Cevrî, 1981: 362)

- **Yûsuf-sûret**

Nakşını **sûret-i Yûsufda** iderdi tasvîr
Şâhid-i hulk-ı dil-ârâsını görse Bihzâd (Cevrî, 1981: 92)

Kilk-i kudret nakş-ı hüsnün evvelâ
Sûret-i Yûsufda tahrîr eylemiş (Şâhî, 1999: 41)

[127] *Fuzûlî Divanı*, Kasîde der Hakk-i İbrâhim Beg.

- **Külbe-i Ahzân/ Beyt-i(ü'l) Hazen/Ahzen**

Çâh-ı arza düşicek Yûsuf-u mihr oldu o dem
Mâh-ı Yaʿkub-u felek **külbe-i ahzân**-şekil (Hayâlî, 1945: 50)

Yaşlar yirine kan akıdan **beyt-i hazende**
Yaʿkûb bigi ey Yûsuf-ı Kenʿanum unutma (Şâhî, 1999: 84)

Ten-i hakiden iste ruh-ı pâki her dem ey Yahyâ
Visâli kıssasını Yûsufun **beytü'l-hazenden** sor (Taşlıcalı Yahya, 1977: 364)

- **Yûsuf-ı Hüsn**

Dögünsem n'ola taşlarla bugün ol **Yûsuf-u hüsnün**
Kefine kim direm korsa terâzu-vâr mâ'ildür (Hayâlî, 1945: 123)

Dil-i pür-âteş-i uşşâktır çünkim harîdârı
Nola ol **Yûsuf-ı hüsnün** olursa germ bâzârı (Şeyhülislam Bahâyî)(Tolasa, 1979: 226)

Bâzâr-ı belâda müşterî oldu bu cân
Bir **Yûsuf-i hüsne** bî-ser ü bî-sâmân (Şeyhülislam Bahâyî) (Tolasa, 1979: 236)

Sürhî-i dide-i Yaʿkûb-ı dil iy **Yûsuf-ı hüsn**
Fikr-i pirâhen-i âlûde-be-hûnundandır (Şeyhülislam Esad, 1997: 207)

- **Yûsuf-ı Mısr**

Kul imiş bir boyu âzâde efendi sevdüm
Korkaram **Yûsuf-u Mısrî** gibi bâzâra düşe (Hayâlî, 1945: 358)

Söylenmez oldı **Yûsuf-ı Mısrî** hikâyeti
Bu hüsn-i bî-misâl ile sensin bu gün mesel (Cevrî, 1981: 241)

Satardı **Yûsuf-ı Mısr** olsa bir dilim nâna
Biri birini bu kaht-ı keremde ihvânı (Nev'i-zâde Atâyî)[128]

Ehl yanında terâzidan iner şol hûb kim
Yûsuf-ı Mısrî gibi kendözini ağır tutar (Mesihi, 1995: 146)

[128] http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10637,nevi-zade-atayipdf.pdf?0 Çevrimiçi 15.12.2015 Saat 21.20

Sen **Yûsuf-ı Mısrî** vü banadur zenâhun çâh
Yûsuflığı pes çâh ile kılalum efendi (Kadı Burhanettin, 1980: 125)

- **Yûsuf -ı vakt/zaman/devran**

Salsa çâh-ı hasede ger bizi ihvân-ı vefâ
Yûsuf-u vakt olub mihnet-i çâhı çekelüm (Hayâlî, 1945: 277)

Sen **Yûsuf-ı devrânsın** u Yaʿkûbı zemân ben
Pirâhenünün tıybını Yaʿkûba irişdür (Kadı Burhanettin, 1980: 306)

Ey **Yûsuf-ı zamân** bize kızlıkta kıl meded
Mâhî gibi cihân biri birin yemek umar (Taşlıcalı Yahyâ, 1977: 106)

Ger binde birini yazam ey **Yûsuf-ı zamân**
Yazmakda vasf-ı hüsnüni aciz kalam senün (Taşlıcalı Yahyâ, 1977: 426)

- **Züleyhâ-yı Zamân**

Dilbere mâ'il olan merd gerek bü'l-hevesâ
Her **Züleyhâ-yı zamâna** gam-ı Yûsuf ne belâ (Fehîm-i Kadîm, 1991: 310)

Mâ'il değiliz vasl-ı **Zelihâ-yı zamâna**
Yûsuf gibi üftâde-i peygûle-i çâhız (Şeyhülislam Esad, 1997: 220)

Züleyhâ-yı cihândan çekdi dâmen Yûsuf-ı Nâbî[129]

- **Yûsuf-ı Cân**

Yaʿkûb-ı dilün gözlerin ey **Yûsuf-ı cânum**
Rahm eyle hemân di açayın pirehenümle (Şâhî, 1999: 84)

Nefsün cefâlarından **cân Yûsufuna** gam yok
Olur ʿAzizi Mısrun çâh-ı belâda yatmaz (Hayâlî, 1945: 201)

- **Yûsuf'un Gömleği**

Peder-i dil-i hazînün gözin ag idüp te'essüf
Ne içün boyandı kana ʿacaba **kamîs-i Yûsuf** (Mesîhî, 1995: 194)

[129] Urfalı şair Nâbî'nin vefatı üzerine yazılan tarih mısraıdır (Nabi, 1996: 39).

Ak sancak kıldı lstanbulu rûşen nitekim
Dîde-i Yaʿkûbu açdı **Yûsufun pirâheni** (Hayâlî, 1945: 430)

Sensiz ey **Yûsuf-ı gül-pîrehenim** câme-i ten
Zahmurur cismime pirâhen-i mesmûm gibi (Nedim, 1951: 346)

Seyr-i gülşen eylese gönlekçek ol nâzük-beden
Gonca-veş çâk eyler idi **Yûsuf-ı gül pîrehen** (Helâkî, 1982: 29)

- **Hayâl Yûsufu**

Saʿâdet Mısrınun sultânısın gün gibi rûşensin
Hayâlün Yûsuf'una mesken olmuş tîre çâhem ben (Hayâlî, 1945: 312)

Oldı Ya'kûb-ı câna mûnis-i rûh
Fikr-ı Yûsuf la zikr-i yâ esefâ (Helâkî, 1982: 43)

Yûsufistân-ı hayâl olmayıcak vasfında
Neyle maʿmûr ola hâtır denilen beyt-i hazen (Nedim, 1951: 8)

2. BÖLÜM

ESERİN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

2.1. Adı

Eserin adına metin içinde iki kez yer verilmiştir. Eser klasik manada bir Yûsuf u Züleyha metnidir. Ancak metnimizden önce ya da sonra kaleme alınan eserlerin adlandırılması ya "Kıssa-i Yûsuf" şeklinde olup yalnızca Yûsuf'un ismi zikredilmiş ya da Yûsuf'un ve Züleyha'nın isimleri zikredilerek iki kahramanlı bir adlandırma yoluna gidilmiştir. Eserimizin adında metinde geçen iki kahramanın adı zikredilmiş olmasına karşın diğerlerinden farklı olarak baba olan Ya'kûb ile oğul olan Yûsuf'un adları zikredilmiştir: Haẕā Hikāyet-i Yaʿḳūb u Yūsuf ʿAleyhi'sselām. Bu adlandırmanın sebebi konunun işlendiği bölümde çok fazla detaya yer verilmeden Ya'kûb'un, devamında ise ayrıntılarıyla Yûsuf'un hikayesine yer verilmesidir.

Eserin adı, ilk olarak "2a" numaralı sayfanın üst tarafında bir kısmı silik olmakla beraber kırmızı kalemle yazılmıştır. Kırmızı kalemin metinde yalnızca burada kullanılmış olması, yazılan bu başlığın yazı karakteri açısında bütün metinle bir bütünlük arz etmemesi başlığın sonradan yazıldığını akıllara getirmektedir.

Eser adının geçtiği ikinci yer ise kırmızı kalemle yazılan başlığın hemen altındaki 2a/120 numaralı beyittir. Burada "Haẕā Hikāyet-i Yaʿḳūb u Yūsuf ʿAleyhi'sselām" ibaresine yer verilmiştir. Kırmızı kalemin sonradan kullanılmış olmasından hareketle 120. beyitte geçen ifadenin ilk olarak yazılan başlık olduğu düşünülmektedir. Bu düşüncenin sebebi bu başlığın yazı karakterinin metnin bütününde kullanılan yazı karakteriyle gösterdiği uygunluktur.

Bu başlıklar dışında, eserin konusunu okuyucuya veya dinleyicilere hatırlatacak "Yûsuf'un destanı", "Kıssa-ı Yûsuf" "Destân-ı Yûsuf" gibi ibarelere yer verilmiştir:

Dilĕrem-ki **Yūsuf'uñ destānın**
Naṣīb eyle diye[yi]m gülsitānın (3)

Yahūdīler nizāʿ itdiler ʿÖmer'le
Didiler **ḳıṣṣa-i Yūsuf'dur** evlā (30)

Haẕā **destān-ı Yūsuf**
Bu destān **Yūsuf'ıñ destānıdur** (1496)

Geldük imdi **Yūsuf'uñ destānına**
Vir ṣalavāt Muṣṭafā'nıñ cānına (2055)

Metnin içinde farklı beyit aralıklarıyla bir başlık hüviyeti arz eden yukarıdaki ibarelerin kullanılması eserin meclislerde okunmak üzere kaleme alındığı fikrini desteklemektedir. Bu başlıklar adeta meclisin her toplanışında konuya giriş mahiyetindeki ifadelerdir. Böyle bir girişten sonra konuya geçilmektedir.

Ayrıca, amacının yazma eserin kütüphanede tasnif edilebilmesi olarak düşündüğümüz bir sebepten ötürü cildinden sonra gelen boş sayfaya kırmızı kalemle Latin harfleriyle "Yûsuf ve Yakup Peygamberin Hikayesi" şeklinde bir ifade kaydedilmiştir.

Bizden önce eserin farklı nüshalarını çalışan araştırmacılar, eserin adlandırmasında farklı yollar izlemişlerdir. Eserin adı, bitirme tezi olarak hazırlanan bir çalışmada "Dâsitân-ı Yûsuf Aleyhisselâm" (1962), 2004 yılında hazırlanan yüksek lisans tezinde yalnızca "Yûsuf u Zeliha", 2012 yılında hazırlanan yüksek lisans tezinde "Garîb'in Yûsuf u Züleyhâ'sı", 2005'te yayınlanan bir makale'de "Tâib ve Yûsuf u Züleyhası", 2007 yılında yayınlanan bir makalede "Nahîfî'nin Yûsuf u Zelîhâ Mesnevisi", 2011 ve 2014 yıllarında iki farklı kişi tarafından yayınlanan, eserin nüshalarının tanıtıldığı bu makalelerde ise "İbn-i Abbas'tan Rivayet Edilen Yûsuf u Züleyha Hikayesi" şeklinde adlandırmaların yapıldığı görülmektedir.

2.2. Yazarı

Eserin yazarı hakkında eserde herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Sadece eserin 108b numaralı varağında bulunan ketebe kaydında "kâtibü'l hurûf" diye bir ibare geçmektedir. Bu ibarenin kelime anlamı "harflerin yazarı" anlamına gelmekte

olup müstensihi karşılamaktadır. Dolayısıyla eserde açıkça ifade edilmeyen bu durum eserden hareketle çeşitli tahminlere konu olmuştur. Çalışmamız dışında eserin farklı nüshaları bağlamında yapılan çalışmalarda eserin yazarı hakkında dört farklı yol takip edildiği görülmüştür. 1963 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde bitirme tezi olarak yapılan çalışmada eserin yazarı tayin edilmemiş, çalışma "Müellifi Meçhûl Dâsitân-ı Yûsuf Aleyhisselam" adıyla yayınlanmıştır.[130] 2004 yılında Mehtap Kaşkaya tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanan çalışma[131] ile Sibel Üst tarafından yayınlanan makalede[132] eserin yazarı "Nahifî" olarak kaydedilmiştir. Her iki çalışmada da Bosna Hersek'in ismi bilinmeyen bir kütüphanesinde bulunan eserin Türk Dil Kurumu tarafından temin edilen fotokopi sureti kullanılmıştır. Tezde ifade edilmemiş olup yazılan makalede şu beyitten hareketle eserin "Nahifî" adlı müellife ait olduğu bilgisine yer verilmiştir:

Añalar burada bu ben żaʿīfi
Diyeler kim İlāhį şol **Naḥifį** (1b/14)

Ḳamu ṣuçlarını ʿafv eyle anuñ
Daḫı niyyetin āsān eyle anuñ (1b/15)

Dilerem ben de anlaruñ ḳamusın
Veresin bunda vü anda umusın (1b/16)

Çalışmanın 1b/14'ün sonunda yer alan "naḥif" kelimesi bir mahlas olarak kabul edilmiş ve eserin bu mahlası taşıyan bir müellife ait olduğunu düşünülmüştür. Ancak 1b/14'de geçen beyite dikkatle bakıldığında "naḥif" kelimesi, önceki mısranın sonunda yer alan "żaʿīf" kelimesine hem kafiye açısından uyum sağlamakta hem de

[130] Yüksel Sungur, "Müellifi Meçhûl Dâsitân-ı Yûsuf Aleyhisselam Mesnevisi Üzerine Bir İnceleme", Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 1963, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü nu. 601.

[131] Mehtap Kaşkaya, Yûsuf u Zeliha, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2004.

[132] Sibel Üst, "Nahifi'nin Yusuf ve Zeliha Mesnevisi" *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 2/4,* 2007.

tevazu, alçakgönüllülük, mahviyet ifadesi olarak kullanılmaktadır. Bu kelimeden hareketle eserin "Nahîfî" adlı bir müellife ait olduğunu ifade etmek oldukça zor görünmektedir. Çünkü farklı edebi ve tarihi eserlerde bu iki kelimenin hem ses hem de anlam uygunluğu dolayısıyla ikileme gibi kullanıldığı, manzum ve mensur eserlerde paralellik arz etmesi için tercih edildiği görülmektedir. Evliya Çelebi'nin Seyahat-namesi'nde bu iki kelime on farklı yerde "zaif u nahif" tamlaması şeklinde kullanılmıştır: "Bazı cüssedar âdem yıldırım gibi geçer, bazı zaif ve nahif âdem geçemeyüb hicap ider (Evliya Çelebi, 1938: 193)." "Ve Şeyh Ali Mağzi Ol dahi bir mağarada sakindir, zaif ve nahif bir âdemdir (Evliya Çelebi, 1938: 573)." "Ol kadar zaif ve nahir kavmdir kim derilerinden üstühanları zahirdir. (Evliya Çelebi, 1938: 855)." Bu kullanımlarda, kelimenin "bedeni olarak gücün az olması, düşkün olma hali" anlamında kullanıldığı görülür. Bu kullanım yanında kelimenin beyitte ifade edilen alçakgönüllülüğün bir ifadesi olarak da kullanıldığı metinler vardır: "Ben zâif ü nahîf dahi hem ol üstâdlardan işitdügümden ve öğrendigimden şikeste vü beste kuvvetim yetdügi mikdar didüm (Kırşehirli Yûsuf bin Nizameddin, 2014: 48)."

Manzum metinlerde de kafiyeyi sağlamak için kullanıldığı görülmektedir:

> Döndü yüz dert ile **za'îf** eşşek
> Zar ü dilhaste vü **nahîf** eşşek (Olgun, 1949:41)
>
> Mâlik-i reyyān pir oldı **za'îf**
> Kuvveti kalmadı çün oldı **nahîf** (Cin, 2011: 47-58)

Eseri Nahîfî'ye atfeden diğer çalışmada edebiyat tarihimizde geçen üç farklı Nahîfî'nin hayatları ve eserleri hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Ancak tanıtımı yapılan müelliflerden hiçbirinin "Yûsuf u Zeliha" adlı bir eserlerinin bulunmadığı, dolayısıyla eserin bu şahsiyetler dışında başka bir "Nahîfî" mahlaslı kişiye ait olduğu sonucuna varılmıştır (Kaşkaya, 2004: 5).

Araştırmacıların eserin yazarının "Nahîfî" adlı bir kişi ait olduğunu düşünmelerinin sebebi Millî Kütüphane yazmalar veri tabanında bulunan bir Yûsuf u

Zeliha metninin yazarının "Nahîfî" olarak kaydedilmiş olması düşünülebilir. Eser 06 Hk 2073/1 kayıt numarası ile kaydedilmiştir. Eserin yazarı hanesinde "Nahîfî", müstensihi olarak da Tuzlalı Hasan Efendi adı geçmektedir. Eserin istinsah tarihi H.1181/M.1766'dir. Yazmanın üçüncü varağında mahlas olarak düşünülen ibare şu şekilde geçmektedir:

Añalar burada bu ben żaʿīfi
Diyeler kim İlāhį şol **Naḫifį** (3b/2)

Ḳamu ṣuçlarını ʿafv eyle anuñ
Daḫı niyyetin āsān eyle anuñ (3b/3)

Dilerem bende anlaruñ ḳamusın
Veresin bunda vü anda umusın (3b/4)

Yazma eserde mahlas olarak düşünülen kelimenin altı çizilmiştir. Ancak bu çizme işleminin sonradan yapıldığı aşikârdır. Çünkü dikkatli bakıldığında yazma esere sonradan verilen sayfa numaralarının yazıldığı kalem ile mahlas olduğu düşünülen kelimenin altının çizildiği kalem aynı kalemdir.

Millî Kütüphanedeki yazma eserin 3b/2 numaralı beytinde nahif sözcüğü "ḫ" sesi ile yazılmıştır. Kelime bu şekilde yazıldığında karşımıza çıkan anlamı "genizden gelen ses"tir. Ancak kelimede bulunan h sesinin müstensih hatası ile "ḫ" şeklinde yazıldığı aslında olması gereken sesin "ḥ" sesi olduğu düşünülmektedir. Çünkü kelimeyi bu şekilde transkiribe edecek olursak beytin ilk mısraının sonunda yer alan "żaʿīf" kelimesi ile "naḥīf" kelimesi arasında hem ses benzerlikleri hem de anlamları yönünden bir uyumluluk olduğu görülebilir. Nitekim bizim metnimizde de yukarıda geçen beyit "ḥ" şeklindedir:

Añalar burada bu ben żaʿīfi
Diyĕler kim İlahī şol **naḥīfi** (22)

Ḳamu ṣuclarını ʿafv eyle anıñ
[Daḫı] niyyetin āsān eyle anıñ (23)

Dilĕrem ben-de anlarıñ ḳamusın
Viresin bunda vü anda umusın (24)

Dolayısıyla eserin "Nahifi" adlı bir müellife ait olduğu düşünce uzak bir ihtimal olduğu ortadadır. Diğer taraftan eserin farklı nüshalarında mahlas olarak düşünülen kelimenin içinde bulunduğu beyit şu şekilde geçmektedir:

Añalar buyur diyü ben żaʿ[ī]fi
Diyĕler kim İlāhī şol **ṣad[ī]ḳı**

Añalar burada bu ben żaʿīfi
Diyĕler kim İlāhī şol **ḥanīfi** (Karakaya, 2012: 48-49)

Bu farklılık bağlamında değerlendirecek olursak eserin "Nahîfî" adlı bir müellife atfedilemeyeceği, kelimenin zayıf kelimesi ile kafiye oluşturmak maksadıyla oraya yerleştirilmiş olduğu sonucu çıkmaktadır.

Eserin yazarı hakkındaki diğer bir görüş, Gönül Ayan tarafından yapılan bir çalışmada ifade edilmiştir. Bu çalışmaya göre eser Diyarbakırlı şairlerden "Mehmet Tahir" adlı "Taib" mahlaslı bir şaire aittir. Eseri yazanın "Tâ'îb" mahlasını kullanması, eserin Diyarbakır'da ele geçmesi, Tâ'îb mahlasını kullanan bir şairin doğum yılının eserin istinsah tarihi ile yakınlık göstermesi gibi mülahazalarla eseri Diyarbakırlı Tâ'îb'in kaleme aldığı düşünülmüştür (Ayan, 2005: 73-84). Çalıştığımız nüshada "Tâ'îb" ya da buna benzer herhangi bir mahlasa rastlanmamıştır.

Eserin yazarı hakkındaki son görüş müellifin "Garib/Karib" mahlaslı/adlı bir kişiye ait olduğudur. Bu görüş ilk olarak Halide C. Dolu tarafından ortaya atılmıştır (Dolu, 1952: 435). Araştırmacı çalışmasında bu eserden bahsettikten sonra eserin müellifi konusunda biraz da ihtiyatlı davranarak "Müellif adını, şimdilik büyük bir ihtiyatla Garîb olarak kabul etmek zorundayız." der. Bu görüşünü desteklemek için metni hareketlendirmek ve canlılık katmak amacıyla hikâyenin kahramanlarının ağzından söylenen şiir parçalarının son beyitlerinde yer alan umumiyetle "Garîb" ve

daha az olarak da "Karîb" mahlası veyahut ismi gibi kullanılmış ibareleri gösterir (Dolu, 1952: 435).

Şairler mahlaslarını tayin ve tespit ederken çok farklı değişkenleri göz önünde bulundurabilir. Mahlasın tayininde bazen divan şiirinde kullanılan kültür unsurlarından istifade edilebildiği gibi bazen de şairin şahsi durumunu, psikolojisini yansıtan mahlasların tercih edildiği görülmektedir (Yıldırım, 2006: 44-45). "Garib/Karib" de mütevazılığı, kendini küçük görmeyi, alçakgönüllüğü, mahviyeti ifade eden bir mahlas olarak seçilmiş olabilir. Esere yerleştirilmiş yirmi sekiz gazelin sekizinde ya son beyitte ya da son beyitten bir önceki beyitte "Garib" ve bir gazelde de "Karib" ibaresine rastlanmıştır. Elimizde bulunan nüshaya göre tespit ettiğimiz Garib/Karib mahlası ya da isminin geçtiği gazellerdeki beyitler şunlardır:

N'eylesün ol yaḳdı firḳat ayrılıḳ
Yā **ġarībiñ** gözi yaşın kim bile (346)

Ben **ġarībi** böyle derde uġradım
Baña neden ötrü kin dutdıñız (357)

Ben **ḳarīb** iftādeñi hicrāna ṣalma gel meded
Hicriñi vuṣlata degşür ey bizi yekṣān iden (751)

Ben **ġarībin** sen-de ġarībsin Yūsuf
Derd-i hem-firḳatde yeksān olduġum (1069)

Ben **ġarīb** bunuñ-la eglĕnürem
Zīrā bildim dünyā[dur] fānī yalan (1329)

Derdümi söylemege bir kimse yoḳ
[Ben] **ġarīb** āvāre düşdüm n'ideyin (1344)

Ey **ġarīb** sen medh idemezsin anı
ʿAḳl aña irişmez ol mestān olur (1686)

Ben **ġarīb** avāre düşdim aġlarım
Ey benim ḳutlu ṭaġım ḳandasın (2491)

Ben **ġarīb[i]** aġlar-iken güldüren

Düşmişiñ elin alan yuvrucağım (2529)

Murabba-i mütekerrirlerde “garib” ibaresinin geçtiği beyitler ise şunlardır:

Derd-i firḳat ile yanan iñiler
Ḥasret ateşine yanan iñiler (2138)

İñiler **ġarīb** firḳatden iñiler
İniler āh n’ideyin diyi diyi (2139)

Dile sen-de Ḥaḳḳ’a ʿāşıḳ olasın
ʿĀşıḳıñ [derdini] ol vaḳt bilesin (1228)

Bir **ġarībsin** ne-gerek [sen] gülesin
Key ṣaḳın ʿāşıḳlara ṭaʿn eyleme (1229)

Söz konusu edilen beyitlerde geçen “Garib” ya da “Karib” sözcüğünün beyitte ifade edilen durum içerisinde zavallılığı, kimsesizliği, gurbette olma hali ile aşina bir kimse bulamama hallerinde kullanılmış olabileceği akıllara gelmektedir. Çünkü kahramanların ağzından söylenen bu beyitlerde uğranılan olumsuz bir durum karşısında ona güç yetirememe ve bu durumdan şikayetçi olma hali göze çarpmaktadır. Üstesinden gelinememiş farklı durumlar karşısında hikaye kahramanları kendilerini çaresiz, güçsüz “garib” hissetmiş olma durumları söz konusu olabilir. Dolayısıyla bu ibarelerin bir isim/mahlas olarak düşünülmesi için daha güçlü karinelere ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca bu tarz, mesnevilerin içerisinde kullanılan gazellerde şairlerin mahlaslarını kullanmaları sık karşılaşılan bir durum değildir. Bu gazellerde ya ağzından söylenen kahramanın adı yer alır ya da herhangi bir isme yer verilmez (Ünver, 1986:445-446).

Eserde kahramanların ağzından söylenen gazeller yanında bizzat şair, olayların anlatımı sırasında mesnevi nazım biçimini bir tarafa bırakarak gazel türü üzerinden eserine devam ettiği görülür. İşte böyle bir gazelin son beytinde şairin açıkça seslenerek “Ey Garib” ifadesini kullanması bu kelimenin şairin mahlası ya da adı olabileceğini düşündürmüştür. Ancak burada da güzelliği ifade etmeye güç

yetirememe, onu kıymetince anlatamama anlamında alçakgönüllüğü ifade etmek söz konusu edilmiş olabilir.

Çünki Yūsuf Mışr iline ḫān olur
Hem otuz yaşında ol sulṭān olur

Tañrı aña virmiş-idi ḫuṻb cemāl
Yüzüni gören kişi ḫayrān olur

Yüzüni görse anıñ bedr olmış ay
Kendi ḫüsnine dönüb bişmān olur

Leyli dirken Mecnūn anı görmedi
Unudup Leylā'sını dīvāne_olur

Gülü bülbül medh iderken görse anı
Gül buyurmış-idi işi efġān olur

Dünyāya ancılayın ḫuṻb gelmedi
Anıñ-[i]çün ʿāleme destān olur

Ey ġarīb sen medh idemezsin anı
ʿAḳl aña irişmez ol mestān olur (1680-1686)

Yukarıda ifade edilen gerekçeler bağlamında eserin "Garib" veya "Karib" adlı/mahlaslı bir kişiye aidiyeti fikrine katılmamaktayız. Eserde herhangi bir isme de rastlanmadığı için eserin yazarı için "Müellifi Meçhul" ifadesinin daha doğru olacağı değerlendirilmiştir.

Eserin son 130 beyti bu beyitlerden öncekilerle dil ve üslup açısından bir birliktelik göstermemektedir. Söz konusu beyitlerde metnin diğer beyitlerine göre dil ağırlaşmış, Arapça Farsça kelime sayısı artmıştır. Ayrıca sanatlı bir dil kullanılmaya başlanmıştır. Bu durumlar göz ününe alınıp bir araştırma yapılmış ve bu beyitlerin 15. yy Yûsuf u Züleyha yazarlarından olan Hamdî'nin Yûsuf u Züleyha mesnevisinin son kısımlarının aynen alınarak eserin sonuna eklenmiş olduğu görülmüştür. Buradan hareketle çalıştığımız eserin yazarını ifade ederken iki farklı müellifin olduğunu belirtmemiz gerekmektedir.

Eserin sekiz nüshası ile tenkitli bir metin hazırlayan Burcu Karakaya da şairin adını "Garib" olarak kabul etmiştir (Karakaya, 2012:50).

2.3. Yazıldığı Yer

Eser, günümüzde Çankırı ilinin güneybatısında yer alan "Şabanözü" ilçesinde kaleme alınmıştır. Bu bilgi metnin sonunda eserden bağımsız olarak kaleme alınan altı satırlık, metnin sonu gittikçe kısalan satırlar halinde üçgen bir form arz eden ketebe kaydında yer almaktadır. Bu kayıtta "Karye Şabanözü" ibaresinden eserin yazıldığı yer hakkında bilgi sahibi olmaktayız.

2.4. Yazıldığı Dönem ve Dil Özellikleri

2.4.1. Yazıldığı Dönem

Eserin yazıldığı yıl hakkında ne ana metinde ne de ketebe kaydında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Metnin genel özellikleri bağlamında eserin hangi yüzyılda yazıldığı ve çalıştığımız nüshanın istinsah tarihi hakkında tahminî bir yüzyıldan bahsedilebilir.

Bizden önce metnin farklı nüshaları üzerinde çalışma gerçekleştiren araştırmacılar, eserin yazıldığı yüzyılın belirtilmesinde iki farklı görüşü ortaya koymuşlardır. Birincisine göre eser, "dil özellikleri açısından bakıldığında 15. yy yazıldığı, Eski Anadolu Türkçesinin son dönemine ait dil özellikleri"[133] taşıdığı, "Eski Anadolu Türkçesi dil özellikleri gösterdiği"[134] ve " eserin 14. yy'da kaleme

[133] Mehtap Kaşkaya, *Yûsuf u Zelîhâ,* Cumhuriyet Üniversitesi SBE, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2004, s. 7; Sibel Üst, "Nahîfî'nin Yûsuf u Zelîhâ Mesnevisi", *Turkish Studies, Volume 2/4,* 2007, s.824.

[134] Ali Cin "İbn-i Abbas'tan Rivayet Edilen Bir Yusuf ve Züleyha Hikâyesi" *Mediterranean Journal of Humanities I/2, 2011*, 47; Kudret Safa Gümüş, "İbn-i Abbas'tan Rivâyet Edilen Yusûf u Züleyha Hikâyesinin Nüshaları Ve Nüshalardan Hareketle Eserin Değerlendirilmesi", *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi Yıl : 2014 Cilt :12 Sayı :1,* s.254.

alındığı"[135] kaydedilmiştir. Bu konudaki diğer görüş ise yalnızca Gönül Ayan tarafından ortaya atılmıştır. Gönül Ayan 2005'te yazdığı makalede hususi kütüphanesinde "Tâib" adlı bir müellife ait Yûsuf u Züleyha mesnevisinden bahseder. Eserin Diyarbakır'da bulunması sebebiyle Diyarbakırlı şairler arasında bu isim aranmış ve Ali Emirî Efendi tarafından kaleme alınan "Tezkire-i Şuarâ-yı Amid"de 1789-1857 yılları arasında yaşamış, asıl ismi "Mehmet Tahir" olan, döneminde şarkı ve gazelleriyle tanınmış ve "Tâib" mahlasını kullanan bir şair tespit edilerek eser ona atfedilmiştir. Metnimizin farklı bir nüshası olarak kabul etiğimiz bu çalışmaya göre eserin yazıldığı tarih 19. yy'dır (Ayan, 2005: 73-84).

Üzerinde çalıştığımız nüshanın dil özellikleri ile tercih edilen sözcük kadrosu ele alınıp incelendiğinde eserin Eski Anadolu Türkçesi dönemi eserleri arasında sayılabileceği değerlendirilmiştir.

Diğer taraftan eserin ne zaman istinsah edildiği hakkında ketebe kaydı da dâhil olmak üzere hiçbir yerde bir bilgi bulunmamaktadır. Eserin son kısmında yer alan 130 beytin Hamdî'nin Yûsuf u Züleyha mesnevisinden alınmış olması eserin en erken 15. yy'da istinsah edilmiş olabileceği düşündürmektedir. Ancak net bir istinsah tarihinden bahsetmek söz konusu değildir.

Eserin yazıldığı yıl belirtilmemesine rağmen ketebe kaydında yer alan "ezine irtesi" ve "vaktü'l asr" ibareleri ile eserin cumartesi günü ve ikindi vaktinde tamamlandığı tespit edilmiştir.

2.4.2. Dil Özellikleri

Eski Anadolu Türkçesi, 13. yüzyılda başlar ve 16. yüzyıl başlarına dek sürer. 16. yüzyılda yerini Osmanlı Türkçesine bırakır (Ercilasun, 2007:438). Ancak dil, kültür, edebiyat gibi sınırları tam olarak tayin edilemeyen kavramlarda kesin çizgilerle yüzyıllara veya isimlendirmelere ayırmak mümkün olamamaktadır.

[135] Burcu Karakaya, *Garîb'in Yûsuf u Züleyhası, (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)* Ahi Evren Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir, 2012.

Türkçenin metinlerle takip edilebilen ilk dönemi olan Eski Türkçe Dönemi ile Eski Anadolu Türkçesi Dönemi arasında yüzyıllar olmasına rağmen Eski Türkçe dil özellikleri metnimize yansımıştır.

Eski Türkçe de kelime başı t / ṭ' ler devrenin sonuna doğru yerlerini -d sesine bırakmaya başlamıştır. Ancak Eski Anadolu Türkçesinde durum açık değildir (Timurtaş, 1990: 423). Müstensihin bilgisine ve dikkatine göre söz konusu durumda farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Aynı nüshada hatta aynı sayfada bir kelimenin iki şekli de görülebilir. ṭaġıtdı ḥurmasın (227), dağıtmaya (800); boyı servi ṭalı (1098), servi dalı (1175), Nice servi ṭalınıñ (2152); ṭoḳunmadan (318), doḳuna (310); ṭonlarını ṣoyuna (654), don (2487); ṭoyuyururdı ol (1733), doyurdı (1733); Ṭoḳuzuñuz (2239), doḳuz (1002); danımayub (259), ṭanuġum (1263); durdı (506), ṭurdı (628); Titrediler (2264), Ditredi (474); dutmañ (888) ṭutmadı (980); ṭaḳınur (1669), daḳub (2063); tükenmedi (637), dükene (989).

Bunlar dışında yalnızca "ṭ" sesi ile yazılan örnekler de vardır. ṭaġlarda (44), ṭavarı (81), ṭaġlara (372), ṭamarların (1088), (yüregini) ṭaġladı (1524), ṭoġdı (96), ṭoġrı gider (102), ṭolaşmışam (1174), ṭoġan (1296).

ET' de ilk hece sonundaki g ve ġ' lar korunur. ET' deki bu özellik EAT' de devam etmiştir (Ercilasun, 2007: 174). Aġladı (2283), ṣaġdur (2334), ṣaġlığını (2344), baġladılar (2419), ṭaġlara (372), oġlumı (399), oġlanlarını (405),

Kelime yapım ekleri başındaki g/ġ ünsüzlerinin yer yer korunduğu görülmektedir. Ḳacaġandur (482), dirgüren (726), irgüren (1481).

Seyrek olarak Eski Türkçede kullanılan -dın, -din uzaklaşma hal ekinin kullanıldığı görülmektedir. Oğlundın (2511), öñdin (2515).

1. ve 2. şahıs çekimindeki görülen geçmiş zaman ekinin, genitif ekinin ve çokluk şahıs iyelik eklerinin yuvarlak şekilleri yanında düz şekillerinin de kullanıldığı görülmektedir. gördüm (192), gördim (982); Yaʿḳūb'ıñ (122),

Yaʿḳūb’uñ (78); cümlemiz (1500), cümlemüz (1914); duʿāñız (969), yüküñüz (1986).

Zamir kaynaklı 2. çokluk şahıs eki -sınız bazen haploloji sebebiyle –sız şeklinde bazen de iyelik kaynaklı 2. çokluk şahıs eki ile 2. çokluk şahıs emir ekinin analojisiyle -sıñız şeklinde yazıldığı görülmektedir. Gidesiz (2446), iletesiz (2446), götüresiz (198), idersiñiz (2415), dirsiñiz (2415).

Geçmiş zaman partisibi olan -duk ve isimden isim yapma eki olan -lu ve -luġ bazen düz vokalli olarak da yazılmıştır. Söyledigi (564), sevdigim (816), yaralıdur (1541), ṣaclı (46).

Eserde atıf vavı ile yapılması gereken bazı tamlamalar izafet tamlaması gibi “ى” “ye” ile yazılmıştır. Bu durumdaki bazı yapılarda tamlama içerisindeki kelimelerin belirtme hal ekiyle iki ayrı kelime gibi okunması da mümkündür. cismi cānıña (140), ḫayrı duʿāyı (21), miski ʿanberden (875), carḫı felek (879), ʿahdi peymān (955), ḥorı ḥaḳir (1356), ṭaġı ṭaşlar (2122).

Eserde izafet tamlaması ile kurulması gereken bazı yapılar atıf vavı ile yazılmıştır. Rūḥ-u emīn (2691), Ab-u ḥayvān (1188), Yūsuf-u Kenʿānım (2305), sünbül-ü cennet (2720).

Bazı Arapça kelimelerin sonunda bulunan ve “ye” “ى “ şeklinde yazılmasına rağmen “a” olarak okunan elif-i maksure örnekleri vardır: Muṣṭafa (مصطفى), Mevla (مولى). Bu kelimelere ek geldiğinde elif-i maksureler yerlerini elif (ا)’e bırakır. Mevlām مولا (267), Mevlāya مولام(2636).

Arapça kökenli bazı kelimelerde ses türemesine örnek kullanımların olduğu görülmüştür. Derdimende (1831), berverdigār (1798), hānumānım (948).

Yuvarlaklaşma (Labialisation) Eski Anadolu Türkçesinin en önemli fonetik hususiyetlerinden biridir. Bu yuvarlaklaşmaların çeşitli sebepleri vardır. Bunlardan

biri, birden fazla heceli kelimelerin sonunda Eski Türkçe devresinde mevcut olan g/ġ ‘lerin düşmesi, kendilerinden önceki vokali yuvarlaklaştırmıştır (Timurtaş, 1990: 339). Ḳapuyı (685), ṣacu (839) yabusın (2261). Ancak söz konusu seslerin düşmesine rağmen yuvarlaklaşma göstermeyen örnekler de vardır. Ḳatı (159) acı (2148). Yuvarlaklaşmanın diğer sebebi m, p, v, gibi dudak konsonantların yuvarlaklaştırıcı etkisiyle kelimelerde yuvarlaklaşma eğilimi görülmektedir. Demürci (1372) bilezügüni (1564), semüz (1579), Ancak bu durum eserimizde yaygınlık kazanmamıştır.

Bu yuvarlaklaşma hadiseleri dışında herhangi bir sebebe bağlı olmayan yuvarlaklaşmalar da vardır. altun (440), ḳayḳu (1456), girü (1547), yılduzı (230).

Kelime veya hece sonu ile kelime veya hece başında ḳ/ḥ[136] nöbetleşmesi dikkat çekicidir. ḳatun/ḥatun (833); yoḥsa (1855), yoḥsula (670), yıḫdılar (822), aḥşam (1929), oḥşayuban (297), masḫaralıġa (1851), yaḥşi (794).

Metinde nöbetleşme olayının gözlendiği bir diğer ses grubu b/v’dir. Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde görülen bu durum, metinde fiil çekiminde birinci şahıslarda kullanılan ve zamir kaynaklı olan -ben ve -biz’in -vuz, -vüz şekline dönmüş biçimlerinde görülür: oḳuyavuz (1114), diyevüz (2560).

Bildirme eki olan ve –tur fiilinden türeyen durur ekinin haploloji neticesinde -dur, -dür şeklinde de kullanıldığı örnekler vardır.

Bazı kelimelerde s konsonantı ikizleşmiştir. (Ḥüsn ḫulḳı) ıssı (1971), uṣṣı (gider) (561), Issı (oldı) (222).

3. tekil iyelik eklerinden sonra gelen belirtme hal eki -n şeklindendir. Yüzin (300), ḳamusın (2261), yabusın (2262).

[136] Metnimizde ḥ ile ḫ farklı yerlerde herhangi bir sistematik durum olmaksızın birbirleri yerlerine yazıldığı görülmektedir. Dolayısıyla bu duruma örnek olarak gösterilen ifadelerde “ḥ” ile “ḫ” beraber kullanılmıştır.

3. şahış zamiri olan “ol”un çok çeşitli kullanımı söz konusudur. (ol) felegiñ (144), onuñ (1513), anlarıñ (1513), anuñ (225), onlarıñ (2206), anıñ (2207), Olarıñ (2375).

Sıfatların karşılaştırılmasında günümüz Türkiye Türkçesinde kullanılmayan yalnızca ağızlarda varlığını devam ettiren -rek, -rak eki kullanılmıştır. Yigrek (991), ṭatluraḳ (869).

Batı Türkçesinin ilk devirleri olan Eski Anadolu Türkçesinde uzun zaman kullanılmış, Osmanlı Türkçesinde ise bir müddet kullanmış olan -(y)ıcak/-(y)icek ekinin (Ergin, 1985: 344) ve bu ekin genişletilmesiyle ortaya çıkan -icegiz’in (Gülsevin, 2007:127) kullanıldığı örnekler söz konusudur. Ancak ekin kalın sıralı şekline (ıcağız) eserde yer verilmemiştir. gidicek (2175), varıcaḳ (2191), işidicegez (2520), (2032).

Eski Türkçenin başlarında -pan, -pen (Ergin, 1985: 345-346); günümüzde -ıp, -ip, -up, -üp şeklinde kullanılan bu bağlama zarf fiili, Eski Anadolu Türkçesinde genişletilmiş -uban, -üben, -ubanı, -übeni gibi birden fazla şekilde kullanıldığı görülmüştür. Cıḳarub (2220), Oḥşayuban (297), olubanı (333), işidüb (337), idüben (352), deyübeni (340).

Osmanlı Türkçesi ile Türkiye Türkçesinde gelecek zaman eki –AcAk iken Eski Anadolu Türkçesinde gelecek zaman eki için -IsAr, eki kullanılmıştır. Viriser (820), geliser (849), olısar (1615). Bir örnekte ise bu ekin yuvarlak şekli kullanılmıştır: olusar (1615).

Bugün yazı dilimizde bulunmayan –(y)Up zarf-fiil eki ile –dur(ur) bildirme şeklinin birleşmesinden meydana gelen ek, Eski Anadolu Türkçesi döneminde öğrenilen geçmiş zaman için kullanılmıştır (Gülsevin-Boz, 2004: 119): gelipdür (37), ḳalıpdur (37).

Metinde emir eki -ġıl,-gil şeklinde bütün örneklerde düz biçimiyle kullanılmıştır: eylegil (168), diñlegil (225), alġıl (271), aġlamaġıl (848).

Metinde küçültme eki olarak -cuk,-cük, -cek; bu eklere ünlü ile başlayan ekin gelmesi ile sedalılaşarak -cuġ, -cüg ve bu ekin genişlemesi ile ortaya çıkan -cigez eki kullanılmıştır: ḳuzucuġum (375), körbecügüm (242), oġlancuḳların (1723), bilekcek (1370), kücücekden (2526), südücegizeni (2404).

Bazı kelimelerdeki "e" sesi Eski Türkçede olduğu gibi kendini muhafaza etmiştir. Eyü (25), gey (55). Ancak bazı kelimelerde Eski Türkçeden bu yana görülen e/i nöbetleşmesi görülmektedir. Bu sözcüklerin yazımında herhangi bir sistematik bir durumun olmadığı, yazımda birliğin sağlanmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla bazı sözcüklerin kök hecelerinde hem /i/ hem de /e/ şeklinde yazılımları görülmektedir. Bu ses nöbetleşmesinin her iki biçimi de metinde aynı kelimelerde görülmektedir: yir (573), yer (311); gice (842), gece (430); ilci (784), elci (785). Bazı kelimelerde ise Eski Türkçede "e" olan ses metnimizde "i" olarak karşılık bulmuştur. İmdi (70)[137], işit (31)[138], nice (75)[139].

Eski Türkçede hem kalın hem ince hali mevcut olan -iken gerundium eki, Eski Anadolu Türkçesinde yalnızca ince şekliyle kullanılır. Başmış-iken (1160).

Vokalle biten bir kelimeden sonra vokalle başlayan bir kelime veya ek geldiği zaman vokalllerden birinin düşerek iki kelimenin birleşmesine derilme-birleşme adı verilir. Metnimizde bu duruma pek çok örnek vardır. n'eylesin (75), n'ola (188), kendözini (884)[140], Ş'ol (921), kimesne (1702).

[137] İmdi < emdi, emti < amtı

[138] İşit < eşit

[139] Nice < neçe

[140] "Kendüz" kelimesi, Eski Anadolu Türkçesinde iyelik şekilleri dönüşlülük zamiri olarak kullanılan kendü ile öz'ün birleşmesinden doğan kelimedir. İyelik ekleri ile kendüzüm, kendüzün, kendüzi, kendüzümüz, kendüzünüz, kendüzleri şeklinde dönüşlülük zamiri olarak kullanılmıştır. Bilhassa teklik şahıslarının, en çok da teklik üçüncü şahıs için kullanılmış olduğunu görüyoruz. Bu zamir Eski

Bir kelime içinde yan yana veya aralıklı olarak bulunan seslerden birinin çeşitli sebeplerle diğerini etkileyerek onu tam olarak kendisine benzetmesi olayına tam benzeşme denir (Özkan ve diğerleri, 2006:337). Bu duruma bazı sözcüklerde rastlanmıştır. Ṣormamıssın (1520), inciddiñiz (377), işiddi (445), (632), (783), (1590), (kör) iddi (2605).

Belirtme hal ekinin yönelme hal eki yerine, yönelme hal ekinin belirtme hal eki yerine kullanıldığı örnekler vardır:

Evi vardı giceye dek ṭurdı
Gice durdı Yaʿḳūb evine vardı (1554)

Bir mīl-ile urdı **anı** cıñladı
Söyledügün bu ṭasıñ diñle didi (2392)

Daʿvāsına bile inkār ideniñ
ʿAyıbı açar-idi bilgil anıñ (2391)

Eski Anadolu Türkçesinde sıkça görülen -madın, -medin şeklinde kullanılan zarf-fiili yanında, eserde bu ekin -madan, -meden biçimlerine rastlanmaktadır: Cebrā'il irişdi aña **inmeden** (318), Ṭutdı Yūsuf'ı ḳuyuya **ṭoḳunmadan** (317), bunlarıñ sözi daḫı_**olmadın** tamām (1573), **yıḳmadın** (daḫı ʿömri bünyādın) (2621)

Bazı tonsuz ünlülerin kelime bünyesinde iki ünlü arasında kalınca veya kendilerinden sonra ünlü ile başlayan bir ek gelince tonlu bir nitelik kazanması olayına sedalılaşma adı verilir (Özkan ve diğerleri, 2006: 346). Metnimizde bu duruma pek çok örnek vardır. Ḳurt (1981), Ḳurd ile (420), unutdı (1040), Unudılmaya (972), yabraḳları (677), Yabraġı (1146), sütlik (2252), süd emer (2551).

Sedalılaşmanın olayının olmaması gerekip de olduğu durumlar da vardır. derdliyüdüm (413) süd biliñüz (1577).

Anadolu Türkçesinden sonra, Osmanlıcada terk edilmiştir (Ergin,1985: 273). Osmanlı Türkçesinde böyle bir kullanıma yer verilmemesi eserin Eski Anadolu Türkçesi eserleri arasında sayılması düşüncesi güçlendirmektedir.

Sedalılaşma olayının olması gerekip de olmadığı durum da vardır. bayaḳı (2538).

Eserde tercih edilen ıs (sahip), yavı kılmak (kaybetmek), irgürmek (eriştirmek), kanı (hani), kanda (nerede), kucmak (kucaklamak), üküş, katı, key (çok), Çalab (Allah), görklü (güzel), göyünmek (yanmak), kakımak (azarlamak), tamu (cehennem), uçmak (cennet), ugrı (hırsız), yazuk (günah) gibi Eski Anadolu Türkçesi eserlerinde sıklıkla tercih edilen sözcüklere yer verilmiş olması eserin bu dönem eserleri içesinde sayılması fikrini desteklemektedir.

2.4.3. Dili

"Halk Tipi Mesnevi" (Çelebioğlu, 1999: 45) ya da "Manzum Dinî Destanlar" (Çavuşoğlu 1982: 39-40; aktaran Şentürk-Kartal 2013: 172) olarak zikredilebilecek bu ve bu tarz eserlerde asıl gaye, hikayeyi manzum ve kafiyeli olarak okuyan ve dinleyenlere aktarmak, insanlara uzun kış gecelerinde hoşça vakit geçirtmek ve yeri geldikçe de nasihatler vermek olduğu için eserler tasannudan uzak sade bir Türkçe ile yazılmışlardır (Çavuşoğlu 1982: 39-40; aktaran Şentürk-Kartal 2013: 172). Çünkü bu mesnevilerde "lafızlara, kafiyelere, tertibe ve edaya büyük dikkat sarf edilmeyerek sadece hikâye ile iktifa edilir (Köprülü, 1983: 143)."

Kullanılan dilin ve hikaye aktarılırken tercih edilen sözcüklerin seçiminde temel kıstas, hikayenin dinleyici kitlesi tarafından algılanmasını olumsuz etkilemeyecek kelime kadrosunun seçilmesidir. Bu noktada müellifin, halkın günlük hayatta kullandığı dili esere yansıtması, yabancı sözcüklerden olabildiğince arınmış bir dil tercih etmesi, alıntı sözcüklerin de halk tarafından benimsenmiş olanlarını kullanması beklenir. Kullanılan dil, arka planda olup ancak metnin bir forma oturtulmasını sağlamaktadır.

Eserlerde terkipsiz, sade bir dilin tercih edilmesi ve ağır, ağdalı sözcüklerin yerinde halkın günlük hayatta kullandığı kelimelerin bulunması bir dönem özelliği

olarak da değerlendirilebilir. Eski Anadolu Türkçesi döneminde Klasik Edebiyat sahasında ortaya konulan eserlerde nesir ve şiir dilinin henüz tam olarak olgunlaşmadığı, bu dönemde Türkçenin yabancı tesirlerden sonraki yüzyıllara göre daha az etkilenerek kelime kadrosunda yabancılaşmanın genele yayılmadan satıhta kaldığı söylenebilir.

Bu noktadan hareketle metne bakılacak olursa eserin sade bir Türkçe ile sanatsız bir dille yazıldığı söylenebilir. Arapça ve Farsça kaynaklı kelimelerin sayıları eserin hacmi düşünülecek olursa oldukça azdır. Şair tercih ettiği yabancı kelimelerde ise anlam güçlüğü yaratmayacak, halk tarafından kullanılagelen kelimeleri tercih etmiştir. Yabancı kelimeleri anlamlandırmak için işlevsel bir yöntem olan ikilemelerin çokça tercih edildiği görülmektedir. Bu ikilemeler alıntı sözcük ile yerli sözcüğün arka arkaya kullanılması ile karşımıza çıkabildiği gibi Türkçe olup arkaik özellik taşıyan bazı kelimelerin de ikilemeler içerisinde yer aldıkları görülmektedir:

İl vilāyet memleket virem aña
Mel*ı*l olmasun ḫaber virgil aña (335)

Geldi gördi **hezār biñ** ḫalḳ
Cemʿ olmışlar dürli dürli çoḳ (917)

Çoḳ **duʿā** vü **medḥ** u **alḳış** eyledi
Kendü bañında hikāyet eyledi (810)

Bir **żaʿifce arıḳ** ancaḳ gör bunı
Mālik eydür ben de fikr itdim bunı (534)

Ayrıca eserimizde görülen bir başka özellik de aynı beyitte alıntı kelime ile Türkçesinin beytin farklı mısralarında kullanılmasıdır. Bu durumun hikayenin dinleyiciler tarafından anlaşılmasını kolaylaştırdığı savunulabilir. Çünkü dinleyici kitlesi metne doğrudan ulaşamadıklarından kaçırılan, göz ardı edilen bir nokta diğer beyte geçilmeden beyit içerisinde ikinci bir tekrarla hatırlatılmaktadır:

İşit imdi Yūsuf'uñ hem **ṭayesi**

Şemʿ ūn'ıñ bilgil olaydı **anası** (154)

Halkın yabancı olmadığı, günlük hayatında kullanageldiği, halk kültürünün en temel yaratılarından olan oluşumunu uzun yıllara borçlu deyim ve atasözleri yeri geldikçe beyitlere aktarılmıştır. Bu durum halkla olan iletişimi güçlendirmekte, halkın dünyasından verimlere yer verilmesi halkın esere olan ilgisini artırmaktadır:

Mürüvvet eyle al bu mālım benim
Ḫoş eyle bugün **göñlümi** benim (945)

Rūbīl oḳumış-idi gördi anı
Beñzi bozardı yuṭaġıldı ḳanı (2066)

Ẕelīḫā'nıñ cihizin sulṭān görür
Barmaġın ışırubān ḫayrān olur (840)

Benüm ol **gün gör**medik ḳuzucaġım
N'eylediñiz yābāna mı atdıñız (355)

2.4.4. Üslubu

Çalıştığımız metinde amaç sanat icra etmek değil, "uzun kış gecelerinde eski Müslüman Türk cemiyetinin bir nevi eğlence ve dinlenme safhasını oluşturmaları, bu eserlerin camilerde, tekkelerde konaklarda kıssas, meddah adı verilen kimseler tarafından okunması, hikayelerin söylenmesi, destanların anlatılması, etrafındaki halkın da dinlemesi (Kocatürk, 1964: 144)" amacıyla "kış gecelerinde bir araya gelen ailelerin ayaklarını mangal üstündeki örtünün altına sokarak (Faroqhi, 1997: 223)" okuyacakları hususiyette eser vücuda getirmektir. Bu eserler "okuma toplantıları"nda okunarak dinleyici kitlesine aktarılmak üzere oluşturulmuştur. "Toplumumuzun 'bir kişinin bir kitabı kıraat ederken çevresindekilerin onu dinlemesi' şeklinde geliştirdiği "okuma toplantıları" geçmişten günümüze süregelen bir gelenektir. Periyodik olarak düzenlenen bu toplantılar, gelişigüzel insanların oluşturduğu kalabalıklar değil, bilâkis bir okuyucu etrafında toplanmış kişilerin, kendine özgü bir disiplin içinde gerçekleştirdikleri bilinçli toplantılardır (Öztürk, 2003: 131-132)." Kitle iletişim araçlarının olmadığı bir dönemde "otodidakt eğitim kurumu veya kendi kendine

eğitim ve öğretimin" yapıldığı bu meclis/toplantılar (Ergin, 1977; Akt. Kelpetin-Arpaguş, 2004), Türklerin Orta Asya'dan itibaren şaman ve ozanlar marifetiyle aşina olduğu, yapılan göçlerle beraber Anadolu'ya da taşınan bir gelenektir. Bu köklü gelenek okuma ve yazması olmayan kitlenin yazılı kültürle buluşturularak onların eğitimi, dinî manada irşadı için işlevsel bir metod olarak karşımıza çıkmaktadır. "Bu toplantı geleneği halk içinde *birlik, beraberlik, dayanışma* gibi hasletleri geliştirmiştir. Okunan kitaplar ise, âdeta halk vicdanında üzerinde ittifak edilmiş değerler hâline gelmiştir. Bu kitapların yüz yıllarca kitlelere okunması halk arasında ortak bir düşünce, duyuş ve zevkin gelişmesine yol açmıştır (Öztürk, 2003: 146).

Amaç halkın eğitimi, değerler öğretimi olunca seçilen eserlerin de bu amaca hizmet etmesi gerekmektedir. Yûsuf kıssası nasihat verme, ahlaki ve sosyal bir değerin bireyde ikamesi noktasında içinde pek çok ahlaki düsturu barındıran önemli bir kaynaktır. Kaynağı kutsal metinler olan, Kur'an'da "Andolsun, Yûsuf ve kardeşlerinde (hakikati arayıp) soranlar için ibretler vardır (Kuran-ı Kerim, 12: 7)." şeklinde tavsif buyrulan kıssa, İslam toplumunda okuma toplantılarında manzum olarak kaleme alınarak okunagelen eserlerden biridir. 15. yy kadar ortaya konan Yûsuf kıssaları (Halil oğlu Ali'nin Yûsuf ve Zeliha'sı, Şeyyad Hamza'nın Yûsuf ve Zeliha'sı, Darir'in Kıssa-i Yûsuf'u, Süle Fakı'nın Yûsuf ve Zeliha'sı,) bu amaca hizmet etmek maksadıyla tanzim edilmiştir (Öztürk, 2003: 142).

Bu tarz eserlerin genel özellikleri (Öztürk, 2003) ve bu özelliklerin metnimizde bulunuşuyla ilgili örnekler şöyle sıralanabilir:

1. Kitabın muhtelif yerlerinde dinleyiciye yönelik "İşit, ey hoca, dinle, ey imam (Çelebioğlu, 1999: 45-46)", "ey ehi, hoca, dinle, ey ebī, kulak urgıl," şeklinde hitaplar bulunur.

Geliñ şimden girü ey ḳavm-i ūlā
İşidiñ söylenür ol ḳavl-i āʿlā (28)

Tamām oldı bularıñ duʿāsı
İşit imdi gelüb n'eyler çü ʿĀṣ'ı (68)

Zenbı̄l-ile ḥurma virmiş-idi aña
Nice oldı diñlegil eydem saña (225)

Kim deve ḳuşı yımurṭası gibi
Ṭolu yaġar diñle anı **ey eḫi** (590)

Tañrı ḫayır yaza her ḳul başına
Ḳulaḳ urġıl ol felegiñ işine (143)

Ol oġlanıñ adı bil Beşı̄r idi
Mıṣr'a iletdi bāzirgān **ey ebı̄** (2460)

Bunı didi Cebrā'il gitdi **ḥoca**
Çıḳageldi uzun boylı bir ḳoca (322)

Beş[i]r'iñ [de] anası **diñle** i yār
Oġlı ṣatıldı ḳılur āh-ıla zār (2464)

2. Kitabın sonunda yazanın ve okuyanın yanında dinleyene de dua edilir. Eserlerin hatimesinden sonra kaleme alınan bu kısımlar müellife değil, müstensihlere aittir (Kartal, 2013: 219).

Yazdıranı dilerem ey kirdigār
Oḳuyana raḥmet eyle bı̄-şimār (2748)

Diñleyenler görmeye aṣla ʿaẕāb
Bunda ḥatm oldı bu meclisü'l kitāb (2749)

3. Bu eserlerde amaç halka dini telkinde bulunmak ve bilgi vermek maksadı olduğu için yazıya geçirilirken fazla özen gösterilmemiştir. Dolayısıyla eserde dil, vezin, kafiye, tetrip hususiyeti bakımından çok çeşitli bozukluklar vardır. Bu durum eserin vezni, nazım şekli ve kafiyesinin izah edildiği bölümde örneklerle ifade edilmiştir.

4. Halk öğretisine hizmet eden bu eserlerin İslamiyeti özümsemiş bir toplm modeli oluşturmak maksadıyla dinî kavramlara yer verdikleri, Kur'ani bir üslup olan bazen korkutarak, bazen uyararak, bazen de müjdeleyerek kitleleri eğitme yoluna gittikleri görülmektedir. Gammazlıktan uzak durulması için Cehennem ateşiyle korkutma söz konusu iken sabretmekle de Cennet'te huri kızlarıyla beraberlik müjdelenmektedir.

5. Soyut olan kavramların halk muhayyilesinde karşılık bulabilmesi, halkın anlayabiilmesi için mhtasar bir somutlamaya gidildiği, somutlamanın mümkün olmadığı durumlarda ise de sıfat ve farklı isimlerle kavramın anlaşılır kılınmaya çalışıldığı görülmüştür. Allah'ın somut bir varlık olarak ortaya konulamaması dolayısıyla "O" farklı esma-i hüsna ile beraber zikredilmiş ve bunu destekleyecek O'nun sıfatlarına yer verilmiştir. Melekleri anlaşılır kılmak için onların kuş gibi kanatlara sahip oldukları aktarılmıştır.

Metnimizin meclislerde okunmak üzere tanzim edildiği fikrini güçlendiren detay, mesnevinin bitiş kısmında yer alan, mesnevinin orijinalinde olmayıp müstensih tarafından eklediğini düşündüğümüz iki beyitte geçen "meclis" kelimeleridir. Bu beyitlerden ilkinde meclisin sona erdiği ifade edilerek dinleyicilerden hayır dua temennisinde bulunulmaktadır:

İrişdi bu **meclis** intihāya
Raḥmet olsun yazana bī-nihāye (2747)

Diğer beyitte ise meclis kelimesi Arapça bir tamlama içerisinde kullanılmıştır. Bu tamlama Türkçe kurallara göre değerlendirildiğinde mealen "kitap meclisi" anlamına gelmektedir. "Meclis" kelimesinin "kitap" kelimesi ile beraber tamlama içerisinde kullanılması eserin toplantılarda okunmak üzere istinsah edildiği düşüncesini desteklemektedir:

Diñleyenler görmeye aṣla ʿaẕāb
Bunda ḫatm oldı bu **meclis**üʿl kitāb (2749)

Eserin meclislerde okunması düşüncesi destekleyen bir diğer detay, bazı beyitler arasında bilgi boşlukların olmasıdır. Şair, bir beyitte ifade ettiği durumla ilgili gerekli izahata başvurmadan, dinleyici için meçhul olan bir bilgiye yer vermeden diğer beyte geçtiği örnekler vardır. Bu durum dinleyici için bilgi boşluğunu doğuracakken eseri mecliste okuyan kişi esere müdahale ederek dinleyici için meçhul olan durumu giderdiği değerlendirilebilir. Örneğin, kardeşler Yûsuf'u

babalarından istemeye geldiklerinde Yaʿkûb, görmüş olduğu bir rüya dolayısıyla Yûsuf'un başına kötü şeylerin gelebileceğini dillendirir:

Bir düşüm oldı yaḳında ḳorḳarın
Añduġumca ol düşümden ürkerin (190)

Düşde gördüm-ki ḳuzular güderin
On iki ḳuzular sürüb giderin (191)

Eserde Yaʿkûb'un düşünde on iki kuzunun akıbeti ve Yaʿkûb'un hangi durum dolayısıyla Yûsuf'u göndermek istemediği belli değildir.

Yedi yıl süren kıtlık döneminden sonra bütün Mısır Yûsuf'un mülkü ve bütün halk da Yûsuf'un kölesi olmuştur. Yûsuf cömertlik gösterip maliği olduğu mülkleri, eski sahiplerine bağışlar. Halk bu durum karşısında Yûsuf'a "çok çok duʿâlar" eyler. Bu durum sonrasında ifade edilen beyit şudur:

Şimdiye dek saña ḫiẕmet eyledüm
İşde taḫtıñ yine teslīm eyledim (1743)

Burada "Yûsuf'un hizmet ettiği kişi kimdir?" sorusu akıllara gelmektedir. Bu ve yukarıdaki örneklerde ifade edilen durumlarda söz konusu meçhullük ancak dışarıdan bir müdahale ile giderilebilir. Bu müdahale eden kişinin metni dinleyicilere okuyan kişi olduğu düşünülmektedir.

Eserin yalın, duru anlatımı yanında 2614. beyitten itibaren eserin farklı bir dil özelliği dairesine girdiği, dilin ağırlaştığı, Arapça Farsça kelime ve tamlamaların sayılarının arttığı, halk söylemlerine daha az yer verildiği görülmektedir. Bu durumun sebebi araştırıldığında 2614. beyitten itibaren müstensihin esere farklı bir Yûsuf u Züleyha metninden devam ettiği düşünülmüştür. Yapılan araştırmalar neticesinde 2614-2745 beyitleri arasının 15. yy şairlerinden Hamdî'nin Yûsuf u Züleyha adlı mesnevisinin son kısımları olduğu tespit edilmiştir.

2.5. Nüshaları

Eser ile ilgili bizim çalışmamızdan önce yapılan çalışmalarda eserin tespit edilen on dört nüshasından bahsedilmiştir. Bu nüshalar ve bulundukları kütüphaneler şunlardır:

- Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, Milli Ktp. Arşiv Nu. 06 Hk 5027/1[141]
- Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, Milli Ktp. Arşiv Nu. 06 Hk 2073/1[142]
- Bolu İl Halk Kütüphanesi, Milli Ktp. Arşiv Nu. 14 Hk 79/1[143]
- Mehmet Fatih Köksal Şahsî Kütüphanesi, 131 M. 34[144]
- Mehmet Fatih Köksal Şahsî Kütüphanesi, 193/1 Mec. 52[145]
- Manisa İl Halk Kütüphanesi, Milli Ktp. Arşiv Nu. 45 Hk 8378[146]
- Ankara Milli Kütüphane, Milli Ktp. Arşiv Nu. 06 Mil Yz A 9318/2[147]
- Ankara Milli Kütüphane, Milli Ktp. Arşiv Nu. 06 Mil Yz A8930[148]
- Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, Milli Ktp. Arşiv Nu. 174/2[149]
- Özkul Çobanoğlu Nüshası[150]
- Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Nüshası Üniversite A87 (DTCF)4[151]

---

[141] Ayrıntılı bilgi için bkz. Milli kütüphane Yazmalar Veri Tabanı

[142] Ayrıntılı bilgi için bkz. Milli kütüphane Yazmalar Veri Tabanı

[143] Ayrıntılı bilgi için bkz. Milli kütüphane Yazmalar Veri Tabanı

[144] Burcu Karakaya, Garib'in Yûsuf u Züleyhası (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin), Yüksek Lisans Tezi Ahi Evren Üniversitesi, SBE, Kırşehir, 2012, s.50.

[145] A.g.e. s. 226-227.

[146] Ayrıntılı bilgi için bkz. Milli kütüphane Yazmalar Veri Tabanı

[147] Ayrıntılı bilgi için bkz. Milli kütüphane Yazmalar Veri Tabanı

[148] Ayrıntılı bilgi için bkz. Milli kütüphane Yazmalar Veri Tabanı

[149] Ayrıntılı bilgi için bkz. Milli kütüphane Yazmalar Veri Tabanı

[150] Ali Cin "İbn-i Abbas'tan Rivayet Edilen Bir Yusuf ve Züleyha Hikâyesi" *Mediterranean Journal of Humanities I/2*, 2011, ss. 47-58.

- Fahri Bilge Şahsî Kütüphanesi[152]
- Türk Dil Kurumu Kütüphanesi[153]
- Gönül Ayan Şahsi Kütüphanesi

2.5.1. Atatürk Kitaplığı Nüshası

Çalışmamıza konu edilen nüsha İstanbul Büyükşehir Belediyesi bünyesinde faaliyet gösteren Taksim Atatürk Kitaplığında bulunan, satın alma şeklinde temin edilen "Belediye Yazmaları" bölümünde K.1297 numaralı nüshadır. Eser "Hikayet Ya'kub ve Yûsuf Aleyhi'sselam" başlığı ile kaydedilmiştir. Eserin ebadı 245x165, 175x120 mm'dir. Her sayfada iki sütun bulunmaktadır. Her sayfada bulunan satır sayısı değişmektedir. Bir sayfada bulunan satır sayısı en az sekiz (7a), en fazla ise 19 (59a) olduğu görülmüştür. Ancak ortalama her sayfada on üç satır bulunmaktadır. Eser 108 varaktan ibaret olup beyit sayısı 2751'dir. Eserin 1b numaralı sayfasında Latin harfleriyle "Yûsuf ve Yakup Peygamberin Hikayesi" ibaresi yer almaktadır.

Eserin sayfa numaralandırma işleminde hem Arap alfabesinin hem de Latin alfabesinin rakamları kullanılmıştır. Ancak metnin sayfalarının sıralanışında problem olduğu düşünülmektedir. "ayak", "çoban", "garip" gibi farklı adlarla ifade edilen, her varağın (b) yüzünün sol alt kısmına bir sonraki varağın (a) yüzünün ilk kelimesi veya ilk kelimesinden birkaç harf yazılmasıyla varaklarda kopukluk veya karışıklık olup olmadığının tespitinin amaçlandığı (Köksal, 2008:176) kılavuz kelimelerle takip eden sayfanın ilk kelimeleri arasında bazı uyumsuzluklar vardır. Bu duruma ilk olarak metnin girişinde 2a ve 2b numaralı sayfalar arasında rastlanmıştır. 2a numaralı

---

[151] Kudret Safa Gümüş, "İbn-i Abbas'tan Rivâyet Edilen Yusûf u Züleyha Hikâyesinin Nüshaları ve Nüshalardan Hareketle Eserin Değerlendirilmesi" *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi Yıl:2014 Cilt :12 Sayı :1,* ss. 244-255.

[152] Halide C. Dolu, "Yûsuf Hikâyesi Hakkında Birkaç Söz ve Bazı Türkçe Nüshalar", *İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C. IV*, İstanbul, 1952, ss. 419- 445.

[153] Sibel Üst, "Nahîfî'nin Yûsuf u Zelîhâ Mesnevisi", *Turkish Studies, Volume 2/4,* 2007, ss. 823-957.

sayfada yer verilen ayak "Yûsuf" iken 2b numaralı sayfanın ilk sözcüğü "yüzüm"dür. Bu uyumsuzluk dolayısıyla eser incelendiğinde 2a numaralı sayfanın yanlış konumlandırıldığı, 7b numaralı sayfanın "Yûsuf" kelimesi ile başladığı görülmüş ve 2a'da yer alan ayakla uygunluğu göz önünde bulundurulmuş ve 2a numaralı sayfa 7b numaralı sayfadan önceye yerleştirilmiş ve çalışmamız bu kabul üzerine hazırlanmıştır.

Nüshanın baş kısmındaki sayfaların eksik olup olmadığı ile ilgili bir malumata sahip değiliz. Ancak eserin diğer nüshalarına bakacak olursak eserin baş kısmında bazı sayfaların eksik olabileceği düşünülebilir. Çünkü metnimizin diğer nüshalarında yer verilen tevhid bölümü bizim nüshamızda yoktur.

Bundan başka metnimizin bazı sayfalarının eksik olduğunu düşünmekteyiz. 56a numaralı sayfanın sol altında yer alan ayakta "Buña aldanma" olduğu ibaresi kaydedilmiş. Ancak 56b numaralı sayfa "Yūsuf" kelimesi işe başlamıştır. Tenkitli metinden kontrol edildiğinde nüshanın iki sayfasının eksik olduğunu tespit edilmiştir. "Buña aldanma" ile başlayan kısım ile 56b numaralı sayfada bulunan ilk beyit arasında tenkitli metne göre 25 beyit eksiktir (Karakaya, 2012: 527-532). Bu da nüshamızdaki sayfalarda satır sayıları düşünüldüğünde yaklaşık iki sayfaya karşılık gelmektedir.

Metin harekeli nesih ile yazılmış ve siyah mürekkep kullanılmıştır. Başlık Türk mesnevilerinde çoğunlukla başlıkların yazımında kullanılan kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Başlığın yazımındaki yazı karakteri ile metindeki yazı karakterinin farklı olması bu kırmızı başlığın sonradan eklenmiş olabileceğini akıllara getirmektedir. Bu düşünceyi destekleyen bir diğer dikkat çeken detay da kırmızı mürekkebin buradaki yazımından başka eserde herhangi bir yerde kullanılmamış olmasıdır.

Eserin diğer nüshalarında "Der-Beyān-ı Aḥvāl-i Yūsuf ʿAleyhi's-selām", "Münācāt-ı Yūsuf", "Der-Beyān-ı Sultān Yūsuf", "Taḥrīrāt", "Der-Beyān-ı Yūsuf", "Şi'r-i Ṭāye", "Şi'r-i Zelḥa", "Şi'r-i Yūsuf", "Der-Beyān-ı Aḥvāl-i Sulṭān", "Der-

Beyān-ı Yūsuf", "Yūsuf 'Aleyhi's-selām", "Der-Beyān-ı Zelḥa", "Aḥvāl-i Beyān-ı Yūsuf", "Der-Beyān-ı Aḥvāl-i Zelḥa" gibi bölümlerde veya konular arasında geçişlerde farklı başlıklar kullanılmıştır. Ancak çalışmamızı gerçekleştirdiğimiz nüshada eserin adı haricinde hiçbir başlık kullanılmamıştır. Bu başlıkların yerine iki farklı yol takip edildiği görülmüştür. Birinci yol, sayfada beyitler arasında farklı uzunluklarda bırakılan boşluklardır. Müstensih farklı bir konuya geçerken konunun bittiği beyitten sonra, konu bütünlüğü olan beyitler arasında bıraktığı beyitlerden daha fazla boşluk bırakarak yeni konuya geçildiğini ifade etmiştir. Bu amaçla boşlukların kullanıldığı yerlere şu örnekler verilebilir:

- Yûsuf Suresi'nin indiriliş sebebini anlatan yazar konuyu bitirdikten sonra boşluk bırakarak Ya'kûb'un hikâyesine geçer. (3a)
- Züleyha Yûsuf'u rüyasında görüp aşık olup yatağa düşer. Derdini hiç kimseye anlatmaz. Müstensih bu durumdan Zeliha'nın dayesine derdini anlattığı duruma geçerken yeni olaya geçildiğini ifade etme sadedinde boşluk bırakmıştır (44a).

Takip edilen ikinci yol ise kalıplaşmış ibarelerin kullanımıdır. Bölümün bittiğini ifade eden bu ibareler peygambere salavat getirmeyi öğütlemektedir:

Dilerseñiz dü ʿālemde necātı
Resūl'in rūḥına idüñ eṣ-ṣalātı (27)

Tamām oldı bularıñ çün kelāmı
Resūl'iñ rūḥına viriñ se[lāmı] (119)

Tañrı'dan dermān ola dertlilere
Vir ṣalavāt ʿaşḳ-ıla beyġambere (433)

Yūsuf anda ṭoġrı çıkdı ey yāre
Vir ṣalavat ʿaşḳ-ıla beyġambere (1277)

İşde bu sözleri diñledi ʿayān
Vir ṣalavāt Muṣṭafā'ya ve's-selām (1417)

Ḥaḳ Teʿālā ḥācetin ḳıldı revā

Vir ṣalavāt ʿaşḳ-ıla peyġambere (1507)

Eserin müstensihi ketebe kaydında (108b) yer alan "katibü'l huruf" ibaresinden anladığımıza göre Hafız Osman b. Ömer Efendi'dir. Müstensih, "Arapça "nesh" kökünden türemiş olan istinsâh "bir kitabın yahut yazılı bir metnin nüshasını çıkarma, onu harfi harfine kopya etme" anlamına gelir. Bu işi yapanlara başlangıçta kâtib veya verrâk denirken sonraları nâsih, nessâh, müstensih gibi adlar verilmiştir (Kaya-Bozkurt, 2001: 369). Metnimizde "katibü'l huruf" tamlaması ile karşılanan müstensihin, bu alanda faaliyet gösterebilmeleri için rüştlerini ispatlama anlamına gelen izacet almaları gerekmekte idi. Bir icazeti olmadan eser istinsah eden kimseler ise teamül gereği ketebe kaydında isimlerini zikretmez ve imza koymazlardı (Kaya-Bozkurt, 2001: 369). Eserimizde ketebe kaydında müstensihin isminin yer alması Hafız Osman bin Ömer Efendi'nin icazetli bir müstensih olabileceğini akıllara getirmiştir.

İcazet almış ya da almamış müstensihlerin, istinsah ederken eserlerin orijinalinde olmayan çeşitli tasarruflarda bulundukları, metni yanlış yazdıkları, olumlu bir eylemi tam aksi olarak olumsuz kaydettikleri, harflerin şekillerini olması gerektiği şekilde yazmadıkları gibi çeşitli yönlerde bu meslek grubundakilere şairler tarafından eleştiriler getirilmiştir ve eserin değerini düşürdüğü dolayısıyla beddua dahi edilmiştir:

Kalem olsun eli ol katib-i bed-tahririn
Ki fesâd-ı rakamı sûrumuzu şûr eyler

Gâh bir harf sukûtiyle kılur nâdir'i nâr
Gâh bir nokta kusûriyle gözü kör eyler (Fuzuli) (Doğan, 2009:41)

İrsün ol katibe bin derd-i sarih
Yazdığı yanlışı itmezse sahih

Gelsün ol ahmak-u nadana bela
Har gibi cahil-ü nâ-kaabil ola (Levend, 1984:266)

Elif eğri elinden doğru çıkmaz

Hatası yanlışı çok sıhhati az

Perişan hat yazar destinde hâme
Döner zâg izlerine satr-ı nâme

Gözü yazıda vü gönlü yabanda
Vücudu yerde fikri âsmanda

Yazıdan eylemez bunlar feragat
Meğer Allah'tan ola inayet (Levend, 1984:266)

Metnimizin müstensihi hakkında yalnızca yaşadığı yer bilgisi dışında bir bilgi sahibi değiliz. Ancak Hafız Osman Efendi'nin yukarıda şikayet edilen bazı durumları -maalesef- taşıyan bir nüsha ortaya koymuş olması birinci sınıf bir müstensih olmadığı akıllara getirmiştir. Çünkü metne dikkatle bakıldığında hem anlamsal hem de şeklî pek çok hatanın olduğu tespit edilmiştir.

2.5.1.1. Şeklî Hatalar

Müstensih, dalgınlık, dikkatsizlik, kayıtsızlık, bilgisizlik veya acelecilik gibi bireysel tutumlardan kaynaklanan hatalara eserin pek çok yerinde rastlamak mümkündür. Mesela, müstensih yazmış olduğu beyitleri bir sonraki sayfada tekrar etmiş, farkına varınca da üzerlerini çizerek yazması gereken beyitleri yazmıştır. 67a numaralı sayfanın ilk üç satırı, 66a numaralı sayfanın ilk üç satırıdır. Bu beyitler eserin toplam beyit sayısının dışında bırakılmıştır:

Yūsuf eydür ger iẕīn ola baña
İşbu yolda ḫiẕmet idem ben saña (67a)

Zīrā ben anıñ ḳolayın bilürem
Nice olur hem ʿilācın ḳıluram (67a)

Sulṭān eydür ẕī-kerem luṭf idesin
Nice gerekse öyle idesin (67a)

Bazı mısraların yazıldığı zemin diğerlerine göre daha koyudur. Bu durum daha önce aynı yere farklı beyit yazıldığını ya da yanlış kelimeler yazıldığını ancak o

yazılanın oradan silinmesi suretiyle yeni bir beytin oraya işlendiğini düşündürmektedir. 78a numaralı sayfanın 6. satırında bulunan beytin ikinci mısraında bu durum gözlenmiştir. Müstensih dalgınlıkla bahsedilen kısma aynı sayfadaki 7. beytin ilk mısraını yazmış ancak hatasını fark edince yazmış olduğunu silerek doğrusunu yazmıştır.

Bazı beyitler sayfaların kenarlarına yazılmıştır. Yine bunun sebebinin dalgınlık olduğu düşünülebilir. Yazarken beyitleri atlayan müstensih hatasını fark edince beytin olması gereken yerden kenara doğru kavisli bir çizgi çekerek beyti sayfanın kenarına yazmıştır. 2043, 2283 ve 2688 numaralı beyitler sayfaların kenarlarına yazılmıştır.

Bazen aynı sayfa içerisinde altlı üstlü beyitlerin tekrar yazıldığı görülmektedir. Örneğin 84a numaralı sayfadaki 5. beytin ikinci satırı, 6. beytin ikinci satırına da yazılmış, hatanın farkına varılması ile müstensih beytin üzerini çizerek olması gereken satırı yazmıştır.

Manzum yazma eserlerde beyitler, mısraları arasında biraz boşluk bırakılması suretiyle yatay düzlemde aynı hat üzerine yazılır. Buradan haerketle şiir için "arası açık yazı" ifadesi kullanılır. Beyti oluşturan mısraların aynı hat üzerinde olması beyit bütünlüğün sağlanması açısından önemlidir. Müstensih 85a numaralı sayfanın 5. beytinin ikinci satırı ile 6. beytin birinci satırını bir beyit bütünlüğü içerisinde aynı hat üzerinde yazmıştır. Ancak hata yaptığını anlamasıyla da satırların arasına diğer yazı karakterlerine göre daha küçük bir formda, 5. beytin ilk kısmını yazmış ve bu yazmış olduğu beytin devamı olan kısmı kavisli bir çizgi ile ikinci kısma bağlamıştır.

Sayfalarda bulunan beyit sayıları birbirini tutmamaktadır. Bazı sayfalarda bu sayı sekiz de kalırken bazı sayfalarda on dokuza kadar çıkmaktadır.

Sessiz harflerin kalınlık ya da incelik durumları göz önüne alınmadan – özellikle gayın ve kef harfleri - kullanımlar söz konusudur:

Didiler bilmezüz anıñ didigün
İşde bilürüz hemān **cıñladugun** (2393)

Anası bunı fikr itdi duraydı
Ki Yaʿḳūb'ı burada **irġüreydi** (79)

Bazı sözcüklerin yazımında yanlış sessiz harfler kullanılmıştır:

İki ḥatun ikişer **cārihe**[154] oldı
Bunlarıñ her birinden oġlan oldı (95)

İnn-i Yāmin[155] n'eylerin didi bunı
Güldi Yūsuf işidicegez anı (2031)

Böyle ʿahd itdi bular cün yıḳdılar
Heb cuvālların yire **kökdiler**[156] (2204)

Didiler ḥaḳḳıñ bize eyle ḥelāl
Zīra biz bunda ḳazandıḳ coḳ **bebāl**[157] (2570)

Yazılan bir ekin ya da kelimenin yanlışlıkla yeniden yazıldığı pek çok örnek vardır.

Ḳardaşınıñ birisi cekdi bıcaġını
Ḥayḳıruban **ban** kesdi Yūsuf ibini (308)

Bende üc **üc** tennūre etmek bişürem
Ṭabla ile başuma götürürem (1457)

---

[154] Son hece "y" sesi ile yazılması gerekirken "h" sesi ile yazılmıştır. Bu durum metinde tarafımızca düzeltilmiştir.

[155] Yusuf'un kardeşi olan İbni Yamin iki yerde bu şekilde yazılmıştır. Bu durum metinde tarafımızca düzeltilmiştir.

[156] Dökmek fiili kullanılmak istenmiştir ancak dal harfi yerine kef harfi yazılmıştır. Bu durumun sehven olduğunu düşünmemize sebep olan kökmek fiilinin anlamları arasında yukarıda ifade edilen anlamın olmamasıdır. Ayrıca şair bu beyitten iki beyit sonra bu beytin anlamına yakın anlamlı bir beyit ifade etmiş olup kelime burada dökmek şeklinde kullanılmıştır:

Ṣoñra anıñ yüküni de dökdiler
Acıbeni kileyi anda buldılar (2207)

[157] Vebal olması gereken kelime b sesi ile yazılmıştır. Bu durum metinde tarafımızca düzeltilmiştir.

Didi ṭurıñ cümle oḳ yay alalım
Bunlarıñla ḥarb u ḳıtāl **ḳıtāl** ḳılalum (2236)

Yaʿḳūb'a ḳarşu bunlar **bunlar** yüridiler
Birbirine çünki yaḳın vardılar (2586)

Yūsuf'ı gördi vü oldı bī-ḳarar
Ṣıçrayup indi devesinden **indi** ey yār (2588)

Beyitte geçen bazı kelimeler eksik yazıldığı için hem anlamsal hem de vezin ile ilgili hatalar ortaya çıkmıştır. Böyle durumlarda köşeli parantez ile metne müdahale edilerek beyitte ifade edilen anlamın sağlanması için eksiklik giderilmiştir. Bu duruma örnek bazı beyitler şunlardır:

Cü Yaʿḳūb bu ḳa**[mu]** mülki ṭavarı
Didi ʿĀṣ'a seniñdür cümle [varı] (116)

Didiler vāzgeldük anı ḳoyalum
Gele varalum ṭaġda bir ḳu**[r]**d dutalum (388)

Yatur-iken uyḳud**[a]** bir düş görür
Geldi bir ṣūret müzeyyen düş görür (727)

Yaʿḳūb anı işidicek aġladı
Ḳurd**[d]**a anuñ-ıla bile aġladı (415)

Sulṭān anda ʿişre**[te]** meşgūl olur
Yedi gün yedi gice dügün ḳılur (842)

Didi Yūsuf ḫalḳ içinde yimez**[em]**
Ṭur gidĕlüm ben seni aç ḳomazam (2085)

İki gözler görmez oldı oturur
Ḥasretiñden **[düni]** gün zārī ḳılur (2117)

ʿĀdet-idi çünki bunlar ḳaḳısa
Mest olurdı Yaʿḳūb aṣlı ṣıġa**[sa]** (2255)

Umar-ıduḳ ol bizi ʿafıv idüp
Kerī**[m]**-idi ol bize raḥim idüp (2428)

Būyı ol meyveniñ nice ḥoş-imiş
Ki ʿaceb dil-[r]übā vü cān-keş imiş (2692)

On güne dek gelüp anı göreler
On gü[ne]dek birer altun vireler (697)

Metinde geçen noktalı harflerle ilgili çeşitli sıkıntı vardır. Kullanılması gereken noktaların kullanılmadığı ya da kullanılmaması gereken noktaların kullanıldığı pek çok örneğe rastlamak mümkündür. Eserin elimizdeki nüshaları içerisinde müellif hattının bulunmaması, her bir nüshanın farklı müstensih tarafından kaleme alınmış olması hataların müstensihlerden mi yoksa müellif kaynaklı mı olduğu sorusuna kesin bir cevap getirilememesine neden olmaktadır. Çünkü harflerin noktalarının konulmaması bazı müelliflerin ihmalleri dolayısıyla da söz konusu olabilmektedir. Bu durumda müellif hattından başlamak üzere müstensihler kelimeyi yanlış noktalar ve bu yanlış sürüp gider (Bilgin, 2013: 369-373). Metnimizde geçen noktalı harflerin yanlış yazımları ile ilgili şu örnekleri vermek mümkündür:

Şerbetçiye şerbetiñ sen-de iç didi
İçdi şerbetçi_anı **şerbetçi**[158]_ölmedi (1444)

Didi ṭurıñ cümle oḳ yay alalım
Bunlarıñla ḥarb u ḳıtāl **ḳılalum**[159] (2236)

İbni Yāmin-ile ben ṭurayın bile
Anı **ḳoyub**[160] gidemezin ben hele (2272)

"Ḫatun" kelimesi "ḫ" harfi ile yazılması gerekirken metinde kullanıldığı yirmi sekiz yerde sürekli olarak "ḥ" harfi ile yazılmıştır.

Ol ṣūrete söze geldi söyledi
Ol **ḥatuna** ḥālin[i] vaṣf eyledi (767)

[158] "Şerbetci" kelimesinde cimin noktası bulunmamaktadır. Bu durum metinde tarafımızca düzeltilmiştir.
[159] "Kılalım" kelimesinde kafın noktaları bulunmamaktadır. Bu durum metinde tarafımızca düzeltilmiştir.
[160] "Koyub" kelimesinde "be"nin noktası bulunmamaktadır. Bu durum metinde tarafımızca düzeltilmiştir.

Eydür ey **ḥatun** diyĕyim ḥālimi
İşit ideyim ṣaña aḥvālimi (768)

Mışr ḳavmi cümle ḳarşu çıkdılar
Ḥatunumuz geldi deyü baḳdılar (834)

Noktalarla ilgili problem olan diğer harfler ayın ve gayındır.

Sulṭānı aga[h] idüb **ḳı'ırdılar**[161]
Bādişāh ḳatına getürdiler (808)

Bıçaġı kesme diyüben emr iden
İsmāġıl'a[162] ḳoc[ı] ḳurbān eyleyen (267)

Yaġmaya yaġmur gök ot hiç bitmeye
Yimiş **a'açları**[163] yimiş ṭutmaya (1619)

Ṣabr it **o'ul**[164] ola ki şāh olasın
Ṣanma böyle ḳala gümrāh olasın (557)

Zīrā bunlarda şu ḳuvvet var-idi
Debse yedi kat yiri **ı'rar-idi**[165] (2241)

Bazı kelimelerin yazımında harekelerin yanlış kullanıldığı görülmüştür. Bu kelimeler özellikle son 130 beyitte karşımıza çıkmaktadır. Son 130 beyitin Hamdî'nin Yûsuf u Züleyha'sından alınmış olması, Hamdî'nin dilinin eserin geri kalan kısımlarına göre daha ağır ve ağdalı özellik göstermesi, Arapça ve Farsça kelime ve terkiplere fazla sayıda yer verilmesi müstensihin de bu kısımlarda geçen yabancı sözcükleri bilmemesiyle bu sözcüklerin yanlış harekelenmesine sebep olduğu değerlendirilmektedir.

---

161 "Kıgırtmak" çağırtmak anlamında kullanılan bir kelime olup burada noktası konulmayarak "ayın"la yazılmıştır. Bu durum metinde tarafımızca düzeltilmiştir.

162 "İsmāil" kelimesi "ayın"la yazılması gerekirken "gayın"la yazılmıştır. Bu durum metinde tarafımızca düzeltilmiştir.

163 "Agac" kelimesi "gayın"la yazılması gerekirken "ayın"la yazılmıştır. Bu durum metinde tarafımızca düzeltilmiştir.

164 "Ogul" kelimesi "gayın"la yazılması gerekirken "ayın"la yazılmıştır. Bu durum metinde tarafımızca düzeltilmiştir.

165 "Igramak" "sallamak, kımıldatmak" anlamında kullanılan bir kelime olup burada noktası konulmayarak "ayın"la yazılmıştır. Bu durum metinde tarafımızca düzeltilmiştir.

Yire urub hilāl ayla bedre
Meşt[166] ururdı helākı_içün ṣadre (2710)

Baḥtı taḥtını bāyidār eyler
ʿİzzeti [burcun] **istivār**[167] eyler (2616)

Gördi mestūr olup ol gevher-i [pā]k
Yoḳ nişānı meger ki **peşte**[168]-i ḥāk (2736)

2.5.1.2. Anlamsal Hatalar

Metnin bazı yerlerinde beyitte geçen kelimeler yanlış seçilmiştir. Bu durum beytin kendi içindeki anlamı ile altındaki ve üstündeki beyitlerle olan anlamsal bütünlüğün sağlanamaması durumlarında ortaya çıkmıştır. Bu duruma şu örnekler verilebilir:

2.5.1.2.1. Şerbetçinin Yûsuf'u ziyareti

Yûsuf şerbetçinin düşünü yorumladıktan birkaç gün sonra şerbetçi zindandan kurtulur. Şerbetçi zindandan ayrılmadan Yûsuf şerbetçiden kendisinin suçsuz olduğunu hükümdara bildirmesini ve buradan çıkartılması konusunda talebini hükümdara iletmesini söyler. Bu talebi yerine getireceğini ifade eden şerbetçi ilahî bir müdahale ile bu vadini unutur. Ne zaman ki hükümdar bir rüya görür ancak o zaman hatırlar. Ve hükümdara rüyasının ne anlama geldiğini bildirebilecek kişinin Yûsuf olduğunu söyler. Hükümdar şerbetçiyi Yûsuf'a göndermek istediğinde ise şerbetçi Yûsuf'tan utandığını ifade eder:

Şerbetçi eydür utanuram varmaġa
Bir emānet didi_ideyin ol baña (1596)

[166] Kelime "muşt" olmalıdır.

[167] Kelime "üstüvar" olmalıdır.

[168] Kelime "püşte" olmalıdır.

Hükümdar şerbetçinin çekincesinin yersiz olduğunu söyleyerek Yûsuf'a gönderir. Yûsuf'un yanına gelen şerbetçi utandığı için yüzünü örter. Yûsuf bunun karşısında şu beyti söyler:

Yūsuf eydür aç yüziñ **unutmaġıl**
Neye geldiñ ṭurma söziñ söylegil (1604)

Beyitte geçen "unutmaġıl" kelimesinin burada yersiz olduğu açıktır. Çünkü yukarıdan gelen anlam ilgisi dolayısıyla "unutulacak" herhangi bir durum yoktur. Şerbetçinin içinde olduğu his utanmadır. Kelime "unutmaġıl" değil, "utanmaġıl" olmalıdır.

Yine aynı olayın anlatıldığı bu beyitten bir beyit sonra Yûsuf şerbetçinin içinde bulunduğu durumdan kendini suçlamasının yersiz olduğunu ifade eder:

Yūsuf eydür Tañrı'dandur o baña
Hem odur **utanduran** anı saña (1606)

İkinci mısrada geçen "utanduran" kelimesinin yerinde kullanılmadığını, bu kelime yerine "unutduran" kelimesinin olması gerektiğini düşünüyoruz. Çünkü Yûsuf dışarı çıkmayı Allah'tan beklememiş, işini bir kula ısmarlamış ve bu durum dolayısıyla da Allah, şerbetçiye Yûsuf'un temennisi hükümdara iletmesini "unutturmuştur".

2.5.1.2.2. Âlemin Halkını Kul Etmesi

Yûsuf Mısır'da maliyenin başına geçtikten sonra bütün halkı kendine bağlar ve kul eder. Bu durumun ifade edildiği beyitte halk kelimesi yerine "Ḫālıḳ" kelimesi kullanılmıştır:

Ḫālıḳını ʿālemiñ eltāf-ıla_ol
Cümlesini eyledi kendüye ḳul (1690)

Kullanılan kelime beyitte geçen kelimelerle anlam ilgisi kurulmaya çalışıldığında beytin bütününün aktarmaya çalıştığı anlamın ortaya çıkmadığı görülmektedir.

2.5.1.2.3. Ya'kûb'un Yakarışı

Ya'kûb oğullarının eve Yûsufsuz dönmeleri dolayısıyla üzgün ve mükedder halde Yûsuf'un başına gelenlerin ne olduğunu öğrenmeye çalışır. Kardeşler babalarını ikna etmek için Ya'kûb'a yakaladıkları bir kurdu getirerek Yûsuf'un bu kurt tarafından yendiğine babalarını inandırmaya çalışırlar. Ya'kûb kurt ile karşılaşınca bir dua eder. Kurt konuşmaya başlar ve suçsuz olduğunu anlatır. Kurdun söylediklerine inanan Ya'kûb, kardeşini arayan kurda kardeşini bulması yönünde temennide bulunur. Kurt da Ya'kûb'a Yûsuf'u bulması yönünde temennide bulunur:

Yaʿḳūb eydür aña ḳardaşıñ vire
Ḳurd didi saña Yūsuf'ın vire (422)

Bu beyitten sonra Ya'kûb Allah'a yönelip biraz da sitem ederek Yûsuf'u neden korumadığını sorar. İşte bu noktada bu sorma eyleminin öznesi, Yûsuf olarak kaydedilmiştir:

Yūsuf eydür Tañrı cömerd oġlumı
Ṣaḳlamadıñ dertli eylediñ beni (423)

Kelimenin "Yûsuf" değil "Yaʿkûb" olması gerekir.

2.5.1.2.4. Dadının Zeliha'ya Tavsiyesi

Yûsuf'a olan iştiyakından hastalanarak yataklara düşen Zeliha, aşk derdini dadısına aktararak bir çözüm önermesi ister. Dadı Zeliha'ya tavsiye olarak bir saray inşa ettirmesini tavsiye eder. Bu tavsiye dillendirilirken "daye" ibaresi yerine "Zeliha" kelimesi kullanılmıştır:

Ẕelīḫa_eydür diyesin sulṭāna sen

İdivire bir sarāy köşklü beden (1113)

2.6. Nazım Biçimi

Eserin nazım şekli mesnevîdir. Bu tür, her beyti diğer beyitlerden bağımsız olarak kendi arasında kafiyelendiği için geniş konuların anlatımına uygun bir nazım şeklidir. Şairler, kaside ve gazelde olduğu gibi mesnevîde tek kafiyeye bağlı kalmadıkları için düşünce ve duygularını serbestçe ve geniş biçimde anlatabilmektedirler. Geniş hacimli dinî, tasavvufî, ahlâkî, öğretici bir nitelik taşıyan manzum eserler mesnevî ile yazılır (Levend, 1984: 103).

Belli bir konuyu işleyen, bağımsız bir kitap olarak yazılmış mesnevilerin planları, genellikle birbirine benzer. Bu genel planda üç ana bölüm ve bu bölümlerin alt başlıkları vardır (Ünver, 1986: 432-448):

A. Giriş Bölümü

1. Besmele
2. Tevhîd
3. Münâcât
4. Na't
5. Mi'râc
6. Mu'cizât
7. Medh-i Çehâr-yâr
8. Padişah İçin Övgü
9. Devlet Büyüğüne Övgü
10. Sebeb-i Te'lîf

B. Konunun İşlendiği Bölüm

C. Bitiş Bölümü

1. Tanrı'ya "hamd ü senâ" ve Dua
2. Sultana Övgü ve Saltanatının Devamı İçin Dua
3. Şairin Eseriyle ve Şairliğiyle Övünmesi
4. Tanınmış Mesnevi Şairleri ve Eserlerini Anma
5. Şairin Eserine Verdiği Ad

6. Hasetçilere, Acemi ve Dikkatsiz Müstensihlerle Metni Doğru Dürüst Okuyamayan Okuyuculara Yergi, Bunların Esere Vereceği Zarardan Tanrı'ya Sığınma
7. Mesnevinin Beyit Sayısı
8. Mesnevinin Yazılışıyla İlgili Tarihler
9. Okuyucudan hayır Dua İsteme
10. Mesnevinin Vezni

"Halk Tipi Mesnevilerde" tertip hususiyetinin daha basit bir şekilde uygulandığı, tevhidî bir giriş ve salâvattan sonra hemen konuya başlandığı, çok kere tevhid, münâcat vs. nin ayrı bölümler halinde değil iç içe yazıldığı, sebeb-i telif, hâtime, padişah medhi bölümlerinin bulunmadığı görülür (Çavuşoğlu 1982: 39-40; aktaran Şentürk-Kartal 2013: 172-173).

Mesnevinin klasik tertibinin bu tarz eserlerde dikkate alınmadığı, mesnevi nazım şeklinin düzenleniş biçimlerine riayet edilmediği görülür. Mesnevinin kalıplaşmış bir şekli olup yirmi bir bölümden oluşmaktadır. Metnimizde bu yirmi bir bölümden sadece münacat, sebeb-i telif, konunun işlendiği bölüm, Tanrı'ya hamd ü senâ ve dua, okuyucudan hayır dua isteme bölümleri vardır. Geri kalan on altı bölüme eserde yer verilmemiştir. Bu bölümlerden "Tanrı'ya Hamd ü Sena" ile "Okuyucudan Hayır Dua İsteme" bölümlerine konunun işlendiği bölümde de yer yer rastlanmaktadır.

Farklı eserlerde karşımıza çıkan ve bölümleri birbirinden ayıran, hangi konunun işlendiğini birkaç kelime ile özetleyen başlıklar -eserin adını ifade eden başlık haricinde- mevcut olmayıp bölümler bazen boşluklarla ya da kalıplaşmış ifadelerle birbirlerinden ayrılmışlardır. Bu ifadelerde birinci beyit konunun nihayete erdiğini ifade eden kelimelerle örgülenirken ikinci beyit İslam Peygamberi'ne salavat getirmeyi tavsiye etmekle noktalanmaktadır:

Çünki şāẕumān oldı ey cān
Vir ṣalavāt Muṣṭafaya ve's-selām (2607)

Çünki bu sözler daḫı oldı tamām

Vir ṣalavāt Muṣṭafā'ya ey hümām (1747)

Çünki bu sözler tamām oldı_ey yāre
Vir ṣalavat ʿaşḳ-ıla beyġambere (1566)

Şairin hikayeye giriş yapmadan yer verdiği münacat ve sebeb-i telif bölümleri iç içedir. Şair burada hem Allah'a yakararak kendinin günahkâr olduğunu, niyetinin Yûsuf'un destanını yazmak olduğunu ancak bu yolda yardıma ihtiyacı olduğunu beyan eder (1-3) hem de kendinden önce Yûsuf kıssasını yazanları "kamil" kimseler olarak tavsif edip kendisini de onların izinden giden biri olarak niteleyerek onlara öğrenci olma, onlardan ders alma isteğini dillendirir. Bölümün sonunda da daha önce Yûsuf kıssasını yazanlara hayır dua eder ve kendi günahlarının bağışlanması için Allah'a yakarır. (3-27).

Konunun işlendiği bölüm ise Yûsuf'un tanıtılması ile başlayan Zeliha'nın vefatı ile noktalanan eserin en hacimli kısmıdır. Bu bölümde iki farklı hikâye anlatılmaktadır. 35-118. beyitleri arasında Ya'kûb'un, kardeşi As ile olan Tevrat'ta anlatılan ancak Kur'an'da yer almayan hikâyesine yer verilmiştir. İkinci hikâye ise 120 - 2745. beyitleri arasında anlatılan Yûsuf'un kıssasıdır. Her iki hikâye toplam 2710 beyitten (35-2745) oluşmaktadır.

Bitiş bölümünde ise yalnızca "Tanrı'ya Hamd ü Senâ ve Dua", "Okuyucudan Hayır Dua İsteme" kısımlarının olduğu görülmektedir (2745-2750).

Metnin erken dönem eseri ve meclislerde okunmak üzere tanzim edilmiş olması dolayısıyla bölümler kesin çizgilerle ayrılmamıştır. Bu durumun bir örneği sebeb-i telif bölümünde karşımıza çıkmaktadır. Şairin okuyucudan hayır dua temennisinde bulunacağı kısım bitiş bölümünde olması gerekirken sebeb-i telif kısmında dua temennisine rastlamaktayız:

Bizim-çün ḳılalar ẖayr-ı duʿāyı
Olarıñ derdine eyle devāyı (21)

Añalar burada bu ben żaʿīfi
Diyĕler kim İlahī şol naḥīfi (22)

Ḳamu ṣuclarını ʿafv eyle anıñ
[Daḫı] niyyetin āsān eyle anıñ (23)

Yine aynı şekilde konunun işlendiği bölümde de "Tanrı'ya Dua" kısmına dahil edebileceğimiz örneğe rastlanmıştır:

Her kim [ki] bunı yazıbanı oḳuya
Allah Teʿālā'nıñ ḫayrından azād olmaya (2299)[169]

Metnin farklı yerlerinde okuyandan, yazandan dua talep etmek veya Tanrı'ya dua etmek bölümlerinin bulunması eserin tertip hususiyetinin bir yansıması olarak değerlendirilmiştir. Eser, Osmanlı toplumunun özellikle uzun kış gecelerinde eğlenceli vakit geçirmek amacıyla düzenlenen meclislerde okunmak üzere tanzim edilmiştir. Bu meclislerin uzunlukları okuyana, dinleyene ve konuya göre değişiklik gösterir. Bir eser bir toplanmada tamamlanamadığı durumlarda yarıda bırakılır ve diğer oturumda devam edilir. Meclisler nihayete erdiğinde hayır dua talep edildiği gibi meclis yeniden toplandığında da dinleyicilerden dua talebinde bulunulabilir. Eserin başında, ortasında veya sonunda dua talep etme ile ilgili ifadelere rastlanmasının sebebi yarıda kalan esere devam edilirken ikinci toplanmanın başında esere yeni başlanmış gibi dinleyenden veya okuyucudan dua talep edilmesi olabilir.

Metnimiz temel olarak mesnevi nazım şekli ile yazılmış olması karşın metni tekdüzelikten kurtarmak, metne hareketlilik kazandırmak, anlatıcı olan şairin aradan çekilerek okuyucu ile kahramanın buluşmasını sağlayarak mesnevinin okur üzerinde tesirini artırmak gibi farklı maksatlarla birden fazla nazım şekilleri kullanılmıştır. Bu

[169] Bu durum elimizdeki metnin meclislerde okumak için kaleme alındığı fikrini güçlendirmektedir. Çünkü bu tarz toplantılarda okuma eyleme tamamlandıktan sonra meclis eseri yazana okuyana dua ile tamamlanır. Yukarıdaki duanın eserin sonunda değil de ortasında yer alması okuma eyleminin o noktada sona erdiğini ve meclisin kapanmasından önce de okuyana yazana dua edildiğini akıllara getirmektedir.

noktada farklı uzunluklara sahip, anlatılan olaya uygun olduğu değerlendirilen bir yerde, çoğunlukla kahramanın acziyet içerisinde iken dile getirdiği, okuyanda irticalen dile getirilmiş hissi uyandıran, farklı tarzda nazım şekilleri tespit edilmiştir. Bu manada yirmi sekiz adet gazel ve dört murabba-i mütekerrireye yer verilmiştir.

Bu gazel ya da murabba-i mütekerirler farklı durumlar karşısında bazen hikâyenin kahramanlarının kendi aralarında diyalog kurmaları şeklinde tezahür eder. Bazen mağdur ve mağlup olmuş kahramanın Allah'a hitap etmesi ve yakarışı şeklinde karşımıza çıkar. Bazen de şair, mesnevi nazım şeklini bir tarafa bırakarak hikayeyi gazelle anlatması şeklinde eserde yer almıştır. Söz konusu gazellerden kahramanların ağzından söylenenlerin ortak özelliği okurun kahramanın iç dünyasına bakışını sağlaması ve kahramanı yüksek sesle düşündürmesidir (Turan, Kütük; 2009: 646). Şair bunu yaparak kahramanın içinde bulunduğu durumu okura daha iyi aktarabilmektedir. Bu gazellerin beş tanesi Yûsuf'un ağzından, dört tanesi Ya'kûb'un ağzından, altı tanesi Zeliha'nın ağzından, dört tanesi Ya'kûb'un İbn-i Yamin'in annesi ölünce ona bakması için aldığı cariyenin ağzından ve dokuz tanesi de anlatıcı konumunda olan şair tarafından aktarılmıştır. Murabba-i mütekerirlerin bir tanesi Yûsuf'un ağzından, bir tanesi Zeliha ağzından, bir tanesi İbni Yamin'in ağzından ve bir tanesi de anlatıcı tarafından ifade edilmiştir.

Şair bu metinlerin bazılarında şiire geçmeden önce, bazılarında ise şiiri bitirdikten sonra "bu şiʿri söylenür" "söyledi bu şiʿri" "işbu şiʿri söyledi" gibi söylemleri geçiş ifadesi olarak kullanmış ve bu sayede de zikredilen şiir ile mesnevi arasında bağlantı kurmuştur. Bu şiir parçalarına yer verilirken bazen hikaye anlatımında dikkate alınan aruz kalıbı terkedilerek tercih edilen yeni kalıpla işbu şiir söylenmiştir. Bir gazelde iki farklı vezin kullanılmıştır. 48-52. beyitler arasında zikredilen bir gazelin ilk beyitleri "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" kalıbıyla tanzim edilirken sona doğru "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" kalıbına geçilerek gazel tamamlanmıştır. Ancak gazellerin çoğunda hikaye aktarımında kullanılan vezin tercih edilmiştir.

Gazel ilk beyti kendi içinde diğer beyitlerin ikinci mısraları ilk beyitle kafiyeli olmak üzere genellikle beş ile dokuz beyit arasında yazılan nazım biçimidir (Saraç, 2007: 47). Eserde geçen bazı gazellerde tanımda ifade edilen kafiye örgüsü dışına çıkıldığına dair bazı örnekler vardır. Örneğin Yûsuf'un güzelliğinin anlatıldığı altı beyitlik gazelin üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı beyitleri ilk beyitle uygun kafiye örgüsüne sahip iken ikinci beyit hem konu hem de şekil itibarıyla söz konusu gazelden ayrı durmaktadır:

İşit şimden girü idem rivāyet
Yūsuf'ı söyleyem Ḥaḳ'dan ʿināyet

Çün Yaʿḳūb'ıñ on iki oġlı var-idi
Yūsuf be-ġāyet erlerinden ḫūb idi[170]

İşit idem anıñ ḥüsn-i cemālin
Her kim yüzüni görse bulur saʿādet

Eger kāfir gör[ür]se mü'min ola
Gider andan ḳamū girü şeḳāvet

Eger bedr anıñ ḥüsnin göreydi
Ṭutuldı ṣanur-[ı]diñ oldı ol māt

Eger Zühre göreydi hem cemālin
Seḥerde ḳıla ḥüsninden şikāyet (120-125)

Bu durumun bir benzeri 28-34. beyitleri arasında geçen ve Yûsuf Suresi'nin indiriliş sebebinin aktarıldığı gazelde karşımıza çıkmaktadır:

Geliñ şimden girü ey ḳavm-i ūlā
İşidiñ söylenür ol ḳavl-i āʿlā

Bu Yūsuf sūresini_indi sebeb ne
Ḥabībine bunı indürdi Mevlā

[170] Tenkitli metinde bu beyit farklı geçmekte ve yukarıda ifade edilen gazelin şekli kurallarına riayet edildiği görülmektedir:

Çü Yaʿḳūb'uñ on iki oġlı vardı /Yūsuf aralarında ḫūb be-ġāyet (Karakaya, 2012: 270).

Yahūdīler nizāʿ itdiler ʿÖmer'le
Didiler ḳıṣṣa-i Yūsuf'dur evlā

Kitābımızda var ol sizde yoḳdur
Melūl oldı işit aṣḥab-ı evlā

Melāletin giderdi anlarıñ Ḥaḳ
Bes inzāl itdi budur ḳavl-i aḳvā

Ḥabībini cü şādān itdi Allāh
Anıñ ḥükmindedür heb cümle eşbāh[171]

Cemīʿ-i ʿālemin ʿilmin bilen ol
Anıñ ʿilmindedür heb sırr-ı aḥfa (28-34)

Şeytanın gelip kardeşlere fitne vermesinin anlatıldığı gazelin pek çok yerinde kusur vardır. Bu kusurlara, ilk beyitlerin kendi arasında kafiyelenmemesi, dördüncü beytin kafiyelerinin gazelin kafiye şemasına uymaması örnek gösterilebilir:

Geldi Şeyṭān bunlara itdi necāt
Gine fitne içün getürdi eṣāṣ

Didi size bunca şecāʿat var-iken
Atañ size baḳmaz ḳılıñ ikṣirāṣ

Gicelerde çün Yūsuf ile olur
Yine sabāḥ anuñ-ıla inbiʿāṣ

Eger bir dem yanında olmaya-idi
Yemez içmez ider idi iltihad

Siz[de]dür ḥiẓmet mevāşi vü ġanem
Siz cekersiz zaḥmeti ʿarş-ı ḥırāṣ

Yine sizden hem anı artıḳ sever
Hem berāberdür siziñ-ile tirāṣ (174-179)

Bu gazeller dışında kalan gazellerin beyit numaraları ile ilk beyitleri şöyledir:

[171] Tenkitli metinde "eşyā" olarak geçmektedir:

Ḥabībini çü şādān itdi Allāh / Anuñ ḥükmindedür hep cümle eşyā (Karakaya, 2012: 253).

1. Bir gün İsḥāḳ'a irdü Ḥaḳ'dan ḥiṭāb
Oġluñıñ birine duʿāñ müstecāb (48-52)

2. Didi Mevlā'm ḳullarıñ ḳaydın yiyĕn
Dedeme odı gülistān eyleyen (266-270)

3. Diñle ol Yahūdi nūr-ı sirāc
Yūsuf'ı ḳurtarmaġa itdi ʿilāc (275-280)

4. Vāh oña kim ḳuzusından ayrıla
Baġrı ḥūn ola anıñ yile yile (241-246)

5. Didi oġul ḳanı Yūsuf n'itdiñiz
Beni aldayup alıban gitdiñiz (354-357)

6. Yine Yaʿḳūb iñledi eydür oġul
Ḳurda mı yedürdiler seni oġul (369-375)

7. Şu ḳardaşlar beni ṣatdılar ana
Yabā[na] atdılar alub alım ana (545-553)

8. Ger ḥaṭā ḳıldım sen ʿafıv eylegil
Atam dedem ḥürmeti ʿafv eylegil (575-578)

9.Ḳandasın ey gözlerim giryān iden
Baġrımı ḥūn cigerim biryān iden (741-752)

10. Ṣabr iderseñ maḳṣūdıña iresin
Maḳṣūdıñ baġından güller diresin (1013-1019)

11. Gel baña ḳahr itme ḳurbān olduġum
Düni gün yüzine ḫayrān olduġum (1063-1069)

12. Gel i Yūsuf derde dermān eylegil
Beni esirge luṭf iḥsān eylegil (1185-1188)

13. Biliñ işde bu-dur[ur] göñlim alan
Mecnūn idüp bu beni deli ḳılan (1324-1329)

14. Ne ʿaceb dildāre düşdüm n'ideyin
Bulamadım bi-çāre düşdim n'ideyin (1341-1344)

15. Urdılar kelebcegi ḳollarına
Gel gör-imdi dünyānın ḫālleri-ne (1385-1394)

16. Tevbe ḳıldım yā İlahī derde dermān eylegil
Ben gedāyı ḳabuña geldim baña_iḥsān eylegil (1497-1505)

17. Çünki Yūsuf Mıṣr iline ḥān olur
Hem otuz yaşında ol sulṭān olur (1680-1686)

18. Didi şol ḳarşıñda ayaġın ṭuran
Eliñe ayaġıña yüzin süren (1807-1812)

19. İsm-i ʿaẓam oḳuyub ḳıldı duʿā
İstedi Ẕelḥa yine ḥüsni bula (1862-1863)

20. Sevdügümden beni ayırdı felek
Gör baña ne silleler urdı felek (2149-2153)

21. Baña dermān eyle sulṭānım meded
Yiñilendi gine efġānım meded (2300-2305)

22. Eydür idi ʿaceb ol-gün ola mı
Yūsuf'um yine yanuma gele mi (2346-2348)

23. Dir İlahī yaḳdı Yaʿḳūb n'ideyin
Ḳuzıcaġım ṣatdı Yaʿḳūb n'ideyin (2465-2467)

24. Eydür idi ḳuzucaġım ḳandasın
Günden güne artdı derdim ḳandasın (2487-2491)

25. Yā İlahī ḳanı vaʿdiñ dir aña
Oġlumı virseñ gerek-idi baña (2502-2505)

26. Ey beni dertli ḳılan yavrıcaġım
Düni gün derdim olan yavrıcaġım (2525-2529)

Gazel nazım şekli yanında kullanılan ikinci nazım şekli murabba-ı mütekerrirdir. Murabba-i mütekerrir (mütekerrir murabba), aynı vezinde dört mısralık bendlerden oluşan, bendlerin son mısralarının aynen tekrar edilmesiyle oluşan nazım şeklidir. Bu nazım şeklinin genel kafiye dizilişi aaaA, bbbA,cccA.... şeklindedir (Saraç, 2007: 111). Metnimizde geçen dört tane murabba-i

mütekerrirlerden yalnızca bir tanesi yukarıdaki kafiye örgüsüne sahiptir. Murabba-i mütekerrirlerin ilk dörtlükleri şöyledir:

1. Vardı ṣarıldı olarıñ boynına
Eydür esen ḳaluñ ey ḳardaşlarım

Gel gör imdi bu feleginiñ işi ne
Eydür esen ḳaluñ ey ḳardaşlarım (509-520)

2. ʿĀşıḳ olmaḳ bir ʿaceb sevdā-dur[ur]
Key ṣaḳın ʿāşıḳları ṭaʿn eyleme

ʿAḳlı fikri cān baş yaġma-dur[ur]
Key ṣaḳın ʿāşıḳlara ṭaʿn eyleme (1214-1229)

3. Ne mālım var anı yoluña virem
Ne gözüm var baḳuban yüziñ gören

Ne yigitlik ḳaldı vaṣlıña irem
Yoluña cān vire[yi]m şimden girü (1817-1826)

4. Yūsuf'[um] diyü düni gün iñiler
Yiri gökler anıñ-ıla iñiler

Ayrılıḳdan ṭaġı ṭaşlar iñiler
İniler āh n'ideyin diyü diyü (2120-2139)

Bu iki nazım şekli dışında olup birbirini takip eden iki beytin ilk üç mısraının kendi arasında kafiyelendiği son mısraının ise farklı olduğu iki örnek daha vardır:

1. Biti yazdı gömlegi ile bile
Virdi Beşīr'e anı girdi yola

Çünki Beşīr Mıṣr'dan cıḳdı yola
Diñle imdi Ḳudretullāh ne ider (2476-2477)

2. Aġlar-idi yolum azdurdum n'ideyin
Ḳardaşlarım diyi ḳanda gideyin

Söylerin hic kimse bilmez n'ideyin
Yā İlahī sen bilürsin ḥālümi (2005-2006)

2.7. Vezni

Eserde aruzun birden fazla kalıbı kullanılmıştır. Bu kalıplar "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" "mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün" "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" "fâ'ilâtün mefâ'îlün fe'ilün"dür. Bir aruz kalıbından diğer kalıba geçerken herhangi bir sistemli bir uygulama söz konusu değildir. Şair aynı olay içerisinde bir durumu iki farklı kalıpla ifade etme yoluna gittiği bazı durumlar vardır. Örneğin İshak'ın As'tan avdan et getirmesi bir gazelle ifade edilirken aynı gazel parçası içerisinde aruz kalıbı değiştirilmiştir:

Dilerem-ki ben saña ḳılam duʿā
Umaram-ki ḳabūl eyleye Vehhāb (51)

Av etin ister bu gönlüm anı piryān eylegil
Yiyicek şāẕān ola ide duʿā isticāb (52)

İlk beyit "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" şeklinde tanzim edilmiş iken ikinci beyit "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" kalıbıyla düzenlenmiştir.

İsmi geçen aruz kalıpları içerisinde en fazla kullanılan ise remel bahrinin "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" kalıbıdır. Bu kalıp Eski Anadaolu Türkçesi Döneminde manzum eser ortaya koyarken en fazla başvurulan kalıptır. Örneğin 14. yy'da kaleme alındığı tespit edilen 81 eserden 59'u bu kalıp ile tanzim edilmiştir (Kartal, 2013: 90). Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin meşhur Mesnevîsi, Sultan Veled'in Rebâb-nâmesi, Şeyyâd Hamza'nın Yûsuf ü Zelihası, Gülşehrî'nin Mantıku't-Tayr tercümesi, Âşık Paşa'nın Garîb-nâmesi, Ahmedî'nin İskender-nâmesi, Süleyman Çelebi'nin Vesiletü'n-Necat adlı Mevlîd manzumesi "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" kalıbında yazılan eserlerden bazılarıdır (Banarlı C.1, 1983: 163).

Eserde ikinci olarak en fazla yer verilen kalıp, hezec bahrinin "mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün" kalıbıdır. Bu kalıp da Eski Anadolu Türkçesi Döneminde "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" kalıbından sonra en fazla başvurulan kalıptır. Bu iki kalıp "daha çok, mesnevi edebiyatında; bilhassa halk arasında okunan, İslami kahramanlık

menkıbelerinin söylenişinde, tasavvuf eserlerinde, İslam kahramanlarının hayat hikayelerinde, Yûsuf u Zeliha gibi, İslami aşk ve iman menkıbelerinin hikayesinde kullanılagelen kalıplardır (Banarlı C.1, 1983: 163).” Banarlı’ya göre Eski Anadolu Türkçesi Döneminde vücuda gelen ilk eserlerde sıklıkla bu iki kalıbın kullanılmasının sebebi, Orta Asya’da şiir vücuda getiren şairlerin kullandığı 12’li hece vezninin, Anadolu’da bu kalıplara yakınlığıdır (Banarlı C.1, 1983: 163).

Eserin sanat yapmak amacıyla değil, eğlenceli vakit geçirmek amacıyla meclislerde okunmak üzere kaleme alınmış olması aruzun ihmal edilmesine sebebiyet vermiş ve eserin pek çok yerinde aruz kusurlarına yol açmıştır. “Özellikle “halk için yazılan eserler” diye tasnif edilen, didaktik gayeli dinî-ahlakî veya tasavvufî kimi eserlerde vezin pek dikkate alınmaz (Köksal, 2012: 194).” Bu durumun ortaya çıkmasında eserin sanat değerinin düşük olması yanında Eski Anadolu Türkçesi Döneminde kaleme alınması dolayısıyla işlenmiş bir Türkçenin henüz mevcut olmaması, dilin aruz kalıplarına yeteri kadar yatkın olmaması ve şairlerin ahenk unsurları konusunda özellikle de aruz ile ilgili yeterli düzeyde bilgi sahibi olmamaları gösterilebilir. Özellikle Türkçenin işlenmemiş ve aruza uygun halde olmaması dönem şairleri tarafından da eserlerinde ifade edilen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Tercüme bir eser hüviyetinde “Süheyl-ü Nevbahar”da mütercimi Mesut bin Ahmet, eserin sonunda Türk dilinin darlığını:

Bu arada Özrüm hemin nenkdürür
Türk'ün dili gen değil tenkdürür

beyti ile ifade eder. Eseri tamamlayana kadar da çektiği mihneti şu beyitle ifade eder:

Bu bir nice beyti düzünce benüm
Hacaletten eridi yaru tenüm

15. yüzyıl şairlerinden olan Sarıca Kemal (Kemal-i Zerd veya Mevlana Kemal) Türkçe ile ilgili şunları ifade eder:

Bu Türk dili begayet sert dildür

Söz ehli işbu dilden key hacildür (Levend, 1984: 621)

Pek çok beyitte hece eksiklikleri ya da fazlalıkları dolayısıyla aruz kusurları göze çarpmaktadır:

İki ḥatun ikişer cāriye oldı
Bunlarıñ her birinden oġlan oldı (95)

Çü destūr virdiler durdı yirinden
Göc eyledi Baḥrān ilinden (101)

Ḳardaşınıñ birisi çekdi bıçaġını
Ḥayḳıruban ban kesdi Yūsuf ibini (308)

Bir beyitte herhangi bir kalıp tespit edilememiştir:

Temmet didüm söyledim ḳalem
Bu ḳıṣṣa bu yirde oldı temām (2751)

Arapça kökenli olup son seste iki ünsüz bulunduran bazı kelimeler Türkçede kullanılırken bu iki ünsüz harf arasında ünlü harf getirilerek kelime telaffuz edilir. Ancak kelimeye ünlü ile başlayan ek getirildiğinde türetilen bu ünlü harf düşürülür. Örneğin emr, emir, emir-i > emri gibi. Eser harekeli metin olması dolayısıyla söz konusu edilen bu tarz kelimeler genellikle ünlü harf türetilerek yazılmıştır ve bu durum dolayısıyla eserde sıklıkla aruz kusuru meydana gelmiştir. Bu durum metinde tarafımızca düzeltilmiştir:

Çünki Yūsuf ḳuyuya uçdı gider
Ḥaḳ Teʿālā Cebrāīl'e **emir** ider (315)

Tañrı böyle yazmış n'ideyin
Ne gelürse ben aña **şükür** ideyin (511)

Dili söyler gözi Yūsuf'a baḳar
Fikir ider gözleriniñ yaşı aḳar (188)

Eserin tanzim aşamasında aruzun önemsenmediği, beytin aruz kalıbına uydurulması gibi bir amacın içine girilmediği görülmektedir. Bazı beyitlerde

kelimelerin yerlerinin ufak değişikliklerle ya da kullanılan sözcük yerine o sözcüğe yakın bir sözcüğün tercih edilmesiyle kusurların giderilmesi mümkün iken bu yol tercih edilmemiştir.

ʿAḳlı geldi ṭurdı yine oturur
İlerü vardı Beşīr selām virdi (2534)

Yukarıdaki beyti ele alırsak; ilk dize vezne uymasına rağmen ikinci dizenin sonunda yer alan "virdi" kelimesine getirilen ek hem beytin veznini bozmakta hem de üst satırdaki kafiyeye uymamaktadır. "virdi" ibaresi yerine "virür" şeklinde bitirilmesi ile hem vezin kurtarılmış olacak hem de kafiye örgüsü sağlanacaktır.

2.8. Kafiye

Ahengi temin eden önemli unsurlardan biri olan kafiye şiirde, mısra sonlarında farklı görevdeki seslerin benzerliğidir. Klasik şiirde ses benzerliklerin kafiye olarak adlandırılabilme koşulu seslerin farklı görevde olmalarıdır. Farklı yapıda seslerin benzerlikleri "kafiyenin göz için" olması prensibi gereğince bir kusur olarak değerlendirilmiştir. Çünkü "divan şiirinde seslerin yazılış biçimi esas alınırdı yani kafiye göze hitap ederdi (Pala, 2015: 41)." Ancak Tanzimat Edebiyatı'nda Recaizade Mahmud Ekrem'in önderliğini yaptığı "kafiye şem' içindir" ilkesini benimseyen şairler, farklı yapıya sahip sesleri kafiye düzeni içerisinde kullanmışlardır.

Yazı benzerliği ön planda olması gerekirken muhataplara (dinleyicilere) okumaya yoluyla ulaşan eserin, kulağa hitap etmesi dolayısıyla sıklıkla farklı hususiyete sahip harflerle kafiye ilgisi kurulduğu görülmüştür. Sesleri, söylenişleri birbirine yakın harflerle kafiye kurmak olarak tarif edilen ikfaya (Karataş, 2001: 199), şunlar örnek verilebilir:

a. Elif ve güzel he ile yapılan kafiyeler:

Didi ay gün nicesi beñzer buña

Şimdi secde ḳıldı ikisi baña (133)

İmdi ṭur gey ḥülleyi cānuñ seve
Ne-dilerseñ ḥācetüñ oldı revā (668)

b. Vav ile ye ile yapılan kafiye:

Denya'ya dirler deli olma yüri
Cāhil olma var eve gid dön girü (213)

Bu yaña anası cü durdı öri
Didi Yaʿḳūb'a kim tiz gel ilerü (54)

c. Kaf ve kef ile yapılan kafiye

Ḳuş ṣanur anı Malik anlar melek
Yūsuf'a ikrām icün gönderdi Ḥaḳ (449)

Gine seni aluban alayıdıḳ
Tā ölünce senüñ-ile_olayıdık (523)

d. Nun ve sagır kef ile yapılan kafiye

Didi Yūsuf şol düşiñde gördü[gü]ñ
Ḳarşula deyübeni_emr olduġun (623)

e. Sad ve sin ile yapılan kafiye

Çünki bu sözleri diñledi ʿĀṣ
Ḳılıncı atdı yābāna olub yas (113)

f. Te ve dal ile yapılan kafiye

Armaġanım ola dir saña yigit
İbni Yāmin ḳoluna daḳdı becid (2033)

g. Peltek ze ve ze ile yapılan kafiye

Yūsuf anı işidüb[en] şāẕ olur
Cümle ḫalḳ çıḳsın diyü āġaz olur (2583)

h. Gayın ve kef ile yapılan kafiyeler

Ḳanı anuñ aña oġul didügi
Oḫşayuban gül-ile urmadığı (296)

Bādişāh aña dir düş gördügin
Ḳarşu var diyü_aña emir olduġun (618)

Bazı beyitlerde dize sonlarında ses benzerliklerine yer verilmediği örülmüştür. "Ferd" veya "müfred" olarak ifade edilen bu kafiyeli olmayan beyitlere şunlar örnek verilebilir:

Ẕelīha işbu maʿşūḳım degil
Nice bu benim üzerime girür (856)

Yine eydür atası n'oldıñ ḳızım
Sırrıñı söyle baña_işidem sözin (754)

Çünki Yūsuf şehre girdi bil i cān
Irġanur aġaçlar ider bī-ḳarar (677)

ʿAceb miṣlim var mıdur dünyāda didi
Yüzümi gören kişi olur esir (648)

Bunlar eydür Yūsuf'a ey sulṭānım
Göre idüñ yüzüni bir kez anıñ (1947)

Her kim anıñ yüzini bir kez görer
Dü cihānda ol saʿādete irer (675)

2.9. İmla Özellikleri

"Eski Anadolu Türkçesi Dönemi eserlerinde düzenli bir imladan söz etmek mümkün değildir. Bu dönemde yazılan eserlerin imlası genelde tutarsız ve düzensizdir (Şahin, 2003: 33)." Aynı sayfada veya aynı beyitte yazılan aynı kelimenin birden fazla yazımına şahit olunabilir. Bu durumun ortaya çıkmasının sebebi, Türkçenin bu döneminde Anadolu'da Türk dili ile ilk eserlerin verilmesi ve bu eserlerde de yazı dilinin sistemleşmemesi ve oturaklaşmaması gösterilebilir. Ayrıca müstensihlerin imla konusunda gerekli hassasiyeti göstermemeleri söz

konusu durumun ortaya çıkmasının bir başka sebebi olarak değerlendirilebilir (Şahin, 2003: 33).

Üzerinde çalıştığımız Yûsuf hikayesi metninde hem ünlü işaretleri (ا), (و), (ى) hem de hareke (üstün, esre, ötre) kullanılmıştır. Cezim işaretine sıkça yer verilirken şedde işareti bazı kelimelerde kullanılmış, tenvin işaretine ise hiç yer verilmemiştir. Metnimiz nesih hatla yazılmıştır.

Eserin, imla hususiyetlerine dikkat edilmeden kaleme alındığı görülmektedir. Bu durumun en önemli göstergelerin aynı sayfa hatta aynı beyit içerisinde aynı kelimelerin farklı seslerle yazılmalarıdır. (Ta ḳıyāmete) dek (443), (Bir yıla) daḳ (1673) (91).

Bazı sözcüklerin yazımında hem yuvarlak hem de düz ünlü kullanılmıştır.

Yıldızlar (135) yılduzı (230)

Eyü (25) iyi (1464),

Uġru (550)[172] Uġrı (2175)[173]

Ayru (1938) ayrı (199)[174]

Ḳuzı (5)[175] ḳuzusın (143)[176]

Artuḳ (1865) artıḳ (97)[177]

Büyik (284) büyük (90)[178]

Kendi (35)[179] kendü (811)[180]

[172] Metinde beş farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[173] Metinde dört farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[174] Metinde beş farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[175] Metinde on iki farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[176] Metinde on dokuz farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[177] Metinde on dört farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[178] Metinde yedi farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[179] Metinde on beş farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[180] Metinde otuz iki farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

Yalıñız (334) yalıñuz (2081)[181] yaluñuz (2017)

Giri (762) girü (28)[182]

Yazuları (2066) yazı (1206)[183]

Kücik (478) kici (1726) kücük (91)[184]

Aynı sözcüklerin farklı sessiz harflerle yazıldığı örnekler vardır.

Odlara (133)[185] otlara (462)

Derdliniñ (2130)[186] dertli (413)[187]

Ḳurt (2325) Ḳurd (361)[188]

Ḳayġum (2048)[189] Ḳayḳumı (2332)[190]

Ḳanḳısına (235)[191] Ḳanġısı (1269)

Ġavḳa (83) ġavġayı (1398)[192]

Ġarīb (1687)[193] ḳarīb (753)

Ḳafle (605)[194] ġafle (538)[195]

Naḳare (1644) naġare (836)

Ṭobraḳ (560)[196] tobraġa (571)

Ṭoz (562)[197] toz (561)[198]

[181] Metinde iki farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[182] Metinde yirmi üç farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[183] Metinde sekiz farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[184] Metinde iki farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[185] Metinde yirmi iki farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[186] Metinde seksen farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[187] Metinde sekiz farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[188] Metinde yirmi beş farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[189] Metinde üç farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[190] Metinde beş farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[191] Metinde üç farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[192] Metinde üç farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[193] Metinde yirmi beş farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[194] Metinde iki farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[195] Metinde üç farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[196] Metinde üç farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

Turunc (1311) ṭurunc (1315)

Sanki (723) ṣanki (128)[199]

Ṣandık (2382) ṣanduġa (437)

ṣarāyı (808) saraylar (826) sarāy(1114)[200]

İrġüreydi (79) irgüre (5)[201]

cāriye (2336)[202] cārihe (95)

Bazı sözcükler bazen düz seslerden "a" veya "e" sesi ile bazen de dar seslerden "ı" veya "i" sesi ile yazılmıştır.

Bardaġın (227) Bırdaġıla (225)

Yedi (411)[203] yididür (2411)[204]

İlerü (54)[205] eylerü (1203)

Gice (177)[206] gece (85)[207]

Yiri (81)[208] yeri (138)[209]

Secde (134)[210] Sicde (135)[211]

Şin (195)[212] şeniñ (138)

Eş (362) işini (2017)

---

[197] Metinde iki farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[198] Metinde iki farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[199] Metinde sekiz farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[200] Metinde kırk iki farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[201] Metinde beş farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[202] Metinde üç farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[203] Metinde yirmi iki farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[204] Metinde on bir farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[205] Metinde on farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[206] Metinde yirmi dört farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[207] Metinde on bir farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[208] Metinde doksan bir farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[209] Metinde on farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[210] Metinde dört farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[211] Metinde üç farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[212] Metinde beş farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

Yitmiş (426)[213] Yetmişinde (1651)[214]

Giysün (360)[215] gey (55)[216]

Fedā (702)[217] fidā (737)

İlciye (795)[218] Elciye (785)[219]

Diyālar (846) dāye (847) ṭāyesi (155)[220]

Dilekler (864)[221] delegim (977)

Yişil (1619) yeşil (1130)[222]

Bazı sözcüklerde önce gelmesi gereken sesin sonra geldiği, harflerin sıralamalarında değişiklik yapıldığı (metatez) tespit edilmiştir.

Egsüsin (1030) eski (303)[223]

Kevran (292) Kervan (450)[224]

Ḳıbra (225)

Metinde genel olarak noktalı harflerle ilgili çeşitli sıkıntılar vardır. Bazen olması gereken noktaların olmadığı görülürken bazen de olmaması gereken yerlerde harfin noktalı olarak yazıldığı görülmüştür. Bu durumun müstensih kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Çünkü çalışmanın farklı yerlerinde mateaddid olarak ifade edildiği gibi metnimiz Osmanlı toplumunda kahvelerin tertibinden önce ve sonra varlığını sürdüren, halkın eğlence ihtiyacını karşılayan meclislerde okunmak üzere

[213] Metinde beş farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[214] Metinde üç farklı yerde bu şekilde geçmektedir
[215] Metinde sekiz farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[216] Metinde yirmi dokuz farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[217] Metinde iki farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[218] Metinde dokuz farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[219] Metinde üç farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[220] Metinde beş farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[221] Metinde dört farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[222] Metinde beş farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[223] Metinde iki farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[224] Metinde on bir farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

düzenlenmiştir. Sanat amacı veya kaygısı güdülmediğinden mesajın okuyucudan dinleyene ulaştırılmasında da harflerin noktalı olup olmaması herhangi bir önem arz etmediği açıktır. Bu noktada karşımıza çıkan durumlara şunlar örnek verilebilir:

İçinde "b" sesi bulunduran bazı sözcükler bazen "b" ile bazen de "p" ile yazılmıştır.

Ḳabūl (1)[225] ḳapūl (2655)

Pencere (1514) bencere (1138)[226]

but (609)[227] put (1791)

bula (504)[228] pula (1777)[229]

pare (1247) bāre (633)[230]

piryān (52) biryān (55)[231]

binhān (958)[232] biryān (55)

bervāz (1129)

bāyidār (2617)

berdeler (879)

Ḳabu (686)[233] Ḳapu (681)[234]

Metinde ünlü ve ünsüz harflerin gösterilişi bakımından Uygur yazı geleneğinden gelen birtakım özelliklerin kullanıldığı görülmüştür. Bu yazı geleneğinde türkçe sözcüklerin yazımında ünlü harfler de işaretlerle gösterilmektedir.

[225] Metinde yedi farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[226] Metinde üç farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[227] Metinde on üç farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[228] Metinde beş farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[229] Metinde iki farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[230] Metinde altı farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[231] Metinde yedi farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[232] Metinde üç farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[233] Metinde yirmi beş farklı yerde bu şekilde geçmektedir.
[234] Metinde on dört farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

Metnimiz harekeli olmasına rağmen bazı kelimelerin yazımında hem (ا),(و),(ي) gibi ünlü harflerin ifadesinde kullanılan işaretlere hem de harekelere yer verilmiştir.

ṭoġrı (1278) طُوغْرِى

icün (175) اِيجوُنْ

Müstensihin yaptığı harekelemelerin bazen yanıltıcı olduğu görülmüştür.

- Meşt (2711) مَشت

"Muşt" tarak anlamına gelen bir kelime olup elem keder karşısında kişinin kendisine zarar vermesi amacıyla vücuda vurulması anlam ilgisiyle kullanılmıştır. Ancak kelime yazılırken ötre değil üstün yazılmıştır.

- İstivār (2617) اِسْتِوٰار

"Üstüvar" "sağlam, kuvvetli, kuvvetli, dayanıklı, güvenilir (Develioğlu, 1998: 1134)" anlamına gelen bir kelime olup kişinin izzetinin sağlamlığını ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. Ancak kelime yazılırken ötre olan ilk iki hece esre olarak yazılmıştır.

- Işṣı (349) اِصّي

"Us" akıl anlamına gelen Türkçe bir kelimedir. Metinde gitmek fiiliyle kullanılan bu kelime yazılırken ilk hece ötre olması gerekirken esre olarak yazılmıştır.

- Düstūr (99) دُسْتوُرْ

"Destūr" "izin, müsade, ruhsat" gibi anlamlara gelen bir kelime olup geçici olarak bir yerde bulunan birinin daimi olarak ikamet edenden nezaketen müsaade alması amacıyla kullanılan bir kelimedir. Metinde de bu bağlamda kullanılan bu kelimenin ilk hecesi üstün olması gerekirken ötre olarak yazılmıştır.

- bî-şimār (2749) بِي شِمارْ

Farsça isim olan "şümar" kelimesi "sayı hesap" anlamına gelmektedir. Yine Farsça bir ön ek olan "bî" olumsuzluk ekiyle oluşturulan yapı "sonsuz" anlamına gelen bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak kelimenin ötre olması gereken ilk hecesi esre olarak yazılmıştır.

- fitān (1170) فِتَانْ

"Fettān" kelimesi "fitne ve fesada teşvik eden, fenalık yapan (Develioğlu, 1998: 263)" anlamına gelen özellikle kadınlarla ilgili kullanılan bir kelimedir. Metinde de bu ilgi ile kullanılan kelime hem şeddesiz hem de üstün yerine esre ile yazılmıştır.

- Peşte (پَشْتَه)

"Püşte" yığın, tepe anlamına gelen bir kelime olup eserde mezarın tepe şeklinde olması anlamı kastedilerek kullanılmıştır. Ancak ilk hece ötre olması gerekirken üstün ile harekelenmiştir.

Dize sonlarında "u" "ü" sesini sağlamak amacıyla kullanılan (و) "vav"lardan sonra elife benzeyen, kullanılış amacının ne olduğunun tespit edilemediği bir işaret kullanılmıştır.

İlerü (54) اِلَرُو ا

Bunda girü (103) بوُنْده كِرُو ا

Deyü (345) دَيُو ا

Şimden girü (1827) شِمْدَنْ كِرُو ا

Bu durum genellikle dize sonlarında kullanılırken dize ortasında da olabilmektedir.

Girü (951) كِرُوا

Tespit ettiğimiz bir kelime de ise (و) vav harfi olmadan dize ortasında kullanılmıştır.

Meşt (2711) مَشْتْ ا

Arapça ya da Farsçada bir sesin iki defa kullanılacağını gösteren işaret olan şeddenin metnimizde farklı amaçlarla kullanıldığı tespit edilmiştir.

- Kelimenin bünyesinde var olan çift sesin gösterilmesinde kullanılmıştır.

  Niyyetin نيِّتينْ(23), silleler سِلَّلر (2059)

- Türkiye Türkçesinde tek ses ile kullandığımız bazı sözcükler metinde çift ses olarak gösterilmiştir. Bu yapılırken şedde işareti kullanılmıştır.

  Isı-ıssı اِسّي (229), Us-ıṣṣı اِصّي(349)

- Sözcüğe eklenen ekin ilk sesinin etkisiyle sözcüğün son sesini kendisine benzeterek (tam benzeşme) ortak kullanılan sesin üzerine şedde işareti konulmuştur.

  iddi اِدّي (2605), inciddiñiz اِنْجِدّ بِكِزْ (377), işiddi اِشدّي (445, 632, 783, 1590)

- Bir kelimede birbirini takip eden iki sözcükten birinci sözcüğün son sesinin ikinci sözcüğün ilk sesi ile aynı olması dolayısıyla bu iki sözcük bitişik yazılmış ve ortak sesin üzerine şedde işareti konulmuştur.

  Ḥaḳḳatında حَقّتِنْدَه (13-a/285)

- Rivayet geçmiş zaman ekinin üzerine ikinci tekil sahış ekinin eklenmesi ile ikinci eklenen ekin, birinci ekin son sesini kendisine bezmesiyle (tam benzeşme) aynı sesin ifade edilmesi için şeddenin kullanıldığı görülmüştür.

Şormamıssın صوُر مه مِسّيِن(60-a/1520)

Metinde iki farklı yerde Kuran'dan iktibas yapılmıştır. Ancak hikâyenin anlatıldığı kısımlarda gördüğümüz eksik, fazla ya da farklı yazımları bu ayetlerde de görmekteyiz. 1493. beyitte "Efendinin yanında beni an" anlamına gelen Yûsuf Suresi'nin 42. ayetine metnimizde şöyle yer verilmiştir:

اُذكُروُني عِنْدَ ربّكم "Üzkuruni inde rabbikum"

Ancak Kur'an-ı Kerim'de metinde yazılan ilk "ra" harfinin harekesi bulunmamakta ve cezimli okunmaktadır. Ancak eserde bu harf ötre ile harekelenmiştir. Ayrıca beytin devamında ayette geçen harf sayısının on iki olduğu için Yûsuf'un on iki yıl hapiste kalacağı ifade edilmiştir. Ancak ayeti, metnimize göre ele alıp harf sayısına bakalırsa sayısının on iki değil on dört olduğunu görülür.

Metinde geçen diğer ayet 1207. beyitte geçen İsra Suresi'nin "Zinaya yaklaşmayın." mealinde olan 32. ayetidir:

وَلاَ تقْرَبوُالزّ نَا

Kuran-ı Kerim'de bu ayetin son harfi elif-i maksure ile yazılmış olmasına rağmen metnimizde elif harfi kullanılmıştır.

2.10. Eser Üzerine Yapılan Çalışmalar

Eseri üzerine yapılan çalışmaları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Halide Cemile Dolu, "Yûsuf Hikâyesi Hakkında Birkaç Söz ve Bazı Türkçe Nüshalar", *İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C. IV*, 1952, s.419- 445.
- Halide Cemile Dolu, *Menşe'inden Beri Yûsuf Hikâyesi ve Türk Edebiyatındaki Versiyonları,* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1953.

- Yüksel Sungur, *Müellifi Meçhul Dâsitân-ı Yûsuf Aleyhi's-selâm Mesnevisi Üzerine Bir İnceleme,* Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul, 1963.
- Mehtap Kaşkaya, *Yûsuf u Zelîhâ,* Cumhuriyet Üniversitesi SBE, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2004.
- Sibel Üst, "Nahîfî'nin Yûsuf u Zelîhâ Mesnevisi", *Turkish Studies, Volume 2/4*, 2007, s.823-957.
- Melike Gökcan Türkdoğan, *Klasik Türk Edebiyatında Yûsuf u Züleyha Mesnevileri Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma,* Atatürk Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, Erzurum, 2008.
- Ali Cin "İbn-i Abbas'tan Rivayet Edilen Bir Yûsuf ve Züleyha Hikâyesi", *Mediterranean Journal of Humanities I/2*, 2011, 47-58.
- Burcu Karakaya, *Garîb'in Yûsuf u Züleyhası, (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)* Ahi Evren Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir, 2012.
- Kudret Safa Gümüş, İbn-i Abbas'tan Rivâyet Edilen Yusûf u Züleyha Hikâyesinin Nüshaları ve Nüshalardan Hareketle Eserin Değerlendirilmesi *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi Cilt:12 Sayı:1*, 2014, s. 244-255.

2.10.1. Çalışmamızın Diğer Çalışmalarla Mukayesesi

Çalışmamıza konu olan Yûsuf hikayesi yukarıda ifade edildiği gibi farklı zamanlarda ve farklı hüviyetlerde çalışmalara konu edilmiştir. Bu çalışmalar bazen bir dil çalışması, bazen yalnızca metnin neşri bazen de tenkitli metin gibi kapsamlı bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu çalışmalarda çalıştığımız nüshadan bahsedilmemiş olması dolayısıyla eksikliği gidermek, aynı halkanın kopuk bir zincirini yerine ikame etmek ve bu nüshadan ilim âlemini haberdar kılmak amacıyla bu çalışma gerçekleştirilmiştir. Nüshamız diğer çalışmalarla mukayese edildiğinde aşağıdaki durumlar göze çarpmaktadır[235]:

[235] Bu karşılaştırmada Burcu Karakaya (2012)'nın tenkitli metin neşri kullanılmıştır.

1. Metnimizin girişinde besmele ve Allah'a hamd gibi herhangi bir bölüm bulunmamaktadır. Diğer çalışmada ise besmele ile girişin ardından Allah'a hamd, O'na övgü ve münacat bölümüne yer verilmiştir. Bu münacat bölümünün yalnızca son kısmı bizim nüshamızda yer almaktadır.

2. Nüshamızda eserin başlığı "Hikâyet-i Ya'kûb u Yûsuf 'Aleyhi's-selam" şeklinde hikayenin girişinde yer almaktadır. Diğer çalışmada ise "Menakıb-ı Yûsuf u Zelhâ" şeklinde bir başlık kullanılmıştır.

3. Nüshamızda hikayenin başlığı dışında metnin hiçbir yerinde hikayenin bölümlerini birbirinden ayırmak için hiçbir başlığa yer verilmemiştir. Diğer çalışmada bölümler arası geçişlerde "Der-Beyân-ı İbtidâ'-i Kelâm" "Der-Beyân-ı Ahvâl-i Yûsuf 'Aleyhi's-selâm" şeklinde başlıklara yer verilmiştir.

4. Eser Eski Anadolu Türkçesi Dönemi dil özelliklerini taşımaktadır. Ancak müellif hattının elde bulunmaması, mevcut olan nüshaların müstensihlere ait olması eserlerin dil özelliklerinde sapmaların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu durum özellikle çalışmamızı gerçekleştirdiğimiz nüshada kendini göstermiştir. Eski Anadolu Türkçesi'nin en karakteristik özelliği olan yuvarlaklaşma diğer çalışmaya göre metnimizde satıhta kalmıştır. Örneğin, nüshamızda "kalıpdur" veya "dayılarıñ" şeklinde düz ünlü ile ifade edilen kelimeler diğer çalışmada "kalupdur" veya "tayularıñ" şeklinde yuvarlak ünlüler ile ifade edilmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında nüshanın istinsah tarihinin diğer nüshaya göre günümüze daha yakın bir dönemde istinsah edilmiş olabileceğini düşündürmüştür.

5. Diğer çalışmanın hacmi nüshamıza göre daha geniştir. Bizim nüshamızın beyit sayısı 2751 iken diğer çalışmada bu rakam 2926'dır. Diğer çalışmanın olaylarda yer verdiği ayrıntı daha derinliklidir. Nüshamızda birkaç beyitle ifade edilen bazı olaylar diğer çalışmada daha geniş yer tutmaktadır. Örneğin, Ya'kûb, Yûsuf'u oğullarına vermemek için gördüğü rüyadan bahseder. Nüshamızda bu rüyadan bir beyitle bahsedilir:

Düşde gördüm-ki ḳuzular güderin
On iki ḳuzular sürüp giderin (191)

Bunu ifade eden Ya'kûb sonrasında Yûsuf'u evlatlarına teslim eder. Bu hadise diğer çalışmada ise daha derinlikli ve ayrıntılıdır. Rüyaya anlatan Ya'kûb evlatlarını ikna edemeyince oyunun haram olduğunu ifade eder. Bunun üzerine babasını ikna eden kardeşleriyle beraber gitme yönünde meyil gösteren Yûsuf'tur.

Ayrıca nüshamızda tek beyitte ifade edilen bazı durumlar diğer çalışmada iki beyitte aktarılmıştır. Örneğin çalışmamızda

Didi İsḥāḳ ʿĀṣ içün ḳılam duʿā
İkiñizden birine açılur bāb (49)

beyti, diğer çalışmada

Didi İsḥāḳ ʿĀṣ içün ḳılam duʿā
Anası dir Yaʿḳūb'a ola īcāb

ʿĀṣ'a İsḥaḳ didi ki ḳılam duʿā
İkiñüzden birine_açılur bu bāb (74-75)

şeklinde aktarılmıştır.

Diğer bir örnekte de çalışmamızda

Didiler Yūsuf'ı alup varalum
İrte Yūsuf'ı aluban gelelüm (184)

beyti, diğer çalışmada

Didiler Yūsuf'ı alup varalum
Yazularda oḳ atup oynayalum

Cümlemüz de oynayalum gülelüm
İrte Yūsuf'ı alalum gĕlelüm (212-213)

şeklinde aktarılmıştır.

6. Bazı beyitlerin öncelik ve sonralık sıralarında farklılık vardır. Örneğin Zeliha ağzından söylenen bir gazel metnimizde şöyle ifade edilmiştir:

Ben ḳarīb iftādeñi hicrāna ṣalma gel meded
Hicriñi vuṣlata degşür ey bizi yekṣān iden

Ey ʿaceb şol-gün ola mı yüze yüz görem seni
Vuṣlatıñ[uñ] günidür bir cānımı biñ cān iden (751-752)

Diğer çalışmada bu iki beytin yerleri farklıdır:

Ey ʿaceb ol gün ola mı yüz-be-yüz görem seni
Vuṣlatuñuñ günidür bir cānumı biñ cān iden

Ben Ġarīb üftādeñi hicrāna ṣalma ḳıl meded
Hicrānı vuṣlata degiş ey bizi yeksān iden (865-866)

7. Çalışmamızın 753-1051 beyitleri arası ile diğer çalışmanın 867-1154 beyitleri arasında anlatılan olaylar noktasında paralellik bulunmasına karşın gerek üslup gerekse kelime kadrosunun farklılaştığı gözlenmiştir. Örneğin bizim çalışmamızda

Girdi ṣanem evine büte ṣorur
Dir ki ʿaşḳından cānum irdi żarar

Yā ṣanem Yūsuf benim ola mı-ki
Maḳṣūdım ḳuş ele gire mi-ki

Ey ṣanem bilgil benim aḥvālimi
ʿAşḳ odına düşdim alġıl elimi

Yūsuf'ı göriñ baña lāyıḳ-mıdur
İşbu sözi söyledügüm ḥaḳ-mıdur

İmdi Tañrı taḳdīr[i] gör n'eyledi
Ol ṣanem dile gelüben söyledi

Didi Yūsuf seni alur ummaġıl
Ol nebīdür aña zaḥmet virmegil

Ṣanem ol-dem çatladı [oldı] bāre
Duymadı anda Yūsuf peyġamberi (1045-1051)

şeklinde Yûsuf'un Zeliha ile puthaneye girmesi ve putların parçalanması aktarılmaktadır. Aynı olay diğer çalışmada ise şöyledir:

Yūsuf'uñ elin eline aluban
Anuñla put-ḫāneye varur-ıdı

Yalvarup putına eydür ey ṣanem
Baña sen idiviresin dilerem

ʿAceb Yūsuf benümle bir ola mı
Yoḫsa bu derdüm ölince ḳala mı

Tañrı emri ile ol put söyledi
ʿĀḳıbet senüñ Yūsuf ivme didi

Ol nebīdür sen anı incitmegil
Ṭoġrı yolı ḳoyup egri gitmegil

Böyle didi düşdi ḳırıldı ṣanem
Zelḫa eydür Yā Yūsuf n'oldı ṣanem (1148-1153)

8. Özde aynı anlamın ifade edilmesine karşın farklı ifade kalıplarıyla aktarıldığını gösteren bazı örnekler vardır. Örneğin Yaʿkûb'un Bahran ilinden dönüşünde kardeşi As'a elçi olarak gönderdiği oğlu amcası As'a bizim metnimize göre şunu söyler:

Yine **seni** özler [idi] işde geldi
Ḳamu ehlin ʿayālin bile aldı (108)

Aynı durum diğer çalışmada ise şöyledir:

Gine **şılasın** özler işde geldi
Ḳamu ehl [ü] ʿıyālin bile aldı (135)

9. Nüshamızın sanatsal değeri diğer çalışmaya göre daha iyi bir konumda değildir. Bilgisizlik, dalgınlık gibi durumlar dolayısıyla müstensihin dağınık, düzensiz ve özensiz bir nüsha vücuda getirmiş olduğu söylenebilir. Bu duruma vezne dikkat edilmeyen şu örnek gösterilebilir:

Böyle didi daḫı diñle [ne] olur
Sürdi **yolı Beşir** Kenʿān'a gelür (2484)

Nüshamızda geçen beytin ikinci dizesi vezne uygun değildir. Dizede geçen ikinci ve üçüncü kelimelerin yerlerinin değişmesi ile bu durum düzeltilebilecekken

müstensihin buna dikkat etmediği görülmektedir. Diğer çalışmada ise bu beyitte herhangi bir eksiklik ya da kusur bulunmamaktadır:

Böyle didi diñle imdi ne olur
Sürdi **Beşīr yolı** Kenʿān'a varur (2677)

10. Çalışmaların en büyük farklılığı sonlarıdır. Çalışmamızın son kısmını oluşturan 130 beyit Hamdî'nin Yûsuf u Züleyha'sından alınarak aktarılmıştır. Buna göre ilk olarak Yaʿkûb vefatı söz konusu edilir. Yaʿkûb evlatlarını başına toplar, onlara nasihat eder ve vefat eder. Sonrasında Yûsuf gördüğü bir rüya ile vefat edeceğini anlayarak kendi yerine birini tayin eder. Cebrail'in cennetten getirdiği bir elmanın kokusu içine çekince canını teslim eder. Bu vefat üzerine Zeliha üç gün üç gece yas tutar ve dördüncü gün Zeliha Yûsuf'un mezarı üzerine kapanarak o da ruhunu teslim eder. Nüshamız bu şekilde sonlanmaktadır. Diğer çalışmada ise hikayenin sonu farklı olaylarla bezenmiştir. Yûsuf'un yanında bir müddet kalan Yaʿkûb yeniden evine döner. Yaʿkûb babasının kabrine gittiği bir gün orada içtiği bir kadeh sonrası canını teslim eder. Melekler tarafından kefenlenen Yaʿkûb, evlatları tarafından defnedilir. Yaʿkûb'un vefatından sonra Mısır şehrinde Yûsuf'un Müslümanlığı yaymasından rahatsızlık duyan halkın bir kısmı onu Reyyan'a şikayet eder. Bunun üzerine Yûsuf kendisine inananları yanına alarak Nil denizinin yanında "Kayyum" adını verdiği bir şehir inşa ettirir ve orada yaşamaya başlar. Bir gece düşünde ömrünün nihayete erdiğinin ona bildirilmesi üzerine yerine oğlunu tayin eder. Bu sırada rahatsızlanan Zeliha Yûsuf'tan önce vefat eder. Zeliha'nın hemen ardından da Yûsuf vefat eder. Mezarı ilk olarak inşa ettirdiği şehre, daha sonra Mısır şehrine, daha sonra ise bu iki şehrin arasına defnedilir. Nil nehrinin taşması ile kabrin yeri kaybolur. Yıllar sonra Yûsuf'un kabrini bularak onu İbrahim peygamberin türbesi kapısına defneden Musa peygamberdir.

Görüldüğü gibi olaylar ve bunların kronolojisindeki farklılıklar göze çarpmaktadır.

3. BÖLÜM

METİN İNCELEMESİ

3.1. Hikayenin İşlenişi

3.1.1. Yaʿkûb ve Kardeşi As'ın Hikâyesi

3.1.1.1. Yaʿkûb ve Kardeşi As'ın Özellikleri

İbrahim oğlu İshak'ın ikiz oğlu vardı. Bunlardan birinin adı Yaʿkûb, diğerinin adı ise As idi. As dağlarda dolaşır, avlanır, bu avları eve getirmesiyle öne çıkan bahadır bir kişi idi. Annesinden doğduğunda vücudu üzerinde koyun tüyüne benzer bir tabaka vardı. Yaʿkûb ise saçlı idi. Gözleri görmeyen İshak bu iki oğlunu bu ayrımdan tanırdı. İshak As'ı, anneleri ise Yaʿkûb'u daha çok severdi.

3.1.1.2. İshak'ın Duası

Allah bir gün İshak'a hitap edip oğullarından biri için bir dua etmesini ve bu duanın kabul olacağını müjdeledi. Bu durumu As'a bildiren İshak, duayı kendisi adına yapacağını, ancak bir av getirmesini söyledi. Bunu duyan Yaʿkûb'un annesi, Yaʿkûb'a bir kuzu boğazlatır. Kuzunun derisini Yaʿkûb'un üzerine geçirtir. Kuzuyu da pişirip İshak'a sundurur. Eliyle Yaʿkûb'un sırtını sıvazlayan İshak, tüylü oluşu dolayısıyla onu As zanneder. Eti yiyen İshak, As'a vadettiği peygamberlik duasını Yaʿkûb'a eder.

3.1.1.3. Yaʿkûb'un Bahran'a Gitmesi

Avdan dönen As, durumu öğrenince kardeşine karşı öfkeyle dolar. Kardeşine zarar vermesinden çekinen annesi, Yaʿkûb'u Bahran ilindeki dayılarının yanına gönderir.

3.1.1.4. Yaʿkûb'un Evlilikleri ve Kenan'a Dönmesi

Bahran'da dayısının iki kızı ve bunların iki cariyesi ile evlenen Yaʿkûb'un eşlerinin her birinden oğulları olur.

Küçük kız kardeş olan Sahil'den[236] Yûsuf ve İbni Yamin dünyaya gelir. Bir süre sonra Yaʿkûb geri dönmek ister ve dayılarından destur alarak yola çıkar. Yaʿkûb'un geri döndüğünü öğrenen ve kardeşine hiddeti geçmeyen As, onların gelmesini beklemeye başlar. Yaʿkûb önden büyük oğlunu elçi olarak kardeşi As'a gönderir ve As'a kendisinin ona kul olduğunu, bütün malı ile ona geri döndüğünü söyletir. Yumuşayan As ile Yaʿkûb bir araya gelip kucaklaşırlar. Ölünceye kadar ikisi bir arada yaşarlar. Ölünce de aynı anne rahmini paylaştıkları gibi yine aynı kabre konulurlar.

3.1.2. Yûsuf'un Hikayesi

3.1.2.1. Yûsuf'un Güzelliği

Yaʿkûb'un on iki tane oğlu vardı. Bunlar içinden Yûsuf diğerlerinden daha güzel idi. Onu bir kâfir görse mümin olup bütün kötülükler ondan giderdi. Ay onun güzelliğini görse öyle bir hale gelir ki insanlar onun tutulduğunu sanırlardı. Yûsuf'un kardeşleri birer yıldız o ise ay ve güneş idi. Bundan dolayı Yaʿkûb, Yûsuf'u diğer oğullarından daha çok severdi.

3.1.2.2. Yûsuf'un Rüyası ve Yaʿkûb'un Bu Rüyayı Yorumlaması

Yûsuf bir gün uyurken bir rüya görür. Uyandığında babasına rüyasında ay, güneş ve on bir yıldızın kendisine secde ettiklerini söyler. Babası rüyayı duyunca önce mahzun olur ve Yûsuf'a kardeşlerine bu rüyadan bahsetmemesini tembihler. Rüyada gördüğü güneşin annesi, ayın kendisi, on bir yıldızın ise kardeşleri olduğunu, kendisinin muhterem, iyi ahlak sahibi, cömert bir padişah olacağını ve herkesin kendisine tabi olacağını söyler.

[236] Kaynaklarda "Rahil" ya da "Rahile" olarak geçen bu isim, metnimizde "Sahil" olarak geçmektedir.

3.1.2.3. Şemun'un Annesinin Tabiri Duyup Kardeşlere Ulaştırması

Yûsuf'un üvey annelerinden Şemun'un annesi, Yaʿkûb Yûsuf'a rüyayı tabir ederken duyar ve Ya'kub'un tabirini hemen diğer kardeşlere anlatır. Yûsuf'un padişah, kendilerinin ise kul oldukları rüyadan öğrenen kardeşler, Yûsuf'u kıskanmaya ve ondan kurtulma çareleri aramaya başlarlar. Ancak bir de Yûsuf'tan dinleyip rüyayı tahkik etmek isterler. Yûsuf'u yanlarına çağırıp rüyayı anlattırırlar.

3.1.2.4. Şeytanın Gelip Kardeşlere Fitne Vermesi

Yûsuf'tan rüyayı öğrenen kardeşler, kardeşleri hakkında şeytanın da fitnesiyle kötü düşüncelere dalarlar. Şeytan onlara evin bütün işlerinin kendileri tarafından yapıldığını ancak en çok sevilenin Yûsuf olduğunu, Yûsuf'un ortadan kalkmasıyla babalarının kendileri kalacağını söyler. Ve onlara Yûsuf'u katletmelerini tavsiye eder.

3.1.2.5. Yaʿkûb'tan Yûsuf'u İstemeleri ve Yaʿkûb'un Yûsuf'u Vermesi

Kardeşler babalarından Yûsuf'u kendilerine vermesini, ovada oyunlar oynayıp geleceklerini söylerler. Ancak Yaʿkûb Yûsuf'u vermek istemez. Çünkü yakında gördüğü bir düş onu tedirgin etmektedir: "Düşümde kuzular güderdim ve bu kuzuların sayısı da on iki idi."[237] Düşünden kaynaklı korkuya rağmen Yaʿkûb, Yûsuf'u oğullarıyla ovada oynamaya gitmesine razı olur.

3.1.2.6. Yaʿkûb'un Yûsuf'u Hazırlayışı

Yaʿkûb Yûsuf'u eve götürüp yıkatır ve ona kaftan giydirir. Koynuna yiyecek koyar ve kötü bakışlardan koruması için de boynuna Suhûf-ı İbrahim takar, gözüne sürmeler çeker.

---

[237] Metinde Yakubun rüyasından bu kadarıyla bahsedilmektedir. Eserin farklı nüshalarında bu rüya şöye tamamlanmaktadır: ansızın bir bölük kurt çıkar ve körpe kuzularından bir tanesi alırlar ve bir yarığın içine atarlar. Üç gün sonra gidip bakan yakub körpe kuzusunu bulamaz ve nereye gittiğini bilemez (Karakaya, 2012:285).

3.1.2.7. Yûsuf'un Kız Kardeşi Denya'nın Kardeşlerle Beraber Gitmek İsteyişi

Her zaman Yûsuf'un yanında olan bir kız kardeşi vardı. Onun adı Denya idi. Denya Yaʿkûb'un evden Yûsuf'la çıktığını ancak geri döndüğünde Yûsuf'un yanında olmadığını görünce Yûsuf'un nerede olduğunu sorar. Kardeşleri ile ovaya eğlenmeye gittiklerini öğrenince arkalarından koşarak onlara yetişir ve onlarla gitmek istediği söyler. Yûsuf'un eline yapışarak onu bırakmaz. Kardeşleri Denya'ya yarın yeniden gideceklerini ve o zaman kendisini de götüreceklerini söyleyerek onu gelmekten vazgeçirirler.

3.1.2.8. Yolda Kardeşlerin Yûsuf'a Yaptıkları

Kardeşler yolda Yûsuf'u önlerine katarak sürmeye ve ona vurmaya başlarlar. Sıcak artınca Yûsuf durup bir şeyler yemek içmek ister. Babası yola azık olarak ona su, süt ve hurma vermiştir. Yûsuf yemek için bunları ortaya koyduğu zaman Rûbîl gelerek bardağı döker, sütü saçar ve hurmaları dağıtır.

3.1.2.9. Kardeşlerin Yûsuf'u Dövmeleri

Rûbîl Yûsuf'u ensesinden tutarak döver ve "yalancı" diyerek ona hakaret eder: "Rüyanda güneş ve ay sana secde etmişlerdi. Bugün onlar seni sıcaklıkla neden yakarlar? Yine rüyanda gördüğün on bir yıldızı çağır da sana su ile yiyecek versinler. Şimdi seni öldürürüm, gelip seni elimden alsınlar bakalım." der. Bu itab karşısında Yûsuf, diğer kardeşlerine sığınmak ister ancak her biri ensesinden tutup vurur, saçından tutup onu yerlerde sürükler. Şemun bıçağını çekerek Yûsuf'un yanına gelip "Seni doğrarım." diye tehdit eder. Oradan kaçan Yûsuf tekrar Rûbîl'e sığınır. Ancak Rûbîl'den korunma beklerken Rûbîl de onu öldürmekle tehdit eder. Bu kez de en büyük kardeş olan Yahuda'ya sığınır. Yûsuf Yahuda'ya "Nerede kardeşin kardeşi öldürmeye kalktığını" babasının kendisini onlara emanet ettiğini, geri dönünce babalarının yüzüne nasıl bakacaklarını söyler. Ve Allah'a yakarışta bulunur. (228-272)

3.1.2.10. Yahuda'nın Yûsuf'a Sahip Çıkması

Yahuda Yûsuf'un yakarışından etkilenir ve Yûsuf'u himayesine alır. Ancak diğer kardeşler Yahuda'nın karşısına dikilir. Yahuda onlara "Kendilerinin peygamber çocukları olduğunu, Yûsuf'un hangi suçu işlediği için onu ölümle tehdit ettiklerini, peygamber çocuklarının bir kişinin kanına nasıl gireceğini, bunu yaparlarsa Hak katında asi ve yerlerinin ebediyen cehennem olacağını" söyler. Yûsuf'a yapılanların Yûsuf tarafından babalarına söylenmeyeceğine kendisi kefil olur.

3.1.2.11. Yûsuf'un Kuyuya Atılması Fikri

Kardeşlerini razı edemeyen Yahuda, bunun üzerine onlara farklı bir teklifte bulunur: Yûsuf'u kuyuya atmak. Bu sayede kendileri öldürmeyecek, kardeş kanına girmeyeceklerdir. Ya açlıktan ölecek ya da bir kervan onu alıp uzak illere götürecektir. Kardeşler bu fikri kabul ederler. (273-294)

3.1.2.12. Yûsuf'un Kuyuya Atılması

Yılan ve çıyanın evi, ıssız, susuz ve derin bir kuyu bulurlar. Elbiselerini çıkarıp ona eski bir çul giydirirler. Yûsuf kuyuya atmamaları için kardeşlerine çok yalvarıp gözyaşı döker ancak onları ikna edemez. Beline bir ip takıp onu kuyunun içine sarkıtırlar ve kardeşlerden birisi ipi keser. Yûsuf sağa sola çarparak kuyuya düşmeye başlar.

3.1.2.13. Yûsuf'un Kuyuya Düşmesine Meleklerin İnlemesi ve Allah'ın Yardımı

Kardeşlerin bu yaptıklarına gök ehli olan melekler ağlayıp inlerler. Bunun üzerine Allah Cebrail'e "Yûsuf'u taşa çarpmadan ve vücudu zarar görmeden tut"masını emreder. Cebrail emri yerine getirip Yûsuf'u salimen kuyuda bir taşın üzerine indirir. Eski çulu çıkarıp yanında getirdiği cennet elbisesini giydirir. Ona yiyecek ikramında bulunur.

3.1.2.14. Hud Peygamber'in Kuyuda Yûsuf'u Ziyareti

İkramda bulunan Cebrail gittikten sonra uzun boylu, yüzü nurlu, ak sakallı, yaşlı biri selam vererek Yûsuf'un yanına gelir. Kucaklaşırlar. Gelen kişi kitap içinde Yûsuf'un güzelliğini okuduğunu, bir kez onu görmek için Allah'a dua ettiğini ve duasının kabul olduğunu söyleyen, iki yüz yıl günde bir nar yiyerek orada Yûsuf'u bekleyen Hud Peygamber'dir. Maksuduna ulaşan Hud, canını Hakk'a teslim eder. Hud'un gitmesiyle Yûsuf yalnız kalır. Yalnız kalışı dolayısıyla mahzun olan Yûsuf'a burada iki müjde verilir: peygamberlik, Mısır sultanlığı.

3.1.2.15. Yûsuf'un Kardeşlerinin Eve Dönmesi

Kardeşler babalarını Yûsuf'u kurt yedi yalanına inandırmak için "Bir kuzu boğazlayıp kanını Yûsuf'un gömleğine ve kaftanına sürerler." Ağlaşarak eve gelirler. Endişeli şekilde evde bekleyen Yaʿkûb oğullarının sesleri duyunca korktuğunun başına geldiğini anlayarak düşer, bayılır. Yahuda babasına seslenir ancak ses gelmemesi dolayısıyla babasının da öldüğünü zanneder. Ancak biraz sonra Yaʿkûb kendine gelir ve Yûsuf'un akıbetini oğullarından dinler.

3.1.2.16. Rûbil'in Olayı Anlatması

Rûbîl, kendileri oyun oynarken giyeceklerinin başına Yûsuf'u koyduklarını, gaflet anında kurdun Yûsuf'u yediğini, "tek bir azasının kalmadığını" söyler. Söylediklerini inandırıcı kılmak için kana buladıkları kanlı gömleği Yaʿkûb'a verir.

3.1.2.17. Yaʿkûb'un Oğullarına İnanmaması

Gömleği inceleyen Yaʿkûb, gömlekte Yûsuf'un kokusunun olduğunu ancak kanın onun kanı olmadığını ifade eder. Diğer taraftan kurdun yediği ifade edilmesine rağmen gömlekte diş izlerinin olmaması Yaʿkûb'u şüpheye sevk eder. Çocuklarının anlattıklarına inanmayan Yaʿkûb, Yûsuf'a ağıt yakar: "Seni suya mı sarkıttılar? Seni dağlara çıkarıp yabana mı attılar? Seni bir kimseye mi sattılar?"

3.1.2.18. Kardeşlerin Yaʿkûb'u İnandırmaya Çalışmaları

Babalarının inanmaması dolayısıyla korkan kardeşler, Yûsuf'u kuyudan çıkarıp gerçekten öldürmeyi düşünürler. Bu sayede "öldüğüne nişan olarak" bir parçasını babalarına getirecekler ve onu inandırabileceklerdir. Ancak Yahuda ortaya atılarak Yûsuf'a sahip çıkar ve babasına olanları anlatacağını söyler. Bunun üzerine öldürmekten vazgeçen kardeşler, dağda bir kurt bulup "Yûsuf'u yedi" iddiasıyla onu babalarının huzura getirmeye karar verirler. Dağda yakalayıp ağzına kan bulaştırdıkları bir kurdu, babalarına "Yûsuf'u yiyen bu kurttur." diye getirirler.

3.1.2.19. Yaʿkûb'un Kurtla Konuşması

Yaʿkûb yaşlı gözlerle kurda bakar, ona acıyıp ona "dil ver"mesi için Allah'a dua eder. Kurt duanın kabul olması ile "Selâmu ʿaleyk yâ Yaʿkûb" diyerek Yaʿkûb'u selamlar. Yaʿkûb kurda oğlunu neden yediğini sorar. Kurt "Suhuf-ı İbrahim hakkı için" yemin edip Yûsuf'u yemediğini, enbiya etinin kendilerine haram kılındığını, kendisine iftira atıldığını söyler. Bunun üzerine Yaʿkûb oğullarına dönerek kurda iftira attıkları için onları azarlar.

3.1.2.20. Kurdun Derdi

Yaʿkûb kurdun neden buralarda gezdiğini sorar. Kurt da Mısır'dan geldiğini, kardeşini aradığını söyler. Yaʿkûb kurda, padişahın onu vurduğunu, bunu işiteli on yedi gün olduğunu aktarır. Yaʿkûb kurda Yûsuf'un başına ne geldiğini sorar. Kurt Yûsuf'un başına neler geldiğini bildiğini ancak söylerse gammazlık etmiş olacağını, gammazların yerinin cehennem olduğunu ifade ederek söylemez. Birbirlerine yitiklerini bulmaları için dua ederek ayrılırlar.

3.1.2.21. Yaʿkûb'un Allah'a Sitemi

Yûsuf'un başına neyin geldiğini bilmeyen Yaʿkûb, yüzünü Allah'a çevirir ve oğlunu neden korumadığını sorar. Bu arada Allah'tan "Sen oğlunu bana ısmarlamadın, kardeşlerine ısmarladın. Bana ısmarlasaydın ben onu korurdum"

şeklinde nida gelir. Allah Yaʿkûb'a Yûsuf'la "yetmişte" buluşacağını müjdeler ancak bu yetmişin " gün mü, ay mı, yıl mı" olacağını bildirmez.

3.1.2.22. Malik'in Rüyası

Mısır'da Malik İbn-i Zafer adında önde gelen biri tüccar vardır. Bu tüccar bir gece rüyasında Kenan ilinde bulunan bir kuyunun yanında gezdiğini, gökten güneşin inerek elbisesinin içine girdiğini, gökten üzerine nur yağdığını, kendisinin onu alıp sandığa koyduğunu görür. Bir muabbire bu düşünü tabir ettirir. Muabbir "rüyasında gördüğü kuyudan bir kul çıkacağını, onun sayesinde zengin olacağını, kıyamete kadar adının anılacağını" bildirir. Elli yıl boyunca bu kuyuyu arayan Malik, Elli yılı sonunda Kenan ilinde rüyada gördüğü kuyunun başına gelir. Kuyuya varınca kuşların kuyunun etrafına üşüştüğünü görür. Oysa onlar kuş değil "Yûsuf'a ikramda bulunan melekler"dir.

3.1.2.23. Beşir'in Yûsuf'u Kuyudan Çıkarması

Malik adamlarından olan Beşir'e kuyudan su getirmesini emreder. Beşir "bardak" ile "ip"ini alarak kuyu başına gelir. Cebrail kuyuya inerek Yûsuf'a, Allah'ın kuyuya atılan ipe sarılmasını emrettiğini bildirir. Su almak için "kova"sını sarkıtan Beşir, çekmeye çalışır ancak başarılı olamaz. Bunun üzerine bir köleyi yanına çağırarak kovayı beraber çekerler. Ve Yûsuf'u görürler. Kervan ahalisi bunun üzerine kuyu başında toplanır. Malik rüyasında gördüğü "devlet"e kavuştuğu için "kulllarını" azat eder.

3.1.2.24. Kardeşlerin Yûsuf'un Kuyudan Çıkarıldığını Anlamaları

Ara sıra "Yûsuf ne halde" diye bakan kardeşler, kuyu etrafında bir kervan görür. Hemen kuyunun başına gelip Yûsuf'a seslenirler. Kuyudan ses gelmeyince kervana Yûsuf'u sorarlar. Bir yalan uydurup "kullarının kaçtığını, kendilerinin onu kovaladığını, bu kuyuya girdiğini ancak oradan çıkmış olduğunu" söylerler ve Yûsuf'u onların aldığını iddia ederler. Vermezlerse onlara zarar verebilecek maddi

“kuvvet”e sahip olduklarını ifade ederler. Kervandakiler korkularından Yûsuf’u çıkarıp verirler.

3.1.2.25. Kardeşlerin Yûsuf’u Satmaları

Kardeşlerin kuvvetinden korktuğundan Yûsuf’u teslim eden Malik, Yûsuf’u satın almak ister, “on yedi kalp akçe” verebileceğini söyler. Yûsuf’un hangi bedel karşılığında satıldığı kesin değildir. Bu konuda farklı rivayetler vardır: “Bazısı on dört, bazısı on yedi, bazısı kırk, bazısı yirmi, bazısı ise yedi” akçeye alışverişin gerçekleştiğini ifade eder. Malik’in teklif ettiği fiyatı kabul eden kardeşler Yûsuf’u Malik’e satarlar. Malik Yûsuf’un satıldığına dair bir sözleşme tanzim ettirir. Tanzim olunan bu sözleşmeyi Malik “yakasına” sokar. Yûsuf Malik’ten izin alarak kardeşleri ile vedalaşmak için onların yanına gider.

3.1.2.26. Yûsuf’un Kardeşleri ile Vedalaşması

Yûsuf kardeşlerinin yanına varır. Esen kalmalarını, babalarına iyi bakmalarını, kendisine dua etmeyi unutmamalarını söyler. Bu vedalaşmadan kardeşler yumuşayıp onu sattıkları için pişman olurlar. Ancak babalarından korktukları ve Malik’le anlaşma yaptıkları için Yûsuf’u geri almaktan vazgeçerler.

3.1.2.27. Yûsuf’un Köle Olması ve Bunun Sebepleri

Yûsuf’un ellerini bağlayıp bir deveye bindirirler. Malik, Yûsuf’u Felah adlı bir kölesine emanet eder. Yûsuf’un köle olmasının iki sebebi vardır. Birincisi “Yûsuf’un aslımızda köle yoktur.” diyerek gururlanması, ikincisi ise “ir kölesi olup onu dövmesi”dir (528-538).

3.1.2.28. Yûsuf’un Annesinin Mezarını Ziyaret Etmesi

Kervan Mısır’a doğru yol alırken Yûsuf mezarlar görür. Bu mezarlardan biri de annesinin mezarıdır. Annesinin mezarı başına oturan Yûsuf, mezarını kucaklar ve

ağlayarak kardeşlerinin kendisine yaptıklarını anlatır. Mezardan gelen hitap sabretmesini ve şah olacağını Yûsuf'a müjdeler.

3.1.2.29. Yûsuf'a Yapılan Eziyet

Malik'in Yûsuf'u emanet ettiği Felah, bir ara Yûsuf'un olmadığını fark eder ve kervanı durdurur. Bir Arap'ı Yûsuf'u aramakla görevlendirir. Geri dönüp baktığında Yûsuf'u kabirde bulan Arap, Yûsuf'un kaçtığını düşünerek ayağını çeker ve Yûsuf'u yüzü üzerine yıkar. Ayaklarıyla yerde vurmaya başlar. Yûsuf'un yüzü gözü toz toprak olur. Arap Yûsuf'u sürükleyerek kervana götürür.

3.1.2.30. Yûsuf'un İnlemesine Allah'ın Verdiği Cevap

Yûsuf kendisine yapılanlar karşısında ağlamaya ve inlemeye başlar. Hak'tan yardım diler. Allah'ın emri ile Cebrail yardıma koşar. Yûsuf'a isterse bu "yeri devirebileceğini, altını üstüne, içini dışına getirebileceğini" söyler. Ancak Yûsuf Cebrail'e sabretmesini ve Allah'tan bunları affetmesini ister.

Buna rağmen Cebrail kanadıyla yere vurur ve yağmur bulutları toplanır. Yağan yağmurla seller olur, devekuşu yumurtası büyüklüğünde dolu yağar. Güneş tutulur, ortalık karanlığa gömülür.

3.1.2.31. Yûsuf'un Azad Edilmesi

Herkes Malik'in başına toplanıp bu belanın neden geldiğini sorar. Malik kim, ne suç işledi ise tövbe etmesini, yoksa herkesin helak olacağını söyler. Bunun üzerine Yûsuf'u mezarda bulup kötü muamelede bulunan Arap, durumu anlatır. Belanın sebebinin Yûsuf'a kötü muameleden kaynaklandığının ortaya çıkması ile Arap Yûsuf'tan özür diler. Yûsuf'un Arap'ı affetmesi ile yağmur ve dolu ortadan kaybolur. Bu durum üzerine Malik, Yûsuf'un Hak katındaki değerini anlar, ona türlü türlü kaftan giydirir ve kervandakileri Yûsuf'un emrine verir.

3.1.2.32. Yûsuf'un Beysan'ı ve Tabışar'ı Ziyareti

Kervan Mısır'a giderken yol üzerinde Beysan adlı bir şehre uğrar. Yûsuf puta tapan bu şehrin insanlarına Allah'ı anlatır. Yûsuf'a inanan bu insanlar, putlarını kırarak mümin olurlar. Yine Tabışar adlı bir şehre uğrarlar. Bazısı Yûsuf'a inanıp mümin olur bazısı ise "küfr içinde" kalır.

3.1.2.33. Yûsuf'un Karsın'ı Ziyareti

Kervanın üçüncü uğradığı şehir Karsın'dır. Bu şehrin padişahına, kervan şehrine gelmeden rüyasında "şehrine sultan geleceğini, onu karşılaması ve izzet ü ikramda bulunması" emredilir. Uyanan padişah kervanın geldiğini görür. Kervana ulaşarak beylerinin kim olduğunu sorar, Malik'i gösterirler. Padişah rüyasını anlatır. Malik rüyada işaret edilen sultanın kendisi değil Yûsuf olduğunu söyler ve padişahı Yûsuf'a yönlendirir.

3.1.2.34. Karsın'da Yûsuf'un Mucizeleri

Yûsuf, padişah söylemeden padişahın gördüğü düşü anlatır. Şaşıran padişahı Yûsuf, hak yola davet eder. Padişah putuna sormak ister ve put haneye varır. Yûsuf da onun ardınca put haneye girer. Yûsuf'un yüzünü gören putlar pare pare olurlar. Bunu gören padişah imana gelir ve Hakk'ın emrini kabul eder.

Yûsuf'un önüne süt ile pirinçten oluşan bir yiyecek getirirler. Yûsuf yemekten bir parça alır ve askerlere de ikram edilmesini ister. Askerler de aynı yiyecekten yemelerine rağmen yemek bitmez. Padişah bu duruma hayran olur.

Yûsuf'a hayran olan padişah, Yûsuf'u Malik'in elinden almak için askerlerini toplayarak Malik'in üzerine varır. Malik Yûsuf'tan yardım ister. Yûsuf Malik'e kervanı sürüp götürmesi söyler. Yûsuf on iki bin askerle üzerine gelen padişaha yüzünü açar. Yûsuf'un güzelliğinin karşısında askerlerin her birinin aklı gider ve yıkılırlar. Üç gün boyunca orada yatıp kalırlar.

3.1.2.35. Yûsuf'un Ariş'i Ziyareti

Güzelliği ile askerlerin aklını başından alması, Yûsuf'un mağrur olmasına sebep olur. Uğradıkları bir sonraki Ariş adlı şehirde kimsenin yüzüne bakmaması Yûsuf'a ders olur. Hakk'a iltica ederek mağrur olduğu için tövbe eder.

3.1.2.36. Yûsuf'un Nil'de Yıkanırken Balık'la Konuşması

Kervanın Mısır'a yaklaşması ile Malik Yûsuf'un Nil kenarına inerek orada yıkanmasını ister. Suya giren Yûsuf bir balık ile karşılaşır. Balık Yûsuf'tan oğlu olması için kendisine dua etmesini talep eder. Yûsuf dua eder ve kabul olunan dua ile balığın iki oğlu olur. Bunlardan biri Yûnus Peygamber'dir. Diğeri ise Süleyman Peygamber'in yüzüğünü yutan balıktır.

Yıkanan Yûsuf'a Cebrail cennet giysisi getirir ve giydirir.

3.1.2.37. Yûsuf'un Malik'in Evinde Misafirliği

Kervan Mısır'a ulaşınca Yûsuf Malik'in evine yerleşir. Malik bir tellal tutarak şehre bir kul geldiğini ilam ettirir. Tellalın Yûsuf'un meziyetlerini sayması ile halk Malik'in evine toplanır. Malik, Yûsuf'un yüzünü görmeye mukabil bir altın talep etmektedir. Bir altını veren herkes Yûsuf'un yüzünü görmek için Malik'in evine girer. Yûsuf'u görmeleri ile akılları başlarından giden, ser-gerdan olan ahaliyi Malik'in adamları dışarı çıkarmaktadır. Dışarı çıkarılanlar da yine kendilerine gelememektedir. Bir günün sonunda altı yüz bin altın toplanır. Bir altın mukabili Yûsuf'un yüzünü görmek on gün boyunca devam eder.

3.1.2.38. Yûsuf'un Pazarda Satılığa Çıkarılması

On günün sonunda Malik, Yûsuf'u satacağını duyurur. Bunu duyan herkes neyi varsa getirip Yûsuf'u almak diler. Bunlardan biri de bir bey olan Ebul Karia Maldar'dır. Satın almak için bir yük altın ile gelir. Ancak Yûsuf'u görmesi ile aklı

başından gider, düşüp bayılır. Kendine gelince "Bu köle olamaz" der. Yûsuf kendisinin Allah'ın kölesi olduğunu söyler ve onu hak dine davet eder. Bunu kabul eden Karia mümin olur.

Yûsuf'un hikayesine burada kesen müellif, Zeliha'yı hikayeye dahil etmek için Zeliha'nın Yûsuf'u pazarda satılırken görene kadar geçen sürede zamanda geri dönüşler yaparak neler yaptığına değinir.

3.1.2.39. Zeliha'nın Güzelliği

Batıda yüz bin askeri olan, puta tapan Şeyh Taymus adında bir bey vardır. Onun Zeliha adında güzel bir kızı vardır. Onun güzellikte eşi ve benzeri yoktur. Sözleri şeker ile bal, boyu ise servi ile dal gibi mevzundur.

3.1.2.40. Zeliha'nın Rüyada Yûsuf'a Âşık Olması

Zeliha bir gün babasının dizinde uyurken bir düş görür. Rüyasında süslü ve güzel bir suret görür ve ona âşık olur. Uyanınca aşk ateşinden ah etmeye başlar. Yemeden içmeden kesilir. Gül gibi kırmızı olan yanağı lale gibi sararır. Gece gündüz ağlayıp sızlar.

Zeliha bir yıl bu aşk ateşine yanar. Yine bir gece aynı sureti rüyasında tekrar görür. Surete kim olduğunu sorar ancak herhangi bir cevap alamaz. Uyanınca ah u figan etmeye devam eder. Babası kızının bu halini görüp bir çare bulmak ister. Zeliha'ya bir daha rüyasında görürse "kimin oğlu ve kimin neslinden olduğunu" sorması söyler.

Bir gece Zeliha meftun olduğu o sureti yine görür ve ona kim olduğunu sorar. Suret bu kez cevap verir: "Ben Yaʿkûb oğlu Yûsuf'um. Beni Mısır'da bul."

3.1.2.41. Zeliha'nın Babasının Mısır'a Elçi Göndermesi

Âşık olduğu suretin kim olduğunu öğrenen Zeliha uyanınca babasının huzuruna varır. Âşık olduğu gencin kim olduğunu ve nerede bulunduğunu haber

verir. Babası gencin Mısır'da olduğunu öğrenince kızını bu sevdadan vazgeçirmeye çalışır. Çünkü Mısır'a ulaşmak için gece gündüz altı ay gitmek gerektir.

Babası kızına çevre illerden gelen taliplerinden bahseder. Ancak Zeliha aşkında ısrarcıdır. Önce çevre illerinden gelen elçileri başından savmak için kendisinin bir hastalığı olduğu yalanını babasına söyletir. Bunu duyan elçiler çeker giderler. Daha sonra Zeliha babasına Mısır sultanına gönderilmek üzere bir mektup yazdırır. Mektuba Zeliha'nın güzellikte eşsiz, güzel ahlak konusunda sultana yaraşır olduğu yazılır ve bir elçi ile gönderilir.

3.1.2.42. Zeliha'nın Evliliği ve Mısır'a Gelmesi

Elçi Mısır'a ulaşıp sultanın katına iletilir. Elçi Zeliha'nın vasıflarını sayar ve sultanı düşte görüp âşık olduğunu bildirir. O kadar anlatır ki sultan Zeliha'ya âşık olur. Sultan, Zeliha için çeyiz hazırlatıp vezirle Mağrip iline gönderir. Şeyh Taymus bu elçileri şanlarına yakışır alayiş ve debdebe ile karşılar, misafir eder ve kırk elli gün kızı adına düğün yapar. Düğünden sonra Zeliha'yı sultanın elçilerine teslim eder.

Bin katır yükü çeyiz ile Zeliha Mısır'a varır. Mısır halkı bin köle, bin at, on iki bin çocuk, altı yüz bin asker ile Zeliha'yı karşılar. Sultan Mısır'da yedi gün yedi gece düğün yapar. Gerdek gecesi Zeliha sultanın yüzünü görür ve düşünde görüp âşık olduğunun bu kişi olmadığını fark eder. Zeliha o sırada gaipten bir ses duyar: "Bir söz söyleme. Sabret ki sevgiline erişesin." Bu sesten sonra sultan Zeliha zannettiği cin taifesinden biriyle gerdeğe girer. Allah Zeliha'yı saklar. Çünkü Zeliha Yûsuf'un nasibidir.

3.1.2.43. Yûsuf'un Çarşıya Getirilmesi

Zeliha inci yakut ile süslenmiş, misk ve amber ile bezenmiş, Mısır çarşının karşısına denk gelen bir köşk yaptırır. On beş yıl burada yaşar. Bir gün Yûsuf çarşıya satılmak üzere getirilir. Zeliha onu köşkünden görünce ah u figan etmeye başlar. Dadılar hemen koşup, Zeliha'yı tutup sakinleştirmeye çalıştılar. Zeliha pazarda

satılan gencin gerçek sevgilisi olduğunu, düşte görüp âşık olduğunu söyler ve adam gönderip Yûsuf'u satın almak diler.

Çarşıya bir adam gönderilir. Ancak Malik Yûsuf'u sultan için getirdiğini, ondan başkasının malının Yûsuf'u satın almaya yetmeyeceğini ifade eder.

3.1.2.44. Yûsuf'un Sultana Satılması

Yûsuf'un meziyetlerini duyan sultan pazara gelir ve Yûsuf'u görünce "Gökte bulunan güneşten başka yerde bulunan güneş de varmış." diyerek ona olan hayranlığı ifade eder. Sultan Malik'i yanına çağırarak Yûsuf'u almak istediğini söyler, pahasını sorar: Yûsuf'un ağırlığınca mal ve mülk. Yûsuf terazinin bir kefesine çıkar. Diğer kefeye de altın gümüş koyarlar. Hazinede bulunan altın gümüş biter ancak Yûsuf'un ağırlığına ulaşamaz. Malik olanı kabul ederek Yûsuf'u sultana satar.

Yûsuf satıldıktan sonra Malik'le vedalaşır. Vedalaşma sırasında Yûsuf, Malik'e peygamber ve Yaʿkûb oğlu Yûsuf olduğu sırrını, kimseye söylememesi koşuluyla söyler. Bunu duyan Malik melül olur ve bunu bilse idi kendisini azat edeceğini söyler. Ayrılırken Malik Yûsuf'tan erkek evladı olması için dua talep eder. Yûsuf dua eder ve Malik'in kırk erkek evladı olur. Malik'in bir dileği daha vardır. Yûsuf'a kendisini kimin sattığını sorar. Ancak Yûsuf gammazlık olacağı düşüncesi ile bunu söylemez. (874-983)

3.1.2.45. Yûsuf'u Alan Mısır Sultanın Hazinesinin Durumu

Yûsuf sultanla saraya varır. Ancak sultan bu alışverişe pişman olmuştur. Çünkü hazine boşalmıştır. Hazinedarı yanına çağırarak hazineye gidip bakmasını ve hazinenin ne durumda olduğunu öğrenmek ister. Hazinedar gidip bakınca şaşırarak hazinenin eskisinden daha dolu olduğunu sultana bildirir. Buna inanamayan sultan hazineye bizzat kendisi giderek söyleneni tahkik eder. Bunun nasıl olduğunu düşünen sultana Yûsuf cevap verir: "Allah hazineni sana geri vererek beni senden satın aldı. Beni azat etti." (984-1006)

3.1.2.46. Yûsuf ile Zeliha'nın Buluşması

Sultan, Yûsuf'u Zeliha'ya takdim eder. Dünyada evlatlarının olmadığını, Yûsuf'un evlatlığa yaraşır biri olduğunu söyleyerek Yûsuf'u Zeliha'ya emanet eder.

Zeliha Yûsuf için her biri yakut ve incilerle bezenmiş üç yüz altmış adet elbise diktirir. Bu kıyafetlerin her birinin değeri yüz bin altındır. Yûsuf'u bunların içinde görenler bir kez daha görmek için can atar. Yûsuf'u bu elbiseler içinde gören Zeliha'nın aşkı ziyadeleşir. Zeliha için her şey ve her yer artık Yûsuf olmuştur.

Zeliha aşkından canına zarar erdiği için buna bir çare bulmak muradıyla puthaneye girer. Zeliha Yûsuf'un kendine nazar edip etmeyeceğini putlara sorar. Putlar dile gelip Yûsuf'un peygamber olduğunu ve kendisinin onunla beraber olmayı ummamasını söyler. Bunu söyleyen put parçalanır. O sırada puthaneye giren Yûsuf Zeliha'ya putların faydasız oluşlarını anlatarak Allah'tan bahseder. Sultanın parçalanan putu görüp sinirlenmesinden korkan Zeliha Yûsuf'tan tanrısına yalvarmasını ve putun eski halini alması için dilekte bulunmasını ister. Yûsuf'un duasıyla put eski halini alır.

3.1.2.47. Zeliha'nın Yûsuf'u Yanından Uzaklaştırması

Zeliha ne kadar Yûsuf'a yakın olmaya çalışsa da Yûsuf ona yüz vermez. Zeliha da aşk ateşinin bir nebze azalması için Yûsuf'u bahçeye çalışmaya gönderir. Yûsuf orada iki yıl kalır. Bu süre zarfında bahçe derlenip toparlanır ve bahçıvan da zenginleşir. Ancak Zeliha umduğunu bulamaz. Derdi azalmak şöyle dursun daha da artar. Daha fazla dayanamayan Zeliha Yûsuf'u yeniden yanına getirir.

3.1.2.48. Zeliha'nın Hastalanması

Zeliha'nın Yûsuf'a aşkına karşılık bulmak amacıyla yalvarmaları neticesiz kalır ve nihayetinde Zeliha aşk derdinden yataklara düşer. Bir tabip getirtilir. Tabip Zeliha'nın "aşk damarlarının" oynaştığını ve kalbinin kaynaştığını görür ve Zeliha'nın aşk derdine düştüğünü anlar.

Zeliha yanında bulunan dadısına ne sıkıntısı olduğunu açıklar ve aşk derdine müptela olduğunu bildirir. Dadısı bunun üzerine Yûsuf'a bir tuzak kurma fikrini ortaya atar.

3.1.2.49. Zeliha Tarafından Yûsuf'a Tuzak Kurulması

Zeliha sultandan kendisine bir saray yaptırmasını ister. Bu sarayın hastalığına iyi geleceği yalanını söyler. Yeşil zebercetten, ak mermerlerden, sırçadan bir saray inşa edilir. Ayrıca sarayın duvarlarına Yûsuf ile Zeliha'nın suretleri nakşedilir. Bu nakışlar Yûsuf ile Zeliha sarmaş dolaş, öpüşür, kucaklaşır bir vaziyette düzenlenir.

Saray tamam olduktan sonra türlü ziynetle kendini bezeyen Zeliha, Yûsuf'u bu saraya çağırtır. Zorla Yûsuf'u saraya sokan dadı sarayın yedi kapısını kilitler. Zeliha türlü fettanlıkla Yûsuf'un aklını başından almaya çalışır lakin Yûsuf bunlara kulak asmaz. Zeliha hatta Yûsuf'a sultanlık bile teklif eder ancak Yûsuf bunları kabul etmez.

Yûsuf saray içinde Zeliha'dan uzak durmaya çalışır ancak Zeliha onun peşini bırakmaz. Sonunda Zeliha Yûsuf'un ayağına düşüp ağlamaya başlar. Yûsuf bir an acıma hissi ile ona yaklaşır. Bu yakınlaşma sırasında Şeytan Yûsuf'un şehvet damarını okşamaya başlar. O sırada Hak'tan bir nida gelir ve Yûsuf geri çekilir. Zeliha vazgeçmez, yeniden bir hamle ile Yûsuf'un üzerine varır. Yûsuf duvarda "Zinaya yaklaşmayın." mealindeki ayeti görüp geri çekilir. Zeliha'nın üçüncü hamlesinde Yûsuf meyledecek gibi olurken Cebrail Yaʿkûb suretine bürünerek Yûsuf'a görünür ve yaptığının aslına ve peygamber nesline yakışmadığını söyler. Babasını karşısında gören Yûsuf, arkasına bakmadan kapılara doğru koşar. Kilitli olan kapılar bir anda açılmaya başlar.

Yûsuf'un arkasından koşan Zeliha, Yûsuf'un gömleğine elini atar ve Yûsuf'un hareket etmesiyle de gömlek arkadan yırtılır. Artık ikisi de yarı çıplaktır.

3.1.2.50. Yûsuf'a İftira Atılması

Sultan amcaoğlu ile kapıda otururken Yûsuf ve Zeliha'yı yarı çıplak bir halde görür. Zeliha sultanın bir şey demesine fırsat vermeden Yûsuf'un kendisine saldırdığını ve sultanın tahtında gözü olduğunu söyleyerek Yûsuf'a iftira atar. Yûsuf suçsuz olduğunu söylese suçsuzluğunu ispat etmeye şahit isterler.

Sultanın amcaoğlunun adı Raili olan bir eşi vardır. Bu kadının kundakta bazılarına göre iki aylık bazılarına göre ise kırk günlük bir bebeği vardır. Zeliha ve Yûsuf arasında gerçekleşen durumlara bu bebek şahit olmuştur. Yûsuf bebeği şahit olarak gösterir. Bebeğin şahitliğine insanlar inanmak istemez. Çünkü o yaşta bir bebek konuşamaz. Hakk'ın emriyle bebek konuşmaya başlar. Ancak açıkça kimin suçlu olduğunu söylemez. Çünkü bunu yaparsa gammazlık yapmış olacaktır. Suçlunun şöyle ayırt edilebileceğini ifade eder: Eğer gömlek önden yırtılmış ise suçlu Yûsuf'tur. Yok, eğer gömlek arkadan yırtılmış ise suçlu Zeliha'dır. Gömleğin arkadan yırtılmış olması ile suçlunun Zeliha olduğu, Yûsuf'a iftira atıldığı anlaşılır.

3.1.2.51. Yûsuf'un İftiraya Uğramasının Sebepleri

Yûsuf'a böyle bir iftira atılmasının iki sebebi vardır. Birincisi Yûsuf, Zeliha ile baş başa kalınca "Beni parça parça etseler de ben bu işi etmem" demiştir. İkincisi kardeşleri bu işi edince "Ben bu işi yapmam." diyerek övünmüştür. Ancak bunları söylerken "Allah korursa" dememiştir. Bir kişi bir işe başlayacaksa "Allah izin versin, ben de bu işi yapayım." demelidir. (1284-1289)

3.1.2.52. Mısırlı Kadınların Zeliha'yı Ayıplamaları

Zeliha'nın bir kölesine âşık olduğu ancak kölesinin ona yüz vermediği dedikodusu bütün Mısır'a yayılır. Mısırlı kadınlar Zeliha'nın içinde bulunduğu durumu ayıplarlar. Zeliha içinde bulunduğu durumu onlara anlatmak için onları evine davet eder. Bunların sayısı farklı rivayet edilir. Bazısı bunların sayısının yirmi

olduğunu on tanesi kız, on tanesi kadın; bazısı ise onların sayısının kırk olduğunu yarısının kız yarısının kadın olduğunu söyler.

Zeliha onlar için sofralar kurdurur. Sofralarda turunç da vardır. Her biri turuncu yemek için bıçakla kesmeye durdukları vakit, Zeliha Yûsuf'u onların huzuruna çıkarır. Yûsuf'un yüzünü gören kadınlar kendilerinden geçer ve turunç diye ellerini doğrarlar. Kendilerine gelen kadınlar Zeliha'ya ayıp ettiklerini anlarlar ve Zeliha'dan özür dilerler.

3.1.2.53. Yûsuf'un Zindana Atılması

Yalvarıp yakarmaları Yûsuf'a kar etmeyen Zeliha, ondan intikam almak için onun bir köle olarak kendine karşı geldiğini, halkın diline düşürmüş olduğunu söyleyerek zindana atılmasını ister. Sultanın emri ile Yûsuf zindan atılır. Ayrıca sultan öldükten sonra bile çıkarılmamasını emreder.

Sultanın veziri, Yûsuf'un suçsuz olmasına rağmen neden zindana atıldığını sultana sorar. Sultan da aslında Yûsuf'u değil, Zeliha'yı cezalandırdığını ifade eder. Çünkü aşığa en büyük ceza, istediği zaman maşukunu yanında bulamamasıdır. Yûsuf'un zindanda olması ile Zeliha onu yanında bulamayacak ve kahrolacaktır.

Yûsuf'un ellerine ve boynuna zincirler vurularak Yûsuf zindana atılır. Yûsuf zindanda ah u efgan içinde Hakk'a iltica eder. Allah da onun bu yakarışını mükâfatlandırır. Cebrail'i sarı bir inci ile gönderir. Yûsuf bu sarı inciyi yutar ve yutmasıyla da rüya tabiri ilmini elde eder.

3.1.2.54. Yeni Sultanın Tahta Çıkması

Eski sultan hastalanır ve türlü ilaçlarla tedavi edilmeye çalışılır ancak fayda etmez, ölür. Üç gün yas ilan edilir. Onun yerine kardeşi Reyyan tahta çıkar. Ancak onun tahta çıkmasını istemeyenler onu öldürmek için çeşitli yollar araştırırlar. Sarayda çalışan şerbetçi ile ekmekçiyi zengin etmek vaadi ile kandırarak sultanı öldürmeye planı kurarlar.

Ekmekçi ekmeğe, şerbetçi de şerbete zehir katarak sultanı öldürmeye çalışır. Ekmekçi ekmeğe zehri katar. Şerbetçi ise şerbete zehri katmadan önce sultan şerbeti içmeden önce benim içmemi teklif edebilir düşüncesiyle şerbete zehri önceden katmaz. Sonra katmayı planlayarak zehri tırnağı içine saklar. Ekmeği ve şerbeti sunan bu görevliler sultanın huzurunda beklemeye başlarlar. Sultan ekmekçiye "Ekmeği ye." der ancak ekmekçi yemez. Ekmeği bir köpeğe verirler. Köpek ekmeği yemesiyle ölür. Şerbetçiye "Şerbetini iç." der. Şerbetçi şerbeti içer ve ölmez. Sultan hiddetlenerek kendisini öldürmeye çalışan bu iki göevliyi zindana attırır.

3.1.2.55. Şerbetçinin ve Ekmekçinin Rüyaları

Şerbetçi ve ekmekçi bir yıl zindanda kalır. Bir gün şerbetçi bir rüya görür. Rüyasında üç salkım üzümü bir altın tasa aldığını, bunları sıkıp şerbet yaptığını ve sultana ikram ettiğini ve sultanın da içtiğini anlatır. Yûsuf bu rüyayı hayra yorar ve üç güne kadar nimet ve hilatlerle zindandan çıkacağını müjdeler. Şerbetçi mutlu olur. Ekmekçi de bir düş görür. Rüyasında üç tekne ekmek pişirdiğini, bunları başında tabla ile taşırken kuşların, bunları yediğini söyler. Yûsuf bunu şerre yorar. Ekmekçinin üç güne kadar zindandan alınıp asılacağını ve kuşların gelip beynini yiyeceğini söyler. Bunu duyan ekmekçi rüyayı uydurduğunu ifade eder.

Yûsuf zindan ehlini hak dine davet eder. Zindandaki bin dört yüz adam Müslüman olur yalnız ekmekçi Yûsuf'a düşünü de hayra yormadığını söyleyerek onun yaptığı davete inanmadığını beyan eder.

Üç gün sonra Yûsuf'un tabir ettiği rüyalar tabir olunduğu şekliyle gerçekleşir. Şerbetçi hilatlerle ata bindirilerek sultanın huzuruna kabul edilerek eski işine dönerken ekmekçi asılır.

3.1.2.56. Yûsuf'un Şerbetçiden İsteği

Yûsuf şerbetçiye zindandan ayrılmadan önce sultana varınca kendisinden bahsetmesini ve kendisini zindandan çıkarması dileğini iletmesini ister. Bu söz

üzerine Hakk Teâla Cebrail'i gönderir. Cebrail kendi akıbetini neden bir mahlûka emanet ettiğini, hacetini neden bir mahlûktan istediğini sorar. Cebrail, o zamana kadar beş yılolduğunu belirterek kendisi gibi bir kuldan yardım istediği için de yedi yıl daha zindanda kalacağını bildirir. Yûsuf yaptığı hatayı anlayarak Hakk'a münacat eyler.

3.1.2.57. Yûsuf'un Zindanda İken Yaʿkûb'tan Haber Alması

Zindanın bir penceresi vardır. Yûsuf buraya çıkıp zaman zaman dışarı bakar. Kenan ilinden gelen bir kervan oradan geçmektedir. O kervandaki bir deve Yûsuf'u görür ve onunla konuşmaya başlar. Deve Yûsuf'a burada ne işi olduğunu, babasının onun hasretinden belinin büküldüğünü, ağlamaktan gözlerinin kör olduğunu haber verir. Devenin sahibi olan Şomurzan adlı Arap, deveyi çekmeye çalışır ancak deve kımıldamaz.

Bu sırada Yûsuf deveciye seslenir. Onunla konuşan Yûsuf, Kenan ilinden geldiğini öğrenince ona bir soru sorar: "Orada on iki budağı olan bir ağaç vardı. Onun iyi, has dalını kestiler. O ağaç bu dal kesildiğinden beri ağlarmış. Gözyaşı hiç dinmezmiş. Bu ağacın hali nasıldır?" Bu suali duyan Şomurzan ağlar ve Yûsuf'un Yaʿkûb'u sorduğunu anlar. Yaʿkûb'un halini anlatır. Yûsuf ona kolundaki bileziği vererek Yaʿkûb'a selam götürmesini ister. Bu teklifi kabul eden Şomurzan, Yûsuf'un adını sorar ancak Yûsuf ona adını söylemez.

Şomurzan Kenan'a varıp Yaʿkûb'un evine gider. Ona zindandan meçhul birinin kendisine selam gönderdiğini iletir. Yaʿkûb adını sorar ancak Şomurzan ismini söylemediğini ifade eder. Yaʿkûb selam getiren adama dua ederek onu gönderir.

3.1.2.58. Reyyan'ın Düş Görmesi

Reyyan bir gün bir rüya görür. Rüyasında Nil Nehri kenarına indiğini; yedi semiz, memeleri süt ile dolu sığırın, yedi semiz olmayan sığırla beraber sudan

çıktığını, semiz olmayanların semiz olanları yediklerini ancak doymadıklarını; yedi dolu dolu, eksiği olmayan yeşil buğdayın bittiğini, bunların yanında tanesi olmayan başı beyaz yedi buğdayın da bittiğini, kuru ve tanesi olmayan buğdayların yaş ve tanesi olan buğdayları ortadan kaldırdığını ve kuru başların da yeşile dönmediğini görür. Muabbirleri çağırarak bu rüyanın ne anlama geldiğini sorar. Bütün muabbirler düşün ne anlama geldiğini bilmeyip ağız birliği ederek rüyanın şeytani olduğunu söylerler. Sultan da bunlara inanır. (1568-1590)

3.1.2.59. Yûsuf'un Sultanın Rüyasına Yorumu

Sultanın düşünün tabirini duyan şerbetçi güler. Sultan neden güldüğünü sorar. Şerbetçi zindan arkadaşı Yûsuf'tan bahseder ve zindanda iken bir rüya gördüğünü, bu rüyanın Yûsuf tarafından yorumlandığını ve rüyanın nasıl yorumladı ise aynen çıktığını söyler.

Sultan emrederek onu rüyayı anlatması için zindana gönderir. Şerbetçi zindana giderek sultanın rüyasını Yûsuf'a anlatır. Yûsuf da rüyanın ne anlama geldiğini şöyle ifade eder: Yedi semiz sığır ile yedi baş yeni buğday, yedi yıl sürecek bolluk olacağına, yedi cılız sığır ile yedi kuru başlı buğday, yedi yıl sürecek olan kıtlığa işaret eder. Yedi yıldan sonra ise yine bolluk gelecektir.

3.1.2.60. Yûsuf'un Zindandan Çıkması

Yûsuf'un bu anlattıklarını şerbetçi sultana anlatır. Bu yorumdan memnun kalan sultan, Yûsuf'un neden zindana atıldığını sorar. Şerbetçi tekrar zindana giderek Yûsuf'un neden zindanda olduğu sorar. Yûsuf da bunun sebebini kendisini görüp ellerini kesen Mısırlı kadınlara sorulmasını ister. Sultan Mısırlı kadınları toplayıp Yûsuf'un suçu olup olmadığını sorar. Bütün kadınlar Yûsuf'un bir suçu olmadığını, onların Yûsuf'u hilelerle zindana attırdıklarını itiraf ederler.

Yûsuf'un suçunun olmadığının anlaşılması üzerine sultan şerbetçiyi göndererek Yûsuf'u zindandan çıkartır. Ona kaftanlar giydirilir, iyi bir ata bindirilerek padişahın sarayına iletilir.

Sarayda Yûsuf'u sultan karşılar. Yûsuf Arapça konuşur. Sultan bu hangi dildir diye sorar. Yûsuf "Bu amcam İsmail'in dilidir." der. Yûsuf bir kez de İmranca konuşur. Sultan yeniden sorar. Yûsuf "Bu babam dilidir." der. Yûsuf sultanın konuştuğu yetmiş dili de bilmektedir. Ayrıca Yûsuf, sultanın bildiği dilleri bilmenin yanında bu iki dili de bilmektedir.

3.1.2.61. Yûsuf'un Hazinedar ve Sultan Olması

Yûsuf sultanın rüyasında gördüklerine göre tavsiyeler verir. Ekinler ekmelerini, ambarları bunlarla doldurmalarını, hayvanlar için yiyecek biriktirmelerini söyler. Sultan bütün bu işlerden anlayan adamının olmadığını ifade eder. Bunun üzerine Yûsuf sultanın da izniyle hazinenin başına geçer ve gerekli gördüğü tedbirleri almaya başlar.

Bir yılın sonunda sultan Yûsuf'u çağırır ve kendisinden hoşnut olduğunu ifade ederek kendi yerini yani sultanlığı kendisine bırakmayı teklif eder. Ancak Yûsuf başta kabul etmez. Allah Cebrail'i Yûsuf'a göndererek sultanlığı kabul etmesini söyler. Bu ilahi emir ile Yûsuf Mısır'a otuz yaşında sultan olur. (1592-1691)

3.1.2.62. Mısır'da Kıtlık ve Bolluk Yılları

"Bolluk yılının ayının doğması" ile Yûsuf herkese ekin ekmesini emreder. Dağ taş, dereler hep ekin ekilir. Bu ekinlerden adetçe çok buğday hâsıl olur. Bunları doldurmak için Yûsuf yüz altmış arşın evler yaptırır. Hasattan elde edilenleri buralarda biriktirir. Yedi yıl sonunda herkes zengin olur.

Yedi yılın sonunda "kıtlık ayı doğar." Bu ayın doğduğuna sanat ehlinin işleyememesi, insan ve hayvanın yiyip yiyip doymaması nişan olur. Yûsuf bu

işaretleri gördükten sonra artık "Ekin ekmeyin." der. Yağmur yağmaz, ot bitmez, ağaçlarda yemiş olmaz.

Halk toplanıp Yûsuf'a gelip yardım etmesini diler. Yûsuf ambarların açılmasını emreder. Halk, ilk iki yıl ellerindeki altına gümüşe karşılık buğday alırlar. Üçüncü yıl davarlarına karşılık, dördüncü yıl kul ve kölelerine karşılık, beşinci yıl yerlerine ve evlerine karşılık, altıncı yıl bütün oğlanlarına karşılık buğday alırlar. Yedinci yıl ise ellerinde verecek hiçbir şeyleri kalmadığından Yûsuf'a kul olmaya karşılık buğday alırlar. Bunun sonunda Mısır'da herkes Yûsuf'a kul olur. Ancak Yûsuf elde ettiklerinin hepsini eski sahiplerine bağışlar, kulları azat eyler.

On dört yılın sonunda Yûsuf tahtı sultana geri vermek diler ancak bu kez de sultan kabul etmez. Reyyan Yûsuf'un sultan, kendisinin ise onun kapısında bir "bende" olduğunu söyler. (1692-1748)

3.1.2.63. Yûsuf'u İftiradan Kurtaran Bebeğin Vezir Oluşu

Bir gün Hakk Teâla'dan bir nida gelir. Bu nidada "askerini toplaması ve Mısır halkını gözlemesi ve karşısına kim çıkarsa onu vezir yapması" emredilir. Emredileni yapan Yûsuf'un karşısına fakir, benzi sararmış bir kimse çıkar. Bu kimse Yûsuf'a dualar ve senalar etmesine rağmen Yûsuf ona iltifat etmez "Bu nasıl vezir olabilir?" der. Bu sırada Cebrail gelir. O kişinin Zeliha'nın iftira attığı sırada kundaktaki bebek olduğunu ve konuşması ile kendisini iftiradan kurtardığını hatırlatır. Bu sözleri duyan Yûsuf şaşırır ve o yiğidi alıp saraya götürür. Hamamlarda yıkatıp hilatler giydirir ve kendisine vezir yapar.

3.1.2.64. Yıllar Sonra Zeliha'nın Hali

Zeliha çok ağladığı için adı "müptela" olarak ünlenmiş ve ağlamaktan gözleri kör olmuştur. Başına kara bir çul sarar, üstüne de bir aba giyer. Yûsuf belki bir gün uğrar diye Yûsuf'un yolu üzerine bir ev yaptırır.

Yûsuf yılda bir kez dışarı çıkar ve insanların doğru yolda olup olmadıklarını kontrol eder. Yûsuf'un dışarı çıktığı günlerden birinde Zeliha, Yûsuf'a sesini duyurmaya çalışır ancak başarılı olamaz.

3.1.2.65. Zeliha'nın Müslüman Oluşu

Mahzun olarak eve dönen Zeliha, putunu karşısına alarak yıllardan beri kendisine taptığını ancak bir kez vefa göstermediğini, Yûsuf'un Tanrı'sının ise ona kul iken sultanlık verdiğini söyleyerek ayağıyla putu iter ve hak yola girer.

3.1.2.66. Yûsuf ile Zeliha'nın Yıllar Sonra Buluşması

Yûsuf'un dışarı çıktığı bir gün Zeliha bir kadın bulup kendisini Yûsuf'un geçeceği yola götürmesini ister.

Yûsuf yoldan geçerken Zeliha ile karşılaşır. Yûsuf Zeliha'ya kim olduğunu ve ne istediğini sorar. Zeliha uzun uzun Yûsuf'la yaşadıklarını hatırlatarak kendisinin Zeliha olduğunu, artık eski güzelliğinin kalmadığını, bi-mecal bir halde olduğunu, putları bir tarafa bırakarak Müslümanlığı kabul ettiğini, hala daha ona aşk beslediğini beyan eder. Bunu ispatlaması istenen Zeliha, Yûsuf'tan kamçısını uzatmasını ister. Uzatılan kamçıyı tutan Zeliha, aşkından bir kez ah edince kamçı alev alıp tutuşur. Kamçının bir ucundan tutan Yûsuf, kamçının alev almasıyla eli yanar ve kamçıyı elinden atmak zorunda kalır. Bunun üzerine Allah Yûsuf'un kalbine Zeliha'nın aşkını koyar ve Zeliha'nın uzun yıllar beklediği muradını yerine getirir.

3.1.2.67. Yûsuf ile Zeliha'nın Evliliği

Yûsuf Zeliha'ya adam göndererek kendisine talip olduğunu bildirir. Ancak Zeliha gençliğinde onunla olmadığını şimdi ise gözleri görmeyen bir kadına neden talip olduğunu anlayamaz ve kendisiyle alay edildiğini zannedip adamı geri gönderir. Bu kez Yûsuf kendisi Zeliha'ya gidip niyetini beyan eder ve onu evlenmeye razı eder.

Yûsuf ile Zeliha evlenirler ve saraya gelirler. Orada Yûsuf ism-i azam duasını okuyarak Zeliha'nın eski güzelliğine kavuşmasını için Allah'a dua eder. Allah Yûsuf'un duasını kabul eder ve Zeliha on iki yaşındaki güzelliğine kavuşur. Gerdeğe girdiklerinde Yûsuf, Zeliha'nın bakire olduğunu fark eder. Yûsuf'un bunun nasıl olduğunu sorması üzerine Zeliha, Allah'ın kendisini Yûsuf'a sakladığını beyan eder.

Yûsuf ile Zeliha'nın iki oğlu olur. Birinin adı Meşam bin Yûsuf, diğerinin adı Efram bin Yûsuf'tur.

3.1.2.68. Kardeşlerin Mısır'dan Buğday Almaya Gelmeleri

Bolluğun Mısır iline geldiği vakit kıtlık, Şam ve Kenan illerine ulaşır. Buralardan insanlar gelerek Yûsuf'tan buğday almaktadırlar. Yûsuf Kenan ilinden gelenlere ayrı bir izzet ve ikramda bulunur. Yûsuf'un bu cömertliği Yaʿkûb'un kulağına gidince bu sultanın arif bir kişi olduğunu, nebi soyundan geldiğini ve o zamanda da nebi soyunun kendi soyu olması dolayısıyla bu kişinin kim olduğunu merak eder ancak yaşlandığından ve mecali olmadığından Mısır'a gidip o kişiyi göremez.

Kıtlık Yaʿkûb'un evinde yaşayan altmış kişiyi de etkiler. Yaʿkûb'un oğlanları kıtlıktan kurtulmak için Yaʿkûb'tan da destur alarak Mısır'a buğday almaya giderler.

3.1.2.69. Yûsuf'un Kardeşleri ile Karşılaşması

Yûsuf Mısır'ın girişine bir kapı yaptırır ve buraya görevliler tayin eder. Bu görevliler Mısır'a dışarıdan gelen kimselerin neden ve nereden geldiklerini öğrenip Yûsuf'a bildirirler. Yûsuf'un kardeşleri bu kapıya gelip Kenan'dan Yaʿkûb'un oğulları olduklarını ve buğday almak dilediklerini söylerler. Kapıdaki görevliler de bunu mektuba yazıp Yûsuf'a ulaştırırlar. Yûsuf kardeşlerinin geldiğini öğrenince ağlar ve onları sarayına getirmelerini emreder.

Saraya getirilen kardeşler için sofralar kurulur, atlas döşekler serilir. Kardeşler bu izzet ve ikramı sultanın kendilerini zengin zannetmesine ve

çuvallarında altın gümüş olduğunu düşünmelerine bağlarlar. Şemun ise babalarının hürmetine böyle ağırlandıklarını düşünmektedir.

Yûsuf bunları üç gün ağırlar. Üçüncü günün sonunda onların karşısına çıkar. Ancak yüzünde bir örtü vardır. O zaman sultanlar yüzlerini örterlermiş. Onlarla konuşan Yûsuf kim olduklarını sorar. Kardeşler babalarının Yaʿkûb, dedelerinin İbrahim Peygamber olduğunu, on iki kardeş olduklarını, bir kardeşlerinin babalarının yanında kaldığını, bir kardeşlerinin ise küçükken kurt tarafından yendiğini anlatırlar.

Yûsuf kardeşleri ile buluşmasından sonra onlara iyi buğdaydan verdirir ve çuvalları içine de verdikleri paralarını gizlice koydurur. Yaʿkûb'a çok selam söyleyen Yûsuf, yine iyi buğday alabilmeleri için bir dahaki seferde diğer kardeşlerini de getirmeleri gerektiğini söyler.

3.1.2.70. Kardeşlerin Mısır'dan Geri Dönmeleri

Buğdayı alıp evlerine dönen kardeşler babalarına başlarından geçenleri anlatırlar. Bu sırada babalarının uzun yıllar gülmeyen yüzü güler ve nur gibi olan dişi parlar. Kardeşler sebebini sorunca Yûsuf'un kokusunun geldiğini, ondan tebessüm ettiğini ifade eder. Yaʿkûb sultanın nasıl biri olduğunu sorar. Kardeşler de ulu, muhterem, cömert, iyi ahlak sahibi biri olduğunu; kendisine selam gönderdiğini ve sultanın kendisinden dua talep ettiğini bildirirler. Ayrıca sultanın bir sonraki seferde İbni Yamin'i de yanlarında getirmelerini istediğini belirtirler. Yaʿkûb bunu duyunca ah edip ağlamaya başlar. Yûsuf'un başına gelenleri hatırlatarak aynı şeylerin İbni Yamin'in de başına gelmesinden korktuğunu beyan eder.

Yaʿkûb oğullarına yüklerini dökmelerini söyler ve yükler açılınca çuvalların içinden buğday alırken verdikleri akçeler çıkar. Bu durum ev ahalisini sevindirir. Yaʿkûb sultanın bu cömertliği karşısında bir sonraki seferde İbni Yamin'i de kardeşleri ile göndermeye razı olur.

3.1.2.71. Kardeşlerin Mısır'a İkinci Kez Gitmeleri

Yaʿkûb oğullarını yola koymadan önce onlara nasihat eder. Önce sultana selam gönderen Yaʿkûb, Mısır'ın her bir kapısından ikişer ikişer girmelerini, sonra bir araya gelmelerini söyler. Kardeşler yola çıkıp Mısır'a ulaşınca her bir kapıdan ikişer ikişer geçerler. On bir kardeş olmaları dolayısıyla diğer kardeşler ikişer ikişer girmelerine karşın İbni Yamin tek başına girer ve diğer kardeşlerini kaybeder. İbni Yamin İmran dilince sultanın sarayının nerede olduğunu sorar ancak kimse bu dili bilmediğinden ona yardımcı olamaz. Bunun üzerine İbni Yamin yolunu ve kardeşlerini kaybettiği için oturtup ağlamaya başlar.

3.1.2.72. Yûsuf'un İbni Yamin'le Karşılaşması

Hak Teâla Cebrail'i görevlendirip İbni Yamin'in bu durumundan Yûsuf'u haberdar eder. Yûsuf kılık değiştirerek İbni Yamin'in yanına varır. Yûsuf İbni Yamin'e İmran dilince nereden geldiğini, kim olduğunu sorar. İbni Yamin de Kenan ilinden geldiğini, kardeşleri ile geldiğini ancak onları kaybettiğini, sultanın kasrına gitmiş olacaklarını, kendisinin de onların yanına gitmek istediğini söyleyerek ondan yardım ister. Yûsuf kendisini tanımayan kardeşini yanına alıp sultanın sarayına götürür ve yolda kolundaki camdan bileziği onun koluna takar ve ona armağan eder.

Yûsuf, İbni Yamin'i kardeşlerinin yanına bırakarak oradan uzaklaşır. Kardeşlerinin yanına gelen İbni Yamin'in tebessüm etmesi kardeşlerini şaşırtır. Çünkü Yûsuf gittiğinden beri onun yüzü hiç gülmemiştir. İbn-i Yamin kendisini buraya getiren kişiden bahseder ve onun verdiği kolundaki bileziği gösterir. Kardeşleri bileziği alıp kendi kollarında denerler. Ancak camdan olan bu bileziği koluna takan kardeşler, kollarını kapattıklarında bileziğin sahibi olan İbni Yamin'in koluna gittiğini görür ve şaşırırlar.

3.1.2.73. Yûsuf'un Kardeşlerini Ağırladığı Saray

Yûsuf bir saray yaptırır ve kardeşlerinin ona yaptıklarını bu sarayın duvarlarına bir bir yazdırır. Kardeşlerini bu saraya ilettirir. Rûbîl saraya girip duvarlardaki yazıları görünce benzi sararır. Kardeşleri onun bu halini görünce ne olduğunu sorar. O da duvarlardaki yazıların kendilerinin Yûsuf'a yaptıklarını ifade ettiğini söyler ve her biri gamla dolar. Ne diyeceklerini bilemezler.

Yûsuf onların bu halini görünce neden böyle olduklarını sorar. Onlar da duvarda yazılanların küçük kardeşlerinin başına gelenler olduğunu, dolayısıyla melül olduklarını söylerler. Yûsuf da onları farklı bir saraya gönderir.

Diğer sarayda Yûsuf kardeşleri için altı sofra kurdurur. Her bir sofrada ikişer kardeş yemek yer. İbni Yamin sofrada tek kaldığı için mahzun olur. Yûsuf onun bu halini görüp kendisi ile yemeyi teklif eder. Yûsuf halk içinde yemek yiyemeyeceğini ifade edip onu alıp içeri götürür. İki kardeş için sofra kurarlar. İbni Yamin yine bir şey yemez. Yûsuf'tan diğer saraya götürülmeyi talep eder.

3.1.2.74. Yûsuf'un İbni Yamin'e Kim Olduğunu Bildirmesi

Yûsuf, Mişam adlı oğluna İbni Yamin ile ilgilenmesini söyler. Mişam babasına onun kim olduğunu sorunca Yûsuf, amcası olduğunu ifade eder. Mişam amcasını yanına alarak diğer saraya varır. İbni Yamin duvarlardaki suret ile Mişam'ın benzerliğini fark eder ve Mişam'a kim olduğunu sorar. Mişam İbni Yamin'e "amca" diye hitap edip kendisinin Yûsuf'un oğlu olduğunu söyler. Bunu duyan İbni Yamin ah edip ağlayarak düşüp bayılır. Kendine gelince Mişam'dan kendisini Yûsuf'a kavuşturmasını ister. Mişam babasının huzuruna çıkıp amcasının kendisi ile görüşmek istediğini beyan eder. Bunu duyan Yûsuf ah edip ağlamaya başlar ve düşer bayılır. Yûsuf kendine gelince Yûsuf Mişam'e İbni Yamin'i kendi katına getirmesini emreder.

Mişam, İbni Yamin'i alıp babasının katına ulaşır. İki kardeş karşılaşınca İbni Yamin düşüp bayılır, Yûsuf onu gül suyu ile kendine getirir. Sarılır, kucaklaşır ve öpüşürler. Yûsuf kardeşine babasının halini sorar. İbni Yamin babasının durmadan ağladığını, bundan dolayı gözlerini kaybettiğini, gece gündüz Yûsuf adını sayıkladığın ifade eder. Babasının bu hale geldiğini öğrenen Yûsuf da ağlamaya başlar.

3.1.2.75. İbni Yamin'in Evliliği ve Çocukları

Yûsuf İbni Yamin'in evli olup olmadığını sorar. İbni Yamin bir eşi olduğunu ve üç tane de oğlu olduğunu söyler. Bu üç oğlunun isimleri Yûsuf, kurt ve kandır. İbni Yamin neden bu isimleri koyduğunu soran Yûsuf'a, kardeşlerin Yûsuf'u kurdun yediğini, gömleğin de kana bulandığını gördüklerinden ölen kardeşi her an hatırında tutmak için birine Yûsuf, birine Kurt, birine de Kan adını verdiğini belirtir.

3.1.2.76. Yûsuf'un, İbni Yamin'in Yanında Kalması için Yaptığı Plan

Ayrılma vakti gelince İbni Yamin ayrılmak istemediğini söyler. Bunun üzerine Yûsuf İbni Yamin'le diğer kardeşlerine bir oyun hazırlarlar. Buna göre, İbni Yamin'in çuvalına buğday yerleştirildikten sonra altın kile de çuvalına konulacak. Çalındığı düşünülen altın kilenin İbni Yamin'in çuvalından çıkması ile o altın kilenin sahibine, yani Yûsuf'a esir olarak alınacaktır. Çünkü dönemin yasaları bunu öngörmektedir. Bu sayede İbni Yamin'in Yûsuf'un yanında kalabileceğini değerlendirilir ve plan uygulanır.

3.1.2.77. İbni Yamin'in "Hırsız"lığı

Çuvallarına buğday konulan kardeşler Kenan'a doğru yola çıkarlar. Kardeşlerin kervanı Basra iline gelince Yûsuf'un beş yüz atlı askeri arkalarından yetişerek altın kilenin çalındığını ve çuvalların aranması gerektiğini ifade eder. Çuvalları döken askerler altın kileyi İbni Yamin'in çuvalında bulurlar. Bunun üzerine hiddetlenip onları hırsızlıkla itham ederek Yûsuf'un karşısına çıkarırlar.

Yûsuf bunları azarlar ve yaptığı iyiliklerin karşılığının bu olmaması gerektiğini ifade eder. Kardeşler de suçun İbni Yamin' tarafından işlendiğini, kendilerinin herhangi bir kabahati olmadığını, onun kardeşi olan Yûsuf'un da böyle hırsızlıklar yapmış olduğunu ifade ederek kendilerini aklama yoluna giderler. Onlara göre Yûsuf evden götürdüğü bazı yiyecekleri fakirlere dağıtması ve kapıya gelen dilencilere yardımda bulunması bir "hırsızlık"tı.

3.1.2.78. Yûsuf'un "Hırsız"lığı Dolayısıyla İbni Yamini Alıkoyması

Yûsuf hırsızın İbni Yamin olması dolayısıyla o dönemde hırsızlık yapan kişinin çalınan mal sahibine bir yıl köle olması hükmü gereğince diğer kardeşlerin gidebileceğini, İbni Yamin'in ise burada kalacağını bildirir. Kardeşler bu kez de babalarına ne diyeceklerini bilmediklerinden İbni Yamin'i bağışlamasını, onun yerine kendilerinden birini kul olarak almasını talep ederler. Ancak Yûsuf bunu kabul etmez. Ve kardeşleri huzurundan dışarı çıkarır.

3.1.2.79. Kardeşlerin İbni Yamin'i Kurtarma Çabaları

Kardeşler türlü hazırlıklar yaparak kardeşlerini Yûsuf'un elinden kurtarmak için plan yaparlar. Yûsuf'un kardeşleri biyolojik olarak çok kuvvetlidir. Bunlardan biri bin batman taşı atabilir, diğeri tutabilir; biri bir nara atsa bunu işitenlerin hepsi ölebilirdi. Yûsuf kardeşlerinin bu gücünün farkında olması dolayısıyla küçük oğlu Namile'yi onlarla görüşmek bahanesi ile yanlarına gönderir ve kardeşlerin sırtlarını sıvamasını ister. Kardeşlerdeki bu güç sırtların sıvanması yolu ile teskin edilebilmekte ve etkisiz hale getirebilinmektedir. Bunu bilen Yûsuf, oğlunun onların sırtlarını sıvamasıyla onları güçlerini kullanmalarından men eder.

Güçlerinin etkisizleştiğini fark eden kardeşler, kendilerine yapılanın ancak bir nebi veya onun aslından gelen birisinin yapması ile mümkün olduğunu bilirler. Yûsuf onlara kendinde var olan gücü, kuvveti göstermek için bir ayağıyla yere vurur ve zelzele olur. Bir değirmen taşını kaldırıp onlara atar. Yûsuf'un bu heybetinden korktuklarından bir şey söyleyemeyen kardeşler Yûsuf'un huzurundan ayrılırlar.

Kardeşler Kenan'a doğru yola çıkar. İçlerinden Yahuda Mısır'da kalır ve İbni Yamin'i kurtarma çareleri arar.

3.1.2.80. Yaʿkûb'un İbni Yamin'in Başına Gelenleri Öğrenmesi

Kardeşler Kenan varıp Yaʿkûb'un huzuruna çıkar. Yaʿkûb oğullarını sayar ancak iki tanesinin eksik olduğunu anlar. Kimin, nerede olduğunu sorunca kardeşler İbni Yamin'in hırsızlık yaptığını, sultanın onu hapsettiğini, Yahuda'nın da onu kurtarmak için Mısır'da kaldığını anlatırlar. Bu anlatılanlara Yaʿkûb inanmaz. Kardeşler de kervanda kendileri ile beraber gelenleri şahit olarak gösterirler. Bunu duyan Yaʿkûb, ağlayıp inleyerek hüzünler evine girer. Orada Hakk'a iltica edip yalvarır.

3.1.2.81. Yaʿkûb'un Azrail ile Konuşması

Yalvarıp yakaran Yaʿkûb'a, Hak Teâla Azrail'i gönderir. Azrail, Yaʿkûb'un yanına gelerek kendisine hakkın selamını ulaştırır. Ve kendisinin Azrail olduğunu beyan eder. Yaʿkûb gelenin Azrail olduğunu öğrenince Yûsuf'un canını alıp almadığını sorar. Azrail Yûsuf'un canını almadığını, Yûsuf'un şimdi bir sultan olduğunu ifade eder. Yaʿkûb nerede olduğunu sorar ancak Azrail bunu söylemekle memur olmadığını söyler.

3.1.2.82. Yaʿkûb'un Evladından Ayrı Düşmesinin Sebebi

Azrail Yaʿkûb'un bu evlat acısının başına gelmesinin sebebinin kendi yaptığı bazı olaylar dolayısıyla olduğunu ifade eder. Buna göre; Yaʿkûb bir cariye satın alır ancak o cariyenin oğlunu satarak ana ile evladı ayırır. İkinci sebebi, bir kuzu kesmesi ancak bunun kokusunu duyan bir yetime bundan ikram etmemesidir. Üçüncü sebebi, bir buzağıyı anasından ayırarak kesmesidir. Sonuncu sebebi ise Yûsuf'la bir gün yemek yiyen Yaʿkûb'un, kapıya gelen bir dilenciye yemek ikram etmemesidir. Bunları duyan Yaʿkûb Hakk'a iltica eder ve koyun sürüsünün yarısı bağışlar.

3.1.2.83. Yaʿkûb'un Yûsuf'a Mektup Yazması

Yaʿkûb evladını azat etmesi için Yûsuf'a mektup yazar. Mektuba Allah adıyla başlayan Yaʿkûb, Yûsuf'a selam ederek İbni Yamin'in hırsız olamayacağını, peygamber neslinden birinin böyle bir şey yapmayacağını beyan eder ve oğlunun affedilmesini ister. Yaʿkûb mektubu oğlanlarına vererek onları Mısır'a gönderir. Kardeşler Mısır'da Yahuda'yı bulup Yûsuf'un sarayına ulaşırlar. Mektubu Yûsuf'a verirler. Yûsuf mektubu öpüp başına koyar ve içeri gider. Oğullarına dedelerinden gelen mektubu gösterir.

3.1.2.84. Yûsuf'un Kardeşler Tarafından Satılışını İfade Eden Mektup

Yûsuf kardeşlerinin kendisini sattıklarını beyan eden, Malik'e yazdıkları sözleşmeyi alıp kardeşlerinin yanına varır. Yûsuf kardeşlerine bu sözleşmeyi bir sandığın içinde bulduğunu ve İmran dili olduğu için kimsenin okuyamadığını söyleyerek okumaları için onlara uzatır. Önce Yahuda alır, sonra onu Rûbîl'e verir. Rûbîl sözleşmenin ne olduğunu anlar ve ancak bilmezlikten gelerek bu dili bilmediklerini beyan eder. Yûsuf sözleşmeyi onların elinden alıp okumaya başlar. Okunanları duyan kardeşler, Yûsuf'a yaptıkları ortaya atıldığı için bunları inkâr yoluna giderler.

3.1.2.85. Yûsuf'un Muciz Tası

Yûsuf'un vurulunca çınlayan bir tası vardır. Bu tasın hüneri davasını inkâr edenin ayıbını ortaya çıkarması, hakikati ifade etmesidir. Yûsuf kardeşlerine bu tasın diyeceklerini dinlemelerini söyler. Kardeşler onun dilinden anlamayacaklarını ifade ederler. Yûsuf'a tasın ne dediğini kendilerine söylemesini isterler.

Yûsuf, tasa bir kez vurur ve tas konuşmaya başlar. Kardeşlerin on iki kardeş olduğunu, küçük kardeşlerinin güzel olduğunu, kardeşlerin onu babalarından alıp kuyuya attıklarını, yedi pula sattıklarını, babalarına kurt yedi diye yalan söylediklerini onlara ifade eder. Yûsuf bunlar karşısında kardeşlerine tasın doğru mu,

yalan mı söylediğini sorar. Kardeşleri de tası tasdik ederler. Yûsuf bunun üzerine kardeşlerinin ellerinin, ayaklarının kesilmeseni ve asılmalarını emreder. Kardeşler korku içinde af dileyip tövbe ettiklerini ve pişman olduklarını söylerler. Yûsuf onların bu pişmanlıkları üzerine suçlarını bağışlar, onları affeder.

3.1.2.86. Yûsuf'un Kimliğini Aşikâr Etmesi

Kardeşlerini affeden Yûsuf tebessüm eder. Kardeşleri onun inci gibi dişlerini görürler ve bu alametten onun Yûsuf olabileceğini düşünüp tahtının önüne gelirler. Yüzünü açmasını talep ederler. Yüzünü açan Yûsuf onlara merhamet eder ve suçlarını bağışlar. Onlara türlü hilatler giydirir. Leziz nimetler yedirir.

Yûsuf babasının halini sorar. Kardeşleri Yaʿkûb'un gözlerinin kör olduğunu, belinin büküldüğünü söylerler. Yûsuf gömleğini onlara vererek gömleğini gözlerine sürmesini ve gözlerinin açılacağını beyan eder. Çünkü o gömlek Yûsuf kuyuda iken cennetten Cebrail'in getirdiği gömlektir. Yûsuf kuyudan çıkınca bir körün gözlerine gömleği sürünce gözlerinin gördüğü görür. Bu gömleğin hikmetini o zaman anlar.

3.1.2.87. Yûsuf'un Gömleğinin Beşir'le Yaʿkûb'a Ulaştırılması

Kardeşler gömlek ile yola çıkacakken Hak Teâla Cebrail ile Yûsuf'a, gömleği Beşir'in götürmesini emreder. Beşir, Yaʿkûb'un annesinden ayırıp sattığı çocuktur.

Yûsuf'un annesi İbni Yamin iki aylık iken ölür. Yaʿkûb da bir cariye satın alır. Bu cariyenin de bir oğlu vardır. Bu oğlan işte Beşir'dir. Cariye hem İbni Yamin'i, hem de kendi oğlunu emzirir. Cariyenin oğlunu İbni Yamin'e göre çok emzirdiğini gören Yaʿkûb, cariyenin oğlunu satar. Satın alan kişi onu Mısır'a götürerek Yûsuf'a satar. Yûsuf'un yardımıyla Beşir okumuş ve âlim olmuştur.

3.1.2.88. Yaʿkûb'a Beddua Eden Cariye

Yaʿkûb'un evladını sattığı için ah edip ağlayan cariye Hakk'a iltica edip Yaʿkûb'a beddua eder. Kendisi gibi kuzusundan ayrılması Allah'tan diler. Hak'tan

gelen bir nida ile Yaʿkûb'un da evladından ayrılacağı ve kendi evlatlarına sonradan kavuşacakları ancak cariyenin evladına Yaʿkûb'tan önce kavuşacağı beyan edilir.

3.1.2.89. Beşir'in Annesi ile Kavuşması

Beşir Kenan iline varınca bir kuyu kenarında bir kadının elbise yıkadığını görür. Bir taraftan elbise yıkayan bu kadın, diğer taraftan evladından ayrıldığını ifade ederek ah u efgan etmektedir. O kadına yanaşan Beşir, Yaʿkûb'un evini sorar. Kadın Yaʿkûb'u neden aradığını sorar. Beşir Yaʿkûb'a kayıp olan oğlundan haber getirdiğini söyleyince Bunu duyan kadın Allah'ın ona vadini hatırlar. Yaʿkûb'un oğluna kavuşmasından önce kendinin oğluna kavuşacağı müjdesinin gerçekleşmediğini düşünür ve ağlamaya başlar. Beşir kadına neden ağlayıp sızladığını sorar. Kadın da evladından ayrıldığını, Hakk'ın ona Yaʿkûb'un evladına kavuşmasından önce kendi evladına kavuşacağını, Yaʿkûb'un kavuşmasına rağmen kendisinin evladına kavuşamadığını ifade eder. Beşir kadına oğlunun kim olduğunu sorar. Kadın oğlunun adının Beşir olduğunu söyler. Bunu duyan Beşir, cariyeye "anne"si olduğunu müjdeler ve Hakk'ın vaadinin gerçekleştiğini ifade eder. Kadın oğlunu kucaklar, kokusunu çeker ve öper.

3.1.2.90. Yaʿkûb'un Yûsuf'un Hayatta Olduğunu Öğrenmesi

Beşir annesi ile Yaʿkûb'un evine gidip ona Yûsuf'tan haber getirdiğini muştular. Bunu duyan Yaʿkûb'un aklı gider, haykırır. Yaʿkûb kendine gelince Beşir, gömleği Yaʿkûb'a verir. Yaʿkûb gömleği gözlerine sürmesiyle gözleri açılır.

Beşir'in getirdiği gömleğin içinden bir de mektup çıkar. Yaʿkûb mektubu açar. Yûsuf mektupta babasına selam ederek kendisinin Mısır sultanı olduğunu ifade eder ve kendisini görmek ve hizmetinde bulunmayı arzuladığını bildirir.

Yaʿkûb Beşir'e kim olduğunu sorar. Beşir kendisinin yanındaki cariyenin oğlu olduğunu, Yaʿkûb'un kendisini satarak annesinden ayırdığını ifade eder.

Yaʿkûb Beşir'den kendisini affetmesini ve hakkını helal etmesini talep eder, Beşir de hakkını helal eder.

3.1.2.91. Yaʿkûb'un Yûsuf'la Buluşması

Yûsuf kardeşlerine ihsanda bulunup onları Kenan'a gönderir. Eve varan kardeşler babalarına karşı mahcubiyet hissederler, af dilerler. Babaları da ağlayıp inleyerek hatalarının farkına varan oğullarını bağışlar.

Cebrail Yaʿkûb'a, Hakk'ın hazırlık yaparak Mısır'a gitmesini emrettiğini haber verir. Yaʿkûb yetmiş iki kişi ile yola çıkarak Mısır'a varır. Yûsuf bütün Mısır halkı ile babasını karşılar. Baba oğul kucaklaşırlar. Yûsuf yüzünü babasının ayağına sürer. Ağlaşıp öpüşürler. Yûsuf babasına rüyasında ne söyledi ise hepsinin gerçekleştiğini söyler.

Bazıları Yaʿkûb Yûsuf'u kırk yılda buldu derler. Bazıları ise yetmişinde buldu derler.

Yûsuf, Zeliha'yı ve oğlanlarını babası ile tanıştırır.

3.1.2.92. Yaʿkûb'un Vefatı

Mutluluk ile nice "sal" geçer. Yaʿkûb bir gün vefat edeceğini oğullarına bildirir. Onlara "İslam dini üzere bir hayat yaşamalarını, ihsanda bulunan bir kişiye karşılık nankörlük etmemelerini, günah işleyen birinin günahını gizli tutmalarınıi aşikar etmemelerini, zalimin yanında yer almamalarını" nasihat ederek Yaʿkûb vefat eder.

3.1.2.93. Yûsuf'un Vefatı

Babasının ölümünden sonra Yûsuf bir gece mihrapta halvet anında uykuya dalar. Rüyasında anne ve babasını görür. Onlar Yûsuf'a hasretliklerini ifade ederler. Uyanınca bu düşünü Zeliha'ya anlatır. Zeliha gam ile dolar. Ve bu rüyanın ne anlama geldiğini anlar. Hakk'a yalvararak canını Yûsuf'suz komamasını diler.

Yûsuf kendi yerine adaletle hükmedecek bir temizi yerine tayin eder. Bir gün Cebrail cennetten bir elma getirir. Yûsuf bu elmanın kokusu çok sever. O elmanın kokusu gönül alan can çeken bir özelliğe sahiptir. Yûsuf o elmanın kokusu ile beka bağını görür ve vefat eder.

3.1.2.94. Zeliha'nın Vefatı

Zeliha bu acı karşısında dayanamaz, feryat u figan koparır. Üç gün üç gece kendinde olmadan baygın yatar. Dördüncü gün Zeliha yeniden Yûsuf'u sorar. Ancak ne Yûsuf'u bulabilir ne de onun tabutunu. Ah u eninlere devam eden Zeliha Yûsuf'un kabrine girer. Orada Yûsuf'un mezarı üzerine kapanan Zeliha ruhunu teslim eder.

3.1.2.95. Hikayenin Nihayete Ermesi Dolayısıyla Dua

3.2. Hikayede Geçen Şahıslar

3.2.1. Hikayenin Kahramanları

3.2.1.1. Yûsuf

Yûsuf hikayenin baş kahramanıdır. Bütün olaylar doğrudan ya da dolaylı olarak onun ekseninde cereyan etmektedir. Hikayede anlatılan olaylar ondan bağımsız değildir.

Yûsuf hikayede farklı rollerle karşımıza çıkmaktadır. O, Yaʿkûb için candan bir parça olması dolayısıyla çok sevilen bir evlattır. Hiç bilmediği bir yere sırf onu bulma ümidiyle giden, onu elde etme yolunda malını, mülkünü, aklını, güzelliği, feda eden Zeliha için maşuktur. Onu ortadan kaldırarak babalarının gözünde yer edebilme amacını taşıyan, bu amaç uğrunda da gözlerini kırpmadan kardeşlerine kıyabilen kardeşler için yerinde olunmak istenen, kıskanılan bir rakiptir. Zindana atıldığında hastalara ilaç yapan, dertli olanlara dua ederek sıkıntıları gidermeye çalışan, düş görenlerin düşlerini tabir eden bir yardımseverdir. Tabir ettiği düşü ile ülkesinin payidar olmasını sağladığı Mısır sultanı iyi bir devlet adamıdır.

Yûsuf'un hikaye boyunca en fazla üzerinde durulan vasfı güzelliğidir. Bu güzelliği babasına sevimli gelmesinin, Zeliha'nın aşık olmasının, Mısır pazarında Mısır'ın bütün hazinelerinin karşılığında Mısır sultanına satılmasının, kuluna aşık olduğu için Zeliha'yı ayıplayan Mısırlı kadınların ellerini kesmelerinin altında yatan sebep malın, mülkün, tacın ve tahtın yolunda feda edilebileceği kadar güzel olmasıdır:

Bunlar eydür Yūsuf'a ey sulṭ*ā*nım
Göre idüñ yüzüni bir kez anıñ (1947)

M*a*lı mülkiñi aña vire idiñ
Tācıñı taḫtıñı heb ura idiñ (1948)

Yûsuf'un güzelliği yalnızca insanları değil kâinattaki başka varlıkları etkilemektedir:

Eger bedr ay anıñ ḥüsnin göreydi
Ṭutuldı ṣanur-[ı]dıñ oldı ol māt (124)

Eger Zühre göreydi hem cemālin
Seḥerde ḳıla ḥüsninden şikāyet (125)

Yûsuf'un güzelliği ilahi kaynaklı manevi bir güzelliktir. Bu manevi güzellik maddi güzellik olarak da yüzüne yansımıştır. Yûsuf bu maddi güzelliği dolayısıyla gurura kapıldığında ilahi bir ikaz ile uyarılır ve mütevazı olmaya davet edilir:

ʿAceb miṣlim var mıdur dünyāda didi
Yüzümi gören kişi olur esir (648)

Çünki Yūsuf maġr*ū*r oldı özine
Kimse baḳmadı [hiç] üşdi yüzine (649)

Yûsuf'un akılları baştan alan güzelliği yanında kokusu da varlıkları etkilemektedir:

Deve ürküb geldi bu kez ḳuyuya
Bir iş itdiler kim anı kim diye (452)

Kimi çökdi yatubanı aġlaşur
Kimi yüzin yire sürüb yügreşür (453)

Zira Yūsuf ḳoḳusunı aldılar
Heb anıñ ʿaşḳına ḫayrān oldılar (454)

Yûsuf bir evlat, maşuk, hazinedar ve nihayetinde de bir sultan olmasının yanında, o aynı zamanda Hakk'ın ilahi mesajını insanlara iletmekle görevlendirilmiş bir peygamberdir. Henüz kuyuda iken Cebrail ile tanışarak peygamberliğin ilk alametlerine aşina olmuş, Malik'in kervanı ile Mısır'a gelirken yolda konakladığı yerlerde putperest toplumları hak dine davet etmiştir. Bu vazifesini zindana düşünce de devam ettirmiş ve zindan ehlinin Müslüman olmalarını sağlamıştır:

Geldi şerbetçi Müselmān oldı i yār
Zindān ehli müslimān oldı ne var (1464)

Biñ dört yüz ādem var-idi anda i cān
Heb Müselmān oldılar bīr u civān (1465)

İnsanların hem dünyalarını hem de ahiretlerini kazanmalarını amaç edinen Yûsuf Peygamber zindandan dışarı çıkmasını sağlayan rüyaya getirdiği açıklamayı hayata geçirmek için bizzat kendisi iş başına geçmiş, bolluk yıllarında dağ bayır, dere tepe demeden ekinler ekip bunları ambarlarda depolamıştır. Kıtlık yıllarında da bu depolardaki buğdaylarla insanların hayatlarını idame ettirmelerini sağlamıştır:

Ḳıtlıḳ olıcaḳ Yūsuf gör n'eyledi
Şol-ḳadar büyük ḳazanlar eyledi (1730)

Günde ṭolu ṭolu aşlar bişürür
Cümle faḳīrleri aña üşürür (1731)

İşbu ḫalḳı şol-ḳadar doyurdı ol
Aç ḳomaz hiç cümle ṭoyururdı ol (1732)

Yûsuf peygamberin hayatında rüyanın çok önemli yeri vardır. Kuyudan rüyasında kendisini gören kişi tarafından çıkarılır, Zeliha ile rüyada tanışır, zindandan çıkmasını sağlayan sultanın rüyasına getirdiği yorumdur. Vefat etmeden önce vefat edeceğini rüyasında anne ve babasını görerek anlar.

Yûsuf'un beşeri özelliklerinden biri de anlayışlı, şefkatli, merhametli, vefalı ve hoşgörülü olmasıdır. Suçsuz olmasına rağmen zindana giderken Züleyha'nın sırrını saklamıştır. Kendisini öldürmek kasdı ile yola çıkan ancak içlerinden birinin vazgeçirtmesi neticesinde kuyuya atılması ile noktalayan olayda kardeşlerine karşı şefkatli davranır, elinde onları cezalandırabileceği bütün imkanlar bulunmasına rağmen onları affeder. Kıtlık yıllarında insanları toplayarak onlara büyük kazanlarda yemekler ikram eder. Kendisine iyiliği dokunan Malik'i servete kavuşturur, Zeliha'nın iftirasına karşılık kendisine şahitlik yaparak iftiradan kurtaran bebeği yıllar sonra veziri yapar.

3.2.1.2. Zeliha

Tevrat'ta "Potiphar'ın Karısı" veya "Yûsuf'un Efendisinin Karısı" (Tevrat, Tekvin, 39: 7), Kur'an'da "İmraetü'l Azîz (Aziz'in Karısı)" (Kur'an-ı Kerim, 12: 30) ifadesiyle ismi açıkça zikredilmeyen, kaynaklarda "Züleyha" "Zelha" veya "Rail" olarak anılan Zeliha, hikâyenin ana karakterlerinden biridir. Zeliha eserde hem iyi hem de kötü karakterler sergiyelen bir kahraman olarak karşımıza çıkmaktadır. O, köle olarak sarayına gelen Yûsuf'a kol kanat geren, gençliğini, güzelliğini Yûsuf'a vakfeden şefkatli bir kurtarıcıdır. Ancak nefsani arzularının eseri olması ile Yûsuf'tan murat almak istemiş, bu isteğine kavuşamaması ile de sinirlenerek suçsuz olan kölesine iftira atarak onu zindanlara attırmış, kocasına karşı sadakatsiz bir eş; maiyetindekilere karşı ise hakkaniyetsiz bir efendidir.

Hikâyede âşık karakteri bu kahramanla karşılanmıştır. Divan şiirinin iki kahramanlı hikayelerinde âşık erkek, maşuk kadın iken Yûsuf kıssasında aşık kadın, maşuk erkek olarak karşımıza çıkmıştır. Rollerin değişmesi aşığın sembol

özelliklerinden de bazılarının değişmesine sebebiyet vermiştir. Âşık fiziki özellikleri bakımından zayıf, çelimsiz, güçsüz; benzi sarı, beli büküktür. Ruhen ise sabısız, kararsız, her anı sevgiliye mahbubiyeti dolayısıyla keder içinde geçmektedir. Bu özellikler Zeliha için de geçerlidir. O, hikâyenin başından sonuna kadar aşkına vasıl olabilmek maksadıyla başta Yûsuf olmak üzere çevresindeki pek çok karakterlerle mücadelele içine girmiştir. Nitekim bu mücadeleleri dolayısıyla eserde Mecnun'la özdeşleştirilen bir âşıktır:

Leyla'nıñ ḳarşusına Mecnūnleyin
Gitdi ʿaḳlım gör divāne olduġum (1064)

Ancak onda diğer aşıklarda olmayan sevgiliyi ile her an oturup kalkma, onunla aynı ortamı paylaşam, ona yakınlığı dolayısıyla hizmet etme, sevgiliden vefa görmeme dolayısıyla kendi isteği ile onu kendinden uzaklaştırma, elde edeme dolayısıyla ancak rakibin bir özelliği olan hilekar olma, oyunlar ve tuzaklar kurma ve güç yetirebilmesi dolayısıyla maşuğu zindanlara attırmak suretiyle ona eziyet çektirme gibi farklı hususiyetler de mevcuttur.

Hikâyeye göre Zeliha'nın hayatını üç parçaya ayırmak mümkündür. Birincisi Yûsuf'a âşık olup Yûsuf olduğunu zannederek Mısır sultanı ile evlenmesi, ikincisi Yûsuf'la aynı evi paylaşması, ancak Yûsuf'tan umduğunu elde edememesi dolayısıyla bir iftira atarak onu zindana attırması, üçüncüsü ise bütün güzelliği ve serveti elinden çıktığı bir demde tekrar Yûsuf ile kavuşması ve onunla hayatını sonlandırmasıdır.

Zeliha Mağrib ili sultanının kızıdır. Zeliha'nın güzellik konusunda eşi benzeri yoktur. Söylediği sözler şeker ile bal gibidir. Boyu öylesine düzgündür ki bakınca servi ağacını andırır. Öylesi etkileyici gözleri vardır ki bir kez bakınca bütün âlemi fitne ateşi ile yakabilir. Böylesi bir güzelliği sahip olması dolayısıyla Magrib ülkesinin çevresinde bulunan beyler oğulları için kendisine talip olmuşlardır. Ancak o rüyasında üç kez bir yıl aralıklarla gördüğü surete aşık olması dolayısıyla uydurduğu bir hastalığını bahane ederek kendisine talip olan bu bey oğullarını

isteklerinden vazgeçirmiştir. Bu surete ulaşmak için de türlü işlere girişmiş, çeşitli sıkıntılara göğüs germiştir.

Rüyasında gördüğü surete yani Yûsuf'a kavuşma adına hiç bilmediği, tanıdık bir kimsenin olmadığı yalnızca Yûsuf'un orada olduğunu zannederek Mısır'a gelmiş, Yûsuf olduğunu düşündüğü kişinin o olmadığını görmüş, Yûsuf ile karşılaşıncaya kadar düşünde gördüğü "müzeyyen sureti" beslediği iştiyakla yanmış ve kendine zindan yaptığı sarayda oturmuştur.

Yûsuf'a kavuşunca onu el üstünde tutmuş, kıyafetler ile süslemiş, malını mülkünü ve hatta ömrünü onun hizmetine vakfetmiştir:

Gice gündüz saña mürebbī olan
Dürli ṭaʿāmları saña yidüren (1808)

Māl mülki dünyādan elin çekĕn
Yüziñi görmek-ile cānlar viren (1809)

Tāc taḫtıñ terkini uruban ol
Tā ölünce seniñ ʿaşḳıñı süren ol (1810)

Zeliha Yûsuf için yaptıklarına rağmen istediği şekilde bir visali elde edememiştir. "Heva hevesi, Mısır azizinin karısının aklına, o güzel yüzüne ve fakat ahlaksızlığına rağmen galip gelmiş, kara yürekli Şeytan onun yüzündeki ar perdesini yırtmıştır. Rezil olmaktan korkmayacak kadar her şeyi göze almıştır. Tek isteği muradını almaktır. Arzusunu çekinmeden söyler. Yaptığından pişman olmadığı ve korkmadığı bellidir (Settari, 2010: 41):"

Ẕelḫa ḳaḳır Yūsuf'a gör n'oldı-dir
İşbu rüsvāylıġı sulṭān bildi-dir (1290)

Sözüme uysañ işbu iş olmaz-idi
Kimse bizim sırrımız bilmez-idi (1291)

İllā bildügi yig oldı bes n'idem
Bildi sulṭān ṭınmadı artıḳ ne ġam (1292)

Yā Yūsuf neye durursın gel didi
İşde [şimden] girü ḳorḳu ḳalmadı (1293)

Korku ve endişesi bulunmayan Zeliha, sözünü dinlemediği ve adını halkın ağzına düşürdüğü için onu zindana attırmıştır. Yûsuf'un zindana atılmasında maksat, Zeliha'nın halk nazarında masumiyetini, Yûsuf'un da suçluluğunu ortaya koymaktan çok Zeliha'nın Yûsuf'u isteklerine boyun eğmemesi dolayısıyla cezalandırması, intikam almasıdır:

İllā bunı ḳoyasın zindāna dir
ʿAḳlı gele ola-ki uşlana dir (1255)

Mısır sultanı olan kocasının vefat etmesi üzerine mal mülkü elinden gider. Adı sürekli ağlaması dolayısıyla müptelaya çıkan Zeliha; gözlerini, gençliğini güzelliğini kaybeder. Artık bir "gözsüz karıdır" ve belinde kuşağı ve yünden bir abası dışında bir varlığı yoktur. Böylesi bir halde olmasına rağmen Yûsuf'un aşkından vazgeçmemiş, hala daha gençliğinde kavuşamadığı vuslatı arzulamaktadır.

Yûsuf'a kavuşamaması ve başına gelen bütün olumsuzlukların kaynağının puta tapıyor olmasına bağlayan Zeliha, putu elinin tersi ile iterek yere atar ve Hakk'a iman eder. Bu iman ile Yûsuf'la karşılaşınca bir keramet bile izhar eder. Yûsuf'a olan aşkını ispat etmek için bir ah etmesiyle elinde tuttuğu kampı tutuşur:

Zelḫa bir kez aġzın açdı āh ider
Ḳamçı ṭutuşdı yanubanı gider (1838)

Zeliha'nın kendisine hala daha aşk beslediğini gören Yûsuf onunla evlenir. Evlilik sonrası Yûsuf'un yaptığı dua ile Zeliha eski güzelliğine kavuşur. Bu evlilikten iki oğulları olur:

İki oġlı oldı Meşām bin Yūsuf
Hem birisi daḫı Efrām bin Yūsuf (1876)

Yûsuf'un gördüğü bir rüyayı kendisine anlatması ile Yûsuf'un öleceğini öğrenen Zeliha kendisini bir odaya kapatır. Allah'tan Yûsufsuz olarak nefes

almamayı dilemektedir. Yûsuf'un vefatından üç gün sonra odadan çıkarak Yûsuf'un mezarı üzerine kapanarak ruhunu teslim eder.

Eserde Zeliha'nın annesinden hiç bahsedilmemektedir. Zeliha rüyasında Yûsuf'u ilk kez gördüğünde derdini babasına açar. Mısır'da Mısır sultanı ile evli iken Yûsuf'a aşkından hasta olup yataklara düştüğünde derdini dayesine anlatırken babasının kendisini dayesine emanet ettiğini belirterek annesinden yine söz etmez.

3.2.1.3. Yaʿkûb

Eserde iki farklı hikayede adı geçen tek kahramandır. Yaʿkûb hem kardeşi As ile olan hikayede hem de oğlu Yûsuf ile olan hikayede söz konusu edilmiştir.

Yaʿkûb peygamber bir baba olan İshak'ın iki oğlundan biridir. Kardeşi As ile peygamberlik duası için aday iken annelerinin Yaʿkûb'u daha çok sevmesi dolayısıyla bir hileye başvurulur ve peygamberlik duasının Yaʿkûb için yapılması sağlanır. Anlatılan bu hikaye Tevrat kaynaklıdır. Kuran'da herhangi bir surede böyle bir olaya yer verilmemiştir.

Kardeşi ile problem yaşayan Yaʿkûb, Behran iline dayılarının yanına gider. Bu Yaʿkûb'un ilk seyahatidir. Burada evlenen ve servet sahibi olan Yaʿkûb hasretlik çekmesi dolayısıyla Kenan'a yeniden döner ve kardeşi ile barışır.

İlk hikaye burada noktalanırken ikinci hikaye başlar. Yaʿkûb burada Yûsuf'un babasıdır. Aynı zamanda bir peygamber olan ve eserde "nübüvvet kânı" olarak tavsif edilen Yaʿkûb, eserde bu yönünden ziyade baba karakteri ile ortada bulunmaktadır.

Diğer eşlerine göre daha çok sevdiği eşinden dünyaya gelen, manen ve madden bir güzelliğe sahip olan Yûsuf'a karşı derin bir sevgi beslemiştir. Yaʿkûb'un bu sevgisi diğer evlatlarının Yûsuf'a karşı kıskançlık ve kin hisleriyle dolmalarına sebebiyet vermiş ve nihayetinde de Yûsuf'u elinden kaybederek evlat acısına müptela olmuştur. İlk evlat acısını Yûsuf'la yaşayan Yaʿkûb, hikâyenin sonlarına

doğru İbni Yamin'inin Mısır sultanı tarafından alıkonduğunu ve İbni Yamin'i kurtarma amacıyla Yahuda'nın da onun yanında kaldığını öğrenerek tekrar evlat acısı duyar. Yaʿkûb'un evlatlarının acısı dolayısıyla yanmasına, ah u efgan etmesine arş u kürsi ve melekler ağlaşmaktadır:

Anıñ āhına melekler aġlaşur
ʿArşı kürsī hem melekler aġlaşur (2310)

Yaʿkûb eser boyunca her daim hüzünlüdür ve keder içindedir. Evlat acısı dolayısıyla bir kez yüzü gülmez. Ağlamaktan gözleri kör olmuştur. Hüzne boğulmuş olması dolayısıyla lakabı Yaʿkûb-u ahzan, oturuduğu evin adı da "beytül ahzan"dır:

Yaʿḳūb'ıñ bir ayrı evi var-ıdı
Beytü'l-aḥzān adını dirler-idi (2306)

Uzun yıllar Yûsuf'a kavuşma hayali ile yaşayan ve bir an bu hayalden vazgeçmeyen Yaʿkûb, kimine göre kırk kimine göre ise yetmiş yılda Yûsuf'a kavuşur. Yûsuf'un gömleği ile gözleri açılan Yaʿkûb, hanesinden yaşayan yetmiş iki kişilik evlad-ı iyali ile Mısır'a giderek oğluna kavuşur:

Çün bunı işitdi Yaʿḳūb tiz durur
Ehl-i beytin cemʿ idüb yola girür (2581)

Yitmiş iki kişi-ile gitdiler
Vardılar şehr-i Mış[ı]r'a yitdiler (2582)

Esere göre Yaʿkûb'un evlat acısı yaşamasının nedenleri Azrail tarafından şöyle sıralanır:

1. Yaʿkûb bir cariye satın almış ve onun oğlunu cariyeden ayırarak satmıştır. (2335)
2. Yaʿkûb bir oğlağı kesmiş ve büryan etmiştir ancak bu yemeğin kokusunu duyan bir yetime vermemiştir. (2336)
3. Yaʿkûb bir buzağıyı boğazlamış, buzağının anası melemiştir ancak onun bu feryadını duymamıştır. (2337)

4. Yaʿkûb Yûsuf'la yemek yerken kapıya gelen bir dilenciye yediklerinden ikram etmemiştir. (2339)

3.2.1.4. Yûsuf'un Kardeşleri

Yûsuf'un on bir erkek, bir tane de kız olmak üzere 12 kardeşi vardır. Bunlardan İbni Yamin anne baba bir öz kardeşi iken diğerleri baba bir ancak anne farklı üvey kardeşleridir. Eserde Yûsuf'un kardeşlerinden Yahuda, Rûbîl, Şem'un, İbni Yamin adlı erkek kardeşlerinin ve Denya adlı kız kardeşinin adı zikredilmektedir. Diğer kardeşlerinin isimleri açıkça ifade edilmemiş, bazen "Yûsuf'un kardaşları" bazen de "Yaʿkûb'un oglanları" ibareleri ile ifade edilmiştir.

3.2.1.4.1.Yahuda

Bu kardeşlerden en büyüğü Yahuda'dır. Babaları Yaʿkûb ölünce onun yerine geçecek kişidir. Yahuda hem Yaʿkûb'un kardeşi ile olan hikâyesinde hem de Yûsuf'un hikâyesinde geçmektedir. Birinci hikayede Yaʿkûb kardeşi As ile buluşmadan önden elçi olarak gönderilen Yahuda, ikinci hikayede Yûsuf'u kardeşlerinin elinden kurtaran, öldürmek isteyen kardeşlerini bu fikirlerinden vazgeçirerek bir kuyuya atılması fikrini ortaya atan kişidir. Yahuda aynı zamanda, Yûsuf'un kurt tarafından yenildiği yalanına babalarını inandıramamaları üzerine kardeşlerin Yûsuf'u kuyudan çıkararak gerçekten öldürmeyi planlamaları üzerine Yûsuf'u onlara vermeyeceğini ve olaylardan babalarını haberdar edeceğini söyleyerek kardeşlerini Yûsuf'u öldürmekten vazgeçirir.

Yahuda olayların başlarında diğer kardeşleri ile beraber hareket etmesine rağmen sonradan Yûsuf'un yanında yer almaktadır. Bu iyi niyetini Yûsuf kuyuda iken de sürdürür. Yûsuf kuyuda iken Yahuda her gece kuyunun başına gelerek Yûsuf'un halini hatırını sorar

Her gice ol Yahūda varur idi
Yūsuf'ıñ ḥālini ṣorur [gelür] idi (429)

Kardeşlerin en büyüğü olması dolayısıyla kardeşlerin sorumluluğunu kendi üzerinde hisseder. Mısır'da İbni Yamin'i Mısır sultanının hırsızlık dolayısıyla esir alması üzerine kardeşlerini babalarını olaylardan haberdar etmeleri için gönderir. Kendisi ise Mısır'dan ayrılmayarak İbni Yamin'i kurtarma çareleri arar. Yaʿkûb'a İbni Yamini koruyacağına dair söz veren Yahuda ya İbni Yamin'i bulunduğu zor durumdan kurtaracaktır, ya da o yolda can verecektir:

Bunda ben anuñ-ıla bile ṭuram
Tañrı furṣat virür-[i]se cıḳaram (2274)

Hikayenin sonunda Yûsuf'un tılsımlı tasın söylediklerini kardeşlerden tasdik ettirdiği Yahuda'dır. Bu yaklaşım Yûsuf'un kardeşler arasında Yahuda'ya olan güvenini göstermektedir.

3.2.1.4.2. Şemʿun

Kardeşlerin, Yûsuf'un rüyasından haberdar olmalarını sağlayan annenin oğludur. Ümm-i Şemʿun, Yaʿkûb Yûsuf'a rüyaya tabir ederken duyar ve bütün kardeşlere ulaştırır.

Çün ikisi işbu ḳavli eyledi
Digil imdi taḳdīr aña n'eyledi (153)

İşit imdi Yūsuf'uñ hem ṭayesi
Şemʿūn'ıñ bilgil olaydı anası (154)

Ümm-i Şemʿūn işbu sözi diñledi
Ne-didügün Yaʿḳūb'ıñ ol añladı (155)

Derdi oġlanlarına didi anı
Bu düşi [hem] Yaʿḳūb'ıñ yoyduġunı (156)

Ayrıca Şemun kardeşlerin Yûsuf'u dövdükleri zaman bıçağı çekerek onu öldürmekle tehdit eder:

Ṣoñra Şemʿūn bıçaġı çekdi durur
Yūsuf'ı doġrayın dir yaḳın varur (235)

3.2.1.4.3. Rûbîl

Tevrat'ta ve İncil'de "Ruben" şeklinde ziredilen Rubil hikâyede Yahuda'dan sonra ön planda olan diğer kardeştir. Yûsuf'un teyzesinin oğlu olan Rubil, kırlarda oyun oynamaya giderken Yaʿkûb'un Yûsuf'u özellikle emanet ettiği ve kardeşler döndüklerinde Yaʿkûb'un suallerine cevap veren kişidir. Ancak Yaʿkûb'tan ayrıldıklarında Yûsuf'a kötü davranan Yûsuf'un süt bardağını deviren, hurmalarını dağıtarak ona kötü davranan da yine Rubil'dir.

3.2.1.4.4. İbni Yâmin

Tevrat ve İncil'de "Benyamin" olarak anılan, Kuran'da ise "Yûsuf'un kardeşi" ifadesi ile işaret edilen İbni Yamin[238], Yaʿkûb'un küçük oğludur. Yûsuf'un anne bir öz kardeşidir. Bu öz kardeşliği ifade etmek için eserde bir yerde "karındaş" ibaresiyle tanımlanmıştır:

> Yūsuf adlı **ḳarındaşı** var-idi
> Ne bulursa [anı] uġrular idi (2213)

Yaʿkûb'un evlendiği dayıkızlarından küçük olanla evliliğinden dünyaya gelmiştir. Yaʿkûb ilk olarak dayıkızlarından büyüğü ile evlendiği için eserin bir yerinde İbni Yamin için "kuma oğlu" ifade kullanılmıştır:

> Bunı ḳardaşları gönülediler
> Bu ḳuma oġlu diyü söyleşdiler (2189)

İbni Yamin iki aylık iken annesini kaybetmiş, satın alınan bir cariye tarafından büyütülmüştür. Yûsuf kardeşler tarafından alınıp bir daha da geri dönmeyince Yakup, İbni Yamin'i onun yerine koymuştur.

İbni Yamin Yûsuf'un ortadan kaybolmasıyla daimi bir keder içindedir. Yüzü hiç gülmemiştir. İbni Yamin'in ilk gülüşü Mısır'da Yûsuf ile karşılaşınca olur.

[238] Eserde birkaç yerde bu isim, "İnni Yamin" şeklinde yazılmıştır. Bunun sehven yapıldığı düşünülmektedir.

İbni Yamin yüzü sulu bir hatun evlidir ve üç tane de oğlu vardır. Onların adlarını Yûsuf'a olan hürmeti dolayısıyla onu hatırlatacak şekilde konulmuştur. Yûsuf kurt tarafından yendiği için birinin adını Kurt, kanlı gömleği eve geldiği için birinin adını Kan, diğerinin adını ise Yûsuf koymuştur:

Didi vardur ḥatunum yüzü ṣulu
Ḥüsn-ü ḫulḳ issi daḫı yüzi ṣulu (2159)

Hem üc oġlum ṭoġdı andan ey cüvān
Biri Yūsuf biri ḳurtdur biri ḳan (2160)

3.2.1.4.5. Yûsuf'un Kardeşlerinin Ortak Özellikleri

Eserde "Yûsuf'un kardaşları" ya da "Yaʿkûb'un oglanları" ifadesi kullanılırken Yûsuf ve İbni Yamin dışarıda tutularak bu tanımlama yapılmıştır.

Kardeşlerin en karakteristik özelliği kıskanç olmalarıdır. Başta babalarının Yûsuf'a olan ilgisini kıskanırlar. Sonrasında Yûsuf'un gördüğü rüyada kendileri kul iken Yûsuf'un hükümdar olmasını kendilerine yediremezler:

Didiler [kim] bu neʿaceb düş ola
Ḳatıʿardur cümlemüze baş ola (158)

Biz aña heb ḳul olavüz ḳarşuda
Nice derddür cümlemüze ḥükm ide (159)

İlginin kendi üzerlerine dönmesi için işi Yûsuf'u ortadan kaldırmaya kadar götürürler. Mısır'da Yûsuf'un sarayında Yûsuf'un İbni Yamin ile ilgilenmesini de kıskanırlar.

Kardeşlerin diğer özelliği, hilekâr ve yalancı olmalarıdır. Bu özellikleri hikayenin farklı bölümlerinde farklı olaylarda karşımıza çıkmaktadır. İlk olarak babalarını "ovalarda oynayacağız" diyerek kandırıp Yûsuf'u kuyuya atarlar. Yûsuf'u kuyuya attıktan sonra babalarına Yûsuf'un bir kurt tarafından yendiği yalanını söylerler. Yûsuf'u attıkları kuyudan çıkaran Malik'in elinden Yûsuf'u almak için

onun kendilerinin kardeşi değil bir kul olduğu ve ellerinden kaçırdıkları yalanını söylerler:

Didiler bir ḳulumuz ḳaçmış idi
Gelüben bu ḳuyuya girmiş idi (471)

Ḳovageldik ardı sıra anı biz
Çıḳaruban ḳulumızı aldıñız (472)

Kardeşler madden ve manen güçlüdürler. Biri bin batman taşı atabilir, diğer tarafta da bir başkası bunu tutabilir. Biri nara atacak, haykıracak olsa bu narayı duyan herkes ölebilir. Kılları giyeceğinden dışarı çıkmakta ve her bir kılın dibinden de kanlar akmaktadır. Bağırmalarını kuşlar, hayvanlar duysa korkudan bebeklerini düşürebilirler. Bu güç ve heybetleri ilk hikayede geçen Yaʿkûb'un ikiz kardeşi As'ı hatırlatmaktadır.

Güçlü ve kuvvetli olmalarına rağmen babalarından son derece çekinir ve korkarlar. Yûsuf'un kanlı gömleğini Yaʿkûb'a verdiklerinde Yaʿkûb'un Yûsuf'un öldüğüne inanmaması üzerinde babalarının gazabından korktuklarından Yûsuf'u kuyudan çıkarıp gerçekten öldürmeyi planlarlar.

Yûsuf'u Malik'e sattıktan sonra Yûsuf, son bir veda için yanlarına gidince kardeşler yaptıklarından pişman olur ve yumuşarlar ancak babalarından korktukları için Yûsuf'u geri almaya yanaşmazlar:

Didiler bişmān olduḳ yā Yūsuf
Derdiñ-ile giryān olduḳ [ya] Yūsuf (522)

Gine seni aluban alayıdıḳ
Tā ölünce senüñ-ile_olayıdık (523)

Babamuzdan ḳorḳuban alamazız
Sözümüzde hem yalan olamazız (524)

Kardeşlerin hikaye boyunca yaptıkları fiillerin merkezinde bir amaç vardır: babanın sevgisine nail olmak. Bu amaç kardeşlerin gözlerini öylesine kör etmiştir ki

bu yolda kardeşlerini bile ortadan kaldırmayı göze almışlardır. Çünkü bu sevgide kıskançlık, kibir ve haset de vardır.

3.2.1.4.6. Denya

Yûsuf'un üvey kız kardeşidir. Bütün zamanını Yûsuf ile geçiren Denya, Yûsuf'a çok bağlıdır. Onu çok sevmektedir. Yûsuf'un kardeşleri ile kırlarda oynamak için gittiğini öğrenince kendisi de ondan ayrılmamak için kardeşlerin peşinden gitmek ister acak kardeşler onu kandırarak yanlarında götürmezler.

Yûsuf'un ortadan kaybolmasıyla hüzne boğulan bir kişi de Denya'dır. Yûsuf gittiğinden beri matem ve hüznü ifade eden bir kara palas giymekte ve yüzü hiç gülmemektedir:

Sen gidĕlden giyer bir ḳara palās
Gülmedi hiç her gün anıñ işi yas (2146)

Benzi sararmış, yemek yiyip içmez olmuştur. Bir yerden bir yolcu gelse hemen yanına gidip Yûsuf ile ilgili herhangi bir haber olup olmadığını sorar.

3.2.1.5. İshak

İshak Peygamber, İbrahim Halilullah'ın iki oğlundan biridir. Yaʿkûb ve ikiz kardeşi As'ın babasıdır. İki gözü de görmeyen İshak, oğullarını tanımada oğullarının vücut özelliklerinden faydalanmaktadır. Yaʿkûb saçlı iken As'ın vücudu koyun tüylerine benzer kıllarla kaplıdır. Oğulları arasında bahadır olması ve eve yiyecek olarak dağlarda avladığı hayvanları getirmesi dolayısıyla As'ı daha çok seven İshak, Allah'ın iki oğlundan biri için kabul buyuracağını müjdelediği peygamberlik duasını As için yapmayı istemektedir.

3.2.1.6. As

Kuran'da herhangi bir şekilde temas edilmeyen, Tevrat ve İncil'de "Esav" olarak zikredilen, farklı Yûsuf kıssalarında "İs", "el-İs" ve "Ays şeklinde de zikredilen As, Yaʿkûb'un ikiz kardeşidir. Doğduğunda vücudu koyun tüyüne benzer

tüylülerle kaplı doğan As, uzun boyu, heybeti, yiğit ve bahadır kişiliği ile ön plana çıkmaktadır. Avcılıkla uğraşmaktadır. Dağlarda avladığı hayvanlarla eve dönmesi ve bunlarla hane halkını doyurması dolayısıyla babası tarafından diğer kardeşinin üstünde bir sevgiye mazhar olmuştur. Bir gün Hakk'ın İshak'a oğullarından biri adına peygamber olması için dua etmesi istenince İshak, bu duayı As için etmek ister. Ancak hane içinde hazırlanan bir hile ile peygamberlik duası As için değil Yaʿkûb için edilir.

Hakkının gaspedildiğini duyan As sinirlenir ve Yaʿkûb'u öldürmek ister. Öldürülme tehlikesi ile karşı karşıya kalan Yaʿkûb, annesi marifetiyle dayılarının yanına gönderilir. Uzun yıllar dayılarının yanında kalan Yaʿkûb hasrete dayanamayıp geri dönerek As'tan af diler. Yaʿkûb'u affeden As, Yaʿkûb'un kendisine bağışladığı mal mülk ile beraber yaşarlar. Öldüklerinde de anne rahminde oldukları gibi aynı mezara defnedilirler:

İkisi daḫı [bir] ḳabre gireler
Nite-kim ana raḥminde olalar (118)

3.2.1.7.Mâlik İbni Zafer

"Malik" adıyla, "bezirgan" veya "hoca" lakabıyla eserde anılan bu kişi Mısır içinde itibar sahibi bir tüccardır. Bir gece rüyasında Yûsuf'un elli yıl sonra atılacağı kuyuyu görür ve rüyasını tabir ettirince gördüğü bu kuyudan bir kul çıkacağı ve kendisini zengin edeceği müjdesini alır.

Ḳul degildir ol saña devlet ola
Sebeb olur eliñe çoḳ mā̀l gele (443)

Bunun üzerine elli yıl arayarak bu kuyuyu bulur ve onu oradan çıkarır. Yûsuf'un kardeşlerinin Yûsuf'u ellerinden almaları ile Yûsuf'u para karşılığında onlardan satın alarak Mısır'a götürür. Çarşıda Yûsuf'u satılığa çıkaran Malik, devletin bütün hazineleri karşılığında Yûsuf'ı sultana satar. Yûsuf Malik'ten ayrılırken kendisinin bir kul değil nebi olduğu sırrını Malik'e söyler. Bunun üzerine kız çocukları olmasına rağmen hiç erkek evladı olmayan Malik Yûsuf'tan erkek

evladı olması için dua etmesini ister. Yûsuf'un duasının kabul olmasıyla da Malik'in kırk erkek evladı olur.

Çalab anıñ duʿāsın ḳıldı ḳabūl
Ḳırḳ oġlan virdi cümle[si] uṣūl (974)

3.2.1.8. Karsın İli Padişahı

Yûsuf'u satın alan Malik'in kervanı Mısra doğru yol alırken uğradığı şehirlerden birinin padişahıdır. Açıkça herhangi bir isimle karşılanmayan bu padişaha, rüyasında Yûsuf'un kendi şehrine uğrayacağı bildirilir. Kendisine onu karşılaması ve ona izzet u ikramda bulunması emredilir:

Didiler ṭur şehriñi sulṭān gelür
Nūr-ı İbrāhīm ol Kenʿān gelür (614)

Ḳarşu[la] ḳondı[r] żiyāfet eylegil
ʿİzzet eyle aña gökcek söylegil (615)

Putperest olan padişah, Yûsuf'un mucizeleri karşısında mümin olur:

Yūsuf'[uñ] yüzüni çünki but görür
Bāre bāre ol[ub]anı ḳırulur (634)

Bādişāh gördi īmāna geldi ol
Ḥaḳḳ'ıñ emri ne-ise ḳıldı ḳabūl (635)

Yûsuf şehirden ayrılırken şehrin padişahı Yûsuf'u Malik'in elinden almak için bir ordu ile Malik'in kervanının üzerine gelir. Yûsuf'un yüzünü açmasıyla akılları başlarından giden askerler düşer ve dağılırlar. Kervan da yoluna devam eder:

Döndi Yūsuf anda yüzüni açar
Her biriniñ ʿaḳlı başından uçar (645)

ʿAḳlı gider cümle anda yıḳılur
Üç gün anda her biri yatur ḳalur (646)

3.2.1.9. Ebu'l Karia Mâldâr

Mısır içinde yaşayan bir bey oğludur. Yûsuf pazarda satılığa çıkarıldığında bir yük altın ile Yûsuf'a müşteri olur. Ancak yüzünü görünce hayran olup aklı gider. Aklı gelince de Yûsuf onu dine davet eder. O da bu daveti kabul edip mümin olur.

3.2.1.10. Şâh Taymus

Hikayenin ana karakterlerinden olan Zeliha'nın babası olan Şah Taymus, Mağrib ili olarak nitelenen ülkede yaşayan büyük bir beydir. Yüz bin adamı olan bu kişi, puta tapmaktadır:

Bir ulu beg var-idi Maġrib'de şāh
Şāh Ṭaymūs dirler [idi] aña şāh (720)

Atlanurdı bilesince yüz biñ er
Bir ulu beg ill*ā* kim buṭa ṭabar (721)

Kızının mutluluğu için kızının isteklerine boyun eğmektedir. Sırf kızı rüyasında aşık olduğunu söylediği bir surete kavuşabilmesi için bir bey, bir padişah ve bir baba olarak sosyal kimliklerden sıyrılmış, gururunu bir tarafa bırakarak kızından haberi olmayıp herhangi bir evlilik talebinde bulunmayan birine kızını önermiştir.

Kızının rüyasında gördüğü surete aşık olması ve sonunda Mısır'a gitmesine kadar geçen sürede önce kızının verdiği tavsiye ile kızını kendi oğullarına istemek amacıyla Mağrip ülkesine gelen civar beylerin elçilerini gönderir, sonrasında da bir elçi hazırlatarak kızının meziyetlerini yazdığı bir mektupla onu Mısır sultanına gönderir.

3.2.1.11. Mısır Sultanı

Tevrat'ta "Firavun'un muhafız askerilerinin reisi" olarak tavsif edilen ve adının "Potifar" olduğu ifade edilen bu kişi, Kur'an'da herhangi bir isimle belirtilmemiş, yalnızca Mısır melikinin hazinelerinden sorumlu olması dolayısıyla

taşıdığı unvanla anılmıştır: Aziz. Kur'an'da ve Tevrat'ta Mısır kralı ile Mısır hazinelerinden sorumlu Aziz iki farklı kişi iken, eserimizde bu iki kişi tek kahramanla temsil edilmiştir. Farklı Yûsuf kıssalarında "Kutayfer, Kıtfir, Kutfir," olarak da anılan bu kişi, eserde Mısır sultanı olarak ifade edilmekte ve Zeliha ile evliliği dolayısıyla hikayeye dahil olmuştur.

Zeliha'nın babasının mektubu ile Zeliha'dan haberdar olan sultan, yüzünü görmeden anlatılanlarla Zeliha'ya aşık olmuş ve evlenmişlerdir. Ancak sultanın, Zeliha'nın umduğu kişi olmaması dolayısıyla Zeliha hayal kırıklığına uğramış ve kedere gömülmüştür.

Sultanın bu evliliğinden çocuğu olmamıştır. Bu durumun birden fazla sebebi vardır. Birincisi sultan iktidarsızdır. İkincisi ise Zeliha ile gerdek gecesi yaşanan metafizik hadisedir. Eserde anlatıldığına göre gerdek gecesi Mısır sultanı Zeliha suretinde bir peri ile beraber olmuştur. Bu durumda evlatları olamaz. Çünkü Zeliha ile Mısır sultanının arasında çocuğun olmasını mümkün kılan cinsi manada bir birleşme yaşanmamış, Sultan Zeliha suretinde bir peri ile beraber olmuştur:

Çün bunlar gerdege girdiler
Gör Çalab neler ḳılur (860)

Ḥaḳ Teʿālā hem Ẕelḫa'yı bekledi
Bir ecinnī Ẕelīḫa yirine ḳucaḳladı (861)

Evlatları olmadığı için de sultan Yûsuf'u Zeliha'ya takdim ederken evlat olmaya layık olduğunu belirterek Yûsuf'un evlatlık alındığını ifade etmiştir:

Dünyāda bir ʿayālimüz yoḳ-durur
Bu bize oġulluġa lāyıḳ-durur (1009)

Sultan, Zeliha'nın gönlünü hoş etmede tereddüt göstermez. Hastalanan Zeliha'nın derdine iyi geleceği düşüncesiyle ihtişamlı bir saray yaptırır. Zeliha'nın maddi isteklerini karşılamada anlayış gösterdiği gibi manevi ihtiyaçlarına da hoşgörü ile yaklaşmaktadır. Zeliha'nın hekimler tarafından aşk hastalığına tutulmasının

ortaya çıkması üzerine Zeliha'nın üzerine gitmez. Zeliha'nın Yûsuf ile uygunsuz bir durumda bulunması karşısında başta Zeliha'nın iftirası ile Yûsuf'a karşı cephe alır ancak olayda Yûsuf'un suçsuz olduğunun ortaya çıkması üzerine Zeliha'nın suçunu yüzüne vurur ve Yûsuf'tan af dilemesini söyler. Olayın devamında ise Yûsuf ile Zeliha'yı sarayda kendi başlarına bırakarak oradan ayrılır:

Bunları ögütledi sulṭān gider
Ẕelḫa Yūsuf girdi_içerü gör n'ider (1289)

Ẕelḫa ḳaḳır Yūsuf'a gör n'oldı-dır
İşbu rüsvāylıġı sulṭān bildi-dir (1290)

İllā bildügi yig oldı bes n'idem
Bildi sulṭān ṭınmadı artıḳ ne ġam (1292)

Sultan Zeliha'nın bir kölesine âşık olması ve kölenin de bu aşka karşılık vermemesi hadisenin Mısır'da duyulması ile karısının adı çıkar. Bu duruma hiddetlenen Zeliha'nın talebi üzerine Yûsuf zindana atılır. Sultan bu olayda Yûsuf'u cezalandırmış gibi görünse de maşuku (Zeliha) aşığın (Yûsuf) yanından uzaklaştırarak aslında Zeliha'yı cezalandırmıştır:

Bir daḫı bu Ẕelīḫa_anı görmeye
Görüben Yūsuf'a göñül virmeye (1364)

ʿĀşıḳa bundan yig ḳahır olmaya
İste[ye] dūstun yanında bulmaya (1365)

Fikrim ol Ẕelīḫa mihnet iderem
Yūsuf'ı anıñ yanında giderem (1366)

Hastalanan sultan vefat ederek yerini kardeşi Reyyan'a bırakır.

3.2.1.12. Raili ile Sultanın Amcaoğlu ve Bebekleri

Mısır sultanın amcasının oğlu, Raili adlı bir kadın ile evlidir. Bunların bir rivayete göre iki aylık bir başka rivayete göre 40 günlük olan bir erkek bebekleri vardır. Bu bebek Zeliha'nın yaptırdığı sarayda bir dadı tarafından emzirilmektedir:

Bir ṭāye emzürür ol körbe idi
Ṭoġalı_iki_ay baʿżılar ḳırḳ gün didi (1264)

Bu bebek Yûsuf Zeliha'dan kaçarken olaylara şahitlik etmiştir. Zeliha'nın iftirasına uğrayan Yûsuf, kendi suçsuzluğunu ispatlamak için bu bebeğin şahitliğine müracaat edilmesini ister. Kimse bebeğin konuşmasını beklemezken dile gelen bebek suçlunun nasıl bulunabileceği ile ilgili bir yol ortaya koyar. Buna göre Yûsuf ile Zeliha arasında gerçekleşen o olayda gömlek arkadan yırtılmışsa suç Zeliha'dadır. Yok eğer gömlek önden yırtılmışsa suç Yûsuf'tadır:

İllā gömlek yırtuġı ardında_ise
Ẕelīḫa'nıñ ṣuc bilesin her ne_ise (1270)

Gömleg[üñ] yırtuġunı hem göresiz
Öñde ise ṣuclu Yūsuf bilesiz (1271)

Bebek doğrudan suçlunun kim olduğunu ifade etmek yerine bu yola başvurmasını şöyle ifade eder:

Oġlan eydür ġammāzlıḳ eylemezem
Birisi ṣuclu diyü söylĕmezem (1269)

İllā gömlek yırtuġı ardında_ise
Ẕelīḫa'nıñ ṣuc bilesin her ne_ise (1270)

Gömleg[üñ] yırtuġunı hem göresiz
Öñde ise ṣuclu Yūsuf bilesiz (1271)

Suçsuzluğunu bebek yardımıyla ispatlayan Yûsuf, bu bebekle Mısır'a sultan olduktan sonra Allah'ın emri, Cebrail'in yönlendirmesi ile fakr u zaruret yaşarken karşılaşır. Bebeğin kendisine yapmış olduğu iyiliğe karşılık olarak da onu veziri yaparak taltif eder.

3.2.1.13. Şomurzan

Arap milliyetinden olan Şomurzan ticaret yapmak amacıyla Kenan'dan Mısır'a gelmiştir. Yûsuf zindanın penceresinden bakarken Şomurzan devesiyle orada

durur. Yûsuf'u tanıyan devesi ona selam verir ve Yûsuf'u, babasının üzüntülü halinden haberdar eder:

Yā Yūsuf sen bunda n'eylersin didi
Atañıñ bükdi bilin ḥasret odı (1515)

Senden ayrulalı Yaʿḳūb gülmedi
Ḳanda gitdügi[ni] hirgiz bilmedi (1516)

Key żaʿif olmış-dur[ur] anıñ özi
Aġlamaḳdan görmez oldı_iki gözi (1517)

Şomurzan devesini çekerek oradan uzaklaşmaya çalışınca deve gitmek istemez. Bunun üzerine Yûsuf Şomurzan ile konuşmaya başlar ve babasının halini bir de ondan öğrenir. Yûsuf kendi kimliğini aşikar etmeden kolundaki bileziği ona hediye ederek babasına selam götürmesini ister:

Çıḳarup Yūsuf bilĕzigin oña
Virdi [eydür] bu ḳazanc olsun saña (1545)

Yā yigit dön girü eve git didi
Yaʿḳūb'a benim selāmum ilet didi (1546)

Bileziği alan Şomurzan Kenan'a dönerek Yaʿkûb'a selamı götürür. Bu Yaʿkûb'un Yûsuf kaybolduktan sonra oğluyla ilk temasıdır.

3.2.1.14. Mısır'ın Yeni Sultanı Reyyân

Zeliha'nın kocasının vefat etmesi üzerine tahta çıkan kişi, ölen hükümdarın kardeşi Reyyan'dır. Bu isim diğer Yûsuf hikayelerinde "Reyyan" olarak zikredilmiştir. Eserde "ra" harfi yerine "dal" harfinin kullanılarak ortaya çıkan bu farklılığın bilerek mi yoksa sehven mi yapıldığı konusu açık değildir. Kaynakların "Reyyan" şeklinde ittifakı dolayısıyla eserde "Reyyan" ifadesi tercih edilmiştir. Tahta çıkan bu yeni hükümdar düşmanları tarafından ortadan kaldırılmak istenmektedir. Düşmanları sarayın ekmeklerini yapan ekmekçiyi ve sarayın

içkilerinden sorumlu şerbetçiyi kendi saflarına katarak sultanı öldürmek için plan yaparlar. Buna göre her iki görevli de imal ettikleri ürünlere zehir katacaklardır:

Şerbete etmege aġu ḳatdılar
Sulṭānıñ öñünde elde ṭutdılar (1435)

İsteyicek şāha anı vireler
Aña aġu yidürüb öldüreler (1436)

Sultan kendisine böylesi bir suikastı tahmin ettiğinden her iki görevlinin kendisine sunduğu ürünü yemez, içmez ve böylece suikasttan kurtulur.

Sultan'ın Yûsuf ile ilk teması görmüş olduğu bir rüya ile gerçekleşir. Görmüş olduğu rüyayı ilk olarak yanında bulunan ve rüya tabiri ile uğraşan görevlilere anlatan Reyyan onlardan tatmin edici bir cevap alamaz. Rüyanın tabirini idrak edemeyen muabbilere göre bu rüya şeytanidir:

Bu düşüñ hem ne idügün hic biri bilmediler
Heb aġız birikdürüben şeyṭānidür didiler (1587)

Bunun üzerine Yûsuf'la zindanda arkadaşlık yapan şerbetçi vasıtasıyla düşünü Yûsuf'a tabir ettirir Yûsuf'un sultan olmasını kapı aralayan işte bu hadisedir. Bu tabiri beğenmesiyle de Yûsuf'u zindandan çıkartır.

Sultan kendini yetiştirmiş, bilgili bir kişilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Yûsuf'la ilk karşılaşmalarında aralarındaki konuşmada yetmiş farklı dil kullanırlar:

Yitmiş dürli dilde sulṭān söyledi
Yetmişinde Yūsuf bile söyledi (1650)

Sultan gördüğü düşün gereklerinin yerine getirilmesi amacıyla Yûsuf'u Mısır hazinelerinin başına getirir, yüzüğünü ve tacını çıkararak Yûsuf'a verir. Bu Yûsuf'un "haznedar" olduğunun nişanı olarak kabul edilir. Bolluk yıllarının ardından gelen kıtlık yıllarından sonra Yûsuf'un yönetiminden memnun olan sultan, kendi tahtını da

Yûsuf'a teslim ederek mütevazı bir edayla onun yanında artık bir kul olduğunu ifade eder:

Sulṭān eydür ḥāşā [ey] cānım cānı
Sensiñ şimden girü Mışr'ıñ sulṭānı (1744)

Ben-de bil seniñ ḳapuñda ṭururam
Sulṭānımsın ben-de yanıñda ṭuram (1745)

3.2.1.15. Meşam Bin Yûsuf - Efram Bin Yûsuf

Yûsuf'un Zeliha ile evliliğinden oğulları dünyaya gelir. Eserin bir yerinde oğullarının sayısını on iki olarak ifade edilirken farklı bir yerde iki oğlundan bahsediliyor. Bu iki oğlunun adları Meşam bin Yûsuf ve Efram bin Yûsuf'tur. Bu iki isim Kur'an'da ifade edilmezken Tevrat'ta "Manessa" ve "Efraim" (Tevrat, 41:51-52) olarak ifade edilmiştir.

"Mişalum" ve "Mişam" olarak da geçen Meşam bin Yûsuf, babası Yûsuf'a çok benzemektedir. Yûsuf'un bu oğlu Yûsuf'un kardeşlerinin sarayda ağırlanması sırasında ortaya çıkmış, amcası İbni Yamin'e "amca diye seslenerek Yûsuf ile İbni Yamin'in buluşmalarını sağlamıştır:

Ṣordı aña kimiñ aṣlısın didi
Ol-da ʿemmi Yūsuf oġluyam didi (2096)

Çün işitdi İbni Yāmin aġladı
Ben seniñ nicesi ʿemmüñ[em] didi (2097)

Didi babam ḳardaşıñ-dur[ur] seniñ
Āh Yūsuf didigiñ işiñdür seniñ (2098)

"Namil" " Mamil" olarak da geçen, Yûsuf'un küçük oğlu Efram bin Yûsuf, kardeşlerin İbni Yamin'i kurtarmak için hazırlık yaptıkları sırada kardeşlerin sırtlarını sıvazlaması ve onlarda var olan şiddet ve hiddeti gidermesi ile eserde yer almaktadır. Bu özelliği dolayısıyla keramet sahibi olduğu düşünülebilir.

3.2.1.16. Beşîr

Eserde Beşir adlı iki karakter bulunmaktadır. Biri Yûsuf'u kuyudan çıkaran Malik'in kervanındaki adamlarından biridir.

Geldi kervān ḳondılar ol ḳuyuya
Beşīr'e didi-ki Mālik var ṣuya (450)

Beşīr anda bardaġın ipin alur
Ṣu cıḳarmaġa ḳuyu_aġzına gelür (451)

Diğeri ise İbni Yamin küçük yaşta iken annesi kaybetmesi neticesinde ona bakması için Yaʿkûb'un satın aldığı cariyenin süt emer yaştaki oğludur. Yaʿkûb İbni Yamin'e iyi bakmadığını, bunun sebebinin ise cariyenin kendi çocuğu olduğu düşüncesiyle Beşir'i satar. Beşir'i satın alan bezirgan onu Mısır'da satılığa çıkarır. Yûsuf tarafından satın alınan Beşir, ilim tahsil eder. Tahsil ettiği ilimle de Yûsuf'un kulları arasında fazilet sahibi olarak öne çıkar:

Ol oġlanıñ adı bil Beşīr idi
Mıṣr'a iletdi bāzirgān ey ebī (2460)

Ṣatun aldı Yūsuf ol-ḳulı gördi
Ḥocaya anı oḳumaġa virdi (2461)

Oḳuyuban şöyle kā[mi]l oldı ol
Ḳullar arasında fāżıl oldı ol (2462)

Hem liyakat sahibi olması hem de hâlâ daha Yaʿkûb'un yanında hayat süren annesiyle kavuşturulması için İlahi emirle Yûsuf'un gömleği Yaʿkûb'a Beşir tarafından götürülür. Gömleği götüren Beşir annesi ile kavuşur ve Yaʿkûb'a kim olduğunu aktarınca Yaʿkûb, annesinden ayırıp çileli bir hayat yaşamalarından dolayı kendisinden helallik ister.

Metinde geçen her iki Beşir'in ortak özelliği de isimlerinin anlamı olan müjde vermeleridir. Müjde, her ikisinde de uzun yıllar beklenen bir haberi almak için yol gözleyen kimselere verilmiştir. Birincisinde elli yıl Yûsuf'u bulmayı uman

Malik'e, Yûsuf'un kuyudan çıkarılmasını müjdelemiş, diğerinde ise uzun yıllar Yaʿkûb'un beklediği Yûsuf'un ölmediği haberini vermiştir. Her ikisinde de müjde ortaktır: Yûsuf.

3.2.1.17. Beşîr'in Annesi

İbni Yamin iki aylık iken annesi vefat eder. Yaʿkûb da onu emzirecek, İbni Yamin yaşlarında oğlu olan bir cariye satın alır. Yaʿkûb kadının hem İbni Yamin'i hem de kendi oğlunu beslerken adaletsiz davranarak İbni Yamin'e haksızlık yaptığını düşünerek cariyenin Beşir adındaki oğlunu satar:

Yūsuf'[uñ] anasına ecel gelür
İbni Yāmin iki aylıcaḳ ḳalur (2457)

İbni Yāmin çünki anasuz ḳalur
Yaʿḳūb oġulluca cāriye alur (2458)

Oġlu ile ṣatun aldı bil bunı
Didi bile emzür İbni Yāmin'i (2459)

Oġlunı çoḳ emzürür bildi anı
Aldı ṣatdı cāriyeniñ oġlunı (2460)

Beşir'in annesi evladını kendinden ayırarak satan Yaʿkûb'a kendi yaşadıklarını yaşaması, çektiği ıstırapları çekmesi için beddua eder. Bedduanın kabul olmasıyla Yaʿkûb Yûsuf'tan ayrı düşer ve uzun yıllar sonra ancak kavuşur. Bedduanın kabul edilmesiyle beraber Beşir'in annesi Hak'tan bir nida işitir:

Ol-daḫı hem sevdüginden ayrıla
Gice gündüz aġlaya gözsüz ola (2513)

Gine seniñ oġluñı öñdin virem
Yaʿḳūb'a oġlunı ṣoñra gösterem (2514)

Nitekim söylendiği şekilde ilk olarak Beşir annesi ile kavuşur. Bu kavuşmanın ertesinde Yaʿkûb Yûsuf'la buluşur.

3.2.1.18. Yaʿkûb'un Annesi

İshak Peygamber'in eşi olan, eserde ismi açıkça söylenmemiş olan bu kadın olumsuz bir imajla eserde tanıtılmaktadır. Gözleri görmeyen kocasına oyun oynayıp diğer oğlu olan As'a göre Yaʿkûb'u çok sevmesi dolayısıyla İshak'ın edeceği peygamberlik duasının Yaʿkûb için edilmesini sağlayan kişidir.

Yaʿkûb'a verdiği akıl ile duanın Yaʿkûb adına yapılmasını sağlamıştır. Ancak ortaya çıkan duruma hiddetlenen As'ın gazabından Yaʿkûb'u kurtarmak için de oğlunu Behran ilindeki kardeşlerinin yanına gödermiştir.

3.2.1.19. Daye (Taye)

Daye, eserde hem "küçük yaştaki çocuğun gereksinimlerini karşılayan kimse" anlamında kullanılmış; hem de Zeliha'nın Mısır sultanı ile evliliğinde Mısır'da Zeliha ile ilgilenen, Zeliha'ya adab ve erkân öğreten, Zeliha ile yakınlık kurarak onun dertlerine ortak olmaya çalışan, Zeliha'nın "annesi yerine koyduğu" bu kişi; "dadı" olarak tanımlanabilecek saray görevlisi ele alınırken yer verilmiştir. Dadı , Zeliha'nın Yûsuf'a olan aşkını dillendirdiği ilk kişidir:

ʿİmrān[i] ḳul beni mecnūn eyledi
Yanaram ʿaşḳ-ıla gör n'eyledi (1105)

Aşkın büyük bir dert olduğunu, pek çok kimsenin bu yolda aklını, namusunu ve canını feda ettiğini bilen dadı, Zeliha'nın aşk macerasında onun yardımcısı, akıl hocası, yol göstericisidir:

Ṭāye eydür buña tedbīr idelüm
İkimüz tedbīrimüz bir idelüm (1112)

Öngördüğü tedbir ile Zeliha'ya bir saray yaptırmasını ve bu sarayda Yûsuf'u elde edebileceğini öğütler ve sarayın bitmesine müteakip de Yûsuf'u saraya zorla sokarak planın işlemesi için ilk adımı atar:

Ṭāye aña ṭurma tiz yürü didi

Yūsuf anda bu işi fikr eyledi (1158)

Bir ayaġın başmış-iken içerü
Yine ḳaṣdı_itdi hemā̄n döne girü (1159)

Tiz segirtdi ṭāye cekdi içerü
Sürdi anı baġladı ḳabuları (1160)

3.2.2. Zümre Olarak İfade Edilen Şahıslar

Eserde birey olarak ifade edilmeyen ancak bir topluluk olarak tanımlanan bazı gruplar vardır.

3.2.2.1. Mısırlı Kadınlar

Zeliha'nın Yûsuf'a aşkının Mısırda duyulması üzerine Mısır'ın önde gelen kişilerinin eşleri bir köleye âşık olması ve kölesinin de bu aşka karşılık vermemesi dolayısıyla Zeliha'yı ayıplarlar:

Bir kişi aḳçesi-ile bir ḳul ala
Ṣatun aldugı ḳula gönli vire (1301)

Bu ʿaceb degil kişi ʿāşıḳ ola
ʿAceb oldur kim ḳulı maʿşūḳ ola (1302)

Ḥuṣūṣā sevdiginiñ gönli_olmaya
Gice gündüz gel diye ol gelmeye (1303)

Zeliha onlara içinde bulunduğu durumu göstermek amacıyla sarayına davet ettirir. Bu kadınların sayıları ile ilgili farklı rivayetler vardır. Bir rivayete göre bu hanımların sayısı yirmidir, yarısı kadın diğer yarısı ise kızdır. Diğer rivayete göre ise sayıları kırktır. Yarısı kadındır diğer yarısı kızdır.

Kadınlara ikramda bulunan Zeliha kesip yemeleri için turunç ile bıçak verir. Bu sırada Yûsuf karşılarına çıkınca Yûsuf'un güzelliği karşısında kadınların akılları başlarından gider ve turunç diye ellerini keserler.

3.2.2.2. Beş Yüz Atlı

Yûsuf'un İbni Yamin'i yanında alıkoymak için planladığı kile çalma olayında sultanın muhafızları hırsızın kim olduğunu bulmak için yola çıkan kervana Basra ilinde yetişirler. Bu muhafız grubu beş yüz atlıdır.

3.2.2.3. Kamiller

Müellif hikayeye giriş yapmadan önce Yûsuf hikayesini kendinden önce kaleme alanları hayırla yad etmek, onlardan feyiz almak maksadıyla onları anar. Bu anma kişilerin ismen hatırlama şeklinde olmamış, onların olgunluklarını nazara vermek amacıyla "Kamil" kelimesiyle ifade edilmiştir. Onlara öğrenci olma isteğini belirten yazar, onları önden giderek yolu açan koyuna; kendisini ise onlara uyan bir kuzu olarak görüp saygısını ifade ediyor:

Şākird olaydım anlara bu yolda
Ṣebāḳ alaydım anlardan bu dilde (10)

Bu dünyāda olara öyküneydim
Ḳıyāmetde olarla ḥaşr olaydım (11)

Atam anam hem üstādım anlar
Bu yolı ṣanʿatı ḳomış o cānlar (12)

3.2.3. Dinî Şahıslar

3.2.3.1. Peygamberler

3.2.3.1.1. Hz. Muhammed

Eserde ana karakterler dışında en fazla zikredilen peygamber Hz. Muhammed'dir. Ona bazen ismen bazen de remizlerle yer verilmiştir. İki yerde "Muhammed", altı yerde ise "Mustafa" ismi zikredilerek kendisine salavat getirilmesi talep edilmiştir. Buralar bölüm sonlarıdır ve kalıplaşmış ifadelere yer verilmiştir. Bunlardan başka bir yerde ise yine "Mustafa" ismi ifade edilmiş, Hz. Muhammed'in hayatında önemli bir yeri işgal eden Uhut Savaşı'nda yaşanan bir hadiseye telmihte bulunulmuştur. Bu savaşta müşrikler tarafından atılan bir ok

çenesini yarmış, dişini kırmıştır. Müellif bu hadise karşısında meleklerin ağlaşıp inleştiklerini ifade ediyor:

Biri daḫı çün **Muṣṭafa** urdılar
Yüzini yarup dişlerin çıḳardılar (313)

İsmen zikredilmediği yerlerde ise Hz. Muhammed'i hatırlatacak ifadelere yer verilmiştir.

Dilerseñiz dü ʿālemde necātı
Resūl'in rūḥına idüñ eṣ-ṣalātı (27)

Bu Yūsuf sūresini_indi sebeb ne
Ḥabībine bunı indürdi Mevlā (29)

Eserde İslam Peygamberi ismen ve işaret yoluyla zikredilmesi yanında İslam tarihinde karşımıza çıkan ve Hz. Peygamber ile özdeşleşen bazı hallerin Yûsuf'a yakıştırılarak onun üzerinden aktarıldığı bazı örnekler de tespit edilmiştir. Bu durum şu iki örnekle açıklanabilir:

3.2.3.1.1.1. Taif ve Hz. Peygamber'e Zulüm

Kendisine vahyolunan dini Mekke'de tebliğ etmesine rağmen Mekkeli müşriklerden olumlu yanıt alamayan Hz. Peygamber, insanlarını İslam'a davet için Tâif'e gitmiş ve buranın önde gelenleri ile görüşmeler yapmıştı. Ancak onlardan da olumlu cevap alamayan Hz. Peygamber, "kalpleri henüz Hakka açılmamış" bu topluluğa ısrarın fayda vermeyeceğini düşünerek buradan ayrılmaya karar verdi. "Hz. Peygamber'e itibar etmeyen bu heyet bizzat ona bir şey yapmadılar ancak nüfuzlarını kullanarak ayaktakımını Peygamberimize hakaret etmeye ve üzerine yürümeye teşvik ettiler. Öyle ki geçeceği yol üzerinde onu gözleyen bir topluluk, Nebi (sav) yoldan geçerken onu taşa tuttular, Allah Resulü ise onlardan kurtulmaya çalıştı. Ama mübarek ayakları kan içinde kalmıştı."[239] Çaresizlik içinde Allah'a dua eden Hz. Peygamber'e yardım Cebrail vasıtasıyla ulaştırılır. Cebrail, yanında getirdiği dağlara

[239] *Hadislerle İslam*, C.6, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 2014, s.517.

hükmeden meleği takdim ederek dağları zulmeden halkın başına geçirerek onları helak edebileceğini bildirir ancak Hz. Peygamber yapılan zulümlere rağmen onların cezalandırılmalarını değil, affedilmesini ister.

İfade edilen bu duruma benzer bir hadise, eserde Yûsuf üzerinden aktarılmıştır. Yûsuf'un annesinin mezarında bir Arap tarafından bulunup kaçtığı zannıyla dövülür ve yerlerde sürüklenir. Güçsüz ve çaresiz halde Hakka iltica eden Yûsuf'a Hz. Peygamber örneğinde olduğu gibi Cebrail yardıma gelir ve Yûsuf'a zulmeden halkı helak edebileceğini söyler:

Ne dilerseñ dile ideyin anı
Ger dilerseñ devireyin bu yeri (583)

Üsti altına_altı üstüne çıḳa
Ṭışı_içine içi ṭışına çıḳa (584)

Belki Rabb'im baña böyle_emr eyledi
Ne-dir-ise Yūsuf'a öyle didi (585)

Ancak Cebrail'in bu talebine Yûsuf da Hz. Peygamber gibi cevap verir:

Didi Yūsuf ṣabr ḳıl yā Cebrā'il
ʿAf ide bunları daḫı ol Celīl (586)

3.2.3.1.1.2. Yemeğin Bitmemesi

Hendek Savaşı'nda günlerce hendekle meşgul olan askerler, günleri bulan açlıkla da mücadele ediyorlardı. Sahabeden Cabir b. Abdullah Hz. Peygamber'in açlıktan karnına taş bağladığını görünce bu durumdan müteessir olup evine giderek eşine yemek hazırlamasını, Hz. Peygamber'i yemeğe davet edeceğini söyler. Biraz arpa unundan ekmek ile bir keçi oğlağından hazırlanan yemeğe başta Hz. Peygamber ve iki dostu davet edilir. Ancak Hz. Peygamber bütün ordunun çağrılmasını emreder. "Halbuki eşi bir ölçek arpadan ekmek yaparken kendisi de küçük oğlağını kesip pişiren Cabir b. Abdullah, Peygamberimizi yemeğe davet ederken bunca insanı hesaba katmamıştır. Endişe dolu ev sahibi ve bu endişeyi gideren tevekkül dolu eşi, o

gün bir orduyu ağırlar.[240] Yemekten yemeyen kalmamasına rağmen yemeğin de arttığı görülür.

Bu mucizenin bir benzeri eserde zikredilmiştir. Karsın ilinde konaklayan Yûsuf ve Malik'in kervanı yemek için sofraya oturduklarında ikram edilen yiyecek bütün orduya yetmesiyle beraber eksilmez de:

Bes ṭaʿām getürdi Yūsuf öñüne
Süd-ile pirinc-idi bir ḳab-ıla (636)

Ṣundı bir loḳma andan Yūsuf yidi
Leşkerine siz de aluñ yiñ didi (637)

Cümle ʿasker gelüben yidi ṭaʿām
Hic tükenmedi ṭurur henüz ṭaʿām (638)

3.2.3.1.2. Hz. İbrâhîm

Peygamberlerin atası olarak kabul edilen Hz. İbrahim, eserde on bir yerde zikredilmiştir. "Ḫalīlullāh", "İbrāhīm-i Ḫalīl" gibi ibarelerle zikredilen İbrahim Peygamber, Yûsuf Peygamber'in ikinci kuşaktan dedesidir. Eserin bazı bölümlerinde bu yakınlık ifade edilmiş ve Yûsuf Hz. İbrahim üzerinden tavsif edilmiştir:

Didiler ṭurma ey Yūsuf söylegil
Dedeñ İbrāhīm ḥaḳı şerḥ eylegil (168)

Didiler ṭur şehriñi sulṭān gelür
Nūr-ı İbrāhīm ol Kenʿān gelür (614)

Ol **Ḫalīl'im oġlı** Yūsuf'um baña
Döndi meded dir yetişgil [tiz] aña (580)

Peygamberliği süresince Nemrut'la yaşadığı iman-küfür savaşında özellikle ateşe atılması hadisesine eserin birden fazla yerinde işaret edilmiştir.

Bunıñ aṣlı-dur[ur] **İbrāhīm Ḫalīl**
Anı oddan ḳurtarıbdur ol Celīl (281)

[240] *Hadislerle İslam, C.1*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 2014, s.660.

Didi Mevlā'm ḳullarıñ ḳaydın yiyĕn
Dedeme odı gülistān eyleyen (266)

Hz. İbrahim'e peygamberliğinde Allah'ın dinini tebliğ etmesi için ilahi kitap indirilmemiştir. İlahi kitap yerine "Suhuf" adı verilen sahifeler indirilmiştir. Bir kitap hüviyetinde olmayıp birtakım sayfadan oluşan bu metinler "Suhuf-ı İbrahim" olarak anılmaktadır:

Daḫı ṭaʿām virdi ḳoydı ḳoynına
Ṣuḥuf-ı İbrāhīm ṭaḳdı boynuna (203)

Ṣuḥuf-ı İbrāhim ḥaḳḳı-çün bilmezüz
Aṣlımuz nebī uġrulıḳ ḳılmazuz (2201)

Ayrıca bu dini metinle hayata aktarılarak hükümlerine göre ameller icra edilmiştir:

Zīrā **ṣuḥufıñ** ḥükmi ol-vaḳt ol-[i]di
Uġrı māl issine bir yıl ḳul oldı (2203)

3.2.3.1.3. Hz. İsmâʿîl

Hz. İbrahim iki oğlundan biridir. Eserde adı üç yerde zikredilmiştir. Bunlardan birinde Hz. İsmail'in babası ile imtihanına, diğerinde Hz. Muhammed'in onun neslinden geldiğine, sonuncusunda ise Yûsuf'un Mısır sultanıyla olan konuşmasında kullanılan dil dolayısıyla yer verilmiştir:

Sulṭāna Yūsufʿ Arabça söyledi
Sulṭān aña bu nice dildür didi (1647)

ʿEmmim **İsmāʿīl** dilüdür bu didi
Döndi ʿİmrān[i]ce aña söyledi (1648)

3.2.3.1.4. Hz. Süleymân ve Hz. Yûnus

Hz. Yûsuf Mısır'a girmeden Nil Nehri'ne yıkanmak için girer. Burada bütün balıklara hükmetme salahiyetine sahip bir balıkla karşılaşır. Bu balığın Yûsuf'tan bir

dileği vardır: erkek evladı olması için Allah'a dua etmesi. Duanın kabul olmasıyla balığın iki erkek evladı olur:

İki oġul virdi aña bādişāh
Şāẕumān itdi balıġı itdi ol İlāh (664)

Ol balıġıñ biri **Yūnus'u** yudan
Biri **Süleymān** yüzügüni yudan (665)

3.2.3.1.5. Hz. Hûd

Kuran'da adı geçen peygamberlerdendir. Kendinden bahsedildiği için on birinci surenin adı Hud Suresi'dir. Hud peygamber Suhuf-ı İbrahim'de Yûsuf'un güzelliğinden haberdar olmuş, Yûsuf'a kavuşmak için Hakk'a dua etmiş ve duanın kabul olmasıyla iki yüz yıl bir kuyuda Yûsuf'u beklemiş, kardeşlerin Yûsuf'u kuyuya atmalarıyla da Yûsuf'la mülaki olarak canını teslim etmiştir:

Yüzi nūrlı bir aḳ ṣaḳallı ol hümām
Geldi Yūsuf ḳatına virdi selām (323)

Diledim Ḥaḳ'dan [ki] yüzüñi görem
Ölmeyem seniñ viṣāline irem (327)

İki yüz yıl [idi] ṭurdı anda ol
Günde bir nār gelir idi yirdi ol (331)

Yūsuf-ile_esenleşüb[en] düşdi ol
Ḥaḳḳ'a teslīm olubanı virdi cān (332)

3.2.3.1.6. Hızır

Ab-ı hayat suyunu bularak Allah'ın dilemesiyle ebedi olarak yaşadığına inanılan, bir rivayete göre de peygamber olan kişidir:

Ḫıżrı öldürmeyüben viren ḥayāt
Aña sebeb āb-ı ḥayvān eyleyen (268)

3.2.3.2. Sahabeler

3.2.3.2.1. Hz. Ömer

Hz. Ömer sahabenin önde gelenlerinden olup İslam Devleti'nin ikinci halifesidir. Hikayede Yûsuf Suresi'nin sebeb-i nüzulüne ilişkin bölümde ismi zikredilmektedir:

Yahūdīler nizāʿ itdiler **ʿÖmer'le**
Didiler ḳıṣṣa-i Yūsuf'dur evlā (30)

3.2.4. Efsanevi Şahışlar

3.2.4.1. Leyla

Leyla doğu edebiyatlarında çift aşık kahramanlı hikaye kahramanlarındandır. Aşığı ile kavuşamaması, ıstıraplı, umutsuz ve sevdiğine kavuşamadan ölen bir kahramandır. Hikayede Zeliha Yûsuf'a aşkını ifade ederken zikredilmiştir:

Leyla'nıñ ḳarşusına Mecnūnleyin
Gitdi ʿaḳlım gör divāne olduġum (1064)

Leyli dirken Mecnūn anı görmedi
Unudub Leylā'sını dīvāne_olur (1083)

3.2.4.2. Mecnun

Bir Arap beyinin oğlu olan Kays, mektepte gördüğü Leyla'ya aşık olması ile hikaye başlar. Bu aşk yüzünden çöllere düşer, türlü türlü cefaya katlanmak zorunda kalır ve nihayetinde de sevdiğine kavuşamadan ölür. Aklını kaybetmesi nedeniyle "Mecnun" olarak ifade edilen bu kişi yazarların aşıklık derecelerini ifade etmede bir mihenk taşı olarak kullanılır. Eserde de Zeliha Yûsuf'a aşkını ifade ederken kullanmıştır:

Gönlümi aldı ḳarārım ḳalmadı
Mecnūn oldum hic mecālim ḳalmadı (731)

Mecnūn oldum ṣabrım oldı [bī]-ḳarār
Ḳandasın gel ey beni mestān iden (746)

3.3. Eserde Geçen Kavim Adları

3.3.1. Ād

Kuran'ın on birinci suresi olan Hud Suresi başta olmak üzere Kuran'ın yirmi üç farklı yerinde[241] ismi geçen, Yemen dolaylarında yaşadığı düşünülen bir Arap kavmidir. Bu kavme Hud Peygamber uyarıcı olarak gönderilmiş ancak kavmi Hud nebinin dediklerini dinlemeyerek Allah'ı inkâr etmişlerdir. Eserde Yûsuf'un atıldığı kuyunun Ad kavmi tarafından kazıldığı bilgisine yer verilmiştir:

ʿ**Ād** ḳazdıġı ḳuyu yanında_idi ol
Gördi düş kendin and[a] buldı ol (439)

3.3.2. Yahudiler

Hz. Yakup ve ailesi, Yahudiler tarafından ataları olarak kabul edilirler. Tevrat Kuran'a göre geniş bir şekilde hayat hikayesi verilen Yûsuf, Yahudilere göre bir peygamberden ziyade onların soyunu Mısır'a taşıyan bir liderdir. Yahudiler, tarihleri boyunca, kendilerine gönderilen peygamberlere karşı daima direnmişler, onlara işkence etmişler, onları öldürmüşler, olmadık hile ve entrikalara başvurmuşlardır. Eserde Yûsuf Suresi'nin sebeb-i nüzulü dolayısıyla bir beyitte ifade edilmiştir:

Yahūdīler nizāʿ itdiler ʿÖmer'le
Didiler ḳıṣṣa-i Yūsuf'dur evlā (30)

Ayrıca, Yaʿkûb'un oğullarının en büyüğü ses değeri olarak Yahudi kelimesine benzemektedir: Yahuda. Nitekim bir beyitte Yahuda ismi yerine Yahudi ibaresi kullanılmıştır:

Diñle ol **Yahūdi** nūr-ı sirāc
Yūsuf'ı ḳurtarmaġa itdi ʿilāç (275)

[241] Örneğin A'râf, 7/74; Tevbe, 9/70; Hûd, 11/50, 59-60; İbrahim, 14/ 9; Hac, 22/42.

3.3.3. Arab

Eserde iki kişinin Arab milliyetinden oldukları ifade edilmiştir. Bunlardan biri Yûsuf'u annesinin mezarında bulup kaçtığı düşüncesiyle yerlerde sürükleyen, yüzünü toz toprağa bulayan ve bu kötü muamele dolayısıyla ilahi gazaba sebep olan, Yûsuf'tan özür dileyerek helak olmaktan kurtulan kişidir:

Yūsuf aġlar āh-ıla zārī ḳılur
ʿArab aña yabışubanı sürür (570)

ʿArab urır anı od gib[i] yaḳar
Gözi yaşıla Yūsuf göge baḳar (571)

Vardı ʿArab Yūsuf'a ʿöẕr eyledi
Bilemedim yā Yūsuf ʿafv it didi (602)

Diğer karakter ise Mısır'a ticaret yapmak için gelen, zindanın penceresinden Yûsuf'la konuşan ve Yûsuf'un selamını Yaʿkûb'a götüren Şomurzan'dır.

Kavim adı olarak ifade edilen bu kavram aynı zamanda konuşulan dil olarak da geçmektedir. Yûsuf, zindandan çıkıp Mısır sultanının huzuruna çıkınca yetmiş dil bilen sultanla farklı dillerde konuşur. Ancak Yûsuf'un bildiği sultanın bilmediği iki dilden biri Arapça'dır:

Sulṭāna Yūsuf ʿArabça söyledi
Sulṭān aña bu nice dildür didi (1647)

3.4. Dinî Kavramlar

3.4.1. Allah

Hikâyenin dini nitelikli, karakterlerden bazılarının peygamber olmaları dolayısıyla Allah pek çok yerde hikayenin içindedir. Özellikle İshak, Yaʿkûb ve Yûsuf'un yapması veya yapmaması gerekenler Allah'ın çizdiği çerçeve dahilinde icra edilmekte ve peygamberlerin davranışları yönlendirilmektedir. İshak'a iki oğlundan birinin peygamber olması için dua etmesi, Yaʿkûb'un kaybettiği evladı Yûsuf'a kavuşması için sabır göstermesi, Yaʿkûb'un Yûsuf'un Mısır'da olduğunu

öğrenmesi üzerine Mısır'a hareket etmesi, Yûsuf'un kuyudan çıkmak için sarkıtılan kovaya tutunması, Mısır sultanı Reyyan'ın Yûsuf'a tahtı teklif etmesi ancak Yûsuf'un kabul etmeme eğilimindeki iken kabul etmesi Allah'ın bu peygamberlerine verdikleri emirler doğrultusunda gerçekleşmiştir.

Allah peygamberleriyle diyalog kurduğu gibi eserde diğer kullarıyla da konuşmaktadır. Bu konuşma kulların bir "ün" ya da "nida" duyması şeklinde tezahür etmektedir:

Ben-de Ḥaḳ Ḥażret'ine ḳıldım duʿā
Didi olsun ol-da oġlundın cüdā (2510)

Ol-da aġlasın didim bencileyin
Ben-de anıñ aġladuġun bileyin (2511)

Ḥaḳ Teʿālā baña eyledi nidā
Anı-da sencileyin ḳılam cüdā (2512)

Allah yarattığı insanoğluna hükmettiği gibi diğer mahlûkata da hükmeder. Konuşma yeteneği olmayan hayvanlara konuşma kabiliyeti ihsan eder:

Destūr virdi Ḫudā geldi ḳurd söyledi
Selāmu ʿaleyke yā Yaʿḳūb didi (398)

Devesi baḳdı anıñ Yūsuf'ı görür
Ol-devecik Yūsuf'a selām virür (1514)

Yağmur yağmasını sağlayan bulutu peygamberine sırrını saklamak için sütre yapar:

Didi Mevlā gizle benim sırrımı
Bir büyük bulut geldi ördi añı (656)

Hikayenin öğretici bir yönünün de olması eserde Allah'ın farklı esma ve sıfatlarıyla zikredilmesine olanak sunmuştur. Allah kelimesi yerine kullanılan bazı kelimeler şunlardır: Rahman, Kirdigar, Hüda, Tanrı, Calab, Hakk, Hakīm, Alīm,

Ālim, Ḫāliḳ, İlāh, Mevla, Vehhab, Kerim, Yaradan, Sāmed, Celīl, Berverdigar-ı zül Celāl, Lā-yezāl. Bunun yanında farklı nitelemelerle de tanımlanmıştır:

Yūsuf eydür baña Ḥaḳ virdi bunı
Baya yoḥsula viren ol rızḳını (671)

Ḥabībini çü şādān itdi Allāh
Anıñ ḥükmindedür heb cümle eşbāh (33)

Cemīʿ-i ʿālemiñ ʿilmin bilen ol
Anıñ ʿilmindedür heb sırr-ı aḫfā (34)

Yūsuf eydür ben ḳuluyam Tañrı'nıñ
Öldüren ol dirgüren ḥüküm anuñ (714)

Yūsuf eydür Tañrı'mız ʿālim-durur
Kimse anı görmez ol ḫalḳı görür (1055)

3.4.2. Melekler

İslam inancına göre melekler, yemeden içmeden uyumadan kısacası insanların ihtiyaç duyduklarından münezzeh olup görevlendirildikleri şekilde Allah'a hizmet eden cinsiyetsiz varlıklardır. Eserde melekler özellikle Allah'ın emirlerini peygamberlere iletme, peygamberlerin davranışlarını Allah'ın emirlerine uygun olarak şekillendirme görevleriyle ön plana çıkmışlardır.

Eserde melekler kanatlı varlıklar olarak düşünülmüştür. Yûsuf'un atıldığı kuyunun başına gelen Malik kuyunun başına kuşların üşüştüğünü görür:

Ḳuş ṣanur anı Malik anlar melek
Yūsuf'a ikrām içün gönderdi Ḥaḳ (448)

Cebrail Yûsuf'a Malik'in adamlarından birinin kötü muamelesi karşısında kanadıyla yere vurur:

Cebrā'il ḳanad-ile yiri_ura bir
Yir yarılur çoḳ çoḳ bulutlar gelür (588)

3.4.2.1. Cebrâ'îl

Melekler arasında büyük melekler zümresinden Cebrail ve Azrail zikredilmiştir. Cebrail eserde "Cibril, Ruh-u Emin, Ruhul Kudüs" gibi dört farklı ifade kalıbında, kırk beş yerde zikredilmiştir. Buralarda özellikle Yûsuf peygambere haber ulaştırma şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Yûsuf Cebrail ile ilk kez kuyuya düşerken karşılaşır. Kardeşleri tarafından kuyuya atılan Yûsuf, bedeni kuyunun zeminine çarpmadan Cebrail tarafından tutularak yere salimen indirilir. Orada kendini tanıtan Cebrail Yûsuf'a peygamber olacağının müjdesini verir:

Tañrı'nıñ ḥikmetleri vardur bil bunı
Tañrı peyġamber idiserdür seni (321)

Yûsuf'un kuyuda ihtiyacı olacak yiyecek ve giyeceği de o getirir:

Cebrā'il çıḳardı ol eskileri
Ḥülle geydirdi Yūsuf'a key arı (319)

Vardı yiyĕcek getürdi [hem] aña
Cebrā'īl'em dir ḫaber virdi aña (320)

Yûsuf'un güzelliğini görmek maksadıyla Allah'a ettiği dua kabul olan Hud nebiyi de Cebrail kuyuya indirmiştir:

Yaʿnī Hūd peyġamber-idi bil anı
Cebrā'il indürdi ḳuyuya anı (330)

Cebrail hikayede ortaya çıkmasında üç amacın olduğu söylenebilir. Birincisi Allah'ın emirleri doğrultusunda peygamberleri uyarmasıdır. Yûsuf Zeliha'nın yeni yaptırdığı sarayında yalnız kaldıklarında Yûsuf'un Zeliha'nın çağıradurduğu günaha meyletmemesi için Cebrail'in ortaya çıktığını görmekteyiz. Hatta bu ortaya çıkışında bir kılık değiştirme de söz konusudur. Cebrail burada Yûsuf'a Yaʿkûb suretinde görünerek Yûsuf'un Zelihaya meyletmesini engellemiş ve onu uyarmıştır. İkincisi,

kahramanları çeşitli durumlardan haberdar ederek onlara müjdeli haberler ulaştırmasıdır. Yûsuf kuyuda iken Allah'ın onu peygamber yapacağı, Yûsuf zindanda iken onun ağzına sarı inci koymak suretiyle rüya tabir ilmini hediye etmesi, İbni Yamin'in Mısır'a gelişinde kaybolması ve kardeşinin bu durumundan Yûsuf'un haberdar kılınması, Yaʿkûb'un Yûsuf'un yaşadığını öğrenmesi üzerine Mısır'a, Yûsuf'la buluşmak için yola çıkması olayları Cebrail tarafından muhataplarına bildirilmiştir. Üçüncüsü ise cezalandırmasıdır. Yûsuf'un Malik'in kervanında Mısır'a doğru giderken kaçtığı zannedilerek bulunduğunda dövülmesi, yerlerde sürüklenmesi karşısında Cebrail kanadıyla yere vurarak orada bulunanlara Yûsuf'a karşı kötü davranmaları dolayısıyla cezalandırır.

3.4.2.2. Azrâ'il

Büyük meleklerden olup zikredilen diğer melek Azrail'dir. Eserde yalnızca bir yerde zikredilen bu meleğin Yaʿkûb'la Yûsuf'un canının alınıp alınmaması konusunda konuşmaları söz konusudur. Bu konuşmada Yaʿkûb boğulanın, kurt tarafından yenenin, insan tarafından öldürülenin, tuzağa düşenin, ateşte yananın canlarının Azrail tarafından alınıp alınmadığını sorar. Yaʿkûb'un sorusunda geçen başlıklar Yûsuf'un vefat ihtimalleridir. Yaʿkûb bunları sorarak Yûsuf'un hayatta olup olmadığını öğrenmeye çalışmaktadır.

3.4.2.3. Diğer Melekler

Yûsuf'u rüyasında görerek onu karşılaması ve ikramda bulunması emredilen Karsın ili hükümdarının bu rüyasından Yûsuf'u haberdar eden bir melektir:

Yūsuf'a Ḥaḳ bir melek virmiş-idi
İş ol-diyü aña göndermiş-idi (622)

Didi Yūsuf şol düşiñde gördü[gü]ñ
Ḳarşula deyübeni_emr olduġun (623)

Yûsuf'u takip ederek ona çeşitli ikramlarda bulunan melekler vardır:

Didiler kim bular ardıñca gelür

Seni gizler heb saña ʿizzet ḳılur (631)

Yūsuf eydür heb melekler[dür] bular
Yoldaş oluban beni bekleyeler (632)

Yûsuf'un başına gelen kötü hallere ağlayan melekler vardır:

Yā Yūsuf aġlama gökler iñiler
ʿArşı kürsī her melekler iñiler (582)

Yûsuf'un pazarda satılırken onun pazarlayan kişi de bir melektir. Çünkü Yûsuf'un kıymetini ancak onun değerini layıkıyla bilen kişi takdir edebilir:

Ol melek kim Yūsuf'ıñ iş[i]-idi
Malik'[e] Yūsuf'ı ben ṣatam didi (700)

3.4.3.Cennet

"Uçmak" "cennet" ve bir yerde de "dar'üs-selam" tamlaması ile karşılanan bu kavram gammazlık etmeyenlerin, sabredenlerin, peygambere salavat getirenlerin elde edebileceği bir yer olarak tanımlanmıştır:

Ṣabr eyle uçmaġda biñ ḥūri ḳızın
Öbesin [hem] ḳucasın zevḳ idesin (1016)

Ger severseñ Muḥammed Muṣṭafā'yı
Ṣalavat vir uçmaḳda bul ṣafāyı (2750)

Ġammāzıñ cennetde yoḳ-durur yeri
Ṭamu oddır ġammāz olanıñ yeri (420)

Dünyada yaratılan varlıkların ideal formlarının orada bulunduğu düşüncesiyle dünyevi unsurlar cennetle mukayese edilmiş ve ona yaklaştığı ifade edilmiştir:

Köşkler[i] saraylar[ı] ṭonatdılar
Her birini cennete beñzetdiler (825)

Şehriñ içi ṣanki ṭonanmış-idi
Ṣanki uçmaḳ gibi bezenmiş-idi (2600)

Yûsuf'un dünya hayatının son bulup vefat etmesiyle hayatiyetine Cennet'te devam ettiğine inanılır. Yûsuf vefat ettikten sonra o"sahra-yı cennet" gitmiş ve "mürg-i cennet" olmuştur. Yûsuf'un laleleri "cennet lalesi"dir, taze reyhan gibi kokan saçları "cennet sümbülü"nü hayran bırakmaktadır, mest olan ve eden gözleri de artık cennettedir. Bal ve şeker gibi olan dudakları artık cennet suyu olan Kevser'i yudumlamaktadır. Ve Yûsuf'un ahvali öğrenilmek istenirse "cennet ahusu"na sorulmalıdır.

Eserde cennetten dünyaya Cebrail vasıtasıyla Yûsuf'a indirilen üç nesne vardır. Birincisi kardeşleri tarafından kıyafetleri soyularak kuyuya atılan Yûsuf'a, giyinmek için getirilen ve hikayenin sonlarında Yaʿkûb'un gözlerine sürerek görmez olan gözlerinin açılmasını sağlayan gömlektir. İkincisi Mısır'a girmeden önce Nil Denizi'nde yıkanan Yûsuf'a giymesi için getirilen cennet giysisi hülledir. Üçüncüsü de hikayenin sonunda Yûsuf canını teslim ederken ikram edilen elmadır. Bu elmanın kokusunu alan Yûsuf canını teslim eder.

Allah tarafından mahşerde Hz. Muhammed'in tasarrufuna verilen ve mümin olanlara dağıtılacağına inanılan cennet suyu olarak da ifade edilen Kevser, kardeşlerin Yûsuf'u gördüğü rüyayı kendilerine anlatması için ikna etmek noktasında zikredilmiştir:

Daḫı İsḥāḳ daḫı Yaʿḳūb ḥürmeti
Āb-u Zemzem [daḫı] Kevṣer ḥürmeti (169)

Nice gördiñ söylegil bize ʿayān
Biz umaruz sen olmayasın yalan (170)

3.4.4.Cehennem

"Cehennem" "tamu" ibareleri ile ifade edilen, içerisinde ateş olması ve günah işleyeni yakmasıyla ele alınan bu kavram, korkutarak işlenme aşamasında olunan günahtan vazgeçirme amacıyla kullanılmıştır. Yûsuf Zeliha'nın günaha girme "daveti"ni kabul etmez:

Cehenneme girüp oda yanmadan
Duruban zindāında arına beden (1405)

Yahuda Yûsuf'u öldürmeyi planlayan kardeşlerini vazgeçirmek için cehennemi hatırlatır:

Ḥaḳ-ḳatında cümle ʿāṣi oluruz
Ṭamu icinde ebedī ḳaluruz (284)

Dünyada birinin sırlarını, davranışlarını, düşüncelerini gözleyip başkalarına bildirerek çıkar sağlayan gammazların yerlerinin cehennem ateşi olduğu ifade edilir:

Ġammāzıñ cennetde yoḳ-durur yeri
Ṭamu oddır ġammāz olanıñ yeri (420)

3.4.5. Ayet – Hadis - Dini Kitaplar

3.4.5.1. Ayetler

Eserde iki yerde Arapça olarak ayete yer verilmiştir. Ayetlerin kullanım noktaları durumlara uygun olarak yerleştirilmiştir. İlk ayet Zeliha Yûsuf ile yeni yaptırdığı sarayında baş başa kaldıklarında Yûsuf'un Zeliha'ya meyletmesi üzerine Yûsuf bir ara duvarda yazılı olan İsra Suresi'nin 32. ayeti olan "Zinaya yaklaşmayın" mealindeki ayeti görür:

وَلاَ تقْربوُالزّ نا didi yazı
Oḳudı yazıyı bişmān oldı_özi (1206)

İkinci ayet, Yûsuf'un zindandan kurtulan şerbetçiden ricasıdır. Haksız yere zindana atılan Yûsuf şerbetçiden durumunu sultana arz etmesini, "Efendisinin yanında kendisini anma"sını ister. Bu ifade Yûsuf Suresi'nin 42. ayetidir. Ancak bir peygamber olan Yûsuf, Allah'tan beklemesi gereken yardımı kendi gibi bir kuldan talep ettiği için Allah tarafından şerbetçiye ricasında kullandığı harf adedince hapse mahkûm edilir:

اُذ كُروُنيِ عِنْدَ رَبّكُمْ ḥarfleri
On iki ḥarfdür bilĕsin anları (1492)

Ayrıca Zilzal Suresi'nin "Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse, onun mükâfatını görecektir. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük işlerse, onun cezasını görecektir." mealindeki 7. ve 8. ayetlerinin de meali eserde yer almaktadır:

Ẕelīḥa_eydür ben işitmişem anı
Ż̇āyiʿ itmez zerre miṣḳāl olanı (1194)

3.4.5.2. Dini Kitaplar

3.4.5.2.1. Suhuf-ı İbrahim

Eserde dört yerde İbrahim Peygamber'e indirildiğine inanılan "suhuf"lara işaret edilmiştir. "Suhuf" sahife kelimesinin çoğulu olup Kuran'da Ala Suresi'nin 18 ve 19. ayetlerinde de ifade edilen İbrahim Peygambere indirilen metinlerdir. Günümüze ulaşmayan bu metinler eserde Yûsuf peygamber zamanında hayatın ünitelerinde geçerliliğini muhafaza etmektedir. Eserde bir durum karşısında karşı tarafı ikna etmek amacıyla öne sürülmektedir:

Ṣuḥuf İbrāhīm ḥaḳıçün yimedim
Bana inan hiç yalan söylemedim (403)

Yaʿḳûb Yûsuf'u kardeşleriyle yazılarda oynaması için göndermeden önce nazardan korunması için boynuna bu metinlerden takar:

Daḫı ṭaʿām virdi ḳoydı ḳoynına
Ṣuḥuf-ı İbrāhīm ṭaḳdı boynuna (203)

Sosyal hayatın düzenlenmesinde bu metinlerin hükümlerinden faydalanılmaktadır:

Zīrā ṣuḥufıñ ḥükmi ol-vaḳt ol-[i]di
Uġrı māl issine bir yıl ḳul oldı (2203)

Esere göre Yûsuf'tan iki yüz sene önce yaşayan Hud Nebi Yûsuf'un güzelliğini bir kitaptan okumuştur. Ancak bu kitabın adı, evsafı ile ilgili herhangi bir bilgi söz konusu değildir. Yûsuf'un büyük dedesi olan İbrahim Peygamber ile çağdaş

olabileceği değerlendirilen Hud Nebi Yûsuf'un güzelliğini "Suhuf'tan okumuş olabilir:

Didi Yūsuf ṣorar-iseñ beni
Görmiş-idim kitāb içinde ḥüsniñi (326)

3.4.5.2.2. Tevrat

Yûsuf Suresi'nin indiriliş sebebinin anlatıldığı yerde de Yahudiler Yûsuf kıssasının kendi "kitap"larında yer aldığını ancak Kuran'da yer almadığını ifade etmişlerdir. Burada kitap ifadesiyle Tevrat, "sizde" ifadesiyle de Kuran kastedilmektedir:

Kitābımızda var ol sizde yoḳdur
Melūl oldı işit aṣḥāb-ı evlā (31)

Kardeşlerin Yûsuf'u öldürmek maksadıyla üzerine yürümesi üzerine Yahuda kardeşlerini vazgeçirmeye çalışır. Çünkü insan öldürmek büyük günahtır. Nitekim On Emir'den biri "Öldürmeyeceksindir."

Enbiyā oġlanları ḳan mı ider
Böyle büyik ṣuç ve ʿişyān mı ider (283)

3.4.5.2.3. Tefsir

Malik'in hikâyeye dâhil olduğu bölümde Malik'in gördüğü rüyanın bir tefsirde de ifade edildiğini aktarılır:

Diñle imdi ideyim bir ḥoş ḫaber
Tefsīr icinde gelür ol muʿteber (434)

Zeliha'nın Yûsuf'a olan tutkusu ifade edilmesinde müfessirler tarafından da aktarılan bir hadiseye işaret edilir:

Ḳan alsa ḳan yire dökülür
Yirde Yūsuf adı yazılı görür (1040)

Yirde naḳış olur Yūsuf adı
Hem müfessirler daḫı öyle didi (1041)

3.4.6. Din ile İlgili Diğer Kavramlar

3.4.6.1. İman ve Küfür

Yaʿkûb bir peygamber olmasına rağmen eserde bu kimliğinden daha çok kardeşi ile olan hikayede bir evlat ve evladı ile olan hikayede ise bir baba olarak ön plana çıkmaktadır. Ancak yine de bir beyitte "imam" olarak tanımlanması bu kimliğinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir:

Çün bu ġarra[242] vaṣiyyet oldı tamām
ʿAzm-i dārü's-selām itdi **īmām** (2631)

İslamiyet Hz. Muhammed tarafından dünyaya yayılmış olmasına rağmen Hz. Muhammed'den önce peygamberlik göreviyle tavzif olunan peygamberler yine İslam dininin tebliği ile meşgul olmuşlardır. Nitekim Yaʿkûb bir beyitte "din-i güzin" olarak tarif ettiği "İslam" dini üzere canını teslim etmek istemektedir:

Didi Ḥaḳ virdi size dīn-i güzin
ʿĀdet oldı size hemīşe bu dīn (2625)

Çün ecel göndere Ḥakīm-ü ʿAlīm
Cānı İslām-ile ḳılıñ teslīm (2626)

Kuyuda iken peygamberlik verileceği müjdelenen Yûsuf, kuyudan çıkar çıkmaz "küfr"e karşı tebliğ görevini yerine getirmeye başlar. Mısır'a giderken yolu üzerinde olan beldelere uğrayarak onları "hoş din"e davet eder:

Yūsuf anlara çün yine söyledi
Bunları ḥoş dīne daʿvet eyledi (1462)

---

[242] metinde fotoğraftaki şekilde geçen kelime okunamamıştır. Bu kelime yerine Hamdullah Hamdî'nin Yûsuf u Züleyha'sında geçen "garra" kelimesi konulmuştur.

3.4.6.2. Putperestlik

Eserde hâkim iki din algısından bahsedilmektedir. Birincisi Yakup ve ailesinin temsilcisi olduğu hak din, diğeri ise özellikle Yûsuf'un mücadele ettiği putperestliktir. Eserde hakkında bilgi sahibi olduğumuz pek çok karakter putperesttir. Zeliha Yûsuf'a olan aşkının akıbetini putuna sorar, hikayenin sonlarında ise başına gelenleri Yûsuf'un Tanrısına tapmamasına, onun yerine puta tapmasına bağlayarak Yûsuf'un dinine uyar ve Müslüman olur:

Saña ṭapaldan beri ben gülmedim
Geçdi ʿömrüm hiç vefāñı bulmadum (1792)

Bunı bildim saña ṭapan ḫor olur
Tañrı'ya ṭaban kişiler var olur (1793)

Böyle diyüp ayaġ-ile debdi_anı
Dutdı Tañrı'dan yaña ol-dem yöni (1796)

Dirdiñ evvel buṭa ṭabarsın baña
Şimdi müslimān oldım uydum saña (1828)

Zeliha'nın babası, Zeliha'nın evlendiği Mısır sultanı, Karsın ili padişahı, Beysan, Tabışar halkı putperesttir. Bunların bazıları Yûsuf'un tebliği ile mümin olurken bazıları da "küfür" içinde kalırlar:

Ḫalḳı anıñ kimi mü'min oldılar
Kimi küfr içinde şöyle ḳaldılar (612)

Yûsuf tebliğine zindana düştüğünde de devam eder. Buradaki bin dört yüz insanı dine davet eder:

Biñ dört yüz ādem var-idi anda ey cān
Heb Müselmān oldılar bīr u civān (1465)

Yûsuf'un peygamber oluşuna putlar da kayıtsız değildir. Yûsuf'un eserin diğer karakterleriyle "sanem evi, diyr, but evi" gibi farklı adlarla tanımlanan puthaneye girmesiyle putlar "pare pare" olur:

Yūsuf'[uñ] yüzüni çünki but görür
Bāre bāre ol[ub]anı ḳırulur (634)

Ṣanem ol-dem çatladı [oldı] bāre
Duymadı anda Yūsuf peyġamberi (1051)

Yûsuf putlar ve putperestlikle küçük yaşta, henüz kardeşleri tarafından babasından koparılmadan önce de mücadele etmektedir:

Yanlarında bir buṭ evi var-idi
But uvadub yābāna atar-idi (2220)

3.4.6.3. Ahiretle İlgili Kavramlar

"Dü alem" olarak dünya hayatı ile beraber tanımlanan, bu dünyadan sonraki alem olan ahiret, eserde dünya hayatında elde edilemeyen istek ve arzuların elde edilebileceği, dünya hayatında yapılanların karşılıkların bulunacağı bir yurt olarak ifade edilmiştir.

Aḫiretde iresen meger aña
Anıñ içün söyleme [kim] ayrıḳ baña (780)

Böyle_idicek beni oda yaḳasın
Dünyāñı aḫretiñi heb yıḳasın (2365)

Dünya hayatının sonu, ahiret hayatının ise başlamasını ifade eden kıyamet, ölen canlıların yeniden diriltilerek "haşrolacağı", dünya hayatındaki iyi ya da kötü amellerin karşılıklarının elde edileceği bir zamandır.

Bu dünyāda olara öyküneydim
Ḳıyāmetde olarla ḥaşr olaydım (11)

Bu dünyāda ṭarīḳ üzre olalar
Ḳıyāmetde varup [raḥmet] bulalar (26)

Yūsuf eydür yoḳ yire zār idersin
Beni dilerseñ günehkār idesin (1190)

Tañrı ḳatında beni ḥor idesin
Hem **ḳıyāmetde** işüm zār idersin (1191)

Ayrıca kıyamet; bir şeyin sürmesi, uzun bir süre devam etmesi anlamında "ḳıyāmete degin, tā ḳıyāmete-dek, tā ḳıyāmet" gibi kelime grupları içerisinde de kullanılmıştır:

Ġanī ola ehli evlādıñ seniñ
Tā ḳıyāmete-dek añıla_adıñ seniñ (444)

3.4.6.4. İtikat ile İlgili Kavramlar

3.4.6.4.1. Ruh

Vefattan sonra cismin ortadan kalkarken ruhun ebedi olarak diri kalacağına inanılması vefat eden kişileri -özellikle de peygamberleri- anma, onlara hayır dua etme maksadıyla ruh kelimesi sıklıkla kullanılmıştır:

Gel-berü cānıñ ṭamudan imdi āzād eylegil
Vir ṣalavat enbiyānıñ rūḥını şāẕ eylegil (1772)

3.4.6.4.2. Ecinni

Divan şiirinde sevgilinin güzelliğine denk olmasa da ona yakın bir değerde bulunan ecinni (peri), eserde "güzellikte misli olmayan" Zeliha'nın ilk evliliğinin gerdeğinde kılık değiştirme suretiyle onun yerine geçer:

Ḥaḳ Teʿālā hem Ẕelḥa'yı bekledi
Bir ecinnī Ẕelīḥa yirine ḳucaḳladı (861)

3.4.6.4.3. Şeytan

Şeytan, insanları saptırmak için Allah'ın dosdoğru yolunun üzerine tuzaklar kuran, kişinin günah işlemesi için çeşitli hilelere başvuran, fitne veren bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Eserde bahsi geçen kahramanlar dolayısıyla Şeytan'ın hileleri karşısında Allah'tan yardım istemektedir:

Yā İlāhī bizi ṣaḳla mekr-i Şeyṭāndan meded
Ḳullarıñ redd eyleme merdūdı Şeyṭān eylegil (1504)

Kardeşler babalarının Yûsuf'a olan bağlılığını kaldıramayıp Yûsuf'u babalarının yanında uzaklaştırmayı kararlaştırırlar.

Buña bir tedbīr idelüm cümlemüz
Anı atalum ırmaḳ olsun ḥīlemüz (160)

Babamuz çün artıḳ anı görmeye
Bizi seve artıḳ anı görmeye (161)

Ancak yapılan planda katletmek yoktur. Katletmek fikri Şeytan'ın kardeşlere verdiği fitne ile ortaya çıkar:

Didiler ne ḳılalum [yā] ne dirsin
Bu tedbīre bize ne buyurursın (180)

Didi-kim ḳatl idüñ görmeye Yaʿḳūb
Anı görmeye size ḳala Yaʿḳūb (181)

Zeliha Yûsuf'tan muradını elde edemeyince ağlayıp inlemesi sırasında Yûsuf'un Zeliha'ya acıma hissi ile dolması Şeytan'ı hikayenin içine katar ve orada her ikisini de günahkar kılmaya çalışır:

Yūsuf aġladuġını esirgedi
Geldi Şeyṭān ṭamarını ırġadı (1198)

Hikayenin sonunda Yûsuf'un babası ve kardeşleri ile bir araya gelmesiyle Şeytan'ın planlarını akamete uğramış, "kör" olmuştur:

Çoḳ şükür Tañrı'ya bizi bir itdi
Şeyṭānı merdūd idüben kör iddi (2604)

3.4.6.5. İbadetle İlgili Kavramlar

Eserde ibadet kavramı "secde" kelimesi ile karşılanmıştır. Yapılan bir hatanın affedilmesinde ya da güçsüz dermansız kalınıp Hakk'a yakarılırken baş yere konularak "secde" edilir:

Yūsuf yine secdeye ḳodu başın
Gözlerinden dökdi ol ḳanlı yaşın (1568)

Ẕelīḫa vardı_evine girdi_ey yare
Secde_ider Allāh'a yüz sürer yire (1846)

Yine Yaʿḳūb Rabb'ine secde ḳılur
Yūsuf'um göster diyüben yalvarur (2344)

Ayrıca Allah'a secde dışında "büyüklüğü"nü kabul etme manasında ay, güneş ve yıldızlar Yûsuf'a secde eder:

Didi ay gün nicesi beñzer buña
Şimdi secde ḳıldı ikisi bana (133)

Daḫı on bir yıldızlar geldiler
Sicde idüp baña tābiʿ oldılar (134)

İbadet noktasında karşımıza çıkan ikinci kavram "tevbe"dir. Allah'ın razı olmayacağı bir fiilin içerisinde bulunan hatasını anlar anlamaz "tevbe" kapısına koşarak, yaptığından pişmanlığını dile getirerek bağışlanma diler:

Bildi Yūsuf n'olduġun tevbe ḳılur
Aġlayuban Tañrı'sına yalvarur (651)

Hata eden kişi "tevbe" ettiği gibi günahının farkına varmayan kişiye de "tevbe" etmesi tavsiye edilmektedir:

Bunca dertler geldi seniñ başıña
Tevbe eyle bişmān olġıl işiñe (1296)

3.5.Hayvanlar

Eserde at, deve, katır, kuş, yılan, çıyan, kurt, elma kurdu, kuzu, oğlak, balık, sığır gibi farklı özelliklere sahip hayvanlara yer verilmiştir. Bu hayvanlar, umumiyetle üç amaç etrafında toplanmıştır. At, deve, katır gibi hayvanlar günümüzde de kullanıldığı gibi seyahat veya taşıma aracı olarak kullanılmıştır. Kurt, deve, balık eserde karakterlerle diyaloğa girmeleri dolayısıyla olağanüstü varlıklar olarak resmedilmiştir. Kuş ve kuzu gibi hayvanlar da hem gerçek anlamlarıyla hem de bir başka varlığın yerinde kullanılarak (benzetilme yoluyla) eserde yer almıştır.

3.5.1. Taşıma Aracı Olarak Kullanılan Hayvanlar (At – Deve – Katır)

Bu hayvanlar mesnevide kişileri veya eşyaları bir yerden bir yere taşıma amacıyla kullanılmasıyla ön plana çıkmaktadır. Zeliha'nın Mısır sultanı ile evliliğinde çeyiz bin katır ile taşınmıştır. Kardeşlerden Yûsuf'u satın alan Malik, Yûsuf'u Mısır'da görmeye giden Yaʿkûb, Mısır'a gelip kaybolan İbni Yamin'e yol göstermek için onun yanına giden Yûsuf deveyi kullanmıştır. Şerbetçi ile Yûsuf zindan çıktıklarında onları alarak sultana kadar götüren bir attır.

At seyahat etme amacıyla eserde söz edilmesi yanında karakterlerin bu hayvana sahip olması ile de bu hayvanın farklı özellikleriyle ortaya çıktığı görülmektedir. Zeliha'nın Kaydun adını verdiği saraya at figürleri/heykelleri yerleştirilmiştir. Bu atların renkleri altın sarısı, gözleri yakut gibi kırmızı, yelesinden misk u amber kokmakta, tırnakları ise incilerle süslenmiştir:

Bil o atlar daḫı altundan-idi
Gözleri yāḳūt aḥmerden idi (1134)

Yĕlisini miski ʿanber eyledi
Ṭırnaġını dürr-i cevher eyledi (1135)

Yûsuf'un sahip olduğu atın özel bir sesi vardır. Askerler bu atın sesini duydukları zaman Yûsuf'un dışarı çıkmak için hazırlandığı anlar ve gerekli hazırlıklarını yapıp kapıda hazır bulunurlar:

Bir atı var-idi çcün bislĕr-idi
İger urulsa hemān kişnĕr-idi ol (1784)

Anıñ ünin işidüp leşker ṭurur
Atlanuban cümle ḳapuya gelür (1785)

Eserin sonunda Yûsuf'un ölümü alacalı bir ata binen bir süvari nitelemesi ile ifade edilmiştir:

Ḳodı bir ayaġın rikābına şāh
Tā süvār ola eblaġa nā-gāh (2675)

3.5.2. Olağanüstü Özelliklere Sahip Olan Hayvanlar (Kurt – Deve - Balık)

Mesnevide kurt, deve, balık gibi hayvanların bazen dua ile bazen de doğrudan kahramanlarla konuştukları, dileklerini aktardıkları, kahramana bilgi verdikleri görülmektedir. Hayvanlarla diyaloğa giren kahramanların peygamber olmaları Allah'ın peygamberlerine diğer insanlara vermediği bazı keyfiyetleri bu özel kullarına bağışlamış olduğu düşünülebilir.

Hayvanlarla konuşma ilk olarak "kurt"ta ortaya konulmuştur. Kardeşler Yûsuf'u bir kurdun yediğine inandırmak için bir kurt yakalar ve ağzına da kan sürüp Yaʿkûb'un huzuruna getirirler. Gözyaşı döken bu kurt, Yaʿkûb'un duası ile konuşur, Yûsuf'u kendinin yemediğini, kendilerine peygamber etiğinin haram kılındığını, kendisine iftira edildiğini, Yûsuf'un akıbetinden haberdar olduğunu ancak gammaz olacağı endişesiyle söyleyemeyeceğini aktarır:

Ḳurd didi-kim ḳorḳarın ġammāz ola
Ḳurdlar icinde adım ġammāz ola (418)

Zīrā ġammāzlıḳ kişiye ʿār ola
Tañrı ḳatında_işi āhı zār ola (419)

Yaʿkûb'la diyaloğa giren kurdun ortak bir noktası vardır. Yaʿkûb evlat acısı çekerken kurt da kardeş acısı yaşamaktadır. Çünkü kardeşini kaybetmiş onu aramaktadır:

Ḳurd didi-kim ben Mıṣır'dan gelmişem
Ben-de ḳardaşımı yavi ḳılmışam (409)

Ayrıca söz konusu edilen bu kurt, eserde geçen bir karakterinde isim babalığını yapmıştır. İbni Yamin Yûsuf'un kurt tarafından yendiği haberi karşısında Yûsuf'u yad etmek maksadıyla bir çocuğu olunca onun adını "Kurt" koymuştur:

Hem üç oġlum ṭoġdı andan ey cüvān
Biri Yūsuf biri Ḳurt'dur biri Ḳan (2159)

Konuşma kabiliyeti olması yönüyle eserde yer verilen diğer hayvan devedir. Yûsuf zindanın penceresinden bakarken Şomurzan'ın devesi Yûsuf'u tanır ve ona selam verir. Yaʿkûb'un üzüntülü halinden Yûsuf'u haberdar eder. Yûsuf babasının gözlerinin görmediğini ilk olarak bu deveden öğrenir:

Devesi baḳdı anıñ Yūsuf'ı görür
Ol-devecik Yūsuf'a selām virür (1514)

Key żaʿif olmışdur[ur] anıñ özi
Aġlamaḳdan görmez oldı_iki gözi (1517)

Deve konuşma özelliği yanında Yûsuf'un varlığından etkilenen varlık olarak da tavsif edilmiştir. Yûsuf kuyuda iken kuyunun başına gelen Malik'in kervanındaki develer Yûsuf'un kokusunu duymaları ile kendilerinden geçerler:

Kimi çökdi yatubanı aġlaşur
Kimi yüzin yire sürüb yügreşür (453)

Zira Yūsuf ḳoḳusunı aldılar
Heb anıñ ʿaşḳına ḥayrān oldılar (454)

Konuşan kara hayvanları yanında deniz hayvanları da bu özellikten mahrum değillerdir. Yûsuf "Nil Denizi"nde yıkanırken balıkların hükümdarı olan bir balıkla konuşur. Balığın Yûsuf'tan bir dileği vardır:

Cümle balıḳ diñle ḥükmimde benim
İllā oġlum yoḳ-durur diñle ḥācetim (661)

Luṭf idüb Ḥaḳ'dan dilĕyiviresin
Bana bir oġul vire yalvarasın (662)

3.5.3. Diğer Hayvanlar

3.5.3.1. Kuşlar

3.5.3.1.1. Umumi Olarak Kuşlar

"Kuş" veya "kuşlar"dan bazen gerçek anlamıyla uçması, ötmesi ile eserde söz edilirken bazen de kahramanlardan birine benzetilmesi amacıyla kullanılmıştır.

Malik Yûsuf'un atıldığı kuyunun başına geldiğinde kuyunun ağzına kuşların üşüştüğünü müşahade eder. Ancak bunlar Malik'in gördüğü gibi kuş değildir:

Vardı Kenʿān iline ol-ḳuyuya
Gördi Malik ḳuşlar üşmüş ol-ḳuyuya (448)

Ḳuş ṣanur anı Malik anlar melek
Yūsuf'a ikrām içün gönderdi Ḥaḳ (449)

Yûsuf'un dillere destan vasıfları Mısır'da şöhret bulmadan önce Yûsuf'un şehre girmesiyle kuşlar tarafından terennüm ve medh ü sena edilir:

Daḫı ḳuşlar medḥ ider āvāz-ıla
Hem teġannī ider[ler] āġāz-ıla (679)

Munis, şefkatli kuş tasvirleri yanında eserde yırtıcı kuşlara da yer verilmiştir. Mısır sultanı Reyyan'ı ekmeğe kattığı zehirle öldürmeye çalışan saray görevlisi zindandan alınarak bir ağaca asılır ve beyni kuşlar tarafından yenilir:

Bir aġaca aṣaḳodılar anı
Geldi ḳuşlar yidiler beynisini (1467)

Kuşlar doğada canlı, ser-azad yaşamaları yanında saray veya köşk gibi yapılarda da heykelleri yapılarak da yaşatılmaktadırlar. Bu heykeller yapılarak sarayın veya köşkün süslenmesi amaçlanmıştır:

Daḫı ḳuşlar can*ā*varlar eyledi
Kimin altun kimin gümüş eyledi

3.5.3.1.2. Kuş Çeşitleri

3.5.3.1.2.1. Bülbül

Eserde pek çok yerde söz konusu edilen kuş çeşidi olan bülbül, aşığı simgelemektedir. Aşığın bülbül olarak tanımlanması bunun karşısında sevgiliyi de kaçınılmaz olarak "gül" ibaresi ile imlemektedir. Bülbülün ifade edildiği beyitlerin tamamında gül ifadesine de yer verilmiştir. Buralarda bülbülün gülden ayrılığı

dolayısıyla her seherde feryad u figan etmesi, ayrılıktan şikayeti söz konusu edilmiştir.

Eserde Yaʿkûb ve Zeliha farklı zamanlarda ya kendileri ya da müellif tarafından "bülbül" olarak tanımlanmıştır. Her ikisinin de "gül"ü Yûsuf'tur. Yûsuf'u kardeşlere teslim ederek ondan ayrılan Yaʿkûb bir bülbül, Yûsuf ise bir güldür:

Vāy ol bülbül ki gülden ayrıla
Gülden ayrılan bülbülüñ ḥāli n'ola (199)

Zeliha Yûsuf'a olan aşkını ifade ederken birden çok yerde kendini bülbülün yerine koyarak içinde bulunduğu durumdan dert yanar:

Bülbülüm güle diyü āh iderem
Her seherde āhı efġān olduġum (1065)

Bülbülem dün gün fiġānım güldur[ur]
Elüm irmez zāra düşdüm n'ideyin (1342)

Kendisini bülbül olarak gören son kişi ise Yaʿkûb'un evladını sattığı cariyedir. Onun gülü ise süt emer çağda elinden kayıp giden evladıdır:

Her seḫer bülbül gibi zār iderim
Ārżumānım gülcügezim ḳandasın (2488)

3.5.3.1.2.2. Tavus Kuşu

Tavus kuşu, Adem ve Havva'nın cennetten tard edilmesinde Şeytan'a yardım ettiği gerekçesiyle dünyaya indirildiğine inanılan bir kuştur. Ondaki göz alıcılık, güzellik ve letafetin sebebi cennet menşeli bir varlık olmasıdır. Tavus kuşu, eserde Zeliha'nın yaptırdığı sarayda mimarlar tarafından kapıların yanlarında güzelliği ile sarayı tezyin eden bir unsur olarak konulmuştur. Bu kuşun böylesi bir mekânda konumlanması yapılan sarayın cennete olan benzerliğini vurgulamak amacı olabilir:

Her ḳabuda bir zümrüd ṭāvus ola
Başı laʿli burnı hem yāḳūt ola (1438)

Dırnaġı mercān içi ʿanber ola
Miski ʿanber ḳoḳusı sarāy ṭola (1439)

3.5.3.1.2.3. Hüma

Efsanevi kuşlardan olan Hüma, yükseklerde uçması ve bundan dolayı da zor ele geçirilmesi, gölgesinin üzerine düştüğü kişiye şans getirmesi yönüyle eserde Zeliha tarafından Yûsuf'a benzetilmiştir. Çünkü Zeliha Yûsuf'u bütün çabalamalarına rağmen ele geçiremez, onu avlayamaz. İşte bundan dolayı da ʾKaydun" adını verdiği bir saray inşa ettirmiştir. Amacı onu burada avlamaktır:

Başladı miʿmār anı yabdı hemān
Aña Ḳaydūn diyü ad virdi o cān (1126)

Yaʿnī anıñla Yūsuf'ı ḳayd ide
Ol-hümā ḳuşunı anda ṣayd ide (1127)

3.5.3.1.2.4. Deve Kuşu

Yûsuf'a kötü davranılması neticesinde yağmur ve dolu yağar. Dolu tanelerinin büyüklüğü deve kuşu yumurtasının büyüklüğü nazara verilerek anlatılmıştır:

Kim deve ḳuşı yımurṭası gibi
Ṭolu yaġar diñle anı ey eḫi (590)

3.5.3.2. Dört Ayaklılar

3.5.3.2.1. Kuzu

Kuzu hem gerçek anlamında "boğazlanan", kanı akıtılan bir hayvan olarak eserde yer alır hem de kahramanlarla benzetme ilgisi kurularak söz konusu edilir.

Müellif küçüklüğü, mahviyeti ve alçak gönüllüğü ifade etme sadedinde kendinden önce Yûsuf konusunda eser kaleme alan kişileri büyük, "ulu" olarak değerlendirir, dolayısıyla onları koyuna benzetirken kendini de kuzuya benzetmiştir:

Dilĕrem beni-de irgüre_anlara
Ḳuzıları gibi uyam anlara (5)

Süri ardınca sürilen ḳuzıyam
Ḳamusınıñ ayaġınıñ ṭozıyam (6)

Evladından ayrılan iki karakter olan Yaʿḳûb ve Beşir'in annesi evlatları için kuzu ifadesi kullanılmıştır:

Ḳuzılar bu deliligi_itmeñ baña
Yūsuf'uñ derdi yiter öñden ṣoña (1982)

Beş[i]r'iñ [de] anası dinle i yār
Oġlı ṣatıldı ḳılur āh-ıla zār (2464)

Dir İlahī yaḳdı Yaʿḳūb n'ideyin
Ḳuzıcaġım ṣatdı Yaʿḳūb n'ideyin (2465)

Kuzu kelimesi mecaz anlam dairesi için de kullanımının yanı sıra gerçek anlamda da kullanılmıştır. Yaʿḳûb'un, babası İshak'tan vaad edilen duayı elde etmek amacıyla babasını As olduğuna ikna etmek için post elde etmek için kestiği bir kuzudur:

Çü Yaʿḳūb bir ḳuzı[yı] itdi biryān
Derisin arḳasına geydi ey cān (58)

Kardeşlerin babalarını Yûsuf'un öldüğüne inandırmak için gömleğe sürdükleri kan boğazlanan bir kuzunun kanıdır:

Bir ḳuzı boġazlayuban ḳanına
Sürdiler gömlegine ḳaftānına (338)

3.5.3.2.2. Sığır

Eserde Mısır sultanı Reyyan'ın rüyası dolayısıyla söz konusu edilmiştir. Sığırların "Nil Denizi"nden çıkmaları onlara efsanevi bir hüviyet de katmıştır. Denizden çıkan bir grup sığırın memeleri süt ile dolu iken diğer grup zayıf olmakla beraber burunları yırtıcı hayvanlara benzemektedir. Toplam on dört tane olan bu sığırların yedisi semizliği dolayısıyla yedi yıl sürecek bolluğu ve bereketi, diğer

yedisi ise zayıflığı dolayısıyla yedi yıl sürecek kıtlığı ifade etmektedir. Zayıf sığırların semizlerini yemesi ise bolluk yıllarında depolanan ürünlerin kıtlık yıllarında tüketileceğini işaret etmektedir:

Ol semüz sıġırları heb yidiler
Derisin yiyüb ḳanını ṣordılar (1578)

3.5.3.2.3. Gazal

Gazal doğal yaşam ortamı yabani hayat olan, avlanmasının zor olduğu bir hayvandır. Zeliha Yûsuf'un vefatının ardından onu kaybetmenin verdiği ıstırapla Yûsuf'u "gazal"e benzetir:

Ḳandadur ol ġazāl-i Kenʿāni
Cennet āhūsına ṣorıñ anı (2723)

3.5.3.2.4. Köpek

Ekmekçinin sultanı zehirlemek için hazırlanan ekmeği, sultanın yemeden önce zehir olup olmadığını anlamak maksadıyla verdiği hayvandır:

Sulṭān etmegi bir ite virdürür
Aġı ṭutdı ol iti [tiz] öldürür (1443)

3.5.3.3. Sürüngenler

Yûsuf'un öldürülmekten vazgeçilerek kardeşler tarafından atıldığı kuyu yılan ve çıyan evidir:

Yılan çıyan evidür hem ıssız ol
Daḫı derindür ġāyet[de] ṣuṣuz ol (290)

Cebrail'in Yûsuf'a yalnızca güvenilmesi gereken varlığın Allah, yerlerin ve göklerin tasarrufunun Allah'ın elinde olduğunu göstermek amacıyla kanadıyla yere vurmasıyla yer yarılır ve yedi kat aşağısı görülür. Buradaki taşın içinden bir kurt çıkar. Bu kurt yeşil bir yaprağı yemektedir:

Ṭaş iki bāre olur bir ḳurt cıḳar

Bir yeşil yabraġı aġzında ṭutar (1484)

3.6. Bitkiler

3.6.1. Ağaçlar

Genellikle "ağaç" kelimesiyle –sadece bir yerde dıraht kullanılmıştır- beyitlerde yer alan bu kavram, yemişlerinin olup olmaması, rüzgarda sallanması ve dar ağacı olması tasavvurlarıyla eserde yer almıştır.

Yûsuf'un Mısır hazinelerinin başına geçişinden yedi yıl sonra kıtlık baş gösterir. Kıtlığın ortaya çıkmasının nişanelerinden biri ağaçlarda meyvelerin olmamasıdır:

Yaġmaya yaġmur gök ot hiç bitmeye
Yimiş aġaçları yimiş ṭutmaya (1619)

Yûsuf'un bir yerde bulunması ya da bulunmaması orada bulunan insanı, hayvanı veya bitkiyi etkilemektedir:

Çünki Yūsuf şehre girdi bil i cān
Irġanur aġaçlar ider bī-ḳarar (677)

Hem yimişler göynüb[en] āvāz ider
Yil eser yabraḳları ıġāz ider (678)

Mısır sultanını öldürmek için ekmeğe zehir koyan ancak yaptığının ortaya çıkması üzerine zindana atılan ekmekçi, zindanda bir müddet kaldıktan sonra idama mahkûm edilerek asılır:

Bir aġaca aṣaḳodılar anı
Geldi ḳuşlar yidiler beynisini (1467)

Ağaç kelimesi gerçek anlamının yanı sıra benzetme yoluyla da kullanılmıştır. Yûsuf'u babasından ayırıp yerde sürükleyen, ölümle tehdit eden kardeşlerin başta yanında yer alan Yahuda, yaptıklarına pişman olur ve diğer kardeşlerini de vazgeçirmeye çalışır ancak bu konuda onlar bir "ağaç" katıdırlar:

Bu yaña ḳardaşları ider hücūm

Yumşamadı hiç olar ṣankim aġaç (277)

Yûsuf zindanın penceresinde otururken Kenan ilinden geldiğini öğrendiği Şomurzan'a kendi kimliğini de aşikar etmeden babasının ne halde olduğunu sorarken "ağaç" istiaresini kullanır:

Bir aġaç vardır o yirde ey yigit
On iki budaġı vardur ki işit (1532)

Ol aġacıñ bir eyü ḫāṣ ṭalını
Kesdiler dirler bilür misin anı (1533)

Kĕsiĺĕli ol aġac aġlar-ımış
Ol kesilen dalını özlĕr-imiş (1534)

Ol kesĕliden yaşı hic diñmemiş
Yaralı olmış aġaçda oñmamış (1535)

Şomurzan işaret edilenin Yaʿkûb olduğunu anlar ve Yûsuf'a cevap verir:

On iki budaḳ anıñ oġlu-idi
Birini yütürdi körbe_oġlu-idi (1540)

Ol gidelden Yaʿkūb üni diñmedi
Yüregi yaralıdur hic oñmadı (1541)

Genel manasıyla ifade edilen ağacın yanında bir ağaç türü olan servi de mesnevide güzellik unsurlarından biri olarak ifade edilmektedir. Servi sevgilinin ince, uzun ve düzgün boyunu ifade etmek maksadıyla kullanılmıştır. Hem Yûsuf'un hem de Zeliha'nın boyu içinde kullanıldığı örnekler vardır:

Söyleseydi sözi şeker bal-idi
Boyı gökçek sanki servi dal-idi (724)

Ṭāye didi Ẕelḫā'ya ḳızıl gülüm
Boyı servi ṭalı ṣaçı sünbülüm (1097)

3.6.2. Çiçekler

Çiçekler eserde genellikle şekil, renk ve koku ilgileri dolayısıyla yer almıştır. Kahramanların saçları, yüzleriyle ilgili kurulan ilgilerde farklı çiçekleri farklı özellikleriyle yer aldıkları görülmektedir.

3.6.2.1. Gül

Eserde en fazla tekrar edilen çiçektir. Özellikle rengi dolayısıyla Yûsuf'un ve Zeliha'nın yüz güzelliği ifade edilirken kullanılır. Bu durum bazı beyitlerde ifade edilirken "gül yüz" ya da "gül yanak" kelime gruplarıyla beraber yer alır:

Uymadılar hirgiz anıñ sözine
Gözleri yaşı aḳar gül yüzine (305)

Ḳorkdı Yūsuf düşiben uṣṣı gider
Gül-yanaġın[ı] ṭoz [u] ṭobraḳ ider (562)

Hastalıklı bir halde bulunan, bir dertten dolayı ıstırap çeken birinin bu hal ve keyfiyetten kurtulması durumunda kişinin yüzünün canlılığı ve sıhhati gül kelimesiyle ifade edilmiştir:

Ol ṣarı beñzi dönmiş **güle**
Ol dutulmış dil[i] döndi bülbüle (773)

Yûsuf'un babasının aşırı sevgisi ve bu sevgi sonrasında kardeşlerin kıskançlık ve kin hisleriyle Yûsuf'a tuzak kurmaları, Yûsuf'un kuyuya atılması, burada çaresizlik içinde iken peygamberlik ve Mısır sultanlığı ile müjdelenmesi, kuyudan çıkarılarak Mısır'da sultana satılması, Zeliha ile yaşanan aşk macerası, bunun sonucunda zindana atılması, bir rüya vesilesiyle zindandan çıkıp Mısır'a hazinedar olması, Zeliha ile evlenmesi ve babası ile kardeşlerine kavuşması ile özetlenebilecek Yûsuf'un hayat hikâyesi çeşitli renkleri bir arada barındıran dikenlerin de eksik olmadığı bir gül bahçesine benzetilmiştir:

Dilĕrem-ki Yūsuf'uñ destānın

Naṣīb eyle diye[yi]m gülsitānın (3)

Bir başka beyitte ise Hz. İbrahim'in ateşe atılması olayına telmihte bulunularak ateşin kızıllığı dolayısıyla bu durum gül bahçesine benzetilmiştir:

Didi Mevlām ḳullarıñ ḳaydın yiyĕn
Dedeme odı gülistān eyleyen (266)

Gülün geçtiği pek çok beyitte bülbül ifadesi geçmektedir. Bu beyitlerde aşık olan bülbülün feryat etmesi anlatılır ve gülden vefa beklenir:

Bülbülüm güle diyü āh iderem
Her seherde āhı efġān olduġum

Gençliğini ve güzelliğini kaybeden Zeliha kendisine talip olan Yûsuf'a sitem eder. Onun bu sitemi, gülün tazeliğinin ve canlılığının uzun ömürlü olmaması nazara verilerek Zeliha'nın eski güzelliğinin elden gitmesiyle anlatılır:

Beni tāze gül-gibi_ iken almaduñ
Sen benim ḳadrimi ol vaḳt bilmedüñ (1855)

Gülün çeşitli yönleriyle işlenmesinin yanı sıra gülden elde edilen gül suyu da bazen bayılan kişinin uyandırılmasında bazen de ferahlamak amacıyla kullanılması ifade edilmiştir.

3.6.2.2. Diğer Çiçekler

Gül dışında "sünbül, lale, nergis, rihan" gibi çiçeklere renk, şekil veya kokuları dolayısıyla eserde yer verilmiştir. Sünbül özellikle rengi ve şekli dolayısıyla sevgilinin saçına benzetilir. Zeliha'nın dadısı, Zeliha'yı bu ilgi dolayısıyla "sacı sünbülüm" diyerek çağırmaktadır:

Ṭāye didi Ẕelḫā'ya ḳızıl gülüm
Boyı servi ṭalı ṣaçı sünbülüm (1097)

Zeliha, Yûsuf'u vefatı üzerine kendinden geçerek sünbüle benzeyen saçlarını çözer:

Vardı bir kūşeye dili gibi teng
Çözdi ser-bend-ü sünbül-ü şeb-reng (2655)

Yûsuf'un vefatı âşık olan Zeliha'yı etkilemesi dışında çiçekler üzerinde de tesir uyandırmıştır. Yûsuf'un varlığı veya yokluğu eserde söz konusu edilen varlıklar üzerinde farklı etkiler icra etmektedir:

Ey nice sünbüli ṭaġıtdı o bād
Ey nice bergi ḥāk itdi o bād (2670)

Ey nice gül yüzüni gerd itdi
Bülbüli bür-belā vü gerd itdi (2671)

Lālesinden ayırdı her bāġı
Eṣeri ḳalmadı meger dāġı (2672)

Nergisiñ bür-ḥumār olub ʿaynı
Ḳalmadı ne nişān u ne ʿaynı (2673)

3.6.3. Meyveler

Eserde adı geçen beş meyve vardır: hurma, nar, turunç, üzüm, elma. Bu meyvelerden nar ve elmanın cennetten getirilmesi söz konusu iken diğerlerinde böyle bir durum yoktur.

Nar kuyuda Yûsuf'un güzelliğini temaşa için iki yüz yıl hayat süren Hud peygambere Cebrail tarafından her gün getirilen meyvedir:

İki yüz yıl [idi] ṭurdı anda ol
Günde bir nār gelir idi yirdi ol

Cennet'ten Cebrail marifetiyle indirilen diğer meyve ise elmadır. Yûsuf "can-keş" bir özelliğe sahi bu elmanın kokusuna hayran olması ile birlikte canını teslim eder:

Emir olub Rūḥ-u Ḳudse Ḥażret'den
Bir ḥoş elma getürdi cennetden (2689)

Yūsuf'a ṣordı anı Rūḥ-u Emīn
Aldı çün ḳoḳdı [verdi] cānı hemīn (2690)

Būyı ol meyveniñ nice ḥoş-imiş
Ki ʿaceb dil[r]übā vü cān-keş imiş (2691)

Hurma kardeşleri tarafından yazıda oyun oynamak için götürülen Yûsuf'a yolda acıktığında yemesi için babası tarafından azık olarak konulmuştur, ancak kardeşlerinden Rubil tarafından yemesine imkan bırakılmadan dağıtılır:

Zenbīl-ile ḥurma virmiş-idi aña
Nice oldı diñlegil eydem saña (225)

Geldi Rūbīl dökdi anuñ bardağın
Ṣacdı südin hem ṭaġıtdı ḥurmasın (226)

Turunç Yûsuf'a aşık olması dolayısıyla Mısırlı ekabirin kadınlarının dillerine düşen Zeliha'nın Yûsuf'un güzelliğini ispatlamak, kendi masuniyetini de ortaya koymak için verdiği davette ikram ettiği meyvedir. Kadınlar bu meyveyi bıçakla keserken Yûsuf'un huzurlarına çıkmasıyla meyve yerine ellerini keserler de anlamazlar:

Hem birer turunç birer bıçaġ-ıla
Didiler bunı kesiñ [yiñ] ḥūn-ıla (1310)

Her birisi aldı kesmek istedi
Ẕelha yā Yūsuf diyüben söyledi (1311)

Ṭaşra çıḳ-di[yü] Yūsuf'a buyurur
Çıḳdı Yūsuf baḳdı ḥatunlar görür (1312)

Hücreden ay ṭoġdı ṣandılar hemān
Görüb anı cümle itdiler fiġān (1313)

Yūsuf'uñ derdine_olar uġradılar
Ellerin ṭurunç diyü ṭoġradılar (1314)

Eserde zikredilen son meyve üzümdür. Sarayın içki işlerinden sorumlusu kişisi sultana suikast işinde yer alması dolayısıyla zindana atılır. Ancak eylemin niyette kalması dolayısıyla idam edilmeden eski işine geri döndürülür. Zindanda iken

düşünde gördüğü üzüm tanelerini sıkması ve sultana ikram etmesi kurtuluşuna işaret olarak yorumlanmıştır:

Bir altun tas-ıla üç ṣalḳım üzüm
Aluram ben elüme diñle sözüm (1452)

Ṣıḳıp bu ṣalḳımı şerbet iderem
İletdüm sulṭān aldı içdi görürem (1442)

3.6.4. Diğer Bitkiler

Eserde buğday önemli bir motiftir. Yûsuf'un zindandan çıkmasını sağlayan rüyanın bir yarısını oluşturan buğday, rüyaya göre iki farklı keyfiyet arz etmektedir. İlk olarak ortaya çıkan yedi baş buğdayın, taneleri yeşil, büyük ve dolgundur. Bunlar yedi yıl sürecek bolluğu işaret etmektedir. Bunların kökünden yedi tane başları yeşil olmayan akbak buğdaylar türer. Bunlar da kıtlık yıllarını imlemektedir. Beraber büyüyen bu buğdaylardan tanesi olmayanlar tanesi dolgun olanlara yapışarak onların kurumalarına sebebiyet verir:

Uzadı çıḳdı bular başa berāber oldılar
Ḳuru paşlar yaş başa yabışıbanı ṣordılar (1583)

Ne dāṉesin ḳodılar ne başını heb ṣordılar
Ne yişerdi ne ṭoḳ oldı ḳurumışlar gördiler (1584)

Rüyanın kıtlık ve bolluk yıllarına işaret ettiğini öğrenen sultan gerekli tedbirler alınması için Yûsuf'u görev başına getirir. Yûsuf da ekinler ektirir:

Cümlesine ekin ekiñ didi ol
Hem ucuzlıḳ vaḳtini bildürdi ol

Cümle yiryüzine ekin ekdiler
Yir ḳomadılar ḳamu tüketdiler

Ekdiler ḳomadılar ṭaġı ṭaşı
Ekin oldı dereler ḳaya başı

İnsanların kıtlık zamanı hayatta kalmaları için gerekli tedbirleri alan Yûsuf, hayvanların da geleceğini düşünerek onlar için de gerekli yemleri depolama amacındadır:

Hem ʿalaf ot hem zaḫīre ne-ki-var
Cemʿ ola bes yoḳlanıla il [ü] şar (1600)

3.7.Sosyal Hayat

3.7.1. Meslekler

Eserin zaman mekan ve kişi noktasında geniş hacimli olması dolayısıyla farklı halk zümreleri eserde szö konusu edilmiş ve bunların sosyal hayat içerisinde meşgul oldukları uğraşlara yer verilmiştir.

3.7.1.1. Hazinedâr

Mısır ülkesinin maliyesinden sorumlu kişidir. Eserde Yûsuf'un pazarda Malik tarafından satılırken sultanın müşteri olmasıyla Yûsuf için istenen bedelin temin edilmesinde ortaya çıkmış, hazinede olan altın, gümüş ve değerli halıları getirmiştir. Diğer taraftan Yûsuf'un Mısır'da, sultanlığa giden yolda üstlendiği ilk resmî görevidir. Zindandan çıkan Yûsuf, sultanın gördüğü rüya dolayısıyla kıtlık yılları için gereken işleri sultana arz eder ve kendi bu işleri yerine getirmede gönüllü olduğunu beyan eder. Yûsuf'a güvenen sultan, Yûsuf'u hazinedar olarak atadığını işaret eden yüzüğünü ve tacını, çıkararak Yûsuf'a verir:

Ḫazneyi çün Yūsuf'a ışmarladı
İşid imdi sulṭ*ā*nı gör n'eyledi (1666)

Bes cıḳardı yüzügüni tācını
Yūsuf'a virüb daḳın didi anı (1667)

Yūsuf anı barmaġına ṭaḳınur
Ḫazned*ā*rdur ol aña nişān olur (1668)

Bir yıl bu görevde kalarak sultana hizmet eden Yûsuf, bir yılın sonunda sultan tarafından altın bir taht hediye edilerek Mısır sultanlığına terfi ettirilir:

Bir yıla daḳ ḥiẕmet üzre oldı ol
Yıl olıcak diñle imdi n'itdi ol (1672)

Dürlü dürlü aña libās geydürür
Hem ḳılıncını daḫı ḳuşandurur (1673)

Bir muraṣṣaʿ taḫtı zerrīn eyledi
Yā Yūsuf bu taḫta çıḳ otur didi (1674)

Yūsuf anda taḫta çıḳdı oturur
Geldi sulṭān Yūsuf'a ḳarşu ṭurur (1679)

Çünki Yūsuf Mıṣr iline ḥān olur
Hem otuz yaşında ol sulṭān olur (1680)

3.7.1.2. Çavuşlar (Askerler)

Sultan Mısır'da Yûsuf'un satıldığı pazara geldiğinde binlerce insanın onun başında toplandığını görür. Bu kalabalığı yaran ve sultanın Yûsuf'un yanına kadar sokulmasını sağlayan ve onun korunması görevini ifa eden kişilerdir:

Geldi çavışlar bu ḫalḳı_ayırdılar
Yūsuf'ıñ ḳatına yaḳın vardılar

İstenen bir şeyin zorla elde edilmesinde, değer verilen bir kimsenin karşılanmasında, hırsızlık gibi ortaya çıkan herhangi bir asayişsizlikte, yaşanılan belde dışında bir yere yapılacak seyahatte "er", "asker" veya "leşker" ifadesiyle karşılanan atlı birliklerin hazırlanması söz konusudur:

Yaʿḳūb'a ḳarşu bunlar bunlar yüridiler
Birbirine çünki yaḳın vardılar (2586)

Deve ile Yaʿḳūb ilerü varur
Gördi Yūsuf leşker öñünce gelür (2587)

Beş-yüz atlu ardlarından irdiler
Ḥışım idüben anlar[ı] dönderdiler (2198)

Mıṣr ḳavmi cümle ḳarşu cıkdılar
Ḥatunumuz geldi deyü baḳdılar (834)

Altı yüz biñ er[i] atlatdı ata
Ne-diyeyim vaṣfını anıñ nite (837)

3.7.1.3. Cellat

Yûsuf, huzuruna gelen kardeşlerine kendine yaptıklarını itiraf ettirdikten sonra onları korkutmak için hükmün infazı gerçekleştirecek görevli olan cellatlara, ellerini kesmesini ve bunları asmasını emreder. Emri alan cellat kardeşlerin ellerini ve ayaklarını bağlar:

Emr idüb cellādlar[ı] getürdiler
Bunları anıñ eline virdiler (2418)

Ellerin ayaḳların kes didiler
Cümlesini iletüb aṣ didiler (2419)

Ellerin ayaḳların baġladılar
Ḳorḳar bunlar āh idüb aġladılar (2420)

Ayrıca "cellat" kavram olarak zikredilmese ekmekçinin asılmasında görev aldığı düşünülebilir:

Üç gün oldı anda ḳullar geldiler
Çıḳarup etmekçiyi hem aldılar (1466)

Bir aġaca aṣaḳodılar anı
Geldi ḳuşlar yidiler beynisini (1467)

Yûsuf kendi suçu olmadığı halde kendine kötü davranan kardeşlerine yakıştırdığı sıfat cellattır:

Destūrıñ-ıla varayın anlara
Baña şol cellād gibi ḳıyanlara (503)

3.7.1.4. Münâdi

"Nida" kelimesinden türeyen bu kelime bir olayı, haberi şehri dolaşmak suretiyle duyuran kimselere verilen addır. Bu elçiler şifahen ahber taşıdıkları gibi mektup taşıdıkları da olabilir.

Yûsuf Mısır'a girince Malik tarafından bu kişiler görevlendirilerek şehre yeni gelen bu kişinin vasıfları sayılarak halkın haberdar olması sağlanır.

Şehre gönderdi münādīlerine
Müşterī gele diyüp Kenʿān ḳula (699)

Hem münādīler [nidā] eyler nidā
Kim alur şol ḳulı-kim cānlar fedā (703)

3.7.1.5. Elçi

Kişiler veya devlet arasında haber veya mesaj taşıyan, dilek veya isteklerin ulaştırılmasında görevli kimselerdir. Bu elçiler bazen mektup da taşıdıkları olabilir. Zeliha'yı oğullarına isteyen Mağrib ülkesinin etrafındaki beyler Şah Taymus'a elçilerini gönderir:

Çevre beglerden ilçiler geldiler
Her birisi oğlına dilediler (784)

Şah Taymus kızı Zeliha'nın Mısır sultanı ile evlilik isteğini iletmesi için bir elçi görevlendirir. Bu elçi aynı zamanda Şah Taymus tarafından yazılan bir de mektup bulundurmaktadır:

Ẕelḥa dir ey ki [atam] diñlegil
Diñleyüp ḳoyma [bu] sözüm añlagil

Mıṣr sulṭānına ilçi ṣalasın
Beni yazup ne-dir-[i]señ diyesin

Yaʿkûb kardeşi As ile olan hikayede Kenan iline dönerken evvelden kızgınlığı bulunan kardeşinin gönlünü alması için önden oğullarından birini elçi olarak gönderir:

Didi oġluna Yaʿḳūb ḳarşu varasın
Bir uzun boylu uzun kişi göresin (105)

Eger saña ṣorarsa ne kişisin
Diyĕsin sen-de Yaʿḳūb oġluyam ben (106)

Ayrıca Mısır sultanının İbni Yamin'i alıkoyarak Yaʿkûb'u derde salması dolayısıyla oğlunu serbest bırakması için Yaʿkûb'un emri ile Rubil tarafından bir mektup yazılır ve bir elçi gibi mektubu alan Rubil, "name"yi sultana arz eder:

Rūbīl'e emr eyledi mektūb yaza
Başladı Allāh'[uñ] adıyla söze (2353)

Yazdı Rūbīl [ne-ki] Yaʿḳūb söyledi
Aldı nāmeyi Yaʿḳūb mühr eyledi (2366)

Yûsuf'un zindanda iken Kenan'dan gelen Şomurzan'a bilekliğini hediye ederek Yaʿkûb'a selam göndermesi de elçilik olarak değerlendirilebilir.

3.7.1.6. Demirciler

Demirciler eserin iki noktasında karşımıza çıkmaktadır. İlk olarak Yûsuf pazarda satılırken Yûsuf'un değeri ağırlığınca mal mülk olarak belirlenince terazi kurma görevi hasıl olur. Bu görev demirciler tarafından yerine getirilir:

Sulṭān işidüp bunı demirciler
Çaġırıñ terāzī düze bunlar (931)

Ḳamu demircileri çaġırdılar
Bize bir terāzī düziñ didiler (932)

Bir ayası elli bin altın veya elli bin batman yük alan bu teraziyi kuranların üstat kabul ettikleri kişinin adı Osman'dır:

Bir ayāsı elli biñ baṭmān alur
Üstāzları adı Oṣmān olur (933)

Bir ayāsı elli biñ ḳızıl alur
ʿAḳlını dir başuña gör ne olur (934)

İkinci olarak isimleri, Yûsuf'un zindana atılmasında onun koluna, günümüzde kelepçe olarak ifade ettiğimiz mahkûmun kaçmasının önüne geçmek için tedbir amacıyla takılan, eserde "bilekcek" veya "kelebcek" olarak karşılık bulan nesnenin yapılmasında zikredilmiştir:

Ẕelīḫa_ol demirciye_emir eyledi
Yūsuf'a düz bir aġır zencir didi (1369)

Bir bilekcek daḫı düz hem bile
Uralum anı bu ḳuluñ ḳoluna (1370)

3.7.1.7. Bagvan (Bahçıvan)

Bagvan, bahçe işleri ile meşgul olan kişidir. Zeliha Yûsuf'a olan iştiyakının artması, buna karşılık Yûsuf'un kendisine yüz vermemesi üzerine derd-i aşktan kurtulmak ümidiyle Yûsuf'u yanından uzaklaştırır. Bahçede bahçıvana yardım etmesi için gönderilir. Yûsuf burada iki yıl kalacaktır:

Baġvāna gönderdi Yūsuf çün gider
Vara anda bakçeye ḫidmet ider (1073)

3.7.1.8. Tabib

Zeliha'nın Yûsuf'tan aşkına karşılık bulamaması sonucunda Zeliha'nın bağrı pişer ve hasta olup yataklara düşer. Sultan tabibin gelmesini emreder. Zeliha'yı muayene eden tabib, aşk damarlarının oynaştığı ve aşkının yüreği içinde kaynaştığını görerek Zeliha'nın derdinin aşk olduğunu ifade eder:

Geldi ṭabīb baḳdı ol-[dem] yüzüne
Gördi ṭamarların işit sözüne (1087)

Gördi ʿaşḳ ṭamarları[nı] oynaşır
Yüregi icinde ʿaşḳı ḳaynaşur (1088)

Ayrıca Zeliha'nın kocası olan sultan hastalandığında da tabiblerin ona ilaç yaptığı söz konusu edilmiştir:

Diñle n'oldı aña ṭabībler gelür
Bildügünce her biri ʿilāç ḳılur (1420)

Yûsuf zindanda iken hastalara ilaç yaptığı ifade edilmiş ve o, tabib olarak da düşünülmüştür:

Ḥaste olana Yūsuf ʿilāç ider
Dertli olana duʿā ider gider (1448)

3.7.1.9. Mimar

Aşk derdinden hastalanarak yataklara düşen Zeliha, kocasına yaptıracağı bir sarayın derdine iyi geleceğini, orada oturması ile de dertten kurtulacağını ifade eder. Bu sarayı yapacak kimseler "mimar"lar ve "benna"lardır:

Çünki sulṭān işidür bu sözleri
Heb ḳaġırtdı geldiler bennāları (1121)

Başladı miʿmār anı yabdı hemān
Aña Ḳaydūn diyü ad virdi o cān (1126)

Eserde "mimar" ve "benna" kelimelerinden ressamlar ve nakkaşlar da kastedilmiştir. Çünkü Zeliha yaptırdığı sarayın çeşitli duvarlara kendisi ile Yûsuf'un suretleri nakşedilir veya resmedilir. Bu işleri yapanlar için farklı bir ibare kullanılmaması mimar kelimesinin anlam itibariyle ressam ve nakkaş kelimelerini de kapsadığını düşündürmektedir:

Yūsuf-ıla Ẕelīḫā'nıñ ṣūreti
Yazdılar sarāyı_içi ṭoldı anı (1147)

Daḫı üstüne ve hem divārına
Böyle yazdılar ḳamu diregine (1148)

3.7.1.10. Rüya Tabirciliği

Her peygambere yaşadığı topluma, döneme göre bir mucize verilmiştir. Toplumda karşılığı olan bu mucize, peygamberin işini kolaylaştırarak insanların ona inanmasını sağlamaktadır. Musa peygamberin göderildiği toplumda ve dönemde sihir ve büyücülük ileri bir seviyede olması dolayısıyla kendisine bazı sihirleri yapabilmesi mucize olarak verilmiştir. Hz. Peygamber'in dünyaya geldiği toplumda şiir ve belagatın toplum nazarında önemli olması dolayısıyla etkileyici söz söylemesi, kişinin aklını aciz bırakacak bir kitap gönderilmesi mucize olarak bahşedilmiştir. Yûsuf peygamber zamanında ise eserden anlaşıldığına göre "muabbirlik" bir meslek olarak icra edilmektedir. Malik gördüğü düşü bir muabbire tabir ettirir. Muabbirin tabir karşılığında bir altın istemesi onun bunu bir meslek olarak yaptığını göstermektedir:

Ṣordı aña düşüniñ taʿbīrini
Dir muʿabbir vir bir iki altunı (441)

Reyyan düş görünce maiyetinde bulunan muabbirleri çağırarak düşünün ne anlama geldiğini sorar:

Bunlarıñ sözi daḫı_olmadın tamām
Bādişāh uyurdı düş gördi hemān (1573)

Cümle muʿabbirlerin cemʿ eyledi
Anlara gördügi düşi söyledi (1574)

Yûsuf'un başına gelen olayların girizgâhında bulunan rüya Yaʿkûb tabir eder. Yûsuf zindanda iken şerbetçinin, ekmekçinin ve sultanın düşünü taabir ederek onları başlarına gelecek hadiselerden habedar eder. Hikayenin sonunda kendi gördüğü rüyayı tabir eden Yûsuf, vefat zamanının yaklaştığını anlar. En eski rüya tabircisi Yaʿkûb olarak zikredilirken bu konunun piri Yûsuf sayılmıştır.

3.7.1.11. Kapıcılar

Yûsuf, Mısır'a sultan olunca şehre giren ve şehirden çıkanları kontrol altında tutmak amacıyla şehrin dışında kapılar inşa ettirir. Bu görevliler şehrin dışında

bekleyerek şehre kimlerin, nereden, neden geldiklerini kayıt altına alarak Yûsuf'a bildirmektedirler:

Yūsuf anda bir iş eylemiş idi
Ṭaşra[da] bir ḳabu bağlamış idi (1907)

Ḳapucılar ḳodı anda ṭuralar
Kim gelürse ne kişidür ṣoralar (1908)

Nedür işi neredendür bileler
Varuban Yūsuf'a ḫaber vireler (1909)

3.7.1.12. Bezirgânlık

Yûsuf'u kuyudan çıkararak Mısır sultanına satan Malik develere kumaş yükleyerek bunun ticaretini yapan bir kimsedir.

Çıḳarıban bazirgāna ṣatdılar
Aldı ḳatdı Yūsuf'ı ḳullarına (1387)

Ol bazirgān bağladı Yūsuf elin
Göc idüben gitdiler yollarına (1388)

Yūsuf'ı aldı bazirgān yürüdi
Götürür anı Mıṣır illĕrine (1389)

Zindanda olan Yûsuf'un selamını Kenan iline dönerek Yaʿkûb'a ulaştıran Şomurzan da Mısır'a ticaret amacıyla gelen bir "bezirgan"dır.

Yūsuf eydür neye geldiñ yā ʿArab
Kim bu şehre gelmeden nedür ṭaleb(1544)

Didi ben geldüm-ki ḳazanç coḳ edim
Varam evimize [çünki] ḫarc idem (1545)

3.7.1.13. Şerbetçi (Şarabdar)

Padişah sarayında görev yapan, üzümü sıkarak ondan şerbet (şarap) imal eden görevlidir. Tahta yeni çıkan Reyyan'ın öldürülerek onun yerine başkasının çıkarılması planında ürettiği şerbete zehir katarak onu öldürmeyi amaç edinen grup

içindedir. Sultana sunmak için imal ettiği şerbete zehir katacakken sultanın durumdan şüphelenerek şerbeti kendisine tattırabileceğini değerlendirerek zehri katmaz:

Şerbete şerbetçi aġu ḳatmadı
Sulṭān öñdün baña iç diye didi (1439)

Dırnaġı_içine aġuyı ṣaḳladı
Sulṭāna ṣunucaġaz ḳatam didi (1440)

Suikastın niyet aşamasında kalması dolayısıyla zindana atılır ve sonrasında da sultanın hizmetine geri verilir.

3.7.1.14.Ekmekçi

Padişahın sarayında görev yapan maiyetinden biridir. Şerbetçi gibi sultana suikast işinde yer alır. Ekmeğe zehri katması ve bunun ortaya çıkması ile zindana atılır ve zindanda bir müddet kaldıktan sonra da idam edilir.

3.7.2. Giyecek

Eserde giyim ve kuşamla ilgili olarak adı geçen eşyalar arasında kisve, kaftan, ton, aba, gömlek, etek, hilat, nikab, palas, libas, yen, dülbend, örme, çul, hülle, kuşak, kalabuk sayılabilir. Bu kıyafetler Cennet'ten indirildiğine inanılanlar, sosyo-ekonomik statüyü işaret edenler, mutad olan bazı durumlarda giyilenler, bir şeyi gizlemek amacıyla kullanılanlar veya bir mutlu haberin göstergesi olanlar şeklinde kullanım amaçları tasnif edilebilir.

3.7.2.1. Gömlek

Hikâyenin merkezindeki giyeceklerden biridir belki de birincisidir. Hikâyenin ana karakterleri olan Yaʿkûb'un, Yûsuf'un ve Zeliha'nın hayatlarında dönüm noktalarını işgal etmektedir. Eserde söz konusu edilen gömleğin tarihi bir geçmiş olduğu rivayet edilir. Buna göre bu gömlek, Hz. İbrahim Nemrut tarafından ateşe atıldığında onu ateşten korumak için Cennet ipeklerinden dokunmuş bu gömlek

Cebrail tarafından ona giydirilir. Hz. İbrahim'in vefatı edince oğlu İshak'a, o da veda edince Yaʿkûb'a kaldı. Yaʿkûb'da bu gömleği en çok sevdiği oğluna hediye etti. Sargılar içinde muhafaza eden Yûsuf, kardeşler tarafından kuyuya atılınca Cebrail tarafından bu sargıdan çıkarılarak Yûsuf'a giydirilir (Sühreverdî, 2010:126).

Gömleğin söz konusu edildiği yerlerde sıkıntılara müptela olma veya sıkıntıdan kurtularak ferahlama gömleğin hikayede konumlanması ile paralellik arz etmektedir. Yaʿkûb'a oğulları tarafından Yûsuf'un öldüğü iddia edilerek kanlı gömlek sunulur, evladının ölmediğini ve bir gün kavuşacağını ümid eden Yaʿkûb'a bu düşünceyi ilham eden kanlı gömlekte diş izlerinin olmamasıdır. Zeliha'nın birliktelik teklifine olur vermeyen Yûsuf'un Zeliha'dan kaçarken yine gömleği yırtılır. Gömleğin "kanlı" veya "yırtık" olması sıkıntılara işaret eder. Giyecekleri soyularak kuyuya atılan Yûsuf'a Cennet'ten Cebrail tarafından getirilen "hülle" ibaresiyle ifade edilen bir gömlek giydirilir ve bu gömlek aynı zamanda hikayenin sonlarına doğru Yaʿkûb'un ağlamaktan kör olan gözlerine eski ışığını kazandırır. Yûsuf'un haksız yere suçlanmasında onu iftiradan kurtaran, Yûsuf'un suçsuzluğunu ortaya çıkaran gömleğin yırtılma şeklidir. Gömleğin cennetten indirilmesi, suçsuzluğa delil ve gözlerin açılmasına sebep olması sıkıntılardan kurtulmayı imlemektedir.

3.7.2.2. Kaftan (Ton)

Eserde zenginlik göstergesi olarak ifade edilen bu giyecek, Yûsuf kuyuya atılırken üzerinden çıkarılan eşyalardan biridir. Yûsuf, Zeliha'nın evine satıldığında Zeliha ona türlü türlü kıyafetler diktirir. Senenin her gününde farklı bir kıyafet giyeceği şekilde üç yüz altmış tane kaftan dikilir. La'l ve yakut gibi değerli madenlerle süslenen bu kaftanların her birinin değeri yüz bin altındır:

İstimāʿ itgil Ẕelīḫā gör n'ider
Yūsuf içün üc yüz altmış ṭon [ider] (1021)

Degme ṭonıñ ḳıymeti yüz biñ ḳızıl
Şöyle ṭutmışlar bahāya ey ʿaḳıl (1025)

3.7.2.3. Aba

Eserde üç farklı yerde ismi geçen bu kıyafetin en temel özelliği fakirlik giyeceği olarak ifade edilmesidir. Kardeşler Mısır sultanına gitmeden önce içinde bulundukları fakirliği ifade ederken giyeceklerini nazara verirler:

Didiler yalın ayaḳ başı ḳaba
Biz faḳīrüz geydügümüz heb ʿabā (1900)

Zeliha Mısır sultanı olan kocası vefat ettikten sonra mal varlığının tamamını kaybeder ve artık eli bir pula bile ermemektedir. Bu durumda giydiği de bir abadır:

Bir ʿabā giyer-idi yüñden na-çār
Biline örme ḳuşanurdı i yār (1777)

Yûsuf Mısır'a gelip kaybolan kardeşi İbni Yamin'i diğer kardeşleri ile buluşturmak için kıyafetlerini değiştirir ve tanınmamak için aba giyer:

Dirdi Yūsuf cıḳardı ṭonlarını
ʿAb*ā* geydi ḳodı ḳaft*ā*nlarını (2014)

3.7.2.4. Hilʿat

Devlet adamlarının takdir ettiği veya yeni göreve getirdiği kimselere hediye ettiği süslü kıyafettir. Bir takdir veya bir teveccühün ifadesidir. Bununla beraber zor durumda bulunan bir kimsenin söz konusu güçlükten kurtulmasına, şans ve talihinin açılmasına işaret etmede de kullanılmıştır. İlk hilat Yûsuf'u kardeşleri elinden kurtaran Malik tarafından Yûsuf'a takdim edilir:

Vardı Mālik Yūsuf'a ḳarşu ṭurur
Aña dürlü dürlü ḫilʿat geydürür (605)

Zeliha yapılmasını emrettiği sarayın bitimi müteakip ortaya çıkan işten duyduğu memnuniyeti ifade etmede sarayı inşa eden ustalara hilat giydirir:

Çün tamām oldı sarāy[ı] gördiler
Üstādlara ḫilʿatler geydürdiler (1152)

Sultanı öldürmek kastıyla yola çıkan ancak gerçekleştiremeyen, zindana atılan şerbetçi zindandan tahliye olurken kendisine affedildiğinin bir nişanesi olarak hilat getirilir:

Yine ḳullar ḫilʿat-ile geldiler
Gidüb[en] şerbetçiyi hem aldılar (1468)

Aynı şekilde Yûsuf zindandan çıkarken de sultan tarafından hilat gönderilir:

Yūsuf'a bu sözi ḫaber virdiler
Dürli ḫilʿatler aña geydürdiler (1641)

Yûsuf kardeşlerinin kendisine, yaptıklarından pişmanlıklarını dile getirince onları bağışlar ve hilat hediye eder:

Yūsuf anlarıñ ṣuçın baġışladı
Her birine dürlü ḫilʿat eyledi (2439)

3.7.2.5. Palas

Eski ve değersiz olması yönüyle eserde yer verilen bu giyecek, özellikle mahkûmların giyecekleri olarak tebarüz etmiştir. Kardeşler Yûsuf'u kuyuya atarken Yûsuf'a bunu giydirirler:

Aña bir eski palās geydirdiler
Aġladıḳça ḳarşu anı vurdılar (302)

Zeliha'nın isteği üzerine zindana atılırken de Yûsuf'un giyeceği bu palastır:

Getürüp aña balās geydirdiler
Hem başına bir ḳalabuḳ urdılar (1380)

Bunlar yanında Yûsuf'un kız kardeşi olan Denya da fakirliği ifade etmesi bakımından bunu giyer ve Yûsuf'un kaybolmasının matemini tuttuğu için de bu giyeceğin rengi hüzün rengi olan siyahtır:

Sen gidĕlden giyer bir ḳara palās
Gülmedi hiç her gün anıñ işi yas (2146)

3.7.2.6. Hülle

Cennet giysisi olarak bilinen bu kıyafet, eserde iki yerde geçmektedir. Birincisi Yûsuf kuyuda iken, diğeri ise Yûsuf Nil Nehri'nde yıkandıktan sonra giymesi için Cebrail tarafından Yûsuf'a takdim edilir. İlk getirilen hülle Yaʿkûb'un gözlerinin açılmasını sağlayan gömlektir.

3.7.2.7. Yen, Nikab, Dülbend

Giyeceğin bir parçası olan yen veya başlı başına bir eşya olan nikab ve dülbend bir şeyleri saklamak veya birinden saklanmak amacıyla kullanılmışlardır. Malik Yûsuf'u Mısır'a getirdiğinde onun yüzünü nikab ile örter:

Hem Yūsuf'uñ yüzine çekdi niḳāb
Kimse görmeye anı itdi ḥicāb (673)

Yûsuf'un oğlu amcalarını sarayda ağırlarken dülbend takar:

Ṭurdı Yūsuf oġlı geydi ṭonları
Daḫı dülbendi ve hem ḳaftānları (1929)

Yûsuf'a kendisine saldırdığını iddia ederek iftira atan Zeliha, yalanı ortaya çıkınca utancından yüzünü yeni ile kapatır:

Ẕelīḫa anda key utandı işe
Yiñin örtdü yüzüne vü başına (1274)

3.7.3. Yiyecekler

Eserde "şeker, bal, tatlı veya şehd" gibi kelimelerin "söz" için bir niteleme aracı veya sevgilinin dudağı olarak ele alındığı görülmüştür. Genellikle "şeker bal" "tatlı şeker" gibi ikileme şeklinde kullanımları söz konusu edilen bu yapı, özellikle Yûsuf'un vasıfları sayılırken kullanılmıştır:

Bir ġulāmdur sözi şeker-[i]le bal
Bir civāndur boyı şankim servi dal (705)

Yā Yūsuf dir ḳalḳ göreyin yüzüñi

İşideyin ṭatlu şeker sözüñi (2591)

Yûsuf'un vefatının ardından Zeliha Yûsuf'u anarken sevgilinin özelliklerinden biri olan dudağın bala teşbihi söz konusudur

Ḳanı ol şehd-i tāze şirin-leb
Şimdi kevs̱erdür aña hem-meşreb (2722)

Zeliha'nın sözünün tatlı olması onun vasıflarından biridir:

Söyleseydi sözi şeker bal-idi
Boyı gökçek sanki servi dal-idi (724)

Tatlılığı ifade eden bu ve benzeri nitelemeler kişiler için kullanıldığı gibi Yûsuf kıssasının bir özelliği olarak da aktarılmıştır:

Geldik imdi bir hikāyet diyelim
Dürlü niʿmet şehd şeker yiyelim (867)

Söyleyĕlim sözi baldan ṭatluraḳ
Ṭatlusı baldan daḫı ḳutluraḳ (868)

Eserde ifade edilen diğer bir yiyecek tuzdur. Yemeklere katılarak tat vermesi özelliğinden ziyade vefa hissi bağlamında kullanılmıştır:

Çün ṭuz etmek yemişem anlar-ıla
Bī-vefā olan şu yāranlar-ıla (500)

Bizim aṣlımuz ḥıyānet itmedi
Yidügü ṭuz etmegi unutmadı (1183)

Ayrıca "melih" kelimesiyle de ifade edilen tuz, Yûsuf için bir güzellik unsuru olarak eserde ele alınmıştır.

Mıṣ[ı]r'ıñ şekerinüñ [çün] duzı yoḳ
İll*ā* bunıñ şekeriniñ duzı coḳ (904)

Şeker duz ḳatınca duzsız olur
İlla bu şekeriñ ṭuz ıla öz olur (905)

Karın doyurmak anlamında eserde "azık, ekmek, biryan, aş, hun, taam, nimet" gibi ifadelere yer verilmiştir. As babası İshak'a, yemesi için dağda avladığı hayvanları "biryan" yaparak ikram eder. Yaʿkûb kardeşleri ile gönderdiği Yûsuf'un koynuna yemesi için "etmekle azık" koyar. Yûsuf Mısır'da kıtlığın hüküm sürdüğü yıllarda "aş" pişirterek fakirleri doyurur:

Didi ey baba işde av getürdüm
Ki biryān idüben saña yitürdüm (69)

Yūsuf'a Yaʿḳūb etmek virmiş-idi
Azıġ-ıla anı göndermiş-idi (223)

Günde ṭolu ṭolu aşlar bişürür
Cümle faḳīrleri aña üşürür (1731)

Ekmeğin azık olarak yola çıkan kimsenin yanına koyulan bir yiyecek olması yanında zehir katılarak yiyenin öldürülmesinde de kullanılmıştır:

Ḳatdı etmekçi aġuyı etmege
Ṭurdı sulṭāna aluban gitmege (1438)

3.7.4. İçecekler

Eserde "su, süt, şerbet" içecek olarak ifade edilmiştir. Su; sıcaklığın artması, toz toprağa bulanan birinin veya bir eşyanın temizlenmesi durumlarında ihtiyaç duyulan, nehirden veya kuyudan temin edilmesi mümkün olan bir varlıktır. Ayrıca birinin hatırını gözetmede de kullanılmıştır:

Atañız yüzi ṣuyına şükr idiñ
Durmañ imdi yanımdan varıñ gidiñ (2268)

Doğada bulunan ve canlılara hayat bağışlaması yanında çeşitli durumlarda hüznü ve matemi ifade eder, çokça bulunması felaketlere sebebiyet verebilir:

Yaʿḳūb aġlar göziniñ yaşı aḳar
İñiler feryādı göklere cıḳar (2310)

Yaġdı yaġmu[r] [yil]ler eser ṭolu_olur

Ḳara yir ḳalmaz ḳamu heb sil olur (589)

Dünya hayatında karşılaşılan "su"yun yanında efsanevi ve uhrevi sular da eserde yer almaktadır. Hızır'ın bularak ölümsüzlüğü erdiğine inanılan "āb-ı ḥayvān"a ve Hz. İbrahim'in eşi Hz. Hacer'in'in oğlu İsmail'e su ararken Hakk'ın yardımıyla ortaya çıkan "Zemzem suyu" ve kıyamette İslam peygamberinin ümmetini karşılayacağı Cennet'te bulunan "Kevser suyu" yer verilen diğer içeceklerdir.

Ḥıżrı öldürmeyüben viren ḥayāt
Aña sebeb āb-ı ḥayvān eyleyen (268)

Daḫı İsḥāḳ daḫı Yaʿḳūb ḥürmeti
Āb-u Zemzem [daḫı] Kevṯer ḥürmeti (168)

Süt; yola çıkana yolda tüketmesi için verilen, pirinç gibi bir tahıl ile beraber yemeği yapılan, ineklerin memelerinde dolu dolu olması ile bolluğun ve bereketin işaret edildiği bir içecek olarak ele alınmıştır. Ayrıca bebeklerin yaşını ifade etmede de kullanılmıştır:

Ḥatun eydür vaʿdeyi diñle cānum
Süd emer oġlancuġum var-ıdı benim (2508)

Şerbet, üzümün sıkılması ile elde edilen, özellikle padişah veya sultan saraylarında altın ibriklerde sultanın özel misafirlerinin ağırlanmasında sunulan bir içecek olarak işlenmiştir. Ayrıca zehir katılması düşünülerek suikast aracı olarak da değerlendirilmiştir:

Şerbete etmege aġu ḳatdılar
Sulṭānıñ öñünde elde ṭutdılar (1435)

3.7.5. Süs Eşyaları

3.7.5.1. Kıymetli Taşlar ve Madenler

3.7.5.1.1. Cevahir, Cevher, Gevher, Güher

Başlıkta geçen adlandırmalar kıymetli taşların tümüne verilen genel bir addır. Bu ifadeler bazı durumlarda sandıklarda veya devlet hazinelerinde saklanan

değerler olarak ifade edilirken bazı durumlarda ise kıymetli oluşları ve herkes tarafından itibar edilmesinden dolayı benzetme unsurları içerisinde kullanılmıştır. Mısır sultanı Zeliha ile evliliği öncesinde elçileriyle Mağrib'e gönderilen, Zeliha'nın Mısır'da karşılanmasında "saçı edilen", Yûsuf'un Mısır pazarında satın alınma bedeli olarak verilen, Zeliha'nın Yûsuf'a giydirmek için hazırlattığı kıyafetleri süslemede kullanılan "cevahir"dir. Diğer taraftan söylenen sözün değerli ve kıymetli olduğunu ifade etmede bu taşların anlam dünyalarından yararlanılmıştır:

Tevażuʿ taḥsīn terennüm eyleyem
Dürri cevherden kelāmım söyleyem (869)

3.7.5.1.2. Yakut, La'l, Akik, Zümrüd, Zebercced

Başlıkta ifade edilen ilk üç taş kırmızı renkleri, son ikisi ise yeşil renkli olmaları dolayısıyla eserde söz konusu edilmiştir. Yakut ile la'l, Yûsuf'un Mısır sultanına satılışından sonra kendisi için hazırlanan kıyafetlerin değerine değer katan bir unsurdur:

Degme ṭona laʿli yāḳūt incüler
Kim muraṣṣaʿ idüp düzdiler (1023)

Yakut, Zeliha'nın inşa ettirdiği saraydaki atları gözlerinin renklerini ifade ederken onlara olağanüstülük katmak amacıyla kullanılmıştır:

Bil o atlar daḫı altundan-idi
Gözleri yāḳūt aḥmerden idi (1134)

Yine aynı sarayda her kapıda bulunan tavus kuşlarının özellikleri belirtilirken de ifade edilmiştir:

Her ḳabuda bir zümrüd ṭāvus ola
Başı laʿli burnı hem yāḳūt ola (1138)

Zeliha'nın, Yûsuf'un ardından ağlamaları aşığın sevgilinin ardından ağlamasıdır. Dolayısıyla da bu ağlamalar, divan şiirinde sürekli terennüm edilen kanlı gözyaşlarının rengi akik kırmızılığıdadır:

Güheri çişmini ʿaḳiḳ itdi
Çün ciger ḳanına ṭarīḳ itdi (2714)

Zeliha'nın sarayının ağaçlarının yeşili sıradan bir yeşil değildir:

Yeşili yeşil zebercedden gibi
Her biri bir dürli irekden gibi (1131)

3.7.5.1.3. İnci, Dürr, Lü'lü'

"Dürri cevāhir", "dürri cevher", "dürri yāḳut" gibi değerli bir taş ile beraber zikredilen; dürr, lü'lü ve inci olmak üzere üç farklı ibare ile karşılanan bu değerli taş, Yûsuf'un dişlerinin vasfedilmesinde, Yûsuf'un pazarda satılmasında ödenecek olan ücrette, Zeliha'nın yaptırdığı saraya yerleştirilen tavus ve atların tırnaklarının özelliklerinin ifadesinde kullanılmıştır:

Dırnaġı mercān içi ʿanber ola
Miski ʿanber ḳoḳusı sarāy ṭola (1139)

Yĕlisini miski ʿanber eyledi
Ṭırnaġını dürr-i cevher eyledi (1135)

Ayrıca Yûsuf'un rüya tabir ilmini elde etmesinde ağzına konan madde de incidir:

Aġzına bir ṣarı lü'lü' ḳoydı ol
Ḥaḳ Teʿālā ḥikmetini duydı ol (1413)

3.7.5.1.4. Altın (Zer) - Gümüş

Eserde kıymetli madenlerden içinde en fazla zikredilen bu ikisidir. "Altun gümüş" ikilemesi şeklinde kullanılan bu madenler; renkleri, kıymetli olmaları, alışverişlerde alınan hizmet veya meta karşılığında, evlilik merasimlerinde saçılan malzeme, evlenilecek kıza gönderilen hediye, devletin hazinesinde sakladığı değer, taç veya taht gibi padişahlık alametlerinin özellikle süslemelerinde, inşa edilen sarayların debdebe ve ihtişamının artırılmasında, günlük hayatta kullanılan malzemelerin yapımında kullanılması gibi çeşitli şekillerde ele alınmıştır.

Malik rüyasının tabirini öğrenmek için, Mısır halkı Malik'in evinde Yûsuf'un yüzünü görebilmek için birer altın vermek durumundadır:

Ṣordı aña düşüniñ taʿbīrini
Dir muʿabbir vir bir iki altunı (441)

Didi Mālik kim anı görmek diler
Birer altun virüb anı göreler (684)

Yûsuf pazarda satılırken ona talip olanlar ilk olarak altın ve gümüşe başvururlar ancak kıymetinin karşılanamaması durumunda farklı değerli ürünler devreye girmektedir:

Ḫaznede altun gümüş hiç ḳalmadı
Yūsuf'a hirgiz berāber olmadı (936)

Yûsuf için hazırlanan ve sultanlık alametlerinden sayılabilecek tac ve taht altındadır:

Çünki Yūsuf cevāhir ṭonlar giyer
Başına altun muraṣṣaʿ tāc vurur (1031)

Bir muraṣṣaʿ taḫtı zerrīn eyledi
Yā Yūsuf bu taḫta çıḳ otur didi (1674)

Günlük hayatta sultan veya onun ailesinin kullandığı bazı eşyalar, inşa edilen mekânların kapı veya pencereleri altındadır:

Kimisi elinde ḫūnlar götürür
Altun ibrik kimi şerbet yitürür (1142)

Bir altun tas-ıla üc ṣalḳım üzüm
Aluram ben elüme diñle sözüm (1451)

Gümiş altun tebsi icinde seniñ
Başıñı yuyup ṣaçıñı ṭarayan (1812)

Bunca eyliklerimi cün göresiz
Yine altun kīle uġrulayasız (2209)

Hem gümüşden bencereleri anıñ
Daḫı altundan ḳabuları anuñ (1137)

3.7.5.2. Kokular

3.7.5.2.1. Misk – Anber - Ud

Eserde genellikle "miski anber" tamlamasıyla ifade edilmiş, hem canlı hem de cansız varlıkların güzel kokmaları amacıyla kullanılmıştır.

Yĕlisini miski ʿanber eyledi
Ṭırnaġını dürr-i cevher eyledi (1135)

Dırnaġı mercān içi ʿanber ola
Miski ʿanber ḳoḳusı sarāy ṭola (1139)

Yûsuf'un kokusu etkileyici ve insanı hayran bırakan bir özelliğe sahiptir:

Daḫı zülfiñ bendine ṭolaşmışam
Miski ḳoḳuñ ḫayretine düşmişem (1173)

"Miski anber" tamlaması yanında bir yerde de "udı anber" ibaresi kullanılmıştır:

ʿŪdı ʿanber kimi elinde ṭutar
Kimi gül ṣuyı ṣaçar kimi ḳoḳar (1143)

Koku noktasında söz konusu edilen diğer bir unsur gül suyudur. Zeliha'nın yaptırdığı ve kaydun adını verdiği sarayda bir kısım cariye şerbet ikram ederken bir kısmı da sarayın kokması için gül suyu saçmaktadırlar:

ʿŪdı ʿanber kimi elinde ṭutar
Kimi gül ṣuyı ṣaçar kimi ḳoḳar (1143)

Gül suyu güzel kokması yanında bayılan kimselerin ellerine sürülerek onların kendilerine gelmesine yarayan bir unsur olarak da karşımıza çıkmaktadır:

İbni Yāmin gördi Yūsuf ḳarşuda
Āh ḳıldı düşdi yire ey dede

Çünki Yūsuf vardı anıñ üstüne
Gül ṣuyu ṣaçdı yabışdı destine

3.7.5.3. Sürme

Sürme hem güzellik katan bir unsur hem de kötü gözden koruduğuna inanılan bir nesne olarak ifade edilmiştir:

Zīr*ā* yavuz göz ḳılmaya buña naẓar
Daḫı gözlerine çekdi sürmeler (204)

3.7.6. Çeşitli Gelenekler – Uygulamalar – İnanışlar

3.7.6.1. Mektup Yazmak

"Name, biti" gibi farklı kelimelerle ifade edilen mektup, eserde uzun mesafeler arasında iletişimi sağlama, içinde bulunulan bir durumun açıklığa kavuşturma, bir istekte bulunma veya gerçekleşen bir alışverişte tarafların vazgeçmelerinin önüne geçmek amacıyla kullanılmıştır. İlk mektup kardeşlerin Yûsuf'u Malik'e sattıklarını beyan eden, İmrani diliyle kaleme alınan "name"dir:

Mālik eydür baña nāme yazasın
Bu ḳuluñ ḥālini bile yazasın (492)

Mısır sultanına satılan Yûsuf, bu metni Malik'ten alınarak saklanmış ve Mısır'a sultan olduğunda kardeşlerinin önlerine koyarak onlara okutmuştur:

Yūsuf'ı ṣatdıḳları vaḳit yazdılar
Mālik'e Yūsuf'la bile virdiler (2379)

Yūsuf Mālik'den anı almış-idi
Bunlarıñ gelecegin bilmiş-idi (2380)

Ḳardaşları eline virdiler anı
Ṣandık içre bulmışam didi anı (2381)

İkinci mektup, Şah Taymus tarafından Zeliha'nın isteği üzerine Mısır sultanına kızının evsafını anlattığı, ona layık bir eş olduğunu belirttiği "biti"dir:

İtdi bir görgülü ḳızım var benim

Bī-naẓirdür ḥūblık içinde cānım (803)

Bu zamānda ancılayın yoḳ-durur
Ḫulḳı ḥüsni heb saña lāyıḳ-durur (804)

Üçüncü mektup bir makama bilgi ulaştırmak ve durumdan haberdar etmek amacıyla kaleme alınmıştır. Yûsuf şehrin girişlerine kontrolü sağlama adına kapılar yaptırarak buralara görevliler yerleştirir. Bu görevliler şehrin dışından gelenlerin bilgilerini kaydederek Yûsuf'a mektup kanalıyla ulaştırırlar:

Didi ey sulṭānım imdi ṭabuya
Bir bölük ṭā'ife geldi ḳapuya (1915)

Ṣordım anlarıñ yiri Kenʿān imiş
Babaları Yaʿḳūb-u aḥzān-ımış (1916)

Yüzleri gökçek dilleri fasiḥdür
Boyı uzun kendüler ṣāliḥ-dur[ur] (1917)

Dördüncü mektup Yaʿkûb'un Yûsuf'la yıllar sonra ilk kez iletişim kurmasını sağlamıştır. Bu mektup, altın kileyi çalmakla suçlanarak Suhuf'un hükmü gereği çalınan malın sahibine bir yıllık köleliğe mahkûm olan İbni Yamin'in salıverilmesi için Yaʿkûb tarafından Yûsuf'a yazılan ve eserde söz konusu edilen mektuplar içinde en uzun olan "mektup"tur. Rubil tarafından kaleme alınan mektuba, Allah'ın adıyla başlanır ve mektubun nihayete ermesiyle de Yaʿkûb tarafından mühürlenir:

Hem daḫı sulṭāna eyledi selām
ʿÖmrüñ uzun devletiñ olsun tamām (2354)

Ben bi-çāre derd-ile yanmış-idim
Dünyānıñ ḳahrından uṣanmış-idim (2355)

Ḳırḳ yıl oldı aġlar-ıdı gözlerim
Gice gündüz Yūsuf oldı sözlerim (2356)

Sen benim bu derdimi bilür-[i]diñ
Yine cānım derdimi yiñilĕridiñ (2357)

Revā mıdur beni böyle_aġladasın
Uġru diyü_oġluma bühtān idesin (2358)

Bizim aṣlımuz uġrulıḳ ḳılmadı
Nebī aṣlından uġrulıḳ gelmedi (2359)

Luṭf idüben oġlumı gönderesin
Benim ḫayır duʿālarım alasın (2360)

Nice iḥsān eylediñ oġlanlara
Gine ḳardaşlarını vir anlara (2361)

Bunları ḳo baña ḥürmet eylegil
Benim bu żaʿifligim esirgegil (2362)

Seni medḥ eylediler umar-idim
Yūsuf'umı buluvire dir idim (2363)

Oġlumıñ birin daḫı yütüresin
Sen benim bu derdimi arturasın (2364)

Böyle_idicek beni oda yaḳasın
Dünyāñı aḫretiñi heb yıḳasın (2365)

Yazdı Rūbīl [ne-ki] Yaʿḳūb söyledi
Aldı nāmeyi Yaʿḳūb mühr eyledi (2366)

Sonuncu mektup ise, Yûsuf kimliğini aşikâr edip kardeşleri ile kucaklaşınca babasına gözlerinin açılması için gömleğiyle beraber gönderdiği "biti"dir:

Biti yazdı gömlegi ile bile
Virdi Beşīr'e anı girdi yola (2476)

Bitide yazmış babasına selām
Yūsuf oġluñ Mıṣr'da sulṭāndır tamām (2542)

Kim seniñ duʿāñ-ıla irdim aña
İllā müştāḳam didi baba saña (2543)

Murādım ḥūb yüziñi görmek didi
El ḳavşurub ḳarşuña durmaḳ didi (2544)

İn-şāʿallāh naṣīb ide varavüz
İkimüz birbirimüzi görevüz (2545)

3.7.6.2. Saçı Saçma

Saçı saçma, Türklerin Gök Tanrı inancını benimsedikleri devirlerden beri süregelen, farklı zaman ve zeminlerde farklı uygulamaları bünyesine katarak gelişen, çeşitlenen, topluluğun kendisinin ürettiği veya onlar için kıymetli ürünlerin özellikle düğünlerde veya geniş katılımın olduğu merasimlerde gelinin, damadın veya değer verilen bir büyüğün karşılanmasında karşılanan büyüğün üzerine bolluk, bereket, zenginlik ve cömertliğin simgesi olan nesnelerin saçılmasıdır (Kurtoğlu, 2009).

Mısır sultanı Zeliha'yı karşılarken "dürr ve cevahir" saçar:

Ḳarşu varup Ẕelīḫā'yı gör n'ider
Dürr cevāhir üstüne ṣaçu ider (838)

Zeliha verdiği talimat ekseninde sarayı yapan ustaları taltif etmek ve onurlandırmak için altın saçar:

Geldik imdi yine Ẕelḫā ḥāline
Anı görüp ṣaçular ṣaçdı yine (1153)

Heb ṣaçulan cümle[si] altun-[i]di
Yine üst*ā*zlar döşürdiler añı (1154)

Yûsuf yıllar sonra kavuştuğu babasını şehrin girişinde karşılar ve sevinmenin bir göstergesi olarak saçı saçar:

Yaʿḳūb üzre çoḳ [ṣaçular] ṣaçdılar
Zīrā geldügine heb sevindiler (2596)

3.7.6.3. El Ayak Göz Kaş Yazmak

Yûsuf'u elde etmek amacıyla Zeliha'nın tezyin ettiği ve Cennet'e benzetmeye çalıştığı sarayında cennet hurilerini hatırlatması amaçlanan cariyeler, günümüzde yapılan makyajı andıran, güzelliği katmerleştirmek için "el, ayak, göz ve kaş" yazmaktadırlar:

Daḫı ḥ*ū*rlar cāriyeler düzdiler
El ayaḳ göz ve ḳaş yazdılar (1141)

3.7.6.4. Kelepçe

Günümüzde mahkûmun veya şüphelinin kolluk kuvvetlerine karşı mukavemet edebileceği, kaçabileceği, elleri serbest iken kendine veya etrafındakilere zarar verebileceği durumlarda kullanılan kelepçe döneminde de mahkumun zindana atılmasında kullanılmaktadır. "Kelepçek" veya "bilekçek" olarak ifade edilen kelepçe eserde Yûsuf'un zindana atılmasında Zeliha'nın demirci ustalarına emretmesiyle Yûsuf'un koluna takılır:

Ẕelīḫa_ol demirciye_emir eyledi
Yūsuf'a düz bir aġır zencir didi (1369)

Bir bilekcek daḫı düz hem bile
Uralum anı bu ḳuluñ ḳoluna (1370)

Çün demirci aña zencīrler düzer
Hem kelebcĕk daḫı kilidler düzer (1377)

3.7.6.5. Selam Vermek

Selam vermek, karşı tarafa herhangi bir zararı dokunmayacağına, canının, malının, namusunun emniyette olduğunu beyan etmek demektir. Eserde konuşan hayvanlar da dahil edilmek üzere bir araya gelen kişiler söze başlamadan selam verirler. Kardeşler babalarına Yûsuf'u ovada oynamaya götürmek için izin isterken, Hud peygamber kuyuda Yûsuf'la buluştuğunda, Yaʿkûb'un duası ile dile gelen kurdun konuşmasında, Zeliha'nın Yûsuf'u satına almak amacıyla gönderdiği adamların pazarlığında, zindandaki Yûsuf'u tanıyarak onunla hasbihal eden Şomurzan'ın devesinin konuşmasında vd. ilk edilen kelam "selam"dır:

Yüzi nūrlı bir aḳ ṣaḳallı ol hümām
Geldi Yūsuf ḳatına virdi selām (323)

Destūr virdi Ḫüdā geldi ḳurd söyledi
Selāmu ʿaleyke yā Yaʿḳūb didi (398)

Devesi baḳdı anıñ Yūsuf'ı görür
Ol-devecik Yūsuf'a selām virür (1514)

3.7.6.6. Nazardan Korunmak

Toplumda kıskanarak, kin veya nefret duyarak birine bakılmasıyla bakışa muhatap olan kişinin başına kötü şeyler geleceğine inanılır ve bu "nazar değmesi" olarak kabul edilir. Bu gibi durumlardan korunmak için Kuran'dan çeşitli ayetler veya dualar okunması, nazar boncuğu takılması genel uygulamalardandır. Eserde Yaʿkûb'un böylesi bir durumdan gözünden sakındığı oğlunu korumak için önlem aldığı ifade edilmektedir:

Daḫı ṭaʿām virdi ḳoydı ḳoynına
Ṣuḥuf-ı İbrāhīm ṭaḳdı boynuna (203)

Zīrā yavuz göz ḳılmaya buña naẓar
Daḫı gözlerine cekdi sürmeler (204)

3.7.6.7. Sultanın Yüzünü Kapatması

Eserde o zamanlarda sultanların yüzlerini örttükleri, maiyetleri yanında yemek yemedikleri gibi bilgiler söz konusudur. Bu iki durumla ilgili Yûsuf'tan önce sultan olmuş ne Zeliha'nın kocası ile ne de Reyyan ile ilgili herhangi bir uygulamadan haber verilmemektedir. Bu uygulamayı Yûsuf'un sultan oluşu ile öğrenmekteyiz. Müellifin Yûsuf sultan olduktan sonra böylesi bilgiler paylaşmasının sebebi Yûsuf'un kardeşleri tarafından görülerek tanınmasının önüne geçmek istemesi olabilir:

Bādişāhlar yüzin örter-idi ol zamān
Gördiler Yūsuf'ı ṭurdılar hemān (2183)

Didiler ḳamusı anda sen n'ola
Bile yise cümlemüze faḫr ola (2084)

Didi Yūsuf ḫalḳ içinde yimez[em]
Ṭur gidelüm ben seni aç ḳomazam (2085)

3.7.6.8. Gelinin Çeyizi

Zeliha Mısır sultanı ile evlendiğinde Mısır sultanı Zeliha'ya hediyeler gönderir. Zeliha'da Mağrib ilinden ayrılarak Mısır'a doğru yola çıkan Zeliha beraberinde çeyizini de getirmektedir. Çeyizi gören Mısır sultanı hayretinden parmağını ısırır:

Biñ ḳaṭır yüki cihzi yükletdiler
Alub[an] Ẕelḫā'yı Mıṣr'a gitdiler (832)

Ẕelīḫā'nıñ cihizin sulṭān görür
Barmaġın ışırubān ḫayrān olur (840)

3.7.6.9. Ölünün Ardından Yas

Vefat eden kişiye duyulan saygının ifadesi olarak yas tutulur. Eserde vefatı söz konusu edilen karakterlerden Mısır sultanı ile Yûsuf'un ölümünün ardından üç gün yas tutulur. Sultanın yasının halk tarafından tutulduğu açıkça ifade edilirken Yûsuf'un yası Zeliha tarafından tutulmaktadır:

Çün ecel geldi taʿbīr oldı bil
Mıṣr ḫalḳı cümle zārī ḳıldı bil (1422)

Cümle maḥlūḳ itdiler āh [u] fiġān
Şehr içi yas oldı heb bir u civān (1423)

Cemʿ oluban bādişāhı yudılar
Kefen ṣarup ḳabre iletüp ḳodılar (1424)

Üç güne dek cümle yas eylediler
Cemʿ oluban ṣoñra gör n'eylĕdiler (1425)

Didiler gitdi raḥmete Yūsuf
Göcdi ṣaḥra-yı cennete Yūsuf (2697)

Çün Ẕelīḫa bu derdi eyledi gūş
Üç gün üç gece oldı ol bī-hūş (2700)

Ayrıca matemi ifade etmesi için "siyah" rengin kıyafetlerde kullanılması bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Denya kardeşi Yûsuf'u, Zeliha ise sevgilisini kaybetmenin hüznünü, matemini "siyah" renkli kıyafetlerle ifade eder:

Başına bir ḳara çul ṣarar-idi
Her gün çıḳar yolda otururdı (1778)

Sen gidĕlden giyer bir ḳara palās
Gülmedi hiç her gün anıñ işi yas (2146)

3.7.6.10. Nikâh Yapmak

Evliliğin gerçekleştiğinin resmî olarak ilanı anlamına gelen nikah eserde iki yerde geçmektedir. Biri Yaʿḳûb'un dayısının kızlarıyla, diğeri ise Yûsuf'un Zeliha ile evlenmesinde ifade edilmiştir:

Dilediler dayısınıñ ḳızını
Nikāḥ itdi [aña] büyük ḳızını (90)

Çün nikāḥ itdiler ol anı_almaġa
Diñle imdi Yūsuf'[ı] nice ḳıla (1859)

3.7.7. Müzik Aletleri

Eserde eğlence anlarında, karşılama merasimlerinde, düğünde ortaya çıkan bazı müzik aletleri vardır. Telli çalgılardan çeng, saz, kanun; vurmalı çalgılardan tabl, nakare; üflemeli çalgılardan ise zurna yukarıda ifade edilen törenlerde çalınan müzik aletleridir.

Kızı Zeliha'yı Mısır sultanı ile evlendiren Şah Taymus, kızını teslim edeceği Mısır sultanının elçilerinin karşılanmasında ceng ile kanun çaldırır:

Şehri bāzārı münevver ḳıldılar
Ceng-ile az ḳānūñ caldılar (826)

Zeliha'nın Mısır'da karşılanmasında hazırda bin karavaş, bin kul ve bin at bulunmaktadır. Bu karşılamada tabl ile nakare ve zurna çalınır:

Mışr ḳavmi cümle ḳarşu çıkdılar
Ḥatunumuz geldi deyü baḳdılar (834)

Çünki ṭablı neġāre zurna bile
Mışr şulṭānı_alayı ġavġa-ıla (835)

Yûsuf'un suçsuzluğunun anlaşılmasıyla zindandan çıkışında ona olan saygının ifadesi olarak tabl, nakare ve saz çalınır ve çıkışı kutlanır. Ve yine Yaʿkûb Mısır'a girişinde Yûsuf tarafından karşılanır ve tabl ile nakare çalınır:

Cümle begler diriliben geldiler
Cemʿ olub ṭablı neġāre caldılar (2584)

3.8. Kozmik Unsurlar

3.8.1. Felek

Felek, kainatın merkezinin dünya olduğu görüşünü esas alarak dünya çevresinde iç içe geçmiş dokuz halkadan oluşan, dönme özelliğine sahip ve bu özelliği dolayısıyla da insanların talihleri, refah ve mutlulukları üzerinde değişken ve çoğunlukla da aksi durumlar ortaya koyan bir gök tabakasıdır. "Felek" kelimesi yanında "çarh" kelimesiyle de ifade edilen bu kavram eserde; insanların başına neler getireceği merak konusu olan, çokça kahreden ancak hiç vefa sadır olmayan, dertlilerin dertlerine dert katmak suretiyle onlara cefadan cefaya sürükleyen bir varlık olarak düşünülmüştür. Felek insanları bir iki gün mutlu eder, viraneleri abad eyler ancak bunlar geçicidir. Bu lezzetlerden sonra mutlulukların ortasına küstahça dalarak hiçbir şeyi yerli yerinde bırakmaz:

Ravżа-yı vaṣla çün girer küstāḫ
Anda ṣābit ḳomaz ne biḫ ü ne şāḫ (2618)

Eserde Yûsuf ağzından söylenen bir gazelde felek için şunlar söylenmiştir:

Sevdügümden beni ayırdı felek
Gör baña ne silleler urdı felek (2149)

Düni gün işim āh-ıla zār eyledi
Gözlerim nūrını coḳ gördi felek (2150)

Nice servi ṭalınıñ bükdi bilin
Yirli ḳayaları ḳobardı felek (2151)

Nice sulṭ*ā*nları taḫtdan indüren
Nicelerin defterin dürdi felek (2152)

Ayrılıḳ bir yaña ġariblik firḳati
Āh n'ideyin ḳaydumı gördi felek (2153)

Eserin üç farklı yerinde "Gel gör imdi bu felegiñ işi ne" ifadesinden sonra talihsiz hadiseler yaşanmaktadır. Bu yerlerin birinden sonra Yaʿḳûb Yûsuf'un rüyasını tabir eder ve bu tabir kardeşler tarafından duyularak kardeşlerin Yûsuf'a hasetleri artar. İkincisinde kardeşler Yûsuf'u babalarını ikna ederek yazılarda oynamaya götürürler ancak kuyuya atarak Yûsuf ve Yaʿḳûb için çileli günlerin başlamasına sebebiyet verirler. Sonuncusunda ise kuyudan Malik tarafından çıkarılan Yûsuf'u "kulumuzdur" diyen kardeşleri, para karşılığında yeniden Malik'e satarlar.

3.8.2. Yıldızlar

Eserde yedi yerde zikredilen yıldız gök cisimlerinden biridir. Yûsuf'un hikayesi bir rüya ile başlar ve bu rüyada yıldızlar vardır. On bir yıldızı rüyasında gören Yûsuf bu yıldızların ne anlama geldiğini babasından öğrenir:

On bir yıldız işbu ḳardaşlardur
Güneş anañdur atañ ḳamer-durur (150)

Bu yıldızlar Yûsuf'a secde etmişlerdir. Ancak kendilerinin Yûsuf'un himayesinde birer kul olacaklarını öğrenen kardeşler Yûsuf'u ortadan kaldırmak için onu alıp kıra götürürler. Burada susayan ve acıkan Yûsuf, yiyecek içecek istediğinde kardeşler Yûsuf'un gördüğü rüyayı hatırlatırlar:

Gel-di on bir yılduzı gelsün saña
Ṣu virüb daḫı ṭaʿām virsün saña (229)

Öldürüben seni şimdi [ben] hele
Gele yıldızlar seni elden ala (230)

Yaʿkûb ağlamaktan kör olan gözleri açılınca yıldızlara bakar. Yaʿkûb'un ilk olarak yıldızlara bakmasının sebebi, karanlık bir gecede parlayan bu cisimler geceyi aydınlattıkları gibi karanlıkta bir hayat süren Yaʿkûb da gözlerinin açılmasıyla aydınlığa, ışığa kavuşmuştur:

Açılup bayaḳı oldı gözleri
Baḳdı gördi gökdeki yıldızları (2537)

Zeliha Yûsuf'a sevgisi öylesi bir noktaya ulaşmıştır ki gece yıldızlara bakınca orada Yûsuf'un adının yazıldığını görür:

Gökde daḫı Yūsuf adın[ı] görür
Vardıḳça ʿaşḳı muḥkem olur (1043)

3.8.2.1. Güneş

Dördüncü felekte bulunan güneş, eserde benzerlik ilgisi kurulmasıyla kullanılmıştır. Eserde bazı yerlerde "gün" ve "afitab" olarak kullanılan güneş, Yûsuf'un gördüğü rüyada söz konusu edilen simgelerden biridir. Bu rüyada güneş, Yûsuf'un annesidir:

On bir yıldız işbu ḳardaşlardur
Güneş anañdur atañ ḳamer-durur (150)

Yûsuf'u kuyudan çıkaran kervanın sahibi olan Malik'in, Yûsuf'u bulmasını sağlayan rüyasında güneş motifi bulunmaktadır:

Gökden inüp gün yiñine girdi hem
Cıḳuban biraz öñünde ṭurdı hem (437)

Divan şiirinde sevgili, hükümdar gibi kavramlar yerine kullanılan veya bu kavramlarla mukayesesi yapılan güneş; parlaklığı, göz alıcı oluşu, hayat kaynağı olması yönleriyle işlenir. Sevgili veya hükümdar bu ve benzeri yönler dolayısıyla sevgiliden veya hükümdardan daha aşağı seviyededir. Eserde de sevgili olarak hem babasını hem de Zeliha'yı kendine bağlayan ve zindandan çıkarak Mısır'a hükümdar olan Yûsuf, güzellik noktasında güneşle karşılaştırılmaktadır:

Yūsuf'ıñ ḥüsni gibi var mı ola
Ay-i[le] gün buña beñzer mi ola (131)

Görende hayranlık uyandıran güzelliğe sahip olan Yûsuf'un, eserin birden çok yerinde güneşle mukayesesi yapılmıştır:

Didi yirde [çün] güneş ṭoġar imiş
Ol güneşden özge güneş var imiş (921)

Kuran'da Kamer Suresi'nin birinci ayetinde de ifade edilen Hz. Peygamber'in ayı yarması mucizesi eserde güneşin yarılması olarak ifade edilmiştir:

Kimi yeşil kimi ḳızıl kimi aḳ
Şuʿle virür ṣanki güneş oldı iki şak (1129)

Yûsuf'a kötü davranılması ve Cebrail'in bunu yapanları cezalandırması sonucunda güneş tutulur:

Gün ṭutıldı ṭutdı ẓulmet ʿālemi
Görmez oldı anda ādem ādemi (590)

3.8.2.2. Ay

Birinci felekte bulunan, "kamer" "mah" veya "bedr" olarak ifade edilen ay, eserde Yûsuf ile Zeliha'nın güzellik konusunda benzetildiği bir varlık olarak ele alınmıştır:

Ẕelḫā dürlü zīnet-ile düzinür
Taḫta çıkdı ṣanasın ay görünür (1155)

Girdi gördi Ẕelḫa'yı köşkde ṭurur
Ṣanasın bir ay oluban oturur (1164)

Hücreden ay ṭoġdı ṣandılar hemān
Görüp anı cümle itdiler fiġān (1313)

Didiler bir ulu bādişāh-dur[ur]
Ṣanki gökden indi ol bir māh-dur[ur] (1969)

Yûsuf'un güzelliğine benzetilmesi yanında ayın, yer yer Yûsuf'un güzelliğe gıpta ettiği ifade edilir:

Yüzüni görse anıñ bedr olmış ay
Kendi ḥüsnine dönüp bişmān olur (1682)

Yûsuf'un güzelliğine gıpta eden, ona öykünmeye çalışan ay, o güzelliğe erişemeyince tutulur ve karanlığa gömülür:

Eger bedr ay anıñ ḥüsnin göreydi
Ṭutuldı ṣanur-[i]diñ oldı ol māt (124)

Ay benzerlik ilgilerinin yanında zaman tayin etmede de kullanılmıştır:

Çün ucızlıḳ yılınıñ ṭoġar ayı
Yūsuf agā[h] itdi yoḥsulu bayı (1691)

Çünki ḳıtlıḳ yılınıñ ayı ṭoġar
Yūsuf anda ḫalḳı ekinden yıġar (1702)

3.8.2.3. Zühre

Edebiyatta şairlerin istimdad ettikleri üçüncü felekte bulunan Zühre; güzellik, zarafet, maharet ve zekiliği simgeleyen bir yıldızdır. İmlediği meziyetleri dolayısıyla bu semanın kutbu Yûsuf olarak kabul edilir (Arabi, 2007:110). Bu vasıfları taşıması dolayısıyla Yûsuf'la karşılaştırılır ancak Yûsuf güzellikte diğer yıldızları geride bıraktığı gibi Zühre'yi de geçmiştir:

Eger Zühre göreydi hem cemālin
Seḥerde ḳıla ḥüsninden şikāyet (125)

3.9. Zaman

Destan, halk hikayesi, mesnevi ve modern türler olarak roman ve hikayeye kadar uzanan çizgide zaman kavramı farklı algılamalarla eserlerde söz konusu edilmiş ve bu farklı algılamalar neticesinde de zaman kavramının işlenişinde farklı yorumlar ortaya çıkmıştır. Ancak hangi dönem veya türde olursa olsun anlatının bir

hikaye etrafında şekillenmesi zaman kavramının kullanımını zorunlu kılmıştır. Çünkü hikaye demek olayların kendi içinde belli bir kronoloji ile sunulmasıdır (Tekin, 2009: 111).

Divan şiirinde anlatı türünün esas alındığı mesnevide zaman kavramı modern türlerdeki kadar sağlam temellere oturmamış, hikayenin kronolojik akışının gerektirdiği bütün unsurlar bu türde yer almamıştır.

Eserde anlatılan hikaye ile zamanın doğrusal olarak hareket etmez. Bazı olaylar yaşanırken yeni kişilerin hikayeye dahil edilmesi için hikaye kahramanları bir tarafa bırakılarak yeni kahramanın hikayesinin anlatılabilmesi için zamanda geri dönüşler de yapılır. Yûsuf'un kardeşleri tarafından kuyuya atılması, Malik'e satılması, Mısır'da kurulan pazarda satılığa çıkarılıp sultanın müşteri olmasına kadar hikaye doğrusal bir zaman içinde anlatılır. Sonrasında ise Yûsuf pazarda bırakılarak Zeliha'nın hikaye dahil edilmesi için geri dönüş yapılır:

Gel berü Yūsuf sözüne gidelüm
Sulṭān aña müşterī oldı_idelüm (718)

Bir laṭīf ḳızı var-idi [bil] anuñ
Zelīha_idi adı bilgil ol cānuñ (722)

Bu geri dönüşün ne kadarlık bir zaman dilimini kapsadığını kestirmek güçtür. Ancak Zeliha'nın Mısır sultanı ile evlenmesi ile Yûsuf'u pazarda satılırken görmesi arasında on beş yıl olduğu eserde ifade edilmiştir:

On biş yıl bunıñ üstüne gecer
Çarḫı felek gör ne berdeler açar (878)

Yūsuf'ı_aluban bazāra geldiler
Çaġıruban coḳ münādī ḳıldılar (879)

3.9.1. Gün

Metnimizde olayların ne zaman başladığı ve olaylar arası geçişler belirsizdir. Bu başlangıç ve geçişler örneğin "bir gün" gibi bir zaman ifadesi kullanılarak

sağlanır ancak detay üzerinde durulmaz. Yaʿkûb'un hikayesinde kardeşlerin dünyaya gelişleri ve kişisel özellikleri zikredilmesini müteakip zikredilen kişisel özelliklerin ancak bir zaman dilimi içerisinde kazanabilecekleri göz ardı edilmiş ve yalnızca "bir gün" ifadesi kullanılarak Yaʿkûb'un kardeşi ile çatışmasına sebep olan duaya geçilmiştir. Bu noktada kardeşlerin yaşı ile ilgili herhangi bir malumat yoktur:

Bir gün İsḥāḳa irdi Ḥaḳ'dan ḫiṭāb
Oġluñıñ birine duʿāñ müstecāb (48)

Yaʿkûb Bahran'da bulunan dayılarının yanında evlenir ve çocukları dünyaya gelir. Kenan'a, "vatan"ına hasreti dolayısıyla evladı ıyalini alarak geri dönmeye karar verir. Bu dönüşte de reel zaman kavramına yer verilmezken yine "bir gün" ibaresi kullanılır:

Çü Yaʿḳūb didi **bir gün** dayısına
Bana düstūr viriñ kim nidesine (99)

Yûsuf'un babası tarafından diğer kardeşlerine göre daha çok sevilmesinin sebeplerinin anlatılmasıyla başlanan Yûsuf hikayesi, Yûsuf'un yaşı veya içinde bulunulan zaman zikredilmeden hayatının şekillenmesine sebep olan rüyayı "bir gün"de görür:

Bir gün Yaʿḳūb uyurdı gündüzi
Yatdı Yūsuf düşdi kendü özini (128)

Zeliha'nın hikayeye katılışı yukarıda Yûsuf için ifade edilen durumun bir benzeri şeklindedir. O da "bir gün" rüya görür:

Zelha **bir gün** atasınıñ dizine
Ḳodı başın uyḳu geldi gözüne (726)

Olay-zaman ilişkisinin olması gereken bir düzlemde hareket etmediği, orantısız bir yol takip ettiği söylenebilir. Mesnevide zamandan ziyade üzerinde durulan olay olduğu için geçişler çok hızlıdır. Ayların ve yılların geçişlerinde bu zamanların içlerinin dolmadığı, olayların akışı içerisinde bir veya iki beyitle söz

konusu zamanın doldurularak ifade edilen zaman geçtikten sonra sırası gelen anlatıya geçildiği görülmüştür. Zeliha Yûsuf'u kendinden uzaklaştırarak bahçeye çalışması için gönderir. Yûsuf orada iki yıl geçirir. Ancak bu birkaç beyitte ifade edilmiştir ve Yûsuf "bir gün" yeniden Zeliha'nın yanına döner:

Baġvāna gönderdi Yūsuf çün gider
Vara anda baḳçeye ḫidmet ider (1073)

Vardı Yūsuf ḫidmet itdi bakçeye
Bakçe oñdı ṭoydı baġvan aḳçeye (1074)

İki yıl ṭurdı Yūsuf hiç gelmedi
Derdi artdı Ẕelḫa'nıñ hiç gülmedi (1075)

Durdı **bir gün** bakçeye [kendü] gelür
Yūsuf'ı aldı yine_eve getürür (1076)

"Gün" ifadesinin belgisiz sıfatla nitelenmesinin yanında sayı sıfatlarıyla birlikte kullanımları da vardır. Kurt kardeşini kaybetmiştir. Yaʿkûb kurdun kaybettiği kardeşinin padişah tarafından öldürüldüğü "on yedi gün" önce duymuştur:

Didi ey miskīn seniñ ḳardaşıñı
Bādişāh ṭutuban öldürdi añı (411)

On yedi gündür işitmişem anı
Yiyemedim bir loḳma diñle gele anı (412)

Yûsuf'un güzelliğini müşahede eden Karsın ilinin askerleri, üç gün boyunca aklını devşiremez:

Döndi Yūsuf anda yüzüni açar
Her biriniñ ʿaḳlı başından uçar (645)

ʿAḳlı gider cümle anda yıḳılur
Üç gün anda her biri yatur ḳalur (646)

Büyük zaman dilimlerinin bir iki cümle ile ifade edilmesi, daha küçük zaman dilimleri olan günler ve saatlerde de kendini göstermiştir. Mısır halkı Yûsuf'u Malik'in evinde on gün boyunca gelip görürler:

On güne dek gelüp anı göreler
On gü[ne]dek birer altun vireler (697)

Çünki on gün tamām oldı i yār
Mālik anı zeyn idüp ṣatmaḳ diler (698)

Mağrib ili şahı Taymus kızının Mısır sultanı ile evliliğinde -Bu evlilik töreninde Mısır sultanının mevcudiyeti ifade edilmemiştir- kırk elli gün süren bir düğün yapar:

İşit imdi Ṭaymūs şāhı ne ḳılur
Ḳırḳ elli gün muttaṣıl dügün olur (830)

Mısır sultanı ise Mısır'a gelen Zeliha'yı karşılar ve yedi gün yedi gece süren bir düğün de o yapar:

Sulṭān anda ʿişre[te] meşgūl olur
Yedi gün yedi gice dügün ḳılur (843)

Eserde söz konusu edilen zaman modern eserlerde işlendiği gibi bir takvime bağlı olarak kaydedilen, saatle ölçülebilen bir zaman değildir. Bazı durumlarda yukarıda ifade edildiği gibi uzun zamanların içi boş iken bazı durumlarda ise bir güne sığmayacak olaylar bir günde yaşanmış gibi ifade edilir. Yûsuf'u Malik'in evinde bir altın mukabilinde gören kişi sayısı altı yüz bindir. Bu kadar kişinin bir eve girmesi, gördüğünde düşüp aklını yitirmesi ve başkaları tarafından evin dışına çıkarılması bir günden daha fazla günlerde ancak yapılabilecek bir durum iken müellif bu durumu bir güne sığdırmıştır:

Yūsuf anda ev içinde oturur
Altunı viren girer anı görür (688)

Şol ḳadar ḫalḳ anı görmege gelür
Altı yüz biñ altun bir günde gelür (694)

3.9.2. Ay

Mağrib ülkesi ile Mısır'ın arasındaki mesafenin geceli ve gündüzlü gitme ile altı ay olduğu ifade edilmiştir:

Mışr benden altı aylıḳ yol ola
Altı aylıḳ yola kim vara gele (777)

Altı aylıḳ dünigün gitmek gerek
Andan Mışr'a yitmek gerek (778)

Şah Taymus kızının isteği üzerine Mısır sultanına bir elçi gönderir. Altı aylık yolun kat edilmesi okuyucuya aktarılırken zaman unsuruna dikkat edilmediği, söz konusu mesafenin hemen kat edilmiş olduğu görülmektedir. Böylesi durumda zamanın akışını hızlandırmak amacıyla "söz üküştür" "söz geniştir" şeklinde ifadeleri kullanılarak zaman kavramı üzerinde durulmamış ve diğer olaya geçiş yapılmıştır:

Elçiye bile diyüp gönderdiler
İlçiye çoḳ armaġanlar virdiler (805)

Söz genişdür ilçi sulṭāna gelür
Bir gece ṭaşrada yatur irte gelür (806)

Söz üküşdür Ẕelḫā'yı çaġırdılar
Sulṭ*ā*nıñ ilçilerine virdiler (831)

Yûsuf'u Zeliha'nın iftirasından koruyan Zeliha'nın akrabalarından olan bebeğin iki aylık olduğu aktarılmıştır:

Bir ṭ*ā*ye emzürür ol körbe idi
Ṭoġalı_iki_ay baʿżılar ḳırḳ gün didi (1264)

Sulṭ*ā*n eydür Yūsuf'a şaşġun diye
İki aylıḳ ola nice söyleye (1265)

İbni Yamin annesi Sahil vefat ettiğinde iki aylıktır:

Yūsuf'[uñ] anasına ecel gelür
İbni Yāmin iki aylıcaḳ ḳalur (2456)

3.9.3. Yıl

Eserde yıllar, başlangıcı ve sonu tam manasıyla belli olmayan, yuvarlak, üstü kapalı, reel zamanla bağlantısı zayıf zaman dilimleri olarak ifade edilmiştir.

Eserde Yûsuf'un kaç yaşında kuyuya atıldığı, Mısır sultanının evinde kaç yıl yaşadığı gibi bilgiler açıkça ifade edilmemiştir. Ancak bazı olaylar ifade edilirken yıl ibarelerine yer verilmiştir. Yûsuf'un otuz yaşında sultan olduğu bilgisinin üzerinden bazı çıkarımlar yapmak mümkün gözükmektedir:

Çünki Yūsuf Mıṣr iline ḥān olur
Hem otuz yaşında ol sulṭān olur (1680)

Yûsuf, bu sultanlıktan önce bir yıl hazinedar olarak görev yapar:

Bir yıla daḳ ḥiẕmet üzre oldı ol
Yıl olıcak diñle imdi n'itdi ol (1672)

Yûsuf hazinedar olmadan evvel Zeliha'nın isteği üzerine zindana atılmıştır ve Yûsuf'un zindan hayatı on iki yıldır:

Şimdiye dek işde biş yıl oldı didi
Tañrı yedi yıl daḫı ṭursun didi (1493)

Yûsuf Mısır sultanının evinde Zeliha'nın beyanından öğrendiğimize göre yedi yıl kalmıştır:

Ẕelīḥa_eydür itme bu cevri baña
Yedi yıldır ben ḳul olmışam saña (1177)

Eserde beyan edilen yıllara göre – arada geçen bazı yerlerde mesela Yûsuf'un Malik'le ne kadar zaman geçirdiği bilinmiyor – Yûsuf on yaşlarında iken kuyuya atılmış olabileceği değerlendirilebilir.

Yedi yıl bolluk ve bereket içinde geçer, bu yedi yılı takip eden yedi yıl ise insanların doymak bilmediği, sanat ehlinin iş yapamadığı, yağmurun yağmadığı kıtlık içinde geçer:

Niʿmet-ile çünki geçdi yidi yıl
Her kimesne anda ġanī oldı bil (1701)

Hem yedi yıl ġāyet ḳızıllıḳ olısar
Her kişi nefsinde ʿāciz olusar (1615)

Yaʿḳûb'un Yûsuf'la buluşmasının kaç yıl sonra gerçekleşiği konusunda iki farklı yorum vardır:

Baʿżılar ḳırḳ yılda buldı didiler
Baʿżılar yetmişde buldı didiler (2606)

Malik'in gördüğü rüyanın tabirini dinledikten sonra Mısır'da elli yıl oturur ve elli yılın sonunda Yûsuf'un atıldığı kuyuyu bulabilir. Bu elli yılın tamamlanması yalnızca bir beyitle aktarılmıştır:

Çünki Malik bunı işiddi ṭurur
Vardı Mıṣr'a **illi [yıl]** daḫı ṭurur (446)

Tamām oldı **elli** yine ṭur[dı] ol
Yükledüp dürli ḳumaşlar sürdi ol (447)

Yûsuf'un kuyuda karşılaştığı Hud peygamber orada iki yüz yıl yaşamıştır. Ancak bu iki yüz yılın içi dolu değildir:

Yaʿnī Hūd peyġamber-idi bil anı
Cebrā'il indürdi ḳuyuya anı (330)

İki yüz yıl [idi] ṭurdı anda ol
Günde bir nār gelir idi yirdi ol (331)

Yūsuf-ıla_esenleşüb[en] düşdi ol
Ḥaḳḳ'a teslīm olubanı virdi cān (332)

3.9.4. Sabah

Eserde "sabah" veya "seher" kelimeleriyle karşılanan bu zaman dilimi günün başlangıç zamanını, uykudan uyanma anını ifade etmede kullanılmıştır:

Gicelerde çün Yūsuf ile olur
Yine ṣabāḥ anuñ-ıla inbiʿāṣ (176)

Seher kelimesinin geçtiği beyitlerde ise gül bülbül hikayesine telmihte bulunulur:

Bülbülüm güle diyü āh iderem
Her seherde āhı efġān olduġum (1065)

3.9.5. Akşam

Yûsuf'un kardeşlerinin ağırlanmadığı ve Yûsuf'un zindanda iken babasına Şomurzan aracılığıyla selam gönderdiği durumları ifade ederken zamanın akşam olduğu kaydedilmiştir:

Yūsuf anda_oġluna emir eyledi
Bunları aḫşam sen ağırla didi (1928)

Çünki ṣaglıġ-ıla eve varasın
Aʿşama degin eviñde ṭurasın (1547)

3.9.6. Gece

Akşam ve sabaha göre en fazla ismi zikredilen zaman dilimidir. "dün, dün bucuğu, düni gün" gibi ibarelerle karşılanmıştır. Gece uyku zamanı olması dolayısıyla rüyaların görüldüğü, âşıkların ıstırap çektikleri, sevgiliyi veya onun kadar kıymet verilen evlatların hasretle beklendiği, gözyaşı döküldüğü, bazı durumlarda ise seyahat edilen bir zaman dilimi olarak eserde yer almıştır:

Yatır iken bir gece ol düş görür
Kim gezerken Kenʿān iline varur (436)

Dirdi Yūsuf ben ḫoşam babam nice
Dir Yahūda aġlar ol gündüz gece (430)

Yā Yūsuf der esirge ben miskini
Seniñ-içün aġlaram düni güni (1197)

Düni gün ol maʿşūḳını fikr ider

Key ṣaḳın ṭaʿn eyleme ʿāşıḳları (1225)

Dün bucuġı ġafle giderken revān
Maḳbereler gör[di] anda ol civān (540)

Gece gider[di] gündüz gizlenürdi
Anıñ [i]çün adı İsrā'il idi (85)

3.10. Mekân

Mekân, - ister mesnevi gibi geleneksel ister hikaye, roman gibi modern türler olsun - anlatı esasına dayanan metinlerde ortaya konan vak'aya yardımcı olmak için eşyanın ve şahısların konumlandığı yerin ifadesidir. Olayın geçtiği düşünülen mekan, anlatı türünün olmazsa olmazıdır. Klasik şiirde tahkiye geleneğinin bir temsilcisi sayılabilecek mesnevide mekan, diğer anlatı türlerinde olduğu gibi "gerçek", "muhayyel" veya "ütopik" anlamda bir şekilde eserde yer alır. Mekân bu bağlamda adeta heykelin kaidesi gibi anlatımın zemine tutunması için ve gerçeklik duygusunun açığa çıkması için bir gerekliliktir (Türkdoğan, 2008: 51).

Mekan tasavvuru, şahısları ve olayları kucaklayan vak'a zincirinde bir sahne (Aktaş, 1991: 128) olarak ele alınmaktadır. Herhangi bir düşünce ve hayal sınırlaması bulunmayan insan, olayların cereyan ettiği mekanı kendi iradesiyle oluştururken bu yarattığı mekanın fiziksel özelliklerinden etkilenir. Mekâna ait bu etki; değişik şekiller, görüntüler ve seslerle ifadesini bulan, çoğu zaman psikolojik hatta psikanalitik derinliği olan bir yığın anlamsal boyutluluktur (Erbay, 2010: 49).

Eserin halk meclislerinde okunmak üzere tertip edilmiş olması, sanat yönünün zayıflığı; mekan konusunda, mekanlara yüklenen anlamlar noktasında daha sığ tasavvurların işlenmesine sebep olmuştur. Eserde derinlikli mekan tasvirlerine, katmanlı ve birden çok işlevi olan ve bu özelliği dolayısıyla kapsamlı tahlillerin yer aldığı mekanlara rastlanmaz. Mekanlar ancak olayların içinde barındığı bir sahneden öteye geçmemiş, sadece isimleri zikredilerek olay gerçeklik zeminine oturtulmaya çalışılmış, ayrıntılı mekân tasvirine yer verilmemiştir.

Kahramanların, mekanların tanıtılması, edebi tasvirlere yer verilmesi bu eserlerde karşılaşılan bir durum değildir. Yûsuf kırda kardeşleri tarafından itilip kakılırken coğrafyanın nasıl bir yer olduğunu bilmemekteyiz. Yûsuf kervanla hareketi sırasında uğradığı dört farklı[243] şehre gider ancak bu şehirler hakkında isimleri dışında herhangi bir bilgi yoktur. Hikâyenin büyük kısmının geçtiği Kenan ve Mısır ile ilgili tafsilatlı bilgiler eserde işlenmemiştir. Mekânlarla ilgili tasvirlere yer verilmediği gibi kişiler hakkında da geniş anlatımlara yer verilmediği görülmüştür. Eserin geniş bir kadrosu bulunmasına rağmen ikinci ve üçüncü dereceden hikâyeye katılan kişilere çoğu zaman tek bir cümle ile yer verilmiştir. Hikâyenin birinci dereceden kahramanları olan Yûsuf ve Zeliha tasvirlerine dahi detaylı olarak yer verilmemiştir. Meclislerde okunmak üzere yazılan bu tarz eserlerin tipik özelliklerinden biri de budur. "Bu hikâyelerde insan, hayvan, tabiat manzaraları, savaş gibi bir şairin tasvir çizmesine imkân veren birçok nesne ve hadiseler bulunmasına rağmen bu şairler bazen sayfalar dolusu mesnevi yazdıkları halde çoğunda tek bir mısra dahi edebi tasvire yer vermemişlerdir (Şentürk, 2012: 47)."

3.10.1. Eserde Geçen Ülke veya Şehir Adları

3.10.1.1. Kenʿān

Günümüzdeki İsrail, Filistin ve Lübnan toprakları ile Ürdün, Mısır ve Suriye'nin kıyı kesimlerini kapsayan Kenʿān, hikaye kadrosunu oluşturan kahramanların pek çoğunun asli mekanları olarak ifade edebileceğimiz, dünyaya geldikleri, hayatlarının belli bir dönemini veya tamamını geçirdikleri mekandır. İshak, As, Yaʿkûb, Yûsuf, Yaʿkûb'un eşleri ve evlatları, Beşir ve annesi, Şomurzan'ın bura ile bir rabıtaları vardır. Eserde özellikle Yaʿkûb ve Yûsuf üzerinden tanımlanmıştır. Yaʿkûb ve Yûsuf'un adları ile tamlama içerisinde anılmaktadır:

Biriniñ adı İsḥāḳ'dur ey cān
Anıñ oġlı-dur[ur] Yaʿḳūb-ı Kenʿān (40)

[243] Beysān, Ḳarsıñ, Tabışar, ʿArīş Yûsuf'un Mısır yolunda kervan ile uğradığı şehirlerdir.

Yaʿḳūb oġlı Yūsuf-ı Kenʿān-imiş
Mışır icinde ulu sulṭān-imiş (775)

Şehre gönderdi münādīlerine
Müşterī gele diyüb Kenʿān ḳula (699)

Burası Yaʿkûb için vatandır:

Yine vaṭanıma varmaḳ dilĕrem
Babamı anamı görmek dilĕrem (100)

Mısır ile aralarında ticaret kervanları gelip gitmektedir. Eserde ismi geçen tüccarlardan biri Mısır'dan Kenan'a giden Malik, diğeri ise Kenan'dan Mısır'a giden Şomurzan'dır. Bu iki şehir arasındaki rabıtanın kuvvetli oluşunu Yûsuf'un sultan olduktan sonra buraya inşa ettirdiği, girişleri kontrol altına almayı amaçlayan adına da "Kenan Kapısı" denen kapıyı inşa ettirmiş olmasından çıkartabiliriz:

İbni Yāmin ḳardaşıñ geldi şehre
Ḳaldı Kenʿān ḳapusında āvārre (2011)

Ayrıca eserde zikredilen diğer mekânlardan olan Yaʿkûb'un evi, Yûsuf'un atıldığı kuyu, As'ın avlanmak için gittiği dağ, Yûsuf ve kardeşlerin oyun oynamak için gittiği yaban Kenan ilinde veya civarındadır.

3.10.1.1.1. Yaʿkûb'un Evi - Beytü'l Ahzân

Yaʿkûb'un ailesiyle oturduğu, Yûsuf'un kaybolmadan önce yaşadığı evdir. Yaʿkûb eserde zikredilen oğulları, kızı, eşleri ve cariyeleri ile bu evde ikamet etmektedir. Bu evin ahalisinin mevcudu eserde iki farklı yerde faklı rakamlarla ifade edilmiştir. Buna göre Yaʿkûb Mısır'a Yûsuf ile buluşmaya giderken yanındakilerin sayısı yetmiş ikidir:

Çün bunı işitdi Yaʿḳūb tiz durur
Ehl-i beytin cemʿ idüp yola girür (2580)

Yitmiş iki kişi-ile gitdiler
Vardılar şehr-i Mış[ı]r'a yitdiler (2581)

Diğer beyitte ise Yaʿkûb'un evinde barınanların sayısı altmış olarak ifade edilmiştir:

İrkek dişi altmış ādem var-idi
Loḳmayı Yaʿḳūb yanında yir-idi (1890)

Bu evde Yûsuf'un gidişinden sonra matem ve hüzün hali hakimdir. Yaʿkûb, İbni Yamin ve kız kardeş olarak tanıtılan Denya mütemadiyen bir hüzün içindedirler ve onlardan tebessüm dahi sadır olmamaktadır:

Senden ayrulalı Yaʿḳūb gülmedi
Ḳanda gitdügi[ni] hirgiz bilmedi (1516)

Sen gidĕlden giyer bir ḳara palās
Gülmedi hiç her gün anıñ işi yas (2146)

Yūsuf ölelden beri hi gülmediñ
Böyle şin u şāz yanımuza gelmediñ (2178)

Yaʿkûb'un ikamet ettiği bu ev yanında klasik şiirde "külbe-i hüzn, "külbe-i ahzân, külbe-i gam, beyt-i ahzân, külbe-i zâr u hazin, beyt-i ahzân, beyt-i hazen, beytü'l hazen, mahzen-i ahzân (Güler, 2006:71)" gibi terkiplerle çeşitli telmihlere konu olan, eserimizde ise "beytü'l ahzan" olarak ifade edilen bir evi daha vardır. Evlat acısı dolayısıyla ağlamayı, inlemeyi, gülmemeyi şiar edinen "Yaʿkûb-u ahzân" bu evde de ayrıca yaşamaktadır. Bu mekan eserde zikredilen mekanlara göre yalın ve daha saf bir mahiyet arz etmektedir. Bu yalınlık ve saflıkta hüzün vardır. Bu mekan değişmeyen tek bir duruma ve fiile sahne olmaktadır: Hüzün:

Yaʿḳūb'ıñ bir ayrı evi var-idi
Beytü'l-aḥzān adını dirler-idi (2306)

Gice gündüz anda oturur-[i]di
Yā İlahī diyü yalvarur-[i]di (2307)

Gicelerde uyumaz aġlar-idi
Yūsuf'uñ gül yüzüni özlĕr-idi (2308)

Gitdi gözler bükdi anıñ bilini

Gel gör imdi derdimendiñ ḥālini (2309)

Anıñ āhına melekler aġlaşur
ʿArşı kürsī hem melekler aġlaşur (2310)

Yaʿḳūb aġlar göziniñ yaşı aḳar
İñiler feryādı göklere cıḳar (2311)

3.10.1.1.2. Kuyu

Kuyu, Yûsuf'un kişilik gelişiminde önemli bir rol oynayan mekan olarak karşımıza çıkmaktadır. Kardeşler tarafından itilen, kakılan Yûsuf; Allah tarafından onların elinden kurtarılarak insanlardan uzak, şahsi gelişimini olumsuz etkileyecek etkenlerin tesir alanı dışında bir mekana ulaştırılmış ve kuyudan çıktıktan sonra hayatında beşeri ve ilahi görevlerini yerine getirmek için orada, adeta özel olarak hazırlanmıştır. Yûsuf "ana rahmine tekrar gidip orada yeniden yapılanacak ve tekrar doğacaktır (İçli, 2008: 345)."

Kuyuya atma fikri, kardeşlerin Yûsuf'tan ellerini kana bulamadan kurtulmak için Yahuda tarafından ortaya atılan planda düşünülen çaredir:

Didi ḳanlı_olmayalım diñleñ beni
Bir ḳuyu vardır bulalım biz anı (289)

Yûsuf'un hayatındaki dönüm noktalarından birini teşkil eden ve eserin otuz bir yerinde ismi zikredilen bu kuyu, Kenan ili civarında olup ticaret kervanlarının yolu üzerinde, içinde suyu bulunmayan, yukarıdan biri atıldığında yere çarpması ile vücuduna zarar verebilecek derinlikte, içerisinde yılan ve çıyanların yaşadığı, insanlardan uzak ve tenha bir yerdedir. Bu özelliklere sahip kuyuya atılan Yûsuf, kuyuya atılmış olmakla herhangi bir zarara uğramamış, bilakis kazançlarla çıkmıştır. Yûsuf, kuyuda iken peygamberlikle müjdelenir, Mısır'a sultanlığı bu kuyuda iken muştulanır.

Kıyafetleri çıkarılarak kuyuya atılan Yûsuf'a hikayenin sonunda babasının gözlerinin yeniden ışığa kavuşmasını sağlayan cennet elbiselerinden bir gömlek

indirilir. Kuyuya bir adem oğlu olarak atılan Yûsuf kuyuda kaldığı süre bilinmemekle beraber kuyudan çıktığında çilesini dolduran bir derviş gibi kemalata giden yola çıkar ve Hakkın ilahi mazhariyetine de nail olması dolayısıyla bu yolda hızlı bir ilerleme kat eder:

Tañrı'nıñ ḥikmetleri var bil bunı
Tañrı peyġamber idiserdür seni (321)

Muştulaḳ oña [ki] sulṭān eyleyem
Mıṣr icinde şāh-ı Kenʿān eyleyem (334)

Bu mekanla beraber kişinin ne kadar güç şartlarda bulunursa bulunsun Hakk'a güvenmekle hepsinin üstesinden gelebileceğine dair işaretler vardır. Kuyudan çıktıktan sonra Allah'ın ilahi mesajını insanlarla paylaşmaya başlar.

Tefsirlerde kuyunun nerede olduğu ile ilgili çeşitli rivayetlere yer verilmiştir. Buna göre kuyunun; "Yaʿkub'un yurdundan üç fersah uzakta", "Şam'dan Taberiye şehrine on mil mesafede Becel ile Nablus arasında", "Ürdün'de", "Mısır ile Medyen arasında" olduğu şeklinde çeşitli rivayetlerde zikredilmiştir (Giritli, 2005: 78).

3.10.1.1.3. Dağ

Dağ, eserde avcılığın yapıldığı, kurt gibi yabani hayvanların yaşadığı bir mekan olarak aktarılmıştır. Kardeşler babalarını Yûsuf'un kurt tarafından öldürüldüğüne inandırabilmek için dağa giderek burada bir kurt yakalarlar:

Didiler vāzgeldük anı ḳoyalum
Gel varalum ṭaġda bir ḳu[r]d dutalum (388)

Bunı diyüben varub[an] gitdiler
Varubanı ṭaġda bir ḳurd dutdular (392)

Ayrıca bu mekan, mesnevide insan ilişkilerinde bir sembol işlevi yüklenmektedir. Yaʿkûb'un kardeşi As yiğit ve bahadır oluşu ile heybetine kıyasın olmaması yönüyle tarif edilmiştir. Müellif bu kişilik özelliklerini verdikten sonra onu

dağlarda avcılık yaparak ailesine yiyecek getirdiğini aktarır. As için tercih edilen mekan ile As'a yüklenen bireysel özellikler arasında bir uyumdan söz edilebilir. Dağ sarp ve çetin koşulları olan bir coğrafya iken, As'ın fiziki özellikleri de bu koşulları kaldırabilecek durumdadır:

Bahādır idi ġāyet ẕātı anıñ
Hem [av] avlar-idi ṣanʿatı anıñ (43)

Varur ṭaġlarda avlar getürürdi
Bişirür babasına yidürürdi (44)

Bolluk yılının geldiği dönemde bereketin ifade edilmesi için dağlara dahi ekin ekilmesi ve buralardan verim alınması söz konusu edilmiştir:

Ekdiler ḳomadılar ṭaġı ṭaşı
Ekin oldı dereler ḳaya başı (1694)

3.10.1.1.4. Yûsuf'un Annesinin Mezarı

Yûsuf'u kardeşlerden satın alan Malik, Mısır'a giderken Yûsuf yolda kabirler görür. Bu kabirlerden biri de annesinin mezarıdır. Anneye duyduğu özlemle içinde bulunduğu trajik durumu birleştiren Yûsuf için bu mezar, derdin anlatıldığı, bir iç dökmenin yaşandığı mekandır:

Yaʿḳūb'dan ayırdılar beni ana
Diñle sözüm baña n'itdiler ana (546)

Yüzime benim ṭabancalar urdılar
İb daḳup boynuma yitediler ana (547)

Bıcaġın Şemʿūn eline aluban
Öldüreyin deyü ḳaṣd itdi ana (548)

Ura ura gömlegim cıḳardılar
Ḳuyuya ṣarḳıtdılar beni ana (549)

Yine gelüp ḳuyudan çıḳardılar
Yidi ḳızıl būla ṣatdılar ana (550)

3.10.1.1.5. Yazı - Yaban

Yazı, eserde kardeşlerin Yûsuf ile oyun oynamak, ok atmak amacıyla gittiği açık ve geniş mekandır. Bu mekan aynı zamanda bir sevgili gibi oğluna düşkün olan Yaʿkûb ile Yûsuf'un da ayrılmasını, birbirlerinden uzaklaşmalarını da işaret etmektedir:

Varıñ bugün yazılarda yazlañ didi
Ġāfil olmañ Yūsuf'ı gözleñ didi (196)

Didi ḳardaşlar-ıla gitdi olar
Yazılarda oḳ atup oynayalar (208)

Yaban ise, göz önünde olmayan, insanların olmadığı tenha yerleri ifade ederken kullanılmıştır:

Çünki bu sözleri diñledi ʿĀṣ
Ḳılıncı atdı yābāna olub yas (117)

"Yazı" da olduğu gibi bu mekanda da sevgiliden ayrılma uzaklaşma imlenmektedir:

Yūsuf'umı alubanı gitdiñiz
Ḳurt yidi diyü yabāña atdıñız (1980)

Beni_anamdan ayırup ṣatdıñ-idi
Süd emer diyü yabāna_atdıñ-idi (2550)

3.10.1.2. Bahran

Yaʿkûb'un; As'ın öfkesinden kurtulmak için annesinin tavsiyesi ile gündüz gizlenip gece seyahat ederek ulaştığı, dayılarının yaşadığı, evlendiği ve zenginliğe kavuşarak "vatanım" dediği Kenan'a döndüğü şehirdir:

Didi oġul seniñ dayılarıñ var
Git durma bunda düriş anlara var (80)

Çü Baḥrān ilidür yiri olarıñ
Ki çoḳdur mālı ṭavarı anlarıñ (81)

3.10.1.3. Şam

Günümüzde güney komşumuz olan Suriye'nin başkenti olan bu şehir eserde, "Yûsuf'u yedi" denilerek Yaʿkûb'un huzuruna getirilen kurdun dolaştığı şehirdir:

Ḳurd didi-kim ben Mışır'dan gelmişem
Ben-de ḳardaşımı yavi ḳılmışam (409)

Şām iline gelüben gezĕr-idim
Ḳurd ger anda ḥālimi dir-[i]dim (410)

Ayrıca bazı beyitlerde Kenan ile beraber anılmaktadır:

Çün ucuz[lıḳ] geldi Mışır iline
Vardı ḳıtlıḳ Şām u Kenʿān iline (1876)

Şām u Kenʿān ḫalḳı cümle geldiler
Yūsuf'dan ḳamusı buġday aldılar (1877)

3.10.1.4.Beysan

Yûsuf'u kardeşlerinden satın alan Malik ve kervanının Mısır'a doğru giderken ilk uğradığı, kuyuda peygamberlikle müjdelenen Yûsuf'un puta tapan bu şehrin halkına ilk tebliğini yaptığı ve halkın da Yûsuf'un davetine uyarak putlarını kırdıkları şehirdir:

Yürüdi kervān vardı şehre
Buṭa ṭabarlardı anlar ey yare (607)

Adı Beysān ol şeher ehli gördiler
Kim yaratdı deyü anı ṣordılar (608)

Yūsuf eydür yaradan Allāh-durur
Cümle ḫalḳı yaradan ol ṣāh-durur (609)

Diñledi ḫalḳ ol Yūsuf'uñ sözüni
Mü'min olub ḳırdılar butlarını (610)

3.10.1.5.Tabışar

Mısır'a doğru hareket eden Malik'in kervanının ikinci uğradığı, Yûsuf'un daveti neticesinden bazılarının mümin bazılarının ise küfür içinde kaldıkları ifade edilen şehirdir:

Geçdi andan daḫı anlar bir şehre
Tabışar'dı adı anıñ ey yā̆re (611)

Ḫalḳı anıñ kimi mü'min oldılar
Kimi küfr içinde şöyle ḳaldılar (612)

3.10.1.6. Karsın

Yûsuf henüz gelmeden rüyasında Yûsuf'u karşılamakla görevlendirilen padişahın şehridir. Eserde Yûsuf'un seyahati sırasında uğradığı şehirler arasında mekan olarak en fazla kullanılan şehirdir. Yûsuf'un güzelliğinin, kişilerin akıllarını başlarından alışının ilk örneği, Yûsuf'un ilk mucizelerine konu edinilen mekan burasıdır:

Gitdi andan Ḳarsıñ iline varur
Bādişāhı uyur-[i]ken düş görür (613)

3.10.1.6.1. Put evi (Puthâne)

Yûsuf'un hak dine davetinin putuna sormak isteyen Karsın ilinin padişahı puthaneye girer. Padişahı takip eden Yûsuf, puthaneye girmesiyle Yûsuf'un yüzünü gören put parçalanır:

Yūsuf'[uñ] yüzüni çünki but görür
Bāre bāre ol[ub]anı ḳırulur (634)

3.10.1.7. Ariş

Yûsuf'un Mısır'a ulaşmadan önce son olarak uğradığı şehirdir. Gönlünden ne kadar güzel olduğunu geçirmesi ile mağrur olmuş ve bundan dolayı da Hakk'ın bir ikazı olarak kimse yüzüne bakmamıştır:

Vardı Mālik ʿ Arīş adlu şehre

Yūsuf'ıñ göñline ne geldi_ey yare (647)

ʿAceb miṣlim var mıdur dünyāda didi
Yüzümi gören kişi olur esir (648)

Çünki Yūsuf maġrūr oldı özine
Kimse baḳmadı üşdi yüzine (649)

3.10.1.8. Mısır

Günümüzde büyük bir kısmı Afrika kıtasında, küçük bir kısmı ise Asya kıtasında yer alan, Nil'in mevcudiyeti ile hayat bulmuş, edebiyatta Yûsuf'un hayatına telmihlerde bulunulduğunda zikredilen şehir/ülkedir. Eserde konu edilen pek çok olayı kucaklayan, en fazla ismi zikredilen mekandır.

Mısır bir padişah tarafından yönetilmektedir. Bu padişahın zenginliği evlenirken eşi üzerine saçtıklarından hem de Yûsuf'u pazarda satın alırken ortaya koyduklarından anlaşılabilir:

Ḳarşu varup Ẕelīḫā'yı gör n'ider
Dürr cevāhir üstüne ṣaçu ider (838)

Bir ayāsı elli biñ ḳızıl alur
ʿAḳlını dir başuña gör ne olur (934)

Bādişāh şol-ḳadar altun getürür
Yūsuf daḫı terāziye oturur (935)

Mağrib ili ile aralarında altı aylık mesafe bulunmaktadır:

Altı aylıḳ dünigün gitmek gerek
Andan Mıṣr'a yitmek gerek (778)

Şehrin büyüklüğünü nüfus yoluyla tahmin etmek mümkündür. Mısır'ın nüfusu altı yüz binin üzerindedir. Bu rakam Yûsuf'u Malik'in evinde ziyarete kişilerden tahminî olarak bir çıkarım ile elde edilmiştir. Malik Yûsuf'u evine yerleştirir ve onu görmek isteyenlerden bir altın alır. Bir gün sonunda toplanan altın sayısı altı yüz bindir:

Şol ḳadar ḫalḳ anı görmege gelür
Altı yüz biñ altun bir günde gelür (694)

Yûsuf'un kardeşlerinin Mısır'a dört kez seyahati söz konusu edilmiştir. İlkinde Şam u Kenan'a kıtlığın ulaşması ile Mısır sultanı olan Yûsuf'tan buğday almaya gelirler:

Çün ucuz[lıḳ] geldi Mıṣır iline
Vardı ḳıtlıḳ Şām u Kenʿān iline (1876)

İkinci gelişleri İbni Yamin'i de yanlarına alarak gelmeleridir:

Gördi Yaʿḳūb bu işi sākin olur
İbni Yāmin oġlunu bile göndürür (1990)

Üçüncü gelişleri İbni Yamin'ini sultanın elinden kurtarmak için babalarının yazdığı mektubu iletmeleridir:

Yazdı Rūbīl [ne-ki] Yaʿḳūb söyledi
Aldı nāmeyi Yaʿḳūb mühr eyledi (2366)

Virdi oġlanlarına anı hemām
Gönderür tiz anları Mıṣr'a i cān (2367)

Son gelişleri ise Yaʿkûb ve ailesi ile olandır:

Çün bunı işitdi Yaʿḳūb tiz durur
Ehl-i beytin cemʿ idüb yola girür (2580)

Yitmiş iki kişi-ile gitdiler
Vardılar şehr-i Mıṣ[ı]r'a yitdiler (2581)

Anlatı esasına dayalı metinlerde kahramanların asli mekanları vardır. Bu mekan kahramanın doğumuna, büyümesine şahitlik eder ve başından geçen olayların arka planını oluşturur. Yûsuf'un asli mekanı Kenan iken Zeliha'nın asli mekanı Mağrib'dir. Ancak kahramanlar doğup büyüdükleri bu asli mekanlardan ayrılarak ikinci mekana yol alabilirler ve ikinci mekanları da asli mekana dönüşebilir. Yûsuf geçici birkaç mekândan sonra Mısır'a gider ve orada zindanda kalır, daha sonra

oraya sultan olur. Başta babası Yaʿkûb olmak üzere kardeşlerini de oraya çağırır. Zeliha ile orada evlenir. Yûsuf için ikinci mekan hüviyetinde olan Mısır, artık asli mekan haline dönüşmüştür.

Kahramanların aslî mekânlardan uzaklaşmaları, eserde olayların da başlangıcına denk düşmektedir. Olaylar, bu mekândan uzaklaşıldıkça karmaşıklaşarak farklı boyutlara taşınmaya başlar. Yûsuf'un başına gelen olayların başlangıcı onun Kenan'dan ayrılması ve Mısır'a gelmesidir.

Şehir olarak ele alınan Mısır, aynı zamanda hikayede söz konusu edilen farklı mekanlara da ev sahipliği yapmaktadır:

3.10.1.8.1. Zeliha'nın Yaptırdığı Köşk

Bu köşk Zeliha'nın Yûsuf ile buluşmadan önce yaptırdığı, Mısır sultanı ile evliliğinin ilk on beş yılını geçirdiği ak mermerlerle, inci ve yakutlarla bezediği köşktür. Bu köşkün karşısında da Mısır pazarı bulunmaktadır. Zeliha Yûsuf'u ilk olarak bu köşkten çarşıya bakarken görür:

Mıṣ[ı]r'ıñ bāzārı aña ḳarşu idi
Ol araya bir ulu carşu idi (876)

Ḳarşu bāzār[ı] gözedir oturur
Gör Çalab aña neler[i] getürür (877)

Yūsuf'ı_aluban bazāra geldiler
Caġıruban coḳ münādī ḳıldılar (879)

Ẕelīḫa köşkden baḳar anı görür
Āh idüb[en] naʿra urur caġırur (881)

3.10.1.8.2. Kaydun

Zeliha Yûsuf'a olan aşkından hastalanarak yataklara düşer. Bu aşk derdini dayesine açınca dayesi ona bir saray yaptırmasını, Yûsuf'u buraya çağırarak tuzağa düşürmeyi teklif eder. "Daye"sinin tavsiyesine kulak veren Zeliha, saray yaptırmak

isteğini sultana arz edince sarayın yapımına hemen başlanır. Yûsuf'u bir kuş gibi avlamayı planlayan Zeliha, bu sarayın adını "Kaydun" olarak belirler:

Başladı miʿmār anı yabdı hemān
Aña Ḳaydūn diyü ad virdi o cān (1126)

Yaʿnī anıñla Yūsuf'ı ḳayd ide
Ol-hümā ḳuşunı anda ṣayd ide (1127)

Kaydun adlı bu saray eserde tasvirine en fazla yer ayrılan mekandır. Saray Zeliha'nın telkin ve direktifleri ile yapılmaktadır:

Ẕelīḫa_eydür baña bir sarāy idiñ
Ben nice_emir eylesem öyle idiñ (1122)

Ol sarāyı eyleyesüz key yüce
Cümle ʿālem görine uçdan uca (1123)

Hem ṭışından anıñ içi görine
Hem içinden daḫı ṭışı görüne (1124)

Camdan inşa edilen saray o kadar yüksektir ki neredeyse uçmaktadır. Çeşit çeşit renklerle bezenmiştir:

Yabdı anı ṣırçadan bünyād ide[r]
Şöyle yüce ṣanki ol bervāz ider (1128)

Aġını aḳ mermere beñzetdiler
Ḳızılını ʿaḳīḳe beñzetdiler (1130)

Yeşili yeşil zebercedden gibi
Her biri bir dürli irekden gibi (1131)

Eserde yirmi dokuz beyitte tasvir edilen bu sarayın özellikleri özet olarak şöyledir: Dört direk üstüne inşa edilen sarayın direkleri altın ve gümüşten yapılmış ve her direğe bir at heykeli yerleştirilmiştir. Altın renkli olan bu heykellerin gözleri yakut kırmızısından, tırnakları inci ve mercandandır ve yelesi de misk u anber kokmaktadır. Kimi altın kimi gümüşten olan kuş ve farklı hayvan heykelleriyle de bezenmiştir. Pencereler gümüşten ve kapılar altından yapılmış, her kapıda başı

la'lden, burnu yakuttan, tırnağı mercandan ve içi amberden bir zümrüt tavus kuşuyla süslenmiştir. Sarayın içine de türlü türlü halılar döşenmiştir. Elinde yiyecekler getiren, şerbetler sunan güzeller, gül suyu, anber gibi güzel kokular saçan cariyeler vardır. Ayrıca sarayın önünde hazırlanan bahçedeki ağaçlar altından, bu ağaçların yaprağı gümüşten ve zebercet yeşilinden yapılmıştır. Ve sarayın direklerine ve duvarlarına Zeliha ve Yûsuf'un suretleri de işlenmiştir: bu suretler o kadar etkileyicidir ki bakan kişi gerçek insan zannedebilir:

Şöyle yazdılar anıñ ikisini
Birbiriniñ boynına ḳollarını (1149)

Şöyle yazmışlar [ki] gören ḳucuşur
Ṣarmaşuban birbiriyle öbüşür (1150)

Gören anı birbiriyle oynar ṣanurdı
Dir hem ādem diseñ aña inanurdı (1151)

Sarayın bitmesi üzerine Zeliha ortaya çıkan eserden memnuniyetini sarayın yapımında emeği geçen ustalara ihsanda bulunarak ortaya koyar:

Çün tamām oldı sarāy[ı] gördiler
Üstādlara **ḫil' atler geydürdiler** (1152)

Geldik imdi yine Ẕelīḫā ḥāline
Anı görüp **ṣaçular ṣaçdı** yine (1153)

Öğle vakti Yûsuf, yapılan bu saraya çağrılır. Daye tarafından zorla sarayın içine itilen Yûsuf, yedi kapıdan geçerek Zeliha'ya sarayının kutlu olmasını diler:

Vardı aña ṭabu ḳıldı söyledi
Ḳutlu olsun saña sarāyıñ didi (1165)

Yûsuf'tan murat almak amacında olan Zeliha Yûsuf'u sıkıştırırken Yûsuf'un yanılarak herhangi bir hata yapmaması için bazı mucizeler de ortaya çıkar:

وَلاَ تقْربوُالزّ نا didi yazı
Oḳudı yazıyı bişmān oldı_özi (1206)

Cibrīl Yaʿḳūb ṣūretine girür
İndi ol dem Yūsuf'a ḳarşu varur (1236)

Yā Yūsuf [dir] Ḥaḳ'dan utanmaz mısın
Nice dertler çeküp uṣanmaz mısın (1238)

3.10.1.8.3. Zindan

Zeliha, adını dile düşürdüğü için Yûsuf'un cezalandırılmasını ister. Bu cezalandırma iki şekilde gerçekleşebilir:

Bunı yā öldür yāḫūd zindāna ṣad
Bed ḫulu imiş bunı zindāna ṣad (1254)

Kendi isteğine uymaması dolayısıyla Yûsuf'u cezalandırmak isteyen Zeliha, onun vücudunun ortadan kalkmamasına yani öldürülmesine de gönlü razı değildir. Bundan dolayı yukarıdaki beyti takip eden beyitte cezalandırılma şeklini yeniden ortaya koyar:

İllā bunı ḳoyasın zindāna dir
ʿAḳlı gele ola-ki uṣlana dir (1255)

İşte bu istek üzerine Yûsuf zindana atılır. Zindan, "kuyu"da olduğu gibi onun olgunlaşma sürecine yeni şeyler katar. Yûsuf burada insanlara tebliğ yapmaya devam eder, hastalara ilaç, dertlilere dua eder:

Yūsuf anlara çün yine söyledi
Bunları ḫoş dīne daʿvet eyledi (1462)

Ḥaste olana Yūsuf ʿilāc ider
Dertli olana duʿā ider gider (1448)

Ayrıca Yûsuf'un en önemli mucizelerinden olan rüya tabir ilmi kendisine zindanda bahşedilmiştir:

İndi Cebrā'il Yūsuf'a selām ider
Aġzıñ aç aña didi diñle n'ider (1412)

Aġzına bir ṣarı lü’lü’ ḳoydı ol
Ḥaḳ Teʿālā ḥikmetini duydı ol (1413)

Yutduġı düş taʿbīri-idi anuñ
Her [ne] görse ḥāṭırında_idi anuñ (1414)

Bu mucize yanında Yûsuf’un Mısır sultanı olacağı müjdesi, babası Yaʿkûb’a Şomurzan ile selam göndermek suretiyle ilk teması ile on iki yıl kaldığı bu zindanda gerçekleşmiştir.

3.10.1.8.4. Nîl

Eserde üç farklı yerde geçen bu kelime yanlışlıkla olduğunu düşündüğümüz “Mīl” şeklinde yazılmıştır. Deniz olarak tavsif edilen Nil, burada ilk olarak Yûsuf’un Mısır’a girmeden önce yıkanmasında söz konusu edilir:

Anda inüben deñiz yanına var
Ṭoz [u] ṭobraġı döküben ben ṣuya gir(654)

İndi Yūsuf vardı Nīl kenārına
Diledi-kim ṭonlarını ṣoyuna (655)

Mısır sultanı Reyyan’ın gördüğü rüyada, semiz ve zayıf sığırların Nil’den çıktıkları ifade edilmiştir:

Cümle muʿabbirlerin cemʿ eyledi
Anlara gördügi düşi söyledi (1574)

Didi anlara bu gece görürem
Nīl deñiziniñ yanına varuram (1575)

3.10.1.8.5. Malik’in Evi

Malik Yûsuf’u Mısır’da pazarda satılığa çıkarmadan önce evinde on gün misafir eder. Bu on gün boyunca münadiler aracılığıyla Mısır halkını Yûsuf’tan haberdar ettirip Mısır halkının eve gelip Yûsuf’u görmelerinin yolunu açar. Görmek isteyenin ödemesi gereken bir altındır. İlk gün Yûsuf’u görenlerin sayısı altı yüz bindir:

Didi Mālik kim anı görmek diler
Birer altun virüb anı göreler (684)

Şol ḳadar ḫalḳ anı görmege gelür
Altı yüz biñ altun bir günde gelür (694)

3.10.1.8.6. Mısır Pazarı

Yûsuf'un satılmak üzere buraya getirilir. Burada bir münadi Yûsuf'un güzelliğini, tatlı dilini, servi boyunu bağırarak halka ilam eder:

Mıṣ[ı]r'ıñ bāzārı aña ḳarşu idi
Ol araya bir ulu carşu idi (876)

Yūsuf'ı_aluban bazāra geldiler
Çaġıruban çoḳ münādī ḳıldılar (879)

Didiler kim alur bir iyi ḳul
Ḥüsni içinde hem uṣlulardan uṣul (880)

3.10.1.8.7. Yûsuf'un Yaptırdığı Saray

Yûsuf Mısır'a sultan olduktan sonra bir saray yaptırır:

Bir sarāy yabdı Yūsuf ṣanʿat-ıla
Ṭoldurur anıñ için zeynet-ile (2056)

Bu sarayın özelliği, kardeşlerinin kendisine yaptıklarını tek tek duvarlarına yazdırmasıdır.

Atasından anı ayırdıḳların
Söyledikçe silleler vurduḳların (2058)

Şemʿūn eline bıcaġın aldığın
Öldüreyin diyübeni güldügün (2059)

Bir eliyle ṣaçına yapışdıġın
Keseyin başıñı diyüb ṭutduġın (2060)

Rūbīl'e hem varuban ṣıġındıġın
Ol-da ḳarşuda yüz yire urduġun (2061)

Boġazına ib daḳup yitdiklerin
Hem yüzini yire debdiklerin (2062)

Kardeşlerin İbni Yamin ile gelişlerinde bu sarayda ağırlanan kardeşlerden okumayı ve yazmayı bilen Rubil, duvarda yazılı olanların kendilerinin Yûsuf'a yaptıkları olduğunu görür:

Didi bizim itdügümüz işleri
Yūsuf'uñ başına gelen gücleri (2068)

N'eyledükse yazılmış burada
Kim bile biz nice_olayuz burada (2069)

Yine sarayda İbni Yamin kendisine amca diyen Yûsuf'un oğlu vasıtasıyla Yûsuf'tan haberdar olur:

Ṣordı aña kimiñ aṣlısın didi
Ol-da ʿemmi Yūsuf oġluyam didi (2096)

Çün işitdi İbni Yāmin aġladı
Ben seniñ nicesi ʿemmüñ[em] didi (2097)

Didi babam ḳardaşıñ-dur[ur] seniñ
Āh Yūsuf didigiñ işiñdür seniñ (2098)

3.10.1.8.8. Bahçe

Zeliha, kendi isteğine uygun davranmayan, aşkına beklediği karşılığı vermeyen Yûsuf'u, yanından uzaklaştırarak bahçeye gönderir. Bundaki amacı Yûsuf'u yanından göndererek ona olan aşkını unutabileceği düşüncesidir:

Gördi Ẕelīḫā Yūsuf uymaz aña
Didi bir çāre ideyin buña (1071)

Didi yanımdan ırayın ben bunı
Ola-ki unudam anıñ ʿaşḳını (1072)

Ancak işler Zeliha'nın umduğu gitmez. Uzaklaşma esnasında aşkın şiddeti gittikçe artar ve hatta sevgiliyle beraberken duyulan sevgiden daha şiddetli ortaya çıkar. Zeliha iki yılın sonunda Yûsuf'u yeniden yanına aldırır:

İki yıl ṭurdı Yūsuf hiç gelmedi
Derdi artdı Ẕelīḫa'nıñ hiç gülmedi (1075)

Durdı bir gün bakçeye gelür
Yūsuf'ı aldı yine_eve getürür (1076)

3.10.1.8.9.Yûsuf'un Mezarı

Yûsuf vefat edince Zeliha kendinde olmadan üç gün üç gece geçirir. Dördüncü gün uyanınca Yûsuf'un öldüğü gerçeğiyle bir daha karşılaşır. Yûsuf'un kabrine giderek üzerine uzanır ve canını teslim eder. Bu mekan sevgiliyle yakınlaşma ve buluşma mekanıdır:

Öyle diyüp ʿimāriye girdi
Şevḳ-ile ḳabr-i Yūsuf'a girdi (2735)

Görüp ol ḫayreti bu ġayret-cūr
Anıñ üstine düşdi nite-ki nūr (2737)

Ḥoş rıżā virdi olmaġa cānsız
Razı olmadı olmaġa ansız (2742)

3.10.1.8.10. Puthane (Deyr)

Zeliha bir gün deyre giderek Yûsuf'a olan aşkının akıbetini putuna sorar:

Yā ṣanem Yūsuf benim ola mı-ki
Maḳṣūdım ḳuş ele gire mi-ki (1046)

Put Yûsuf'un nebi olduğunu, kendisini alacağı düşüncesini taşıyarak ona zahmet vermemesini söyleyerek parçalanır:

Didi Yūsuf seni alur ummaġıl
Ol nebīdür aña zaḥmet virmegil (1050)

Parçalanan putun padişahın putu olduğunu, putunun parçalandığını öğrenirse padişahın kızacağından endişe eden Zeliha, Yûsuf'tan "Tanrı"sına dua ederek putu bütün hale getirmesini ister. Yûsuf'un duasıyla put bütünleşir:

Ẕelīḫā_eydür yā Yūsuf Tañrı bāña
İşbu butları bütün itsün yine (1056)

Yoḫsa bunı nāgehān sulṭān duyar
Ḳaḳıyup diye butumı kim ḳırar (1057)

Yūsuf anı Tañrı'sından istedi
Tañrı ol butları bütün eyledi (1058)

3.10.1.9. Mağrib

İsmi açıkça zikredilmeyen, sözlüklerde; "Mağrib: Garb, batı tarafında olan memleketler; Afrika'nın Mısır ötesindeki şimal kısmı, İspanya, Portekiz." (Devellioğlu, 1998: 562), "Mağrip: 1-Batı. 2-Kuzey Afrika dışında Mısır'ın batısında kalan ülkelerin topluca adı: Libya, Cezayir, Tunus, Fas. 3- Afrika'nın Mısır dışındaki kuzey ülkeleri." (TDK Sözlüğü, 2005:1325) şeklinde tanımlanan bu ülke, Zeliha'nın Mısır sultanıyla evlenmeden önce babası ile yaşadığı yerdir.

Bir ulu beg var-ıdı Maġrib'de şāh
Şāh Ṭaymūs dirler [idi] aña şāh (720)

Atlanurdı bilesince yüz biñ er
Bir ulu beg illā kim buṭa ṭabar (721)

Bir laṭīf ḳızı var-idi [bil] anuñ
Zelīḫa_idi adı bilgil ol cānuñ (722)

3.10.1.10. Basra

Eserde Mısır'dan Kenan'a dönen kardeşlerin uğradığı bir şehir olarak ifade edilmiştir:

Göçdiler bir gice bir gün gitdiler
Başra dirler bir şehre çün yitdiler (2197)

Didiler biz Mışr'dan göcmiş-idik

Gelüben Başra'ya yetişmiş-idik (2286)

3.11. Nasihatler

Uzun kış gecelerinde toplumun eğlenceli vakit geçirmek maksadıyla tercih ettiği dinî, tasavvufi yönü ağır basan didaktik mahiyette eserler, Osmanlı toplumunda rağbet gören eserler arasındadır. İslam Peygamberi'nin hayatını konu edinen, İslam tarihi kaynaklı kahramanlıkları anlatan, peygamber kıssalarına yer veren, dinî ve ahlaki öğütler ihtiva eden bu eserlerde temel izleğin dinî ve ahlaki dustûrlar olduğu ifade edilebilir. Bir kişinin okuması ve bazı yerlerde metne müdahale ederek gerekli izahlar yapması ile dinleyicilerle buluşan bu eserlerin önemli bir özelliği toplumda yerleşmesi istenen davranışların, ahlak kaidelerinin propagandasının yapılmasına imkan tanımasıdır. Şair, telakki ettiği dinî görüşü, düşünce dünyası, kültürel normları çerçevesinde eserine ahlaki kaideleri yerleştirebilir. Bu eserlerin meclislerde veya toplantılarda okunmasıyla da eserde yer verilen değerler dinleyici kitlesiyle buluşmaktadır. Bu durumun bir benzeri de Batı kaynaklı anlatı türlerinden olan romanda söz konusudur. "Batıda 19. yy sonlarına kadar romancı kendini biraz ahlâkçı, az buçuk filozof sayardı. Onun için de hikâyesini anlatırken araya girerek karakterler hakkındaki düşüncelerini açıklamayı, davranışları ahlâk açısından değerlendirmeyi, insan tabiatı üzerinden bilgeliğini ortaya koymayı yazarlığın bir görevi bilirdi (Moran, 1983: 49)."

Okuma yazma oranının düşük, eğitim imkan ve olanakların yetersiz olduğu dönemlerde toplumda olması istenen veya istenmeyen tavır ve davranışların ikame edilmesinde bu eserlerin önemli bir rolü vardır. Bu noktadan bu tarz eserlere birer "nasihat-name" gözüyle de bakılabilir. Meclislerde okunan bu türde eserler baştan sona incelendiğinde bu eserlerde, olaylara konu olan kahramanların her birisinin toplum içinde makbul olan veya olmayan herhangi bir değeri temsil ettiği ve bu temsilden yola çıkılarak olumlu davranışların yüceltildiği, olumsuzların ise kınandığı bir üslup görülebilir.

Yûsuf hikayesinin meclislerde okunmak üzere tercih edilmesi kıssada yer alan ibretlik hadiselerin çokluğudur. Kıssada aşk, güzellik, keder, ümit, kıskançlık, pişmanlık, bolluk, kıtlık, sabır, hainlik, şefkat gibi çok çeşitli konuya temas edilmiş ve bunlardan da dersler çıkarma tavsiye edilmiştir. Eserden ders alınması gerektiği Kuran'da da Yûsuf Suresi'nde ifade edilmektedir: "Andolsun, Yûsuf ve kardeşlerinde (hakikati arayıp) soranlar için ibretler vardır (Kuran-ı Kerim, 12: 7)."

Metnimiz bu yönden ele alındığında, hayatın pek çok ünitesinde karşılaşılan güçlüklerle ilgili karakterler üzerinden nasihatlerin verildiği gözlemlenmiştir.

3.11.1. Yapılan Kötülüğün Karşılıksız Kalmaması

Hiçbir kötülüğün karşılıksız kalmayacağı eserde farklı kahraman ve olay bağlamında sık sık dile getirilir. Yakup peygamber, İbni Yamin'e sütanne olan kadının oğlunu annesinden ayırıp satarak ona en büyük kötülüğü yapmış; bunun karşılığını ise o kadının bedduasıyla aynı o kadın gibi evlat acısını tadarak görmüştür:

Bir cāriye sen ṣatun alduñ-udı
Oġlanın ayıruban ṣatduñ-udı (2335)

Bir kişinin peygamber olması, ilahi adaletin onun üzerinden de tecelli etmesine mani değildir.

Dağda yakalanan kurda "Yûsuf'u yedi" diyerek iftira atan kardeşler, Yûsuf'un altın kilesinin çalınmasında da herhangi bir suçları olmamasına rağmen kendileri tasın çalınması ile suçlanır ve itab görürler:

Tañrı beni uş yine ḳavışdurur
Her kişi n'ider-ise anı bulur (2551)

Yûsuf'un kul olarak alınıp satılması, kötü muamelelere maruz kalması esere göre zamanında kendinin bunları yapmasıdır:

Yūsuf ḳul oldı sebeb bu-idi
Ḳul-yoḳ aṣlımızda didi ʿaceb eyledi (537)

Bir sebeb[i] daḫı ḳulı var-idi
Anı esirgemeyüp döger-idi (538)

Anıñ-[i]çün anı Ḥaḳ ḳul eyledi
Dürli dürli başına ḥāl eyledi (539)

3.11.2. Yalan Söylememek

Olumsuz olayların başa gelebileceğini bilerek yine de yalana meyletmeme hassasiyeti taşıyan Yûsuf örneği olduğu gibi başta kardeşler olmak üzere hikayenin diğer kahramanlarından Zeliha'nın sıklıkla bu yola başvurması ancak yalana başvuran bu iki karakter gurubunun da başlarının beladan kurtulmaması nazara verilerek olumlu davranış yüceltilmiş, olumsuzu ise kötü sonuçları dolayısıyla reddedilmiştir. Yûsuf babasının kardeşlerine rüyasından bahsetmemesi uyarısına rağmen kardeşlerin "yalancı" olmakla itham etmeleri üzerine rüyasını anlatır:

Nice gördiñ söylegil bize ʿayān
Biz umarız sen olmayasın yalan (170)

Aldadılar Yūsuf'ı gör ne ḳılur
Fikr ider dimez ise yalan olur (171)

Didi yalan olmayayın söyledi
Gördügün[i] bunlara şerḥ eyledi (172)

Diğer taraftan kardeşler babalarına; Yûsuf'la eğlenmek üzere ovalara gittikleri, Yûsuf'un kurt tarafından yendiği, Malik'e; Yûsuf'un kendi kardeşleri değil kulları olduğu şeklinde hikayenin pek çok yerinde yalan söylerler. Sık sık yalana başvurmaları dolayısıyla da İbni Yamin'i Mısır sultanının istediğini babalarına ilettiklerinde babaları inanmaz: "Yalan söylemek kılıç yarasına benzer ki iyi de olsa nişanı kalır. Yûsuf Peygamberin kardeşleri gibi ki bir kere adları yalancı çıktığı için, ikinci doğru sözlerine babaları inanınayıp "Bu sizin uydurmanızdır, dedi (Sadi, 1980: 511)."

3.11.3. Mağrur Olmak

Tevazu ve alçakgönüllülüğün karşısında yer alan bu haslet, kibir ve kendini beğenme hissi ile birleşmesiyle kişide hoş karşılanmayan bir özellik olarak eserde ifade edilir. Mağrur olan kişinin başına gelenler nazara verilerek bu hasletin kötülüğü ortaya konur. Kişinin sahip oldukları özellikleri ile böbürlenmesi, o kişi peygamber bile olsa cezasız kalmaz. Yûsuf yüz güzelliği ile Karsın ilinde on iki bin kişilik orduyu bertaraf etmesi ve güzel oluşu onu mağrur kılar. Peygamber olması ile ilahi ikazla uyarılır:

ʿAceb miṣlim var mıdur dünyāda didi
Yüzümi gören kişi olur esir (648)

Çünki Yūsuf maġrūr oldı özine
Kimse baḳmadı üşdi yüzine (649)

Çün niḳābın açdı Yūsuf anlara
Hiç ḳılmadı eṣer ḥüsni bunlara (650)

Neslinden hiçbir kimsenin kul ve köle olarak alınıp satılmadığını ifade eden Yûsuf, burada da mağrur oluşu dolayısıyla köle olarak alınıp satıldığı bir hayat yaşar:

Yūsuf ḳul oldı sebeb bu-idi
Ḳul yoḳ aṣlımızda didi ʿaceb eyledi (536)

3.11.4. Alçakgönüllülük

Eserde kendi değerini olduğundan daha aşağı gören, emsallerini ise kendinin fevkinde değerlendiren, kibri ve kendini beğenmeyi bir tarafa bırakan kişi, bu özelliği ile takdir edilmiş ve böyle davranması ile de kendi değerini artırmıştır. Yûsuf kendini beğendiği için, kuyudan çıkarıldığında "on yedi kalp akçe" gibi değeri yüksek olmayan bir bedel karşılığında satılırken pazarda kendini metheden dellala garip bir kişi olduğunu beyan ederek tevazuunu ortaya koymasıyla değerini artırmış ve Mısır hazineleri onu almaya yetmemiştir:

Her kişi kim kendüyi alcaḳ göre

Bunda ve anda devlete ire (709)

Yūsuf anda kendüyi ʿāciz bile
Ḥaḳ Teʿālā ḳadrini ḳıldı aʿlā (708)

Bādişāh şol ḳadar altun getürür
Yūsuf daḫı terāziye oturur (935)

Ḥaznede altun gümüş ḳalmadı
Yūsuf'a hirgiz berāber olmadı (936)

3.11.5. Gammazlık

Bir kişi, olay veya durumla alakalı bilgi sahibi olup bunlarla münasebet içinde yer alan kimselere laf götürme, görevi olmadığı halde bilgi ulaştırma anlamında kullanılan "gammaz"cılık, olumsuz bir haslet olarak değerlendirilmiştir. Eserde gammazlık yapan kişinin Tanrı katında ah u zar edeceği, cennette yerinin olmadığı, onun yerinin cehennem ateşi olduğu belirtilmiştir. Bu durumlar dolayısıyla gammazlığa yanaşmayan üç kahraman zikredilmiştir. Malik, Yûsuf'u kendisine satanların kim olduğunu öğrenmek istediğinde gammazlık olacağı endişesini taşıyan Yûsuf cevap vermez.

Yūsuf eydür ben ġammāzlıḳ itmezem
Dünyādan ben bu ad-ıla gitmezem (978)

Yaʿḳûb, "Yûsuf'u yedi" denilerek huzuruna getirilen kurda, Yûsuf'un akıbetini sorar ancak cevap alamaz:

Ḳurd didi-kim ḳorḳarın ġammāz ola
Ḳurdlar içinde adım ġammāz ola (418)

Yûsuf'u Zeliha'nın iftirasından kurtaran iki aylık bebek, suçlunun doğrudan kim olduğunu söylememesinin sebebi gammaz olacağı endişesidir:

Oġlan eydür ġammāzlıḳ eylemezem
Birisi ṣuçlu diyü söylĕmezem (1269)

Bir suçu veya günahı üçüncü kişilere anlatmama, "gammazlık" yapmama noktasında böylesi bir tavır tavsiye edilirken suçun, yaygınlık kazanmaması ve suçlunun, sonradan tövbe etmesiyle affedilebileceği düşüncesinden dolayı gizlenmesi öğütlenmektedir:

Yūsuf anlarıñ sözüni diñledi
ʿAybların yüzlerine urmadı (2216)

Ṣuçlunıñ ṣuçunı kim setr eyleye
Ḥaḳ Teʿālā ṣuçunı ʿafv eyleye (1281)

3.11.6. İşi Allah'a Havale Etmek

Planlanan işlerin ifasında, verilen sözlerin icrasında Allah'ın takdiri unutulmamalıdır. Eğer onun dilemesi nazara verilmeden iş veya beklentiler yaratılanlar olarak gücü ve tesir alanı sınırlı olan insanların sorumluluğuna terk edilirse, söz konusu eylemin sonu hayırla neticelenmez. Yaʿkûb, gözünden sakındığı evladı Yûsuf'u içinde korku olmakla beraber oğulları ile eğlenmeye yollarken emanet ettiği kuvvet, evlatlarından Rubil'dir:

Rūbīl'e [dir] n'eylediñ Yūsuf ḳanı
Ben saña ışmarladım idi anı (358)

Geri dönen evlatlarının yanında Yûsuf'u bulamayan Yaʿkûb, sitemkarane bir eda ile Allah'a yönelince,

Bes ḫiṭāb geldi yā Yaʿḳūb anı
Baña ışmarlamadıñ sen oġluñı (424)

Ger baña ışmarlasañ bekleye_idim
ʿAdūlardan anı ṣaḳlaya idim (425)

itabıyla karşılaşır.

Yûsuf, suçsuz yere zindana düştüğü için zindandan çıkıp sultanın hizmetine giden şerbetçiye "suçsuzluğunu sultana" iletmesini ister. Allah'a iltica yerine kuldan

medeti bir peygamber olarak uman Yûsuf bu davranışı dolayısıyla yedi yıl zindana hayatına mahkum edilir:

Çünki maḫlūḳdan o ḥācet diledi
Yedi yıl daḫı zindānda ola didi (1488)

Ḥācetin maḫlūḳdan isteyen kişi
Maḥrūm olmaḳdur bilüñ anıñ işi (1489)

Yaratılan olarak cümle istek ve beklentiler ancak Yaradan'dan istenir ve beklenir:

Ḥaḳ Teʿālā ḳorḳduġından ḳurtara
Cümle maḳṣūdıñ seniñ Allāh vire (1565)

Bütün işler Allah'ın takdir ve tedbir sınırları içerisinde gerçekleşmektedir. Eğer kullar bir işin başında O'nun tasarrufunu göz ardı ederlerse o işin sonu insanlara hayır getirmez. Yûsuf'un başına gelen bazı olayların sebebi Allah'ın takdirini "ifade etmemesi"dir:

Ẕelḫa çünki_anı ḫalvet eyledi
Diñle imdi Yūsuf anda ne didi (1284)

Ger beni bāre bāre ide didi
İtmeyem bu işi didi söyledi (1285)

Bir daḫı ḳardaşları ṣuç eyledi
Ben itmezem didi ol faḫr eyledi (1286)

Tañrı ṣaḳlar-ise beni dimedi
Anıñ-[i]çün işbu derde uġradı (1287)

Her kişi çünki bir işe başlaya
Allāh rast getüre idem diye (1288)

3.11.7. Resul'e Salavat

Eserde en fazla üzerinde durulan nasihat peygamberlere, özellikle de Hz. Muhammed'e salavat getirilerek adının anılmasıdır. Ona salavat getirmekle dünya ve

ukba hayatında saadete erişileceğine, dertlilerin derman bulacağına, isteklerin yerine geleceğina, canın Cehennem ateşinden kurtulacağına inanılmaktadır:

Dilerseñiz dü ʿālemde necātı
Resūl'in rūḥına_idüñ eṣ-ṣalātı (27)

3.11.8. Sabır

Sıkıntılardan kurtulmak veya beklentileri elde etmek için sabır göstermenin karşılığı umulanın elde edilmesidir. Belalara ve günah işlememeye karşı sabır gösteren kişi, sabrının karşılığında ödüllendirilir. Yûsuf'un hayatının her bir anı sabır örgülenmiştir. Kardeşleri Yûsuf peygamberi kuyuya atmış, kuyuya atarken bütün kıyafetlerini çıkarmışlar, yiyecek ve içecek bir şey vermeyerek aç bırakmışlar, kul diye satmışlardır. Bütün bu olaylara sabır gösteren Yûsuf Allah takdiri ile kuyudan çıkarılmış, cennet giysisi hülle ile giydirilmiş, cennet nimetleriyle doyurulmuş ve kul olarak geldiği, pazarında satıldığı, zindanında yatırıldığı zindana sultan yapılmıştır.

Çünki Yūsuf taḳdīre ṣabr eyledi
Tañrı anı niʿmete ġarḳ eyledi (1728)

Yakup peygamber kaybettiği Yûsuf'u bir ömür boyu sabırla geri geleceği zamanı bekler. Karşılaştığı üzücü hallere ve olaylara sabrederek rahatlığa ulaşır. Evlatları Yûsuf'un geri gelmesinin imkânsızlığından söz ederken o sabrederek teselli bulur. Beklentisinde ne umutsuzluk vardır ne de isyan. Oğluna kavuşacağı ümidiyle yaşar ve sabreder. Bu sabrı ile de hikayenin sonunda muradına kavuşur.

Hikayenin bir diğer kahramanı olan Zeliha da hem sabreden hem de sabır gösterilen bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Yûsuf'a olan aşkında sebat göstermesi dolayısıyla Yûsuf'u elde etmek için uzun yıllar sabır gösterir. Ve nihayetinde de Yûsuf ile evlenir. Evlilikten yıllar önce Yûsuf'tan elde etmeye çalıştığı gayrimeşru talebi dolayısıyla da günah işlemeye karşı sabır gösterilen kişidir.

Eserde kahramanlar üzerinden ifade edilen bu değer bir gazel ile de vurgulanmıştır:

Ṣabr iderseñ maḳṣūdıña iresin
Maḳṣūdıñ bağından güller diresin (1013)

Ṣabır eyle dilekler ḥāṣıl ola
Ṣabr eyle firdevse girüb varasın (1014)

Ṣabır [it] biñ cān vire saña Celīl
Sen bu bir cānuñı şāẕān viresin (1015)

Ṣabr eyle ucmaġda biñ ḥūri ḳızın
Öbesin [hem] ḳucasın zevḳ idesin (1016)

3.11.9. Sadakat - Vefa

Vefa; vaad edilen sözde durma, verilen sözünü yerine getirme, borcunu ödeme, sevgi, dostluk ve bağlılıkta sebat gösterme, kendini sevenleri, kendisine iyiliği dokunanları unutmama, dostlarıyla ilgiyi kesmeme gibi anlamlara gelmektedir. Eserin pek çok yerinde Yûsuf'un vefası ve dostlarına veya kendine iyiliği dokunan kimselere karşı vefası söz konusu edilmiştir. Kendisini öldürmekle tehdit eden kardeşlerinin elinden kurtaran Malik'e Mısır hazineleri bahşeder ve ettiği dua ile kırk tane erkek evladı olur. Şahitliği ile Zeliha'nın iftirasından kurtaran genci yıllar sonra aciz bir durumda iken bularak kendine vezir yapar ve ihsanda bulunur:

Ol yigidiñ elini aldı ele
Anı sarāyına getürdi bile (1768)

Anı ḥammāma virüben yudılar
Dürli ḫil‘atler aña geydürdiler (1769)

Vezīr itdi Yūsuf aldı yanına
Ṣanasın biñ cān irişdi cānına (1770)

"Tuz ekmek hakkı"nı dahi gözetmeyerek vefasızlık yapan kardeşlerine kendine yaptıkları kötülükleri görmezden gelerek affeder. Zeliha'nın aşkından deliye dönüp kocasının yerini Yûsuf'a teklif ettiğinde Yûsuf, Mısır pazarında sahip olduğu

bütün hazineleri ortaya koyarak kendini satın alan Mısır sultanına karşı vefasını ve sadakatini ortaya koyarak kendisine ikramda bulunan sultana ihanet etmez:

Seni Mışır taḫtına sulṭā̄n ḳılam
Sulṭā̄nıñ adın bugün binhā̄n ḳılam (1180)

Yūsuf eydür ben ḳulıdur sulṭā̄nıñ
Sen-da[ḫı] ḥatunısın şimdi anıñ (1181)

Yā Zelīḫa sen düdügüñ itmezem
Ṭoġrı yolı ḳoyub egri gitmezem (1182)

Bizim aşlımuz ḫıyānet itmedi
Yidügü ṭuz etmegi unutmadı (1183)

3.11.10. Tövbe Etmek

İşlenen bir günahtan veya yapılan bir hatadan dolayı Allah'a sığınmak, pişman olmak, işlediği günah veya suç dolayısıyla üzülmek ve böyle bir durumu ortaya çıkardığı için vicdanen rahatsız olmak anlamına gelen "tevbe" eserde; hem peygamberlerin hem de diğer insanların hatadan pişmanlığı ifad etmek için başvurdukları bir yol olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaʿkûb, oğlu Yûsuf'u Allah'a değil de kula ısmarladığından, Yûsuf zindandan kurtulmayı Allah'tan değil hapis arkadaşından beklediğinden, Yûsuf'un kaçtığını zannederek yakaladığı yerde döven Arab kötü muamelesinden, uzun yıllar Yûsuf'u taptığı putlardan dileyen Zeliha puta tapıcılıktan tövbe eder ve pişmanlıklarını ortaya koyarlar.

Didi Yūsuf tevbe_iden ʿafv olur
Ḥaḳ ḳatında ṣuçları heb maḥv olur (2429)

3.12. Vecizeler

"Derli toplu kısa söz, özdeyiş" olarak tanımlanabilecek olan vecizeler, şairin yeri geldikçe kaydettiği ifadelerdendir. Bu durumu ortaya çıkaran sebeplerin; anlatımda doğallığı sağlama, savunduğu fikirlerin doğruluğuna muhataplarını ikna etmek için kanıtlar ortaya koyma, üzerinde özellikle durduğu bir durumu vurgulama,

pekiştirme ve soyut olan bir vakayı görünür ve somut kılma olduğu savunulabilir. Şair, büyük ölçüde halk muhayyilesinde yer etmiş, halk kültüründen kaynaklanan sözlere yer vererek anlatımda hem eseri vücuda getirirken kendi için hem de esere muhatap olan kitleler için kolaylık sağlamış ve işlediği konu ile münasebetli kuşatıcı ve kapsayıcı genellemeler yapabilmesinin önünü açmıştır.

Eserde yeri geldikçe kullanılan vecizelere şunlar örnek verilebilir:

Tañrı'dan emir gelicek dönmez ol
Taḳdīre ʿilāc iderseñ oñmaz ol (1421)

Ḥasret olan ayruluḳdan aġlaşur
Buluşanlar şāẕılıḳdan aġlaşur (2111)

Her kim [ki] bunı yazıbeni oḳuya
Allah Teʿālā'nıñ ḫayrından azād olmaya (2298)

Tañrı'[nuñ] taḳdīri heb olsa gerek
Her kişi yazılanı görse gerek (2574)

Ḥoş meṯeldür cihān icinde bu söz
Ki göñül ḳatlanur çü görmeye göz (2690)

Ne yazıldıysa cümle gelür sere
Cümle ḳullar yazılanı [çün] göre (516)

Cān içinde söyleyeyim sözi
Dünyādan göcücek aña sözümi

Söz ḳalur kişiniñ kendi gider
Zirā dünyā ḳamuya ḳalmaz gider (871-872)

Ḥācetin maḫlūḳdan isteyen kişi
Maḥrūm olmaḳdur bilüñ anıñ işi (1489)

Yād kişiden güç gören ḳardaş deye
Ḳardaşından güç gören ya ne deye 260

Ali TÜRK

Yüksek Lisans Tezi

Eskişehir, 2016

Cilt II

4.BÖLÜM

METİN

4.1. METİN NEŞRİNDE İZLENEN YÖNTEM

1. Her beş beyitte bir sıra numarası verilmiştir.

2. Kur'an-ı Kerim'den yapılan iktibaslar Arap harfleriyle yazılmış ve iki yerde kaydedilen Arapça ibare Latin harfleriyle yazılmıştır. Her ikisinin de mealleri dipnotta ifade edilmiştir.

3. Başlıklar küçük harflerle ve kalın karakterlerle yazılmıştır.

4. Beytin anlam bütünlüğünü sağlamak ve beyti vezne uygun hale getirmek için;

a. "Zeliha" kelimesi bazen "Zeliha" bazen de "Zelha" şeklinde transkribe edilmiştir.

b. "yumuşadı" giyeceginden" gibi sözcüklerinin ilk iki hecesi bazı durumlarda birleştirilerek tek hece (yumşadı, giyceginden) şeklinde transkribe edilmiştir.

c. Müstensihin dalgınlıkla aynı beyit içerisinde bir kelime ya da eki iki kez yazdığı durumlarda bu kelime ya da eklerden yalnızca bir tanesi metne alınarak yanlışlık giderilmiştir.

ç. Beytin anlam bütünlüğü içerisinde uygunsuz veya gereksiz olan bazı çokluk ekleri, belirtme hal eki metinden çıkarılmıştır.

d. İlgi ekinin eksikliğinin vezin kusuruna sebep olduğu durumlarda ilgi eki ilgili yere yerleştirilmiştir. Örneğin Allah'[uñ] adı, Yūsuf'[uñ] hali

e. Zarf fiil eklerine gerekli görüldüğü durumlarda "görüp" "görüb[en]"; "görüben" "görüben[i]" şeklinde eklemeler yapılmıştır.

5. Metinde olmayıp tarafımızca yapılan kimi eklemeler ve metin tamirleri köşeli parantez "[ ]" içerisinde gösterilmiştir.

6. Okunmasına rağmen anlamlandırılamayan beyitlerin yanına "(?)" konulmuştur. Okunamayan kelimelerin ise fotoğrafları metin içerisinde verilmiştir.

7. İmlâ, vezin yahut anlam itibarıyla yanlış olduğuna karar verdiğimiz ibareler doğrusu olduğunu düşündüğümüz ibare ile değiştirilmiş ve bu durum dipnotta ifade edilmiştir.

8. Eser içerisinde imlâda bir müştereklik bulunmaması nedeniyle metinde birlik sağlamak adına harekelenmemiş olan kelime ya da eklerin mümkün olduğunca dönemin diline uygun kullanımları tercih edilmiştir.

9. Metne müdahale edilerek vezin kusurları giderilmeye çalışılmıştır. Buna rağmen giderilemeyen vezne uydurulamayan beyitler yanlarına (*) işareti konularak gösterilmiştir.

10. Müstensihin hikayenin kahramanlarından;

Yûsuf'un annesi Rahil'i "Sahil",

Yûsuf'un kardeşi İbni Yamin'i "İnni Yamin"

Mısır Sultanı Reyyan'ı "Deyyan"

şeklinde transkribe etmesi hikayenin kaynaklarına uygun olmaması dolayısıyla bu farklı yazımlar tarafımızca düzeltilmiştir.

11. Vezinler metin başında çizgi (-) ve noktayla (.) gösterilmiştir. Örneğin:

"Vezin: **-.-- / -.-- /-.-**".

12. Seslerin uzunlukları gösterilirken "vezin" göz önünde tutulmuştur. Zihafın söz konusu olduğu ünlüler nüshalarda "ā", "ī", "ū" gibi yazılmışsa bunlar metinde italik karakterde gösterilmiştir. Örneğin: "rāżı̄", "zīra".

13. Eserde uzun heceye karşılık gelen "e" sesinin imaleye işaret etmek için "elif"le yazılması durumunda bu ses "ĕ" şeklinde gösterilmiştir. Örneğin: "gögĕ", "görmĕmişem".

14. Uzun okunması halinde "medd"in hâsıl olduğu sesler de zihaflı ünlülerde olduğu gibi italik karakterde yazılmıştır. Örneğin: "tı̄z var imdi".

15. Şeddeli kelimelerin imlâsında da vezin dikkate alınmıştır. Örneğin:

"Dĕdeñ İbrāhı̄m ḥaḳı şerḥ eylegil".

16. Vezin gereği yapılması zaruri olan ünlü ulamaları eserde ayrı kelimeler hâlinde yazılmışsa vezne dikkat çekmek maksadıyla alt çizgiyle "_" birleştirilerek gösterilmiştir. Örneğin: "Ḳardaşuñ derdi deli_eyledi beni".

17. "ise", "idi" gibi "i-" ek fiili şekilleriyle "ile", "içün" edatlarının eserde kendinden önceki kelimeye bitişik yazılması durumunda kelime ve bu şekiller arasına "-" işareti konulmuş ve ünlü uyumu göz önünde tutularak yazılmıştır. Örneğin: "n'eyler-iseñ", "ḳullar-ıla".

18. Metin tespitinde bir birlik sağlamak gayesiyle Arapça, Farsça kelime ve tamlamaların yazımında İsmail Ünver'in "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler" (Ünver, 1993: 51-90) makalesinde getirmiş olduğu esaslara uyulmaya çalışılmıştır. Metin tamiri ve vezinle ilgili hususlarda ise M. Fatih Köksal'ın "Metin Tamiri (Usul ve Esaslar, Uygulamalar ve Bazı Teklifler)" (Köksal, 2008: 169-190) ve "Metin Neşrinde Vezinle İlgili Problemler, Bazı Tespit ve Teklifler" (Köksal, 2009: 63-86) makalelerinde teklif ettiği esaslar dikkate alınmıştır.

METİN

[Haẕā Hikāyet-i Yaʿḳūb u Yūsufʿ Aleyhi'sselām]

.---/.---/.--

[2b] Yüzüm ḳarasına baḳma ḳabūl it
Ḳamu ümmetini aña sebīl it

Anıñ ḥürmetine bize ḳıl iḥsān
Murādım şerḥ ideyim eyle āsān

Dilĕrem-ki Yūsuf'uñ destānın
Naṣīb eyle diye[yi]m gülsitānın

Nice kāmiller anı söylemişler
Bu maḫlūḳı şük[ü]rle ṭoylamışlar

Dilĕrem beni-de irgüre_anlara
Ḳuzıları gibi uyam anlara

Süri ardınca sürilen ḳuzıyam
Ḳamusınıñ ayaġınıñ ṭozıyam

Ḳoyun öñünce meler ḳuzı ṣoñınca
Ḳuzı_ardınca gider ḳoyun öñünce

Ḳuzı[sı] meleyince ṭoymaz ana
Ḳuzısınıñ özine ṭoymaz ana

Olarıñ ben-de girdim izlerine
Dilĕrem uyḳun idim sözlerine

Şākird olaydım anlara bu yolda
Ṣebāḳ alaydım anlardan bu dilde

Bu dünyāda olara öyküneydim
Ḳıyāmetde olarla ḥaşr olaydım

Atam anam hem üstādım anlar
Bu yolı[244] ṣanʿatı ḳomış o cānlar

Olarıñ yolına uydur İlahī
Olarıñ ṣanʿatın ṭoydur İlahī

[244] Büyülü şeklinde de okunabilir.

[3a] Olarıñ cümlesine raḥmet eyle
Ḥabībiñ ḥürmetine ḥürmet eyle

Ḥabībiñden ayırmaġıl oları
Ḳamu ʿālim kemālidür ḥālları

Günāhım çoḳ-dur[ur] ʿafv eyle Mevlā
Oları cennetiñde eyle āʿlā

Olarıñ ḥürmetine cümlemüzi
Ḥabībiñden ayırma cümlemüzi

Olarıñ yolına uydum İlahī
Olarıñ ṣanʿatın ṭuydum İlahī

Ne-deñlü var-ısa heb ehl-i īmān
Ḥabībiñden ayırmaġıl i Raḥmān

Daḫı şunları esirge Ḫudā'ya
Bize raḥm idüp ol[245] duta duʿāya

Bizim-çün ḳılalar ḫayr-ı duʿāyı
Olarıñ derdine eyle devāyı

Añalar burada bu ben żaʿīfi
Diyĕler kim İlahī şol naḥīfi

Ḳamu ṣuçlarını ʿafv eyle anıñ
[Daḫı] niyyetin āsān eyle anıñ

Dilĕrem ben-de anlarıñ ḳamusın
Viresin bunda vü anda umusın

Daḫı ṣuçlarını hiç yazmayasın
Eyü ʿamellerini bozmayasın

Bu dünyāda ṭarīḳ üzre olalar
Ḳıyāmetde varup [raḥmet] bulalar

[3b] Dilerseñiz dü ʿālemde necātı

[245]"Ol" kelimesi yerine el olması metnin akışı içerisinde daha yerinde olduğu değerlendirilmektedir.

Resūl'in rūḥına_idüñ eṣ-ṣalātı

Geliñ şimden girü ey ḳavm-i ūlā
İşidiñ söylenür ol ḳavl-i āʿlā

Bu Yūsuf sūresini_indi sebeb ne
Ḥabībine bunı indürdi Mevlā

Yahūdīler nizāʿ itdiler ʿÖmer'le
Didiler ḳıṣṣa-i Yūsuf'dur evlā

Kitābımızda var ol bizde[246] yoḳdur
Melūl oldı işit aṣḥāb-ı evlā

Melāletin giderdi anlarıñ Ḥaḳ
Bes inzāl itdi budur ḳavl-i aḳvā

Ḥabībini çü şādān itdi Allāh
Anıñ ḥükmindedür heb cümle eşbāh

Cemīʿ-i ʿālemiñ ʿilmin bilen ol
Anıñ ʿilmindedür heb sırr-ı aḫfā

İşit şimden girü Yūsuf sözüni
Atası dedesi hem kendi özüni

Atası Yaʿḳūb İsḥāḳ dedesidür
Daḫı İbrāhim İsḥāḳ atasıdur

Çün İbrāhim Ḫalīlullāh gelipdür
Bu dünyāda iki oġlı ḳalıpdur

Bir oġlınıñ adı İsmāʿil anıñ
Muḥammed geldi neslinden bil anıñ

[4a] Resūl dedesi oldur bil bilĕsin
Ḳamusına ṣalavat getüresin

Biriniñ adı İsḥāḳ'dur ey cān
Anıñ oġlı-dur[ur] Yaʿḳūb-ı Kenʿān

[246] "bizde" ifadesi beytin ifade ettiği anlama uygun olmadığı, "sizde" olması gerektiği düşünülmüştür.

İkiz oldı anasından çün Yaʿḳūb
Biriniñ adı ʿĀṣ biriniñ adı Yaʿḳūb

Anasından tüli ṭoġmış-idi ʿĀṣ
Ḳoyun tüvi gibi yüñli idi ʿĀṣ

Bahādır idi ġāyet ẕātı anıñ
Hem [av] avlar-idi ṣanʿatı anıñ

Varur ṭaġlarda avlar getürürdi
Bişirür babasına yidürürdi

Bu eclden atası anası severdi
Yüzüni görmege her dem iverdi

Velī Yaʿḳūb ṣaçlı idi be-ġāyet
Anası sever-[i]di anı ġāyet

Gözi görmezdi İsḥāḳ'ıñ ey cān
Tüvinden bilür-[i]di ʿĀṣ'ı inan

-.--/-.--/-.-

Bir gün İsḥāḳ'a irdi Ḥaḳ'dan ḫiṭāb
Oġluñıñ birine duʿāñ müstecāb

Didi İsḥāḳ ʿĀṣ içün ḳılam duʿā
İkiñizden birine açılur bāb

Zīrā Ḥaḳ didi birine ḳıl duʿā
Bu benim göñlüm saña virdi cevāb[247]

Dilerem-ki ben saña ḳılam duʿā
Umaram-ki ḳabūl eyleye Vehhāb

-.--/-.--/-.--/-.-

[4b] Av etin ister bu göñlüm anı piryān eylegil
Yiyicek şāẕān ola ide duʿā isticāb

[247] "Cübab" şeklinde yazılan kelimenin herhangi bir anlamı bulunamamış, bu kelimenin beytin anlamsal bütünlüğü içerisinde "cevab" olması gerektiği düşünülmüş ve kelime "cevab" şeklinde yazılmıştır.

Duruban ʿĀṣ ava gitdi babasına yimege
Ki şāẕān olup duʿā ide ḳabūl ide_üstüne

.---/.---/.--

Bu yaña anası çü durdı öri
Didi Yaʿḳūb'a kim tiz gel ilerü

Boġazla bir ḳuzı biryān eylegil
Derisiyle gey özüñi pinhān eylegil

İlet babaña di-ki av getürdüm
Ki biryān eyledüm saña yitürdüm

Çü seni ʿĀṣ ṣaña ḳıla duʿāyı
Dilĕye cümle derdiñe devāyı

Çü Yaʿḳūb bir ḳuzı[yı] itdi biryān
Derisin arḳasına geydi ey cān

Varup babasına didi ey sulṭān
Getürdüm av etini işde piryān

Çü İsḥāḳ ṣıġadı arḳasın anıñ
Çü gördi ʿĀṣ'a beñzer tüvisi anıñ

Didi arkañ çüʿĀṣ'a beñzer illā
Ḳokuñ Yaʿḳūb'a beñzer bu ne ola

Anası didi ʿĀṣ'dur şuyı (*)
Bunıñ-çün dile ḫayr-ıla duʿāyı

Yidi biryānı oldı göñlü şāẕān
Elin ḳaldurup didi-ki ey Raḥmān

Cemīʿ-i enbiyā vü cümle mürsel
Ḥabībiñden sivā heb cümle mürsel

[5a] Ḳıyāmete degin cümle geleler
Ḳamusı bu_oġlumıñ nesli olalar

Duʿāsın[ı] ḳabūl eyledi Allāh (*)
Ne-ḳadar enbiyā gele in-şā'allāh

Ḳamusı gele heb neslinden anıñ
Ḳıyāmete degin aṣlından anıñ

Tamām oldı [çü] bularıñ duʿāsı
İşit imdi gelüp n’eyler çüʿ Āṣ’ı

Didi ey baba işde av getürdüm
Ki biryān idüben saña yitürdüm

Yi imdi bu şivāyı ḳıl duʿāyı
Benim derdime eylegil devāyı

Didi İsḥāḳ oġlı şimdi gelen sen
Degil midüñ bu dem duʿā alan sen

Bunı işidüben ḳaḳıdı ʿ Āṣ’ı
Anıñ heybetiniñ yoḳdur ḳıyāsı

Didi_öldürüben anı ḳomayayın
Murādına [anı] irgürmeyeyin

Didi_oġul saña da idem duʿāyı
Dilĕrem-ki ṣava Ḥaḳ bu belāyı

Duʿā buldı yirini n’eylesin ol
Naṣīb anıñ idi nice_eylesin ol

Gör imdi ḳudretiñ işini ey cān
Ḳamumız taḳdīriñ elinde ḫayrān

Gör e İsḥāḳ’ıñ ʿ Āṣ[a] himmetini
Yiye ʿ Āṣ’ıñ bu yolda ġayretini

[5b] Nice_eylĕsin naṣībinde yoḳ imiş
Çü taḳdīrde naṣīb Yaʿḳūb’uñ imiş

Anası bunı fikr itdi duraydı
Ki Yaʿḳūb’ı burada irġüreydi

Didi oġul seniñ dayılarıñ var
Git durma bunda düriş anlara var

Çü Baḥrān ilidür yiri olarıñ

Ki çoḳdur mālı ṭavarı anlarıñ

Varıcaḳ anda olasın mükerrem
Olar-ıla olasın sen münaʿam

Benim ḳorḳum oġul bil kardaşıñdan
Ṣavıla umaram ġavḳa başıñdan

Çü Yaʿḳūb işidür anıñ sözüni
Durup Baḥrān'a dönderdi yüzüni

Gece gider[di] gündüz gizlenürdi
Anıñ [i]çün adı İsrā'il idi

Bil İsrā'il gece giden dimekdür
Ki ḳorḳup gündüz özin gizlemekdür

Ki varup dayılarına irişdi
Gelüp karşuladı bir bir görüşdi

Ḳamusı aña ikrām eylediler
Ki dürli dürli inʿām eylediler

Birisinüñ iki ḳızı var idi
N*ā*-gāh Yaʿḳūb anıñ birini gördi

[6a] Dilediler dayısınıñ ḳızını
Nikāḥ itdi [aña] büyük ḳızını

Çü Yaʿḳūb görmiş-idi küççük ḳızını (*)
Didiler dayısına işbu sözi

Anı daḫı nikāḥ eyledi aña
Didi ne-kim dilersin anı saña

Dayısınıñ iki ḳızların aldı
İkisi-de anıñ yanına geldi

İkişer cāriyeleri var idi
İkisi-de anı Yaʿḳūb'a virdi

İki ḫatun ikişer cāriye oldı
Bunlarıñ her birinden oġlan oldı

Küççük ḳız ḳarındaşı ol Rāḥil'den
Ki Yūsuf İbni Yāmin ṭoġdı andan

Aña meyli_artıḳ idi ḳalanından
Daḫı oġlanların severdi andan

Yūsuf'ı ġayrıdan artıḳ severdi
Yüzüni görmege her dem iverdi

Çü Yaʿḳūb didi bir gün dayısına
Baña düstūr viriñ kim nidesine

Yine vaṭanıma varmaḳ dilĕrem
Babamı anamı görmek dilĕrem

Çü destūr virdiler durdı yirinden
Göç[ün] eyledi [ol] Baḥrān ilinden

[6b] Çü girdi ṭoġrı gider[di] yoluna
Ḫaber irişdi Kenʿān'[uñ] iline

Çü ʿĀṣ işitdi anı durdı örü
Didi-kim neye gelür bunda girü

Ġażab itdi aña ḳarşu yürüdi
Ki Yaʿḳūb'uñ büyük oġlı var-idi

Didi oġluna Yaʿḳūb ḳarşu varasın (*)
Bir uzun boylu uzun kişi göresin (*)

Eger saña ṣorarsa ne kişisin
Diyĕsin sen-de Yaʿḳūb oġluyam ben

O Yaʿḳūb didügüñ ʿĀṣ'ıñ ḳulıdur
Ki ḳaçmışdur velī gine ḳulıdur

Yine seni özler [idi] işde geldi
Ḳamu ehlin ʿayālin bile aldı

Çü Yaʿḳūb oġlına didi bu sözi
O da ʿĀṣ'dan yaña dönderdi yüzi

Çü ʿĀṣ gelür gördi ḳarşuda bir ḥūb
Didi kimsin didi [kim] āl-i Yaʿḳūb

O Yaʿḳūb didigiñ ʿĀṣ'ıñ ḳulıdur
Ki ḳaçmışdur yine geldi ḳulıdur

[7a] Geliyor ḳa[mu] mülki mālı ile
Daḫı ehli cümle ʿayāli ile

Çünki bu sözleri diñledi ʿĀṣ (*)
Ḳılıncı atdı yābāna olup yas

Didi n'idem-ki ben çıkdım hevāyı
O yigide ider dürlü duʿāyı

115 Bu yaña geldi Yaʿḳūb da irişdi
İkisi de ḳuca ḳuca görüşdi

Çü Yaʿḳūb bu ḳa[mu] mülki ṭavarı
Didi ʿĀṣ'a seniñdür cümle [varı]

Dirildiler ikisi tā ölünce
Ölüm geldi işit diñlendi nice

İkisi daḫı [bir] ḳabre gireler
Nite-kim ana raḥminde olalar

Tamām oldı bularıñ çün kelāmı
Resūl'iñ rūḥına viriñ se[lāmı]

[2a] **Ḥaẕā Ḥikāyet-i Yaʿḳūb**
Vü Yūsuf Aleyhi'sselām

120 İşit şimden girü idem rivāyet
Yūsuf'ı söyleyem Ḥaḳ'dan ʿināyet

Çün Yaʿḳūb'ıñ on iki oġlı var-idi (*)
Yūsuf be-ġāyet erlerinden ḥūb idi (*)

İşit idem anıñ ḥüsn-i cemālin
Her kim yüzüni görse bulur saʿādet(*)

Eger kāfir gör[ür]se mü'min ola(*)
Gider andan ḳamu girü şeḳāvet

Eger bedr ay anıñ ḥüsnin göreydi

Ṭutuldı ṣanur-[i]diñ oldı ol māt

Eger Zühre göreydi hem cemālin
Seḥerde ḳıla ḥüsninden şikāyet

Anıñ-çün sever-idi anı Yaʿḳūb
Zīra[248] oġlanlarından oldı ol ḫūb

Ḳalan oġlanları ṣanki yıldızdı
Ol arada ḳamer yā gündüz-üdi

-.--/-.--/-.-

Bir gün Yaʿḳūb uyurdı gündüzi (*)
Yatdı Yūsuf düşdi kendü özini

Başını ḳodı dizi_üstüne uyur
Uyur-[i]ken Yūsuf anda düş görür

Bakar-idi Yaʿḳūb [an]ıñ yüzine
Söyleyibdür ḳulaḳ urġıl sözine

[7b] Yūsuf'ıñ ḥüsni gibi var mı ola
Ay-ı[la] gün buña beñzer mi ola

Bunı dirken Yūsuf uyandı baḳar
Söyledi Yaʿḳūb'[a] odlara yaḳar

Didi ay gün nicesi beñzer buña
Şimdi secde ḳıldı ikisi baña

Daḫı on bir yıldızlar geldiler (*)
Sicde idüp baña tābiʿ oldılar

İdivir kim düşümüñ taʿbīrini
Diyivir kim bunlarıñ taʿbīrini

Çün işitdi bunı Yaʿḳūb āh ider
Sen ḥaṭādan ṣaḳla yā Allāh dir

[248] Metinde "vire" şeklinde trankribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelime diğer çalışmalardan kontrol edilerek "zira" olması gerektiği görülmüş, "vire" kelimesi yerine "zira" kelimesi yazılmıştır. (Karakaya, 2012:271)

Didi Yūsuf ey baba şeniñ yeri
Aġladuñ sen ṣanki melūliñ yeri

Yaʿḳūb eydür çünki irişe feraḥ
İrişür ardınca elbetde teraḥ

Dime oġul düşüñi iḫvān-ıla
Ḳaṣdı ḳılma kendi cismi cānıña

Kim yoruşun ḳabrinden fāriġ ol
Gündüzin düş degildir fāriġ ol

Zīrā anı ṣaḳınurdı söylemez
Yaʿnī anıñ ḥālini fāş eylemez

Diliñizden ṣaḳınurdı ḳuzusın
Gel gör imdi ḳuzusınıñ yazısın

Tañrı ḫayır yaza her ḳul başına
Ḳulaḳ urġıl ol felegiñ işine

[8a] Didi Yūsuf ger sever-iseñ beni
İdivir kim düşümüñ taʿbīrini

Didi nice eylesün Yaʿḳūb özi
Beni severseñ didi göyner özi

Didi oġul di[ñle]gil taʿbīrini
Diyivirgil nicedir bir bir anı

Bādişāh olasın oġıl muḥterem
Ḥüsn-i ḫulḳ issi daḫı ṣaḥib-kerem

İşbu maḫlūḳ cümle saña duta yüz
Anañ atañ ḳamu ḳardaş cümlemüz

Cümle varup saña tābiʿ olalar
İşde ḳardaşlar saña ḳul olalar

On bir yıldız işbu ḳardaşlardur (*)
Güneş anañdur atañ ḳamer-durur

Di[me]digim budur oġul ḫaẕer
Vaḳt ola saña ḥased ide bular

Dime zinhār kimseye bu düşüñi
Ḫayr ola Tañrı oñara işiñi

Çün ikisi işbu ḳavli eyledi
Digil imdi taḳdīr aña n'eyledi

İşit imdi Yūsuf'uñ hem ṭayesi
Şemʿūn'ıñ bilgil olaydı anası

Ümm-i Şemʿūn işbu sözi diñledi
Ne-didügün Yaʿḳūbıñ ol añladı

Derdi oġlanlarına didi anı
Bu düşi [hem] Yaʿḳūb'ıñ yoyduġunı

[8b] Çün[ki] oġlanlar bunı işitdiler
Cemʿ olup bir yirde dügün itdiler

Didiler [kim] bu ne ʿaceb düş ola
Ḳatı ʿardur cümlemüze baş ola

Biz aña heb ḳul olavüz ḳarşuda
Nice derddür cümlemüze ḥükm ide

Buña bir tedbīr idelüm cümlemüz
Anı_atalum ırmaḳ olsun ḥīlemüz

Babamuz çün artıḳ anı görmeye
Bizi seve artıḳ anı görmeye

Varup onlar Yūsuf'ı çaġırdılar
Bu ne ḥikmetdür diyüben ṣordılar

Aramuzda işbu ḫalḳ seni sever
Babamuz da bizi ḳor seni sever

Ḫalḳ içinde böyle ḥürmetlü olan
Umaruz ki söylemez hirgiz yalan

İmdi ḳardaş bize söyle düşüñi
Nice oldı biz görelüm işiñi

Çünki Yūsuf işidür [iş]bu sözi

Melūl oldı ṭanmadı hirgiz özi

Didi söylesem babam göñli ḳalur
Söylemezsem hem adım yalan olur

Didiler ṭurma[249] ey Yūsuf söylegil
Dedeñ İbrāhīm ḥaḳı şerḥ eylegil

Daḫı İsḥāḳ daḫı Yaʿḳūb ḥürmeti
Āb-u Zemzem [daḫı] Kevs̱er ḥürmeti

[9a] 170 Nice gördiñ söylegil bize ʿayān
Biz umaruz sen olmayasın yalan

Aldadılar Yūsuf'ı gör ne ḳılur
Fikr ider dimez ise yalan olur

Didi yalan olmayayın söyledi
Gördügün[i] bunlara şerḥ eyledi

Diñledi ḳardaşları bu düşleri
Dürli fitne oldı heb [ol] işleri

Geldi Şeyṭān bunlara itdi necāt
Gine fitne içün getürdi es̱ās̱

175 Didi size bunca şecāʿat var-iken (*)
Atañ size baḳmaz ḳılıñ iks̱irās̱

Gicelerde çün Yūsuf ile olur
Yine ṣabāḥ anuñ-ıla inbiʿās̱

Eger bir dem yanında olmaya-idi
Yimez içmez ider idi iltihad (?)

Siz[de]dür ḥiẕmet mevāşi vü ġanem
Siz çekersiz zaḥmeti ʿarş-ı ḥırās̱

Yine sizden hem anı artıḳ sever
Hem berāberdür siziñ-ile tirās̱ (?)

[249]Metinde "turam" şeklinde trankribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelimenin "turma" olması gerektiği düşünülerek "turam" kelimesi yerine "turma" kelimesi yazılmıştır.

.---/.---/.--

Didiler ne ḳılalum [yā] ne dirsin
Bu tedbīre bize ne buyurursın

Didi-kim ḳatl idüñ görmeye Yaʿḳūb
Anı görmeye size ḳala Yaʿḳūb

Bular bu tedbīri çün gördiler ḥūb
Hem duruban Yaʿḳūb'a vardılar ḥūb

[9b] Aña selām virüben söylediler
Ayaġın ṭurub[an] ikrām itdiler

-.--/-.--/-.-

Didiler Yūsuf'ı alup varalum
İrte Yūsuf'ı aluban gelelüm

Çünki Yaʿḳūb diñledi bu sözleri
Ḳayḳusından ṭoñladı gözleri(*)

Mübārek gözlerini [hem] ḳaşını
Sözlerini daḫı inci dişini

[Didi] bir gün görmesem ḥālim n'ola
Bilmezem ir mi gele giç mi gele

Dili söyler gözi Yūsuf'a baḳar
Fikr ider gözleriniñ yaşı aḳar

Yaʿḳūb eydür ḳuzularım söylemeñ
Beni yaḳmañ bāña göynük eylemeñ

Bir düşüm oldı yaḳında ḳorḳarın
Añduġumca ol düşümden ürkerin

Düşde gördüm-ki ḳuzular güderin
On iki ḳuzular sürüp giderin

Tañrı ḫayrın yaza her ḳul başına
Ḳulaḳ urġıl bu feleğiñ işine

Ḳuluñ tedbīrini taḳdīr bozar (*)
Başına gelür her ne kim taḳdīr yazar (*)

Didi Yaʿḳūb n'ideyin revā nedir
Başına yazılanı gör [kim] nedür

Didi oġlanlar sizi göndüreyin
Şin oluñ Yūsuf'ı size vireyin

[10a] Varıñ bugün yazılarda yazlañ didi (*)
Ġāfil olmañ Yūsuf'ı gözleñ didi

Yorulucaḳ dā'im anı götüresiz (*)
Acıġıcaḳ aña etmek viresiz

Destūr virdi aña göñli iñiler
Bülbüli gör ayrı gül[den] iñiler

Vāy ol bülbül ki gülden ayrıla
Gülden ayrı bülbülüñ ḥāli n'ola

Gülden ayrı bülbülüñ işi fiġān
El-amān bu ayrılıḳdan el-amān

Ṭurdı Yaʿḳūb Yūsuf-ıla_eve varur
Başını yudurdı ḫilʿat geydürür

Öper-idi Yūsuf'ı ḳucar-idi
Baġrına basup Yūsuf'ı_öber-idi

Daḫı ṭaʿām virdi ḳoydı ḳoynına
Ṣuḥuf-ı İbrāhīm ṭaḳdı boynuna

Zīrā yavuz göz ḳılmaya buña naẓar (*)
Daḫı gözlerine çekdi sürmeler

Anı ışmarladı oġlanlarına
Döndi Yaʿḳūb aġlayı[250] geldi evine

Yūsuf'uñ ḳız ḳardaşı var-idi i cān

[250] Metinde "oglı" şeklinde trankribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelimenin "aglayı" olması gerektiği düşünülerek "oglı" kelimesi yerine "aglayı" kelimesi yazılmıştır.

Ol-Yūsuf-ıla olur idi hemān

Gör[di] baba geldi Yūsuf gelmedi
Didi baba ḳanı Yūsuf gelmedi

Didi ḳardaşlar-ıla gitdi olar
Yazılarda oḳ atup oynayalar

[10b] Denya idi bil o ḳızıñ adı[nı]
Ṭurdı yirinden çün işitdi anı

Didi bunda Yūsuf-ıla giderin
Yūsuf olmazsa bu evi n'iderin

Yūsuf'uñ ḳardaşları yürüdiler
Götürüp Yūsuf'ı yola girdiler

Denya segirtdi olarıñ yoluna
Yitdi yabışdı Yūsuf'ıñ eline

Denya'ya dirler deli olma yüri
Cāhil olma var eve gid dön girü

Denya aġlar islemez dönmez girü
Yūsuf-ıla bile gider ilerü

Didiler ṣabır it bu gün ey Denya (*)
Yūsuf'ı götürelim yarın gine

Denya döndi aġlayı gitdi eve
Yūsuf'ı götürdi anlar boynuna

Bu yaña Yaʿḳūb gözler n'itdiler
Yaʿḳūb görmez olınca gitdiler

Çünki Yaʿḳūb görmez oldı anları
Diñle imdi n'eylediler bunları

[Ol] Yūsuf'ı götüren vurdı yire
Ṣan kemücikleri ḳırıldı yere

Öñlerince yayan idüp süreler
Ṭurduġunca ḳarşu anı vuralar

Issı oldı Yūsuf anda ṣuṣadı
Ḳarnı_açıḳdı diñle imdi ne-didi

[11a] Didi ḳardaşlar yoruldum ben ṭuruñ
Ḳarnım açıḳdı baña etmek virüñ

Yūsuf'a Yaʿḳūb etmek virmiş-idi
Azıġ-ıla anı göndermiş-idi

Bırdaġ-ıla ṣuyı vir[miş]di anuñ
Ḳıbra ile südi vir[miş]di anuñ

225 Zenbīl-ile ḥurma virmiş-idi aña
Nice oldı diñlegil eydem saña

Geldi Rūbīl dökdi anuñ bardaġın
Ṣaçdı südin hem ṭaġıtdı ḥurmasın

Eñsesinden ṭutdı Yūsuf'ı döger
Ey yalancı düş görüci dir söger

Seni bugün ıssı yā neye yaḳar
Sicde eylemiş saña şemsi ḳamer

Gel-di on bir yılduzı gelsün saña
Ṣu virüp daḫı ṭaʿām virsün saña

230 Öldürüben seni şimdi [ben] hele
Gele yıldızlar seni elden ala

Bildi Yūsuf düşden itmişler ḫaẕer
İñledi zārī zārī ḳatı be-ġāyet (*)

Eñsesinden ṭutdı Yūsuf'a vurur
Ḳaçdı Yūsuf biri[si]ne ṣıġınur

Ol-daḫı deper Yūsuf'ı yirlere
Ey yalancı düş görüci dirler [e]

Ḳanḳısına varursa urur idi
Ṣaçına yabışub[an] sürer idi

235 Ṣoñra Ṣemʿūn bıçaġı çekdi durur
Yūsuf'ı doġrayın dir yaḳın varur

[11b] Ḳaçdı Yūsuf gine vardı birine
Hem ṣıġındı bunlarıñ her birine

Her birine ḳaça vardı anlarıñ
Hiçbiri esirgemez[di] onlarıñ

Ṭurdı andan-ṣoñra Rūbīl'e varur
Etegi altına girüp ṣıġınur

Eydür ey dizem oġlı ḳardaşım (*)
Beni esirge ey yaḳın ḳardaşım

Bunca ḳardaşlar biri esirgemez
Hiçbiriçigi baña raḥm eylemez

Bunca ḳardaş var-iken oldum ġarīb
Beni ḳurtar diyi_aña çoḳ yalvarub

Hem babam beni saña ışmarladı
Körbecügüm sen [beni]_esirge didi

Bir ṭabanca vurdı Rūbīl Yūsuf'a
Diñle imdi ne didi idem saña

Didi sen nicesi olduñ ḳardaşım
Seni öldürmek ola benim işim

Yūsuf'ı vurdı düşürdi yatur[ur]
Şaşdıġından ḳalḳdı gine oturur

Fikr ider Yūsuf oturuban güler
Ol Yahūda ḳardaşı aña ṭurur

Yā Yūsuf neye gülersiñ söylegil
Aġlar-iken yā neye güldüñ digil

Yūsuf eydür güldügüm budur didi
Evde iken bu g[ön]ül fikr eyledi

[12a] Ben didim ki var-dur[ur] on ḳardaşım
Heb bahādurlar durur benim işim

Baña ne ḳorḳu ola yolda didim

Bilemedim ben bu sözi söyledim

Kimseden olmaz imiş baña ẓarar
Birbirinden oluyor yine ẓarar

Maġrūr olmışız meger ben bu söze
Ḫudā ḥavāle_eyledi sizi bize

Ṭurdı andan ol-Yahūda'ya varur
Düşdi andan ayaġına yüz sürür

Öbdi ayaḳlarını zār_eyledi
Aġlayuban Yahūda'ya söyledi

Didi ey ḳardaşları[mu]ñ ulusı
Baba ölicek yerine ḳalası

Cümlemüze sen re'is olsañ gerek
Babamıñ yerine sen ḳalsañ gerek

Şimdi bir yād kişi ger beni ura
Yā döge yā söge [ve]yā öldüre

Ḳardaş aña sen rāżī olur mısın
Yā baḳup yā danmayup durur mısın

Yād kişiden güç gören ḳardaş deye
Ḳardaşından güç gören yā ne deye

Kimde gördüñ ḳardaş ḳardaşı ura
Yā bıçaḳ alup öldürmege vara

Çünki bu işleri ḳardaş itdiñüz
Babamıñ vaṣiyyetin unutduñuz

[12b] Ḳanı babam yaʿnī size_ışmarladı
Yūsuf'ımı ḥoşça dutasız didi

Babamıñ yüzine nice baḳasız
Yā baña ḳardaş nice ad daḳasız

Sizden incinecegiz ger kim varam
İñileyem maʿbūdıma yalvaram

Çünki Yūsuf bu sözleri söyledi
Yüzüni göge dutup āh eyledi

Didi Mevlā'm ḳullarıñ ḳaydın yiyĕn
Dedeme odı gülistān eyleyen

Bıçaġı kesme diyüben emr iden
İsmā'īl'e ḳoc[ı] ḳurbān eyleyen

Ḥızrı öldürmeyüben viren ḥayāt
Aña sebeb āb-ı ḥayvān eyleyen

Derdimend oldum baña senden meded
Cümleniñ derdine dermān eyleyen

Beni ḳardaşlarımdan ḳurtar didi (*)
Ṭobraġa cān virüp insān eyleyen

Ben ġarīb oldum elim alġıl didi
Babamıñ ḥürmeti deyü aġladı

Yahūda çünki bu sözi diñledi
Yumşadı göñli Yūsuf'a söyledi

Didi ḳorḳma yā Yūsuf bil nite-kim
Ṣag olam ben yoḳ-dur[ur] saña ölüm

Yūsuf'ı getürdi bu kez kendüye
Ḳardaşıñ derdin[e] ʿaceb kim döye

[13a] Diñle ol Yahūdi nūr-ı sirāc
Yūsuf'ı ḳurtarmaġa itdi ʿilāc

Dir Yūsuf'a ḳorḳma seni ḳurtaram
Saña kim ḳaṣd ider ise baña ḳaç

Bu yaña ḳardaşları ider hücūm
Yumşamadı hiç olar ṣankim aġaç

Didiler Yahūda'ya vir Yūsuf'ı
Yoḫsa seni öldürürüz gözüñ aç

Yahūda_ider ḳoñ bu sözi söz degil
Bunı kāfir etmedi viren ḥarāç

Cümleñüz peyġamber oġlı dirseñüz
Ne ṣuçı vardır sürürsin yalın aç

Bunıñ aṣlı-dur[ur] İbrāhīm Ḫalīl
Anı oddan ḳurtarıbdur ol Celīl

Bize düşmez biz anı öldürürüz
Ḳabrimüzi odlara ṭoldu[ru]ruz

Enbiyā oġlanları ḳan mı ider
Böyle büyik ṣuç ve ʿiṣyān mı ider

Ḥaḳ-ḳatında cümle ʿāṣi oluruz
Ṭamu içinde ebedī ḳaluruz

Geliñiz bunı eve iletelüm
Bu işimiz iş degil[dür] n'idelüm

Ben kefīlim bunı oġlan söylemeye (*)
Babamuza kelĕc[i] eylemeye

Didiñ fikriñ budur ulı olasın (*)
Babamuz ḳatında ḥürmet bulasın

[13b] Yahūda_eydür bir daḫı diñleñ beni
Erger rāżī olmadıñız ḳoñ anı (*)

Didi ḳanlı_olmayalım diñleñ beni
Bir ḳuyu vardır bulalım biz anı

Yılan çıyan evidür hem ıssız ol (*)
Daḫı derindür ġāyet[de] ṣuṣuz ol

Yūsuf'ı bıraġalım geliñ aña
Uydılar cümlesi bu söze aña

Didiler kim anda açlıḳdan öle
Ölmez ise bārī [bir] kevrān gele

Ala gide anı ıraḳ illere
Babam anı görmege bize ḳala

Böyle diyüben Yūsuf'ı aldılar

Ol ḳuyunıñ kenārına geldiler

Yūsuf'ıñ kisvelerin[i] ṣoydılar
Yaʿḳūb'ıñ gözi nūrına ḳıydılar

Ḳanı anuñ aña oġul didügi
Oḫşayuban gül-ile urmadıġı

Boynun egip zebūn oluban ṭurur
Kimi ḳaḳar kimi söger kimi_urur

[...][251] öldürmedigimiz yiter
Kimi ṣoyar kimisi anı ṭutar

Yūsuf anda bunlara çoḳ yalvarur
Her birine varır yüzin sürer (*)

Size n'itdim beni böyle idersiz
Beni buña bıraġıban gidersiz

[14a] İşitmediler Yūsuf'ıñ sözini (*)
Ṭutuban çıḳardılar gömlegini

Aña bir eski palās geydirdiler
Aġladıḳça ḳarşu anı vurdılar

Yūsuf eydür çıḳarmañ gömlegimi (*)
Anıñ [ile] örteyin ud yirimi

Öldügüm vaḳt kefenim ola benim
Yā nice bir çeke bu derdi cānım

Uymadılar hirgiz anıñ sözine
Gözleri yaşı aḳar gül yüzine

Gözleriniñ yaşını aḳıtdılar
Aña bir ib bağlayuban yitdiler

Ḳuyunuñ kenārına iletdiler
Ṭutup anı ḳuyuya ṣarḳıtdılar

Ḳardaşınıñ biri çekdi bıçağı

[251] Bu bölüm silinme dolayısıyla okunamıyor.

Ḥayḳıruban kesdi Yūsuf ibini

Yaʿnī Yūsuf inübeni düşe dir
Yā öle yā doḳuna bir ṭaşa dır

Uçdı Yūsuf ḳuyuya bir bir döner
Gāh başı döner gāh ayaġı döner

Bu firāġa yer [ü] gök aġlaşdılar
Heb melekler zār idüp iñleşdiler

Biri İbrāhīm oda atı[lı]caḳ
Biri Yūsuf ḳuyuya ṣarḳıdıcaḳ

Biri daḫı çün Muṣṭafa urdılar
Yüzini yarup dişin çıḳardılar

[14b] İşbu üç yirde melekler aġlaşur
Āh idüben zārī zārī iñleşür

Çünki Yūsuf ḳuyuya ucdı gider
Ḥaḳ Teʿālā Cebrāīl'e emr ider

Ṭut Yūsuf'ı kim ṭaşa doḳanmaya
Gövdesine żarar olup ṣınmaya

Cebrā'il irişdi aña inmeden
Ṭutdı Yūsuf ḳuyuya ṭoḳunmadan

Ḳodı andan anı bir ṭaş üstüne
Diñle neʿizzet irişdi dūstuna

Cebrā'il çıḳardı ol eskileri
Ḥülle geydirdi Yūsuf'a key arı

Vardı yiyĕcek getürdi [hem] aña
Cebrā'īl'em dir ḫaber virdi aña

Tañrı'nıñ ḥikmetleri var bil bunı
Tañrı peyġamber idiserdür seni

Bunı didi Cebrā'il gitdi ḥoca
Çıḳageldi uzun boylı bir ḳoca (*)

Yüzi nūrlı aḳ ṣaḳallı ol hümām
Geldi Yūsuf ḳatına virdi selām

Didi şükür Ḫālıḳ'a maḳṣūdımı
Virdi baña görmek-idi yüzüñi

Geldi Yūsuf yanına bilişdiler
İkisi ḳuca ḳuca görişdiler

Didi Yūsuf'a ṣorar-iseñ beni
Görmiş-idim kitāb içinde ḥüsniñi (*)

[15a] Diledim Ḥaḳ'dan [ki] yüzüñi görem
Ölmeyem seniñ viṣāline irem

Ḥaḳ Teʿālā ḥācetim ḳıldı ḳabūl
Tañrı getürdi seni olma melūl

Yaʿnī ḳardaşlar sebeb oldı hümām
Tañrı'dandur sögme anlara i cān

Yaʿnī Hūd peyġamber-idi bil anı
Cebrā'il indürdi ḳuyuya anı

İki yüz yıl [idi] ṭurdı anda ol
Günde bir nār gelir idi yirdi ol

Yūsuf-ıla_esenleşüb[en] düşdi ol
Ḥaḳḳ'a teslīm olubanı virdi cān

Gitdi Hūd çün ḳaldı Yūsuf yalıñız
Ḥaḳ Teʿālā Cebrā'īl'e itdi tīz

Muştulaḳ[252] oña [ki] sulṭān eyleyem
Mıṣr içinde şāh-ı Kenʿān eyleyem

İl vilāyet memleket virem aña
Melūl olmasun ḫaber virgil aña

Cebrā'īl indi Yūsuf'a söyledi
Yūsuf anı işidüp şükr eyledi

[252] "Muştulan" olması gerektiği düşünülmektedir.

Yūsuf'ıñ ḳardaşları gör n'itdiler
Her birisi nice ḥīle itdiler

Bir ḳuzı boġazlayuban ḳanına
Sürdiler gömlegine ḳaftānına

Aġlaşurlar vāh Yūsuf deyübeni
Yaʿḳūb işitdi bularıñ ününi

Zīrā Yūsuf gideliden ṭurmadı
Rāḥat olup bir sāʿat oturmadı

[15b] Vāh oña kim ḳuzusından ayrıla
Baġrı ḥūn ola anıñ yile yile

Ḳanda varsa ḳuzusın ister ola
Yiler arar ḳuzusın ḳanda bula

Bir sāʿat anıñ göñlinden gitmeye
Gice gündüz fikri ḳuzusı ola

Düni güni iñiler oġul deyü
Ḳuzusından ayrılan ḳuzum deyü

Ün işitse geldi ṣana söyleye
Diyeler ki bu meger deli ola

N'eylesün ol yaḳdı firḳat ayrılıḳ
Yā ġarībiñ gözi yaşın kim bile

Gördi oġlanları gelür ḳarşula
Vāy Yūsuf dir aġlaşurlar zār-ıla

Düşdi ışşı gitdi Yaʿḳūb'ıñ hemān
Gelir her ḳul başına ne yazılan (*)

Gelüp oġlanları heb aġlaşdılar
Yaʿḳūb'ıñ çevre yanına üşdiler

Geldi Yahūda_añа eline varur
Baba [baba] deyübeni çaġırur

Gördi hiç dınmaz anı virmez nefes
İñleye āh idüben eyledi yas

Didi eyvāh żāyiʿ itdik ḳardaşı
Babamuz da öldi göriñ bu işi

Geldi Rūbīl başın aldı dizine
Açdı gözin baḳdı anıñ yüzine

Didi oġul ḳanı Yūsuf n'itdiñiz
Beni aldayup alıban gitdiñiz

[16a] 355 Benüm ol gün görmedik ḳuzucaġım
N'eylediñiz yābāna mı atdıñız

Ben anı güller ile vurmaz-idim
Dögdüñüz mi ḳul deyü [mi] ṣatdıñız

Ben ġarībi böyle derde uġradım
Baña neden ötürü kin dutdıñız

Rūbīl'e [dir] n'eylediñ Yūsuf ḳanı
Ben saña ışmarladım idi anı

Didi baba oynamaġa başladıḳ
Giycegimiz beklesün deyü ḳoduḳ

360 Oynar-iken ġāfil olduḳ ḳurd yedi
Gerçegiz baba bu sözler[de] didi

Düşdi yine uṣsı gitdi [bil] i cān
Aġlaşuban ḳıldılar āh [u] fiġān

Gözin açdı didi çün-kim ḳurd yidi
Bir ʿāẓāsı ḳalmadı mı_anıñ didi

Getüreydiñiz eş ideydim anı
Getürdiler Yūsuf'ıñ gömlegini (*)

Çünki Yaʿḳūb istedi nişānını
Getürdiler Yūsuf'ıñ gömlegini (*)

365 Gördi gömlegini ḳızıl ḳan-idi

Didiler bu ḳan Yūsuf'ıñ ḳanıdı

Yaʿḳūb aldı eline anı ḳoḳar
Hiç nişānı var mıdur deyü baḳar

Didi-kim Yūsuf'ıñ kendisi ḳoḳar (*)
Eti ḳanı ḳoḳusından yoḳ eṣer

Ḳurd yedi dirsiz ḳanı yırtılmamış
Dişlerinden buña nişān olmamış(*)

Yine Yaʿḳūb iñledi eydür oġul
Ḳurda mı yedürdiler seni oġul

370 Yoḳsa seniñ biliñe bir ib daḳub
Ḳuyuya ṣarḳıtdılar seni oġul

[16b] Ya ʿaceb eliñ ayaġıñ baġlayub
Ṣuya mı ṣarḳıtdılar seni oġul

Yoḫsa hiçbirisi esirgemedi
Ḳorḳarın ḳatl itdiler seni oġul

Yā çıḳardılar mı seni ṭaġlara
Yabāna mı atdılar seni oġul

Beni aldayuban alup gitdiler
Kimseye mi ṣatdılar seni oġul

375 N'itdiler körbe ḳuzucuġum benim
Bilmezem hiç n'itdiler seni oġul

Didi Yaʿḳūb Yūsuf'ımı n'itdiñiz
Ṣuçı ne idi niçün kin itdiñiz

Diri ise diñ varub[an] göreyin
Öldi ise aña kefen ṣarayın

Ṭoġrı söyleñ ḳuzucaġım n'itdiñiz
Beni yaḳdıñız ḳatı inciddiñiz

Yaʿḳūb'uñ bu sözini işitdiler
Ḳorḳularından añaru gitdiler

380 Didiler kim gördüñüz mi n'eyledi
Cümlemüzi bozdı yalan eyledi

Bunlar itdiler ki gelüñ varalum
Ol ḳuyudan Yūsuf'ı çıḳaralum

Öldürelüm anı yaralayalım
Bir barāsın nişān alup gelelüm

Kim bize ol inana taṣdīḳ ide
Sözümüz gerçekleye taḥḳīḳ ide

Çün Yahūda gördi bunlarıñ yüzin
Ortaya atdı bu kez kendi özin

Didi benüm-ile ʿahd eylediñiz
Tañrı'dan utanuban ḳorḳmadınız

Ger [bu] işi idesüz şimden girü
Ben de düşmān oluram şimden girü

Size virmezem Yūsuf'ı varurın
Hem babama bunı ḫaber virürin

[17a] Didiler vāzgeldük anı ḳoyalum
Gel varalum ṭaġda bir ḳu[r]d dutalum

Dutalım bir ḳurdı durmañ yırtalım
Aġzına burnuna ḳanlar dutalum

Boġazına ib daḳuban yidelüm
Babamuza getürüben iletelüm (*)

İşde bu ḳurd yidi anı diyelüm
Bunuñ-ıla babamuz aldayalum

Bunı diyüben varub[an] gitdiler
Varubanı ṭaġda bir ḳurd dutdular

Ḳan bulaşdurup anı getürdiler
Baba Yūsuf'ı bu yedi didiler

Düşdi Yaʿḳūb çünki ol kurda baḳar
Ḳuyruġın bular gözi yaşı aḳar

Yaʿḳūb ol ḳurda işāret eyledi

Gel-didi geldi ve gör kim n'eyledi

Şol-ḳadar geldi-ki degdi[253] dizine
Acı yaşı ṭolageldi gözine

Yaʿḳūb anı görücegez acıdı
Yā İlāhī buña sen dil vir didi

Destūr virdi Ḫüdā geldi ḳurd söyledi (*)
Selāmu ʿaleyke yā Yaʿḳūb didi

Yaʿḳūb anıñ çün selāmını alur
Öñüne geldi soluḳ-dur[ur] gelür

400 Yaʿḳūb eydür oġlumı niçün yidiñ
Ṣuçı neydi deyüvir nice_eylediñ

Ḳurd eydür vāllah yimedim [ben] anı
Boynuma almadım anıñ ḳanını

Enbiyānıñ çün eti bize ḥaram
Şöyle mi ṣandıḳ[254] beni yiyem ḥaram

Ṣuḥuf İbrāhīm ḥaḳıçün yimedim
Baña inan hiç yalan söylemedim

Baña bühtān iftirā itdi bular
N'itdilerse Ḥaḳ ḳatında bulalar

[17b] 405 Yaʿḳūb'ıñ oġlanları ḥacīl olur
Yaʿḳūb anı gördi taḫayyür ḳalur

Yaʿḳūb oġlanlarını azarladı
Ḥīleler siziñ imiş görüñ didi

Ḳardaşıñız ẓāyiʿ idüp n'itdiñiz
Bu bi-çāre ḳurda bühtān itdiñiz

Didi Yaʿḳūb ḳurda eydür idivir
Ne gezersiñ baña ḥāliñ idivir

[253] Metinde "dögdi" şeklinde trankribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelimenin "degdi" olması gerektiği düşünülerek "dögdi" kelimesi yerine "degdi" kelimesi yazılmıştır.

[254] "Sandın" olması gerektiği düşünülmektedir.

Ḳurd didi-kim ben Mışır’dan gelmişem
Ben-de ḳardaşımı yavi ḳılmışam

Şām iline gelüben gezĕr-idim
Ḳurd ger anda ḥālimi dir-[i]dim

Didi ey miskīn seniñ ḳardaşıñı
Bādişāh ṭutuban öldürdi añı

On yedi gündür işitmişem anı
Yiyemedim bir loḳma diñle gele anı (*)

Ḳardaş[uñ] derdi beni deli_eyledi
Yoḥsa bunlar beni ḳanda bula_idi

Bir ḳarībem avlayuban ṭutdılar
Derdliyüdüm yine dertli itdiler

Yaʿḳūb anı işidicek aġladı
Ḳurd[d]a anuñ-ıla bile aġladı

[18a] Ṣordı aña didi eydür ey zubāb (?)
Yūsuf’um n’olduġını virsen cevāb

Ḳurd bilürüm didi çün Yaʿḳūb diler
İdivir n’olduġunı diyü ṣorar

Ḳurd didi-kim ḳorḳarın ġammāz ola
Ḳurdlar içinde adım ġammāz ola

Zīrā ġammāzlıḳ kişiye ʿār ola
Tañrı ḳatında_işi āhı zār ola

Ġammāzıñ cennetde yoḳ-durur yeri
Ṭamu oddır ġammāz olanıñ yeri

Ḳurd ile Yaʿḳūb bunı söylediler
Birbir-ile duʿālar eylediler

Yaʿḳūb eydür aña ḳardaşıñ vire
Ḳurd didi saña Yūsuf’ın vire

Yūsuf eydür Tañrı cömerd oġlumı

Ṣaḳlamadıñ dertli eylediñ beni

Bes ḥiṭāb geldi yā Yaʿḳūb anı
Baña ışmarlamadıñ sen oġluñı

Ger baña ışmarlasañ bekleye_idim
ʿAdūlardan anı ṣaḳlaya idim

Didi Yaʿḳūb ṣab[ı]r idüben baña
Yūsuf'um gine vire diyem baña

Yūsuf'um dir sulṭānım [dir] yalvarur
Bulasın yitmişde deyü ün gelür

Yaʿḳūb anı işitdi çün aġladı
Yitmiş ay mı yıl mı yā gün mi didi

[18b] Her gice ol Yahūda varur idi
Yūsuf'ıñ ḥālini ṣorur [gelür] idi

Dirdi Yūsuf ben ḥoşam babam nice
Dir Yahūda aġlar ol gündüz gece

İllā Yūsuf aġlar-idi her zamān
Dir Yahūda neye aġlarsın i cān

Bir kişi ḳuyuya düşe güle mi
Dertli olmayan ḥālini bile mi

Tañrı'dan dermān ola dertlilere
Vir ṣalavāt ʿaşḳ-ıla beyġambere

Diñle imdi ideyim bir ḥoş ḫaber
Tefsīr içinde gelür ol muʿteber

Var-idi bir Maliki İbni Ẓafer
Mıṣr içinde ulu idi hem ol er (*)

Yatır iken bir gece ol düş görür
Kim gezerken Kenʿān iline varur

Gökden inüp gün yiñine girdi hem
Çıḳuban biraz öñünde ṭurdı hem

Ṣoñra gökden üstüne nūrlar yaġar
Malik anı alup ṣanduġa ṣoḳar (*)

ʿĀd ḳazdığı ḳuyu yanında_idi ol
Gördi düş kendin and[a] buldı ol (*)

Şehr içinde bir muʿabbir var-idi
Ṭurdı Malik ol-kişiye vardı (*)

Ṣordı aña düşüniñ taʿbīrini
Dir muʿabbir vir bir iki altunı

[19a] Virdi altun[ı] muʿabbir dir aña
Ol ḳuyudan vire bir ḳul Ḥaḳ saña

Ḳul degildir ol saña devlet ola
Sebeb olur eliñe çoḳ māl gele

Ġanī ola ehli evlādıñ seniñ
Tā ḳıyāmete-dek añıla_adıñ seniñ

Mālik anı işidüp oldı feraḥ
Ġamdan açıldı göñül oldı feraḥ

Çünki Malik bunı işiddi ṭurur
Vardı Mıṣr'a illi [yıl] daḫı ṭurur

Tamām oldı elli yine ṭur[dı] ol
Yükledüp dürli ḳumaşlar sürdi ol

Vardı Kenʿān iline ol-ḳuyuya
Gördi Malik ḳuşlar üşmüş ḳuyuya

Ḳuş ṣanur anı Malik anlar melek
Yūsuf'a ikrām içün gönderdi Ḥaḳ

Geldi kervān ḳondılar ol ḳuyuya
Beşīr'e didi-ki Mālik var ṣuya

Beşīr anda bardaġın ipin alur
Ṣu çıḳarmaġa ḳuyu_aġzına gelür

Deve ürküp geldi bu kez ḳuyuya
Bir iş itdiler kim anı kim diye

Kimi çökdi yatubanı aġlaşur
Kimi yüzin yire sürüp yügreşür

Zira[255] Yūsuf ḳoḳusunı aldılar
Heb anıñ ʿaşḳına ḫayrān oldılar

[19b] 455 Yūsuf'a indi-idi ol Cebrā'il
Yā Yūsuf ṭur saña emr itdi Celīl

ʿAcebā bilür misin söyledügiñ
Bencileyin ḥūb bulunmaz didügüñ

Kendüz[üni] gögübeni söylediñ
Çıḳ ḳuyudan gör bahāñı n'eylediñ

Geldi ḳervān ḳuyu aġzında ṭurur
Şimdi biri ḳuyuya ib ṣarḳıdur

İpe yabış bile çıḳ[ġıl] ḳuyudan
Böyle emr eyledi seni Yaradan

460 Ṣaldı Beşīr ḳuyuya bardaġını
Ṭutdı Yūsuf ḳomadı elden anı

Ṭutdı Beşir ol ḳovayı çekemez
Bir ġulāma çaġırur daḫı bu kez

İkisi bile ṭurup anı çeker
Çeke çeke ḳuyu aġzına çıḳar

Ḳova diyi çekdügi ādem çıḳar
Ṭoḳunan cānları otlara yaḳar

Gördi Beşīr [Yūsuf'ı] ʿaḳlı şaşar
Geldi kervān ḳuyu aġzına üşer

465 Mālik'[e] ḳıldı işāret geldi ol
Ṣāz olup istědügüni buldı ol

[255] Metinde "dir" şeklinde trankribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelime diğer metinlerden kontrol edilerek "zira" olması gerektiği düşünülerek "dir" kelimesi yerine "zira" kelimesi yazılmıştır (Karakaya, 2012: 345).

Tañrı virdi Malik'[i] şāz eyledi
Ol-daḫı ḳullarını_āzād eyledi

Yūsuf'un ḳardaşları çıḳar-idi
Nice oldı deyüben baḳar-idi

[20a] Gördiler ḳuyuda bir kervā̄n ṭurur
Cümlesi segirdişip anda gelür

Gelübeni ḳuyuya çaġırdılar
Yūsuf'ı bulmayup nā-çār oldılar (*)

Geldiler ol kervā̄na söylediler
Bes olar da Yūsuf'ı gizlediler

Didiler bir ḳulumuz ḳaçmış idi
Gelüben bu ḳuyuya girmiş idi

Ḳovageldik ardı sıra anı biz
Çıḳaruban ḳulumızı aldıñız

Gizleměñiz ḳulumuzı viriñiz
Ṣaġ salim hem yoluñuza varıñuz

Yoḳsa ṣaḥib-ḳuvvetiz her birimiz
Ḍarb urup cümleñüzi ḳıraruz

Ḳorḳularından çıḳarup virecek
Ditredi Yūsuf anlara göricek

Yahūda Yūsuf'a didi ḳorḳma sen
Ben bularıñ ḳuluyam di söyle sen

Ṣordı Malik Yūsuf'a nesin didi
Yūsuf ol dem Mālik'e ḳulam didi

Mālik eydür hiç [bu] ḳula beñzemez
Bunlar eydür eydür anuñ içün beñzemez

Babamuz bunı anası-la aldı
Küççik idi bu bize geldi-idi

Bizim-ile üns ṭutuban büyidi
Anıñ-[i]çün ḥūyı gökçek ḥūy-idi

[20b] Mālik eydür bu ḳulı baña ṣatuñ
Māl aluñ bahāsına sözüm ṭutuñ

Bunlar eydür ṣatalım ger alasın
ʿAybı vardır ḳulumuzuñ bilesin

Ḳaçaġandur uġrıdur yalancıdur
ʿAceb didigimiz buña üçüdür (*)

Mālik alalım dir [anı] ʿayb-ıla
İllā size bir sözim vardur hele

485 Aḳçe altun benim ile yoḳ-durur
Ḳatlanursañuz evimde çoḳ-durur

Didiler heyhāt aña ḳatlanmazuz
Ne virüseñ virüz anı aluruz

Fikr ider Yūsuf'ı bahā çoḳ diler
Ḳorḳar Mālik gücüm yetmez diyeler (*)

Zīrā ḳardaşlarından ḳorḳar-idi (*)
Malik beni alsa gitse dir-idi (*)

Mālik eydür on yedi ḳalb aḳçe var
Aña virürseñüz alurum i yār

490 Kimi on dört kimi[si] on yedi dir
Kimisi ḳırḳ kimisi yigirmi dir

Kimisi hemān yididür didiler
Yine aldılar Yūsuf'ı virdiler

Mālik eydür baña nāme yazasın
Bu ḳuluñ ḥālini bile yazasın

Yazuban birini virdiler aña
Mālik anı ṣaḳladı yaḳasına

[21a] Didiler bu ḳulu işit n'idesin
Bunı alup ıraḳ yire gidesin (*)

495 Elini ayaġını bağlayasız

Key ṣaḳın bunı kim ḳaçurmayasız

Çünki gitmek diledi Mālik i cān
Yūsuf'ı bir deveye didi hemān

Yūsuf anı ṭutup ikrām eyledi
Mālik'e yalvarubanı söyledi

Ey ḥoca bir ḥācetim vardır saña
Bir sāʿat destūr viresin baña

Ol yigitler-ile varup görüşem
Ayrılıḳdur bir daḫı ne buluşam

Çün ṭuz etmek yemişem anlar-ıla
Bī-vefā olan şu yāranlar-ıla

Ayrılıġa ḳatlanup ṣatanlara
Ṭuz [u] etmegi yabāna_atanlara

Yüzüme baḳmayuban gidenlere
Baña dürli dürli ḳahr idenlere

Destūrıñ-ıla varayın anlara
Baña şol cellād gibi ḳıyanlara

Çünki Mālik diñledi bu sözleri
Yandı özi ṭolageldi gözleri

Didi Mālik Yūsuf'a varma_anlara
Şol seni yedi bula ṣatanlara

Seniñ anlar ḳıymetiñi ne bilür
Yūsuf eydür cümle [iş] Ḥaḳ'dan gelür

[21b] Virdi destūr durdı anlara varur
Yūsuf'ıñ varduġın anlar da görür

Beriden bu öteden anlar gelür
Vardı Yūsuf anlara ṭabu ḳılur

Vardı ṣarıldı olarıñ boynına
Eydür esen ḳaluñ ey ḳardaşlarım

Gel gör imdi bu felegiñ işi ne
Eydür esen ḳaluñ ey ḳardaşlarım

Tañrı böyle yazmış [imiş] n'ideyin
Ne gelürse ben aña şükr ideyin

Ḳanda ṣalarsa varayın gideyin
Eydür esen ḳaluñ ey ḳardaşlarım

Babamuñ ḥāṭırını gözleyesiz
Eyü ṭutup ḫulḳ-ıla söyleyesiz

Hem beni duʿādan unutmayasız
Eydür esen ḳaluñ ey ḳardaşlarım

Ḳız ḳarındaşım ol miskīn Denya'ya (*)
Bile aġlañ yatınca yana yana (*)

Anasuz ḳalmış-[i]di yine gine
Eydür esen ḳaluñ ey ḳardaşlarım

Ne yazıldıysa cümle gelür sere (*)
Cümle ḳullar yazılanı [çün] göre

Babama [da] Tañrı döyümlik vire
Eydür esen ḳaluñ ey ḳardaşlarım

Ḥoşça ḳalıñ ben varayın gideyin
Ḥocam rāżī olmaz-ısa n'ideyin (*)

[22a] Ne-gelürse Tañrı'dan şükr ideyin
Eydür esen ḳaluñ ey ḳardaşlarım

Bu sözi işidüben aġlaşdılar
Birbirini ḳucuban ṣarmaşdılar

Didiler bişmān olduḳ yā Yūsuf
Derdiñ-ile giryān olduḳ [yā] Yūsuf

Gine seni aluban alayıdıḳ
Tā ölünce senüñ-ile_olayıdık

Babamuzdan ḳorḳuban alamazız
Sözümüzde hem yalan olamazız

Yā Yūsuf var Allāh'a ışmarlaġıl
Aġlama bize var biraz ṣabır eylegil (*)

Böyle diyüp birbirinden ayrılalar (*)
Her biri āh idüben zāri ḳılalar (*)

Geldi ol dem ḥocasınıñ ḳatına
Diñle imdi ayrılıḳ ḥasretine

Bir kişi sevdiklerinden ayrıla
Yine gele eli baġlu ḳul ola

Baġladılar anuñ iki elini
Gel gör imdi sen ġarībiñ ḥālini

Eli baġlu deveye yükletdiler
Sürüp anı göc idüben gitdiler

Bir ḳulı vardı anıñ Felāḥ adı
Yūsuf'ı ol-ḳuluna ışmarladı

Ol-ḳul eydür ḥocaya sen eyle bil
Yılda bir kez gelür idüñ bunda bil

[22b] Elli yılda_özeniben bunı bulub
Yā n'idersin ellerini baġlayub

Bir żaʿifce arıḳ ancaḳ gör bunı
Mālik eydür ben de fikr itdim bunı

Zīrā bunı birḳaç bula almışam (*)
Şöyle dirim-ki yabānda bulmışam

Yūsuf ḳul oldı sebeb bu-idi (*)
Ḳul-yoḳ aṣlımızda didi ʿaceb eyledi (*)

Bir sebeb[i] daḫı ḳulı var-idi
Anı esirgemeyüp döger-idi

Anıñ-[i]çün anı Ḥaḳ ḳul eyledi
Dürli dürli başına ḥāl eyledi

Çün yöneldi ġafle Mışır'dan yaña

Diñle nice oldı ideyim saña

Dün bucuġı ġafle giderken revān
Maḳbereler gör[di] anda ol civān

Anasınıñ ḳabrine uġrar yolı
Diñle nice oldı Yūsuf'uñ ḥāli

İndi ol ḳabre göricek ol hemān
Āh idüben iñleyü ḳıldı fiġān

Anasınıñ ḳabrini ḳucaḳladı
İñleyüben zārī zārī aġladı

Didi ey anacıġım gör ḥālimi
Ḳul idüben baġladılar elimi

.---/.---/.--

Şu ḳardaşlar beni ṣatdılar ana
Yabā[na] atdılar alup alım ana

-.--/-.--/-.-

[23a] Yaʿḳūb'dan ayırdılar beni ana
Diñle sözüm baña n'itdiler ana

Yüzime benim ṭabancalar urdılar (*)
İb daḳup boynuma yitdiler ana

Bıçaġın Şemʿūn eline aluban
Öldüreyin deyü ḳaṣd itdi ana

Ura ura gömlegim çıḳardılar
Ḳuyuya ṣarḳıtdılar beni ana

Yine gelüp ḳuyudan çıḳardılar
Yidi ḳızıl būla ṣatdılar ana

Kimi yalancı didiler ḳaçaġan
Kimi uġru_adın[ı] ṭaḳdılar ana

Şimdi baġladı elim [hem] ayaġım
Deveye yükletdiler beni ana

İbni Yāmin ḳardaşım hiç dimedi
Bir ıssızlık yire iletdiler beni ana (*)

Ey ana dir n'olaydıñ ṣaġ olaydıñ
Mālik'e yalvarubanı alaydıñ

555 Bir *āvāz* geldi ḳabirden söyledi
Ey gözüm nūrı saña n'oldı didi

ʿÖmrümiñ ḥāṣal[ı] ey oġulcuġum
Göñülümiñ yimişi eglencügüm

Ṣabr it oġul ola ki şāh olasın
Ṣanma[256] böyle ḳala gümrāh olasın

Bu yaña Yūsuf'ı Fel*ā*ḥ yoḳladı
Gördi gitmiş kervān[a] ṭurıñ didi

[23b] Bir ʿArab var-idi anı götürür
Geldi ol Yūsuf'ı ḳabirde bulur

560 Ayaġına yabışuban çekdi ol
Urdı yüzi üzerine yıḳdı ol

Ayaġıyla debdi ol ʿArab anı
Toz [u] ṭobraḳ eyledi gül yüzüni

Ḳorkdı Yūsuf düşiben uṣṣı gider
Gül-yanaġın[ı] ṭoz [u] ṭobraḳ ider

Ṭoz [u] ṭobraḳlar bulaşır yüzine
Yaşı ṭolageldi anıñ gözine

Gözleriniñ yaşı_aḳar siller olur
Gör Y*ū*suf'uñ başına neler gelür

565 ʿArab eydür gerçek imiş didigi
Saña efendileriñ söyledigi

[256] Metinde "sanım"şeklinde trankribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelimenin "sanma" olması gerektiği düşünülerek "sanım" kelimesi yerine "sanma" kelimesi yazılmıştır.

Saña uġru ḳaçaġandur didiler
İşde ḳıldıñ her ne kim söylediler

Yūsuf eydür ne_uġruyam ne ḳaçaġan
Anamıñ ḳabrine uġradım i cān

Kendüyi yaña yas düşmişem (?)
Gitdi ʿaḳlım zīrā anda şaşmışam

Böyle di[yü]b gözleri yaşı aḳar
ʿArab eline yabışuban çeker

570 Yūsuf aġlar āh-ıla zārī ḳılur
ʿArab aña yabışubanı sürür

ʿArab urır anı od gib[i] yaḳar
Gözi yaşıla Yūsuf göge baḳar

[24a] Gözi yaşlu yüzi tobraġa bulaşur (*)
Yiri gökler iñiler zārī ḳılur

Hem melekler aġlaşur giryān olur
ʿArşı kürsī yir [ü] gök efġān olur

Yūsuf anda Tañrı'ya itdi niyāz
Beni ʿafv eyle didi ey bī-niyāz

575 Ger ḫaṭā ḳıldım sen ʿafıv eylegil
Atam dedem ḥürmeti ʿafv eylegil (*)

Anam atam yoḳ kim esirger beni
Dertli oldum baña fermān eylegil

Bir ġarībem hiç bilür yoḳdur beni
Vaṣlıñı vir baña mihmān eylegil

Ḫalḳ içinde ḫor [u] maḳhūr olmuşam
Destigīr ol-baña fermān eylegil

Çünki Yūsuf işbu sözi söyledi
Ḥaḳ Teʿālā Cebrā'īle_emr eyledi

580 Ol Ḫalīl'im oġlı Yūsuf'um baña
Döndi meded dir yetişgil [tiz] aña

Geldi Cebrā'il yetişdi tīz aña
Yā Yūsuf dir Ḥaḳ selām itdi saña

Yā Yūsuf aġlama gökler iñiler
ʿArşı kürsī her melekler iñiler

Ne dilerseñ dile ideyin anı
Ger dilerseñ devireyin bu yeri

Üsti altına_altı üstüne çıḳa
Ṭışı_içine içi ṭışına çıḳa

[24b] 585 Belki Rabb'im baña böyle_emr eyledi
Ne-dir-ise Yūsuf'a öyle didi

Didi Yūsuf ṣabr ḳıl yā Cebrā'il
ʿAf ide bunları daḫı ol Celīl

Kervāna yitürdi Yūsuf'ı ʿArab
Deveye bindirdi anı iverek

Cebrā'il ḳanad-ıla yiri_ura bir
Yir yarılur çoḳ çoḳ bulutlar gelür (*)

Yaġdı yaġmu[r] [yil]ler eser ṭolu_olur
Ḳara yir ḳalmaz ḳamu heb sil olur

590 Kim deve ḳuşı yımurṭası gibi
Ṭolu yaġar diñle anı ey eḫi

Kimisine marażı helāk kimisine didi (*)
Żarar olmadıḳ orada ḳalmadı

Gün ṭutıldı ṭutdı ẓulmet ʿālemi
Görmez oldı anda ādem ādemi

Ḳamu Mālik'iñ başına üşdiler
Ḳıruluruz deyü ḥelāllaşdılar

Mālik eydür nice sefer itmişem
Böyle ḥışm olduġını görmemişem

595 Var-ısa siz biriñiz ṣuc itdiñiz

Tevbe itsün her kişi kim n'itdiñiz

Yoḳsa şimdi cümle oluruz helāk
Ol ʿArab ṭurdı-kim itdi yüzi pāk

Varuban ol ḳulu ben buldum-idi
Yüzüne birḳaç şamar urdum-idi

[25a] Āh idüp aġladı [idi] ol-ġulām
Ẓāhir oldı ol sāʿat işbu ẓulām

Elini ḳaldurubanı söyledi
Bilmezin dilini ol ne-didi[257]

600 Yüzüni göge ṭutuban söyledi
Bilmezin umaram-ki beddu ʿā eyledi (*)

Mālik eydür tīz var imdi söylegil
Öpüp elini hem tażarruʿ eylegil (*)

Vardı ʿArab Yūsufʾa ʿöẕr eyledi
Bilemedim yā Yūsuf ʿafv it didi

Yūsuf anıñ ṣucunı baġışladı
Tañrı ṣavdı yaġmurı ʿafv eyledi

Gördi Mālik anı tīz durdı öri
Yūsufʾıñ ḳatına vardı ilerü

605 Vardı Mālik Yūsufʾa ḳarşu ṭurur
Aña dürlü dürlü ḫilʿat geydürür

Didi ḳafle ehli cümle siz bilür
Her ne dirse Yūsuf emrinde oluñ

Yürüdi kervān vardı şehre (*)
Buṭa ṭabarlardı anlar ey yare

Adı Beysān ol şeher ehli gördiler (*)
Kim yaratdı deyü anı ṣordılar

Yūsuf eydür yaradan Allāh-durur

[257] Vezin kusurlu

Cümle ḫalḳı yaradan ol şāh-durur

Diñledi ḫalḳ ol Yūsuf'uñ sözüni
Mü'min olup ḳırdılar butlarını

[25b] Geçdi andan daḫı anlar bir şehre
Tabışar'dı adı anıñ ey yāre

Ḫalḳı anıñ kimi mü'min oldılar
Kimi küfr içinde şöyle ḳaldılar

Gitdi andan Ḳarsıñ iline varur
Bādişāhı uyur-[ı]ken düş görür

Didiler ṭur şehriñi sulṭān gelür
Nūr-ı İbrāhīm ol Kenʿān gelür

Ḳarşu[la] ḳondı[r] żiyāfet eylegil
ʿİzzet eyle aña gökçek söylegil

Durdı çıḳdı gördi bir kervān gelür
Bildi anlardur gelen ḳarşu gelür

Begiñüz ḳanı diyübeni ṣorur
Aña öñde Mālik gösterdiler

Bādişāh aña dir düş gördügin (*)
Ḳarşu var diyü_aña emir olduġun

Mālik eydür saña_emir etdi gelür
Yūsuf'dır bil ḳarşula didi gelür (*)

Yūsuf'ı gösterdiler bular aña
Vardı eydür ḳarşu gelmişem saña

Didi kimsin baña anı söylegil
Kimsiñ aṣlın baña şerḥ eylegil

Yūsuf'a Ḥaḳ bir melek virmiş-idi
İş ol-diyü aña göndermiş-idi (*)

Didi Yūsuf şol düşiñde gördü[gü]ñ
Ḳarşula deyübeni_emr olduġun

[26a] Ol-benim kim işde gelmişem saña
Bādişāh diñledi bunı ḳılur ṭaña (*)

Bādiş*ā*h dir baña emir olduġun
Nice bildiñ kim baña_emir oldıġın

Bādiş*ā*h dir baña şöyle [emr] olur
Ḳarşu varam yā saña_emir ne olur

Yūsuf eydür bunda gelmişem aña
Buṭa ṭabma[ya] uyasın sen baña

Bādiş*ā*h dir sözleriñ ḳıldım ḳabūl
Ṣorayım buṭuma görem ne dir ol

Bādiş*ā*h ṭurdı but evine varur
Yūsuf ardınca sürür bile varur

Bādiş*ā*h gördi [ki] Yūsuf'la gelür
Anları kim saġışın Allāh bilür

Didiler kim bular ardıñca gelür
Seni gizler heb saña ʿizzet ḳılur

Yūsuf eydür heb melekler[dür] bular
Yoldaş oluban beni bekleyeler

Bādişāh bunı işiddi girdi butḫāneye (*)
Yūsuf ardınca varur bile yine

Yūsuf'[uñ] yüzüni çünki but görür
Bāre bāre ol[ub]anı ḳırulur

Bādiş*ā*h gördi *ī*māna geldi ol
Ḥaḳḳ'ıñ emri ne-ise ḳıldı ḳabūl

Bes ṭaʿām getürdi Yūsuf öñüne
Süd-ile pirinc-idi bir ḳab-ıla

[26b] Ṣundı bir loḳma andan Yūsuf yidi
Leşkerine siz de aluñ yiñ didi

Cümle ʿasker gelüben yidi ṭaʿām
Hiç tükenmedi ṭurur henüz ṭaʿām

Bādişāh bunı görür ḫayrān olur
N’idesini bilmez mestān olur (*)

640 ʿAskerin cemʿ eyleyüp ṭurdı hemān
Yūsuf’ıñ ardınca oldılar revān

Ḳaṣdı budur irişe ʿasker-ile
Yūsuf’ı Mālik’[iñ] elinden ala

Gördi Mālik bir kervān leşker gelür
Beñzi ṣarardı anıñ ḫayrān olur

Yā Yūsuf didi meded eyle baña
Kervānı sen sür didi Yūsuf aña

Ḳaldı Yūsuf gör girdi diñle n’olur
On iki biñ er-ile ol-şāh gelür

645 Döndi Yūsuf anda yüzüni açar
Her biriniñ ʿaḳlı başından uçar

ʿAḳlı gider cümle anda yıḳılur
Üç gün anda her biri yatur ḳalur

Vardı Mālik ʿArīş adlu şehre (*)
Yūsuf’ıñ göñline ne geldi_ey yare

ʿAceb miṯlim var mıdur dünyāda didi (*)
Yüzümi gören kişi olur esir

Çünki Yūsuf maġrūr oldı özine
Kimse baḳmadı [hiç] üşdi yüzine

[27a] 650 Çün niḳābın açdı Yūsuf anlara
Hiç ḳılmadı eṯer ḥüsni bunlara (*)

Bildi Yūsuf n’olduġun tevbe ḳılur
Aġlayuban Tañrı’sına yalvarur

Sicde ḳıldı Rabb’ine itdi niyāz
Ḳabūl itdi tevbesin ol bī-niyāz

Mıṣr’a yaḳın geldi ġafle yürüdi

Mālik anda döndi yā Yūsuf didi

Anda inüben deñiz yanına var
Ṭoz [u] ṭobraġı döküben ṣuya gir

İndi Yūsuf vardı Nīl[258] kenārına
Diledi-kim ṭonlarını ṣoyuna

Didi Mevlā gizle benim sırrımı
Bir büyük bulut geldi ördi añı

Yūsuf anda ṣuyuñ içine girer
Bir balıḳ ayaġı altına ṭurur

Yūsuf ol balıḳ üzerine ṭurur
Ṣu ḳoyunur anda ṣuya girünür

Balıḳ aña söyledi zārī ḳılur
Āh idüben [hem] Yūsuf'a yalvarur

Didi yā Yūsuf bugün geldim saña
Ḥācetim vardır duʿā eyle baña

Cümle balıḳ diñle ḥükmimde benim
İllā oġlum yoḳ-durur diñle ḥācetim (*)

Luṭf idüp Ḥaḳ'dan dilĕyiviresin
Baña bir oġul vire yalvarasın

[27b] Yūsuf anda Ḥażret'e ḳıldı duʿā
Ḥaḳ Teʿālā ḥācetin ḳıldı revā

İki oġul virdi aña bādişāh
Şāẕumān itdi balıġı itdi ol İlāh

Ol balıġıñ biri Yūnus'u yudan
Biri Süleymān yüzügüni yudan

Çünki Yūsuf anda ġusl itdi i cān
Cebrā'il ḥülle getürdi bil hemān

Didi Çalab yā Yūsuf emr eyledi

[258] "Nil" sözcüğü sehven "Mil" şeklinde yazılmış olup bu durum tarafımızca düzeltilmiştir.

İşbu ḥülleyi Yūsuf giysün didi

İmdi ṭur gey ḥülleyi cānuñ seve
Ne-dilerseñ ḥācetüñ oldı revā

Geydi Yūsuf ḥülleyi çün-kim ṭur[ur]
Mālik anı gördi nūr olmış gelür

Mālik eydür bunı kim virdi saña
Seni kim aġırladı söyle bāña

Yūsuf eydür bāña Ḥaḳ virdi bunı
Baya yoḥsula viren ol rızḳını

Gitdi Mālik Mıṣr'a vardı evine
Yūsuf'ı ṣatuban göñli sevine

Hem Yūsuf'uñ yüzine çekdi niḳāb
Kimse görmeye anı itdi ḥicāb

Bir münādī Mıṣr'a ʿilām eyledi
Şehre bir ḳul geldi diyü söyledi

Her kim anıñ yüzini bir kez görer
Dü cihānda ol saʿādete irer

[28a] Bir kez anıñ her kim ünün işide
Ṣāẕumān olup göñülden ġam gide

Çünki Yūsuf şehre girdi bil i cān
Irġanur aġaçlar ider bī-ḳarar

Hem yimişler göynüb[en] āvāz ider
Yil eser yabraḳları ıġāz ider

Daḫı ḳuşlar medḥ ider āvāz-ıla
Hem teġannī ider[ler] āġāz-ıla

Daḫı Mıṣr'ıñ ehli ser-gerdān olur
Yimez içmez yimeyüp ḫayrān olur

Ḳamusı görmek diler hem yüzini
İşideler daḫı şeker sözini

Cümle Mālik ḳapusına geldiler
Ḳarşu durup aña ʿizzet ḳıldılar

Didiler [kim] Mālik'e diñle i cān
Ḳuluñı görmege geldik bil i cān

Didi Mālik kim anı görmek diler
Birer altun virüp anı göreler

Didiler kim birer altun ne ola
Cümle cānımuz aña ḳurbān ola

Ḳapuyı aç birer altun virelüm
Tek anıñ görgüli yüzin görelim

Cümle ḫalḳ üşdi anıñ ḳabusına
Birer altun virdiler ṭabusına

[28b] Yūsuf anda ev içinde oturur
Altunı viren girer anı görür

Gören anıñ yüzüni ḫayrān olur
Hiç mecāli ḳalmaz ol sekrān olur

Ḳullarına Mālik emr itdi i cān
Göreni ṭaşra çıḳarıñ [dir] hemān

Kendiler çıḳmaya ʿaḳlı ḳalmaya
Çıḳalar ḳanda gider [kim] bilmeye

Baḳalar birbirini bilmeyeler
Evlerini ḳandadır bulmayalar

Dilleri de anlarıñ söylemeye
Kimseniñ sözüni fehm eylemeye

Şol ḳadar ḫalḳ anı görmege gelür
Altı yüz biñ altun bir günde gelür

Gideler evlerine ḫayrān u zār[259]

[259] Metinde "ḫayrān-vār" şeklinde trankribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelime diğer kaynaklardan kontrol edilmiş ve "ḫayrān u zār" olması gerektiği görülerek "ḫayrān-var" kelimesi yerine "ḫayrān u zār" kelimesi yazılmıştır (Karakaya, 2012:393).

Ṣabā̆ḥa degin olurlar bī-ḳarar

Çün ṣabāḥ oldı dirilüp geleler
Birer altun virüp daḫı göreler (*)

On güne dek gelüp anı göreler
On gü[ne]dek birer altun vireler

Çünki on gün tamām oldı i yār
Mālik anı zeyn idüp ṣatmaḳ diler

Şehre gönderdi münādī̄lerine
Müşterī̄ gele diyüp Kenʿān ḳula

700 Ol melek kim Yūsufʾıñ iş[i]-idi[260]
Malik'[e] Yūsuf'ı ben ṣatam didi

[29a]

Her kişi nesi var-ısa getürür
Yaʿnī̄ kim Yūsufʾa bahā yitürür

İzdirhāmı[261] şöyle ol[dı]-didiler
Niceleri baṣdılar öldürdiler

Hem münādī̄ler [nidā] eyler nidā
Kim alur şol ḳulı-kim cā̆nlar fedā

Bir ḳabıḥ[dur] bir ṣabiḥ[dür] bir meliḥ
Bir mucī̄b[dür] bir edī̄b[dür] bir ṣaḥiḥ

705 Bir ġulā̆mdur sözi şeker-[i]le bal
Bir civā̆ndur boyı ṣankim servi dal

Yūsuf anı işidüben söyledi
Böyle dime bunı yā dellā̆l didi

Şöyle di-ki bir ġarī̄b[dür] bir keşī̄b
Bir ḥazī̄n[dür] bir naḥī̄f[dür] bir lebī̄b

[260] Metinde "Malik" şeklinde trankribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelimenin "melek" olması gerektiği düşünülerek "Malik" kelimesi yerine "melek" kelimesi yazılmıştır.

[261] Metinde "Ezderhāyı" şeklinde trankribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelime diğer kaynaklardan kontrol edilmiş ve "izdihāmı" olması gerektiği görülerek "Ezderhāyı" kelimesi yerine "izdihāmı" kelimesi yazılmıştır (Karakaya, 2012:395).

Yūsuf anda kendüyi ʿāciz bile
Ḥaḳ Teʿālā ḳadrini ḳıldı ʿalā

Her kişi kim kendüyi alçaḳ göre
Bunda ve anda devlete ire (*)

Mıṣr içinde bir beg oġlu var-idi
Adı Ebü-l-Ḳāriʿa Mā̄ldār-idi

Çün Yūsuf'ıñ vaṣfını işide ol
Bir yük altun alubanı geldi ol

Geldi Yūsuf yanına yüzin görür
ʿAḳlı gitdi düşdi ol-dem uġunur

ʿAḳlı geldi başına eydür nite
Ḥāşā kim sen ḳul olasın ey fetā

[29b] Yūsuf eydür ben ḳuluyam Tañrı'nıñ
Öldüren ol dirgüren ḥüküm anuñ

Gel berü hem sen-de iḳrār eylegil
Tañrı bir di buṭa inkār eylegil

Ḳāriʿa işitdi Yūsuf'dan bunı
Mü'min oldı şirkden arındı cānı

Cümle mālın Ḥaḳ yoluna virdi ol
Tā ölünce Mıṣr içinde ṭurdı ol

Gel berü Yūsuf sözüne gidelüm
Sulṭān aña müşterī oldı_idelüm

Ẕelīḫa ḫatunı da ol sulṭānıñ
İşit imdi ḥālin ide Ẕelḫā'nuñ

Bir ulu beg var-idi Maġrib'de şāh
Şāh Ṭaymūs dirler [idi] aña şāh

Atlanurdı bilesince yüz biñ er
Bir ulu beg illā kim buṭa ṭabar

Bir laṭīf ḳızı var-idi [bil] anuñ

Zelīḫa_idi adı bilgil ol cānuñ

Ḥüsn içinde şol ḳadar maḥbūb-idi
Miṣli bulunmaz anıñ ki ḫūb idi

Söyleseydi sözi şeker bal-idi
Boyı gökçek sanki servi dal-idi

Gözleri ger bir kezin baḳar-idi
ʿĀlemi fitne ile yaḳar-idi

Zelha bir gün atasınıñ dizine
Ḳodı başın uyḳu geldi gözüne

[30a] Yatur-iken uyḳud[a] bir düş görür
Geldi bir ṣūret müzeyyen düş görür

ʿĀşıḳ oldı gönlüni virdi aña
Çün uyandı uyḳudan ḳıldı ṭaña

Ẕelīḫa_uyandı ṭurup āh eyledi
Atası n'olduñ ḳızım deyü söyledi (*)

Ẕelīḫa eydür atasına düşin söyledi (*)
Bir ṣūret gördüm-ki ḫayrān eyledi

Gönlümi aldı ḳarārım ḳalmadı
Mecnūn oldum hiç mecālim ḳalmadı

Atası dir ger i ḳızım bile-[i]dim
Ḳandalıġın cümle mālım vireydim

Derdine dermān olayıdı seniñ
Ne-ʿaceb sevdāya düşdi bu cānıñ

Ẕelḫa ne ṭaʿām yir-[i]di ne uyur
Ol ṣūretiñ ʿaşḳına ḫayrān olur

Gül yüzi anıñ ṣarardı lāle-vār
Düni gün ider-[i]di āh-ıla zār

Bir yıla daḳ Ẕelīḫa yandı bu_oda
Bir gece gördi gine cānlar fidā

ʿĀşıḳ-idi maʿşūḳını gördi ol
Ne kişisin deyübeni ṣordı ol

Ol ṣūret dür bil[262] beşāretdür saña
Ben nebīyem Ḥaḳ seni virdi baña

Sen benimsin ben seniñ bil ey yār
Ḳılma benden ġayrı kimse iḫtiyār

[30b] 740 Çün ki gördi işbu düşi uyanur
Kim-didi anda bu şiʿri söylenür

Ḳandasın ey gözlerim giryān iden
Baġrımı ḫūn cigerim biryān iden

Düşde görinüp benim göñlim alan
Dünigün işim āhıla_efġān iden

Gözümi yumduḳça gelüp görünen
Uyanup bulunmayup ḫayrān iden

Ṣūretiñ naḳşı muṣavver cānuma
Ḳandasın gözüm yaşın ey ḳan iden

745 Ne göñül dünyā diler ne ḫod ṭaʿām
Fikri sensin ey beni mestān iden

Mecnūn oldum ṣabrım oldı [bī]-ḳarār
Ḳandasın gel ey beni mestān iden

Gitdi ʿaḳlım diremezem ögümi
Gel esirge ey beni sekrān iden

Ṣūretiñ naḳşına cān olsun fedā
Gel göreyim cānımı ḳurbān iden

Bir yıl oldı yitesi yaḳdıñ yiter
Gel ey derd-ile göñlümi mihmān iden (*)

-.--/-.--/-.--/-.-

[262] Metinde "bed" şeklinde trankribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelime diğer çalışmalardan kontrol edilerek "bil" olması gerektiği görülmüş ve "bed" kelimesi yerine "bil" kelimesi yazılmıştır (Karakaya, 2012:402).

Ne-gözimiñ yaşı ḳaldı ne vücūdım ne mecāl
Ṣūretin ʿarż eyleyüp ey yüzüni nihān iden

Ben ḳarīb iftādeñi hicrāna ṣalma gel meded
Hicriñi vuṣlata degşür ey bizi yekṣān iden

Ey ʿaceb şol-gün ola mı yüze yüz görem seni
Vuṣlatıñ[uñ] günidür bir cānımı biñ cān iden

-.--/-.--/-.-

[31a] Bādişāh gördi ḳızınıñ ḥālini
Eline aldı hem anıñ elini

Yine eydür atası n'oldıñ ḳızım
Sırrıñı söyle baña_işidem sözin

Eydür ey baba yine ol ṣūreti
Görse-idim bula-idim ruḥsatı

Eydür ey ḳızım yine görürüseñ
Düş içinde muḳābil olurısañ

Adını evṣāfını ve şehrini
Ṣorarsın aña heb varını (*)

Kimiñ oġlu[dur] ve kimiñ aṣlıdur
Ki bilĕsin ol kimiñ neslidür (*)

Evvel aḫir çün üçünci giz urur
Ẕelīḫa ol ṣūrete ki yalvarur

Eydür ey cānım göñülüm [hem] alan
Ey beni ḫayrān divāne ḳılan

Ey düşümde görünüp ḳarşu gelen
Görünüp sevindürüp giri giden

Nedür adıñ kimiñ oġlusın digil
Nice nice gizleyesin söylegil

Aṣlıñ seniñ kimdir çaġırayım (*)
İşidüp derdime dermān ḳılayım

Yoḥsa ölürem seniñ ʿaşḳıñ ile
Bir nikā ḳalur vebālim kim bile

Nice nice ʿaşḳıñ-[i]le yanayım
Düşde görüb[eni] benim ṣanayım

[31b] Söyle [kim] görgülü yüzli ḳandasın
Bādişāh oġlu-mısıñ yā bundasın

Ol ṣūrete söze geldi söyledi
Ol ḥatuna ḥālin[i] vaṣf eyledi

Eydür ey ḥatun diyĕyim ḥālimi
İşit ideyim ṣaña aḥvālimi

Ben Yūsuf'um Yaʿḳūb oġlı bilesin
Beni isterseñ Mıṣır'da bulasın

Andan ṣoñra ʿaḳlı düşer başıña (*)
Şāzumān ol aġu ḳatma aşıña

Ẕelīḫa anı işidüp şāz olur
Gāhi giryān gāhi nalān gāhi fendān olur (*)

Sevinüb[en] uyḳudan [çün]uyanur
Duruban atası ḳatına varur

Ol ṣarı beñzi dönmiş güle (*)
Ol dutulmış dil[i] döndi bülbüle

Didi eḫi bildim [anıñ] şehriñi
Adını ve ḳavmini ve yirini

Yaʿḳūb oġlı Yūsuf-ı Kenʿān-imiş
Mıṣır içinde ulu sulṭān-imiş

Atası eydür eyā cānım cānı
Söyleyĕyim sözümi diñle beni

Mıṣr benden altı aylıḳ yol ola
Altı aylıḳ yola kim vara gele

Altı aylıḳ dünigün gitmek gerek

Andan Mıṣr'a yitmek gerek (*)

[32a] Ey ḳızım yitmeñ sen aña gerek mecāl (*)
Anıñ-[i]çün söyleme bir maḳāl

Aḫiretde iresen meger aña
Anıñ içün söyleme [kim] ayrıḳ baña

Ẕelḫa [eydür] beni aña viresin
Yoḫsa ḳıyam kendüme [ben] göresin

Atası ḳatı yavlaḳ sever ḳızı (*)
Esirgedi çün işiddi bu sözi (*)

Atası dir ey ḳızım sen diñlegil
Ne-didigim fehm idüben añlagil[263]

Çevre beglerden ilçiler geldiler
Her birisi oġlına dilediler

Elçiler şehrim içi dolmış-durur
Her biri seniñ içün gelmiş-durur

Ben bunlara [kim] ne cevāb eyleyim
Ey ḳızım bunlara ne söyleyim

Eyḫa armaġan baña getürdiler
Nice ḫilʿatler baña geydürdiler

Ey ḳızım baña bir tedbīr eylegil (*)
Baña ögüt ne virürsin söylegil

Ẕelīḫa dir bunları gönderesin
Her birine [dürli] ḫilʿat viresin

İdesin bu ḳızımıñ ʿaīdesi var
Haftada bir kez bir dürlü dutar (*)

İsteriz çoḳ aña dermān bulmadıḳ
Ol diviñ elinden [añı] alamadıḳ

[32b] Bunı_işidüp her biri döner gider

[263] Fehim kelimesinin i ile okuması dolayısıyla vezin kusurludur.

Bunı_işidüp gitmeden yāh*ū*d biter

Atası dir bir iş tedb̄ir eylediñ (*)
Söz içinde bunı yaḫşi söylediñ

Atası ol ilçileri gönderür
Her birine mālı ḫil‘atler virür

795 Atası Ẕelīḫa_ile danışdılar
Diñle [añları] nice söyleşdiler

Ẕel*i*ḫa dir ey ki [atam] diñlegil
Diñleyüp ḳoyma [bu] sözüm añlagil

Mıṣr sulṭānına ilçi ṣalasın
Beni yazup ne-dir-[i]señ diyesin

Beni andan ayrıca virmeyesin
Ṣoñra benim ḳanıma girmeyesin

Gör [kim] andan ne ḫaber gelür saña
‘Aḳlıñı daġıtmaya dört yaña (*)

800 Diye ḳızım ne dir-[i]señ dutayım
Cānım oda dir-[i]señ atayım

İlçiye çoḳ armaġanlar düzdiler
Mıṣır sulṭānına biti yazup ṣaldılar (*)

Biti_içinde çoḳ ḫaberler yazdılar
Mıṣr şāhın kendülere düzdiler

İtdi bir görgülü ḳızım var benim
Bī-naẓirdür ḥūblık içinde c*ā*nım

Bu zamānda ancılayın yoḳ-durur
Ḫulḳı ḥüsni heb saña lāyıḳ-durur

[33a] 805 Elçiye bile diyüp gönderdiler
İlçiye çoḳ armaġanlar virdiler

Söz genişdür ilçi sulṭāna gelür
Bir gece ṭaşrada yatur irte gelür (*)

Görgülü ṭonlara ilçi ṭonanur
Sulṭā̄n'ıñ ṣarāyı_işigine varur

Sulṭānı aga[h] idüp ḳıġırdılar
Bādişāh[uñ] ḳatına getürdiler

İlçi sulṭānı görüp başı_indürür
Taḫtıñıñ öñünde yüz yire urur

Çoḳ duʿā vü medḥ u alḳış eyledi
Kendü bañında hikāyet eyledi

Ṣundı cibinden çıḳardı [ol] nāme
Duʿālar ḳılup virdi sulṭāna (*)

Çoḳ selām u taḥiyyāt ḳıldı aña (*)
İlçi didi ol sulṭān biz saña

Dīl ḫaberin kim dimişdi söyledi
Ḳızıñ aḥvālini [ol] şerḥ eyledi

Ḥüsni ḫulḳı ve luṭfı (*)
Vaṣfını ve sözüni vü ʿaşḳını

Ḳırda düşde görüb[en] sevdügüni
ʿĀşıḳ olup ʿaşḳını ḳurġunı (*)

Sulṭā̄nıñ öñünde bir bir vaṣf ider
Şol ḳadar kim sulṭānı ʿāşıḳ ider

Andan ṣoñra vezirini oḳudı (*)
Ol bitiniñ ḫaberin bir bir didi

[33b] Ṭurdı sulṭān ilçiniñ elin aldı (*)
Ṣaġ yanına geçirüp ḳolun dutdı(*)

ʿĀşıḳ oldı görmeden aḫbārına
Bilmedi-kim ʿāḳıbeti ne ola

Hele sulṭān ilçi gönderir (*)
Altun gümiş cevāhirler viriser (*)

Sulṭān-ile vezir[i] görişdiler
Ol ḳızıñ ḳalınını hem yıḫdılar

Yaraḳ idüb[en] Mışır’dan giçdiler
Maġrib iline varup irişdiler

Ẕelīḫa atasına muştu gelür
Mışr’dan [çün]ki ḳatı ilçi gelür

Ẕelīḫa atası[na] ḳarşu varur
ʿİzzet ider ilçiye şehre gelür

Köşkler[i] saraylar[ı] ṭonatdılar
Her birini cennete beñzetdiler

Şehri bāzārı münevver ḳıldılar
Ceng-ile az ḳānūñ çaldılar (*)

Begleri_ʿaşḳına şāzıluḳ itdiler
Her biri_evinde oyunlar dutalar

İtdiler [kim] begimüz ḳızın virür
Mışr sulṭānı güyegimüz olur

Şāzı ʿişret [ü] dügün oldı tamām
İşit imdi gör neler oldı hemān

İşit imdi Ṭaymūs şāhı ne ḳılur (*)
Ḳırḳ elli gün muttaṣıl dügün olur (*)

[34a] Söz üküşdür Ẕelḫā’yı çaġırdılar
Sulṭānıñ ilçilerine virdiler

Biñ ḳaṭır yüki cihzi yükletdiler (*)
Alub[an] Ẕelḫā’yı Mışr’a gitdiler

Biñ ḳaravaş biñ ḳul [u] biñ at-ıla
Mışr ilinde ḫatunı ʿizzet-ile

Mışr ḳavmi cümle ḳarşu çıkdılar
Ḫatunumuz geldi deyü baḳdılar

Çünki ṭablı neġāre zurna bile
Mışr ṣulṭānı_alayı ġavġa-ıla

On iki biñ ṭıfıl öñünde yürür

Altun ayrılu cevāhir ve ḥarīr

Altı yüz biñ er[i] atlatdı ata
Ne-diyeyim vaṣfını anıñ nite

Ḳarşu varup Ẕelīḫā'yı gör n'ider
Dürr cevāhir üstüne ṣaçu ider

Ẕelḫā'yı alur Mıṣ[ı]r'a götürür
Kendi varur sarāyında oturur

Ẕelīḫā'nıñ cihizin sulṭān görür
Barmaġın ışırubān ḫayrān olur

Didi ne-vaḳt görem görgülü yüziñ (*)
Görüben[i] işidem ṭatlu söziñ

Sulṭān anda ʿişre[te] meşgūl olur
Yedi gün yedi gice dügün ḳılur

Ẕelīḫā'nıñ güregün dutdılar (?) (*)
Üstüne çādır hümāyūn dutdılar

[34b] Ẕelḫa_ev içinde şāz olup oturur
Biñ ḳaravaş el-baġlar ṭurur

Diyālar ve dādılar ṣaf baġladı
Ol ḳız anda āh idüb[en] aġladı

Eydi dāye ḳanı bizim ilimüz
N'oldı ʿaceb bizim ḫālimüz (*)

Anam atam göñlüme düşe gelür
Baḫr-ı Nīl ṭoluġuban ṭaşa gelür

Dāyesi dir aġlamaġıl ey gülüm
Cānımuñ cānı ve şāh-ı sünbülüm

Ḥāżır olġıl şimdi sulṭān geliser
Maʿşūḳıñdur cānıña cān olısar

Olmaya seni gele aġlar bula
ʿAşkı ṣavıya [çün] senden döküle

Āh idüb[en] sözine ḳulaḳ virür
Gözlerinüñ yaşını silüp ṭurur

İşit imdi bir ʿacāīb bir ḫaber
İlçi ṭolu bir ġarāib muʿteber

Mışır begleri cemʿ olıp geldiler (*)
Mışır sulṭānını gerdege ḳoydılar (*)

Ẕelḫa sulṭānı görür yüz dönderür
Dāyesine dir ʿaceb beg-durur (*)

855 Dāyesi dir bu sulṭān-durur (*)
İşbu seniñ cān canānıñ-durur

Ẕelīḫa dir işbu maʿşūḳım degil
Nice bu benim üzerime girür

[35a] Ol vaḳit [kim] bir āvāz gelür aña
Ẕelīḫa baḳar dört yaña (*)

Ṣaḳınup bir söz dime (*)
Ṣabır eyle iresin canānıña

Çün bu sözi işidür [kim] Ẕelīḫa
Tevekkül olup bilin baġlar Ḥaḳḳa (*)

860 Çün bunlar gerdege girdiler (*)
Gör Çalab neler ḳılur (*)

Ḥaḳ Teʿālā hem Ẕelḫa'yı bekledi
Bir ecinnī Ẕelīḫa yirine ḳucaḳladı (*)

Çün bir zamān gelür geçer (*)
Gör Ḥaḳ Çalab neler ḳılur (*)

Geldik imdi adı Allāhu'ṣ-ṣamed
Dilekleri andan dile cihed (*)

Ne-dilerseñ dilegil olma fużūl
Cümle işleriñ ola andan *ū*ṣūl

865 Andan Ẕelīḫa'yı Ḥaḳ bekledi (*)
Yūsuf'a naṣīb idi hem ṣaḳladı

Dursun imdi bunda [işbu] sözümüz
Ne ḳılur imdi Ḫālıḳ İlāhımuz

Geldik imdi bir hikāyet diyelim
Dürlü niʿmet şehd şeker yiyelim

Söyleyĕlim sözi baldan ṭatluraḳ
Ṭatlusı baldan daḫı ḳutluraḳ (*)

Tevażuʿ taḥsīn terennüm eyleyem
Dürri cevherden kelāmım söyleyem

[35b] 870 Cān içinde söyleyeyim sözi
Dünyādan göcücek aña sözümi

Sözi ḳalur kişiniñ kendi gider
Zīrā dünyā ḳamuya ḳalmaz gider

Söz budur Ẕelīḫā bir köşk eyledi
Aña girdi ʿaşḳını yār eyledi

Dürri yāḳutdan bir muraṣṣa munẓıra (*)
Aḳ mermerden müzehheb nāẓıra (*)

Miski ʿanberden mücevven butları
Aṣa ḳodı munẓır[a]da anları

875 Ẕelīḫa bir munẓaraya girmişdi
Ay oluban anda oturmış-idi

Mıṣ[ı]r'ıñ bāzārı aña ḳarşu idi
Ol araya bir ulu çarşu idi

Ḳarşu bāzār[ı] gözedir oturur
Gör Çalab aña neler[i] getürür

On biş yıl bunıñ üstüne geçer
Çarḫı felek gör ne berdeler açar

Yūsuf'ı aluban bazāra geldiler
Çaġıruban çoḳ münādī ḳıldılar

880 Didiler kim alur bir iyi ḳul (*)

Ḥüsni içinde hem uṣlulardan uṣul (*)

Ẕelīḫa köşkden baḳar anı görür
Āh idüb[en] naʿra urur çağırur

Yūsuf üstüne [çün] uçmaḳ eyledi
Maʿşūḳın öbüp ḳucmaḳ eyledi (*)

[36a] Diledi kendüzini rusvāy ide
Maʿşūḳına yabışa sivār ide

İşit imdi ḳardaşlar n'itdiler (*)
Ẕelīḫā'ya bek yabışup dutdılar

885 Ḳomadılar köşkden aşaġı uca
Ḫalḳ arasında gizli sırrı aça

Didiler ey niġār bu iş degil (*)
İtdigin iş belki saña ḥoş degil

Didi ey ṭayelerim dutmañ beni
Vireyim maʿşūḳuma dertli cānım

Daḫı düşde görüp sevdigim budur (*)
ʿAşḳını dünigün ṭutduġum budur (*)

Üç kez düşde görüp sevdim bunı ben (*)
Hiç yañılmadım işimde daḫı ben

890 İşbu benim ḥelālimdür bilesiz
Çaġıruban anı ṣatun alasız

Ẕelḫa kişi gönderir anı_almaġa
Bahāsı nedür ṣoruban bilmege

Geldiler Yūsuf'uñ öñin aldılar
Aġası kimdür deyüben ṣordılar

Gelüp aġasına virdiler selām
Elin alup Yūsuf'uñ durup ḳavam

Didiler ḳuluñı ṣat ḥatun alur
Andan özge müşterī kim olur (*)

Ḥoca eydür [kim] ḥatunı ṣatmazam
Ḳarşuma ṭurmañ sözüñi ṭutmazam

[36b] Mıṣr şāhına getürdim ben daḫı
Ġavḳa idüp incitmeñ beni eḫi (*)

Buña sulṭān yitüre malı meger
Size ṣatarsam olur baña żarar

Bu ḳulumıñ on hüneri var-durur
Kimde hüner var-ise gerçek erdür (*)

Didiler kim ne hüneri var bunıñ
Diñle imdi var-ısa ʿaḳlıñ seniñ

Başladı söylemege hünerlerin
Şerḥi taḳdīr eyledi birin birin

Aṣlı ʿİmrāndur bu ḳulıñ (*)
Ḥūb yüzli ḥayālidür bilüñ (*)

İkinci yüzinde devlet nūrı var (*)
Üçünci ṭatlu şekerden sözi var (*)

Dördünci söylese Mıṣır şekeriden diler (*)
Ḳamu bal şekerlüge sade olur (*)

Mıṣ[ı]r'ıñ şekerinüñ [çün] duzı yoḳ
İllā bunıñ şekeriniñ duzı çoḳ

Şeker duz ḳatınca duzsız olur (*)
İlla bu şekeriñ ṭuz ile öz olur (*)

Ḥūb olur ki melāḥatlü olur
Sözi anıñ [çün] feṣāḥatlü olur

Hem beşinci ḳatı kutlu durur (*)
Daḫı altıncı key mürüvvetlü durur (*)

Mürüvveti olan kişidir ādemī (*)
Er olanlar ansız adım adamı

[37a] Yedinci baldır hem bak namāz (?)(*)
Yigit olana budur niyāz (*)

Sekizinci ṭoġrıdur ḥayın degil
Dīnine ḳāimdür bī-dīn degil (*)

Ṭoḳuzuncı hem şecāʿatlü-dur[ur]
Hem dilāver ʿaḳıl-ı devrān durur

Onuncı emāneti bekler ḳatı (*)
Evliyā hem żaʿīf eyler şefāʿati (*)

Çün bu hüner[leri] key taḳrīr ider
Ol ḥatunıñ adamları döndi gider (*)

Düşdi Mıṣır şehrine bir ġulġule
Didiler meger bunı sulṭān ala

Sulṭāna daḫı ḫaber eylediler
Yūsuf'ıñ vaṣfın bir bir söylediler (*)

Sulṭān anı işidüp duragelür
Ḳanḳı bāzarda dir ṣorur bilür (*)

Geldi gördi hezār biñ ḫalḳ
Cemʿ olmışlar dürli dürli çoḳ (*)

Her birisi baḳub[an] ḫayrān olur
Sulṭān ider ne ʿaceb devrān durur

Geldi çavışlar bu ḫalḳı_ayırdılar
Yūsuf'ıñ ḳatına yaḳın vardılar

Baḳdı sulṭān gördi Yūsuf'[uñ] yüzin
Şol sā atde yād ḳıldı kendü özin

Didi yirde [çün] güneş ṭoġar imiş
Ol güneşden özge güneş var imiş

[37b] Bir dem Uhut ṭagın celebiñ geldi
Andan kendüye didigin añladı (*)

[Çün] çaġırdı_ol Yūsuf'ı ṣatanları
Mālik'[i] daḫı bile yārenleri

Sulṭān eydür Mālik'e ṣat alayım

Bahāsın biç ne-ḳadardur vireyim

Çalab anda bir ferişteye bir bir (*)
Didi kim var bahāsın [sen] biçivir

Sen bahāsın biç Yūsuf'ı sulṭān ala (*)
Kim ola kim Yūsuf'ı ucuz ala

Ol ferişte Çalab emriyle gelür
Dellāl olur Yūsuf'ıñ elin alur

Mālik eydür daḫı ey dellāl sen (*)
Sen bilürsin dürlü temen (*)

Dellāl eydür bunıñ aġrı zer gerek
Kendi aġrı zerrile güher gerek

Her birinden aġırınca viresin
Mālı milki devv-i zerden ṭurasın

Sulṭān işidüp bunı demirciler
Çaġırıñ terāzī düze bunlar

Ḳamu demircileri çaġırdılar
Bize bir terāzī düziñ didiler

Bir ayāsı elli biñ baṭmān alur
Üstāzları adı Oṣmān olur (*)

Bir ayāsı elli biñ ḳızıl alur
ʿAḳlını dir başuña gör ne olur

[38a] Bādişāh şol-ḳadar altun getürür
Yūsuf daḫı terāziye oturur (*)

Ḫaznede altun gümüş hiç ḳalmadı
Yūsuf'a hirgiz berāber olmadı

Aġ aṭlas kemḫāları cümlesin (*)
Ol frengi cuḥāları ḳamusın (*)

Ḫaznede altun gümüş ḳomadılar
Ḫaznedārlar daḫı öndüç aldılar

Ḳamusından [çün] Yūsuf aġır gelür
Bādişāh[ı] arada ḫayrān ḳılur

Dürri cevāhir aġ aṭlas ḳalmadı (*)
Kimse Yūsuf ḳıymetini bilmedi

Mālik anda bādişāha çaġırur
Ḫazne tükendi mi dir ḫaber virür

Ki ol ḳuluñ ḳıymeti ki yüce (*)
Ne ʿaceb hicadur bu hicā (?)(*)

Kimse bunıñ ḳıymetine irmedi
İşbu sırdan ḫaber virmedi (*)

Ben bunıñ bahāsını yitirmedim
Bahāsın virüp işim bitirmedim

Mürüvvet eyle al bu mālım benim (*)
Ḫoş eyle bugün göñlümi benim (*)

Ḫalḳ içinde beni aġırlayasın
Virmez iseñ beni cūr eyleyesin

Mālik eydür ḳul n'olur cānım virem
Ḳamu mālım heb ḥānumānım virem

[38b] Ḳutlu olsun dirben ḳıldı duʿā (*)
Ḳademinden üstüñe raḥmet yaġa

Yūsuf'ıñ elin aluban döndiler
Aluban köşk sarāyına geldiler

Giderken gör kim Yūsuf n'ider (*)
Girü dönip Mālik'e bir kez baḳar

Çünki Yūsuf'ıñ yüzin şöyle görür
Yūsuf'ıñ ardınca Mālik yir görür

İtdi Yūsuf bu nūr kim berk urur (*)
Baña bildür kim bu nūr ne nūr-durur

Yūsuf eydür bu nübüvvet nūrıdur
İki cihān bu nūrıñ maʿmūrıdur

Seniñ-ile ʿahdi peymān iderem
Andan ṣoñra bu nūrı saña direm (*)

Ben daḫı sırrımı saña söyleyem
Aṣlımı vü neslimi vaṣf eyleyem

Mālik eydür bu cihānı yaradan ḥaḳḳı (*)
Sırrıñı getürmeyem dile daḫı

Söylemem [ben] sırrıñı binhān ḳılam
Sırrıñı cān[um] içinde cān ḳılam

Yūsuf eydür Yaʿḳūb'[uñ] oġlı benem
Aṣ[ı]l içinde ḳamerden düşenem

Atamıñ on iki oġlı var-idi
Ḳamusından beni [key] sever idi

Benim adım Yūsuf-ı Kenʿānidür
Yaʿḳūb atamdur nübüvvet kānidür

[39a] Başına gelenleri ḳıldı muḫtaṣar (*)
Beyān eyleyüp virdi ḫaber (*)

Mālik ṭoġrı çün bunı diñledi (*)
Dutdı bilin āh idüben iñledi

Didi ḥayf kim üñündür bilmedim
Bilmez-idim saña cāre ḳılmadım

Bilmedim seni āzād ider-idim
Mālı mülki ḥazneyi n'ideridim

N'ideyim çün sulṭān oldı müşterī
Girü dönmek yoḳ-durur andan giri

Ey Yūsuf irmez saña ayrıḳ ölüm
Ḳılmadı ẕātımda hiç benim bilüm

İllā senden bir dilek idiserem
Bir oldum dünyādan gidiserem (*)

Sen nebīsin ḥācetiñ olur ḳabūl

Duʿāʾ ḳıl kim duʿāñız olur ḳabūl

Ḳızlarım çoḳ oldı oġlum olmadı
Bir oġul dünyāya benden gelmedi

Duʿāʾ ḳıl Ḥaḳ baña oġul vire
Ben ölicek hem yirimde otura

Hem ṣoñımda bir oġul iyi ola
Unudılmaya adım dilde ḳala

Mālı mülke iḫtiyācım yoḳ-durur
İllā bir oġlum ṣoñumda yoḳ-durur

Yūsuf anda dizi üzre oturur
Göge ṭutar yüzini el getürür

[39b] Çalab anıñ duʿāsın ḳıldı ḳabūl
Ḳırḳ oġlan virdi cümle[si] ūṣūl

Mālik'üñ ḳamusı yirin ṭutdılar
Her biri çoḳ yaşayub[an] gitdiler

Ḥoca eydür bir delegim daḫı var
Gerek andan daḫı viresin ḫaber

Seni kim ṣatdı baña söyleyesin
Ol ṣatanlardan ḫaber eyleyesin

Yūsuf eydür ben ġammāzlıḳ itmezem (*)
Dünyādan ben bu ad-ıla gitmezem

Bizim aṣlımız ġammāzlıḳ itmedi (*)
Ḥaḳḳı ḳoyup bāṭıla yüz ṭutmadı

Eydür ey ḥoca esen ḳalġıl esen
İşbu sırrı kimseye dime sen (*)

Yūsuf'ı gördim diyü söylemegil
Yañıluban kimseye dimegil (*)

Esen aġur eyleyüp döndi ḥoca
Mıṣr ḥaznesine gör n'oldı ḥoca

Yūsuf’ı sarāya sulṭān iletür
Ẕelḫā daḫı ol sarāyda biledür

Ẕelḫā bunı görüp şükr eyledi
Çoḳ ṣafā virüp şeh[i]ri ṭoyladı

İşit imdi sulṭānıñ ḥāli nedür
Saña diyem anıñ aḥvāli nedür

Sulṭān ol-gün bişmān olur [bu] işe
Düşdi sulṭān ḥuzeyne teşvişe

[40a] Ḫazinedārı oḳuyuban ṣorar
Māl yirine ḫaznede yiller eser

Sulṭān eydür bir girüver ḫaznene
Bunca māl dükene siz kim duy[may]a

Ḫaznedār varup ḫazneyi açar (*)
Ṭobṭolu altun bulur ʿaḳlı şaşar

Ḫaznedār eydür ʿacībdür işbu ḥāl
Bayaġıdan yigrekdür altun māl (*)

Güle güle ḫaznedār girü döner
Sulṭān eydür ne gülersin vir ḫaber

Ol sāʿat sulṭān’a [çün] muştuladı
Girü ḫazneye māl ile ṭolmış didi

Sulṭān anda sevinüp girü gelür
Varur ol ḫazneyi [kim] ṭolu görür

Barmaġın ışırdı sulṭān göricek
Ḫazne ṭolu dürri cevher bulıcaḳ

Yūsuf eydür niye ḫayrān ḳalasın
Tañrı virdi girü ḫazneñ bulasın

Tañrı āẕād eyledi senden beni
Mālıñı virdi sevindirdi seni

Tā ki itmesin minnet sen baña (*)
Dimeyĕsin ḫaznemi virdim saña

Sen ḳulumsın diyü iṣbāt itmegil
Māluñı_alursın beni incitmegil

Beni saña Çalab'ım ḳul eyledi
Māl virdi niʿmetiñ būl eyledi

[40b] 1000 Tañrı şol-dem Yūsuf'a ilhām ider
İstimāʿ it bu söze gör [kim] n'ider

Ol [Yūsuf] ḳardaşları gör n'itdiler
On doḳuz būl aḳçeye [çün] ṣatdılar

Anda sen yavlaḳ melūl olmış idüñ
Żīrā kendü bahāñı bilmiş idüñ

İtdi Yūsuf göñlüni ḥoş ṭut baña
Şimdi bildürdük bahāñı girü saña (*)

Yūsuf'a çün bu ḫaber ilhām olur
Göñli ḥoş ḥoş ḳayḳudan āżād olur

1005 Sulṭān Yūsuf'ıñ elin alup gelür (*)
Sarāya Żelḥa ḳatına getürür

Didi Żelḥā bir laṭīf ḳul almışam
Elin alup uş ṭabuña gelmişem

Yüzi gökçek ḳademi [hem] ḳutludur
Bellü bil ḥatun bu mürüvvetlüdür

Ḥürmet idüb[en] bunı aġırlagıl
Luṭf inʿām eyleyüp ḥoş eylegil

Dünyāda bir ʿayālimüz yoḳ-durur
Bu bize oġulluġa lāyıḳ-durur

1010 Yūsuf'ı [ol] ḥatuna ışmarladı
Maʿşūḳı [çün] ʿāşıḳa ışmarladı

Kimse bilmez Żelīḫā murādına
Yūsuf anda iriser maḳsūdına

Żelīḫā'nıñ istedügi oldı (*)

Anıñ [i]çün ahı zārī [son] buldı

[41a] Ṣabr iderseñ maḳṣūdıña iresin
Maḳṣūdıñ bağında güller diresin

Ṣabır eyle dilekler ḥāṣıl ola (*)
Ṣabr eyle firdevse girüp varasın (*)

Ṣabır [it] biñ cān vire saña Celīl
Sen bu bir cānuñı şāẕān viresin

Ṣabr eyle uçmaġda biñ ḥūri ḳızın (*)
Öbesin [hem] ḳucasın zevḳ idesin

Birligimüz dirlige uġrayasın
Cumʿadan cumʿaya dīdār göresin

Nice yıl lezzet bulup ḫayrān olub
Rivāyede ḳarşumuza durasın

Ṣabır iderseñ sen-daḫı şöyle niḳāba (*)
Evliyā'[nuñ] irdügüne iresin

Ẕelīḫā eydür ne dirsiñ ol ola
Her ne kim gelürse Ḥaḳ'dan[dur] gele

İstimāʿitgil Ẕelīḫā gör n'ider
Yūsuf içün üç yüz altmış ṭon [ider]

Günde bir ḫilʿat itdi Yūsuf'a (*)
Ol ʿāşıḳlar serveri ol bür-ṣafā

Degme ṭona laʿli yāḳūt incüler
Kim muraṣṣaʿ idüp [aña] düzdiler

Degme ṭonıñ ḳıymeti yüz biñ ḳızıl
Şöyle ṭutmışlar bahāya ey ʿaḳıl

Oḳudılar Yūsuf'a geydürmege
Sulṭān oġlısın didi bildirmege

[41b] Yūsuf anı görüben girü ḳaçar
Geymezem dir dürlü dürlü and içer

Ben ḳul[um]dur baña ḳul ṭonı gerek
Ḳula bunıñ gibi ne tertīb gerek

Ḳul n'ider [çünki] bu resme tertībi
Çoḳ söylemeñüz beni döger gibi

Şāh buyurmış kim gereksin giyesin
Egsüsin ṣoyup gerek sen ne diyesin (*)

Gerek geydüresiz Yūsuf'a ol ṭonları (*)
Geydürürler ol nefis ḳaftānları

Çünki Yūsuf cevāhir ṭonlar giyer
Başına altun muraṣṣaʿ tāç vurur

Kendü giydü ol nefis ḳaftānları
 cibrān ḳıldı anları

Kim-ki görür Yūsuf'ı cānın virür
Bir daḫı görsem deyüben yalvarur

Ẕelīḫā ʿāşıḳu ḥod ḥayrānıdur
Yūsuf anıñ cān[ı] içre cānıdur

Başı cānı Yūsuf'uñ yolındadur
Her nefes Yūsuf adı dilindedür

Şemʿa gibi ḳarşusında ḥoş yanar
Irḳun ırḳun gözlerinden yaş iner

Ḳamunıñ dünyada sevgüsi terk ider (*)
Yūsuf'uñ ʿaşḳın cānında berk ider

Yūsuf [ol] hiẕmet ḳuşaġın ḳuşanır
Kendüzine ol muṭiʿ ol ṣanur (*)

[42a] Ḳamu nesneyi unutdı ol ḥatun
Yūsuf'uñ ʿaşḳını aldı [çün] ṣatun

Ḳan alsa ḳan yire dökülür (*)
Yirde Yūsuf adı yazılı görür

Yirde naḳış olur Yūsuf adı (*)

Hem müfessirler daḫı öyle didi

Nice kiz kim Yūsuf’[u] añar-idi
Öyle yıldızları degeridi (*)

Gökde daḫı Yūsuf adın[ı] görür
Vardıḳça ʿaşḳı muḥkem olur (*)

Ẕelīḫā bir gün Yūsuf elin alur
Yürüyüben ikisi diyre gelür

Girdi ṣanem evine büte ṣorur
Dir ki ʿaşḳından cānum irdi żarar

Yā ṣanem Yūsuf benim ola mı-ki
Maḳṣūdım ḳuş ele gire mi-ki

Ey ṣanem bilgil benim aḥvālimi
ʿAşḳ odına düşdim alġıl elimi

Yūsuf’ı göriñ baña lāyıḳ-mıdur
İşbu sözi söyledügüm ḥaḳ-mıdur

İmdi Tañrı taḳdīr[i] gör n’eyledi
Ol ṣanem dile gelüben söyledi

Didi Yūsuf seni alur ummaġıl
Ol nebīdür aña zaḥmet virmegil

Ṣanem ol-dem çatladı [oldı] bāre
Duymadı anda Yūsuf peyġamberi

[42b] Yūsuf eydür Tañrı’dur anı ḳıran
Cümle ḫalḳı öldüren hem dirgüren

Sen buta ṭabarsın ol neye yarar
Tañrı ḥışm eyler anı şöyle ḳırar

Ẕelīḫa_eydür ne bilür Tañrı bizi
İşbu tenhā yirde ṭabduġumuzı

Yūsuf eydür Tañrı’mız ʿālim-durur
Kimse anı görmez ol ḫalḳı görür

Ẕelīḫā_eydür yā Yūsuf Tañrı baña
İşbu butları bütün itsün yine

Yoḥsa bunı nāgehān sulṭān duyar
Ḳaḳıyup diye butumı kim ḳırar

Yūsuf anı Tañrı'sından istedi
Tañrı ol butları bütün eyledi

Ẕelīḫa bunı hem daḫı_artıḳ sever
Yüzüni görmeklige her dem iver

Eydür ey Yūsuf severim ben seni
İñilĕrem düni [gün] gör e beni

Yūsuf anıñ yüzüne hiç baḳmadı
Sözlerini göñlüne bıraḳmadı

Ẕelīḫa'nıñ zārını_işit sen yine
Söyler idi Yūsuf'a yana yana

Gel baña ḳahr itme ḳurbān olduġum
Düni gün yüzine ḫayrān olduġum

Leyla'nıñ ḳarşusına Mecnūnleyin
Gitdi ʿaḳlım gör divāne olduġum

Bülbülüm güle diyü āh iderem
Her seherde āhı efġān olduġum

Aġlaram nāmūs ʿārı terk idüb
ʿĀlemiñ ḫalḳına destān olduġum

ʿĀlemiñ mülki göñülden çıḳdı heb
Ey göz-ile ḳaşı seyrān olduġum

Esirge ben miskine ḫayf eyleme (*)
Derd[iñ]-ile ẕarı giryān olduġum

Ben ġarībin sen-de ġarībsin Yūsuf
Derd-i hem-firḳatde yeksān olduġum

Ẕelīḫā dünigün yalvarurdı aña (*)
Hiç Yūsuf baḳmaz-idi anda aña

Gördi Ẕelīḫā Yūsuf uymaz aña
Didi bir çāre ideyin [ben] buña

Didi yanımdan ırayın ben bunı
Ola-ki unudam anıñ ʿaşḳını

Baġvāna gönderdi Yūsuf çün gider
Vara anda baḳçeye ḫidmet ider

Vardı Yūsuf ḫidmet itdi bakçeye
Bakçe oñdı ṭoydı baġvan aḳçeye

İki yıl ṭurdı Yūsuf hiç gelmedi
Derdi artdı Ẕelḫa'nıñ hiç gülmedi

Durdı bir gün bakçeye [kendü] gelür
Yūsuf'ı aldı yine_eve getürür

Çünki Yūsuf'[ı] alup eve gelür
Yine dürli ṭonlarını geydürür

[43b] Yūsuf ol ṭonları çün geydi yine
Geçdi Ẕelīḫa Yūsuf ḳarşusına

Ellerin ḳavşurub[an] ḳarşu ṭurur
Boynun eger yā Yūsuf dir yalvarur

Ẕelḫa yine derde dermān bulmadı
Yūsuf'ıñ hiç aña meyli olmadı

İñiledi dünigün zār eyledi
Gün-be-gün artdı Ẕelīḫā'ya kār eyledi (*)

Zīra ol hiç anmaz-idi kendüsin
Yimez içmez uyumazdı düni gün

Böyle_iderek ʿaşḳıla baġrı bişer
Ḥaste olur ṣoñra döşege düşer

Sulṭān anıñ ḫastalıġın işidür
Durdı ol-dem Ẕelḫā'yı göre varur

Didi kim yā Ẕelīḫā n'oldı-kim saña

Hiç cevābın virmedi Ẕelīḫā_aña

Sulṭān anıñ n'olduġın[ı] bilmedi
Bir ṭabīb getürdi tiz emr eyledi

Geldi ṭabīb baḳdı ol-[dem] yüzüne
Gördi ṭamarların işit sözüne

Gördi ʿaşḳ ṭamarları[nı] oynaşır
Yüregi içinde ʿaşḳı ḳaynaşur

Didi şāhā yoḳ bunuñ ṣayruluġı
Sulṭān eydür diyivir n'olduġunı

1090 Didi şāhā ḥāṭırıñı gözlerim
Sizi incine diyüben ṣaḳlarım

[44a] Sulṭān eydür ḳorḳma söylegil baña
Ya seni neye getürmişem buña

Didi sulṭānım bunıñ ṣayrulıġı
ʿĀşıḳ olmuş ʿaşḳa mecrūḥ yüregi

Marażı yoḳ kim buña ide żarar
ʿAşḳ odı yüregine itmiş eser

Ẕelīḫa utandı örtdi yüzüni
Var git dir bilemediñ sözüni (*)

1095 Sulṭān anı işidüp oldı melūl
Zīra derde bulmadı dermānı ol

Vardı sulṭān vardı gitdi [bil] i cān
Ṭāyesiyle ḳaldı Ẕelḫa çün hemān

Ṭāye didi Ẕelḫā'ya ḳızıl gülüm
Boyı servi ṭalı ṣaçı sünbülüm

N'oldı saña ṣoldı ḳızıl gülleriñ
Söylemez oldı şu bülbül dilleriñ

Gözleriñ[üñ] yaşı hem ṭurmaz aḳar
Yañaġıñ ṣarardı yüregim yaḳar

Gizleměgil ḥāliñi söyle baña
Derdiñi bilem ʿilāc idem saña

Sırrıñı fāş eylemeyüp gizleyem
Zīra seniñ ṣıḥḥatüñi gözleyem

Ẕelīḫa_işitdi çü ṭāye sözüni
Āh idüp iñledi acdı gözüni

[44b] Ẕelīḫa_eydür sen benim sevdüñ anam
Saña ışmarladı hem benim atam

Analıġı yerine getür baña
Diyeyin [ben] cümle sırrumı saña

ʿİmrān[i] ḳul beni mecnūn eyledi
Yanaram ʿaşḳ-ıla gör n'eyledi

Düni-gün ṣabrım ḳarārım ḳalmadı
Yaḳdı beni nice dermān olmadı

Luṭf-ıla baña iḥsān eylegil
Bu benim derdüme dermān eylegil[264]

Ṭāye eydür ey gözüm nūrı baña
Uyar-ısañ dermān ideyidim ben saña (*)

Zīrā bu ʿaşḳ derdi büyük derd olur
ʿAşıḳını yaḳar ol bir od-durur

Niceler ʿārı nāmūsı terk ider
Maʿşūḳ[ı] yoluna cānın berk ider

Bu büyük dertdür buña dermān gerek
Belki ṣaġ olana cismi cān gerek

Ṭāye eydür buña tedbīr idelüm
İkimüz tedbīrimüz bir idelüm

Ẕelīḫa_eydür diyesin sulṭāna sen

[264] Metinde "derderme" şeklinde trankribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelimenin "derdüme" olması gerektiği düşünülerek "derderme" kelimesi yerine "derdüme" kelimesi yazılmıştır.

İdivire bir sarāy köşklü beden

Çün düzeler ol sarāyı_ola tamām
Oḳuyavuz Yūsuf'ı [diñle] kelām

Göresin-kim ben aña ne eyleyem
Dürlü dürlü mekr [ü] hīle eyleyem

[45a] Ẕelīḫa ol-dem sulṭāna ḫaber ider
Geldi sulṭān Ẕelḫa'yı gör kim n'ider

Ẕelīḫa_eydür sulṭānım ḫoş bilesin
Bu benim derdime dermān ḳılasın

Bir sarāy idiviresin key yüce
Cümle şehri görine uçdan uca

Çün anıñ içine girem oturam
Derdüme dermān ola ben umarım

Sulṭān eydür idivireyin n'ola
Tek seniñ derdiñe bir dermān ola

Çünki sulṭān işidür bu sözleri
Heb ḳaġırtdı geldiler binnāları

Ẕelīḫa_eydür baña bir sarāy idiñ
Ben nice_emir eylesem öyle idiñ

Ol sarāyı eyleyesüz key yüce
Cümle ʿālem görine uçdan uca

Hem ṭışından anıñ içi görine
Hem içinden daḫı ṭışı görüne

Olmayasın bināları bizere_ola (?)
Miʿmarlar eydür meger ḫarçdan ola (*)

Başladı miʿmār anı yabdı hemān
Aña Ḳaydūn diyü ad virdi o cān

Yaʿnī anıñla Yūsuf'ı ḳayd ide
Ol-hümā ḳuşunı anda ṣayd ide

Yabdı anı ṣırçadan bünyād ide[r]
Şöyle yüce ṣanki ol bervāz ider

[45b] Kimi yeşil kimi ḳızıl kimi aḳ
Şuʿle virür ṣanki güneş oldı iki şak (*)

Aġını aḳ mermere beñzetdiler
Ḳızılını ʿaḳīḳe beñzetdiler

Yeşili yeşil zebercedden gibi
Her biri bir dürli irekden gibi

Ol sarāyı çünki anlar yabdılar
Dört direk üstüne bünyād itdiler

Diregi altun gümüşden eyledi
Her direkde birer at bile_eyledi

Bil o atlar daḫı altundan-idi
Gözleri yāḳūt aḥmerden idi

Yĕlisini miski ʿanber eyledi
Ṭırnaġını dürr-i cevher eyledi

Daḫı ḳuşlar canāvarlar eyledi
Kimin altun kimin gümüş eyledi

Hem gümüşden bencereleri anıñ
Daḫı altundan ḳabuları anuñ

Her ḳabuda bir zümrüd ṭāvus ola (*)
Başı laʿli burnı hem yāḳūt ola

Dırnaġı mercān içi ʿanber ola
Miski ʿanber ḳoḳusı sarāy ṭola

Ol sarāy içinde dürli ḥālılar
Ebruşimden döşediler zililer

Daḫı ḥūrlar cāriyeler düzdiler
El ayaḳ göz u ḳaş yazdılar

[46a] Kimisi elinde ḥūrlar götürür
Altun ibrik kimi şerbet yitürür

ʿŪdı ʿanber kimi elinde ṭutar
Kimi gül ṣuyı ṣaçar kimi ḳoḳar

Daḫı baġçe eylediler öñüne
Aʿçar altun gümüş yabraġı ana

Yabraġı yeşil zebercedden idi[265]
Gevher idi yimişi mercān idi

Bu sarāyı böyle ziynet itdiler
Diñle imdi daḫı aña n'itdiler

Yūsuf-ıla Ẕelīḫā'nıñ ṣūreti
Yazdılar sarāyı_içi ṭoldı anı

Daḫı üstüne ve hem divārına
Böyle yazdılar ḳamu diregine

Şöyle yazdılar anıñ ikisini
Birbiriniñ boynına ḳollarını

Şöyle yazmışlar [ki] gören ḳucuşur
Ṣarmaşub[an] birbiriyle öbüşür

Gören anı birbiriyle oynar ṣanurdı (*)
Dir hem ādem diseñ aña inanurdı (*)

Çün tamām oldı sarāy[ı] gördiler
Üstādlara ḫilʿatler geydürdiler (*)

Geldik imdi yine Ẕelḫā ḥāline
Anı görüp ṣaçular ṣaçdı yine

Heb ṣaçulan cümle[si] altun-[i]di
Yine üst*ā*zlar döşürdiler añı

[46b] Ẕelḫ*ā* dürlü zīnet-ile düzinür
Taḫta çıkdı ṣanasın ay görünür

[265] Metinde "adı" şeklinde trankribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelimenin "idi" olması gerektiği düşünülerek "adı" kelimesi yerine "idi" kelimesi yazılmıştır.

Öyle vaḳtiydi Yūsuf ṭurur-[i]di
Ṭāye vardı Yūsuf'a tiz gel didi

Gel[di] Yūsuf sarāyıñ ḳabusına
Ṭurdı biraz baḳdı_anıñ yabusına

Ṭāye aña ṭurma tiz yürü didi
Yūsuf anda bu işi fikr eyledi

Bir ayaġın başmış-iken içerü
Yine ḳaṣdı_itdi hemān döne girü

Tiz segirtdi ṭāye çekdi içerü
Sürdi anı baġladı ḳabuları

Yūsuf anda neye bildi uġradı
Ṭurdı anda bili baġın baġladı

İki-kiz dügdi didi çizilmeye
Bu sarāyda añsuzın güc itmeye

Yedi ḳabudan içerü sürdiler
Cümle ḳabulara kilid urdılar

Girdi gördi Ẕelḫa'yı köşkde ṭurur
Ṣanasın bir ay oluban oturur

Vardı aña ṭabu ḳıldı söyledi
Ḳutlu olsun saña sarāyıñ didi

Ẕelīḫa eydür seniñ-çün eyledim
Yā Yūsuf gör bu evi [ben] n'eyledim

Baḳdı Yūsuf ol sarāyıñ ṣaḥnına[266]
Dört yanına daḫı dīvārlarına

[47a] Gördi bu ṣūretleri ḳıldı ṭaña
Didi yā Rabb[i] meded eyle baña

Beni fitānlar elinden ṣaḳlaġıl

[266] Metinde "ṣıḥḥına" şeklinde trankribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelimenin "ṣaḥnına" olması gerektiği düşünülerek "ṣıḥḥına" kelimesi yerine "ṣaḥnına" kelimesi yazılmıştır.

İn-şā’allāh üzerime beni beklegil (*)

Ẕelīḫa_eydür yā Yūsuf ger ṣūretiñ
Beni mecnūn itdi seniñ ḫayretiñ

Yūsuf eydür baña Rabb’im virdi_anı
Bilmezsin sen ʿālemi yaradanı (*)

Ẕelīḫa_eydür gözleriñle ḳaşuñı
Göre kim nice deli ḳıldı beni

Daḫı zülfiñ bendine ṭolaşmışam
Miski ḳoḳuñ ḫayretine düşmişem

Daḫı boyuñ göreli servi dalı
Dal oluban egilüp bükdi bilim

Yūsuf eydür çünki ḳabre girevüz
Dökülür üç günde ṣaç [u] ḳaşıñuz

Ḳabr içinde üçi olmasa görüñ
Bu ḳoḳulardan ḳoḳuban ḳaçaduñ

Ẕelīḫa_eydür itme bu cevri baña
Yedi yıldır ben ḳul olmışam saña

Ḫalḳa sulṭān gör saña ḳul olmışam
Yā Yūsuf esirge beni n’olmışam

Taḫta lāyıḳsın bugün sen ey Yūsuf
Diler-[i]señ sulṭānı idem defün

Seni Mışır taḫtına sulṭān ḳılam
Sulṭānıñ adın bugün binhān ḳılam

[47b] Yūsuf eydür ben ḳulıdur sulṭānıñ
Sen-da[ḫı] ḫatunısın şimdi anıñ

Yā Zelīḫa sen düdügüñ itmezem
Ṭoġrı yolı ḳoyup egri gitmezem

Bizim aşlımuz ḥıyānet itmedi
Yidügü ṭuz etmegi unutmadı

Ẕelīḫa_eydür ḳaçma benden ey cānum
ʿAşḳıñ-ıla eridi cānım benüm

Gel i Yūsuf derde dermān eylegil
Beni esirge luṭf iḥsān eylegil

Ben seniñ yoluña cānumı virem
Vaṣlıñı [gel] cānuma cān eylegil

Ben ölürem bu firāḳa doymazam
Baña vaṣlıñ ab-u ḥayvān eylegil

Gel göreyim seni yanımda Yūsuf
Gir göñül taḫtına mihmān eylegil

Söyledi bu şiʿri Ẕelīḫa_iñledi
Yūsuf anı gördi ʿaceb ṭañladı

Yūsuf eydür yoḳ yire zār idersin
Beni dilerseñ günehkār idesin

Tañrı ḳatında beni ḫor idesin
Hem ḳıyāmetde işüm zār idersin

[48a] Ẕelīḫa_eydür cümle mālumı virem
Ben seni Tañrı'ñ elinden ḳurtaram

Yūsuf eydür Tañrı almaz rüşveti
Ṭoġrular içündür anıñ raḥmeti

Ẕelīḫa_eydür ben işitmişem anı
Żāyiʿ itmez zerre miṣḳāl olanı

Yūsuf eydür Tañrı'dan ḳorḳanlarıñ
Ḳabūl ḳılur ṣadaḳasın anlarıñ (*)

Yine Zelḫa derd-ile āh eyledi
Yūsuf ayaġına düşdi aġladı

Yā Yūsuf der esirge ben miskini (*)
Seniñ-içün aġlaram düni güni

Yūsuf aġladuġunı esirgedi
Geldi Şeyṭān ṭamarını ırġadı

Ḳaṣd ide ol daḫı elini ṣuna
Tañrı'dan nidā irişdi pes aña

Yā Yūsuf dek dur eliñ ṣaḳla didi
[Çün] esirge dinüñü bekle didi

Çün[ki] Yūsuf bu nidāyı işidür
Ḳorḳu düşer göñlüne girü ṭurur

Ẕelīḫa gördi Yūsuf döndi girü
Ḳatlanamadı çü vardı eylerü

Berk ṭutup Yūsuf'ı ḳoyuvirmedi
Şol-ḳadar çekindi ḳurtulamadı

Ẕelīḫa ḳaṣd itdi_anı başmaḳ diler
Zülfi dārına anı aşmaḳ diler

[48b] Ḳarşuya Yūsuf baḳıbanı görür
Bir yazı var gördi tiz girü ṭurur

وَلاَ تَقْرَبُوُالزّ نَا didi yazı
Oḳudı yazıyı bişmān oldı_özi

Döndi Yūsuf çün girüye yüridi
Yine Ẕelḫa'nıñ iligi ḳurıdu

Zīrā umdı ol ele gele diyü
Nefs murādın ura bula diyü

Yine Ẕelīḫā yüzüni sürdi_aña
Gördi Yūsuf bu ḥāli ḳıldı ṭaña

Zelḫā açar gögsüni eydür oña
Ne ḳaçarsın n'eyledim Yūsuf saña

Nice mālı mülki ben ḥarc eyledim
Dürlü niʿmetlerle seni ṭoyladum

Diler-iseñ cānumı daḫı virem
Yüzümi seniñ ayaġıña sürem

Anmaz ol cānı başı mālını

Yoḳla ol ʿāşıḳlarıñ aḥvālini

ʿĀşıḳ olmaḳ bir ʿaceb sevdā-dur[ur]
Key ṣaḳın ʿāşıḳları ṭaʿn eyleme

ʿAḳlı fikri cān baş yaġma-dur[ur]
Key ṣaḳın ʿāşıḳlara ṭaʿn eyleme

Her kişi bir derde düşüben yılar
Ḥayvān olan ʿāşıḳa durur güler

ʿĀşıḳıñ derdiñ ne bilsin ġayrılar
Key ṣaḳın ṭaʿn eyleme ʿāşıḳlara

[49a] Ḥayvānıñ-da ʿaşḳı vardur bilesin
Aḳıdup göziñ yaşını silesin

Görmeyen bilmez bu ʿaşḳıñ belāsın
Key ṣaḳın ʿāşıḳlara ṭaʿn eyleme

ʿĀşıḳ olmayan kişi ḥayvān olur
ʿĀşıḳ arasında ol nādān olur

ʿAşḳ kişiniñ cānına biñ cān ider
Key ṣaḳın ʿāşıḳları ṭaʿn eyleme

ʿĀşıḳ anmaz [cān u] başı mālını
Yoḳlar ol ʿāşıḳlar[uñ] aḥvālini

Bilemedüñ ʿāşıḳıñ aḥvālini
Key ṣaḳın ʿāşıḳları ṭaʿn eyleme

ʿĀr nāmūs āşıḳ olandan gider
Āşıḳ olan ʿār nāmūsı n’ider

Düni gün ol maʿşūḳını fikr ider
Key ṣaḳın ṭaʿn eyleme ʿāşıḳları

Fikr ider maʿşūḳını görmek diler
Sevdüginiñ vaṣlına irmek diler

Yā yolına cānını virmek diler
Key ṣaḳın ʿāşıḳlara ṭaʿn eyleme

Dile sen-de Ḥaḳḳ'a ʿāşıḳ olasın
ʿĀşıḳıñ [derdini] ol vaḳt bilesin

Bir ġarībsin ne-gerek [sen] gülesin
Key ṣaḳın ʿāşıḳlara ṭaʿn eyleme

Gel bil imdi Ẕelḫa'yı gör n'eyledi
Yūsuf'a yalvarubanı aġladı

[49a] Nice iñlĕdüp dökersin ḳanlu yaş
Hiç baña raḥm itmediñ [i] baġrı ṭaş

Āh idüben iñiler zārī ḳılur
Yūsuf'uñ yine aña meyli olur

Yine Şeyṭān Yūsuf'a fitne ḳılur
Ṭurdı Yūsuf daḫı ilerü varur

Ḥaḳ Teʿālā Cebrā'il'e emr eyledi
İn Yūsuf'u duzaḳdan ḳurtar didi (*)

Ẕelḫa Yūsuf'a duzaḳlar eyledi (*)
İllā Yūsuf hiç bizi unutmadı

Cibrīl Yaʿḳūb ṣūretine girür (*)
İndi ol dem Yūsuf'a ḳarşu varur

Baḳdı Yūsuf gördi ṭuran atası
Eñsi indi bilemez hiç n'idesi

Yā Yūsuf [dir] Ḥaḳ'dan utanmaz mısın
Nice dertler çeküp uṣanmaz mısın

Aṣlımuzda hiç bizim var mı ola
Enbiyā aṣlı zinā ider mi_ola

Tevbe eyle yā Yūsuf bu iş degil
Bu işe özenmegil bu ṭuş degil

Tevbe eyledi ol-dem Yūsuf hemān
Ḳaçdı ol-dem ḳapuya oldı revān

Ḳabularıñ kilidin fikr itmedi
Her ḳapu açıldı kilid ṭutmadı

Ḳabulardan çıḳayın diyü iver
Ẕelḥa segirtdi hem ardınca ḳovar

[50a] Altı ḳabuyı çü açdı ol civān
Yidisinde Zelḥa yetişdi hemān

Yitdi Yūsuf itigini ḳavradı
Ḳabudan ṭaşraya [Yūsuf] ṣıçradı

Gömlegi Yūsuf'[uñ] anda yırtılur
Bir parası Ẕelīḥa_elinde ḳalur

İkisi-de baş açuḳ yalın ayaḳ
[Çün] açıldı gögsi çizildi ḳuşaḳ

Ḳovuşuraḳ çünki ṭaşra çıḳdılar
Ḳabuda sulṭān oturur gördiler

ʿEmmisi oġlı bildi sulṭān-ıla (*)
Bir ḫatunı daḫı vardı Rāʿile

Gördi Sulṭān bunları segirdişür
İkisi-de ʿüryān olup yulışur

Ẕelīḫā sulṭān göricek çaġırur
Dād elinden bu ḳuluñ dir yüz urur

Sulṭānım dir gör ḳuluñ[ı] n'eyledi
Elini ṣundı baña ḳaṣd eyledi

Hem daḫı seni-de öldürmek diler
Öldürüben taḫtıñı almaḳ diler

Bunı yā öldür yāḥūd zindāna ṣad
Bed ḫulu imiş bunı zindāna ṣad

İllā bunı ḳoyasın zindāna dir
ʿAḳlı gele ola-ki uṣlana dir

Yūsuf'a key ḳatı bühtān eyledi
Diñle imdi Yūsuf'[ı] gör ne didi

[50b] Didi ḫāṣā sulṭānım ben itmedim

Ol baña ḳaṣd itdi sözin ṭutmadım

Ḳaçdıġım çün baña bühtān eyledi
Ḳova çıḳdı gördi şekvā eyledi

Ṣuç kimiñdür yoḳlayasın göresin
Ṣuçluyu hem sulṭānım öldüresin

Yūsuf'uñ sözine sulṭān ḳaḳıdı
Ṣuçsuz-[ol]duġuñ neden bileyim didi (*)

İkiñizden ġayrı yoḳdur kim göre
Gele n'olduġın baña ḫaber vire

Yūsuf ol-dem ṭanuġum vardur diye
İşbu oġlan nice oldı söyleye

Rāili'niñ anda oġlı var-idi
Sulṭān-ıla geldi_anı yoḳlar-idi

Bir ṭāye emzürür ol körbe idi
Ṭoġalı_iki_ay baʿżılar ḳırḳ gün didi

Sulṭān eydür Yūsuf'a şaşġun diye
İki aylıḳ ola nice söyleye

Yūsuf eydür hele ṣorıñ siz aña
Diñle nice oldı ideyim saña

Cibrīl'e Ḥaḳ Teʿālā_emir eyledi
Geldi Cibrīl oġlana söyle-didi

Oġlanı bişig-ile getürdiler
Ḳanġısı ṣuçlu diyüben ṣordılar

Oġlan eydür ġammāzlıḳ eylemezem (*)
Birisi ṣuçlu diyü söylĕmezem

[51a] İllā gömlek yırtuġı ardında_ise
Ẕelīḫa'nıñ ṣuç bilesin her ne_ise

Gömleg[üñ] yırtuġunı hem göresiz
Öñde ise ṣuçlu Yūsuf bilesiz

Gördiler ardında imiş yırtuġı
Bildi sulṭā̆n ṣuçı kim[üñ] itdügi

Sulṭān eydür Ẕelḥa ṣuç sen eylediñ
Yūsuf'a mekr-ile bühtān eylediñ

Ẕelīḥa anda key utandı işe
Yiñin örtdü yüzüne vü başına

Sulṭā̆n eydür yā Zelīḥa tevbe it
Yūsuf'ı incitme gel var ḥoşça it

Yūsuf'a didi-ki bunı söyleme
Kimseye bu sırrıñı fāş eyleme

Yūsuf anda ṭoġrı çıkdı ey yā̆re
Vir ṣalavat ʿaşḳ-ıla beyġambere

Cibrīl dür Yūsuf'a niçün didiñ (*)
Ṣuçı Ẕelīḥa_itdi diyü söyledi

Yūsuf eydür baña bühtān eyledi
Ṣoñra öldürüñ diyüben söyledi

Cibrīl dir ʿāşıḳa budur bīşe (*)
Yār elinden ḳahr çeker hemīşe

Ṣuçlunıñ ṣuçunı kim setr eyleye
Ḥaḳ Teʿālā ṣuçunı ʿafv eyleye

[51b] Şol iki aylıḳ oġlan[ı] gör ne didi
Gömlegi göriñ didi vü söyledildi (*)

Yūsuf'a niçün irişdi bu belā
Neden oldı işbu derde mübtelā

Ẕelīḥa çünki_anı ḫalvet eyledi
Diñle imdi Yūsuf anda ne didi

Ger beni bāre bā̆re ide didi
İtmeyem bu işi didi söyledi

Bir daḫı ḳardaşları ṣuç eyledi
Ben itmezem didi ol faḫr eyledi (*)

Tañrı ṣaḳlar-ise beni dimedi
Anıñ-[i]çün işbu derde uġradı

Her kişi çünki bir işe başlaya
Allāh rast getüre idem diye (*)

Bunları ögütledi sulṭā̄n gider
Ẕelḫa Yūsuf girdi_içerü gör n'ider

Ẕelḫa ḳaḳır Yūsuf'a gör n'oldı-dir
İşbu rüsvā̄ylıġı sulṭā̄n bildi-dir

Sözüme uysañ bu iş olmaz-idi
Kimse bizim sırrımız bilmez-idi

İllā bildügi yig oldı bes n'idem
Bildi sulṭā̄n ṭınmadı artıḳ ne ġam

Yā Yūsuf neye dursın gel didi
İşde [şimden] girü ḳorḳu ḳalmadı

Döndi Yūsuf söyledi ol-dem aña
Hiç utanmaduñ neler oldı saña

Görme-[mi]sin Ḥaḳ Teʿālā n'eyledi
Şol yiñice ṭoġan oġlan söyledi

Bunca dertler geldi seniñ başıña
Tevbe eyle bişmān olġıl işiñe

Çünki Yūsuf bu sözi didi aña
Bir ʿacāyib söz daḫı idem saña

Ẕelḫa'nıñ başına çün dertler gelür
Bu ḫaber Mıṣr'ıñ içine yayılur

Bir nice ekābiriñ ḫatunları
Cemʿ oluban ḳovlaşurlar anları

Didiler kim bu ʿacāyib iş olur
Ḳulunı sevmek ne ʿaceb ḫūş olur

Bir kişi aḳçesi-ile bir ḳul ala

Ṣatun aldugı ḳula göñli vire

Bu ʿaceb degil kişi ʿāşıḳ ola
ʿAceb oldur kim ḳulı maʿşūḳ ola

Ḥuṣūṣā sevdiginiñ göñli_olmaya
Gice gündüz gel diye ol gelmeye

Gel dir-ise yanına varmayalum
Varuban ḳarşusına ṭurmayalum

Bunlarıñ ḳovlaşdugun Ẕelīḫa ṭuyar
Tīz ādem gönderüben daʿvet ider

Daʿvet itdi anları heb geldiler
Gelüben sarāy iç[in]e ṭoldılar

Baʿżılar didi yigirmidür olar
On ḫatunı onı ḳızdı geldiler

[52b] Baʿżılar didi olar[ı] ḳırḳ-idi
Yarı ḫatun yarısı ḳızlar-idi

Döşediler ṣufları efenlere
Dürli niʿmetler getürdiler anlara (*)

Hem birer turunç birer bıçaġ-ıla
Didiler bunı kesiñ [yiñ] ḫūn-ıla

Her birisi aldı kesmek istedi
Ẕelha yā Yūsuf diyüben söyledi

Ṭaşra çıḳ-di[yü] Yūsuf'a buyurur
Çıḳdı Yūsuf baḳdı ḫatunlar görür

Hücreden ay ṭoġdı ṣandılar hemān
Görüp anı cümle itdiler fiġān

Yūsuf'uñ derdine_olar uġradılar
Ellerin ṭurunç diyü ṭoġradılar

Kesdiler ellerini bilmediler
ʿAşḳ odında acısın ṭuymadılar

Ẕelha’nıñ derdini cümle bildiler
Baʿżısı ḥayḳırdı öldi didiler

Gördi [Yūsuf] bunları heb ḳırılur
Örtdi yüzin cümle kendüye gelür

ʿAḳlı gelür bunlarıñ çevre baḳar
Gördiler kim ellerinden ḳan aḳar

Bunı görüp Ẕelḫa’dan utandılar
Heb olar [da] ʿaşḳ odına yandılar

Ẕelīḫā_eydür n’oldıñız ne şaşdıñız
Ben miskini [yā] niçün ḳovlaşdıñız

[53a] Siz anıñ yüzüni bir kez göresiz
Ḳaṣd ḳıldıñız ḳamu cā̄n viresiz

Ben anıñ her gün gördüm yüzüni (*)
İşidürem daḫı şeker sözüni

İşde siz-de gördiñiz heb cümleñiz
Şim[di]den girü beni ḳovlaşmañız

Biliñ işde bu-dur[ur] göñlim alan
Mecnūn idüp bu beni deli ḳılan

Doyamazsız anı bir kez görmege
Nice doysun düni gün bile olan

Hiçbir ādem göre anı doya mı
Meger anı bilmeye ḥayvān olan

Yüzüni gören ölümi añmaya
Yirinür mi yā baña ḳurbān olan

Dünyāyı n’eyler bunı gören kişi
Budur ol cān üstüne biñ cān olan

Ben ġarīb bunuñla eglĕnürem
Zīrā bildim dünyā[dur] fānī yalan

Ol ḥatunlar işbu derdü gördiler
Ṣuçumız ʿafv it diyü yalvardılar

Biz ḥaṭālar itmişiz luṭfı kerem
Size lāyıḳ ol-durur ey muḥterem

[53b] Çünki anlar cümlesi zār eyledi
Ẕelīḫa anlarıñ ṣuçun baġışladı

Gitdi evlerine ikisi ḳalur
Diñle imdi Ẕelḫa'yı gör ne ḳılur

Gine Yūsuf ḳarşusına zā̄r ḳılur
Boynun eger yā Yūsuf dir yalvarur

1335 Yā Yūsuf gör imdi seniñ derdiñe
N'eylediñ ḥatunları sen gördüñe

Seni bir kez görmege doymadılar
Şol-ḳadar oldı-ki heb cā̄n virdiler

Her gün yüziñ gören nice eylesin (*)
Sen var-iken derdi kime söylesin

Yā Yūsuf gel esirge ḳıyma baña (*)
Maʿşūḳum ḳurbān olayım ben saña

Yūsuf anıñ sözlerin işitmedi
Ne-didi-ise ögüdün ṭutmadı

1340 Ẕelīḫa_anda iñledi āh eyledi
Cūşa geldi işbu şiʿri söyledi

Ne ʿaceb dildāre düşdüm n'ideyin
Bulmadım bi-çāre düşdim n'ideyin

Bülbülem dün gün fiġānım gül-dur[ur]
Elüm irmez zāra düşdüm n'ideyin

Adı ṣanım ʿaḳlʿārım gitdi heb
Ben ġarīb dillere düşdüm n'ideyin

[54a] Derdümi söylemege bir kimse yoḳ
[Ben] ġarīb āvāre düşdüm n'ideyin

1345 Bunı diyüp yine düşer Yūsuf'a

Yalvaruban zārī ḳılur Yūsuf'a

Yā Yūsuf dir nicedür benim ḥālim
N'eylediñ gör beni bükdüñ hem bilim

İşim āh [u] nāle vü vay eylediñ
Cümle ḫalḳa beni rüsvāy eylediñ

Yitesi ḳahr eylediñ gel uy baña
Yoḥsa ben-de bir iş iderem saña

Yūsuf eydür yā Ẕelīḫa söyleme
N'eyler-iseñ rāżıyam bunı dime

Ne güç işiñ var-ise eyle baña
Tañrı'dan ḳorḳarın uymazın saña

Ẕeliḫa bunı_işidüben tiz durur
Ḳaḳıyuban Yūsuf'ı bir ki urur

Nice ḳuldur baña ḳarşu söyleyen
Dürli dürli cevri miḫnet eyleyen

Yine sulṭāna ādem viribdi (*)
Geldi sulṭān Ẕelḫa ḥāliñ ne didi

Ẕelīḫa_eydür diñlegil feryādumı
Yaydı bu ḳul şehre benim adumı

Adım altun-udı baḳır eyledi
Ulu iken ḥorı ḥaḳir eyledi

[54b] Baḳamaz oldum bu ḫalḳıñ yüzüne
Ḳatlanamazam bu ḳuluñ sözüne

Yā izin vir ḫalḳa ʿöẕrüm dileye
Yā Yūsuf'ı ḥabs zindān eyleye

Sulṭān [eydür] ḳo ʿöẕür ḳaçan ola
Meger Yūsuf ḥabisle zindān ola (*)

Çıḳaruban virdi yüzügün aña
Didi virdim Yūsuf'uñ iznin saña

Sulṭān eydür Yūsuf'u ḥabs idesin
Ben ölünce anı çıḳarmayasın

Çünki sulṭān Ẕelḫā'ya böyle didi
Sırr-ıla vezīri aña söyledi

Didi niçün Yūsuf'ı ḥabs idesin
Hem çıḳarmañ diyüben ʿahd idesin

Sulṭān eydür maḳṣūdım bu ḫalḳ içi
Dilerem-ki Yūsuf eylemiş ṣuçı

Bir daḫı bu Ẕelīḫa_anı görmeye
Görüben Yūsuf'a göñül virmeye

ʿĀşıḳa bundan yig ḳahır olmaya (*)
İste[ye] dūstun yanında bulmaya

Fikrim ol Ẕelīḫa mihnet iderem
Yūsuf'ı anıñ yanında giderem

Çünki sulṭān Ẕelīḫa izin virür
Ẕelīḫa_ol-dem ḳullarına buyurur

Getüriñ demircilerüñ eyüsin
Gösterürler usta diyü birisin

[55a] Ẕelīḫa_ol demirciye_emir eyledi
Yūsuf'a düz bir aġır zencir didi

Bir bilekcek daḫı düz hem bile (*)
Uralum anı bu ḳuluñ ḳoluna

Demürci eydür Ẕelīha ey sulṭāna (*)
Anı zencirsiz ḳoyalım zindāna

Dürli niʿmetlerle beslediñ anı
Ebrişime döndi şimdi_anıñ teni

Şöyle yuḳadır derisi ṣan öle[267]

[267] Metinde "sandale" şeklinde trankribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelime diğer çalışmalardan kontrol edilerek "san öle " olduğu görülmüş ve "sandale" kelimesi yerine "san öle" kelimesi yazılmıştır (Karakaya, 2013:520).

Aġır zencir ile ḥāli nice ola (*)

Ẕelḫa demirciye bunı söyleme
Ẕelīḫa Yūsuf'ı_esirgeye dime

Ẕelīḫa_eydür söyleme baña ḫaber
Kim-ki söyler[se] aña idem żarar

Demirci eydür sulṭānım uyduḳ saña (*)
Her ne-kim emir oluna_idem aña

Çün demirci aña zencīrler düzer
Hem kelebcĕk daḫı kilidler düzer

Düzdi anları alubanı gelür
Yūsuf anı ḳarşudan baḳdı görür

Çıḳardılar Yūsuf'uñ ṭonlarını (*)
Ebrū ḳuşaḳlar daḫı ḳaftānlarını (*)

Getürüp aña balās geydirdiler
Hem başına bir ḳalabuḳ urdılar

Getürüñ zencīri uruñ didiler
Kelebcĕk-ile ikisin getürdiler (*)

[55b] Çünki Yūsuf işidür bu sözleri
Ṭolageldi ol mübārek gözleri

Didi geydürüñ baña balās n'ola
Şimdi babamda [balās] giyer ola

Getürüp zencīri aña daḳdılar
Onıñ ol-dal boynuna bıraḳdılar

Urdılar kelebcegi ḳollarına
Gel gör-imdi dünyānın ḥālleri-ne

Bir zamān ḳuyuya ḳoydılar anı
Ṣarḳıtdılar ib daḳup biline (*)

Çıḳarıban bazirgāna ṣatdılar (*)
Aldı ḳatdı Yūsuf'ı ḳullarına

Ol bazirgā̄n bağladı Yūsuf elin
Göc idüben gitdiler yollarına

Yūsuf'ı aldı bazirgā̄n yürüdi
Götürür anı Mışır illĕrine

Getürüp sulṭāna ṣatdılar anı
Ẕelḫa'yı bülbül ider güllerine

Şimdi gel gör bu ġarī̄biñ zencī̄rin
Daḳdılar kelebcegi ellĕrine

Çıḳarur ṭonın balāsın geydürür
Gör e gözinden aḳan sillĕrine

Ẕelī̄ḫa Yūsuf'a gör neler ḳılur
İnanma hiç ʿavratıñ allarına (*)

Ġarī̄b olıcaḳ kişi çoḳ derd çeker
Ne vaḳıt ṣala ġarī̄b illĕrine

[56a] Yūsuf eydür bağlañ elim yiridür
Bizim aṣlımuz belālar dārıdur

Boynuna ib ṭakup [anı]sürdiler
Vardılar çarşu içine girdiler

Çünki ġavġayı şehir heb ṭuydılar
Cemʿ oluban artlarına uydılar

Çārşular oluḳ oluban aḳdılar
Heb dī̄vārlar başına [hem] çıḳdılar

Cümle ḫalḳ birbirine söyler-imiş
Yūsuf'ı zindāna ḳoyarlar-ımış

Ẕelḫā'ya ḳarşulayıban söylemiş
Ẕelī̄ḫa_anı ehl-i zindān eylemiş

Yūsuf anlarıñ yanına uġradı
Başın egdi eli gögsine ḳodı

Didiler kim yā Yūsuf şol devleti
Bilemĕdiñ işde gördiñ miḫneti

Yūsuf eydür Ẕelḫa ḥışmından baña
Tañrı ḥışmı artıḳdur öñden ṣoña (*)

Cehenneme girüp oda yanmadan (*)
Duruban zindāında arına beden

Didiler zindāndan ölüm yig-dur[ur]
Yūsuf eydür Rabb'imiñ emri-dur[ur]

Yine oradan Yūsuf'ı sürdiler
İletüp zindān içine ḳoydılar

Gör ki bu dünyā Yūsuf'a n'eyledi
Enbiyāyı ehl-i zindān eyledi

[56b] Yūsuf anda ʿizzetini fikr ider
Biraz aġlar döndi yine şükr ider

Didi yā Rabb[i] meded eyle baña
Ḳaldum ayaḳda yönüm döndüm saña

Aġlayuban anda zārī eyledi
Ḥaḳ Teʿālā Cebrā'ile emr eyledi

İn selām ile Yūsuf'a söylegil
Bir naṣīb virdim anı şād eylegil

İndi Cebrā'il Yūsuf'a selām ider (*)
Aġzıñ aç aña didi diñle n'ider

Aġzına bir ṣarı lü'lü' ḳoydı ol
Ḥaḳ Teʿālā ḥikmetini duydı ol

Yutduġı düş taʿbīri-idi anuñ
Her [ne] görse ḥāṭırında_idi anuñ

Cebrā'il didi-ki Yūsuf diñle sen
Cümle ḫalḳ düşüni taʿbīr eyle sen

Çünki Yūsuf işbu sözi diñledi
Şāẕ oluban Tañrı'ya şükr eyledi

İşde bu sözleri diñledi ʿayān

Vir ṣalavāt Muṣṭafā'ya ve's-selām

Gel-berü diñlendi saña söyleyem
Sulṭānıñ ḥālini taḳrīr eyleyem

[57a] Ḥaste oldı bir gice sulṭān i cān
İñiler zārī ḳılur āhı fiġān

Diñle n'oldı aña ṭabībler gelür
Bildügünce her biri ʿilāç ḳılur

Tañrı'dan emir gelicek dönmez ol
Taḳdīre ʿilāc iderseñ oñmaz ol

Çün ecel geldi taʿbīr oldı bil (*)
Mıṣr ḫalḳı cümle zārī ḳıldı bil

Cümle maḥlūḳ itdiler āh [u] fiġān
Şehr içi yas oldı heb bir u civān

Cemʿ oluban bādişāhı yudılar
Kefen ṣarup ḳabre iletüp ḳodılar (*)

Üç güne dek cümle yas eylediler
Cemʿ oluban ṣoñra gör n'eylĕdiler

Ḳardaşı Reyyān'ı sulṭān itdiler
Taḫta çıḳarup anı ḫān itdiler

Çünki sulṭān oldu Reyyān ey yāra
Yürüdi anıñ ḥükmi ile şara

Bir ki ḳaç ḥaşmı var-idi ol şāhıñ
Diñle nice olduġun eydem anıñ

Cemʿ olup bir yire gör n'eylĕdiler
Sulṭānıñ iki ḳuluna didiler

Biri sarābdār biri etmekçi_idi
Diñle imdi bunlar aña ne didi

Didiler biz size çoḳ māl virelüm
Sulṭānı öldürüviriñ görelüm

[57b] Şöyle ġanī idelüm māllar-ıla
Sizi begler idelüm ḳullar-ıla

Rāżī oldılar olar māl alalar
Diñle imdi nice tedbīr ḳılalar

Geldiler gice ṭanışıḳ ḳıldılar
İkisi bu fitneyi [hem] dutdılar

1435 Şerbete etmege aġu ḳatdılar
Sulṭānıñ öñünde elde ṭutdılar

İsteyicek şāha anı vireler
Aña aġu yidürüp öldüreler

Vardılar işlü işine gitdiler
Diñle imdi olar yine n'itdiler

Ḳatdı etmekçi aġuyı etmege
Ṭurdı sulṭāna aluban gitmege

Şerbete şerbetçi aġu ḳatmadı
Sulṭān öñdün baña iç diye didi

1440 Dırnaġı_içine aġuyı ṣaḳladı
Sulṭāna ṣunucaġaz ḳatam didi

İkisi-de götürüben verdiler
Sulṭāna ḳarşu ṭutuban ṭurdılar[268]

Sulṭān etmekçiye dir yi etmegi
Yimedi etmekçi ol-dem etmegi

Sulṭān etmegi bir ite virdürür
Aġı ṭutdı ol iti [tiz] öldürür

Şerbetçiye şerbetiñ sen-de iç didi (*)
İçdi şerbetçi_anı şerbetçi_ölmedi

[58a] 1445 Aġuyı bıraḳdı añsuzın yire
Vaḳıt ola didi beni-de_araya

[268] "uban" zarf fiil eki "yanlışlıkla "karşu" kelimesi eklenerek yazılmıştır. Bu durum tarafımızca düzeltilerek "uban" zarf fiil eki "tutub" kelimesinin sonuna eklenmiştir.

Sulṭān anlara ḥışm hemān eyledi
Hele varıñ zindāna ḳoyuñ didi

Bir yıl ol zindān içinde durdılar
Yūsuf'uñ ḫalḳ-ıla ḥāliñ gördiler

Ḥaste olana Yūsuf ʿilāc ider
Dertli olana duʿā ider gider

Düş göreniñ hem düşüni yoyar ol
Ḥaste olanı varuban ṣorar ol

Geldi şerbetçi Yūsuf'a söyledi
Yā Yūsuf bir düş gördüm yoyġıl didi (*)

Bir altun tas-ıla üç ṣalḳım üzüm (*)
Aluram ben elüme diñle sözüm

Ṣıḳıp ol ṣalḳımı şerbet iderem
İletdüm sulṭān aldı içdi görürem (*)

Yūsuf aña didi bilgil ey civān
Bunda ṭurduġuñ seniñ üç [gün] hemān

Üç günden ṣoñra saña ḫilʿat gele (*)
Ḳullar-ıla hem nice niʿmet gele

Çıḳarıban seni āzād ideler
Ḳayḳudan ḳurtuluban şāẕ ideler

Vardı etmekçi-de aña söyledi
Görmişem düş ben-de yā Yūsuf didi

Bende üç tennūre etmek bişürem
Ṭabla ile başuma götürürem

[58b] Sulṭāna alup gider-iken anı
Geldi ḳuşlar yidi başımdan bunı

Yūsuf eydür seni üç günde_alalar
Çıḳaruban bir aġaca aṣalar

Geleler ḳuşlar hem beyniñi yiye (*)

Düşiñ[üñ] taʿbīri budur bil diye

Etmekçi eydür yalan itdim bu düşi (*)
Yūsuf eydür düşüñiñ bitdi işi

Yūsuf anlara çün yine söyledi
Bunları ḥoş dīne daʿvet eyledi

Etmekçi eydür inanmazam ben saña (*)
Düşü iyi yoyuvirmediñ bāña

Geldi şerbetçi Müselmān oldı i yār
Zindān ehli müslimān oldı ne var

1465 Biñ dört yüz ādem var-idi anda ey cān (*)
Heb Müselmān oldılar bīr u civān

Üç gün oldı anda ḳullar geldiler
Çıḳarup etmekçiyi hem aldılar

Bir aġaca aṣaḳodılar anı
Geldi ḳuşlar yidiler beynisini

Yine ḳullar ḫilʿat-ile geldiler
Gidüb[en] şerbetçiyi hem aldılar

Bir ata bindürübeni yitdiler
Anı sulṭānıñ ḳatına_iletdiler

1470 Şerbetçiye Yūsuf anda söyledi (*)
Yā yigit beni-de unutmañ didi

Beni sulṭāna varıcaḳ añasın
İn-şā'allāh beni-de çıḳara diyesin (*)

Çünki Yūsuf işbu sözi söyledi
Ḥaḳ Teʿālā Cibrīl'e_emir eyledi

İn Yūsuf'a neye di-ki söyledi
Kendini maḫlūḳa neye_ışmarladı

[59a] Ben anı ḳurtarmaġı bilmez midim
Derdine anıñ devā ḳılmaz mıdım

İndi Cebrā’il bunı ḥaber virür
Yā Yūsuf gör Rabb’iñi ne virür (*)

Ṣor ki var Yūsuf’a kimdür yaradan
Ḥüsn-i ḫulḳı yā kimdür aña viren

Yā anı ḳardaşlarından ḳurtaran
Kimdür anı hem ḳuyudan çıḳaran

Kimdür anı bādişāha virdüren
Ẕelḥa fitnesinden anı ḳurtaran

Genc oġlanı anıñ-çün söyleden
Anı ṭoġrı Ẕelīḫa’yı ṣuçlu_iden

Saña bu eylükleri kimdür iden
Dürli niʿmetlere eliñ irgüren

Yūsuf eydür Rabb’im iḥsān eyledi
Bunca düşvār işi āsān eyledi

Cebrā’īl ḳanad-ıla yiri vurur
Yir yarıldı baḳuban Yūsuf görür

Yedi ḳat yirden aşaġı ṭaş ṭurur
Cebrā’il ḳanad-ıla ṭaşı urur

Ṭaş iki bāre olur bir ḳurt çıḳar
Bir yeşil yabraġı aġzında ṭutar

Döndi Cebrā’il Yūsuf’a söyledi
Yā Yūsuf Rabb’üñ saña gör ne didi

Yūsuf’ı bunca belādan ḳurtaran
Ṭaş içinde ḳurda rızḳını viren

Yaʿḳūb oġlı Yūsuf’u_unudur mıdı
Zindān içre ebedi ḳalur mıdı

Çünki maḫlūḳdan o ḥācet diledi
Yedi yıl daḫı zindānda ola didi (*)

Ḥācetin maḫlūḳdan isteyen kişi
Maḥrūm olmaḳdur bilüñ anıñ işi

Yūsuf eydür eksiklik bende didi (*)
Luṭfı kerem yine Rabb'imde didi

Cebrā'il didi ʿitāb oldur hemān
Durasın zindān içinde bir zamān

اُذ كُروُنيِ عِنْدَ رَبِّكَمْ ḥarfleri[269]
On iki ḥarfdür bilĕsin anları

[59b] Şimdiye dek işde biş yıl oldı_didi
Tañrı yedi yıl daḫı ṭursun didi

Çünki Yūsuf işidür bu sözleri
Tevbe ḳıldı aġlar-idi gözleri

Tevbe ḳıldı sözine bişmān olur
Şöyle aġlar işiden ḥayrān olur

Haẕā destān-ı Yūsuf
Bu destān Yūsuf'ıñ destānıdur

-.--/-.--/-.--/-.-

Tevbe ḳıldım yā İlāhī derde dermān eylegil
Ben gedāyı ḳabuña geldim baña_iḥsān eylegil

Bol yañıldım bilemedim nefsime oldum refīḳ
Beñi irşād eyledi nefis bişmān eylegil (*)

Raḥmetiñden tek ayırma yarın anda cümlemiz
Rāżıyam bu dünyāda yirimi zindān eylegil

Dünyā sevgüsün çıḳar göñülden evin ḥāli ḳıl
Ki seniñ muḥabbetiñ ṭola göñlüme mihmān eylegil (*)

Bize tevfīḳiñ refiḳ it ḳıl ʿināyet ey Kerim
Ṣoñ-demi yoldaş-ıla dīni īmān eylegil (*)

Bilmedim ḳıldım ḫaṭā ben mücrimi bağışlaġıl
Yazma anı yazılanı maḥvı binhān eylegil

[269] "Efendinin yanında beni an." (Kuran-ı Kerim, 12:42)

Sürme ḳabuñdan geda vü mücrim şāh bendeyi
Ṣūretin ḳılma mübeddel cümle insān eylegil

Yā İlāhī bizi ṣaḳla mekr-i Şeyṭāndan meded
Ḳullarıñ redd eyleme merdūdı Şeyṭān eylegil

Raḥmetiñden tek ayırma yarın anda cümlemiz
Rāżıyam bu dünyāda yirimi zindān eylegil

-.--/-.--/-.-

Yūsuf anda çün münācāt eyledi
Rabb'isine ʿarż-ı ḥācat eyledi

Ḥaḳ Teʿālā ḥācetin ḳıldı revā
Vir ṣalavāt ʿaşḳ-ıla peyġambere

[60a] Diñle imdi bir daḫı diyem ḫaber
Yūsuf'[uñ] aḥvāline eyle naẓar

Zindān içre bir yüce yir var-idi
Yūsuf anda her gün oturur-idi

Ḳarşusında var-idi bir bencere
Yūsuf anda baḳar-idi yollara

Yine Yūsuf bir gün anda otururdı (*)
Gördi biraz ḳarşusında ḳafle gelürdi (*)

Anlarıñ içinde bir er var-idi
Hem Şomūrzān idi bil onuñ adı

Geldi zindān yanına uġradı ol
Pencereniñ ḳarşusına ṭoġrı yol

Devesi baḳdı anıñ Yūsuf görür
Ol-devecik Yūsuf'a selām virür

Yā Yūsuf sen bunda n'eylersin didi
Atañıñ bükdi bilin ḥasret odı

Senden ayrulalı Yaʿḳūb gülmedi
Ḳanda gitdügi[ni] hirgiz bilmedi

Key żaʿif olmış-dur[ur] anıñ özi
Aġlamaḳdan görmez oldı_iki gözi

Gice gündüz gözleriniñ yaşı_aḳar
Yūsuf'um gele diyü yola baḳar

Kim seniñ derdiñ bükübdür bilini
Ṣorma-mıssın babacuġuñ ḥālini[270]

Gice Yūsuf dir daḫı gündüz Yūsuf
Uyanup Yūsuf dir uyurken Yūsuf

[60b] Şimdi ben Kenʿān ilinden gelürin
Babañıñ ḥālini özge bilürin

Gicelerde_aġladuġın işidürüz
Cümle ḥayvānlarla aġlaşuruz (*)

Yūsuf anı işidüben aġladı
Cümle ḫalḳıñ yüregini ṭaġladı

Eydür idi vay benim ḥasretime
Yā benim derdime düşen atama

Deveci sürdi deveyi gitmedi
Bir adım daḫı adımın admadı

Bir ʿaṣā elinde_anı sürmek diler
Urur anı güc-ile daḫı sürür

Yūsuf eydür urma anı ey yigit
Gel-berü dir bir sözüm vardur işit

Geldi yigit pencereniñ yanına
Hem selām virdi Yūsuf'a ol yine

Yūsuf eydür ḳandansın ey yigit (*)
Nereden geldiñ anı bana eyit

Yigit eydür bil beni Kenʿāniyem

[270] Metinde "babacugumun" şeklinde trankribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelimenin "babacugun" olması gerektiği düşünülerek "babacugumun" kelimesi yerine "babacugun" kelimesi yazılmıştır.

Kim bu şehre gelmişem kervāniyem

Yūsuf eydür Tañrı ḥaḳḳı-çün saña
Bir sū’ālim var ḫaber virgil bāña

Bir aġaç vardır o yirde ey yigit
On iki budaġı vardur ki işit

Ol aġacıñ bir eyü ḥās ṭalını
Kesdiler dirler bilür misin anı

[61a] Kĕsiliĕli ol aġac aġlar-ımış
Ol kesilen dalını özlĕr-imiş

1535 Ol kesĕliden yaşı hiç diñmemiş
Yaralı olmış aġaçda oñmamış

Aġlamaḳdan şöyle eylĕmiş ḥālin
Yabraġı şararuban bükmiş bilin

Ol zamāndan berü hiç uzamamış
Ol ḳalan dallarını gözlĕmemiş

Bunı Yūsuf didi ʿArab aġladı
Bu didigüñ Yaʿḳūb’ıñ vaṣfı didi

On iki budaḳ anıñ oġlu-idi
Birini yütürdi körbe_oġlu-idi

1540 Ol gidelden Yaʿkūb üni diñmedi
Yüregi yaralıdur hiç oñmadı

Yūsuf anı işidicek aġladı
Cümle ḫalḳıñ yüregini ṭaġladı

Şol-ḳadar aġlar gözi yaşı aḳar
Zindān ehliniñ yüregini yaḳar

Yūsuf eydür neye geldiñ yā ʿArab
Kim bu şehre gelmeden nedür ṭaleb

Didi ben geldüm-ki ḳazanç çoḳ edim
Varam evimize [çünki] ḫarc idem

Çıḳarup Yūsuf bilĕzigin oña
Virdi [eydür] bu ḳazanc olsun saña

Yā yigit dön girü eve git didi
Yaʿḳūb'a benim selāmum ilet didi (*)

[61b] Çünki ṣaglıġ-ıla eve varasın
Aʿşama degin eviñde ṭurasın

Ḫalḳ yatıcaḳ varuban çaġırasın
Benim selāmım oña götüresin (*)

Diyesin-kim bir ġarīb itdi selām
Zindān içre durur Mıṣr'ıñ ol-ġulām (*)

Hem digil kim duʿādan unutmaya
Ḥaḳḳ onıñ duʿāsın redd itmeye

ʿArab eydür yā yigit anı digil
Nedür ismiñ baña anı söylegil

Yūsuf eydür anı dimezem saña
Selāmum iletdügüñ yiter baña

Döndi 'Arab hemān gitdi yoluna (*)
Giderek irişdi Kenʿān iline

Evi vardı giceye-dek ṭurdı (*)
Gice durdı Yaʿḳūb evine vardı

Āl-i İbrāhīm didi itdi ḥiṭāb
Denya_içerüden aña virdi cevāb

Didi Denya'ya Mıṣır'dan gelürem
Bir emānet var ki Yaʿḳūb'a direm

Denya girdi babasına söyledi
Ol-da şāz oldı vü tiz gelsin didi

Girdi_içerü Yaʿḳūb'a virdi selām
Didi kimsin vir ḫaber dir yā ġulām

Bir güzel ḳoḳu bugün senden gelür
İşiděli anı cān ḥayāt bulur

[62a] 1560 Didi bir ġarīb size selām ider
Zindān içinde ḥālini_ʿilām ider

Yaʿḳūb eydür yüzüni gördiñ-mi hiç
Yā adı nedür anıñ bildiñ-mi hiç

Yā Nebiyyallāh adını dimedi
[Çün] yüzüni örtdi ol göstermedi

Zīrā ol ġarīb beni itdi ġanī
İşde virdi baña bilĕzügüni

Yaʿḳūb aña çoḳ duʿālar eyledi
ʿÖmri uzun ṣoñı ḫayr ola didi

1565 Ḥaḳ Teʿālā ḳorḳduġından ḳurtara
Cümle maḳṣūdıñ seniñ Allāh vire

Çünki bu sözler tamām oldı_ey yāre
Vir ṣalavat ʿaşḳ-ıla beyġambere

Diñle imdi Yūsufʾuñ aḥvālini
Yidi yıl oldı tamām işit anı

Yūsuf yine secdeye ḳodu başın (*)
Gözlerinden dökdi ol ḳanlı yaşın

Yalvarup aġlayup ider İlāhī
Ben ḳuluña luṭf ḳıl ey bādişāh

1570 Bir ġarībem beni āzād eylegil
Vaḳtidür yā Rab beni şād eylegil

Cebrāʾil geldi didi ol-dem aña
Muştularam yā Yūsuf şimdi saña

Ḥaḳ seni bu evden āzād eyleye
Mıṣrʾa sulṭān eyleyüp şāẕ eyleye

[62b] Bunlarıñ sözi daḫı_olmadın tamām
Bādişāh uyurdı düş gördi hemān

Cümle muʿabbirlerin cemʿ eyledi

Anlara gördügi düşi söyledi

Didi anlara bu gece görürem
Mīl deñiziniñ yanına varuram

Yidi sıġır çıḳdı ṣudan key semiz
Memeleri ṭobṭolu süd biliñüz

Hem yidi arık sıġır daḫı çıḳar
Yırtıcı cānavar gibi burnı var (*)

Ol semüz sıġırları heb yidiler
Derisin yiyüp ḳanını ṣordılar

Birer sıġır yiyüp ṭoymadılar (*)
Ḳarınların ṭoyurup ḳabardamadılar (*)

Yidi baş buġday başı daḫı biter
Başı büyük dānesi ṭoḳ çün biter

Hem gög-üdi dānesi yımşaḳ i cān
Hiçbir eksigi yoġ-udı_anıñ inan

-.--/-.--/-.--/-.-

Bu yedi buġday kökinden yidi daḫı ḳırıḳ başı
Bitdi andan dānesi yoḳ başı aḳ-baḳ ey eḫi

Uzadı çıḳdı bular başa berāber oldılar
Ḳuru paşlar yaş başa yabışıbanı ṣordılar

Ne dānesin ḳodılar ne başını heb ṣordılar
Ne yişerdi ne ṭoḳ oldı ḳurumışlar gördiler

Dāne dutmadı gögermez aḳbaḳ o[lu]ban ṭurur
Evvelkisinden bozıtdı cümle anlar da ḳurur (*)

[63a] Biliñ arıḳ semizi yidi ḳurular yaşları
Baña taʿbīr idiviriñ nedür [iş]bu düşleri

Bu düşüñ hem ne idügün hiç biri bilmediler
Heb aġız birikdürüben şeyṭānidür didiler

Öyle ṣandı anı sulṭān bil[e]mez nice_eylersin

Anlarıñ sözüne inandı ʿilm yoḳ yā n’eylesün

-.--/-.--/-.-

Çün şerbeddār bunı işiddi güler (*)
Geldi sulṭān yanına başın ṣalar

Sulṭān eydür neye ṣalarsın başın
Bir fikir var sende söylegil işiñ

Şerbeddār dir sulṭānım fikrim budur (*)
Bir yigit var zindān içre ol bilür

Kendiniñ düş gördigin_ ol söyledi
Yūsuf anı yoyduġunı söyledi

Ol nice yoydı_ise öyle oldı heb
Ne-buyurdı_[ise] başıma geldi heb

Bādişāh eydür yā neye ṭurasın
Tīz varub[anı] anı getüresin

Şerbetçi eydür utanuram varmaġa (*)
Bir emānet didi_ideyin ol baña

Ben anıñ didügüni unutmışam
Şol vaḳ[i]t zindān içinden çıḳmışam

Beni sulṭāna añasın dir-idi
Döne döne baña ışmarlar-idi

Beni sulṭān yoḳlaya göre didi
Ṣuçum yoḳdur beni çıḳara didi (*)

[63b] Dimemişem ben anı gelüp saña
Utanuram varmaġa şimdi aña

Bādişāh eydür yüzüñe urmaya
Umarın-ki seni utandırmaya

Ehl-i kemāldir zīrā ḥalīm ola
Ḳatı söylemeye ol selīm ola

Duruban gitdi şerbeddār n’eylesin (*)

Bādişāh emr eyledi nice eylesin

Vardı anda Yūsuf'a virdi selām
Utanuban örtdi yüzin ol hümām

Yūsuf eydür aç yüziñ utanmaġıl[271]
Neye geldiñ ṭurma söziñ söylegil

Didi yā Yūsuf çü żāyiʿ itmişem
Emānet didiñ-idi unutmışam

Yūsuf eydür Tañrı'dandur o baña
Hem odur unutduran anı sañā[272]

Çün şerbeddār yüzin açdı söyledi (*)
Bādişāhıñ düşüni şerḥ eyledi

Yūsuf eydür diñle_anıñ taʿbīrini
Diyüvirem nicedür birbirini

Ol yedi semiz sıġırlar geldügi
Hem yedi baş yiñi buġday olduġı

Bil yedi yıl ġāyet ucuzlıḳ ola
Şehr ü köyler cümle heb buġday ṭola

Şol-ḳadar taḥıllar ola ṭoyalar
Evlere ṭamlara taḥıl ḳoyalar

[64a] Ṭavarlar semrüye bağlar çoġala (*)
Yimişler oña dünyā niʿmet ṭola (*)

Yine işit yā yigit bu sözleri
Çün arıḳ sıġır yidi sĕmizleri

Daḫı bil-ki şol yedi buġday başı
Ṣordı ḳurutdı çün ol yedi başı

Hem yedi yıl ġāyet ḳızıllıḳ olısar (*)
Her kişi nefsinde ʿāciz olusar

[271] "unutmaġıl" şeklinde transkiribe edilen bu sözcük anlamı itibariyle beyte uymamaktadır. Bu kelime yerine beytin anlamına uygun olan "utanmaġıl" tercih edilmiştir.
[272] "utanmaġıl" şeklinde transkiribe edilen bu sözcük anlamı itibariyle beyte uymamaktadır. Bu kelime yerine beytin anlamına uygun olan "unutduran" tercih edilmiştir.

Semizlerde et ḳan ḳalmaduġı (*)
Yā arıḳlar yiyüben ṭoymaduġı

Ṣoñraki yıllarda niʿmet ḳalmaya
Ol ucuzluḳ niʿmeti hiç olmaya

Ol [yidi] başlar ṣorup ṭoymaduġı
Gögerüp rengi yişil olmaduġı

Yaġmaya yaġmur gök ot hiç bitmeye
Yimiş aġaçları yimiş ṭutmaya

Şol-ḳadar ḳaḥṭ ola kim ḫalḳ buñala
Niceler bir loḳma içün ḳul ola

Gine andan ṣoñra ucuzlıḳ ola
Cümle ʿālem yirlü yirine gele

Çün şerbeddār bunı diñledi ṭurur (*)
Vardı sulṭāna anı ḫaber virür

Çün bu sözi sulṭān andan işidür
Didi yā ol zindān içre ne ṭurur

Varuban andan anı çıḳarasın
Neye girdi ṣuçı nedür bilesin

Aña kim güc eyledi ise bilem
Göresiñiz bende_aña neler ḳılam

Çün şerbeddār geldi zindāna ey cān (*)
Yūsuf'a didi-ki işit ey cüvān

Bādişāh bil seni āzād eyledi
Getüriñ yanıma diyü söyledi

Ṣor aña zindāna kim ḳoydı didi
Ẓulm idüben aña kim ḳıydı didi

Yūsuf eydür ṣorsun ol ḫatunlara
Şol beni görüp elin kesenlere

Var mı ṣuçum yoḳ mıdur sulṭān bile

Bilmeyicek vaḳt ola töhmet ola

Vardı sulṭāna şerbeddār söyledi (*)
Sulṭān ol ḥatunları cemʿ eyledi

Didi söyleñ bunı niçün itdiñiz
Yūsufʾı zindāna neye_iletdüñüz

Ṣuçı var mıdur anıñ idiñ bāña
Niçün itdiñiz bu işleri aña

Didiler kim ḥāşā sulṭānım özi
Ṭoġrıdur ol egri söylemez sözi

1635 Hiç birimizde bizim meyl itmedi
Ṭoġrı yolı ḳoyup egri gitmedi

Biz aña nice ḥīleler itmişüz
Mekr idüben zindāna iletmişüz

Heb bilürler Ẕelīḫa_idi bunı_iden
Ḥāṭır-içün didiler bizüz iden

[65a] Bādişāh bildi Yūsufʾuñ yüzi aḳ
Ṭoġrı olanları heb ḳurtara Ḥaḳ

Hem şerbeddāra o dem emir eyledi (*)
Yūsufʾı var tīz çıḳar getür didi

1640 Dürli ḫilʿatler iletüñ geydürüñüz (*)
Bir eyü_at iletüben bindürüñüz

Yūsufʾa bu sözi ḫaber virdiler
Dürli ḫilʿatler aña geydürdiler

Cümle şehriñ ḫalḳı bile vardılar
ʿİzzet-ile Yūsufʾı_alup geldiler

Ayaġına düşdiler birezleri
Çaldılar ṭablı neḳāre sazları

Bir ata bindürübeni yitdiler
Anı sulṭānıñ ḳatına_iletdiler

Bu beşāretler-ile getürdiler
Sulṭānıñ sarāyına yitürdiler

Gördi sulṭān Yūsuf'ı ḳarşu varur
Yūsuf daḫı sulṭāna selām virür (*)

Sulṭāna Yūsuf ʿArabça söyledi
Sulṭān aña bu nice dildür didi

ʿEmmim İsmāʿīl dilüdür bu didi
Döndi ʿİmrān[i]ce aña söyledi

Gine sulṭān yā nice dil[dür] didi
Yūsuf aña bu atam dili didi

Yitmiş dürli dilde sulṭān söyledi
Yetmişinde Yūsuf bile söyledi (*)

[65b] Zīrā yetmiş dil bilürdi bādişāh
Yūsuf iki artıḳ bilürdi i şāh (*)

Yine sulṭān aña düşin söyledi
Yoydı Yūsuf düşüni şerḥ eyledi

İşit imdi Yūsuf daḫı ne-diler (*)
Bādişāhdan zindān ehlini diler

Sulṭān eydür göñlüñi ḫoş eyledim
Ne-ki-dir cümlesin āzād eyledim

Zindān ehlin cümle āzād itdiler
Anları daḫı ḳamu şād itdiler

Ḥaḳ Teʿālā seni oddan ḳurtara
Vir ṣalavat ʿaşḳ-ıla peyġambere

Diñle imdi bādişāh[ı] gör n'ider
Yūsuf'a ḫoş dürli ʿizzetler ider

Didi yā Yūsuf ögüt virgil baña
Ḥaḳ Teʿālā çün kemāl virdi saña

Yūsuf eydür ekinler ekdüresin (*)
Evleri anbarları ṭoldurasın

Hem ʿalaf ot hem zaḫīre ne-ki-var
Cemʿ ola bes yoḳlanıla il [ü] şar

Bir ḳuluña_emir idesin cemʿ ide
Dürüşe hem gice gündüz saʿy idesin

Sulṭān eydür kimse anı bilmeye
Cümle şehriñ ḫalḳı ḳādir olmaya

[66a] Yūsuf eydür ger iẕīn ola bana
İşbu yolda ḥiẕmet idem ben saña

Zīrā ben anıñ ḳolayın bilürem
Nice olur hem ʿilācın ḳıluram

Sulṭān eydür ẕī-kerem luṭf idesin
Nice gerekse öyle idesin

Ḫazneyi çün Yūsuf'a ışmarladı
İşid imdi sulṭānı gör n'eyledi

Bes çıḳardı yüzügüni tācını
Yūsuf'a virüp daḳın didi anı

Yūsuf anı barmaġına ṭaḳınur
Ḫaznedārdur ol aña nişān olur

Tācı geymedi didi lāyıḳ degil
Ḳul olana bu ṣıfāt lāyıḳ degil

Sulṭān eydür gey nişānumdır benim
Efżal itdim seni bu ḫalḳdan cānım

Çünki Yūsuf tācı urdı başına
Meşgūl oldı ḫazneniñ her işine

Bir yıla daḳ ḥiẕmet üzre oldı ol
Yıl olıcak diñle imdi n'itdi ol

Dürlü dürlü aña libās geydürür
Hem ḳılıncını daḫı ḳuşandurur

Bir muraṣṣaʿ taḫtı zerrīn eyledi

Yā Yūsuf bu taḫta çıḳ otur didi

Yūsuf eydür taḫt siziñdür sulṭānım
Ben ḳulam hem sulṭānım sensin benim

[66b] Sulṭān eydür her ḥāliñden ḫoşnudam
Dilerem-ki taḫtımı saña virem

Cebrā'il geldi Yūsuf'a söyledi
Taḫta çıḳ Rabb'iñ saña_emir eyledi

Sulṭān eydür işbu benim yirüme
Sen maḥalsın kim berü giç taḫtuma

Yūsuf anda taḫta çıḳdı oturur
Geldi sulṭān Yūsuf'a ḳarşu ṭurur

Çünki Yūsuf Mıṣr iline ḫān olur
Hem otuz yaşında ol sulṭān olur

Tañrı aña virmiş-idi ḥubb cemāl
Yüzüni gören kişi ḫayrān olur

Yüzüni görse anıñ bedr olmış ay
Kendi ḥüsnine dönüp bişmān olur

Leyli dirken Mecnūn anı görmedi
Unudup Leylā'sını dīvāne_olur

Gülü bülbül medh iderken görse anı
Gül buyurmış-idi_işi efġān olur

Dünyāya ancılayın ḥubb gelmedi
Anıñ-[i]çün ʿāleme destān olur

Ey ġarīb sen medh idemezsin anı
ʿAḳl aña irişmez ol mestān olur

Gel-berü söyle[ye]yim anı yine
Vir ṣalavāt enbiyā ervāḥına

[67a] Çünki Yūsuf taḫta çıḳdı şāh olur
Cümle Mıṣr iline bādişāh olur

ʿĀlemiñ ḫalḳına ḥükmin yürüdür
Ẓulmi kisip ʿadli ile yürüdür

Ḫālıḳını ʿālemiñ eltāf-ıla_ol
Cümlesini eyledi kendüye ḳul

Çün ucızlıḳ yılınıñ ṭoġar ayı
Yūsuf agā[h] itdi yoḥsulu bayı

Cümlesine ekin ekiñ didi ol
Hem ucuzlıḳ vaḳtini bildürdi ol

Cümle yiryüzine ekin ekdiler
Yir ḳomadılar ḳamu tüketdiler

Ekdiler ḳomadılar ṭaġı ṭaşı
Ekin oldı dereler ḳaya başı

[Her] nereye ekdilerse bitdi heb
Uzañup ʿādetçe boya yitdi heb

Bayaġı ʿādetçe oldı ḳamusı
Bayaġıdan artıḳ oldı dānesi

Şöyle oñdı evleri ṭoldurdılar
Nice evler büyüdüp ḳaldırdılar

Daḫı Yūsuf ḫazneler eyledi ol
Diñle imdi diyeyin n'eyledi ol

Yüz altmış arşun evler yabdurur (*)
Buġday ile heb oları ṭoldurur

Şeher içi ṭolu buġday eyledi
Daḫı ot ʿalaf[ı] hem cemʿ eyledi

[67b] Niʿmet-ile çünki geçdi yidi yıl
Her kimesne anda ġanī oldı bil

Çünki ḳıtlıḳ yılınıñ ayı ṭoġar
Yūsuf anda ḫalḳı ekinden yıġar

Ḳıtlıġıñ dürli nişānı yayılur
Ṣanʿat ehli işleyemez yorulur

Bir gece sulṭā̄n yaturken hem ṭurur
Baña yimek getüriñ dir çaġırur

Ādem ḥayvānı yiyüp ṭoymaz olur (*)
Bu açıḳmanıñ sebebi ne ola didi (*)

Ḥaḳ Teʿālā Cebrā̄ʾīl'e_emr eyledi
ʿĀṣī oldı cümle maḫlūḳ in didi

İndi Cebrā'il acıġıñ dir çaġırur (*)
ʿĀṣīsiñiz Tañrı size ḳıtlıḳ virür (*)

Virmek almaḳ Tañrı'nıñ[dur] bilesiz
Mü'min olup ṭoġrı yola gelesiz

Ekin ekmeñ didi hem şimden girü
Ekin olmaz biliñiz şimden girü

Yaġmadı yaġmur hem esmedi yil (*)
Bitmedi ot hem ekin olmadı bil

Yimiş olmadı aġaçlar ḳurudı
Canāvarlar birbirin[i] yir idi

Çünki ḫalḳ elde olanın yidiler
Cümle gelüp Yūsuf'a yalvarurlar (*)

[68a] Didiler kim bize çāre idesin
Biz ḳırıldıḳ yā bizi nice_idesin

Bunlarıñ sözüni Yūsuf diñledi
Anbar açuñ diyüben emr eyledi

Vardı ḳullar açdılar anbarları
İşbu ḫalḳa ṣatdılar taḫılları

Altun aḳçe ellerinde olanı
Virdiler tāḫıla aldılar anı

Bir yıla dağın yiyüp tüketdiler
Yine buġday Yūsuf'a ṣatdılar

Evde olan altun gümüş bozu andaları

Daḫı her ne var-ısa her varını

İletüp virdiler anları daḫı
Yine buġdayı_aldılar bil ey eḫi

Üçünci yıl cümle ṭavarlarını (*)
Buġday[a] virdiler aldılar anı

Dördünci yıl ḳul ḳaravaş ne-ki var
Cümlesin buġdaya virdiler i yār

Beşinci yıl yirlerin evlěrini (*)
Virdiler buġdaya cümle varını

Altıncı yıl cümle oġlancuḳların (*)
Virdiler buġdaya heb birin birin

Yedinci yıl cümle geldi kendüler (*)
İrkek dişi Yūsuf'a ḳul oldılar (*)

Ulu kiçi Mıṣr'da hiç ḳalmadı
Yaʿnī gelüp Yūsuf'a ḳul olmadı

[68b] Ḥaḳ Teʿālā Yūsuf'a ikrām ider
Virdi bu devletleri inʿām ider

Yaʿnī ol Yūsuf'u ḳul eyledi
Ṣoñra ḫalḳı Yūsuf'a ḳul eyledi

Çünki Yūsuf taḳdīre ṣabr eyledi
Tañrı anı niʿmete ġarḳ eyledi

Ḫānumān-ı Mıṣr heb mülki olur
İşid imdi Yūsuf'[ı] ne[ler] ḳılur

Ḳıtlıḳ olıcaḳ Yūsuf gör n'eyledi
Ṣol-ḳadar büyük ḳazanlar eyledi

Günde ṭolu ṭolu aşlar bişürür
Cümle faḳīrleri aña üşürür

İşbu ḫalḳı ṣol-ḳadar doyurdı ol
Aç ḳomaz hiç cümle ṭoyururdı ol

Yine yaġmurlar yaġar otlar biter
Cümle ḫalḳıñ eli niʿmete biter

Diñle imdi Yūsuf'ı sulṭān-ıla
Söyleşürler ikisi ol ḫān-ıla

Yūsuf'a sulṭā*n* didi-kim çoḳ yaşa
Mıṣr'ı heb ḳul eylediñ başdan başa

Bislediñ heb anlarıñ cümlesini
Şinlik eylediñ bu ḫalḳıñ yasını

Yūsuf eydür diñle di-direm saña
Mıṣr ḫalḳı cümle ḳul oldı bāña

Ḥaḳ Teʿālā virdi bu devletleri
Kereminden virdi bu niʿmetleri

[69a] Diñle sulṭā*n* bunları ben n'eyledüm
Bunlarıñ cümlesin āzād eyledüm

Daḫı mālların taṣadduḳ eyleyem
Tañrı'nıñ virdügüne şükr eyleyem

M*ā*lların ṭavarların cümle vire
Āzād oluñ diyübeni buyura

Çünki anlar bu sözi işitdiler
Yūsuf'a çoḳ çoḳ duʿālar itdiler

Şimdiye dek saña ḫiẕmet eyledüm
İşde taḫtıñ yine teslīm eyledim

Sulṭān eydür ḫāṣā [ey] cānım c*ā*nı
Sensiñ şimden girü Mıṣr'ıñ sulṭānı (*)

Ben-de bil seniñ ḳapuñda ṭururam
Sulṭ*ā*nımsın ben-de yanıñda ṭuram

Seniñ itdügüñi ʿaceb kim ider
Yā seniñ yoluña var mı kim gider

Çünki bu sözler daḫı oldı tamām
Vir ṣalav*ā*t Muṣṭafā'ya ey hümām

Diñle imdi yine Yūsuf nice_ola
Ḥaḳ Teʿālā Cebrāʾīl’e buyura

İn Yūsuf’a benim emrim söylegil
Leşkerin cümle cemʿ eylesin öyle digil (*)

Mışr ḫalḳın çıḳuban[anı] gözlesin
Her kime uġrarsa vezir eylesin

[69b] Cebrāʾil indi Yūsuf’a söyledi
Ol-da dirdi leşkerin cemʿ eyledi

Çıḳdı şehri ṭaşra yolu gözledi
Kime uġrayam ʿaceb ben dir-idi

Gördi Yūsuf bir faḳīr yolda gelür
İñiler hem āh-ıla zārī ḳılur

Beñzi ṣarı ṣanasın dönmiş güle
Geydigini kimse almaz bir būla

İllā Yūsuf’a duʿālar eyledi
Ḥoş tażarruʿlar ṣenālar eyledi

Yūsuf aña iltifāt eylemedi
Yüzine baḳmadı hiç söylemedi

Didi bu baña nice vezir ola
Her kişiniñ gözüne ḥaḳir ola

Geldi Cebrā’il Yūsuf’a söyledi
Ol yigide neye baḳmadıñ didi

Ölümden ḳurtardı bilgil ol seni (*)
Şimdi sen begenmediñ hirgiz anı

Yūsuf eydür Cebrā’il ben n’eyledüm
Bu beni ḳurtarana ṣuç eyledim

Cebrā’il didi bilemediñ bunı
Bu şehādet itdi ḳurtardı seni

Ẕelīḫa_ile ḳovuşuraḳ çıḳıcaḳ

Ẕelīḫa_anda ṣuçı saña yıḳıcaḳ

Şaşduñ n'idesini bilemediñ (*)
Derd-ile cānuña devā bulmadıñ

[70a] Añsıñ anda bī-çāre ḳıldıñ-idi
Şāh öñünde bi-çāre olduñ-udı

Bu-durur ol seniñ içün söyleyen
Seni ṭoġru Ẕelīḫa'yı ṣuçlu_iden

Ḳayḳudan ḳurtardı bu onda seni
Şimdi sen-de vezīr eylegil anı

Yūsuf anda [çün] bu sözi diñledi
Key taʿaccub idübeni ṭañladı

Ol yigidiñ elini aldı ele
Anı sarāyına getürdi bile

Anı ḥammāma virüben yudılar
Dürli ḫilʿatler aña geydürdiler

Vezīr itdi Yūsuf aldı yanına
Ṣanasın biñ cān irişdi cānına

Ḥaḳ Teʿālā ḥikmetin gör n'eyledi
Faḳīr iken anı vezīr eyledi

-.--/-.--/-.--/-.-

Gel-berü cānıñ ṭamudan imdi āzād eylegil
Vir ṣalavat enbiyānıñ rūḥını şāẕ eylegil

-.--/-.--/-.-

Gel-berü diñle saña söyleyeyin
Ẕelḫa'nıñ nice_olduġunı diyeyin

Aġlamaḳdan mübtelā olmış adı
Gözsüz olup bi-çāre ḳalmış-idi

Yūsuf'uñ yoluna bir ev yabdurur
Gele Yūsuf uġraya diye ṭurur

[70b] Şöyle ḳarı_idi büküldi hem bili
Bir pūla irmez idi anıñ eli

Bir ʿabā giyer-idi yüñden na-çār
Biline örme ḳuşanurdı i yār

Başına bir ḳara çul ṣarar-idi
Her gün çıḳar yolda otururdı (*)

Şöyle faḳīr ider [ol] ġāyet ḳarır
Kimse yüzüne baḳamaz yigrenür

1780 İllāʿaşḳın Yūsuf'uñ ḳovar-idi
Gelse uġrasa diyü ivĕr-idi

Ayaġı tapıldısın diñler-idi
Ününi bārī işitsem dir-idi

Yılda Yūsuf-da bir kez çıḳar-idi (*)
Ẓālumi maẓlūmı heb yoḳlar-idi

Ṣorar-[i]di kimse ne ẓulm itdi mi
Ḥaḳḳı ḳoyup bāṭıl yola gitdi mi (*)

Bir atı var-idi çün bislĕr-idi
İger urulsa hemān kişnĕr-idi

1785 Anıñ ünin işidüp leşker ṭurur[273]
Atlanuban cümle ḳapuya gelür

Çıḳdı Yūsuf atlanubanı gider
Gel-berü diñle Ẕelīḫa gör n'ider

Yā Yūsuf dir gör e benim ḥālümi
Ḳaldım ayaḳlarda alġıl elümi

Yūsuf anıñ ününi işitmedi
Ḫalḳ işitdi hiç iltifāt itmedi (*)

[273] Metinde "şükür" şeklinde trankribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelimenin "leşker" olması gerektiği düşünülerek "şükür" kelimesi yerine "leşker" kelimesi yazılmıştır.

[71a] Gitdi Yūsuf yine Ẕelīḫa_iñledi
Geldi_evine diñle imdi ne-didi

Geldi butunıñ yanına oturur
Götürüben putunı yire urur

Debdi ayaġ-ıla butunı yire
Didi ey but n'eylediñ beni gör e

Saña ṭapaldan beri ben gülmedim
Geçdi ʿömrüm hiç vefāñı bulmadum

Bunı bildim saña ṭapan ḥor olur
Tañrı'ya ṭaban kişiler var olur

Gör e Yūsuf Tañrı'ya ṭabardı ol
Ḳulum-iken Mıṣr'a sulṭān oldı ol

Ben saña ṭabınca aña ṭabayın
Yüzüñü yirlere seniñ debeyin

Böyle diyüp ayaġ-ıla debdi_anı
Dutdı Tañrı'dan yaña ol-dem yöni

Didi ey Berverdigār-ı ẕü'l-celāl
Ben-de bildim bākī sensin Lā-yezāl

Şimdiye degin yolı yañılmışam
İşde bildim ben ḳapuña gelmişem

Şimdi hem īmān getürdüm ben saña
Dilerem maḳṣūdumı virgil baña

Bunı didi Ẕelīḫa_īmān getürür
Ḥaḳ Teʿālā maḳṣūdın aña virür

Gine Yūsuf bir gün atlandı gelür
Ẕelīḫa bir ḳarucuġı_ister bulur

[71b] Dir ḳarıya kerem it mürüvvet didi (*)
Beni Yūsuf yoluna ilet didi

Ẕelīḫa'nıñ ḳarı yabışdı_eline
İletür anı Yūsuf'uñ yoluna

Geldi Yūsuf çün oraya uġradı
Ẕelīḫa'nıñ uġraduġun añladı

Eydür ḳulı bādişāh iden Allāh (*)
Ey bādişāhı esir iden Allāh

Sürdi atın Yūsuf vardı ilerü (*)
Didi kimsin ne dilersin yā ḳarı

Didi şol ḳarşuñda ayaġın ṭuran
Eliñe ayaġıña yüzin süren

Gice gündüz saña mürebbī olan
Dürli ṭaʿāmları saña yidüren

Māl mülki dünyādan elin çekĕn
Yüziñi görmek-ile cānlar viren

Tāc taḫtıñ terkini uruban ol
Tā ölünce seniñ ʿaşḳıñ süren ol

Dünyānıñ dürli ḳahırların görüb
Dönmeyüp ʿaşḳıñda şol ḳāim ṭuran

Gümiş altun tebsi içinde seniñ
Başıñı yuyup ṣaçıñı ṭarayan

Ẕelḫā'yam ben işde gözsüz olmışam
Bī-mecālem sürünüben gelmişem

[72a] Kim gözüm ḳalmadı benim ḳuvvetim
Ṭāḳatim ṭaḳ oldı gitdi ṭāḳatim

Cümlesi elimde iken Mışır şehri (*)
Şimdi baña taʿn iderler her biri

Bunı didi Ẕelīḫa āh eyledi
Yūsuf'a gine bu şiʿri söyledi

Ne mālım var anı yoluña virem
Ne gözüm var baḳuban yüziñ gören

Ne yigitlik ḳaldı vaṣlıña irem

Yoluña cān vire[yi]m şimden girü

Var mı ola bencileyin fikr eylegil
Döndi kim eyledi baña söylegil

Gör e benim derdimi raḥm eylegil
Yoluña cān vireyin şimden girü

Cāndan artıḳ armaġa[num] ḳalmadı
Giçdi ʿömrüm gözüm aġlar gülmedi

N’eyleyeyin Yūsuf benim olmadı (*)
Yoluña cān vireyin şimden girü

Yā Yūsuf sulṭān-idim sencileyin
Var mı şimdi bir faḳīr bencileyin

Derdime dermān yaḳında bulayın
Yoluña cān vireyin şimden girü

Sulṭān-iken żebūn olmış var mı_ola
Bencileyin kendine_il ḳıyar mı_ola

[72b] ʿAşḳ odına kimse hiç yanar mı_ola
Yoluña cān vireyin şimden girü

İşit bilgil sen beni şöyle eylediñ (*)
Yā Yūsuf gör imdi [beni] n’eylediñ

Dirdiñ evvel buṭa ṭabarsın baña
Şimdi Müslimān oldım uydum saña (*)

Yūsuf anıñ sözlerini diñledi
Elini yüzüne ṭutup aġladı

Dir bu ḳahrı çoḳ felek bu bī-vefā
Derdimende nice eylemiş cefā

Ẕelḥa’yı Yūsuf görüp esirgedi
Dönüp aña şefḳat-ile söyledi

Yūsuf eydür bī-çāre n’olmış öziñ
Ḳanı ol ḥüsni cemāl ḳanı göziñ

Bunca ḳahrı dünyāda oldı saña
Daḫı ʿaşḳ sürer misin söyle bāña

Ẕelīḫa_eydür daḫı ʿaşḳım şol-ḳadar
Yir yüzi altun ṭolu olsa eger

Bāña andan yigrek-idi ey cüvān
Yüzüñi bir kez göre idim hemān

Yūsuf eydür bir nişān göster bāña
Ẕelīḫa_eydür ḳamçıñı ṣunġıl bāña

Yūsuf aña ḳamçısını uzadur
N'eyleye dir çevrede ḫalḳ gözedür

Zelḫa bir kez aġzın açdı āh ider
Ḳamçı ṭutuşdı yanubanı gider

[73a] Od ṣıyırduban gelür ḳamçı yanar
Yābaña_atdı gördi kim eli yanar

Ẕelīḫa_eydür nice oldı yā Yūsuf
Yābaña_atdum ḳamçıyı didi Yūsuf

Ẕelīḫa_eydür gör e benim derdümi
Bir sāʿat elde ṭutamadıñ anı

Ẕelīḫa_eydür yā Yūsuf gör ḥālümi
Ḳaldım ayaḳda ben alġıl elümi

Ḥaḳ Teʿālā ʿaşḳı Yūsuf'a virür
Ẕelḫa'nıñ heb ḥācetini bitürür

Zīrā Ẕelḫa mü'min oldı ey yare
Yalvarur Allāh'a yüz sürer yire

Yūsuf eydür yā Zelīḫa var hele
Vaḳtidür kim derdine dermān ola

Ẕelīḫa vardı_evine girdi_ey yare
Secde_ider Allāh'a yüz sürer yire

Vardı Yūsuf Ẕelḫa'ya_ādem gönderür
Bāña gelsün alayın dir buyurur

Ẕelīḫa_ol gelen *ā*deme söyledi
Beni masḫaralıġa alma didi

Didi yā yigit beni almadı ol
Yigid-iken şimdi ider mi ḳabūl

Şimdi bir gözsüz ḳarıyam n'eyleye
Gel beni masḫaralıġa_alma yine

Döndi yigit yine Yūsuf'a varur
Ẕelḫa'nın ḳabusına ḳarşu ṭurur

[73b] Ẕelḫa duydu ḳarşu vardı Yūsuf'a
Diñle imdi Yūsuf aña ne diye

Yā Ẕelīḫa saña_ādem gelmedi mi
Yā seniñ göñlüñ baña olmadı mı

Ẕelīḫa_eydür yā Y*ū*suf güler misin
Yoḫsa gerçekden beni diler misin

Beni tāze gül-gibi_ iken almaduñ
Sen benim ḳadrimi ol vaḳt bilmedüñ

Şimdi bir gözsüz ḳarıyın söyleme
Ḳo beni illĕre masḫara_eyleme

Yūsuf eydür Ẕelḫa gel cevr itmegil
Ol geçenden ötürü kin ṭutmaġıl

Ẕelḫa rāżī_oldı Y*ū*suf'a varmaġa
Zīr*ā* müştāḳ-idi aña irmege

Çün nikāḥ itdiler ol anı_almaġa
Diñle imdi Yūsuf'[ı] nice ḳıla

Emr ider Ẕelīḫa'yı getürdiler
Yūsuf'un sarāyına yitürdiler

Geldi Yūsuf sarāyıñ ḳabusına
Bir ayaġın aduban durdı yine

İsm-i āʿẓam oḳuyup ḳıldı duʿā

İstedi Ẕelḫa yine ḫüsni bula

Ḥaḳ Teʿālā aña virdi ḫüsnini
Şol ḳadar kim nice vaṣf idem saña

Evveliñden daḫı artuḳ eyledi
On iki yaşında maḥbūb eyledi

[74a] 1865 Yūsuf anda çünki girdi sarāya
Gördi Ẕelḫa'nuñ yüzi beñzer aya

Ḫayrān oldı çün Yūsuf anı görür
Ḳatlanamaz Ẕelḫa'dan yaña varur

Elin uzatdı anı ṭutmaḳ diler
Ẕelḫa çekindi girü ḳaçmaḳ diler

Döndi Yūsuf eydür ey cānım cānı
Neye ḳaçarsın çü sevdim ben seni

Geldi çünki ikisi bir araya
Biri güneşdür biri beñzer aya

1870 Ẕelīḫa_ile çün Yūsuf gerdek olur
Yūsuf anda Ẕelīḫa'yı bākire bulur (*)

Yā Ẕelīḫa didi eriñ var-idi
Degmedi mi saña ol ḫod er-idi

Zelīḫa_eydür ḳādir olmadı baña
Zīrā Allāh ṣaḳladı beni saña

İkisi birbirine çün buluşur
Ẕelḫa'dan Yūsuf oġulları olur

İki oġlı oldı Meşām bin Yūsuf
Hem birisi daḫı Efrām bin Yūsuf

1875 Anlarıñ şāzılıḳ irdi rūḥına
Vir ṣalavāt enbiyā ervāḥına

Çün ucuz[lıḳ] geldi Mışır iline
Vardı ḳıtlıḳ Şām u Kenʿān iline

[74b] Şām u Kenʿān ḫalḳı cümle geldiler
Yūsuf’dan ḳamusı buġday aldılar (*)

Diñle Yūsuf ol ilden gelene (*)
ʿİzzet iderlerdi buġday alana

Aḳçesi olsun olmasun virdiler (*)
Yaʿḳūb’ıñ evi yanına ḳondılar

1880 Vaṣf iderlerdi Mıṣır sulṭānını
Eylügüni hem daḫı inʿāmını

Hem Şām u Kenʿān’u sever didiler
Bize virdi çok ʿaṭālar didiler

Yaʿḳūb anlarıñ sözüni diñledi
Göñlü ile hem biraz fikr eyledi

Didi bu ʿārif kişiniñ işidür
Anda nebī olmasa ne kişidür

Zīrā ol zamān nebī olsa i cān
Yaʿḳūb’ıñ aṣlından olurdı hemān

1885 Yaʿḳūb anda fikr idüp āh eyledi
N’olaydı evveliki mecālim olaydı (*)

Yūsuf’um arayı Mıṣr’a vara_idüm
Ola-ki anıñ yanında bula_idüm

Bunı didi Tañrı’ya zār eyledi
Ey Çalab’um Yūsuf’umı vir didi

Vaʿdi itdiñ benüm-ile dilerem
Vaḳti geldi Yūsuf’umı umaram

İşbu fikir düşdi Yaʿḳūb yādına
İllā açlıḳ irişür evlerine

[75a] 1890 İrkek dişi altmış ādem var-idi (*)
Loḳmayı Yaʿḳūb yanında yir-idi

Gelüben oġlanları aġladılar
Cemʿ oluban Yaʿḳūb’a söylediler

Yitmiş yıldır hiç bize söylemediñ (*)
Bizim-ile keleci eylemediñ

Gülmedüñ bir kez dönüp yüzümüze
İltifāt eylemediñ sözümüze

Bizde bilürüz ki ʿāṣī olmışuz
Kim saña çoḳ çoḳ żararlar ḳılmışuz

İllā ki ḳatı buñaldıḳ ey baba
Bize duʿā ḳıl luṭ[u]f eyle ʿaṭā

Yaʿḳūb anlarıñ sözüni diñledi
Duʿā ḳıldı anlara esirgedi

Yaʿḳūb eydür ey oġullar durıñuz
Yaraḳ idüp cümle Mıṣr'a varıñuz

Varub[an] görenler öger sulṭānı
Siz de varıñ göriñ oġullar anı

Varuban benden aña idüñ selām
Belki size ḥürmet ide ol-hümām

Didiler yalın ayaḳ başı ḳaba
Biz faḳīrüz geydügümüz heb ʿabā

Hem varanlar dürli ṭonlarla varur
Altun aḳçe virüben buġday alur

Yaʿḳūb eydür diñlen oġullar beni
Ögdiler ġāyet kerīm-imiş anı

[75b] Kerīm olan kişi_azı çoġı bilür
Aña dürli dürli ʿaṭālar ḳılur

Rāżī olup getdiler oġlanları
İbni Yāmin ḳaldı Yūsuf'uñ biri

Yaʿḳūb anlara duʿālar eyledi
Yüriñ imdi Tañrı yardımcı didi

Gitdi bunlar ḳamusı Mıṣr'a varur

Diñle imdi Yūsuf’ı nice ḳılur

Yūsuf anda bir iş eylemiş idi
Ṭaşra[da] bir ḳabu baġlamış idi

Ḳapucılar ḳodı anda ṭuralar
Kim gelürse ne kişidür ṣoralar

Nedür işi neredendür bileler
Varuban Yūsuf’a ḫaber vireler

Bekleměge ḳodı Yūsuf anları
Geldi bir gün Yaʿḳūb’ıñ oġlanları

Ḳabucı ṣordı_anlara nerdensiñiz
Ne kişisiñiz yā neye geldiñiz

Bunlar eydür bil bizi Kenʿānīyüz
Ger ṣorar[sañ] Yaʿḳūb’[uñ] oġlanıyuz

Enbiyādur cümle bizim aṣlımuz
Buġday almaḳ dilerüz heb cümlemüz

Ḳapucı mektūba yazdı bunları
Yūsuf’a ʿarż eyledi heb bunları

Didi ey sulṭānım imdi ṭabuya
Bir bölük ṭā’ife geldi ḳapuya

[76a] Ṣordım anlarıñ yiri Kenʿān imiş
Babaları Yaʿḳūb-u aḫzān-ımış

Yüzleri gökçek dilleri fasiḥdür (*)
Boyı uzun kendüler ṣāliḥ-dur[ur]

Çünki Yūsuf oḳudı bu mektūbı
Aġladı yaşın yaşın bildi anı

Getürüñ dir getürüp indürdiler
Yūsuf’un sarāyına ḳondurdılar

Öñlerine tiz ṭaʿām getürdiler
Dürli ḫūnlar anlara yidürdiler

Hem döşediler aṭlas döşekleri (*)
Şöyle zeynet eylediler köşkleri

Daḫı şerbetler getürdiler i cān
İçdiler anlar ḳamu bī̇r u cüvān

Yūsuf anda bunları diñler-idi
Birbiriyle bular söylĕr-idi

Ne ḥoş aġırladı bu sulṭā̆n bizi
Mā̆l ṣanur mı-ki ʿaceb yükümüzi

Şemʿūn eydür babamuz aġırladı
Anıñ-[i]çün bize ḥürmet eyledi

Birisi eydür ol bize raḥm eyledi
Gördi faḳī̇rüz bizi esirgedi

Her biri bir dürli söz söyle[r-i]di
Yūsuf anlarıñ sözin diñlĕr-idi

Yūsuf anda_oġluna emir eyledi
Bunları aḥşam sen aġırla didi

[76b] Ṭurdı Yūsuf oġlı geydi ṭonları
Daḫı dülbendi ve hem ḳaftā̆nları

Dürlü niʿmet ḥāżır itdi bunlara
Aḥşam oluban yidürdi bunlara

Şol-ḳadar ḥūnlar yidürdi anlara
Daḫı şerbetler içürdi anlara

Bunları üç güne dek aġırladı
Dürli dürli ḥūnlar-ıla ṭoyladı

Durdı Yūsuf bir gün anlara varur
Yüzin örtdi bunlara selā̆m virür

Çünki anlar [da] Yūsufʾı gördiler
Aldılar selāmın örü ṭurdılar

Çünki Yūsufʾuñ selāmın aldılar
Yūsufʾa alḳış duʿālar ḳıldılar

Ṣordı Yūsuf bunlarıñ illĕrini
Aṣlını neslini hem ḥālĕrini

Onuñuz da didi bir ṣoydan mısız
Ayru mısız yoḫsa bir köyden misiz

Didiler ey sulṭ*ā*nım siz biliñiz
Ḳardaşuz biz cümle birdür atamuz

Atamuz Yaʿḳūb yirimiz Kenʿān
Dedemiz İbrāhim Ḫalīl'dür ey cān (*)

Sulṭ*ā*nım biz on iki_idik cümlevüz
Babam-ile evde [ḳaldı] birimüz

Bir daḫıca var-idi ḳardaşımuz
Anı artıḳ sevĕr-idi atamuz

[77a] Körbe ḳardaş-idi ol Yūsuf adı
Bir gün duymaduḳ biz anı ḳurd yidi (*)

Ol gidelden atamız hiç gülmedi
Bizim-ile eglenüben ḳalmadı

Yūsuf eydür neʿaceb söylediñiz
Atañızdan şikāyet eylediñiz

Biliñiz peyġamber olsa bir kişi
Ber*ā*ber ola yanında her kişi

Birini birinden artıḳ seve ol
Beyġamber bu işlere lāyıḳ degil (*)

Bunlar eydür Yūsuf'a ey sulṭ*ā*nım
Göre idüñ yüzüni bir kez anıñ

M*a*lı mülkiñi aña vire idiñ
Tācıñı taḫtıñı heb ura idiñ

Çünki Yūsuf işbu sözi diñledi
Ṭoymadı anlardan uġrın aġladı

Didi imdi ey yigitler geliñiz

Getüriñ aḳçěyi buġday alıñız

Ḳablarını getürür çünki olar
Buġday anbārını ḳullar açdılar

Yūsuf anlara iyü buġday virür
Cümlesiniñ ḳablarını ṭoldurur

İllā bunlar ṭuymadan Yūsuf yine
Aḳçelerin ḳoydı çuvāllarına

Yūsuf anda bunları esenledi
Babañıza çoḳ selām eyleñ didi

[77b] 1955 Didi imdi baña gine gelesiz
İbni Yāmin'ide bile alasız

Gine size eyü taḥıllar virem
Şāẕ idüben şinlik ile gönderem

Yūsuf'a baş urubanı gitdiler
Diñle imdi yolda anlar n'itdiler

Yolda bunlar her köye uġrar-idi
Ḫalḳ çıḳup bunları aġırlar-idi

Zīrā Yūsuf'uñ ḳoḳusı bunlara
Siñdi bile gider-idi yollara

1960 Gitdi bunlar geldiler evlěrine
Geldi irdi cümle babalarına

Çün babalarına bunlar buluşur
Geldiler bir bir anuñla görüşür

Ol-da bunları ḳamu aġırladı
Ḥāliñiz nite oġullarım didi

Çünki Yaʿḳūb bunlar-ıla görişür
Güldi bir kez dişiniñ nūrı ışır

Didiler baba ne ḥikmet gülesin
Luṭf idüben bize ḫaber viresin

Didi siziñle görüşdüm ey cüvān
Baña Yūsuf ḳoḳusı geldi hemān

Duydum ol ḳoḳuyı sevindi cānım
Ey oġullar güldügüm budur benim

Yaʿḳūb eydür ol Mışır sulṭānınıñ
Ḥālini diñ dīniniñ īmānınıñ

[78a] Siziñ-ile nice ʿamel itdi mi_ol
Size buġday virdi mi nice_itdi ol

Didiler bir ulu bādişāh-dur[ur]
Ṣanki gökden indi ol bir māh-dur[ur]

Hem-daḫı cömertdür ol muḥterem
Ḥüsn ḫulıḳ issi daḫı ṣāḥib-kerem

Hem daḫı baba selām eyler saña
Sen-de ḫayır duʿā idesin aña

Zīrā muḥkem ol bize ışmarladı
Beni duʿādan unutmasın didi

Baba duʿāña ḳatı müştāḳ-durur
Seni sever ol ġāyet müştāḳ-durur

Daḫı bizden İbni Yāmin'i_istedi
Getüriñ anı-da göreyin didi

Getüresiz çünki anı-da görem
Didi gine eyü buġdaylar virem

Zīra baba bizi utandırdı ol
Dürli dürli niʿmete ḳandırdı ol

Gelür-idi bize buluşur-idi
Oturup bizimle söyleşür-idi

Yaʿḳūb anı işidüp āh eyledi
Gözi yaşı ṭolageldi aġladı

Didi oġullar ʿaceb söylediñiz
Bilmezin-ki bunı-da n'eylĕyesiz

Yūsuf’umı alubanı gitdiñiz
Ḳurt yidi diyü yabāña atdıñız

[78b] Hem bunı-da alıbanı gidesiz
Baña gine bir yiñi derd idesiz

Ḳuzılar bu deliligi_itmeñ baña
Yūsuf’uñ derdi yiter öñden ṣoña

Didiler ḥaḳdur söziñ biz itmüşüz
Bilürüz saña cefālar itmişüz

Didiler baba bu kez and içelüm
Żarar itmeyüp anı getürelüm

Yaʿḳūb eydür hele döküñ yüküñüz
Görelim ne itdiñiz n’eylědiñiz

Çünki açup dökdiler çuvālları
Çuvāl içinde çıḳar aḳçěleri

Aḳçeyi görübeni sevindiler
Baba gör bu keremi-de didiler

Gör anıñ cömerdliġini n’eylemiş
Aḳçemüzi-de çuvāla eylemiş

Dürli dürli bize eylik ider ol
İbni Yāmin gele diyü ider ol

Çünki bu eylüklerini göresin
İbni Yāmin’i bile göndüresin

Gördi Yaʿḳūb bu işi sākin olur
İbni Yāmin oġlunu bile göndürür (*)

Didi çünkim ṣaġlıġ-ıla varasız
Sulṭāna selāmımı irgüresiz

Çünki size böyle eylik ider ol
Biliñüz ol eylügi baña_ider ol

[79a] Ey oġullar yine diñleñ bu sözi

Kim yavuz gözden ṣaḳınuram sizi

İkişerce her ḳapudan giresiz
Ṣoñra bir yire biriküp varasız

Ḳorḳaram ben size yavuz göz ire
Cümle işiñüzi Allāh oñara

Virdi destūr Yaʿḳūb anlar gitdiler
Mıṣr şehrine varuban yitdiler

Çünki Mıṣr'ıñ ḳabusına vardılar
Her ḳabudan ikin ikin girdiler

Her iki ḳardaş girür bir ḳabudan
İbni Yāmin yalıñuz ḳaldı i cān

Ḳabudan girdi o da ṭurmaz gider
Uġraduġı yolı kimseye ṣorar

Didi sulṭānıñ sarāyı ḳandadur
Bunda hem ḳardaşlarım var andadur

Kimse bilměz-idi dilini anıñ
Zīrāʿ İmrān dilidür dili anıñ

Söyler ol ḫalḳ baḳışur[lar] sözine
Kendi bişmān olur söyledügüne

İbni Yāmin bilmez-idi ḫalḳ dilin
Bilmez anlar [hem] daḫı bunuñ dilin

Aġlar-idi yolum azdurdum n'ideyin (*)
Ḳardaşlarım diyi ḳanda gideyin (*)

Söylerin hiç kimse bilmez n'ideyin
Yā İlahī sen bilürsin ḥālümi

[79b] Ben ġarīb oldum meded eyle baña
Eñsim endi gözüm oldı dört yaña

Yol bilmez aġlayuban durur
Ḥaḳ Teʿālā Cebrāʾīl'e buyurur

İn Yūsuf'a tiz selām eyle didi
Ḳardaşı geldügüni söyle didi

İndi Cebrā'il Yūsuf'a virdi selām (*)
Ṭur oturma [tiz] yiriñde ey hümām

İbni Yāmin ḳardaşıñ geldi şehre (*)
Ḳaldı Kenʿān ḳapusında āvāre

Ḳanda gider yolunı bilemedi
Dilin[i] bilür kişi bulamadı

Faḳīr ṭonın ögnüñe vü başıña (*)
Bunda ṭurma ḳarşu var ḳardaşıña

Dirdi Yūsuf çıḳardı ṭonlarını (*)
ʿAbā geydi ḳodı ḳaftānlarını

Bir deveye bindi yüzin örtdi ol
Ḳardaşın isteyüben[i] gitdi ol

Dir-[i]di ḳanda bulam ḳardaşımı
Bu yaluñuz başımıñ ol işini

Naṣīb olup yüzüni görem-[mi]-ki
Yüze yüz ḳarşusına ṭuram-[mi]-ki

Arayı Kenʿān ḳabusına varur
Ḳardaşını gördi bir yirde ṭurur

Ḳarşudan Yūsuf varur selām virür
İbni Yāmin ṭurdı selāmın alur

[80a] ʿİmrān[i]ce söyledi Yūsuf aña
Ner[e]den geldiñ yigit söyle baña

Ḳanda gidersin gelürsin ner[e]den
Kimiñ oġlusın daḫı aṣlıñ neden

İbni Yāmin diñledi Yūsuf sözin
Söyledi heb Yūsuf'a cümle rāzın

Didi yigit bil beni Kenʿāniyem
Yaʿḳūb atamdur kiçi oġlanıyam

Hem daḫı ḳardaşlarım vardur i yār
Benden öñden ilerü gitdi olar

Babamuz bir ḳabudan girmeñ didi
Anıñ-içün ayrılup ḳaldum-idi

Sulṭānıñ ḳaṣrına varsalar gerek
Varup anda buġday alsalar gerek

Luṭf idüp ḳaṣrı baña gösteresin
Gine andan ṣoñra_işüñe varasın

İbni Yāmin Yūsuf'a_eydür yā yigit
ʿİmrānī dilin nite bildiñ iyit

Yūsuf eydür Kenʿān'ı ben gezmişem
Anda ögrendim biraz ben ṭurmışam

Yūsuf ol dem bilezügün çıḳarur
İbni Yāmin'e anı ṣunuvirür

İbni Yāmin n'eylerin didi bunı
Güldi Yūsuf işidicegez anı

İbni Yāmin zīra bilmezdi anı
Yūsuf aña ḳoluña daḳġıl didi

[80b] Armaġanım ola dir saña yigit
İbni Yāmin ḳoluna daḳdı becid

Ṣırça ṣanūr göz degince ol anı
Yūsuf aldı gitdi İbni Yāmin'i

Yūsuf anıñla sarāya vardılar
Ḳardaşları ṭurur anda gördiler (*)

Yūsuf eydür ḳardaşıñ şunlar mıdur
İbni Yāmin didi ki bunlar durur

İbni Yāmin eydür Yūsuf'a şöyle bil (*)
Senden ayrılmaḳ dilĕmez bu göñül bil (*)

Yūsuf eydür nice ayrılmayasın

Bir kimseniñ kuluyam ben bilesin (*)

Ben anıñ destūrı ile gelmişem
Bu ḳadarca senüñ-ile olmışam

İbni Yāmin Yūsuf'a duʿā ider
Gitdi Yūsuf ḳaldı ol diñle n'ider

Durdı andan vardı ḳardaşlarına
Şinlik irdi İbni Yāmin cānına

Gördi bunlar İbni Yāmin şāẕumān
Didiler neye şin oldıñ sen i cān

Yūsuf ölelden beri şāẕ olmadıñ
Ġamgīn idüñ aṣla bir gün gülmediñ

Neye şāẕ olduñ bugün virgil ḫaber
Neye irdiñ yā ne gördüñ muʿteber

İbni Yāmin didi ey ḳardaşlarım
Bir yigit geldi ṭutdı benim elüm

[81a] Size dek geldi benimle ol civān
Baña bilĕzügüni virdi i cān

Anı gördüm cümle ḳayġum ṭaġılur
Gitdi ḳayġum işbu gönlüm şāẕ olur

Didiler ḳanı görelüm biz anı
Neye virdi saña bilĕzügüni

İbni Yāmin çün ḳolından çıḳarur
Yahūda aldı_anı ḳoluna vurur

Şırça ancaḳ bu bilĕzügüñ didi
Yiñiyile ḳolunı örteḳodı

Ṣoñra açdı ḳolunı gitmiş i cān
Gine issi ḳoluna vardı hemān

Daḫı Şemʿūn her birisi aldılar
Ṭamaʿ idüp ḳollarına urdılar

Durmadı hiç biriniñ ḳolında ol
Yine issi ḳoluna var[mış] ʿacūl

Bildiler kim kimsede ṭurmaz anı
Didiler kim saña virmiş ol ġanī

Geldük imdi Yūsuf'uñ destānına
Vir ṣalavāt Muṣṭafā'nıñ cānına

Bir sarāy yabdı Yūsuf ṣanʿat-ıla
Ṭoldurur anıñ için zeynet-ile

Yazdı aña cümle kendi ḥālini
Atasıyla kendüniñ aḥvālini

[81b] Atasından anı ayırdıḳların
Söyledikce silleler vurduḳların

Şemʿūn eline bıçaġın aldıġın
Öldüreyin diyübeni güldügün

Bir eliyle ṣaçına yapışdıġın
Keseyin başıñı diyüp ṭutduġın

Rūbīl'e hem varuban ṣıġındıġın
Ol-da ḳarşuda yüz yire urduġun

Boġazına ib daḳup yitdiklerin
Hem [de] yüzini yire debdiklerin

Yazdı bunı dīvāre naḳş eyledi
Başına ne geldi cümle söyledi

Yūsuf anı ḳullara_emir eyledi
Bunları yiñi sarāya_ilet didi

Ḳamu cümlesi girüben oturur
Baḳdı Rūbīl ol yazuları görür

Rūbīl oḳumış-idi gördi anı
Beñzi bozardı yuṭaġıldı ḳanı

Döndi[ler] ḳardaşları ṣordı aña
Ol-yazı nedir yā ne geldi saña

Didi bizim itdügümüz işleri
Yūsuf'uñ başına gelen güçleri

N'eyledükse [heb] yazılmış burada
Kim bile biz nice_olayuz burada

İşidüben cümle melūl oldılar
Ġam yürüdi ḳayġuyıla ṭoldılar

[82a] Her biri[si] söylemez dili şaşar
Nice olavüz diyü ʿaḳlı şaşar

Aġlamaḳ oldı olarıñ heb işi
Yimediler öñlerindeki aşı

Yimediler çün Yūsuf ṣordı_anlara
Didi niçün ṣunmadıñız ḥūnlara

Didiler kim bir kiçi ḳardaşımuz
Ḳurd yedi idi bizim bir işimüz

Bu yazılar hemān anıñ ḥālidür
ʿAḳlımuz şaşdı anıñ-çün delidür

Yūsuf emr eydür yine çün bunları
Bir sarāya daḫı_iletüñ anları

Bir daḫı eve varup oturdılar
Öñlerine ḥūn getürüñ didiler

İkişer ikişer olup yidiler
Orada hiç Yūsuf'ı añmadılar

Anlara_altı ṣofra çün gelmiş-idi
İki ḳardaş bir yire_oturmış-idi

İbni Yāmin ḳaldı anda yalıñuz
Aġlar-idi yaş-ıla ṭolardı göz

Yūsuf ol-dem geldi aña söyledi
Neye aġlarsın yimek yigil didi

İbni Yāmin didi benim ḳardaşım

Bile olsa ben-de şimdi yiyerim

Yūsuf anda çün bulara söyledi
Bunuñ-ıla ben bile yiyem didi

[82b] Didiler ḳamusı anda sen n'ola
Bile yise cümlemüze faḫr ola

Didi Yūsuf ḫalḳ içinde yimez[em]
Ṭur gidĕlüm ben seni aç ḳomazam

Bunı alup içerü girdi anı
Ḥūn getürdiler yimedi hiç anı

Yūsuf'a yalvardı kim ey sulṭānım
Kim yanıñda bir dilegim var benüm

Ol sarāya beni iletseñ yine
Varuban ol ṣūreti görsem yine

Yūsuf eydür ol ṣūret neñdür seniñ
Didi ḳardaşcuġum-idi ol benim

Var didi Yūsuf yine ṭurdı varur
Ol ṣūret ḳarşusına zārī ḳılur

Yūsuf'uñ bir oġlı var-idi i cān
Adı Mişām-idi bilgil ey hümām

Yūsuf aña didi var ey oġul ṭur (*)
Şol sarāydaki yigid-ile otur

Didi oġlı nemdür ol baba benim
Didi ʿemmüñdür oġul bil ol seniñ

Durdı vardı ol-dem anıñ yanına
Ṣañasın biñ cān irişdi cānına

Bir yazıya bir aña baḳar-idi
İkisi birbirine beñzer idi

Ṣordı aña kimiñ aṣlısın didi
Ol-da ʿemmi Yūsuf oġluyam didi

[83a] Çün işitdi İbni Yāmin aġladı
Ben seniñ nicesi ʿemmüñ[em] didi

Didi babam ḳardaşıñ-dur[ur] seniñ
Āh Yūsuf didigiñ işiñdür seniñ

Çün işitdi yinemedi kendü_özün
ʿAḳlı gitdi yire urdı kendüzin

Zārī zārī aġlayup āh eyledi
Ḳandadur ol ḳardaşum Yūsuf didi

N'ola beni_aña ḳavuşdura idüñ
Ḥasretime beni_ulaşdura idiñ

Mişām dir hele ben bir eve varın (*)
Ne buyurur babamı bir göreyin

Vardı babasına didi söyledi
Didügüni aña iʿlām eyledi

ʿAḳlı gitdi işidecegez seni
ʿAḳlı geldi didi yā şimdi ʿanı

Ḳatı ḥasret buluşmaḳ ister saña (*)
Ne buyurursan diyĕyin ben aña

Yūsuf eydür var getür bunda eve
Kimse urmasın anı tizce ive

Miş*ā*lum vardı sarāya getürür
Yūsuf anı gördi vü ḳarşu varur

İbni Yāmin gördi Yūsuf ḳarşuda
Āh ḳıldı düşdi yire ey dede (*)

Çünki Yūsuf vardı anıñ üstüne
Gül ṣuyu ṣaçdı yabışdı destine

[83a] Açdı gözin ʿaḳlı başına gelür
Ṭurugeldi Yūsuf anıñ elin alur (*)

Ḳucuşup aġladı ikisi bile
Anlarıñ zevḳini anda kim bile

Ḥasret olan ayruluḳdan aġlaşur
Buluşanlar şāẕılıḳdan aġlaşur

Aġlaşuban ṣoñra yine güldiler
İki ḥasret birbirin[i] buldılar

İllā Yūsuf derdi[274] babası-idi
Ey gözüm nūrı babam nice didi

İbni Yāmin didi ey ḳardaş baña
[Ne] ṣorarsın anı diyem ben saña

Sen giděliden beri_aġlar gülmedi
Kimse anıñ ḥālini hiç bilmedi

İki gözler görmez oldı oturur
Ḥasretiñden [düni] gün zārī ḳılur

Uyur-iken iñiler Yūsuf diyi
Uyanıcaḳ hem aġlar Yūsuf diyi

Gözleri aġlardı büküldi bili
Key żaʿīf olmış-dur[ur] şimdi ḥāli

Yūsuf'[um] diyü düni gün iñiler
Yiri gökler anıñ-ıla iñiler

Ayrılıḳdan ṭaġı ṭaşlar iñiler
İniler āh n'ideyin diyü diyü

[84a] Firḳat-ile baġrı başlar iñiler
Ḥasret-ile gözi yaşlar iñiler

İñiler derd-ile yanan iñiler
İñiler āh n'ideyin diyi diyi

Yüregi biryān olanlar iñiler
Gözleri giryān olanlar iñiler

[274] Metinde "durdı" şeklinde trankribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelimenin "derdi" olması gerektiği düşünülerek "durdı" kelimesi yerine "derdi" kelimesi yazılmıştır.

Düni gün ḫayrān olanlar iñiler
İñiler āh n’ideyin diyi diyi

Ayrılıḳdan baġrı bişen iñiler
Sevdügünden ayrı düşen iñiler

Ḥasret olup ʿaḳlı şaşan iñiler
İñiler āh n’ideyin diyi diyi

İñiler şol yüregi yaralı iñiler (*)
İñiler şol ezelden yaralılar (*)

İñiler derdliniñ derdin yiñiler (*)
İñiler āh n’ideyin diyi diyi

İñiler dertli olanlar iñiler
Dermān bulamayup ḳalanlar iñiler (*)

Dertliniñ derdin bilenler iñiler
İñiler āh n’ideyin diyi diyi

İñiler ṣayru [vü] ṣaġlar iñiler
İñiler taḫtında begler iñiler

İñiler yirler [vü] gökler iñiler
İñiler āh n’ideyin diyi diyi

İñiler dünyāya gelen iñiler
İñiler āh n’ideyin diyi diyi

[84b] İñiler görür bu dünyāyı yalan iñiler (*)
İñiler āh n’ideyin diyi diyi

İñiler Yaʿḳūb-u Kenʿān iñiler
İñiler Yūsuf-u sulṭān iñiler

İñiler girdūn-i zindān iñiler
İñiler āh n’ideyin diyi diyi

Derd-i firḳat ile yanan iñiler
Ḥasret ateşine yanan iñiler

İñiler ġarīb firḳatden iñiler (*)
İñiler āh n’ideyin diyi diyi

Ne ṣorarsın baña ḳardaş bunları
Gece gündüz diñmez oldı ünleri

Sen giděliden beri_aġlar gülmedi
Zīrā hiç sen ne_olduġuñı bilmedi

Didi ḳız ḳardaşım ol miskīn Denya (*)
İñiler mi derd-ile yana yana

İbni Yāmin didi ṣormaġıl anı
Sen gideliden diñmedi_anıñ üni

Yimek içmek yimeyüben aġlar ol
Beñzi ṣoldı hemān seni özler ol (*)

Yolcı gelse arḳurı varur ṣorar
Gördüñüz mi Yūsuf'ı diyü arar

Sen gidělden giyer bir ḳara palās
Gülmedi hiç her gün anıñ işi yas

Çünki Yūsuf işidür bu sözleri
Acı yaşa ṭoldı iki gözleri

[85a] Dir n'olaydım anadan ṭoġmaya-idim
Babamıñ derdini işitmeye-idim

Sevdügümden beni ayırdı felek
Gör baña ne silleler urdı felek

Düni gün işim āh-ıla zār eyledi
Gözlerim nūrını çoḳ gördi felek

Nice servi ṭalınıñ bükdi bilin
Yirli ḳayaları ḳobardı felek

Nice sulṭānları taḫtdan indüren
Nicelerin defterin dürdi felek

Ayrılıḳ bir yaña ġariblik firḳati (*)
Āh n'ideyin ḳaydumı gördi felek

Bunı didi hem Yūsuf zārī ḳılur

Yā İlāhī diyüben[i] yalvarur

Luṭıf iḥsān eylegil ben yetīme
Yine ulaşdır beni ḥasretüme

Yūsuf anda Ḥażret'e ḳıldı duʿā
Ḥaḳ Teʿālā ḥācetin ḳıldı revā

Ölmeden biri birini bulalar
Yaʿḳūb oġlı ḳızı-ile geleler

Ṣordı Yūsuf yine İbni Yāmin'e
Ḥatunıñ var mı didi aña yine

Didi vardur ḥatunum yüzü ṣulu
Ḥüsn-ü ḫulḳ issi daḫı yüzi ṣulu

[85b] Hem üç oġlum ṭoġdı andan ey cüvān
Biri Yūsuf biri Ḳurtdur biri Ḳan

Yūsuf eydür bu nice addur digil
Neye ad virdiñ buları söylegil

İbni Yāmin ḳardaşlar didi seni (*)
Çün babamdan aldılar diñle beni

Oynamaġa diyübeni gitdiler
Bilmezüz seni nireye_iletdiler

Eve geldi ḳamusı itdi fiġān
Gömlegiñi eylemişler ḳara ḳan

Geldiler aġlaşurlar zār u zār (*)
Ḳurda yidürdük Yūsuf'ı didiler

Çün ki işitdik olardan bunı biz
Heb inanduḳ öyle ṣanduḳ cümle[müz]

Ḳurd didikçe yidügün fikr ider-idim (*)
Ḳan didikçe gömlegi zikr ider-idim (*)

Yūsuf dirdim ḥażretiñ añar-idim (*)
Bu üçile göñlümi eglĕr-idüm

Bunı işitdi Yūsuf şükür ḳılur
Ne didiklerin daḫı şimdi bilür

Yūsuf anda didi İbni Yāmin'e
Varġıl anda yine ḳardaşlarıña

İbni Yāmin didi nice ayrılam
Ḳırḳ yıl ayruyam güc-ile bulmışam

Yūsuf eydür diler-[i]señ ṭurasın
Bir iş iderem bunlara sen göresin (*)

[86a] Gine bunlara eyü buġday virem
Kīleyi seniñ çuvālıña ḳoyam

Sen gidicek kīleyi yoḳlayalar
Varuban seniñ yoluñda bulalar

Uġrı diyü seni alıḳoyayım
Anları sensiz eve göndüreyin

İbni Yāmin rāżī oldı çün ṭurur
Yine ḳardaşları yanına varur

Gördiler kim İbni Yāmin şāẕumān
Didiler kim sen [ne] gördüñ ey cüvān

Yūsuf ölelden beri hiç gülmediñ
Böyle şin u şāz yanımuza gelmediñ (*)

İbni Yāmin didi eger göresiz
Gördügümi cümle ḫayrān olasız

Anı gördüm ḥācetüm oldı revā
Cümle derdüme benim irdi devā

Bu söziñ hiç maʿnisin bilmediler
Didügünden ḫaberdār olmadılar (*)

İbni Yāmin şin oluban oturur
Geldi Yūsuf yine yüzin örtünür

Bādişāhlar yüzin örterdi_ol zamān
Gördiler Yūsuf'ı ṭurdılar hemān

Geldi Yūsuf anlar-ıla oturur
İki ḳardaş birbirile oturur

İbni Yāmin'e de bir sīnī gelür
Vardı Yūsuf anuñ-ıla oturur

[86b] Nice günler [çün] evinde ṭurdılar
İki ḳardaş bir yire oturdılar

Gice anlara döşekler itdiler
İki ḳardaş bir döşekde yatdılar

İbni Yāmin-ile Yūsuf oturur
Gice sarāyında bile yaturur

Bunı ḳardaşları gönülediler
Bu ḳuma oġlu diyü söyleşdiler

Eve varıcaḳ o bize faḫr ide
Sulṭān-ıla ben bile yidüm diye

Gine Yūsuf bunlara buġday virür
Cümlesiniñ çuvālını ṭoldurur

Ṭuymadan çün Yūsuf anlar buyurur
Kīleyi buġday içine ḳoydurur

İbni Yāmin çuvālın ṣoñra_ölçdiler
Kīleyi buġday-ıla çün ḳoydılar

Her kişi ġāfil çuvālını diker
Bunlar ol kīleyi çuvāla ṣoḳar

Çün tamām oldı bular yükletdiler
Yūsuf'a çoḳ çoḳ duʿālar itdiler

Yūsuf-ıla cümlesi vidālaşur
İbni Yāmin de bile esenleşür

Göçdiler bir gice bir gün gitdiler
Baṣra dirler bir şehre çün yitdiler

Beş-yüz atlu ardlarından irdiler

Ḥışm idüben anlar[ı] dönderdiler

[87a] Didiler siz bunca eylik bulasız
Gine sulṭānıñ kīlesin alasız

Didiler kim biz kīleyi almaduḳ
Biz kīle uġruluġına gelmedük

Ṣuḥuf-ı İbrāhim ḥaḳḳı-çün bilmezüz (*)
Aṣlımuz nebī uġrulıḳ ḳılmazuz (*)

Uġru māl issine bir yıl ḳul olavüz (*)
Bulunursa biz onumuz ḳul olavüz (*)

Zīrā ṣuḥufıñ ḥükmi ol-vaḳt ol-[i]di
Uġrı māl issine bir yıl ḳul oldı

Böyle ʿahd itdi bular çün yıḳdılar
Heb çuvālların[ı] yire dökdiler

Öñ aradılar olarıñ çuvālın
Ṣoñra ḳodı İbni Yāmin yüklerin

Ṣoñra anıñ yüküni de dökdiler
Açıbanı kīleyi_anda buldılar

Dönderüben bunlar[ı] getürdiler
Yūsuf'uñ ḳarşusına yitürdiler

Yūsuf eydür anlara böyle mi_olur
Eylik idene yavuzluḳ-mı olur

Bunca eyliklerimi çün göresiz
Yine altun kīle uġrulayasız

Bir zamān ṭınmayubanı ṭurdılar
Utanuraḳ başların ḳaldurdılar

Didiler biz degilüz kīle alan
Aramuzda işbudur uġrı olan

[87b] Kīle çıḳan bil bunıñ yüki-dur[ur]
Biz bilürüz bunıñ aṣlı uġrıdur

Yūsuf adlı ḳarındaşı var-idi
Ne bulursa [anı] uġrular idi

Uġrulıḳ yalancılıḳ idi_oyunı
İşde bu da ṭutdı anıñ ḥūyunı

Bize ḳardaş ṣanma sulṭānım bunı
Saña virdik işbu uġrı ṣoyını

Yūsuf anlarıñ sözüni diñledi
ʿAybların yüzlerine urmadı

Döndi Yūsuf yine bunlara ṣorar
Baña diñ bunlar ne uġruladılar

Diñle imdi Yūsuf'uñ uġruluġın
İdivirem saña anıñ n'idügün

Ṭaʿām yirken birazın alur-idi (*)
Çıḳarup faḳīrlere virür idi

Yanlarında bir buṭ evi var-idi
But uvadup yābāna atar-idi

Bir dilenci geldi bir gün ḳabuya
Bir yımurṭa ṭoymadan virdi

Yūsuf'uñ uġruluġı işbu idi
Yūsuf'a bunlar bunı bir bir didi

Yūsuf anlarıñ sözini diñledi
Ṣabr ḳıldı anlara hiç ṭınmadı

Yūsuf eydür varıñ siz yoluñıza (*)
Uġruyı ṭutduġumuz yiter bize

[88a] Baña bir yıl ḳulluḳ eyleye ṭura
Yıl olıcaḳ ol-daḫı size vara

Döndi anlar yine aña yalvarur
Aġlaşuban cümlesi zārī ḳılur

Babamız bunı ḳatı sever-idi
Hemān Yūsuf yirine olur-idi (*)

Yūsuf eydür nice yıldur aġlar ol
Bu ḳalıcaḳ gine gine aġlar ol

Babamızıñ żaʿfını esirgegil
İşde bildiñ aña ḥürmet eylegil

Hem Yūsuf eydür siz ḥürmet itmişsiz (*)
Bir oġlunı hem yabāna_atmışsı[ñı]z

Didiler żaʿif-dur[ur] bunıñ teni
Birimüz ḥabs eyle ḳoyuvir bunı

Yūsuf eydür ṣuçı bu_itdi n'eyleyem
Şerʿi degil biriñiz ḥabs eyleyem

İbni Yāmin'i anlara virmedi
Yūsuf anı hiç yanından ırmadı

Çün cevāb[ı] kesdi Yūsuf şaşdılar
Ṭaşra bir yire çıḳup ṭanışdılar

Nice_idelüm diyüben söyleşdiler
Yahūda söyler olar diñlediler

Didi ṭurıñ cümle oḳ yay alalım
Bunlarıñla ḥarb u ḳıtāl ḳılalum

Bunlarıñ cümlesini heb ḳıralum
Ḳardaşımuz çıḳarup ḳurtaralum

[88b] Ṭoḳuzuñuz ṭoḳuz çārsūya varıñ (*)
Bādişāhı siz baña başḳa virüñ

Kimimüz ḥayḳırup itsün ṣayḥalar
Kimimüz ḳırsun kimimüz naʿralar

Bir ṭaş-ıla cümle şehri yıḳaram
Umaram-ki ḳardaşumı çıḳaram

Zīrā bunlarda şu ḳuvvet var-idi
Debse yedi kat yiri ıġrar-idi

Biri biñ baṭman ṭaşı atar-idi

Biri anı ḳavrayup dutar-idi

Naʿra urup biri ḥayḳırsa eger
Heb işidenler ölürdi ser-te-ser

Giyceginden ṭaşra çıḳar ḳılları
Her ḳılıñ dibinde aḳar ḳanları

Daḫı ḳuşlar cümle ḥayvānlar i cān
Bıraġurdı ḳorḳudan ḥamlin inan

Didiler sulṭāna yine varalum
Hele bir daḫı varuban görelüm

Yūsuf anlarıñ ʿażabını görür
Kiçi oġlı Efrām'a[275] hemān tiz buyurur (*)

Didi oġul şunlara tiz varasın
Arḳaların ṣıġayup görüşesin

Vardı Māmil anları ḳarşuladı
Her birine ʿizzet ikrām eyledi

Her biriniñ elin aldı görüşür
Arḳaların ṣıġayuban görüşür

[89a] Geldi bunlar çün Yūsuf ḳarşusına
Şöyle sütlik irişür ḳamusına

Söyleşür[ler] ünleri çıḳmaz-idi
Kimse hiç yüzlerine baḳmaz-idi

Didilerdi şu bize n'oldı meger
Şol oġlandan irişdi bize żarar (*)

Bilmedik ol geldi bizi ṣıġadı
Tekin degil peyġamber aṣlı didi (*)

ʿĀdet-idi çünki bunlar ḳaḳısa
Mest olurdı Yaʿḳūb aṣlı ṣıġa[sa]

[275] Metinde "Namil" şeklinde transkiribe edilen kelimenin yanlışlıkla bu şekilde yazıldığı düşünülmüş ve kaynaklarda da "Efram" olarak kaydedildiği için bu durum tarafımızca düzeltilmiştir.

Yaʿḳūb aṣlı bunda vardur bildiler
Bī-mecāl olup ḳuruyı ḳıldılar

Gördi Yūsuf bunları örü ṭurur
Ṣanasın bir aṣlan olup ḥayḳırur

Didi bilürem sizi n'eylĕyesiz
Naʿra urup cümle ḫalḳı ḳırasız

Siz de hüner var ya biz de yoḳ mıdur
Ayaġ-ıla debdi sarāyı_ıġradur

Zelzele itdi sarāyıñ ḳamusın
Şöyle oldı yıḳayazdı yabusın

Bir degirmĕn ṭaşın anlara atar
Yahūda_anı ḳarşudan ḳarvar ṭutar

[Ki] bularda öyle ḳuvvet var-idi
Gitdi ḳuvvetleri cümle farıdı

Ḳorḳdılar çün heybetinden Yūsuf'uñ
Titrediler dehşetinden Yūsuf'uñ

[89b] Ḳorḳdılar bu bizi öldürür diyi
Uġru diyü cümlemüz ḳırar diyi

Diyeceklerin bilmeyüp şaşdılar
Biz tamām olduḳ diyü ditreşdiler

Ḳorḳdılar heb bildi Yūsuf bunları
Ḥoş tesellā eyledi hem anları

Didi ḥürmet iderin atañıza
Yoḫsa şimdi n'eyleyeydim ben size

Atañız yüzi ṣuyına şükr idiñ
Durmañ imdi yanımdan varıñ gidiñ (*)

Yūsuf öyle_emir idicek gitdiler
Çıḳdılar ṭaşra danışıḳ itdiler

Didiler kim nice idelim bunı

Alımazuz biliñ İbni Yāmin'i

Yahūda dir varıñ imdi siz gidiñ
Atama bunı bir bir ḫaber idüñ (*)

İbni Yāmin-ile ben ṭurayın bile (*)
Anı ḳoyup gidemezin ben hele

İbni Yāmin kīle aldı diyesiz
N'eylediyse atama söyle[ye]siz

Bunda ben anuñ-ıla bile ṭuram
Tañrı furṣat virür-[i]se çıḳaram

Göçdi ḳardaşları andan gitdiler
Vardılar Kenʿān iline yitdiler

Atalarına gelüp irişdiler
Bir bir anıñla ḳamu görişdiler

[90a] Yaʿḳūb anları ḳucup öber-idi
Arḳaların ṣıġayup yıbar-idi

Ṣayar-idi anları bir bir arar
İkiñiz eksik ḳanı didi ṣorar

Nice oldı heb ḥikāyet itdiler
İbni Yāmin'den şikāyet itdiler

İbni Yāmin kīle aldı didiler
Geldi ḳullar anda buldı didiler

Sulṭān anı ṭutuban ḳul eyledi
Bizi şöyle ḥorı ḥacīl eyledi

Yaʿḳūb anlarıñ sözin[i] diñledi
Gine beni yaḳdıñız diyü_aġladı

Yūsuf'a bile ḥıīleler itdiñiz
Ṭoġrı söyleñ bunı-da n'eylĕdiñiz

Didiler bize inanmazsıñ bunı
İşde yoldaşlarımuza ṣor anı

Yaʿḳūb eydür nicesi uġruladı
Aldılar yükün şehādet eyledi

Didiler biz Mışr'dan göçmiş-idik
Gelüben Baṣra'ya yetişmiş-idik

Beş-yüz atlı ardımızdan irdiler
Kileyi anıñ yükinde buldılar

Anda bizi cümle ṣuçlu itdiler
Sürüben sulṭān öñüne_iletdiler

Bādişāh bize ḳatı ḥışm eyledi
Şimdi sizi cümle ḳırarım didi

İllā atañıza ḥürmet iderem
Göre-idiñiz şimdi sizi n'eylerem

[90b] Baba saña ḳatı ḥürmet ider ol
Adıñ añdıkça iñil iñil iñiler ol (*)

Aña bir nāme yazup göndüresin
Nāme içre çoḳ selāmlar idesin

Nĕyise heb ḥāliñi söylĕyesin
Ayrılıḳdan şikāyet eyleyesin

Seni esirgeye olañı vire
İbni Yāmin'i saña [hem] göndere

İşde bize virmedi alıḳodı
Yahūda anıñ-ıla ḳaldı didi

Didi-kim Tañrı vire furṣat bulam
Yā çıḳaram yā yoluna cān virem

Yaʿḳūb anlarıñ sözin diñlĕr-idi
Körbe oġullar diyüp aġlar-idi

Yā İlahī diyüb[en] yalvarayın
Ḳapuñı ḳoyup yā kime varayın

Her kim [ki] bunı yazıban oḳuya
Allāh Teʿālā'nıñ ḫayrından āzād olmaya (*)

Baña dermān eyle sulṭānım meded
Yiñilendi gine efġānım meded

Nice bir yanam bu firḳat odına
Başına yitdi [çü] hiçrānım meded

Durmayup artar yüregim yarası
Derdime olmaz mı dermānım meded

Günāhım çoḳluġına ḳılma naẓar
Ṣuçumı ʿafv eyle ġufrānım meded

[91a] Aġlamaḳdan iki gözüm ḳalmadı
Vir baña Yūsuf-u Kenʿān'ım meded

Ben Yūsuf'[uñ] derdine yanar-iken
Gine gitdi iki evlādım meded

Yaʿḳūb'ıñ bir ayrı evi var-idi
Beytü'l-aḥzān adını dirler-idi

Gice gündüz anda oturur-[i]di
Yā İlahī diyü yalvarur-[i]di

Gicelerde uyumaz aġlar-idi
Yūsuf'uñ gül yüzüni özlĕr-idi

Gitdi gözler bükdi anıñ bilini
Gel gör imdi derdimendiñ ḥālini

Anıñ āhına melekler aġlaşur
ʿArşı kürsī hem melekler aġlaşur

Yaʿḳūb aġlar gözinin yaşı aḳar
İñiler feryādı göklere çıḳar

Cümle maḥlūḳ raḥim iderlerdi_aña
Ḥaḳ murādıñ vire dirlerdi aña

Çünki Yaʿḳūb düni gün zārī ḳılur
Ḥaḳ Teʿālā ʿAzrā'īl'e buyurur

Didi in Yaʿḳūb'a selām eylegil

Sırr-ıla Yūsuf'ı aña söylegil

[91b] 2315 İndi ʿAzrā'il aña virdi selām
Çün selāmın Yaʿḳūb aldı ey hümām

Otururken Yaʿḳūb tiz örü ṭurur (*)
Ḳorḳu düşdi göñlüne_ilerü ṭurur

Didi kimsin heybetiñden ḳorḳmışam
Gözüm görmez cür'etinden ḳorḳmışam (*)

Didi aña ʿAzrā'īl'em bil beni
Yaʿnī kim görmege geldim ben seni

Ḥaḳ Teʿālā bil baña_emir eyledi
Yaʿḳūb'ıñ in ḥāṭırın ṣorġıl didi

2320 Yūsuf'uñ derd[i]-ile nedür ḥāliñ
Düni gün Yūsuf'ı söyler bu diliñ

Yaʿḳūb eydür çok zamāndan ben seni
İster idüm Ḥaḳ sevindürdi beni

Ṣora-idim Yūsuf'um gördiñ mi hiç
Cānın almadım elim degirmedim hiç (*)

Yaʿḳūb eydür bir daḫı ṣoram saña
Luṭf idüp anı daḫı söyle baña

Sen-mi_alursıñ cānını ġarḳ olanıñ
Ḳurt yiyĕniñ ādem elinde_öleniñ

2325 Ṭam başup daḫı oda yananlarıñ
Sen-mi alursıñ cānın heb anlarıñ

ʿAzrā'il dir ben yabışmayınca cān
Gövdeden çıḳmaz aña ṭutma gümān

Yaʿḳūb eydür yā melek bilmĕ misin
Yūsuf'um n'oldı ḫaber bilmĕ misin

[92a] ʿAzrā'il didi işit söylĕyeyin
Ġamda ḳalma seni şāẕ eyleyeyin

Diñledim gökde melekler söyleşür
Şimdi Yūsuf bādişāh dir söyleşür

Bir ulu sulṭān olubdur didiler
ʿĀleme adı ṭolubdur didiler

Yaʿḳūb eydür ner[e]dedür söylegil
Ḳayḳumı gider beni şāẕ eylegil

ʿAzrā’il didi-ki Ḥaḳ emri bana
Ṣaġlıġı[nı] bildürem ancaḳ saña

Yūsuf’[uñ] ṣaġdur cānıñı ṭaġlama
ʿĀḳıbet bulasın anı aġlama

ʿAzrā’il didi [ki] hem nebī bunı
Neye böyle eyledi Tañrı seni

Bir cāriye sen ṣatun alduñ-udı
Oġlanın ayıruban ṣatduñ-udı

Daḫı bir olaġı biryān eylediñ
Bir yetim ṭuydı ḳoḳusın virmediñ

Daḫı bir buzaġıyı boġazladıñ
Anası meledi esirgemediñ

Görmedi göziñ biliñ büküldigin
Diyüvirem anı-da neyidügin

Sen Yūsuf ile çü yimek yir idiñ
Bir sā’il geldi ḳapuya virmediñ

[92b] ʿAzrā’il’den bunı Yaʿḳūb işidür
Ḳoyunıñ yarısın faḳīre virür (*)

Tevbe ḳıldı iñiler efġān ider
Ḥaḳ Teʿālā derdine dermān ider

Oġlunı āḫir yine aña virür
Yaʿḳūb ölmeden Yūsuf’ını bulur

Bildi Yaʿḳūb Yūsuf’uñ ṣaġlıġını
Bu kez eydür görmek ister yüzüni

Yine Yaʿḳūb Rabb'ine secde ḳılur
Yūsuf'um göster diyüben yalvarur

Dir İlahī derde dermān eylegil
Yūsuf'um vir baña iḥsān eylegil

Eydür idi ʿaceb ol-gün ola mı
Yūsuf'um yine yanuma gele mi

Derdimendem düni gün iñlĕr-iken
Bu göñül derdine dermān ola mı

Gözlere ḳan yaşlar döküp aġlar-iken (*)
Bir gün olur şin oluban güle mi

Bunı didi Tañrı'ya şükr eyledi
Döndi oġlanlarına gör ne didi

İbni Yāmin nice oldı göresiz
Daḫı Yūsuf'ıñ ḫaberin ṣorasız

Oġlanları eydür baba buñadıñ (*)
Yūsuf öldi sen anı unutmadıñ

[93a] Yaʿḳūb eydür Tañrı'dan ben dilerem
Yūsuf'umı [gine] vire umaram

Rūbīl'e emr eyledi mektūb yaza
Başladı Allāh'[uñ] adıyla söze

Hem daḫı sulṭāna eyledi selām
ʿÖmrüñ uzun devletiñ olsun tamām

Ben bi-çāre derd-ile yanmış-idim
Dünyānıñ ḳahrından uṣanmış-idim

Ḳırḳ yıl oldı aġlar-idi gözlerim
Gice gündüz Yūsuf oldı sözlerim

Sen benim bu derdimi bilür-[i]diñ
Yine cānım derdimi yiñilĕridiñ (*)

Revā mıdur beni böyle_aġladasın

Uġru diyü_oġluma bühtān idesin

Bizim aṣlımuz uġrulıḳ ḳılmadı
Nebī aṣlından uġrulıḳ gelmedi

Luṭf idüben oġlumı gönderesin
Benim ḫayır duʿālarım alasın (*)

Nice iḥsān eylediñ oġlanlara
Gine ḳardaşlarını vir anlara

Bunları ḳo baña ḥürmet eylegil
Benim bu żaʿifligim esirgegil (*)

Seni medḥ eylediler umar-idim
Yūsuf'umı buluvire dir idim

Oġlumıñ birin daḫı yütüresin
Sen benim bu derdimi arturasın

[93b] Böyle_idicek beni oda yaḳasın
Dünyāñı aḫretiñi heb yıḳasın

Yazdı Rūbīl [ne-ki] Yaʿḳūb söyledi
Aldı nāmeyi Yaʿḳūb mühr eyledi

Virdi oġlanlarına anı hemām
Gönderür tiz anları Mıṣr'a i cān

Vardılar Mıṣr'ıñ içine girdiler
Yahūda ḳardaşlarını buldılar

Nedür ḥāliñ diyübeni ṣordılar (*)
Yine sulṭān sarāyına geldiler

Ṭabulayup yire yüzler sürdiler
Ḳaldurup baş ḳarşusına ṭurdılar

Çıḳardılar ol mühirli nāmeyi (*)
Öbüben öñinde ḳodılar anı

Aldı Yūsuf öbdi başında ḳodı
Gözlerine sürdi gör [kim] ne didi

Nāmeyi hem oḳuyup ʿizzet itdügüm (*)
Atañız ḥürmetidür gözetdügüm

Ululārıñ sözine ʿizzet gerek
Nebī aṣlıdur aña ḥürmet gerek

Çünki aldı nāmeyi Yūsuf gider
Vardı oġlanlarına işit ne dir

Cemʿ idüp oġlanların[ı] söyledi
Dedeñüziñ nāmesin göriñ didi

Bunı didi doymadı [hem] aġladı
Cümle oġlanları bile aġladı

[94a] Ṭurdı anda yine anlara varur
Bir nāme var-idi anı getürür

Yūsuf'ı ṣatdıḳları vaḳt yazdılar
Mālik'e Yūsuf'la bile virdiler

Yūsuf Mālik'den anı almış-idi (*)
Bunlarıñ gelecegin bilmiş-idi

Ḳardaşları eline virdiler anı (*)
Ṣandık içre bulmışam didi anı

ʿİmrāni dilidür anı kimse bilmez (*)
Bu yirde anı kimse oḳuyamaz (*)

Hele Yahūda bildi vü aldı görür (*)
Biraz baḳdı Rūbīl eline virür (*)

Gördi Rūbīl kendüler yazdıḳları
Yūsuf'ı hem ṣatıcaḳ düzdükleri

Didi sulṭānım bu dili bilmezüz
Ne didügüni tefekkür ḳılmazuz

Aldı Yūsuf anı bir bir oḳudı
Nice ṣatdılar Yūsuf'ı heb didi

Uġrulıḳ adın aña ṭaḳdıḳların
On ṭokuz būla anı ṣatdıḳların

Bazirgān bunlara inanmaduġın (*)
Yūsuf'da ḳulun diyü söyledügün (*)

Diñledi bunlar bunı inkār ider
Yazmadıḳ biz bunı diyü zār ider

Bir ʿaceb ṭası var-idi Yūsuf'uñ
çıñındār-idi diñle hünerin anıñ (*)

[94b] Daʿvāsına bile inkār ideniñ
ʿAyıbı açar-idi bilgil anıñ

Bir mīl-ile urdı anı çıñladı
Söyledügün bu ṭasıñ diñle didi

Didiler bilmezüz anıñ didigün
İşde bilürüz hemān çıñladugun

Meger anı siz diyĕsiñiz bize
Ne didise inanuruz biz size

Urdı Yūsuf yine ol ṭas çıñladı
Döndi Yūsuf anı bunlara didi

Didi bunlar on iki ḳardaş-idi
Bir atadan cümlesi heb iş-idi

Bir kiçi ḳardaşları key ḥūb idi
Babası severdi_anı maḥbūb idi

Bunlar ol ḳardaşların gönüledi
Diñle imdi bunlar aña ne didi

Yūsuf eydür iş bu ṭas gerçek midür
Yalan mıdur yoḫsa sözi ḥaḳ mıdur (*)

Didiler cümlesi gerçek söyledi
Döndi Yūsuf anı bunlara didi

Bir daḫı vurdı yine ol söyledi
Döndi Yūsuf anı bunlara didi

Bu ṭas eydür Yūsuf'udı_anıñ adı

Diyüvirem bunlar aña n’eyledi

Bir gün anı babasından aldılar
Bir ırak̟da tenha yire geldiler

[95a] Etmegi var-idi ite atdılar
Südücegizin yabāña dökdüler

Söyledikçe hem yüzüne vurdılar
K̟aṣd k̟ıldılar kim anı_öldüreler

Yahūda idi biriniñ hem adı
K̟urtarup öldürmege ol k̟omadı

K̟anḳıñızdur Yahūda söyleñ didi
Gerçekdür didi Yahūda söyledi (*)

Bir daḫı_urdı Yūsuf’a yine anı
Döndi anlara didi diñle anı

Didi anı bir k̟uyuya atdılar
Çıḳarup k̟ul diyübeni ṣatdılar

Yidi pūl aḳçeye [anı] virdiler
Aġlaşıraḳ dönüp eve geldiler

Babalarını gelüp aldadılar
K̟urda yidürdük diyü söylediler

Bunıñ sözine heb gerçek dir misiz (*)
İtdiñiz mi ya iḳrār ider misiz (*)

Gerçek idi diyü iḳrār itdiler
İllā k̟orḳup kendülerden gitdiler

Yūsuf eydür böyle [iş] idersiñiz
Biz nebī oġlanlarıyuz dirsiñiz

K̟ul diyüben ṣatdıñız k̟ardaşıñız
Dökeyin k̟anı keseyin başıñız

Emr idüp cellādlar[ı] getürdiler
Bunları anıñ eline virdiler

[95b] Ellerin ayaḳların kes didiler
Cümlesini iletüp aṣ didiler

Ellerin ayaḳların baġladılar
Ḳorḳar bunlar āh idüp aġladılar (*)

Didiler ṣuçumuz[ı] ʿafv eylegil
Bizi ḳo babamuzı esirgegil

2420 Bir oġuldan ötürü yanardı ol
Bizden ayrılıcaġaz nice_ola ol

Biz de tevbe eyledik işimüze
Bişmān olduḳ ol geçen ṭüşümüze

Şol ḳadar aġlaşuban[ı] düşdiler
Bī-mecāldür kendülerden geçdiler

Bu yaña cellādda durmayup sürer
Gāh vurur gāh yüzin yire sürer

Nite-kim bunlar Yūsuf'a itdiler
Hem bular daḫı anlara itdiler (*)

2425 Didiler ʿafv it ṣuçumuz ey şehā
Tevbe ḳıldıḳ yalvaruruz Allāh'a

Yūsuf'ı eger şimdi göreydük (*)
Yüzümüz ayaġına süre-idik

Umar-ıduḳ ol bizi ʿafıv idüp
Kerī[m]-idi ol bize raḥim idüp

Bunı işidecegez Yūsuf güler
Didi bular kendüleri bildiler

Didi Yūsuf tevbe_iden ʿafıv olur
Ḥaḳ ḳatında ṣuçları heb maḥv olur

[96a] 2430 Bunda bularıñ ṣuçunı ʿafv eyleyem
Bunlara şimden girü_iyü söyleyem

Güldi Yūsuf dişlerini gördiler
Yūsuf'ı_[ol]duġun orada bildiler

Dişlerinden bir ʿalāmet var-idi
Şuʿle vurur ṣanki ol gevher-idi

Gine yir yirden ḳamu aġlaşdılar
Gelüben taḫt öñine heb düşdiler

Didiler hāşā Yūsuf sen ola mı
Başımuza gine devlet gele mi

Aç yüzüñi ṣuçumuz ʿafv eylegil
Ḥūb cemāliñe cānumuz ṭoylaġıl

Görelüm görklü yüzüñi görelüm
Cānumız yoluña ḳurbān virelüm

Yūsuf anlara teraḥḥüm eyledi
Ellerin çiziñ diyüben söyledi

Ḥaḳ Teʿālā ḥikmetin gör n'eyledi
İşde saña cümlemüz ḳul eyledi

Yūsuf anlarıñ ṣuçın baġışladı
Her birine dürlü ḫilʿat eyledi

Dürlü ṭonları olara geydürür
Lezīz niʿmetler getürdi yidürür (*)

Ṣordı babamıñ ḥāli nedür didi
Aña ḳardaşları ol-dem söyledi

Gözleri görmez olubdur heb anıñ
Bilini büküb-durur derdiñ seniñ

[96b] Daḫı aġlar ol seni unutmadı
Hiç birimüziñ yüzine baḳmadı

Yūsuf anı işidüp aġlar-idi
ʿAceb anı-da görem mi dir idi

Didi imdi ṭurmayuban gidesiz
Babama gömlegimi iletesiz

Gömlegimi süre babam yüzine

Umarım-ki nūrı gele gözine

Zīrā gömlek uçmaḳdan gelmiş-idi (*)
Yūsuf anıñ ḥālini bilmiş-idi

Cebrā'il getürdi uçmaḳdan anı
Ḳuyuda oyudı Yūsuf'uñ ṭonı

Yūsuf'ı çün ḳuyudan çıḳardılar
Bir gözsüz gömlegi gözine sürer (*)

Gözleri açıluban gördi idi
Yūsuf anı orada bildi idi

Çıḳarup gömlegi anlara virür
Babama_iletüñ diyüben gönderür

Ḥaḳ Teʿālā Cebrā'īl'e_emr eyledi
İn Yūsuf'a bu sözi söyle didi

Gömlegi Yūsuf yine alsın didi
Kim Beşir'den anı göndersin didi

Yine Yūsuf gömlegi_anlardan alur
Beşīr ile babasına gönderür

Diñle imdi ol Beşīr'i söyleyem
Aşlını saña ḥikāyet eyleyem

[97a] Yūsuf'[uñ] anasına ecel gelür
İbni Yāmin iki aylıcaḳ ḳalur

İbni Yāmin çünki anasuz ḳalur
Yaʿḳūb oġulluca cāriye alur

Oġlu ile ṣatun aldı bil bunı
Didi bile emzür İbni Yāmin'i

Oġlunı çoḳ emzürür bildi anı
Aldı ṣatdı cāriyeniñ oġlunı

Ol oġlanıñ adı bil Beşīr idi (*)
Mıṣr'a iletdi bāzirgān ey ebī

.---/.---/.--

Ṣatun aldı Yūsuf ol-ḳulı gördi
Ḥocaya anı oḳumaġa virdi

-.--/-.--/-.-

Oḳuyuban şöyle kā[mi]l oldı ol
Ḳullar arasında fāżıl oldı ol

Tañrı emri ile Beşri gönderür
Babama_ilet gömlegi dir buyurur

Beş[i]r'iñ [de] anası diñle i yār
Oġlı ṣatıldı ḳılur āh-ıla zār

Dir İlahī yaḳdı Yaʿḳūb n'ideyin
Ḳuzıcaġım ṣatdı Yaʿḳūb n'ideyin

Ayrı düşdüm ḳuzucaġım özlerim
Bilimi dal itdi bükdi n'ideyin

Bu yalıñuz başımıñ iş-idi ol
Gözüm ḳanlı yaşını dökdi n'ideyin (*)

Yā İlahī Yaʿḳūb iñletdi beni
Kuzusından sen-de ayırdıñ bunı

[97b] Ol-da bencileyin zārī eylesin (*)
Gice gündüz oġul diyü aġlasın (*)

İñiler ol ḳaravaş zārī ḳılur
Ḳulaġına Tañrı'dan bir ün gelür

Aġlama [ey] bi-çāre didi aña
Cümle ḥācetüñi virem heb saña

Anı-da sencileyin aġladayın
Ayrulıḳdan düni gün iñledeyin

Oġluñ[ı] alub[an] iñletdi_ol seni
Aġlamaḳdan gözsüz ideyin anı

Seniñ oġluñı yine öñden virem

Anı soñra oġluna ḳavışdıram

Diñle imdi Yūsuf’uñ aḥvālini
Çünki Beşīr’e virür gömlegini

Biti yazdı gömlegi ile bile
Virdi Beşīr’e anı girdi yola

Çünki Beşīr Mışr’dan çıḳdı yola
Diñle imdi Ḳudretullāh ne ider

Çün Kenʿān’a üç gün ḳalıcaḳ [Beşīr]
Gömleginiñ ḳoḳusı Yaʿḳūb’a varur

Otururken çıḳarup ṭurdı öri
Güldi ol-dem oldı feraḥ gözleri

Yūsuf’um diri imiş didi cānum
Ḳoḳusı uş burnuma girdi benim

Oġlunıñ oġlanları söylediler
Ey dede sen buñadıñ bil didiler

[98a] Yūsuf ölelden olubdur çoḳ zamān
Unud anı şim[di]den girü i cān

Yaʿḳūb eydür ben ümīdim kesmezem
Tā ölünce Yūsuf’ımı umaram

Böyle didi daḫı diñle [ne] olur
Sürdi yolı Beşir Kenʿān’a gelür (*)

Köy yanında ṣu ḳuyusı var-idi
Anda bir ḥatun gelüp ṭon yur-idi

Don yur-iken iñledi āh eyledi
Meded eyle baña yā Allāh didi

Eydür idi ḳuzucaġım ḳandasın
Günden güne artdı derdim ḳandasın (*)

Her seḫer bülbül gibi zār iderim
Ārżumānım gülcügezim ḳandasın

Gice gündüz endīşem fikrim oġul
Göñlüm evinde ṭuraġım ḳandasın

Ḳorḳaram yüzüñi görmeden ölem
Āh n'ideyin geçdi çaġım ḳandasın

Ben ġarīb avāre düşdim aġlarım
Ey benim ḳutlu ṭaġım ḳandasın (*)

Senden ayrılalı oldum bī-ḳarār
Düni gün oldı işim āh-ıla zār

Ḳuzucaġım diyübeni iñiler
Durdı Beşir anıñ sözin diñler (*)

[98b] Geldi Beşīr ḥoş selām virdi aña
Yaʿḳūb evin diyüvir didi aña

Ḥatun eydür n'idesin şimdi anı
İşi efġāndur anıñ düni güni

Aġlamaḳdan gözleri görmez anıñ
Kimse ḥālin ḥāṭırın ṣormaz anıñ

Bes anı şimdi n'idersin ey yigit
Ne kişisin neye geldiñ baña it

Beşir eydür ben aña muştıçıyam
Aġlar-iken ben anı sevindürem

Oġlı Yūsuf göndürüb-dur[ur] beni
Diyüvirgil nirededür evini

Bunı_işitdi ṣayḥa itdi bi-çāre
Dur[a]madı kendüni vurdı yire

Yüzüni göge ṭutup itdi fiġān
Gözleri yaşı olur sil u revān

Yā İlahī ḳanı vaʿdiñ dir aña
Oġlumı virseñ gerek-idi baña

Umar-idim bir gün ol vaʿde gele
Düni gün yüz dutar-idim ben saña

İşde Yaʿḳūb Yūsufʾı bulubdur
İmdi sulṭānım ṭurasın vaʿde_aña

Öñ baña virseñ gerek-idi_oġlumı
İşde oġlunı virisersin aña

[99a] Bunı didi yavı ḳıldı kendüzin
Durdı Beşīr diñledi anıñ sözin

Didi kim anacıġım söyle baña
Tañrı nice vaʿdi eyledi saña

Ḥatun eydür vaʿdeyi diñle cānum
Süd emer oġlancuġum vardı benim

Yaʿḳūb aldı ṣatdı ol oġlanı (*)
İñ[i]letdi yaḳdı benim cānumı

Ben-de Ḥaḳ Ḥażret'ine ḳıldım duʿā
Didi olsun ol-da oġlundın cüdā

Ol-da aġlasın didim bencileyin
Ben-de anıñ aġladuġun bileyin

Ḥaḳ Teʿālā baña eyledi nidā
Anı-da sencileyin ḳılam cüdā

Ol-daḫı hem sevdüginden ayrıla
Gice gündüz aġlaya gözsüz ola

Gine seniñ oġluñı öñdin virem
Yaʿḳūb'a oġlunı ṣoñra gösterem

Baña böyle Ḥaḳḳ'ıñ emri vaʿdesi
İşde geldi Yaʿḳūb'a oġlusı (*)

Vaʿde giçdi oġlumı bulamadım
Ḳandadır hiç ḫaberin bilemedim

Anıñ-[i]çün aġlayup zār iderin
Ḥaḳ Teʿālā vaʿdesini güderim

Döndi Beşīr aña yine söyledi

Oġluñıñ adı nedür söyle didi

[99b] Ḥatun eydür oġlumıñ adı Beşir
Güldi anı işidicegez Beşīr

Didi Beşir muştuluḳ olsun saña
Oġluñam ben gel-berü benden yaña

Tañrı'nıñ ol vaʿdesi oldı tamām
Ṭoġrul yuḳaru görüşelüm ey anam (*)

Ol bi-çāre çün bu sözi işidür
Tiz yirinden ṣıçradı örü ṭurur

Geldi öpübeni oġlun[nı] ḳucar
Yüzüni sürer ḳoḳusunı ḳoḳar

Yüzin yüzine ḳoyuban aġladı (*)
Ḳanda idiñ ey ḳuzıcaġım didi

Ey beni dertli ḳılan yavrıcaġım
Düni gün derdim olan yavrıcaġım

Küçücekden ayrılıḳ derdin çeken
Anasın yavı ḳılan yavrıcaġım

Anasından ayrı çoḳ derdler çeken
Anasın añup gelen yuvrucaġım

Gözi yaşı sil olup aḳar-iken
Gelüben yaşın silen yuvrucaġım

Ben ġarīb[i] aġlar-iken güldüren
Düşmişiñ elin alan yuvrucaġım

Bunı söyledi anası doydılar
Anası_oġlın alup eve geldiler

[100a] Evde Yaʿḳūb aġlayuban oturur
Beşīr anasıyla içerü girür

Girdi cāriye aña muştuladı
İşde Yūsuf'dan ḥaber geldi didi

Yaʿḳūb anı işidicek ḥayḳırur
ʿAḳl gitdi kendüyi yire urur

ʿAḳlı geldi ṭurdı yine oturur
İlerü vardı Beşīr selām virür

Yūsuf'uñ gömlegin[i] aña ṣunar
Aldı Yaʿḳūb anı yüzine sürer

Çünki sürdi Yaʿḳūb anı yüzüne
Tañrı nūr virdi hem iki gözine

Açılup bayaḳı oldı gözleri
Baḳdı gördi gökdeki yıldızları

Gördi Yaʿḳūb Beşīr'i bir ḥoş yigit
Didi aña ne kişisin baña it

Ben ḳuluyam Yūsuf'uñ didi Beşīr
Ḫizmete gönderdi beni ol emir

Biti yazdı gömlek içinde bile
Ne didiyse andadur alıñ ele

Yaʿḳūb açdı gömlegi biti çıḳar
Kendü oḳudı anı açdı baḳar

Bitide yazmış babasına selām
Yūsuf oġluñ Mıṣr'da sulṭānndır tamām

Kim seniñ duʿāñ-ıla irdim aña
İllā müştāḳam didi baba saña

Murādım ḥūb yüziñi görmek didi
El ḳavşurup ḳarşuña durmaḳ didi (*)

İn-şāʾallāh naṣīb ide varavüz
İkimüz birbirimüzi görevüz

Yaʿḳūb oḳur biti[yi] aġlar-idi
Ne vaḳit görem Yūsuf'ı dir-idi

Yine Beşīr'e ṣorar ol muʿteber
Kimiñ oġlusın baña virgil ḫaber

Yūsuf-ıla mı ṭurursın di baña
Nice bulduñ nice ulaşdıñ aña

Beşīr eydür bil seniñ ben ḳulunam
Ḫizmet iden cāriyeniñ oġluyam

Beni_anamdan ayırup ṣatdıñ-idi
Süd emer diyü yabāna_atdıñ-idi

Tañrı beni uş yine ḳavışdurur
Her kişi n'ider-ise anı bulur

Yaʿḳūb eydür oġul gerçek söylediñ (*)
Her kişi_ider-ise bulur ḥaḳ didiñ

Bunı didi Yaʿḳūb gine görüşür (*)
Ḥelāl eyle oġul diyü barışur (*)

Beşīr eydür heb ḥelāl olsun [saña]
Çoḳ duʿālar eyleyĕsin sen baña

Yaʿḳūb oña çoḳ duʿālar eyledi
Berḫudār ol oġul diyü söyledi (*)

Bunı didi Yaʿḳūb oldı şāẕumān
Vir ṣalavāt Muṣṭafā'ya ve's-selām

[101a] Cümle ḳardaşlarına ḫilʿat virür
Dürlü dürlü anlara niʿmet virür

Çoḳ libāslar virdi hem evlādına
Varuban geydüre oġlanlarına

Bunları esenledi vü gönderür
On biri-de çıḳdı Kenʿān'a yürür

Birbiri-ile bular söylĕr-idi
Babamuza ne diyevüz dir-idi

İbni Yāmin dir-[i]di ḳayırmañız
ʿAfv ider ṣuçunuzı [ol] ḳorḳmañız

Bunı işidüp sevinüp gitdiler

Ṣaġ esen heb evlerine yitdiler

Yaʿḳūb-ıla heb gelüp görüşdiler
Utanup terler içine düşdiler

Didiler ṣuçumuzu bağışlaġıl
Biz ḫaṭā itdik keremler eylegil

Biz Yūsuf'ı senden ayırduġ-udı
Ṣatuban bezirgāna virdüg-idi

Tañrı anı Mıṣr'a sulṭān eylemiş
Ḥükmi dād issi ulu ḫān eylemiş

Sen aña didiñdi sulṭān olasın
Cümle ʿālem ḥükmine ḳurbān olasın (*)

Heb seniñ ḥikmetiñ-ile bulmış ol
Didügünden daḫı artıḳ olmış ol

[101b] Böyle diyüp cümlesi aġlaşdılar
Heb gelüben ayaġına düşdiler

Didiler ḥaḳḳıñ bize eyle ḥelāl
Zīra biz bunda ḳazandıḳ çoḳ vebāl[276]

Yaʿḳūb eydür ṣuçuñız bağışladım
Cürmüñüz heb eylüge ṣaġlaşdım

Tañrı'[nuñ] taḳdīri heb olsa gerek
Her kişi yazılanı görse gerek

Bunı didi Yaʿḳūb elin ḳaldurur
Ḥaḳ Teʿālā ḫażretine yalvarur

Yā İlahī bunları ʿafv eylegil
Ṣuçların yazusın maḥv eylegil

Yaʿḳūb anlara duʿālar eyledi
Geldi Cebrā'il inüben söyledi

[276] Metinde "bebal" şeklinde trankribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelimenin "vebal" olması gerektiği düşünülerek "bebal" kelimesi yerine "vebal" kelimesi yazılmıştır.

Didi Tañrı ḥācetiñ ḳıldı revā
Anlarıñ derdine hem oldı devā

Atası ʿafv eyleyicek oġlunı
Tañrı yarlıġar ḳamu ṣuçlarını

Daḫı Cebrā'il Yaʿḳūb'a ol-dem söyledi (*)
Didi Rabb'iñ bil saña_emir eyledi

Mıṣr'a gitmek yaraġın idesin
Durmayuban ḥasretüñe gidesin

Çün bunı işitdi Yaʿḳūb tiz durur
Ehl-i beytin cemʿ idüp yola girür

Yitmiş iki kişi-ile gitdiler
Vardılar şehr-i Mıṣ[ı]r'a yitdiler

[102a] Yūsuf'a bir muştucı varıbdı
Uş atañ ḳardaşlarıñ geldi didi

Yūsuf anı işidüb[en] şāẕ olur
Cümle ḫalḳ çıḳsın diyü āġāz olur

Cümle begler diriliben geldiler
Cemʿ olup ṭablı neġāre çaldılar

Çıḳdı Yūsuf anları ḳarşuladı
Ḳarşu çıḳuñ kimse ḳalmasın didi

Yaʿḳūb'a ḳarşu bunlar yüridiler
Birbirine çünki yaḳın vardılar

Deve ile Yaʿḳūb ilerü varur
Gördi Yūsuf leşker öñünce gelür

Yūsuf'ı gördi vü oldı bī-ḳarar
Ṣıçrayup indi devesinden i yār

İndi Yūsuf Yaʿḳūb'a ḳarşu varur
Elin öbdi ayaġına yüz sürür

Yaʿḳūb anda Yūsuf'uñ ḥālin görür

Eli-ile ṭutdı başın ḳaldurur

Yā Yūsuf dir ḳalḳ göreyin yüzüñi
İşideyin ṭatlu şeker sözüñi

Ḳucdı Yaʿḳūb Yūsuf'ı aġlaşdılar
İki ḥasret yir yire ḳavışdılar

Şāẕusından Yaʿḳūb anda aġladı
Gözi yaşı sil oluban çaġladı

Yidi gökler cümle maḫlūḳ ne-ki var
Bunlarıñ derdinden oldı bī-ḳarār

[102b]2595 Geldi bu ḫalḳ Yaʿḳūb-ıla görişür
Cümle varuban ilerü ṭuruşur

Yaʿḳūb üzre çoḳ [ṣaçular] ṣaçdılar
Zīrā geldügine heb sevindiler

Yūsuf eydür taʿbīr-i düş itdiñiz
Cümle oldı her ne kim siz didiñiz

Çoḳ şükürler Tañrı'ya kim ol bizi
Getürdi bir araya cümlemüzi (*)

Bunı didi şāẕ oluban gitdiler
Şehr-i Mıṣ[ı]r'a varuban yitdiler

2600 Şehriñ içi ṣanki ṭonanmış-idi
Ṣanki uçmaḳ gibi bezenmiş-idi

Gördiler anı temāşā ḳıldılar
Ṣoñra dönüben sarāya vardılar

Geçdi Yūsuf atasıyla oturur
Cümle ḳardaşın yanına getürür

Yūsuf atası dizin öbĕr-idi
Ḳardaşlarınıñ yüzin öbĕr-idi (*)

Çoḳ şükür Tañrı'ya bizi bir itdi (*)
Şeyṭānı merdūd idüben kör iddi (*)

2605 Çünki Yaʿḳūb Yūsuf'a vāṣıl oldı (*)
Diñle imdi iḫtilāf nice oldı (*)

Baʿżılar ḳırḳ yılda buldı didiler
Baʿżılar yetmişde buldı didiler

[103a] Çünki şāẕumān oldı ey cān
Vir ṣalavāt Muṣṭafā'ya ve's-selām

Ẕelḫa bir gün Yaʿḳūb'ı göre varur
On iki oġlanları bile varur

Geldi Ẕelīḫa_öbdi Yaʿḳūb'ıñ elin
Öbdi hem oġlanları birin birin

2610 Aya beñzer Yūsuf'uñ oġlanları
Gördi Yaʿḳūb öbdi ḳucdı anları

Ṣordı Yaʿḳūb Yūsuf'a dir ey cānım
Bu yigitler neñdür seniñ digil seniñ (*)

Yūsuf eydür Tañrı virdi bunları
Yaʿḳūb oġlı Yūsuf'uñ oġlanları

Bildi Yaʿḳūb Ẕelīḫa'yı_oġlanları
Ẕelḫa'dan olduġunı hem anları

..--/.-.-/..-

Ḥasret ü miḥnetā devr-i felek
Her kime kim vire diline dilek

2615 Bir iki gün eyler anı ḫürrem şād (*)
Nice virānesin ḳılur ābād

Baḫtı taḫtını bāyidār eyler
ʿİzzeti [burcun] üstüvār[277] eyler

Tā ki irüp debūru idbārıñ
Der [ü] dīvārı ḳalmaz ol dārıñ

[277] Kelimenin ilk iki hecesi ötreli olması gerekirken esre ile yazılmıştır. Bu durum tarafımızca düzeltilmiştir.

[103b] Ravża-yı vaṣla çün girer küstāḫ
Anda ṣābit ḳomaz ne biḫ ü ne şāḫ

Çünki Yaʿḳūb'a ḥāṣıl oldı viṣāl
Giçdi zevki sürūr ile nice sāl

İtdi aḫir ecel debūrı ʿubūr
Ne ṣafā ḳodı yaḳmadıḳ ne sürūr

Yıḳmadın daḫı ʿömri bünyādın
Daʿvet itdi ḳatına evlādın

Didi ben gidicek bu ʿālemden
Rāḥat eyleye menzil-i ġamdan

Neye ṭabarsız olabilsem ben
Didiler aña kim ṭabardıñ sen

Ki ol ecdādıñıñ [ila]hıdur
Ḫalḳı ḫalḳ itdi bādişāhıdur

Didi Ḥaḳ virdi size dīn-i güzin
ʿĀdet oldı size hemīşe bu dīn

Çün ecel göndere Ḥakīm-ü ʿAlīm
Cānı İslām-ile ḳılıñ teslīm

Size her kim ki ide iḥsānı
Ḳarşulamañ isā'at-ile anı

Her ehli-kim ol dāniş insāndur (*)
Bilür iḥsān cezāsını_iḥsāndur

Seyyie görseñiz bir ādemden
Ketm idüñ cümle anı ʿālemden

Ṣaḳınıñ ẓālime muʿin olmañ
Belki anıñla hem-nişīn olmañ

[104a] Çün bu ġarra[278] vaṣiyyet oldı tamām

[278] metinde fotoğraftaki şekilde geçen kelime okunamamıştır. Bu kelime yerine Hamdullah Hamdi'nin Yûsuf u Züleyhası'nda "garra" olduğu görülmüştür (Hamdi, 1991: 430).

ʿAzm-i dārü’s-selām itdi īmām

Ḳaldı ehli ʿayālı dīn üzere
Oldılar ṣābit ol-yaḳīn üzre

Ḳaldı Yūsuf velī ḫazīn ansız
İştiyāḳ-ıla pür-enīn ansız

İreli aña ḥurrem olmış-durur (*)
Dā’im anıñla hem-dem olmuşdur

Girdi miḥrāba bir gece ḥalvet
İde Mevlā’ya tā ʿubūdiyyet

Çeşmine geldi ḥāb-ı [bī]-ġaflet
İtdi seyrān ʿālem-i ġaybet

Bederi oldı mā’deri ile ʿayān
Yüzleri gūyı[yā] māh-ı tābān

Didiler Yūsuf’a ki ey ferzend
Cān hümāsına ten nice ola bend

Ṭab giriftār it anı_eteğiñ-ile
Uçur anı cihān-u cān ü dile

Ḥasretüz vaṣlıña mekānıña gel
Mürg-i cennetsin aşiyānıña gel

Çünki Yūsuf uyandı ḫābından
Sīnesi ṭoldı şevk-i tābından

Çıḳdı miḥrābdan o serv-i revān
Tā Ẕelīḫa ḳatına geldi revān

Aña ol gördügün beyān itdi
Sīnesi şevḳını ʿayān itdi

[104b] Bür-ġam oldı dili Ẕelīḫā’nıñ
Bu kelāmın işitdi çün anıñ

Şevḳ-ı Yūsuf dili füzūn itdi
Bu cihāndan dili birūn itdi

Naẓarı kesdi dār-ı miḥnetden
Ṭoldı şevḳ-i sarāy-ı ḳurbetden

Yimedi ġam fenā ṣafāsı-[i]çün
El götürdi duʿā beḳāsı-[i]çün

K’ey ḳamuya murādı ḥāṣıl iden
Vatanına ġarībi vāṣıl iden

Leşker-i Mıṣr’a eylediñ beni şāh
ʿİlm-i taʿbīre eylediñ āgāh

Baña sensiz velī dü ʿālemde
Beni ḳoma bu hāne-i ġamda

Cānumı raḥmetüñe ıġrāḳ it
Ẕümre-i ṣāliḥīne ilḥāḳ it

Yūsuf’uñ bu işi Ẕelīḫā’ya
Oldı biñ dürlü ġuṣṣaya māya

Bildi-kim bu duʿā-yı ḫayr-ı resūl
Tiz bulur ḥayyiz-i ḳapūle vüṣūl

Nice defʿā ṣınayup ol bizi (*)
Tiz bulur bilmiş-idi te’sīri

Vardı bir kūşeye dili gibi teng
Çözdi ser-bend-ü sünbül-ü şeb-reng

Ḳoydı geh paşa aġlayup ḥāki
Sürdi geh ḥāki çehre-i pāki

[105a] Didi ey derde luṭfını em iden
Sīneler yāresine merhem iden

Ey murādı ḳamu murādlarıñ
Fatiḥ-iʿuḳdesi küşād[e]leriñ

Ey-dürüst idiçi şikesteleri
Açıcı luṭfı-ıla besteleri

Maẓhar-ı luṭf idiçi maḳhūrı

Ḥasrete irgüriçi mehcūrı[279]

Yine derd eyledi beni ḫayrān
Olmışam çarḫ gibi ser-gerdān

Dūr itme bu cānı Yūsuf'dan
Evvel öñ belki anı Yūsuf'dan

Bulmayam tā ki cānı Yūsufsuz
Görmeyem bu cihānı Yūsufsuz

Beni Yūsufsuz eyleme zinde
ʿÖmrümi ansız itme pāyende

2665 Mevtdür baña her ḥayāt ansız
Ḥoş kerāmet-durur memāt ansız

Baña ansız semūm olur nefesim
Dā'imā vaṣlıdur anıñ hevesim

Yaḳdı bu resme bir nice günde gün (*)
Ne gicesi gice_idi ne güni gün

Bir seḥer kim nesīm esüp ḫazān (*)
Ḳalmadı reng-i ravża-yı bostān

[105b] İtdi[280] ʿüryān ḳamu dıraḫtı o bād
Tār u mār itdi nice raḫtı o bād

2670 Ey nice sünbüli ṭaġıtdı o bād
Ey nice bergi ḫāk itdi o bād

Ey nice gül yüzüni gerd itdi
Bülbüli bür-belā vü gerd itdi

Lālesinden ayırdı her bāġı
Eṣeri ḳalmadı meger dāġı

[279] Metinde "mehhuru" şeklinde trankribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelimenin "mehcuru " olması gerektiği düşünülerek "mehhuru" kelimesi yerine "mehcuru" kelimesi yazılmıştır.

[280] Metinde "işitdi" şeklinde trankribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelimenin "itdi" olması gerektiği düşünülerek "işitdi" kelimesi yerine "itdi" kelimesi yazılmıştır.

Nergisiñ bür-ḥumār olup ʿaynı[281]
Ḳalmadı ne nişān u ne ʿaynı

Çıḳmadın seyre āfitāb-u cihān
Çıḳdı seyrāna ol māh-ı tābān

Ḳodı bir ayaġın rikābına şāh
Tā süvār ola eblaġa nā-gāh

Ẓahir oldı hemān o dem Cebrā'il
Didi yā Yūsuf eyleme teʿcīl

Eceliñ kim amānı yo bir dem
Ḳoyasın bu rikāba iki ḳadem

Ḳademiñi ecel rikābına baṣ
Oḳ atıldı emel kemānını yaṣ

Çek ʿinānını ḳamu_emellerden
Fāriġ ol ġuṣṣa-yı ʿamellerden

Bu beşāret irişdi çün şāha
Eyledi ḥamdı minnet Allāh'a

Buldı ʿadli_itmege bir ehl-i temīz
Kendü yirine [anı] itdi ʿazīz

[106a] Eyledi ʿadli_itmege bir ehl-i temīz
Kendü yirine anı itdi ʿazīz

Eyledi aña çoḳ vaṣiyyetler
Söyledi dürlü dürlü ḥikmetler

Daʿvet eyleñ didi Ẕelīḫā'yı
Tā vidaʿ eyleyeydi ol ayı

Didiler ol zebūn olmışdur
Ġuṣṣadan baġrı ḫūn olmışdur

Doyamaz bu muṣībete cānı

[281] Metinde "gaynı" şeklinde trankribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelimenin "aynı" olması gerektiği düşünülerek "gaynı" kelimesi yerine "aynı" kelimesi yazılmıştır.

Kendü ḥālinde ḳoyalum anı

Didi şāyed ki bu nedāmet anıñ
Dura ḳalbinde tā ḳıyamet anıñ

Ḥoş meṯeldür cihān içinde bu söz
Ki gönül ḳatlanur çü görmeye göz

Emr olup Rūḥ-u Ḳudse ḥażretden
Bir ḥoş elma getürdi cennetden

Yūsuf'a ṣordı anı Rūḥ-u Emīn
Aldı çün ḳoḳdı [verdi] cānı hemīn

Āferīnler yaradına anı
Ki ḳoḳan virdi yoluna cānı

Būyı ol meyveniñ nice ḥoş-imiş
Ki ʿaceb dil[r]übā vü cān-keş imiş

Gördi būy-ıla beḳā bāġın
Kesdi cāndan revān [fenā] bāġın

[106b] Yūsuf ol būya virdi çün cānı
Ṭoldı ʿālem muṣībet efġānı

Çün Ẕelīḫā fiġānı gūş itdi
Yüregi oynadı vü cūş itdi

Didi ḥāżırlara nedür bu fiġān
Ṭoldı ġavġa ile zemīn u zamān

Didiler gitdi raḥmete Yūsuf
Göçdi ṣaḥra-yı cennete Yūsuf

ʿĀlem-i fāniden yumuldı gözi
Taḥtdan taḥtaya yöneldi yüzi

Cānı terk-i ġam-ı cihān itdi
ʿAzm-i iḳlīm-i lā-mekān itdi

Çün Ẕelīḫa bu derdi eyledi gūş
Üç gün üç gece oldı ol bī-hūş

Yine dördünci gün ögün dirdi
Daḫı ḫuddāma Yūsuf'ı ṣordı

Çün aradı[282] o cān [u] dil ḳuvvetin
Bulmadı ne tenin ne tābūtın

Didiler çekme isteyüp anı renc
Ki ḳara ṭobraġa gömüldi o genc

Evvelā āhı derdi-nāk itdi
Yaḳasın ḥasret-ile çāk itdi

2705 Ṣubḥ-ı ṣādıḳ gibi ol-ʿāşıḳ-ı pāk
Devr elinden yaḳasın eyledi çāk

Ol odı kim ṭutardı dilde nihān
İtdi ol çākden cihāna ʿayān

[107a] Geh yıḳup ʿālemi o tāb-ıla
Gāh ġarḳ itdi işki āb-ıla

Gerçi-kim itdi çāk sīnne-i pāk
Tā buḫārī ola ol oda bu çāḳ

İllā yanduḳça cānınıñ düğüni
Depesinden çıḳar-idi tütüni

2710 Yire urup hilāl ayla bedre
Meşt[283] ururdı helākı_içün ṣadre

Yaʿnī görmez çü ṣūret-ı yāri
Taḫtını daḫı yıḳayın pāri

Ḥüsnine nāḫun ile virdi ḫalel
Ṣanasın cān gözüne düşdi sebel

İtdi nīlüferini nīl-i kebūd
Nūr-iken virdi aña ẓulmet-i dūd

Güheri çişmini ʿaḳiḳ itdi

[282] Metinde "emradı" şeklinde trankribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelimenin "aradı" olması gerektiği farklı çalışmalardan kontrol edilirek görülmüş ve "emradı" kelimesi yerine "aradı" kelimesi yazılmıştır (Hamdi, 1991: 567).
[283] Kelime ötreli olması gerekirken üstün ile yazılmıştır. Bu durum tarafımızca düzeltilmiştir.

Çün ciger ḳanına ṭarīḳ itdi

Yaḳdı bu cevheri gülistānı
Yillere virdi sünbülistānı

Ḥüsni bağında ḳomayup rīḥān
Başladı itmege bu resme fiġān

Ki ḳanı Yūsuf'uñ yüzi nūrı
Şemʿin anda yaḳar ola ḥūri

Ḳanı ol serv-ü nāz u ḥoş bālā
Sāye oldı ola aña ṭūbā

Ḳanı anıñ o tāze rīḥānı
Sünbül-ü cennet ola ḥayrānı

[107b]2720 Ḳanı ol çişm-i mest ü mestāne
Dār-ı cennetdür eger yiri (*)

Ḳanı anıñ o tāze lāleleri
Lāle-i cennet ola lāleleri

Ḳanı ol şehd-i tāze şirin-leb
Şimdi kevs̱erdür aña hem-meşreb

Ḳandadur ol ġazāl-i Kenʿāni
Cennet āhūsına ṣorıñ anı

Tā ḳıyāmet yiter bu ġuṣṣa baña
Baḳmadım bir naẓar o demde saña

Bu düğün ben de öyle [tutdı] ḳarār
Ṭobraġımdan çıḳar meger ki bu ḫār

Ṭolanurken ol āfitāb gibi
Ayaġın öbmedim rikāb gibi

Ben-de eblaḳ gibi siyāh baḫtım
Cān-ıla gerçi ʿaşḳına taḫtım

Eblaḳ olsun süheyl yirine zār
Ḳanda bulur anıñ miṣ̱āli süvār

Zeyneti zeyni yire_urdı ol at
Ki yire urdı şāhını āfāt

Ḳolumı yaṣdıḳ itmedim serine
Döşemedim yüzümi besterine

Ḥuşkı_olduḳça o tāze ʿunnābı
Gözden aña aḳıtmadım ābı

Taḫta-yı sīnem üzre ben anı
Yumadım gözden akıdup ḳanı

[108a] Öyle ki rişte olmış-idi bu ter
Tenim-ile urmadım aña nefer

Bile olaydı tā ten-ile tenim
Cānım anıñladır nite ki benim

Öyle diyüp ʿimāriye girdi
Şevḳ-ile ḳabr-i Yūsufʾa girdi

Gördi mestūr olup ol gevher-i [pā]k
Yoḳ nişānı meger ki püşte[284]-i ḫāk

Görüp ol ḫayreti bu ġayret-cūr
Anıñ üstine düşdi nite-ki nūr

Ṣoḳdı çişmi devātı_içre ḳalem
Çekdi levḥ-i vücūda ḫaṭṭ-ı ʿadem

Cānına eyleyüp bu āsībi
Didi ʿāşıḳlarıñ budur sībi

Gör göñül ʿāşıḳıñ bu cūdını
ʿAşḳa baġışladı vücūdını

İrmek-[i]çün viṣāl-i canāna
Naẓar itmedi başa vü cāna

Ḥoş rıżā virdi olmaġa cānsız
Razı olmadı olmaġa ansız

[284] Kelimenin ilk iki hecesi ötreli olması gerekirken üstün ile yazılmıştır. Bu durum tarafımızca düzeltilmiştir

Dir işidüp ḳılup o cānı duʿā
Rażıya'llāhü Rabbenā ʿanhümā

Şükr [ü] minnet Ḫudā-yı sübḥāna
Ki bu nazmı yitürdi bāyāna

-.--/-.--/-.-

2745 Her kim eline alup ḳılsa naẓar
Raḥmet itsün aña Allāh ṣad hezār

[108b] İlahī raḥmetiñ erzāni ḳılasın (*)
Ḳamu dertlilere dermān ḳılasın

İrişdi bu meclis intihāya (*)
Raḥmet olsun yazana bī-nihāya

Yazdıranı dilerem ey kirdigār
Oḳuyana raḥmet eyle bī-şimār

Diñleyenler görmeye aṣla ʿaẕāb
Bunda ḫatm oldı bu meclisü'l kitāb

-.--/.---/..-

2750 Ger severseñ Muḥammed Muṣṭafā'yı
Ṣalavat vir uçmaḳda bul ṣafāyı

Temmet didüm söyledim ḳalem
Bu ḳıṣṣa bu yirde oldı temām[285]

Temmetü'l Kitāb Bi-avni'llāhi'l Melik[ü'l] Vehhāb
Kātibi'l Ḥurūf Ḥāfız ʿOṯmān
Bin ʿÖmer Efendi Vaḳtü'l ʿAṣr
Yevm Ezine İrtesi
Ḳarye Şaʿbān Özi

[285] Beytin vezni bulunamadı

SONUÇ

Yûsuf hikayesi, tarihin en eski hikayelerinden biridir, belki de eskimemesi dolayısıyla birincisidir. Hem Doğu'da hem de Batı'da farklı zaman ve zeminde işlenegelen bu hikaye, özellikle Eski Türk Edebiyatı içinde pek çok şair tarafından işlenen konulardan olmuştur.

Çalışmamızı oluşturan eserin yazarının belli olmaması eserin hangi dönemde yazılmış olabileceği sorusunu beraberinde getirmiştir. Kullanılan dilin yapısı, ses özellikleri, tercih edilen kelimelerin ve eklerin yapısal hususiyetleri göz önüne alınarak eserin, Eski Anadolu Türkçesi Dönemi eserleri arasında sayılabileceği değerlendirilmiştir.

Eserin çalıştığımız nüsha haricinde on dört farklı nüshası tespit edilmiştir. Bu nüshalar kullanılıp esere yazar atfedilerek ve farklı adlandırmalarla eser hakkında makale ve tez formatında çalışmalar ortaya konulmuştur ancak bu çalışmaların hiçbirinde çalışmamızı oluşturan nüsha üzerinde durulmamış, sözü dahi edilmemiştir. Dolayısıyla şimdiye kadar herhangi bir çalışmanın konusu olmayan "Hikâyet-i Yaʿkûb u Yûsuf ʿAleyhi's-selâm" adlı eserin çeviriyazılı metni, ilk kez bu çalışma ile ortaya konulmuştur.

Çalışmamızı diğer Yûsuf hikayelerinden ayıran taraf eserin adlandırmasında karşımıza çıkmaktadır. Yûsuf hikayesinin konu edildiği eserlerde "Kıssa-i Yûsuf", "Yûsuf u Zeliha", "Yûsuf u Züleyha" şeklinde adlandırmalara tesadüf edilmesi karşın Yûsuf'un ve Yaʿkub'un adının zikredilerek eserin adının oluşturulmuş olması farklı bir hususiyet olarak değerlendirilmiştir. Bu adlandırma, eserde ilk olarak Yaʿkub'un Tevrat'ta zikredilen kardeşi ile olan hikayesine yer verilmiş olması, ikinci olarak da Yûsuf'un baba, kardeşler ve Zeliha bağlamında anlatıla(gele)n hikayesinin aktarılması eserin başlığının şekillenmesini açıklamaktadır.

Giriş ve dört bölümden oluşan çalışmamızda ilk olarak Yûsuf hikayesinin Kur'an, Tevrat, İncil ve Zebur'da işlenişine yer verilmiş, Yûsuf ve Yaʿkub'un -

özellikle ilahî kitapların kaynaklığıyla- hayatları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Doğu ve Batı edebiyatlarında Yûsuf kıssasını işleyen çalışmalar bazen özellikleriyle bazen de ismen zikredilerek ifade edilmiştir. Burada Eski Türk Edebiyatı'nda Yûsuf kıssası hakkında eser kaleme alan şairlere geniş yer ayrılarak 13. yy'dan 19. yy'a kadar eser ortaya koyan şairler ve eserleri aktarılmıştır.

İkinci bölümde eserin şeklî özellikleri irdelenmiştir. Bu noktada eserin adı, yazarı, yazıldığı dönem farklı çalışmalarda yer alan bilgilerle beraber verilerek diğer çalışmalarla mukayese yapılmıştır. Ayrıca çok çeşitli kusurları barındırmasıyla beraber eserin vezni, nazım şekli ve kafiye ile ilgili özelliklere yer verilmiştir.

Üçüncü bölüm mesnevinin muhtevasına ayrılmıştır. Şahıslar, zaman ve mekan, sosyal hayat, nasihatler, vecizeler gibi başlıklarla bölüm tasnif edilerek eserin detaylı bir incelemesi yapılmıştır.

Tezin dördüncü ve son bölümü, bu konuda eski edebiyat sahasında uygulanagelen yöntemle hazırlanmış çeviriyazı metnine ayrılmıştır. Müstensihin eseri istinsah ederken dalgınlık, dikkatsizlik, bilgisizlik gibi sebeplerle yer yer hatalar yapması, bazen beyitte geçen sözcüğü yanlış yazması, bazen harekelemeyi yanlış yapması veya olması gereken sözcüğü yazmaması beytin anlamsızlaşmasına sebebiyet vermiştir. Bu sayılan olumsuzluklara ek olarak eserin bozuk bir nesihle yazılmış olmasının doğurduğu diğer problemlerin giderilmesine gayret edilmiş, bu bölümde "Hikâyet-i Yaʿkub u Yûsuf ʿAleyhisselam"ın mümkün olduğu kadar doğru okunmuş bir çevriyazısının hazırlanmasına çalışılmıştır. Bu amaçla çalışmamızdan önce Burcu Karakaya tarafından hazırlanan eserin tenkitli metin çalışmasından yararlanılmıştır.

Bu eser meclislerde okunmak üzere Türk edebiyatında tanzim edilmiş eserlerin genel hüviyetini anlama noktasında önem arz etmektedir. Müstensihin vezin, kafiye, mesnevi tertip hususiyetleri gibi eserlerin şeklî özelliklerini oluşturan kıstaslara dikkat etmeden, nüshayı sanatsal kaygılar taşımadan istinsah ettiği görülmektedir. Nitekim eserin son kısmı Hamdî'nin Yûsuf u Züleyhası'ndan

alınmadır. Bu alıntıdan önce Yûsuf, babası ve kardeşleriyle buluşur ancak bu karakterlerin vefatları söz konusu edilmemiştir. Müstensih eksik olan bu kısmı Hamdî'nin eserinden aktararak eserini tamamlamıştır.

Bu çalışmayla Türk edebiyatında Yûsuf kıssası yazma geleneğinin bir halkası daha gün yüzüne çıkarılmış ve bilim âleminin takdirlerine sunulmuştur.

KAYNAKÇA

Ahmed Cevdet (1985) *Kısas-ı Enbiyâ ve Tevarih-i Hûlefa*, Haz. Mahir İz, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara.

Ajaj, Azar (2010) "The Joseph Story in the Qur'an and the Bible, and in Muslim and Jewish Tradition", *International Baptist Theological Seminary*, Prague.

Akdağ, Soner (2009) "Klasik Türk Edebiyatı'nda Adına Mesneviler Yazılan Kadın: Züleyha", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* S. 40, ss. 59-74, Erzurum.

Aktaş, Şerif (1991) *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş,* Akçağ Yayınları, Ankara.

Alighieri, Dante (1998) *İlahi Komedya*, Çev. Rekin Teksoy, Oğlak Yayınları, İstanbul

Amrî (1979) *Divan*, Haz. Mehmet Çavuşoğlu, İÜEF Yayınları, İstanbul.

Ata, Aysun (2007) "Rabgûzî maddesi" *DİA*, *C.34,* Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 377-378, İstanbul.

Altuntaş, Halil ve Şahin Muzaffer (2011) *Kur'an-ı Kerim Meali,* Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Ayan, Gönül (1997) "Ahmet Yesevî Etkisiyle Yazılan İki Yûsuf u Züleyha", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S.3*, ss. 31-38, Konya.

Azamat, Nihat (1988) "Yeni Bir Ahmedî ve İki Eseri: Yûsuf u Zeliha, Esrar-name Tercümesi", *Osmanlı Araştırmaları VII-VIII,* ss. 347-364, İstanbul.

Banarlı, Nihat Sami (1983) *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, *C.1*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Behramoğlu, Ataol (2001) *Büyük Türk Şiiri Antolojisi,* Sosyal Yayınlar, İstanbul.

Beyânî (2008) *Tezkiretü'ş-Şuâra,* Haz. Aysun Sungurhan Eyduran, Tenkitli Metin, Ankara.

Bilgin, Orhan (2013) "Yazma Maddesi" *DİA C. 43,* Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 369-373, İstanbul.

Birışık, Abdülhamit (2013) "Tefsir maddesi" *DİA*, *C.40,* Diyanet Vakfı Yayınları, ss.281-290, İstanbul.

Bozkurt, Nebi ve Kaya, Nevzat (2001) "İstinsah maddesi", *DİA C.23,* Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 369-371, İstanbul.

Buluç, Sadettin (1979) "Şeyyad Hamza Maddesi", *MEB İslam Ansiklopedisi, C.11*, Milli Eğitim Basımevi, ss. 497-499, İstanbul.

Bursalı Mehmet Tahir, (1972) *Osmanlı Müellifleri c.1-2-3*, Haz. A.Fikri Yavuz, İsmail Özen, Meral Yayınevi.

Cevrî, (1981) *Divan,* Haz. Hüseyin Ayan, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.

Cin, Ali (2004) Ali, *Kıssa-i Yûsuf (İnceleme-Metin-Dizin*)**,** Ankara Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, Ankara

Cin, Ali (2011) "İbn-i Abbas'tan Rivayet Edilen Bir Yûsuf ve Züleyha Hikâyesi", *Mediterranean Journal of Humanities I/2*, ss. 47-58.

Cumalı, Necati (1983) *Bütün Şiirleri*, Yazarlar ve Çevirmenler Yayın Üretim Kooperatifi, İstanbul.

Çamlıbel, Faruk Nafiz (1969) *Han Duvarları,* Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Çağbayır, Yaşar (2007) *Ötüken Türkçe Sözlük 1-2-3-4-5,* Ötüken Yayınları, İstanbul.

Çelebioğlu, Âmil (1999) *Türk Edebiyatında Mesnevi (XV. Yüzyıla Kadar),* Kitabevi, İstanbul.

Çelik, İsa (2010) "Mesnevi-i Manevi", *Tasavvuf Klasikleri*, Editör Ethem Cebecioğlu, Erkam Matbaacılık, ss. 399-446, Ankara.

Çetin, Nurullah (2000) "Yeni Türk Şairinin Yûsuf ve Züleyha Hikâyesi Duyarlılığı", *Türkoloji Dergisi, C.13, S.1,* ss. 109-143, Ankara.

Çığ, Muazzez İlmiye (2006) *İbrahim Peygamber, Sümer Yazılarına ve Arkeolojik Buluntulara Göre, 5. Basım,* Kaynak Yayınları, İstanbul.

Çiftoğlu, Arzu (2006) *Muhammed B. Muhammed Altıparmak'ın Mensur Yûsuf ve Zelha'sı Transkripsiyonlu Metin-İnceleme-Sözlük*, Marmara Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, İstanbul,

Daşdemir, Özkan (2012) *Halk Hikâyesi Olarak Yûsuf ile Züleyha,* Atatürk Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, Erzurum.

Demir, Recep (2006) *Hatâyî-i Tebrizî ve Mollâ Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ Mesnevîleri Üzerinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme (İnceleme-Metin*), Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, Van.

Develioğlu Ferit (1998) *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara.

Dilçin, Dehri (1946) *Şeyyad Hamza, Yûsuf ve Zeliha,* TDK Yayınları, İstanbul.

Dilçin, Cem (1983) *Yeni Tarama Sözlüğü,* TDK Yayınları, Ankara.

Doğan, Muhammed Nur (2009) *Fuzûlî'nin Poetikası,* Yelkenli Yayınevi, İstanbul.

Dolu, Halide Cemil (1952) "Yûsuf Hikâyesi Hakkında Birkaç Söz ve Bazı Türkçe Nüshalar", *İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C.4, Mayıs,* ss.421-445, İstanbul.

Dolu, Halide Cemil (1953) Menşe'inden Beri Yûsuf Hikâyesi ve Türk Edebiyatındaki Versiyonları, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi İstanbul.

Ebu İsa Muhammed bin İsa Tirmizi, (1994) *Sünen,* Beyrut.

Ercilasun, Ahmet Bican (2007) *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Erdem, Ömer (2011) *Kör*, Everest Yayınları, İstanbul.

Ergin, Muharrem (1985) *Türk Dil Bilgisi,* Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

Ergun, Sadettin Nüzhet (1936) *Türk Şairleri, C.1,* Suhulet Kütüphanesi, İstanbul.

Ertaylan, İsmail Hikmet (1960) Yûsuf ile Züleyha, İÜEF Yayınları, İstanbul.

Ertaylan, İsmail Hikmet (1949) "Türk Dilinde Yazılan İlk Yûsuf ve Züleyha", *İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C. 3, S.1-2,* ss. 212-230, İstanbul.

Evliya Çelebi (1938) *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Devlet Basımevi, İstanbul.

Faroqhi, Suraiya (2007) *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam,* Çev. Elif Kılıç, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

Fehîm-i Kadîm, (1991) *Divan*, Haz. Tahir Üzgör, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara.

Feridüddin Attar, (1998) *Mantık'ut-Tayr,* Çev. Yaşar Keçeci, Kırkambar Yayınları, İstanbul.

Firdevsî, (1994) *Şehname (Şark İslam Klasikleri),* MEB Yayınları, İstanbul.

Furat, Ahmet Subhi (1986) "Ya'kûb Maddesi", *MEB İslam Ansiklopedisi, C.13,* Milli Eğitim Basımevi, s. 351, İstanbul.

Gelibolulu Mustafa Ali, (1997) *Kitâbü't-Târih-i Künhü'l-Ahbâr c.1 2.Kısım,* Haz. Ahmet Uğur, Mustafa Çuhadar, Ahmet Gül, İbrahim Hakkı Çuhadar, Erciyes Üniversitesi Yayınları.

Genç, Nurullah (2016) Rüveyda, Timaş Yayınları, İstanbul.

Giritli Sırrı Paşa, (2005) *Hikâyelerin En Güzeli, Ahsenü'l-Kasas*, *Güzel İnsan Yûsuf, Yûsuf Sûresi Tefsiri,* Haz. Tahir Galip Seratlı, Selis Kitaplar, İstanbul.

Gölpınarlı, Abdülbaki (1969) *100 Soruda Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatler,* Gerçek Yayınevi, İstanbul.

Güler, Zülfi (2006) *Divan Şiirinde Peygamber Hikayelerine Telmihler*, Uğurel Matbaası, Malatya.

Gülsevin, Gürer (2007) *Eski Anadolu Türkçesi'nde Ekler*, TDK Yayınları, Ankara.

Gülsevin, Gürer ve Boz Erdoğan (2004) *Eski Anadolu Türkçesi*, Gazi Kitabevi, Ankara.

Gümüş, Kadri Safa (2014) "İbn-i Abbas'tan Rivâyet Edilen Yûsuf u Züleyha Hikâyesinin Nüshaları ve Nüshalardan Hareketle Eserin Değerlendirilmesi" *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. 2, S.1*, ss. 244-255, Manisa.

Gürer, Dilaver (2008) "Hz. Yûsuf'un Gördüğü Rüyanın Fusûsu'l Hikem'deki Yorumu", *Tasavvuf (İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-1), Yıl: 9, S.21.*

Hadislerle İslam, (2014) C.1-C.6, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara.

Hamdî, (1991) *Yûsuf u Züleyha*, Haz. Naci Onur, Akçağ Yayınları, Ankara.

Harman, Ömer Faruk (2013) "Yûsuf Maddesi", *DİA C.44*, Diyanet Vakfı Yayınları, , s.1-5, İstanbul.

Havva, Said (1987) *İslam'da Nefis Tezkiyesi,* Çev. Bekir Ali Bilgiç, Petek Yayınları, İstanbul.

Hayâlî, (1945) *Divan,* Haz. Ali Nihat Tarlan, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Hayyampûr, Abdurresul Tahbazzade (1945) *Türk ve İran Edebiyatlarında Yûsuf ve Züleyha Mesnevileri,* İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Helâkî, (1982) *Divan,* Haz. Mehmet Çavuşoğlu, İÜEF Yayınları, İstanbul.

İçli, Ahmet (2008) "Yûsuf u Züleyha Mesnevisinde Mekân", *İlahiyat Fakültesi Dergisi Yıl: 13, S.2,* ss. 339-351.

İsen, Mustafa (1999) *Latifî Tezkiresi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999.

İslamoğlu, Mustafa (2008) *Hayat Kitabı Kur'an (Gerekçeli Meal-Tefsir),* Düşün Yayıncılık, İstanbul.

İsmail Beliğ, (1985) *Nuhbetü'l- Âsâr li-zeyli Zübdeti'l Eş'âr*, Haz. Abdülkerim Abdulkadiroğlu, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Johnson, Paul (2001) *Yahudi Tarihi,* Çev. Filiz Orman, Pozitif Yayınları, İstanbul.

Kadı Burhanettin, (1980) *Divan*, Haz. Muharrem Ergin, İÜEF Yayınları, İstanbul.

Kahraman, Seyit Ali (1999) *Muallim Naci Eserlerinden Seçmeler*, Morpa Yayınları, İstanbul.

Kanar, Mehmet (1996) "Firdevsi maddesi", *DİA*, *C.13*, Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 125-127, İstanbul.

Kanık, Orhan Veli (1982) *Bütün Şiirleri*, 18. Baskı, Can Yayınları, İstanbul.

Karahan, Leyla (1994) *Erzurumlu Darir Kıssa-ı Yûsuf (Yûsuf u Züleyha) İnceleme-Metin-Dizin*, TDK Yayınları, Ankara.

Karakaya, Burcu (2012) *Garib'in Yûsuf u Züleyhası, İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin,* Ahi Evren Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir.

Karataş, Turan (2001) *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Yedigece Kitapları, İstanbul.

Karatay, Fehmi Edhem (1961) *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu C.2*, Küçükaydın Matbaası, İstanbul.

Kartal, Ahmet (2014) *Doğunun Uzun Hikayesi 2. Baskı*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul.

Kaşkaya, Mehtap (2004) *Yûsuf u Zeliha,* Cumhuriyet Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, Sivas.

Kavcar, Cahit (1968) "Kemal Paşa-zâde'nin Şairliği ve Yûsuf u Züleyhâ'sı", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten,* ss. 227-249.

Kırşehirli Yûsuf bin Nizameddin, (2014) *Risâle-i Mûsıkî,* Haz. Ubeydullah Sezikli, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Kınalı-zâde Hasan Çelebi, (2009) *Tezkiretü'ş-Şuâra*, Haz. Aysun Sungurhan Eyduran, Tenkitli Metin A, Ankara.

Kiraz, Celil (2011) "Vani Mehmed Efendi'ye Göre Hz. Yûsuf Kıssası'ndan Çıkarılacak Dersler ve İncelikler" *Vani Mehmed Efendi Sempozyumu 7-8 Kasım 2009*, Bildiriler Kitabı, Editörler Mehmet Yalar, Celil Kiraz, Bursa.

Kitab-ı Mukaddes (Eski ve Yeni Ahit), (200) Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul.

Kocatürk, Vasfi Mahir (1964) *Türk Edebiyatı Tarihi,* Edebiyat Yayınevi, Ankara.

Koncu, Hanife (2013) "Yûsuf u Züleyha maddesi", *DİA*, C.*44*, Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 38-40, İstanbul.

Koncu, Hanife (2007) "Yûsuf ve Züleyhâ Bibliyografyası", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, C. 5, S. 10,* ss. 617-630.

Korkmaz, Zeynep (1966) "Eski Anadolu Türkçesinin İki Ürünü ve Yazarları Üzerine*", XI. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler,* Ankara, ss. 17-27.

Köksal, Mehmet Fatih (2012) "Metin Tamiri (Usul ve Esaslar, Uygulamalar ve Bazı Teklifler)" *Türklük Bilgisi Araştırmaları, (TÜBAR)-XXXI-/Bahar*, ss. 179-209.

Köksal Mehmet Fatih (2009) "Metin Neşrinde Vezinle İlgili Problemler, Bazı Tespit ve Teklifler", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 3*, ss. 63-86, İstanbul.

Köktekin, Kazım (1996) "Bir Yûsuf ve Zeliha Şairi: Süle Fakih ve Eseri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, *S. 4*, ss. 173-179, Erzurum.

Köprülü, Mehmet Fuat (1966) *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Köprülü, Mehmet Fuat (1980) *Türk Edebiyat Tarihi,* Ötüken Yayınları, İstanbul.

Kurdakul, Şükran (2003) *Cezaevinden Babıali'ye Babıali'den Tip'e*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul.

Kurtoğlu, Orhan (2009) "Klasik Türk Şiirinde Saçı Geleneği", *Milli Folklor, Yıl:21, S. 81,* ss. 89-99.

Kut, Günay (1977) "Bursa ve Manisa İl Halk Kütüphanelerindeki Bazı Türkçe Yazmalar Üzerine", *Journal of Turkish Studies, I. Cambridge, Mass: Harvard Üniversitesi,* ss.121-147.

Levend, Agah Sırrı (1959) *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnun Hikâyesi,* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Levend, Agah Sırrı (1984) *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar,* Enderun Kitabevi, İstanbul.

Levend, Agah Sırrı (1984) *Türk Edebiyatı Tarihi, C. 1*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Levend, Agah Sırrı (1960) "Tutmacının Gül ü Hüsrev Mesnevisinde Dil Özellikleri", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten,* ss.49-77.

Levend, Agah Sırrı (1967) "Divan Edebiyatında Hikaye", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı -Belleten,* ss. 71-117.

Levend, Agah Sırrı (1968) "Hamdî'nin Yûsuf u Züleyhası", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı -Belleten,* ss.173-211.

Levend, Agah Sırrı (1969) "Kemal Paşa-zâde'nin Yûsuf u Züleyhâ'sı", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, ss. 251-281.

Mehmed, (1965) *Işk-name (İnceleme-Metin),* Haz. Sedit Yüksel, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Mengi, Mine (2002) *Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Mesîhî, (1995) *Divan,* Haz. Mine Mengi, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, (1983) *Mesnevî, c. 1-2-3-6,* Haz. Abdülbaki Gölpınarlı, İnkılap Yayınevi, İstanbul.

Michel, Thomas (1992) *Hristiyan Tanrıbilimine Giriş*, Lütuf Yayıncılık, İstanbul.

Moran, Berna (1983) *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Muhyiddin İbni Arabî, (2007) *Hatmu'l Kur'an (Kur'an Mührü),* Der. Abdulbaki Miftah Çev. Vahdettin İnce, Kitsan, İstanbul.

Muş, Züleyha (2000) Arap ve Türk Edebiyatlarında "Yûsuf u Züleyhâ" Hikâyelerinin Mukayesesi, Marmara Üniversitesi SBE, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Nâbî, (1996) *Hayriyye (İnceleme-Metin),* Haz. Mahmut Kaplan, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

Necatigil, Behcet (2009) *Şiirler -Bütün Yapıtları, 4. Baskı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Nedîm, (1951) *Divan*, Haz. Abdülbaki Gölpınarlı, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

Nev'î, (1977) *Divan,* Haz. Mertol Tulum, M. Ali Tanyeri, İÜEF Yayınları, İstanbul.

Nıkubaht, Nasır Ve Yeşil, Ahmet (2013) "Abdurrahman Cami, Şeyyad Hamza, Erzurumlu Darir, Hamdullah Hamdi Ve Taşlıcalı Yahya Yûsuf Ve Züleyha Mesnevilerinde Yer Alan Tema ve Motiflerin İncelenmesi", *Doğu Araştırmaları, S. 11*, ss. 5-24, İstanbul.

Olgun, Tahir (1949) *Germiyanlı Şeyhî ve Har-nâmesi,* Giresun.

Olgun, Tahir (1994) *Edebiyat Lügatı*, Haz. Kemâl Edib Kürkçüoğlu, Enderun, İstanbul.

Onay, Ahmet Talat (2013) *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Haz. Cemal Kurnaz, Kurgan Edebiyat, İstanbul.

Onur, Naci (Tarihsiz) *Yûsuf ve Züleyha'dan İnceleme ve Seçmeler,* Ertem Matbaacılık, Ankara.

Özkan, Mustafa ve Tören, Hatice ve Esin, Osman (2006) *Yüksek Öğretimde Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım,* Filiz Kitabevi, İstanbul.

Öztürk, Zehra (2005) "On Beşinci Yüzyıl Şairlerinden Akşemseddinzade Hamdullah Hamdi'nin Yûsuf ve Zeliha Mesnevisinde İşlenen Değerler", *Değerler Eğitimi Dergisi, C.3, S. 10*, ss.41-72.

Öztürk, Zehra (2003) "Eğitim Tarihimizde Okuma Toplantılarının Yeri ve Okunan Kitaplar", *Değerler Eğitimi Dergisi, C. I, S. 4*, ss. 131-155.

Öztürk, Zehra (2007) "Osmanlı Döneminde Kıraat Meclislerinde Okunan Halk Kitapları", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, C. 5, S. 9,* ss. 401-445.

Pala, İskender (2015)*Divan Edebiyatı*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2015.

Pala, İskender (2015) *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü,* Kapı Yayınları, İstanbul.

Peygamberler Tarihi Ansiklopedisi 1,Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul, 2004.

Sami, Şemsettin (1318) *Kamus-ı Türkî*, İkdam Matbaası, İstanbul.

Saraç, M. Ali Yekta (2007) *Klasik Edebiyat Bilgisi / Biçim-Ölçü-Kafiye,* 3F Yayınları, İstanbul.

Settari, Celal (2013) *Züleyha"nın Aşk Derdi*, Çev. Mehmet Kanar, İnsan Yayınları, İstanbul.

Seyyit Vehbî, (1939) *Sur-nâme (Üçüncü Ahmed'in Oğullarının Sünnet Düğünü),* Haz. Reşat Ekrem Koçu, Çığır Kitabevi, İstanbul.

Soysal, İlhami (2009) *20 yy. Türk Şiiri Antolojisi, 11. Baskı*, Bilgi Yayınevi, İstanbul.

Süreya, Cemal (2015) *Sevda Sözleri 59. Baskı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Szerb, Antal (2008) *Dünya Yazın Tarihi C.1*, Çev. Vural Yıldırım, Dost Yayınları, Ankara.

Şâhî, (1999) *Divanı*, Haz. Filiz Kılıç, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

Şahin, Hatice (2003) *Eski Anadolu Türkçesi*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Şanlı, İsmet (2010) "Molla Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sının Bilinmeyen İki Türkçe Şerhi", *Turkish Studies, Volume 5/1, Winter,* ss. 1328-1345.

Sefercioğlu, Mustafa Nejat (2001) *Nev'î Divanının Tahlili, 2. Baskı,* Akçağ Yayınları, Ankara.

Şentürk Ahmet Atilla ve Kartal Ahmet (2013) Eski *Türk Edebiyatı Tarihi,* Dergah Yayınları, İstanbul.

Şentürk, Ahmet Atilla (2002) *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebi Tasvirler*, Kitabevi, İstanbul.

Şeyhülislâm Es'ad Efendi, (1997) *Divan,* Haz. Muhammet Nur Doğan, MEB Yayınları, İstanbul.

Şihabuddin Sühreverdî, (2010) *Gerçek Tasavvuf (Avarifü'l Mearif)*, Haz. Dilaver Selvi, Semerkand Yayınları, İstanbul.

Şimşek, Sait (1993) *Kur'an Kıssalarına Giriş,* Yöneliş Yayınları, İstanbul.

Taberî, (1991) *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi C.2*, MEB Yayınları, İstanbul.

Tanyu, Hikmet (1972) *Tevfik Fikret ve Din,* İrfan Yayınevi, İstanbul, 1972.

Tarlan, Ali Nihat (1985) *Fuzûlî Divanı Şerhi, C. 2,* Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Tarlan, Ali Nihat (1950) *Fuzûlî'nin Farsça Divan Tercümesi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Tekin, Mehmet (2009) *Roman Sanatı,* Ötüken Yayınları, İstanbul.

Timurtaş, Faruk Kadri (2005) *Tarih İçinde Türk Edebiyatı,* Akçağ Yayınları, Ankara.

Timurtaş, Faruk Kadri (1990) *Osmanlı Türkçesi Grameri III 4. Baskı,* İÜEDF Yayınları, İstanbul.

Tolasa, Harun (1979) *Şeyhülislam Bahâyî Efendi Divanından Seçmeler*, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul.

Tolasa, Harun (2001) *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası, 2. Baskı,* Akçağ Yayınları, Ankara.

Tolstoy, (2007) *Sanat Nedir*, Çev. Mazlum Beyhan, İş Bankası Yayınları, İstanbul.

Tosun, Necdet (2012) "Çağatayca Yazılmış Menâkıb-nâmeler", *İslami Edebiyat Sempozyumu,* Editör Yalçın Yaman, Sütun Yayınları, ss. 437-455, İstanbul.

Turan, Lokman ve Kütük, Rıfat (2009) "Türk Mesnevi Geleneğinde Gazelin Kullanımı" *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/7 Fall.*

Türkçe Sözlük, (2005) TDK Yayınları, Ankara.

Türkdoğan, M. Gökcan (2008) *Klasik Türk Edebiyatında Yûsuf ile Züleyha Mesnevileri Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma*, Atatürk Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.

Uç, Himmet (2006) *Roman Eleştiri Terimleri*, Bizim Büro Basımevi, Ankara.

Uludağ, Süleyman (1998) "Herevî Hace Abdullah" *DİA, C.17*, Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 222-226, İstanbul.

Uyar, Turgut (2011) *Büyük Saat, 11. Baskı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Ünver, İsmail (1986) "Mesnevi", *Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri), Sayı: 415-417,* ss. 430-563.

Ünver, İsmail (2001) "Sulı, Suli, Sula, Sule, Süle ve Süli Fakih Rivayetleri Üzerine" *Türkoloji Dergisi, C. 14, S.1,* ss. 15-20, Ankara.

ÜNVER, İsmail (1993) "Çevriyazıda Yazı Birliği Üzerine Öneriler", *Türkoloji Dergisi, C. 9, S. 1,* Ankara.

Ünver, Mustafa (2001) "Yûsuf Kıssası Açısından Ahd-i Atik ve Kur'an-ı Kerim'e Karşılaştırmalı Bir Bakış", *Diyanet İlmi Dergi*, *C. 37*, *S. 2*, ss.73-108.

Üst, Sibel (2007) "Nahîfî'nin Yûsuf u Zelîhâ Mesnevisi", *Turkish Studies, Volume 2/4,* ss. 823-957.

Yahya Bey, (1977) *Divan,* Haz. Mehmet Çavuşoğlu, İÜEF yayınları İstanbul.

Yıldırım, Ali (2006) *Divan Edebiyatında Mahlas ve Mahlas-nameler*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Yûnus Emre, (1977) *Divan,* Haz. Hüseyin Arif, Esma Yayınları, İstanbul.

Elektronik Kaynak

http://ekitap.kulturturizm.gov.tr;